

**ZÂHİD EL-KEVSERÎ'NİN “EL-İMTÂ” ADLI ESERİNDE YER ALAN
“MÜSNEDÜ EBÎ HANÎFE Lİ'L-HASEN B. ZİYÂD”DAKİ 60 HADÎSİ ŞERÎF'İN
TAHRÎCİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ**

Hayyire YÜKSEK

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ayşe GÜLTEKİN

Uşak

Haziran, 2018

**ZÂHİD EL-KEVSERÎ'NİN “EL-İMTÂ' ” ADLI ESERİNDE YER ALAN
“MÜSNEDÜ EBÎ HANÎFE Lİ'L-HASEN B. ZİYÂD”DAKİ 60 HADÎS-İ ŞERÎFİN
TAHRÎCİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ**

Hayyire YÜKSEK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bölümü

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ayşe GÜLTEKİN

Uşak

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran 2018

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

ZÂHİD EL-KEVSERÎ'NİN “*EL-İMTÂ'*” ADLI ESERİNDE YER ALAN
“MÜSNEDÜ EBÎ HANÎFE Lİ'L-HASEN B. ZİYÂD”DAKİ 60 HADİS-İ ŞERÎFİN
TAHRÎCİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Hayyire YÜKSEK

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Haziran 2018

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ayşe GÜLTEKİN

Bu çalışmada öncelikli amaç olarak Zâhidü'l-Kevserî'nin el-İmtâ' adlı kitabında İbn Devâlibî'den rivayet ettiği Hasen b. Ziyâd'ın Müsned'inde yer alan 60 ahkâm hadîsinin tahrîc ve değerlendirilmesi yapılacaktır. Hasen b. Ziyâd, Hanefî mezhebinin beşinci büyük imamıdır. Ebû Hanîfe'den rivayet ettiği bu hadisler ahkâm hadisleridir. Dolayısıyla fıkhî otorite olmuş bu kişilerin rivayet ettiği bu ahkâm hadislerinin Kütüb-i Sitte başta olmak üzere diğer kaynaklarda ne şekilde geçtiklerini tesbit etmek, varsa farklılıkları belirtmek ve değerlendirmelerini yapmak temel amaçlarımızdandır. Bu amaç doğrultusunda birinci bölümde konuya giriş ekseninde Hasen b. Ziyâd, Zâhidü'l-Kevserî ve İbn Devâlibî'nin hayatları, eserleri, talebeleri, hocaları ve ilmî kişiliklerine dair kısa bilgiler yer alacaktır.

İkinci bölümde ise tez konumuzu oluşturan Hasen b. Ziyâd'ın Müsned'inde yer alan bu ahkâm hadîslerinin tahrîc ve değerlendirilmesi yapılacaktır. Bu hadislerin tercüme ve izahları verilerek her bir hadîsin kaynak ve bulguların elverdiği ölçüde tahrîc ve değerlendirilmesi yapılacaktır. İlgili hadîsin hangi kaynaklarda ne şekilde geçtiği araştırılacak, sened zincirlerinde yer alan râviler de teker teker ricâl ve tabakât kitaplarından faydalanılarak tetkik edilecektir.

Sonuç ve değerlendirme bölümünde ise tüm bu araştırmalar ve elde edilen bulgular neticesinde hadis ve râvilerin sıhhatine dair genel bir değerlendirme yapılacaktır. Tahrîcini yaptığımız bu ahkâm hadisleri de fıkıh konularına göre kategorize edilecek ve bütün bu çalışmaların sonucu verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hasen b. Ziyâd, el-İmtâ', el-Kevserî, İbn Devâlibî, Müsned, hadis, tahrîc.

ABSTRACT

THE ASSESMENT AND TAKHRİJ OF THE 60 HADİTHS İN “MÜSNED-Ü EBÎ HANİFE Lİ’L HASEN B. ZİYÂD” İNVOLVED İN THE “EL-İMTÂ’” OF ZÂHİD EL KEWSERÎ

Hayyire YÜKSEK

Department Of Basic Islamic Sciences

Social Sciences Instutes Uşak University, June 2018

Advisor: Dr. Lecturer Ayşe GÜLTEKİN

The primary of this study is to examine the influence of this study will be assessment and takhrij of the 60 judicial hadiths in “Müsned-ü Ebî Hanîfe li'l Hasen b. Ziyâd” involved in the “el İmtâ’” of Zâhid el Kewserî from İbn Dewâlibî. Hasen b. Ziyad is the fifth great Imam of Hanafî sect. These hadiths were narrated from Abu Hanif are also judicial hadiths. Therefore, it is also of great importance that these hadiths narrated by those who became authority in the fiqh are brought to light. In line with this aim, in the first part, some informations about Hasen b. Ziyad, Zahid al-Kawsari and Ibn Dewâlibî's lives, works, scholars, students and their scholarly personality will be given.

In the second part, sixty judicial hadiths, which is the Ma'în topic and also forms the title of the thesis, in the Musned by Hasen b. Ziyad will be assessment and takhrij. These 60 judicial hadiths are given interpretations and explanations to the extent that the sources and findings are available under each hadith. The sources of the related hadith will be investigated, and the Râvies in the sened chains will be examined one by one using the ricâl and tabakât books.

In result and assessment section, a general evaluation of the hadith and the well, being of the Râvies will be made on teh basis of all these researches and findings. The judicial hadiths, which were assessed and tahrij, will be categorized according to fiqh subjects and a general summary of all these works will be given.

Key Words: Hasen b. Ziyâd, el-İmtâ’, el-Kewserî, İbn Devâlibî, Musned, hadith, tahrij.

UŞAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Tezli Yüksek Lisans Jüri ve Enstitü Onayı

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı 144015011 No'lu öğrencisi Hayyire YÜKSEK'in "Zâhid el-Kevserî'nin "el-İmtâ' Adlı Eserinde Yer Alan "Müsnedü Ebî Hanîfe li'l-Hasen b. Ziyâd"daki 60 Hadîs-i Şerîf'in Tahrîci ve Değerlendirilmesi" adlı tezi 21 /06 / 2018 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Jüri	Adı Soyadı	İmza
Danışman	: Dr. Öğr. Üyesi Ayşe GÜLTEKİN	
Üye	: Prof. Dr. Mehmet ŞEKER	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Hikmet GÜLTEKİN	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Faik AKÇAOĞLU	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Orhan PARLAK	

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

İslâmiyetin tam olarak anlaşılıp tatbik edilmesi, şüphesiz ana kaynak olan Kur'ân-ı Kerîm ve hadisi şerîfler ile mümkün olmaktadır. Dolayısı ile Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminden günümüze intikâl etmiş her bir hadîsi inceleyerek sıhhatini tesbît etmek dinimizin daha iyi anlaşılıp yaşanmasına vesile olacaktır.

Bu çalışmada, Hasen b. Ziyâd'ın *Müsned*'indeki altmış hadîs-i şerîfin Kütüb-i Sitte, *Câmiü'l-mesânîd* ve diğer kaynaklarda nasıl geçtiği tesbit edilerek tahrîci yapılacaktır. Hasen b. Ziyâd Hanefî mezhebinin beşinci imamıdır. Dolayısıyla iyi bir fakîh olmasının yanı sıra hadîşçi kimliği ile de meşhur olmuştur. Fıkıhçı olduğu için *Müsned*'inden seçilen bu altmış hadis, ahkâm hadisleridir. Tesbit edebildiğimize göre Hasen b. Ziyâd gibi önemli bir şahsiyetin *Müsned*'inde yer alan bu ahkâm hadisleriyle ilgili daha önce herhangi bir tahrîc çalışması yapılmamıştır. Bu eksikliğin, Kütüb-i Sitte başta olmak üzere temel kaynaklardan istifade edilerek giderilmesi hedeflenmiştir.

Çalışma bir giriş, iki bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Giriş bölümünde tezin amacı, önemi ve kaynakları üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde Zâhid el-Kevserî, İbn Devâlibî ve Hasen b. Ziyâd'ın hayatları ile hadîşçi kimlikleri ele alınmıştır. Hasen b. Ziyâd'ın hayatı, Zâhid el-Kevserî'nin *el-İmtâ'* kitabı kaynak alınarak tercüme edilmiş ve ayrıca değişik kaynaklardan istifade edilerek sunulmuştur. Ana konuyu oluşturan ikinci bölümde ise ahkâm konularındaki bu altmış hadisin *el-İmtâ'*'da aynen geçtiği şekilde Arapça olarak yazılıp tercümesi yapılmış, anlamı kapalı ifâdeler, şerh ve lügat kitaplarına bakılarak açıklığa kavuşturulmuştur. Senedde yer alan râvilerin değerlendirilmesi kısmında, zikredilen râvilerin tamamı tetkik edilmeye çalışılmıştır. Hadisin tahrîci ve değerlendirilmesi kısmında, hadislerin Kütüb-i Sitte, *Müsned*, *Musannef*, *Âsâr*, *Müstedrek* vb. hadis kaynakları esas alınarak tahrîcileri yapılmış, şâhitleri zikredilmiş, lafız farklılıkları belirtilmiş ve âlimlerin görüşlerine yer verilmiştir. Genel değerlendirme ve sonuç kısmında ise tezin genel konusu, özeti, hadislerin sıhhati, fıkıh konularına göre kategorize edilmesi, Ebû Yusuf ve Muhammed b. Hasen'in *Müsned (Âsâr)*'lerinde kaçının yer aldığı belirlenmesi ve râvîlerin cerh ve ta'dil durumları hakkında bilgi verilmiştir. Hadislerin tahrîcileri yapılırken öncelikli olarak aynı senedle gelen hadislere, daha sonra da şâhitlerine yer verilmiştir. Genel değerlendirme ve sonuç kısmında hadisler, kaynağına göre sınıflandırılmış ve mürsel olan hadislerin oranları belirtilmiştir. Konu ile alakalı yapılabilecek çalışmalara değinilmiştir.

Yapılan bütün çalışmalar sırasında yardımlarını ve desteğini benden hiçbir zaman esirgemeyen bilgi ve tecrübelerinden çokça istifade ettiğim danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Ayşe GÜLTEKİN'e, babam Dr. Öğr. Üyesi İsmail YÜKSEK'e, annem Gülbakiye YÜKSEK'e, aileme ve üzerimde emeği olan diğer bütün hocalarıma sonsuz şükranlarımı sunarım.

Hayire YÜKSEK

Uşak

Haziran, 2018

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Adı Soyadı : Hayyire YÜKSEK

Doğum Yeri ve Tarihi : Suudi Arabistan/Mekke/18.01.1991

Lisans Öğrenimi : İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Yüksek Lisans Öğrenimi : Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü T.İ.B.

Bildiği Yabancı Diller : Arapça, İngilizce

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
I. Tezin Amacı	1
II. Önemi / Problem Durumu	2
III. Kaynakları ve Metodu	3
I. BÖLÜM	4
1. MUHAMMED ZÂHİD EL-KEVSERÎ'NİN HAYATI	4
1.1. Doğumu, Adı, Nesebi, Yetiştirilmesi ve Hadis İlmindeki Yeri	4
1.2. Mısır Dönemi	8
1.3. Vefatı	11
1.4. Hocaları ve Talebeleri	11
1.5. Eserleri	12
1.5.1. Basılmış Eserleri	13
1.5.2. Basılmamış Eserleri	15
1.5.3. Makaleleri	16
1.5.4. Hadis İlmiyle İlgili Makaleleri	16
2. İBNÜ'D-DEVÂLİBÎ'NİN HAYATI	19
3. HASEN B. ZİYÂD'IN HAYATI	20
3.1. Yetiştirilmesi, İlim Hayatına Başlaması ve İlimde Olgunlaştığı Dönemlerdeki Hayat Düzeni	20
3.2. İlim Ehlinin Hasen b. Ziyad'a Olan Övgüleri	23
3.3. Hasen b. Ziyad'ın Hocaları, Öğrencileri ve Arkadaşları	27
3.4. Hasen b. Ziyad'ın Eserleri	29
3.5. Kadılık Görevi ve Halifelerle Olan İlişkisi	30
3.6. Hasen b. Ziyad'ın Çok Hadis Rivayet Etmesi (Kesretü'l-Hadis Oluşu)	31
3.7. Muhaddis Âlimlerin Hasen b. Ziyad'ın Müsnedi Hakkındaki Senedleri	34
3.8. Cerh Ehlinin Bazılarının Hasen b. Ziyad Hakkındaki Sözleri	37
II. BÖLÜM	46
ZÂHİDÜ'L-KEVSERÎ'NİN "EL-İMTÂ'" ADLI ESERİNDE YER ALAN "MÜSNEDÜ EBÎ HANİFE Lİ'L-HASEN B. ZİYÂD"DAKİ 60 HADİS-İ ŞERİF'İN TAHRİCİ VE DEĞERLENDİRMESİ	46
1. HADİS	46
2. HADİS	61
3. HADİS	66
4. HADİS	71
5. HADİS	75
6. HADİS	79
7. HADİS	83
8. HADİS	86
9. HADİS	89
10. HADİS	92
11. HADİS	95
12. HADİS	100
13. HADİS	104
14. HADİS	107
15. HADİS	109
16. HADİS	113
17. HADİS	118
18. HADİS	122

19.HADİS	125
20.HADİS	128
21.HADİS	132
22.HADİS	135
23.HADİS	139
24.HADİS	142
25.HADİS	146
26.HADİS	150
27.HADİS	153
28.HADİS	158
29.HADİS	160
30.HADİS	163
31.HADİS	166
32.HADİS	169
33.HADİS	172
34.HADİS	175
35.HADİS	179
36.HADİS	181
37.HADİS	185
38.HADİS	187
39.HADİS	192
40.HADİS	195
41.HADİS	198
42.HADİS	203
43.HADİS	206
44.HADİS	210
45.HADİS	213
46.HADİS	215
47.HADİS	220
48.HADİS	225
49.HADİS	227
50.HADİS	232
51.HADİS	238
52.HADİS	241
53.HADİS	246
54.HADİS	249
55.HADİS	252
56.HADİS	256
57.HADİS	260
58.HADİS	263
59.HADİS	265
60.HADİS	269
DEĞERLENDİRME	273
SONUÇ	279
TABLolar	282
KAYNAKÇA	284

KISALTMALAR

A.g.e.	:	Adı geçen eser
a.s.	:	Aleyhisselâm
b.	:	İbn (oğlu)
bk.	:	Bakınız
bnt.	:	Bint (kızı)
b.y.	:	Basım Yeri Yok
c.	:	Cilt
çev.	:	Çeviren
DİA	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİBY	:	Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
h.	:	Hicri
H.z.	:	Hazreti
m.	:	Milâdî
no	:	Numara
ö.	:	Ölümü
r.a.	:	Radıyallâhu anhu, anhâ, anhümâ, anhüm
s.	:	Sayfa
s.a.v.	:	Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
thk.	:	Tahkîk eden
ts.	:	Tarihsiz
vb.	:	Ve benzeri
yay.	:	Yayınlar
y.y.	:	Yayıncı Bilinmiyor

GİRİŞ

I. Tezin Amacı

Bu çalışmada öncelikli amaç Zâhidü'l-Kevserî'nin *el-İmtâ'* kitabında İbn Devâlibî'den rivayet ettiği Hasen b. Ziyad'ın *Müsned'*inde yer alan 60 hadisin tahriri ve değerlendirmesi olacaktır. Hasen b. Ziyâd gibi fıkıh alanında meşhur olan bir âlimin hadis sahasındaki önemini, rivayet ettiği hadislerin tahririni de yaparak ortaya koymak temel amaçlarımızdandır. Bu amaç doğrultusunda birinci bölümde konuya giriş sadedinde Zâhidü'l-Kevserî, İbn Devâlibî ve Hasen b. Ziyâd'ın hayatı, eserleri, talebeleri, hocaları ve ilmî kişiliklerine dair kısa ve öz bilgiler yer alacaktır.

İkinci bölümde ise ana konumuzu oluşturan Hasen b. Ziyad'ın *Müsned'*inde yer alan 60 hadisin tahrir ve değerlendirilmesi yapılacaktır. Bu hadisler, tercüme ve izah edilip her bir hadîs, kaynak ve bulguların elverdiği ölçüde tahrir edilerek değerlendirilecektir. İlgili hadîsin Kütüb-i Tis'a, Abdürrezzak ve İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'leri, Tahâvî'nin *Şerhu me'âni'l-âsâr*'ı, Dârekutnî'nin *Sünen*'i, Ebû Yusuf ve Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî'nin *Müsnedi (Âsâr)* gibi kaynaklarda ne şekilde geçtiği araştırılacak, bu bağlamda âlimlerin bu hadisleri nasıl değerlendirdiği aktarılacaktır. Sened zincirlerinde yer alan râvîler de ricâl ve tabakât kitaplarından faydalanılarak tetkik edilecektir.

Sonuç ve değerlendirme bölümünde ise tüm bu araştırmalar ve elde edilen bulgular neticesinde hadis ve ravilerin sıhhatine dair genel bir değerlendirme yapılacak, hadislerimiz fıkıh konularına göre kategorize edilecek ve bu 60 hadis ile ilgili çalışmaların genel bir değerlendirmesi verilecektir.

Tez konusunu belirleme aşamasında daha önce yapılmış olan yüksek lisans ve doktora çalışmaları incelenmiştir. Bunlardan Sakarya Üniversitesinde 2007 yılında, danışmanlığını Mehmet ÖZŞENEL'in yaptığı ve Aşur AKYOL'un hazırladığı *Hasen b. Ziyad el-Lü'lû' ve Hadis İlmindeki Yeri* adlı yüksek lisans çalışması dikkat çekmektedir. Ancak bu çalışmada Hasen b. Ziyad'ın hayatı ve hadisçiliği üzerinde durulmuş, *el-İmtâ'* kitabında geçen ve ana konumuz olan 60 hadîsin tahrir, tercüme ve değerlendirilmesi ile alakalı herhangi bir bilimsel çalışma yapılmadığı tesbit edilmiştir. Bu eksikliği gidermek adına hadislerin tercümelerinde Ali el-Kârî'nin yazdığı Harisî'nin *Müsned'*inin şerhinden istifade edilecektir. Hasen b. Ziyâd'ın *Müsned'*inde yer alan bu hadislerin, başta Kütüb-i Sitte olmak üzere İmam A'zam Ebû Hanîfe'nin öğrencilerinden olan Ebû

Yusuf ve Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî'nin (*el-Âsâr*) *Müsned*'lerinde kaçının yer aldığı tesbit edilmesi ve Hanefilerin hadise bakış açısının değerlendirilmesi temel amacımızdır.

II.Önemi / Problem Durumu

Hasen b. Ziyad Hanefi mezhebinin beşinci imamı sayılan önemli bir fakîh ve hadisçidir. Onun fakîh ve muhaddis kimliğinin yanı sıra 116-204/734-819 yılları arasında yaşamış olması, *Müsned*'indeki hadislerin ilk hadis kaynaklarından olduğunu göstermektedir. İmamı Azam Ebû Hanîfe'nin en uzun süre hocalığını yaptığı öğrencisinin Hasen b. Ziyad olması da Hasen b. Ziyad'ın ve hadislerinin önemini ortaya çıkarmaktadır. Hasen b. Ziyad'ın hocası Ebû Hanîfe'den rivayet ettiği hadisler aynı zamanda Ebû Hanîfe'nin *Müsned*'lerinden biri sayılmaktadır. Hasen b. Ziyad'ın *Müsned*'inde yer alan bu hadislerin tahrîci yapılırken aynı zamanda Ebû Yusuf ve Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî'nin *Müsned (Âsâr)*'lerinde ne kadarının yer aldığı, öğrencilerinin Ebû Hanîfe'den aynı hadisleri alıp almadıklarının belirlenmesi Hasen b. Ziyad'ın Hanefi fikhındaki konumunu tesbit etmemize imkan sağlayacaktır.

Ebu Hanîfe ve öğrencileri ile ilgili hadis ilmine dair yapılan çalışmalara göz attığımızda şu çalışmaları sıralayabiliriz:

Marmara Üniversitesinde 2011 yılında danışmanlığını Ahmet YÜCEL'in yaptığı ve Nilüfer KALKAN'ın hazırladığı *İmam Muhammed'in Kitâbü'l-âsâr'ı ve Rivayetlerinin Kütüb-i Sitte ile Karşılaştırılması* adlı yüksek lisans tezine rastladık. Bu çalışmada konu itibarıyla *Kitâbü'l-âsâr*'ın isnad açısından değerlendirmesi yapılmış ve rivayetlerinin sened ve metin yönünden *Kütüb-i Sitte* ile karşılaştırılması yapılmıştır.

Atatürk Üniversitesinde 1999 yılında danışmanlığını İbrahim BAYRAKTAR'ın yaptığı ve Arif ULU'nun hazırladığı *Ebû Yusuf ve Kitâbü'l-âsâr'ı* adlı yüksek lisans çalışması yapılmıştır. Bu çalışmada Ebu Yusuf ve *Kitâbü'l-âsâr*'ı üzerinde durulmuştur.

Cidde Melik Abdülaziz Üniversitesinde danışmanlığını Muhammed es-Sadık 'Urcûn'un yaptığı ve Şâkir Zîb Feyyâz'ın hazırladığı *Ebû Hanîfe Beyne'l-Cerh ve't-Ta'dil* adlı master çalışması yapılmıştır. Bu tez, Ebû Hanîfe'nin müsned ve muttasıl olarak rivayet ettiği 72 hadisin şahit ve mütâbe'atlarını ortaya koymaktadır. Bu rivayetleri de daha çok sened yönünden ele almaktadır.

Tez konusunu belirleme aşamasında yüksek lisans ve doktora çalışmaları incelenmiştir. Bunlardan Sakarya Üniversitesinde 2007 yılında, danışmanlığını Mehmet

ÖZŞENEL'in yaptığı ve Aşur AKYOL'un hazırladığı *Hasen b. Ziyad el-Lü'lüü ve Hadis İmindeki Yeri* adlı yüksek lisans çalışmasına rastladık. Ancak bu çalışmada Hasen b. Ziyad'ın hayatı ve hadisçiliği üzerinde durulmuş, *el-İmtâ'* kitabında geçen ve ana konumuz olan 60 hadîsin tahrir, tercüme ve değerlendirilmesi ile alakalı herhangi bir bilimsel çalışma yapılmadığı tesbit edilmiştir. Bu eksikliğin giderilmesi temel amacımızdır. Hadis ilmi açısından büyük öneme sahip olan bu hadislerin tahrir ve değerlendirmelerini kaynaklar elverdiği ölçüde yapmaya çalışacağız.

III. Kaynakları ve Metodu

Bu çalışmada öncelikli olarak konumuz olan hadislerin metinleri Arapça olarak verilecek, daha sonra çeşitli hadis şerhlerinden istifade edilerek bu hadisler tercüme edilecektir. Çalışmamız konu bakımından anket, deney ve gözleme uygun olmadığı için araştırmamızda yazılı kaynaklardan istifade edilecektir. Bu açıdan araştırma metodumuz dokümantasyon ve literatür çalışması şeklinde olacaktır.

Çalışmamızda kullanılacak temel kaynak Hasen b. Ziyad'ın Müsned'inde yer alan 60 hadîsin İbn Devalîbî tarafından nakledildiği *el-İmtâ' bi sîreti'l-imâmeyn el-Hasen b. Ziyâd ve sâhibihî Muhammed b. Şücâ'* kitabı olacaktır. Bu kitap, adında da geçtiği üzere Hasen b. Ziyâd ve Muhammed b. Şücâ' hakkında yazılmıştır. Matbaatü'l-Envâr'da 70 sayfa halinde basılmıştır. Zâhidü'l-Kevserî bu eserinde Ebû Hanîfe'nin bu iki talebesinin hayatı ve hadislerine yer vermiştir. Bu kitaptan yararlanılacak, birtakım mâ'lûmât ya da hadislerin tercüme ve izahlarında ise *el-Âsar*, *el-Ensâb*, *Şerhu Müsnedi Ebî Hanîfe*, *Lisânü'l-Arab* gibi eserlere başvurulacaktır. Hadisleri tahrir ederken ise öncelikli olarak Sahîh, Sünen, Müsned, Musannef, Mu'cem türünde yazılan eserlerden yararlanılacaktır. Tahrîc yapılacak hadisleri ararken Zeyla'î'nin tahrîc kitabı olan *Nasbu'r-râye*'sinden, Ali el-Kârî'nin *Şerhu Müsnedi Ebî Hanîfe li'l-Hârisî* adlı eserinden ve *Concordance*'den istifade edilecektir. Ayrıca Mektebetü's-şâmile ve Cevâmi'ü'l-kelim gibi programlardan da faydalanılacaktır. Senedde yer alan ravilerin cerh ve ta'dîl durumları hakkında verilen bilgilerde ise Mizzî'nin *Tehzîbü'l-kemâl*, Zehebî'nin *Mizânü'l-i'tidâl* ve İbn Hacer'in *Tehzîbü't-Tehzîb*, *Takrîbü't-Tehzîb* adlı eserlerinden faydalanılacaktır.

I. BÖLÜM

1. MUHAMMED ZÂHİD EI-KEVSERÎ'NİN HAYATI

1.1. Doğumu, Adı, Nesebi, Yetiştirilmesi ve Hadis İlmindeki Yeri

Muhammed Zâhid el-Kevserî 28 Şevval 1296/16 Eylül 1879'da Salı günü sabaha karşı, Düzce'ye üç mil uzaklıktaki, babasının adı ile anılan Hacı Hasan köyünde dünyaya gelmiştir.¹

Kevserî'nin adı, tüm eserlerinde adeti olduğu üzere ve kitaplarında yazdığı şekilde Muhammed Zâhid b. eş-Şeyh Hasen Hilmi el-Kevserî b. Ali Bey ed-Düzcevî şeklinde yer almaktadır.²

Çerkez asıllı olan Muhammed Zâhid, "el-Kevserî" lakabını, dedelerinden Kansu ile aralarında yedi kuşak bulunan ve "Kevsrak" namı ile anılan ceddinden alır. "Kevser'in oğlu" manasına gelir. ed-Düzcevî denilmesi ise, doğum yerine izafetendir.³

Zâhid el-Kevserî, Kafkasya'dan hicret edip Bolu'nun Düzce ilçesine yerleşen bir aileye mensuptur. Babasının adı Şeyh Hacı Hasan Hilmi Kevserî'dir. (ö. 1345/1929) 1245/1831 yılında Kafkasya'nın, adını Koban nehrine dökülen bir ırmaktan alan, "Şebzer" denilen mevkiinde dünyaya gelmiştir.⁴

Hasan Hilmi Efendi Kafkasya'da zamanın âlimlerinden ilim tahsil ettikten sonra kendisi talebe yetiştirmeye başlamış, ancak Rus işgâli nedeniyle talebeleriyle beraber Osmanlı topraklarına hicret etmek zorunda kalmıştır. 1280/1863 yılında Düzce'ye yerleşmiş, burada kendi adıyla anılan bir köy kurmuş ve aynı köyde bir medrese inşa ederek faaliyetlerini sürdürmüştür. Uzun bir eğitim-öğretim hayatının sonunda 1345/1926 yılında Düzce'de vefat etmiştir.⁵ Zâhid el-Kevserî babalık hakkı olarak üzerine düşen görevi yerine getirmek için babasının hayatını *İrğâmü'l-merîd* adlı eserinde kaleme almıştır.⁶

¹ Özafşar, Mehmet Emin; *Kevserî'nin Hayatı, Eserleri, Fikirleri ve Hadisçiliği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1989. s., 25.

² Kevserî, *İrğâmü'l-merîd*, Matbaatü Bekir Efendi, İstanbul, 1328, s. 103, 109.

³ Özafşar, Mehmet Emin, *Muhammed Zâhid el-Kevserî Hayatı, Muhammed Zâhid el-Kevserî: Hayatı, Eserleri, Tesirleri, (Sempozyum Tebliğleri)*, İstanbul: Seha Neşriyat, 1996, s. 34-35.

⁴ Özafşar, Mehmet Emin, *Kevserî'nin Hayatı, Eserleri, Fikirleri ve Hadisçiliği*, s. 24.

⁵ Özafşar, Mehmet Emin, *Muhammed Zâhid el-Kevserî Hayatı*, s. 34.

⁶ Kevserî, *İrğâmü'l-merîd*, s. 103.

Kevserî, dünyaya geldiği andan itibaren kendini ilmî bir ortamda bulmuş ve bu ilim dünyasından ebedî âleme intikâl edinceye kadar bir an olsun dışarı çıkmamıştır. Babasının yanında yetişmiş, fıkıh, hadis vb. ilimleri ilk olarak ondan tahsil etmiştir. Rüşdiye Mektebinde iken Düzceli Şeyh Muhammed Nazım Efendi (ö. 1329/1911)'den sarf, nahiv, tarih, riyazât (matematik ilimleri), Farsça, takvîmü'l-büldân (coğrafya) ve bazı şer'î ilimleri okumuştur. Yine Rüşdiye yıllarında babasıyla uzun yıllardan beri arkadaşlığı olan Düzce müftüsü Üsküplü (Düzce'ye bağlı olan bir köy) Hüseyin Vecih Efendi'den (ö. 1312/1895) bazı âlet ilimleri almıştır. Ayrıca memleketin önde gelen ilim adamlarından Şaban Fevzi Efendi'nin ders halkasına devam etmiştir.⁷

Babası müderris olması hasebiyle kendisine özel bir itina göstermiştir. Hasan b. Ali el-Kevserî, İslamî ilimlerde engin bir malumat sahibidir. Kevserî bununla alakalı olarak şöyle demektedir:

“Babam fıkıh ve hadis ilminde mahir idi. Fıkıhın temel eserlerini pek çok kereler okutmuştur. Buhârî'nin *Sahih*'ine karşı ayrı bir ilgisi ve muhabbeti vardı. Buhârî şerhlerinden İbn Hacer'in *Fethu'l-bâri*'si ile Bedreddin el-Aynî'nin *Umdetü'l-kârî*'si ile birlikte *Sahih*'i öğrencilerine ders vererek defalarca hatmetmiştir. Fıkıh, hadis ve diğer ilimleri kendisinden aldım.” Bu ifadeleri onun çok küçük yaşta hadis ilmiyle haşır neşir olduğunu ortaya koymaktadır.⁸

Kevserî, Rüşdiye'den mezun olduktan sonra takriben on beş yaşlarında, ilk defa doğum yeri olan Düzce'den ayrılmış ve 1311/1893 yılında Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye'ye yani İstanbul'a gelmiştir. Aynı tarihte, hemen kadıasker Hasan Efendi'nin (ö. 1044 /1635) kurduğu ve kendi ismi ile anılan 'Kadıasker Hasan Efendi Dâru'l-hadîsi'ne intisap etmiştir.⁹ Bu sırada, öncelikle amcası Sirozlu Hâfız Musa Kazım el-Kevserî'nin (ö. 1353/1934) özel derslerine devam etmiş, kendisinden Arap dili ve grameriyle alakalı; *el-Kâfiye*, *Kavâidu'l-i'râb*, *Aruzü'l-Endelüsî*, *Şerhu'l-ebiyâti's-seb'a* vb. önemli eserleri okumuştur.¹⁰

Kevserî, diğer yandan Fatih Camii'nde verilen derslere devam etmiş, Çekmeceli İsmail Zühdü Efendi'den *en-Netâic* ve *Şerhu'l-minye*'yi tamamlamıştır.¹¹ Robalzade

⁷ Özağar, Mehmet Emin, *Kevserî'nin Hayatı, Eserleri, Fikirleri ve Hadisçiliği*, s. 25.

⁸ Özağar, Mehmet Emin, *Muhammed Zâhid el-Kevserî: Hayatı, Eserleri, Tesirleri, (Sempozyum Tebliğleri)*, Muhammed Zahid el-Kevserî Hadis Yönü, Seha Neşriyat: İstanbul, 1996, s. 91.

⁹ Özağar, Mehmet Emin, *Muhammed Zâhid el-Kevserî: Hayatı, Eserleri, Tesirleri, (Sempozyum Tebliğleri)* Muhammed Zahid el-Kevserî, Hayatı, s. 36.

¹⁰ A.g.e., s. 36-37.

¹¹ A.g.e., s. 37.

Yusuf Ziyaeddin Efendi'den (ö. 1339/1920) *el-Müselsel bi'l-evveliyye*'yi dinlemiş, talebesi allâme Muhammed Hâlis eş-Şîrvânî'den (ö. 1331/1913) *Makâmâtü'l-Harîrî, Muhtasarü'l-Me'ânî, Mir'âtu'l-Usûl* ve *Şerhu'd-Devvânî*'yi okumuştur. Yine aynı zatın talebelerinden muhakkik Ahmed Remzi eş-Şehrî'den (ö. 1341/1922) *el-Mutavvel*'i tamamlamıştır.¹²

Karınâbâdlı Halil Efendi'den *Şerhu'l-vad'iyye*'yi okuyan Kevserî, Kastamonulu Şeyh Hasan Hilmi Efendi'den (ö. 1240-1329/1824-1911) *Râmûzü'l-ehâdis*'i okumuş ve icâzetini almıştır. Kastamonulu Hasan Hilmi Efendi öncelikle, Kevserî'nin babasının çok samimi ve eski bir dostu, Kevserî'nin de tasavvuftaki üstadı ve şeyhi olup ilmî şahsiyetinin teşekkülünde kendisine rehber edindiği Alasonyalı Ali Zeynelâbidin'in de hocasıdır. Kevserî, Ali Rıza el-Fakrî'den *Lüccetü'l-esrâr*'ı, Şeyh Muhammed Esad Dede el-Mevlevî'den *Şerhu'r-ruba'iyyat*'ı ve Hafız Şîrâzî'nin *Dîvân*'ının bir kısmını; Silistreli Hacı Selim Efendi'den ise *es-Sirâciyye*'yi okumuştur.¹³

Kevserî'nin ilmî, edebî, ahlâkî şahsiyetinin teşekkülünde çok önemli rolü bulunanlardan birisi de Eğinli Hacı Hâfiz diye meşhur olan İbrahim Hakkî'dir. (ö. 1243-1318/1828-1900) Kendisinden *el-Câmi, eş-Şâfiye, el-Alaka*, haşiyesi ile birlikte *el-Fenârî*, Muhammed Emin'in *Risaletü ciheti'l-vahde*'si, *Takrîru'l-kavânîn*'in ilk cildi, İbn Âbidîn'in *Takrîr*'i ile beraber *ed-Dürrü'l-muhtar*, tasavvurlar bahsinin sonuna kadar es-Seyyid ve es-Siyâlkûtî şerhleri ile birlikte *el-Kutb*'u, musnedu ile bahsinin sonuna kadar *Muhtasarü'l-me'ânî*'yi, Ali el-Kârî'nin *eş-Şifâ*'sının bir kısmı ile Kâdı Beyzavî tefsirinin bir cüzünü okumuştur.¹⁴

Kevserî Eğinli İbrahim Hakkî'nin ölümü üzerine, tavsiye ettiği üzere, Alasonyalı Ali Zeynelâbidîn'in (ö. 1268-1336/1852-1918) derslerine devam etmiştir. Ondan *İsamu't-tasdikat* ile birlikte *el-Kutb*'dan geriye kalan kısmı tamamlamış, *Muhtasarü'l-Ma'ânî*'yi bitirmiş, *el-Hayâli* ve es-Siyalkûtî'nin şerhleriyle beraber *Şerhu'l-Akâid*'i okumuş, et-Tarsusî şerhi ile birlikte *Mir'âtu'l-usûl*'ü tamamlamıştır.¹⁵

¹² A.g.e., s. 37.

¹³ A.g.e., s. 37-38.

¹⁴ A.g.e., s. 38.

¹⁵ A.g.e., s. 38.

Kevserî, Rizeli Şaban Fevzi Efendi'den (ö. 1319/1901) *Şerhu Âdâbi'l-Gelenbevî*'yi, Düzce'li Selahaddin Efendi'den de (ö. 1353/1934) *Sülâsiyyâtu İbn Mâce*'yi okumuştur.¹⁶

Ders halkalarına katıldığı hocalar arasında görüldüğü gibi Çekmeceli İsmâil Zühdü Efendi, Yûsuf Ziyâeddin Efendi, Karinâbâdlı Halil Efendi, Alasonyalı Ali Zeynelâbidin Efendi, Hacı Hâfız diye bilinen Eğinli İbrâhim Hakkı Efendi, Ali Rızâ Fakrî Efendi ve Şeyh Mehmed Esad Dede gibi âlimler yer alır. Kendi ifadesine göre ilmî şahsiyetinin teşekkülünde en çok Alasonyalı Ali Zeynelâbidin Efendi ile Eğinli İbrâhim Hakkı Efendi etkili oldu. Bu arada babasının dostu Kastamonulu Şeyh Hasan Hilmi Efendi'den tarikat dersi aldı ve tasavvuf yoluna intisap etti. İstanbul'da on yıl süren medrese tahsilini 1904'te tamamlayıp 1906'da girdiği ruûs imtihanını kazandı ve dersiâm unvanını elde etti.¹⁷ Kevserî, bu imtihanı başarıyla kazandı ve kendisine dirâyet sahibi olduğuna ve şer'î, edebî, aklî bütün alanlarda ders okutabileceğine dair komisyon başkanı Ders Vekili Ahmed Asım Efendi ve diğer üç üyenin imzasını taşıyan bir icazet verildi.¹⁸

İlmî icazetini alan Muhammed Zâhid el-Kevserî, bu tarihten itibaren aşağı yukarı I. Dünya Savaşı'nın başlarına kadar (1914-1918) "Dersiâm" sıfatıyla Fâtih Camiinde müderrislik yaptı. Bu arada (h. 10 Safer 1331) 1913'de İstanbul Müderrisliği Rüûsluğuna ehil görüldü.¹⁹ Kevserî, Dârülfünûn'da açılan fıkıh müderrisliği imtihanında başarı göstermesine rağmen tayini İttihatçılar tarafından engellenince Kastamonu'da yeni açılan medresenin kuruluşu ile görevlendirildi. Burada üç yıl kaldıktan sonra deniz yoluyla İstanbul'a dönerken bindiği teknenin alabora olması yüzünden boğulma tehlikesi atlattı.²⁰

Muhammed Zâhid el-Kevserî, daha sonra Şeyhülislam Muhammed Esad el-Ahiskavî (ö. 1334 /1916)'nin azledilmesiyle onun yerine getirilen Ürgüplü Hayri Efendi zamanında, ıslah edilen medreselerde Maahid-i Nizamiyye, Belağat, Aruz ve İlmi Vaz' (Lafızların belirli bir anlam karşılığında ortaya konulmasını ve lafız-anlam ilişkisini konu edinen bilim dalı) dersleri okutmuştur. Cuma gününün dışında haftanın her gününü

¹⁶ A.g.e., s. 39.

¹⁷ Yavuz, Yusuf Şevki, "Zâhid Kevserî", *DİA*, XLIV, 77. İstanbul, 2013.

¹⁸ Özafşar, Mehmet Emin, *Muhammed Zâhid el-Kevserî: Hayatı, Eserleri, Tesirleri, (Sempozyum Tebliğleri) Muhammed Zahid el-Kevseri, Hayatı*, s. 40.

¹⁹ A.g.e., s. 40-41.

²⁰ Yavuz, Yusuf Şevki, "Zâhid Kevserî", *DİA*, XLIV, 77. İstanbul, 2013.

bu derslere ayırmıştır.²¹ Onun tekrar İstanbul'a dönüşü I. Dünya Savaşı'nın bittiği tarihe rastlar. Bir ay kadar Daru'ş-Şafaka'da derse devam ettikten sonra daha önceki imtihanda elde ettiği başarısının da etkisi ile arkadaşlarına nispetle yaşının küçüklüğüne rağmen Süleymâniye Medresesi "Medresetü'l-Mütehassısîn"e atanır. Orada "Tabakâtü'l-kurra ve'l-müfessirin"de göreve başlar.²²

Ders Vekâleti meclisine üye olarak seçilip bir süre sonra da 75 Osmanlı lirası (altın) aylıkla Ders Vekilliğine tayin edilinceye kadar bu görevlere devam eden el-Kevserî, İttihad ve Terakkicilerle anlaşamadığı için Ders Vekilliği'nden azledilmiştir. Ancak Ders Vekâleti Meclis Üyeliği ile Müderrislik görevini, 13 Rebî'ül-âhir 1341/3 Kasım 1922 tarihinde Mısır'a gitmek üzere Türkiye'den ayrılincaya kadar sürdürmüştür.²³

Kevserî'nin ders vekilliğinden azline sebep olan hâdise, onun hukuk mücadelesidir. İstanbul Yangından Zarar Görenlere Yardım Cemiyeti, Üçüncü Mustafa'nın (ö. 1187/1773) inşa ettirdiği bir medrese binasını yıkıp yerine garaj olarak kullanılacak bir bina yapmak ister. Cemiyetin başkanı Tevfik Paşa'dır. (ö. 1354/1936) Kevserî, Ders Vekâletine bağlı medreselerin kendi izni alınmadan yıkılamayacağını, vakıf şartlarını taşıyan bir medresenin ancak mahkeme kararı ile yıkılabileceğini söyler ve mahkemeye dava açar. Mahkemeden yürütmeyi durdurma kararı talep eder. Bunu takip etmek üzere de iki avukat tutar. Davanın seyri esnasında Tevfik Paşa sadrazam olur. (1918) Davanın reddi konusunda esas hak sahibinin Şeyhülislam olduğunu ileri sürerek Kevserî'yi kararından vazgeçirmeye çalışırlar. Ancak o da medreselerin ders vekiline bağlı bulunduğunu gösteren resmî belge ile mukâbelede bulununca, kendisini görevden azletmekten başka bir çare bulamazlar.²⁴

1.2.Mısır Dönemi

Zâhid el-Kevserî hayatı boyunca İttihat ve Terakkî Cemiyeti'ne mensup devlet, siyaset ve fikir adamlarına muhalif kalmıştır. 1922 yılının sonlarına doğru bir dostunun, hakkında tutuklama emrinin çıkarıldığını sokakta kendisine söylemesi üzerine ailesine

²¹ Özaşar, Mehmet Emin, A.g.e., s. 41.

²² A.g.e., s. 44.

²³ Muhammed Zâhid el-Kevserî, *Haneî Fıkhının Esasları (Fıkhu Ehli'l-Irak ve hadisühüm)*, Çevirenler: Abdülkadir Şener ve M. Cemal Sofuoğlu, Yeni Pars Matbaacılık: 1982, s. 2.

²⁴ Özaşar, Mehmet Emin, *Muhammed Zâhid el-Kevserî: Hayatı, Eserleri, Tesirleri, (Sempozyum Tebliğleri) Muhammed Zahid el-Kevseri, Hayatı*, s. 45.

bile haber vermeden deniz yoluyla Mısır'a hareket etti, önce İskenderiye'ye, birkaç gün sonra da Kahire'ye ulaşmıştır. İskenderiye'den Beyrut'a, oradan Şam'a geçmiştir. (1923)²⁵ Sonra tekrar Kahire'ye dönerek Camiü'l-Ezher'de okuyan Türk öğrencilerinin kaldığı Ebû'z-Zeheb Muhammed Bey (ö. 1189/1775) Tekkesine yerleşmiştir. 1347/1928 yılında Şam'a geri dönen ve bir yıl kaldıktan sonra tekrar Kahire'ye dönüp Mısır Devlet Arşivi'nde (Darü'l-Mahfuzatı'l-Mısriyye) bulunan bir kısım Türkçe belgeleri Arapçaya çevirme gibi mütevazı bir işte çalışarak geçimini sağlayan el-Kevseri, bundan sonra eşi ve çocuklarını da yanına getirmiştir.²⁶

Oğlu ile bir kızı kendisi İstanbul'da iken vefat ettiğinden Kahire'ye eşi ve iki kızı gelmiştir; kızlarından Seniha 1934'te, Meliha 1947'de Kahire'de vefat etmişlerdir.²⁷

Kahire'de bulunduğu süre içerisinde Kevserî'nin evi adeta bir medrese haline gelmiş ve burada özel dersler vermek suretiyle çok sayıda talebe yetiştirmiş ve pek çok nadide eserin basımına öncülük etmiştir.²⁸

Diğer yandan zamanın ileri gelen âlimleri çalışmalarında bilgisine müracaat etmiş, istişrak ve çalışmaları konusunda kendisinden azamî derecede yararlanmışlardır.²⁹

Hadis alanında da temayüz eden Zâhid el-Kevserî yirmiye yakın hadis kitabını üstadlarından okuyarak rivayet icâzeti almıştır. Ebû Hanîfe'nin hadis anlayışına yönelik eleştirilere cevap olarak kaleme aldığı *Te'nîbü'l-Hatîb* ve *en-Nüketü't-Tarîfe* adlı eserleri büyük yankı uyandırmış, haklarında reddiyeler yazılmış, kendisi de bunların bir kısmına cevap vermiştir. Hadise dair diğer eserleri onun ricâl ilmindeki dirayetini kanıtlayıcı niteliktedir.³⁰

Zâhid el-Kevserî hakkında âlimlerin serdettiği şu görüşler, kendisinin ilim sahasındaki önemini ortaya koymaktadır.

Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi, Kevserî hakkında şu cümleleri nakletmiştir: “Dostum Zahit Efendi'nin sahili olmayan iki deryada, yani hadis ve fıkıh ilminde

²⁵ Yavuz, Yusuf Şevki, “Zâhid Kevserî”, *DİA*, XLIV, 77.

²⁶ Kevserî, *Haneî Fıkının Esasları*, s. 2-3.

²⁷ Yavuz, Yusuf Şevki, “Zâhid Kevserî”, *DİA*, XLIV, 77.

²⁸ Özafşar, Mehmet Emin, *Muhammed Zâhid el-Kevserî: Hayatı, Eserleri, Tesirleri, (Sempozyum Tebliğleri) Muhammed Zâhid el-Kevserî, Hayatı*, s. 50.

²⁹ A.g.e., s. 51.

³⁰ Yavuz, Yusuf Şevki, “Zâhid Kevserî”, *DİA*, XLIV, 78.

emsalsiz olduğunu itiraf ediyorum. Ve bu itirafı, fazilet ve kemalat ehlini takdir konusunda üzerime düşen vecîbelerin en ağırı olarak telakki ediyorum.”³¹

Muhammed Ebu Zehra, kendisi hakkında şöyle demiştir: “Şu devirde hiçbir âlim yok ki ölsün de yeri doldurulsun. İşte Zâhid el-Kevserî'nin de yeri doldurulamaz. O, selef-i salihinin bakiyesidir. O, ‘Âlimler, Nebilerin varisleridir.’ hakikatine masdak bir âlimdir.”³²

Hadis âlimlerinden Muhammed Yusuf el-Bennûrî, Kevserî'nin tabiri caizse İbn Mesud gibi herkese yetecek ve herkesi faydalandırıp susuzluğunu giderecek bir kap olduğunu, tam olarak asrın muhakkiki, araştırmacısı, âlimi ve eleştirmeni olduğunu ifade ederek, yaşadığı asırda bu meziyeti taşıyan müstesna bir şahsiyet olduğunu zikretmiştir.³³

Kevserî hakkında yazılan bazı eserlere değinmek gerekirse;

Ahmed Hayrî, *el-İmam el-Kevserî*, el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-türâs, 1999/1420. Kevserî'nin *Makâlat*'ının ve diğer bazı eserlerin girişinde de basılmıştır.

Dayfullah Hamed Necî el-Menâsîr, *Cuhûdü'l-Kevserî fi Ulûmi'l-Hadîs* (Yüksek Lisans Tezi), Ürdün Üniversitesi 1993.

Hamid İbrahim Muhammed, *eş-Şeyh Muhammed Zâhid b. Hasan b. Ali el-Kevserî ve Cuhûduhu'l-Kelâmiyyeh*, (Doktora Tezi), Ezher Üniv. Usûlü'd-Dîn Fakültesi, 1988.

Muhammed Said Havva, *el-Kevserî ve Cuhûdühü fi Ulûmi'l-hadîs*.

Muhammed Yusuf el-Bennûrî, *el-Allâme el-Kevserî ve Makâlâtuhu* (*Makâlât*'ın girişinde basılmıştır).

Muhammed Ebû Zehrâ, *el-İmam el-Kevserî* (Yaklaşık 7-8 sayfa olup Kevserî'nin *İhkâku'l-Hak*, *Mukaddimât* ve *Makâlât* gibi eserlerin girişinde basılmıştır).³⁴

³¹ Özaşar, Mehmet Emin, *Muhammed Zahid el-Kevserî: Hayatı, Eserleri, Tesirleri, (Sempozyum Tebliği)*, s. 30.

³² Yılmaz, Necdet, *Muhammed Zâhid el-Kevserî: Hayatı, Eserleri, Tesirleri, (Sempozyum Tebliği)*, İstanbul: Seha Neşriyat, 1996, s. 197.

³³ Özaşar, Mehmet Emin, *Muhammed Zâhid el-Kevserî: Hayatı, Eserleri, Tesirleri, (Sempozyum Tebliği)*, s. 29.

³⁴ Yargı, Mehmet Ali Yargı, *Muhammed Zâhid el-Kevserî-Hayatı, Eserleri ve Fıkhî Görüşü*, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, Sayı: 6, 2005, s. 317-318.

1.3.Vefatı

Muhammed Zâhid el-Kevserî, çile, sıkıntı, yokluk ve gurbet dolu, bununla birlikte ilme ve dine hizmeti büyük bir onur telakki ettiği yetmiş beş senelik ömrünün sonlarına doğru şeker, tansiyon ve yaşlılıktan kaynaklanan hastalıklardan muzdarip olmuştur. Ancak bu durum, Kevserî'yi kitap yazmaktan, talebelerini karşılamaktan ve İslam âleminin muhtelif kesimlerinden kendisine yöneltilen soruları cevaplamaktan alıkoymamıştır.³⁵

Kevserî, ömrünün son senesinde görme noksanlığı hissetmiş ve bir gözü akıntı yapmıştır. Daha sonra prostat hastalığına yakalanmıştır. Bütün bu rahatsızlıklarına rağmen doktoru Şeyh Abdullah Osmânî'nin ifadesine göre Kevseri, hafıza ve muhakemesinden en ufak bir şey kaybetmemiştir. 19 Zilkâde 1371/m. 11 Ağustos 1952'de Pazar günü öğleden sonra saat 16:35'te dâr-ı bekâya intikal etmiştir.³⁶

1.4.Hocaları ve Talebeleri

Yukarıda da zikredildiği üzere Kevserî'nin önemli bazı hocalarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1)Hasan Hilmi el-Kevserî (Babası) (ö. 1345/1928)
- 2)Düzceli Muhammed Nazım Efendi (ö. 1329/1911)
- 3)Üsküplü Hüseyin Vecih Efendi (ö. 1312/1894)
- 4)Sirozlu Hafız Musa Kazım el-Kevserî (Amcası) (ö. 1353/1934)
- 5)Tosyalı İsmail Zühdü (ö. 1336/1918)
- 6)Robalzade Yusuf Ziyaeddin Efendi (ö. 1339/1920)
- 7)Muhammed Halis eş-Şirvani (ö. 1331/1912)
- 8)Ahmed Remzi eş-Şehrî (ö. 1341/1922)
- 9)Kastamonulu Hasan Hilmi Efendi (ö. 1329/1911)
- 10)Alasonyalı Ali Zeynelabidin (ö. 1336/1918)
- 11)Ali Rıza el-Fakri (ö. 1280/1863)

³⁵ Özafşar, Mehmet Emin; *Kevserî'nin Hayatı, Eserleri, Fikirleri ve Hadisçiliği* s. 41.

³⁶ Özafşar, *Muhammed Zâhid el-Kevserî: Hayatı, Eserleri, Tesirleri, (Sempozyum Tebliğleri) Muhammed Zâhid el-Kevserî, Hayatı*, s. 53.

12) Muhammed Esad Dede el-Mevlevi (ö. 1329/1911)

13) Hafız Şirazi³⁷ (ö. 792/1390 [?])

14) Eğinli Hacı Hafız İbrahim Hakkı (ö. 1318/1900)

15) Rizeli Şaban Fevzi Efendi (ö. 1319/1901)

Talebeleri ise;

1) Hacı Cemal Alasoni (ö. 1887/1966)

2) Hüsameddin el-Kudsi (ö. 1400/1980)

3) Ahmed Hayri

4) Abdülfettah b. Muhammed Ebû Ğudde (ö. 1417 /1997)

5) Muhammed Emin Saraç

6) Hüseyin Atay³⁸

1.5. Eserleri

Zâhid el-Kevserî'nin burada zikredemeyeceğimiz kadar çok eseri bulunmaktadır. *Makâlâtü'l-Kevserî'nin Değerlendirilmesi* adlı bir Sempozyum Tebliği bulunan Ebubekir Sifil, Kevserî'nin 50'nin üzerinde telif eseri bulunduğunu ve bu sayıdan çok daha fazla esere muhtelif şekillerde katkı sağladığını belirtmiştir.³⁹ Mesela *Is'âdü'r-Râkî ale'l-Merâkî* onun *Merâku'l Felâh* adlı fıkıh kitabında yer alan hadislerin tahrîcine dair bir çalışmasıdır.⁴⁰ Biz bu eserlerden en meşhurlarını ve hadis ilmine ait olanları zikretmekle yetineceğiz.

³⁷ Hâce Şemseddin Muhammed. Dîvân sahibi olup İran'ın önde gelen lirik şairlerindedir. Tahsin Yazıcı, "Hâfiz Şirâzî", *DİA*, XV, 103-104, İstanbul, 1997.

³⁸ Özafşar, Mehmet Emin, *Kevserî'nin Hayatı, Eserleri, Fikirleri ve Hadisçiliği*, s. 43-44.

³⁹ Ebubekir Sifil, *Makâlâtü'l-Kevserî'nin Değerlendirilmesi (Sempozyum Tebliği)*, Hazırlayan: Necdet Yılmaz, İstanbul: Seha Neşriyat, 1996, s. 148.

⁴⁰ Özafşar, *Muhammed Zâhid el-Kevserî: Hayatı, Eserleri, Tesirleri, (Sempozyum Tebliği)* Muhammed Zahid el-Kevseri, *Hayatı*, s. 93.

1.5.1. Basılmış Eserleri

1-İrğâmu'l-Merîd fî Şerhi'n-Nazmi'l-'Atîd li Tevessüli'l-Mürîd: Tevessül hakkındadır. Mısır'a hicretinden önce kaleme aldığı eserlerden bugün elimizde bulunan tek çalışmasıdır. Nakşibendiyye silsilesini zikrettiği *en-Nazmu'l-Atîd* adlı şiirinin şerhidir.

2-en-Nüketü't-Tarîfe fî't-Tehaddüsi an Rudûdi İbni Ebî Şeybe alâ Ebî Hanîfe: İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* isimli eserinde, İmam Ebû Hanîfe'nin 125 meselede hadise muhalefet ettiğini ileri sürmüş ve bu meseleleri tek tek zikretmiştir. *en-Nüketü't-Tarîfe* bu meseleleri ele alıp İmam'ın hadise muhalefet etmediğini ortaya koyan bir eserdir.

3-İhkâku'l-Hakk: Bu eser, İmâmu'l-Haremeyn'in İmam Ebû Hanîfe ve Hanefî mezhebini tenkit ettiği *Muğîsu'l-Halk* isimli eserine reddiyedir. Kitabın sonunda da ek bir risale bulunmaktadır. Bu risale ise İmam Ebû Hanîfe ile İmam Mâlik'in birbirlerinden hadis rivayet edip etmedikleri meselesini incelemektedir.

4-Te'nîbü'l-Hatîb: el-Hatîbu'l-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd* isimli eserinde İmam Ebû Hanîfe'nin biyografisini verirken İmam aleyhine ne kadar tezvirat varsa hemen hepsini zikretmiştir. *Te'nîbu'l-Hatîb*, bu tezviratı rivayet ve dirayet planında çürütmek üzere kaleme alınmıştır.

5-et-Terhîb bi Nakdi't-Te'nîb,

6-Min 'İberi't-Tarih: Tarihte ve günümüzde İslam ve Ehl-i Sünnet aleyhine faaliyet gösteren muhtelif ilim adamı ve cereyanları tahlil eden bir risaledir.

7-el-İşfâk alâ Ahkâmi't-Talâk: Talak ahkâmını ele aldığı bir risaledir. Konu hakkında benzersiz tahkikler ihtiva etmesi dolayısıyla *Î'lâu's-Sünen* müellifi merhum Zafer Ahmed et-Tehânevî (Tanvî) tarafından adı geçen esere de derc edilmiştir.

8-et-Tahrîru'l-Vecîz fîmâ Yebteğîhi'l-Müstecîz: Merhum müellifin, öğrencilerine verdiği icazetnamedir. Osmanlı uleması hakkında önemli tesbitleri muhtevidir.

9-Mahku't-Takavvül fî Mes'eleli't-Tevessül: Mısır'a hicretinden sonra tevessül meselesini Kur'ân ve Sünnet temelinde delillendirdiği bir risaledir.

10-Nazratu'l-Âbira fî Mezâimi men Yünkirü Nüzûle İsâ –aleyhisselâm- Kable'l-Âhira: Nüzul-i İsa (a.s) meselesini Kur'ân, Sünnet ve İcma merkezinde isbat eden bir risaledir.

11-Safaâtu'l-Burhân alâ Safahâti'l-'Udvân: Çağdaş araştırmacılardan Muhibbuddîn el-Hatîb'in, el-Kevserî merhumu tenkit ettiği bir makalesine cevaptır.

12-*Ref'u'l-İştibâh an Hükmi Keşfi'r-Ra'si ve Lübsi'n-Niâl fi's-Salât*: Başı açık ve ayakkabıyla namaz kılmanın hükmü hakkındadır.

13-*Ta'tîru'l-Enfâs bi Zikri Senedi İbn Ürkimâs*.

14-*Hanînü'l-Mütefecci ve Enînü'l-Mütefecci (I. Dünya Savaşına ait)*.

15-*el-Ferâidü'l-Vâfiye fi İlmeyi'l-Arûdi ve'l-Kâfiye*.

16-*el-İfsâh an Hükmi'l-İkrâh*.

17-*Mülefîhasu Tezhîbi't-Taci'l-Lüceyni fi Tercemeti'l-Bedri'l-Aynî*.

18-*el-İstibsâr fi't-Tehaddüsi ani'l-Cebri ve'l-İhtiyâr*: Bilindiği gibi el-Kevserî merhum, Mustafa Sabri Efendi merhumla kader, cebr ve ihtiyar meselelerinde ilmî bir münakaşaya girmiştir. Bu münakaşada Maturîdî mezhebini müdafaa maksadıyla bu risaleyi kaleme almıştır.

19-*Lemahâtu'n-Nazar fi Siyeri'l-İmâm Züfer*: Hanefî mezhebinin büyük imamlarından İmam Züfer b. Hüzeyl'in biyografisidir.

20-*Bülûğu'l-Emânî*: İmam Muhammed eş-Şeybânî'nin biyografisidir.

21-*el-İmtâ'*: Hanefî mezhebinin büyük imamlarından el-Hasan b. Ziyâd ve Muhammed b. Şücâ' es-Selcî'nin biyografileridir.

22-*el-Hâvî fi Sîrati'l-İmâm Ebî Ca'fer et-Tahâvî*: İmam Ebû Ca'fer et-Tahâvî'nin biyografisidir.

23-*Nibrâsu'l-Mühtedî fi İctilâi Enbâi'l-Arif Demirdâşi'l-Muhammedî*.

24-*Târihu'l-Firaki'l-İslâmiyye Menşeühâ veİhtilâfuhâ ve Esbâbu Te'addudihâ*.⁴¹

Bunların dışında *Akvemü'l Mesâlik fi bahsi Rivayeti Mâlik an Ebî Hanîfe ve Rivâyeti Ebî Hanîfe an Mâlik*, ve *Fıkh-u Ehli'l Irak ve Hadîsühüm* (Kevserî'nin, Zeylaî'nin *Nasbu'r-râye*'si için kaleme aldığı mukaddime yazısıdır. “*Hanefî Fıkhının Esasları*” adıyla çevirisi Cemal Sofuğlu ve Abdülkadir Şener tarafından yapılmıştır.) adlı hadis ile alakalı önemli eserleri de bulunmaktadır.

⁴¹ A.g.e., s. 179-180.

1.5.2. Basılmamış Eserleri

1-Nazmu Avâmili'l-İ'râb (İlk eseri, Farsça).

2-İzâhatu Şübheti'l-Muammem an İbârâti'l-Muharrem.

3-el-Cevâbü'l-Vefî.

4-es-Suhufu'l-Müntesire fî Şerhi Usûli'l-Aşere.

5-Tervîdü'l-Kariha (fî'l-Mantık).

6-Kurratu'n-Nevâzir fî Âdâbi'l-Münâzir.

7-İs'âdü'r-Raki ale'l-Meraki.

8-Alâ Şerhi'l-Câmi.

9-Tedribü'l-Vasîf alâ Kavâidi't-Tasrîf.

10-el-Fevâidü'l-Kâfiye fî'l-Arûd ve'l-Kâfiye.

11-Tedribü't-Tullâb alâ Kavâidi'l-İ'râb.

12-İbdâu Vücûhi't-Teaddî fî Kâмили İbni 'Adiyy. (rical ilmi ile alakalı gençlik dönemi ürünlerinden)

13-Nakdu Kitâbi'd-Du'afâ li'l-'Ukaylî. (rical ilmindeki dirayetini gösteren eserlerinden)

14-et-Ta'kîbü'l-Hasîs limâ Yenfihi İbnü Teymiyye mine'l-ehâdis. (gençlik dönemi ürünlerinden).

15-el-Buhûsu'l-Vefiyye fî Müfredâtı İbni Teymiyye.

16-er-Ravdu'n-Nadîri'l-Verdî fî Tercemeti'l-İmami'r-Rabbâniyyi's-Serhendî (Türkçe tek eseri).

17-el-Medhalü'l-'Âmm li 'Ulûmi'l-Kur'ân.

18-Ref'u'r-Rîbe an Tehabbuti İbni Kuteybe.

19-Kataratu'l-Ğayr min Hayati'l-Leys.

20-Atbu'l-Muğterrîn bi Decâcileti'lMu'ammerîn.

21-el-İhtimâm bi Tercemeti İbni Hümâm.

22-Faslu'l-Makâl fî Temhîsi'l-Evgâl.

23-el-Buhûsu's-Seniyye 'an Ba'dı Ricâli Esânîdi't-Tarîkati'l-Halvetiyye.⁴²

1.5.3.Makaleleri

Muhammed Zâhid el-Kevserî'nin Mısır'da bulunduğu süre zarfında gerçekleştirdiği en önemli ilmî faaliyetlerden biri de yazmış olduğu makalelerdir. O, başta *Mecelletü'l-İslâm* ve *eş-Şarku'l-'Arabî* olmak üzere çeşitli dergilere makaleler yazmak suretiyle muhtelif konulardaki görüşlerini ortaya koymuştur. Daha sonra yetiştirdiği 20 öğrencisi tarafından bu makaleler bir araya getirilerek *Makâlâtü'l-Kevserî* adıyla basılmıştır. Derlenen makaleler tefsir, fıkıh, hadis, kelâm, biyografik ve genel konularla ilgili olup 17 tanesi itikâdî meseleler hakkında kaleme alınmıştır. Toplamda ise 106 makale bulunmaktadır.⁴³

1.5.4.Hadis İlmiyle İlgili Makaleleri

1- *Ka'bu'l-Ahbâr ve İsrâiliyyât.*

2- *Havle hadiseyni fî hadîsin min Ehâdîsi Ramazân.*

3- *Kelimetün Havle'l-Ehâdîsi'd-Da'ife.*

4- *Havle hadîsi'l-Cemel.*

5- *Leyletü'n-Nısfî min Şa'bân.*

6- *Hadisü Mu'az b. Cebel fî İctihâdi'r-Re'y.*

7- *Hadisü "Lâ Vasıyyete li Vârisîn".*

8- *Hadisü "Men Teşebbehe bi Kavmin Fehüve minhüm".*

9- *Ehâdîsü'l-Ahkâm ve Ehemmü'l-Kütübi'l-Müellefeti fihâ ve Tenâvübi'l-Aktâri fî'l-İztulâi bi 'Abâi Ulûmi's-Sünneti.*

10- *el-Muvatta' ve Ruvâtuhû.*

11- *Fethu'l-Mülhim fî Şerhi Sahîhi'l-Müslim.*

⁴² A.g.e., s. 180-181.

⁴³ Ünver, Mehmet Zâhit, *Son Dönem Bir Osmanlı Âlimi M. Zahid Kevserî'nin Ehl-i Sünnet Algısı ve Mezheplere Bakışı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2011, s., 20-21.

12- *Hadisü Ramazân: et-Tecdîd.*

13- *Havle hadisi't-Tecdîd.*

14- *Havle't-Tehâkümi ilâ Kitâbi'l-Cerh ve't-Ta'dîl*

15- *Üstûratü'l-Ev'âl.*

16- *Kitâbü'n Yüsemâmâ Kitâbu's-Sünneti*
ve *Hüve Kitâbü'z-Zeyğ.*

17- *Nemâzic mimmâ fî Nakdi'd-Dârimî*
Ellezî Übîha Neşruhû.

18- *İhyâu Ulûmi's-Sünne bi'l-Ezher.*⁴⁴

Buraya kadar aktarmaya çalıştıklarımızdan hareketle Zâhid el-Kevserî'nin hadis, fıkıh, kelam, tasavvuf, Arapça ve kıraat alanlarında çok geniş bir bilgi birikimine sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Özellikle hadis ve fıkıh sahasında son devir Osmanlı âlimleri arasında ayırt edici bir konuma ulaşmış, yaşadığı dönemdeki önemli şahsiyetlerin övgülerine mazhar olmuştur. Yetmiş yıllık bir ömür sürmesine rağmen hemen her alana dair ellinin üzerinde eser ve bundan çok daha fazla ta'lik, tahkîk ve makale türü ürünler ortaya koymuştur. Doğruluğuna inandığı görüşleri savunmaktan asla vazgeçmemiş ve bu uğurda, elde ettiği mevkîleri bile gözünü kırpmadan elinin tersiyle itmiş ve birçok sıkıntılarla karşılaşmıştır. Şüphesiz bu durum onun her işinde sadece Allah rızasını gözettiğinin bir göstergesi olmuştur. Zirâ o, Ders Vekâleti görevinden azledilmiş ve hayatının geri kalanını Mısır'da geçirmek zorunda bırakılmıştır. Mısır'da vatanından ayrı, gurbette iken çeşitli zorluklarla karşılaşmasına rağmen yılmamış, kaldığı ev bir nevî medrese haline gelmiş ve ilimle meşgul olmaya devam etmiştir. Kısa süre içerisinde nâmı Araplar arasında da yayılmış ve kimi zaman sadece bir râvînin künyesini öğrenmek için Hindistan'dan kendisine soru sormak için gelenler bile olmuştur. Ömrünün sonlarına doğru kanser hastalığına yakalanmış ancak elinden kalemini bir an olsun düşürmemiştir. Hayatta iken dört çocuğunu toprağa vermiştir. Bu kadar acı ve sıkıntılarla mücadele ederken neredeyse her alanda bu kadar çok ilmî derinliğe ulaşıp yüzlerce eser yazması takdire şâyândır. Ezher'de okutulmasını tavsiye ettiği kitaplar arasında, tenkid ettiği Hatîb Bağdâdî ve İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'ini

⁴⁴ Özafşar, *Muhammed Zâhid el-Kevserî: Hayatı, Eserleri, Tesirleri, (Sempozyum Tebliğleri), Muhammed Zâhid el-Kevserî, Hayatı*, s. 94-95.

de önermesi, mezhep taassubu yapmadığını kanıtlayıcı niteliktedir. Her yönüyle örnek teşkil eden bu değerli şahsiyetin bizlere bıraktığı eserlerin ivedilikle Türkçeye kazandırılması ve üzerinde çalışmalar yapılarak içerisinde saklı olan hazinelerin açığa çıkarılması gerekmektedir.

2. İBNÜ'D-DEVÂLİBÎ'NİN HAYATI

Hasen b. Ziyâd'ın *Müsned*'inde geçen bu 60 hadisi Zâhid el-Kevserî, *el-İmtâ'* adlı kitabında İbnü'd-Devâlîbî'den gelen bir senedle rivayet etmiştir. Dolayısıyla kısa da olsa bu râviye yer vermeye gayret ettik. Her ne kadar kendisi hakkında çok fazla bir bilgiye ulaşamadıysak da elde edebildiğimiz bilgiler şunlardır:

Şeyh Afîfüddin Ebû'l-Meâlî Ali b. Abdülmuhsin b. ed-Devâlîbî el-Bağdâdî sonra eş-Şâmî el-Hanbelî el-Hatîb, 11 Muharrem 779/21 Mayıs 1377 yılında Bağdat'ta doğmuştur. 858/1454 senesinde vefat etmiştir. Kendisi muhaddis, tarihçi ve hatiptir. Hadis dinlemiştir. Ebû Ömer Medresesinde hocalık yapmıştır. 805/1402 senesinde Şemseddin el-Kirmânî'den *Sahîhu'l-Buhârî*'yi dinlemiş ve Dimeşk'e gelmiştir. Daha sonra oraya yerleşmiştir. Muzafferî Camisinin hatipliğini ve Şeyh Ebû Ömer Medresesinin hocalığını üstlenmiştir. İbnü'd-Devâlîbî, hadiste âli sened sahibi âlim bir imamdı. Dimeşk (Şam) Salihîyye'de vefat etmiştir ve Kâsiyûn Sefh'te defnedilmiştir. Eserleri arasında şunlar yer alır: *el-İrşâd fî fadli erbâbi'z-zikri ve'l-cihâd, Tercümetü Muhammed b. İsmâil el-Buhârî*.⁴⁵

⁴⁵ Kehhâle, Ömer Rıza (1905-1987), *Mu'cemü'l-müellifin terâcimü musannifi'l-kütübi'l-Arabiyye*, Beyrut: Dâr-ü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, c.7, s. 142.; İbnü'l- 'Îmâd, Ebû'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed es-Sâlihî İbnü'l-'Îmâd el-Hanbelî (ö. 1089/1679), *Şezerâtü'z-zeheb fî ahbâri men zeheb*, 1. baskı, Mekke: Dârü'l-Fikir, 1979, c.7, s. 293.

3. HASEN B. ZİYÂD'IN HAYATI

Bu bölümde, Zâhid el-Kevserî'nin *el-İmtâ'* adlı kitabında yer alan Hasen b. Ziyâd el-Lü'lüî'nin (116-204/734-819) hayatı bahsini tercüme ettik. Zahid el-Kevserî'nin dilinden yazılan bu Arapça metni tercüme etmemizin nedeni şudur: Hasen b. Ziyâd Hanefî fikhında itibar gören ve çoğu kişi tarafından güvenilir bir müctehid olmasına rağmen kendisi hakkında birtakım yersiz ithamlar yapılmıştır. Bu ithamlara delilleri ile en kuvvetli ve en doyurucu cevapları veren kişi Zâhid el-Kevserî'dir. Dolayısı ile ibareleri ağır olsa da bu bölümü tercüme etmeyi uygun bulduk. Ayrıca tercümede geçen bilgilerin nerelerde nasıl geçtiğini farklı kaynaklardan araştırarak dipnotlarda gösterdik. Gerekli yerlere de (eksik olan kitaplarını ekleme, kısaltma olarak yazılan eserlerin veya kişilerin tam adı, ölümü gibi) bazı ilaveler ekledik. Çevirisini tam olarak yaptığımız metinleri, aynı başlık altında yazılanların en son kısmında dipnot olarak gösterdik. Çevirisini özet olarak yaptığımız yerlerin sayfa numaralarını da cümle veya paragraf sonlarında dipnot şeklinde verme usûlünü benimsedik. Tek ciltlik eserlerde cilt vermeden direkt sayfa numarasına yer verdik.

3.1.Yetişmesi, İlim Hayatına Başlaması ve İlimde Olgunlaştığı Dönemlerdeki Hayat Düzeni

Hasen b. Ziyâd, Kûfeli idi. Nebat asıllı-Şâfiî'nin eski mezhebini nakleden Za'ferânî⁴⁶ gibi- bir Iraklı idi. Nebat⁴⁷ kelimesi, imârette yeteneği ile bilinen çalışkan bir halka, topluluğa verilen isimdir. Nebatlılar, Irak'ın sâkini ve sahipleri idiler.⁴⁸ İbn Abbâs (r.a.) (ö. 68/687-88) bir sözünde şöyle demiştir: “Biz Kureyş kabilesi, Nebatlılar'ın Kureyş topluluğuyuz.”⁴⁹ Kûsîler, Irak'ın yerli halkıdır. İbrahim el-Halîl (a.s.) orada doğmuştur. Ali Kerremallâhu Veche bir sözünde şöyle

⁴⁶ Za'ferânî, Ebû Alî el-Hasen b. Muhammed b. Sabâh el-Bağdâdî ez-Za'ferânî (ö. 260/874), İmam Şâfiî'nin “kavl-i kadîm”inin en güçlü râvisi. 180 (796) yılı civarında Bağdat yakınlarındaki Za'ferâniyye köyünde doğdu. Geniş bilgi için bk. Aybakan, Bilal, “Za'ferânî”, *DİA*, XLIV, 68, İstanbul, 2013.

⁴⁷ Buldukları bölgenin yer altı ve yerüstü kaynaklarını mâhir şekilde işleyen, bunda da çok yetenekli olan sanatkâr topluluklara denir. Irak'ın sakinleri de bu becerilerinden dolayı “Nebatî” sayılmıştır. İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mûkerrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî (ö. h. 711), *Lisânü'l-'Arab*, c.7, s. 4326.

⁴⁸ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, c. 7, s. 4326.

⁴⁹ Bu söz, İbn Abbas ve Hz. Ali (r.a.)'ın sözüdür. Zebîdî, Ebû'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk ez-Zebîdî el-Bilgrâmî el-Hüseynî (ö. 1205/1791), *Tâcü'l-'Arûs*, Beyrut: Dârü sâdır, h. 1306, c. 1, s. 641.

buyurmuştur: “Nesebimiz hakkında kim bir soru sorarsa muhakkak biz Kûsî kavmindeniz.”⁵⁰ Ali (r.a.)’ın bu sözü İbn Esir’in de dediği gibi, Ali (r.a.)’ın neseble övünmekten teberrî ettiğinin ve Allah Te’âlâ’nın “Allah katında sizin en değerli olanınız en takvalı olanınızdır.”⁵¹ ayeti ile amel ettiğinin göstergesidir. Lütfen şu değerli, asil, şerefli sahabiye bakınız. Neseb bakımından en şerefli soy ve sopa sahip olmasına rağmen bu durum onu neseb veya konumla övünmeye sevk etmemiş, kibir, gurur ve büyüklenmeye tenezzül etmemiş, İslam kardeşliğini bütün kardeşliklerin üzerinde saymıştır. Şunu da göz önünde bulundurursak, Halilullah İbrahim (a.s.) Nebat Kûsîleri içerisinde doğmuştur. Daha sonra oğlu İsmail (a.s.) da Hicaz sakinlerinden olan Araplarla evlenerek araplaşmıştır.⁵²

Ebû Abdillâh el-Hüseyin b. Ali es-Saymerî, *Ahbâru Ebî Hanîfe* kitabında: Bize İmran b. İbrahim el-Mukri’den, o da bize Mükrim’den, o da bize Ahmed b. Atıyye’den, o da bize Melih b. Vekî’den, o da bize babamdan onun şöyle dediğini rivayet etti: “Hasen b. Ziyâd, Ebû Hanîfe’nin yanından hiç ayrılmaz, derse devam ederdi. Hasen b. Ziyâd’ın babası, Ebû Hanîfe’ye şöyle dedi: “Benim kız çocuklarım var ve Hasen b. Ziyâd’dan başka da oğlum yok. Ona faydalı olan şeyleri göster.” Daha sonra Ebû Hanîfe, Hasen b. Ziyâd yanına geldiğinde ona şöyle dedi: “Baban bana şöyle şöyle dedi. Derse devam et. Çünkü ben bir fakîhin fakir olduğunu hiç görmedim.” Hasen b. Ziyâd da fakîh olana kadar Ebû Hanîfe’den ders almaya devam etti.⁵³ el-Muvaffak b. Ahmed el-Mekkî’nin (ö. 568/1172) *el-Menâkıb*’ında bunun bir benzeri (1/264) gelmiştir. Ancak orada (حتى استغل) yerine (حتى اشتغل) lafzı kullanılmıştır.⁵⁴ Bu durum, Hasen b. Ziyâd’ın; Ebû Hanîfe’nin fıkıhta zirveye ulaşmaları ve ilme yönelebilmeleri için kendisiyle vakit geçirdiği ve kendilerine infakta bulunduğu öğrencilerinden olduğunu gösterir. Hasen b. Ziyad, Ebû Hanîfe’nin ilk fıkıh talebelerinden olmasına rağmen birinci derecede müctehid olan Ebû Yusuf ve Züfer derecesinde değildi. Ebû Hanîfe öldükten sonra onun etrafındaki Züfer, Ebû Yusuf ve ashabın diğerlerinden fıkıh ilmi alarak hilâl şeklinde olan ilmîni

⁵⁰ Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî el-Bağdâdî er-Rûmî (ö. 626/1229), *Mu’cemü’l-büldân, thk. Ferid Abdülaziz el-Cündî, Beyrut: Dâru’l-kütübî’l-ilmiyye*, 1990, c. 4, s. 554.

⁵¹ Hucurât, 13.

⁵² İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, c. 7, s. 4326.

⁵³ Saymerî, Ebû Abdillâh Hüseyin b. Ali es-Saymerî, (ö. 436/1045), *Ahbâru Ebî Hanîfe ve ashâbihî*, 2. baskı (Bu Beyrut baskısı da, Hindistan-Haydarabat’ta el-Me’ârif’üş-şargiyye matbaasında h. 1394-m. 1974 tarihinde basılan nüshadan fotokopi edilmiştir.), Beyrut: Dâru’l-kitâbi’l-Arabi, 1976, s. 132.

⁵⁴ Muvaffak b. Ahmed el-Mekkî, (ö. 568), *Menâkıbu Ebî Hanîfe*, (Bu kitabın, 1. bölümü Mekkî’ye, 2. bölümü ise Kerderî’ye aittir.), Beyrut: Dâru’l-kitâbi’l-Arabi, h. 1401- m. 1981, c. 1, s. 243.

dolunay yaparak zirveye ulaştı. Hasen b. Ziyâd'ın babası Ensar'ın mevlâsı idi ve Hasen de aynı şekilde Ensarî nisbesini almıştır. Muvaffak el-Mekkî, *Menâkıb*'ında (2/133) Hasen b. Ziyâd'ı Ebû Hanîfe'nin ashabının isimleri arasında serdederken şöyle diyerek zikretmiştir: “Ebû Hanîfe'nin ashabından olan Hasen b. Ziyâd, dikkatli, uyanık, anlayışı derin, fakîh, vera sahibi ve nezih idi.”⁵⁵ İlim sahasındaki genişliği, aşırı derecede dikkatli, çok takvalı, vera sahibi ve zahid oluşu da mezhep imamlarının ittifak ettiği bir konudur.

Nusayr b. Yahyâ'nın anlattığına göre Hasen b. Ziyâd, gündüzü kısımlara ayırmıştı. Sabah namazından döndüğünde öğrencilerine ders anlatıp zeval vakti yaklaşmaya kadar furu' konularına daldardı. Ardından eve gider, öğle vaktine kadar ihtiyaçlarını karşılardı. Sonra öğle namazına gider ve ikindiye kadar günlük olaylarla alakalı meselelerle ilgilenirdi. İkinci namazını kılar ardından fıkıh usûlü ile ilgili konularda insanlarla tartışmalarda bulunur, onlara yol gösterirdi. Sonra akşam namazını kılar, evine giderdi. Yatsı namazı için çıkar ve anlaşılması zor meseleleri yatsıya kadar müzakere ederlerdi. Yatsı namazını kıldığında gece geç saatlere kadar miras ve devir ile ilgili meselelerle ilgilenir ve hiç ara vermeden ilme daldardı. Hasen b. Ziyâd, yemek, abdest ve diğer gereksinimlerini karşıladığı esnada kendisine meseleleri okuyan bir cariyeye sahip idi. *el-Menâkıbü'l-Kerderiyyetü'l-kübrâ*'da (2/209) geldiği gibi örnek bir imam olduktan sonra da aynı şekilde ilim ve eğitim ile meşgul oldu.⁵⁶

Şu olayı anlatan Nusayr b. Yahyâ, Hasen b. Ziyâd'a yetişen ve ondan ilim öğrenen kimselerden idi. Nusayr b. Yahyâ, Ebû Hanîfe'yi kastederek Ahmed b. Hanbel'e şöyle dedi: “Bu adama karşı sizi kin gütmeye iten şey nedir?” Ahmed b. Hanbel de “Rey” dedi. Nusayr b. Yahyâ, “Mâlik b. Enes de rey ile konuşmuyor mu?” diye sordu. İbn Hanbel: “Evet, ancak Ebû Hanîfe'nin reyi kitaplarda yazılı kaldı.” dedi. Nusayr b. Yahyâ: “Mâlik'in reyi de kitaplarda kaldı.” dediğinde Ahmed b. Hanbel: “Mâlik'in reyi daha çoktur.” dedi. Nusayr b. Yahyâ da: “ O halde Ebû Hanîfe'ye kendi payına göre, Mâlik'e de kendi payına göre (ikisine de eşit

⁵⁵ Mekkî, *Menâkıbu Ebî Hanîfe*, c. 1, s. 390.

⁵⁶ Kerderî, Hâfizu'd-Dîn b. Muhammed el-Ma'rûf bi'l-Kerderî (ö. 827), *Menâkıbu Ebî Hanîfe*, Beyrut: Dârü'l-kitâbi'l-Arabî, h. 1401- m. 1981, c. 2, s. 488.

davransaydınız ya) konuşsaydınız ya?” dedi. Bunun üzerine Ahmed b. Hanbel sükût etti. (inteha) Allah onlardan razı olsun ve bizi de ilimlerinden faydalandırsın.⁵⁷

3.2.İlim Ehlinin Hasen b. Ziyad’a Olan Övgüleri

Ebû Abdillâh es-Saymerî şöyle dedi: Bize Abbas b. Ahmed el-Hâşimî’den, o da Ahmed b. Muhammed el-Miskî’den, o da Ali b. Muhammed en-Neha’î’den, o da Ahmed b. Abdilhamid el-Hârisî’den onun şöyle dediğini rivayet etti: “Hasen b. Ziyâd’dan daha iyi ahlaklı, yararlanma açısından daha iyi bir kaynak ve yanına gitmesi daha kolay olan kimseyi görmedim.”⁵⁸

Ahmed b. Abdilhamid el-Hârisî şöyle dedi: “Hasen b. Ziyâd, kendi giydiği şeylerden kölelerine de giydirirdi.”⁵⁹ Hâfız Abdülkâdir el-Kureşî şöyle dedi: “Hasen b. Ziyâd, Rasûlullah (s.a.v.)’in kendiniz ne giyiyorsanız kölelerinize de onu giydirin,⁶⁰ sözüne uyarak sünneti gönülden tatbik ediyordu.”⁶¹ (إنتهـا –inteha, konuşan kişinin sözünün bittiği anlamına gelir.-)

Saymerî şöyle dedi: “Bize Abbas’tan, o da Ahmed b. Muhammed’den, o da Ali b. Muhammed’den, o da Muhammed b. Ahmed b. Hasen b. Ziyad’dan, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: “Bir mesele hakkında Hasen b. Ziyâd’dan bir fetvâ istenmiş, o da bu meselede yanlış cevap vermişti. (Hata ettiğini anlayınca) kendisinden fetvâ isteyen kişiyi tanımadığı için bir münâdî kiralayarak “Hasen b. Ziyâd’dan şu şu günde bir meselede fetvâ istendi ve Hasen b. Ziyâd da hata etti. Hasen b. Ziyâd’dan fetvâ isteyen kişi kimse kendisine müracaat etsin.” diye nida ettirmiştir. Ahmed b. Hasen b. Ziyâd şöyle dedi: “Bunun üzerine Hasen b. Ziyâd fetvâ sahibini buluncaya kadar günlerce fetvâ vermeden bekledi. Daha sonra hata

⁵⁷ Kevserî, Muhammed Zâhid el-Kevserî, *el-İmtâ‘ bi sîreti’l imâmeyn el-Hasen b. Ziyâd ve sâhibihî Muhammed b. Şücâ‘ es-Selcî*, Kahire: Matbaatü’l-envâr, 1368. (Tercüme, s. 4-6.)

⁵⁸ Saymerî, *Ahbâr*, s. 131.

⁵⁹ Saymerî, *Ahbâr*, s. 131.

⁶⁰ Buhâri, *İmân*, 28.

⁶¹ Abdülkâdir b. Muhammed b. Muhammed b. Nasrullah İbn Sâlim b. Ebî’l-Vefâ el-Kureşî el-Hanefî (ö. h. 775), *el-Cevâhirü’l-mudiyye fî tabakâti’l-Hanefiyye*, Tahkîk: Abdülfettâh Muhammed el-Halevî, Riyad: Dâru’l-Ulûm, h. 1394- m. 1978, c. 2, s. 448; Muhammed Abdilhayy el-Leknevî (ö. h. 1304), *el-Fevâidü’l-behiyye fî terâcimi’l-Hanefiyye*, Beyrut: Dâru’l-ma‘rife, s. 61; Zeynüddin Kâsım b. Kutluboğa es-Südûnî (ö. h. 879), *Tâcü’t-terâcim*, Tahkîk: Muhammed Hayr Ramazan Yûsuf, 1. baskı, Dimeşk: Dâru’l-kalem, h. 1413- m. 1992, s. 150.

ettiğini ve doğrusunun şu şu olacağını fetvâ isteyen kişiye bildirdi.”⁶² Böyle bir şey yapan kimsenin, Allah korkusu ve huşûsu ile dolu olmadığı düşünülebilir mi?

Saymerî şöyle dedi: “Bize Ahmed b. Muhammed es-Sayrafi’den, o da Ali b. Amr el-Harîrî’den, o da Ali b. Muhammed en-Neha’î’den, o da Muhammed b. Mansurdan, o da Muhammed b. Ubeydullah Hemedânî’nin şöyle dediğini rivayet etti: Yahya b. Adem’in şöyle dediğini işittim: “Hasen b. Ziyâd’dan daha fakîh kimseyi görmedim.”⁶³ Yahya b. Adem’in kim olduğunu ve fıkıhçılar arasındaki görüşlerini bilen kimse, onun Hasen b. Ziyâd’ın hakkındaki bu şâhitliğinin ne kadar önemli olduğunu da bilir.

Saymerî şöyle dedi: “Bize Ahmed b. Muhammed’den, Ali b. Amr’dan, o da el-Kâdî en-Neha’î’den, o da Ali b. Ubeyde’den, o da Muhammed b. Şücâ’dan, o da Ali b. Salih’ten onun şöyle dediğini rivayet etti: “Ebû Yusuf’un yanında idik. Ansızın Hasen b. Ziyad geldi. Ebû Yusuf oradakilere şöyle dedi: “Soru sormaya önce siz başlayın, yoksa ona soru sormaya güç yetiremezsiniz. (fırsat bulamazsınız.). Daha sonra Hasen b. Ziyad geldi ‘es-Selâmü aleyküm ey Eba Yusuf’ der demez, ‘Şu şu konu hakkında ne dersin?’ diye ona sormaya başladı. Ali b. Salih şöyle dedi: “Hasen b. Ziyâd’ın ardı ardına sorduğu sorular karşısında, Ebû Yusuf’un yüzünü bir o tarafa bir bu tarafa çevirdiğini ve Hasen’in her sorusuna karşılık o cevaptan bir diğer cevaba geçtiğini gördüm.”⁶⁴ Ebû Yusuf’un soru sorma ve cevap verme alanındaki yeteneğini ve cedel ile tartışmalarda çok sayıdaki büyük fukahâyı susturma şeklini bilen kimse, Ebû Yusuf gibi birisiyle tartışmaya girmesi sebebiyle Hasen b. Ziyâd’ın bu hikayedeki başarılı üstünlüğünü de anlayacaktır.

Saymerî şöyle dedi: “Bize Ahmed b. Muhammed es-Sayrafi’den, o da Ali b. Amr’dan, o da en-Neha’î el-Kâdî’den, o da Muhammed b. Mansûr el-Esedî’den onun şöyle dediğini rivayet etti: “Nemr b. Cidâr’a sordum: Hangisi daha fakîh? Hasen b. Ziyâd mı yoksa Muhammed b. el-Hasen mi?” Nemr şöyle dedi: “Allah’a yemin olsun ki Hasen’dir. Hasen b. Ziyâd’ı Muhammed’e soru sorarken gördüm. Hatta Muhammed hata edeceğinden dolayı ağlıyordu. Muhammed b. Mansûr, Nemr’e şöyle dedi: Ona sordum: “Sen Ebû Yusuf, Hasen ve Muhammed ile

⁶² Zehbî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehbî (ö. h. 748), *Târîhü'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr-i ve'l-a'lâm*, Tahkik: Doktor Ömer Abdüsselam Tedmürî, 1. baskı, Beyrut: Dârü'l-kitâbi'l-Arabî, h. 1407- m. 1987, c. 14, s. 100; Saymerî, *Ahbâr*, s. 131;

⁶³ Saymerî, *Ahbâr*, s. 131.

⁶⁴ Saymerî, *Ahbâr*, s. 131-132.

karşılaştın. Onlar hakkındaki görüşün nedir?” Nemr şöyle dedi: “Muhammed, cevap verme konusunda insanların en iyisi idi. Ancak soru sormada cevap vermedeki başarısı kadar iyi değildi. Hasen b. Ziyâd da soru sormada insanların en iyisi idi. Ancak cevap vermesi soru sormasına göre iyi değildi. Ebû Yusuf ise hem soru sormada hem de cevap vermede insanların en iyisi idi.”⁶⁵ (o) Böylece Nemr, Ebû Yusuf’un her iki konuda da (soru-cevap) onların en iyisi olduğuna tanıklık etti.⁶⁶ Ne var ki bu gibi bir hüküm kesin de olmaz. Çünkü âlim, bir mecliste aktif iken bir başka mecliste de psikolojik bir sebepten dolayı durgun olabilir. Bu durum ise onun sadece o konuya olan üstünlüğünü kesin olarak göstermez. Ebû Yusuf’un ikisine olan üstünlüğünü inkar etmeye de, Muhammed’in Hasen’e olan üstünlüğünü inkar etmeye de gerek yoktur.

Aynı şekilde Saymerî şöyle dedi: “Bize Abdullah b. Muhammed eş-Şâhid, o da Mükrim, o da Abdülvehhâb b. Muhammed’in şöyle dediğini rivayet etti: Hasen b. Ebî Mâlik’in şöyle dediğini işittim: ‘Hasen b. Ziyâd, Ebû Yusuf’un yanına geldiğinde kendisi bizzat onunla ilgilenirdi.’ İbn Şücâ‘ şöyle dedi: İbn Ziyâd’ın şöyle dediğini işittim: ‘Kırk sene hiçbir gece uyumadım, mum ışığında ilimle meşgul oldum.’”⁶⁷ (o) Bu rivayetlerde de geldiği gibi hocası Ebû Yusuf’un evinin yakınında olması Hasen b. Ziyad’a övünç olarak yeter. İlim yolunda bu şekilde kırk sene uykusuz kalması, onu ümmetin fakîhleri arasında ebedî bir şöhrete kavuşturmuştur. Bu tarikle İbn Cerîr, Kûfe fakîhlerinin mezheplerini *İhtilâfu’l-fukahâ* kitabında naklederken bir keresinde İmam Ahmed ve Dâvûd’un fıkıhtaki görüşlerini ihmal etmiştir. Çünkü onlar onun nazarında fakîh değillerdi. Bu durum ibret alan kimse için ibretliktir. Hasen b. Ziyâd’ın bu şekilde fıkıhta çok sayıda hadis rivayet etmesi onun üstün olduğu yanlardan biridir.

Saymerî şöyle dedi: “Bize Ebû’l-Kâsım Abdullah b. Muhammed el-Halvânî, o da Mükrim’in, o da Ahmed’in şöyle dediğini rivayet etti: İbn Sümâ‘a’nın şöyle dediğini işittim: Hasen b. Ziyâd’ın şöyle dediğini işittim: ‘İbn Cüreyc’den 12.000 hadis yazdım. Bunların hepsi de fakîhlerin ihtiyaç duyduğu hadislerdi.’”⁶⁸ İmam

⁶⁵ Saymerî, *Ahbâr*, s. 132.

⁶⁶ Saymerî, *Ahbâr*, s. 132.

⁶⁷ Saymerî, *Ahbâr*, s. 133.

⁶⁸ Saymerî, *Ahbâr*, s. 133; Mecdüddin Ebû’s-Seâdât el-Mübârek b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed İbn Abdülkerîm eş-Şeybânî el-Cezerî İbnü’l-Esir (ö. h. 606), *Câmi’u’l-usûl fî ehâdis-i’r-resûl*, Tahkîk: Abdülkâdir el-Arnâvut-Beşîr ‘Uyûn, 1. baskı, Dârü’l-fikir, c. 12, s. 309; Zehebî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî (ö. h. 748), *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, Tahkîk: Şuayb el-Arnâvut- Kâmil el-Harrât, Müessesetü’r-risâle, c. 9, s. 544.

Mâlik'in *Muvatta'*ında rivayet ettiği müsned hadisler 600 civarında idi. Muvaffak (b. Ahmed el-Mekkî)'nin *Menâkıbu (Ebî Hanîfe)* isimli kitabında (1/96) Hasen b. Ziyâd'dan naklettiği rivayete göre Ebû Hanîfe'nin 4.000 hadîsi vardı. Bunun yarısını hocası Hammâd'dan, kalanını da diğer hocalarından rivayet etmişti.⁶⁹ Bu sayı o dönemde ahkâm hadisleri konusunda az bir sayı değildir. Kerderî'nin (ö. 827/1424) *Menâkıb'*ında (2/209) şu şekilde gelmiştir: Sem'ânî, Feth b. Amr'dan Hasen b. Ziyad'ın şöyle dediğini rivayet etti: "Mekke'ye vardığımda Yahya b. Selim et-Tâî ile otururken ansızın bir grubun İbn Cüreyc'in *Kitâbü'l-menâsik'*ini okuduğunu gördüm. "Atâ bana şöyle dedi." diyerek nakilde bulunuyorlardı. Bu nakli Ata'ya sordum. O da buna şaşırıldı ve şöyle dedi: "Ebû Hanîfe bu meselelerin neresinde ki! (nereden bilsin ki!)" Hasen b. Ziyâd "Konuşma vakti geldi." diyerek ona şöyle dedi: "Allah sana merhamet etsin. Ebû Hanîfe şu an yaşamıyor ve ben de onun en küçük talebelerindenim. Konuşmama izin verir misin?" Bunun üzerine Tâî: "Sen de kimsin?" dedi. Ben de "Hasen b. Ziyâd." dedim. O da "Hayır." dedi. Eğer konuşmama izin verseydi ona iyi bir ders verecektim."⁷⁰

Nusayr b. Yahyâ şöyle dedi: "Bir adam Halef b. Eyyüb'e bir mesele hakkında soru sordu. O da 'Bilmiyorum.' dedi. Bunun üzerine adam: 'O zaman bana bilen bir kimseyi gönder.' dedi. Halef de: 'Kûfe'de bulunan Hasen b. Ziyâd' dedi. Bunun üzerine adam 'Orası uzaktır.' dedi. Halef de: 'Dinini önemseyen bir kimse için Kûfe yakındır.'" dedi.⁷¹

Nusayr b. Yahya şöyle dedi: "Halef'e 'Bugün hüccet kimdir?' diye sordum. O da 'Hasen b. Ziyad'dır.' dedi. Soruyu üç kere daha sordum ve 'Hasen hüccettir.' cevabını verdi."⁷²

Fakîh Muhammed b. Osman şöyle dedi: "Hasen Bağdad'a geldiği sırada Ebû Yusuf ona uğradı. Hasen ona şöyle dedi: 'Yeni bir öğrencin oldu mu?' Ebû Yusuf da: 'Evet, Bişr'dir. (ö. 238/853) (Bişr b. Velid el-Kindî)' dedi. Hasen b. Ziyâd, Bişr'e bir mesele hakkında soru sordu. O da bu konuda yanıldı. Daha sonra ikinci, üçüncü ve dördüncü kez sorduğunda da yine cevap veremedi. Bunun üzerine Hasen b. Ziyâd,

⁶⁹ Mekkî, *Menâkıbu Ebî Hanîfe*, c. 1, s. 85.

⁷⁰ Kerderî, *Menâkıbu Ebî Hanîfe*, c. 2, s. 487.

⁷¹ Kerderî, *Menâkıbu Ebî Hanîfe*, c. 2, s. 487-488.

⁷² Kerderî, *Menâkıbu Ebî Hanîfe*, c. 2, s. 488.

Ebû Yusuf'a şöyle dedi: "Halife'nin nimetleri seni bozmuş. Kûfe'ye dön ve olduğun hal üzere yaşamaya devam et."⁷³

3.3.Hasen b. Ziyâd'ın Hocaları, Öğrencileri ve Arkadaşları

Fıkıh Hocaları: Hasen b. Ziyad; Ebû Hanîfe, Dâvûd b. Nusayr, Hammâd b. Ebî Hanîfe, Züfer b. el-Hüzeyl ve Ebû Yusuf'tan fıkıh dersleri almıştır.

Hadis Hocaları: Saîd b. Ubeyd et-Tâî, Abdülmelik b. Cüreyc, Mâlik b. Miğvel, Vekî', Eyyüb b. Ukbe, el-Hasan b. Umâre, Hamza'dan sonraki Kûfe mukriî İsa b. Ömer el-Hemedânî ve başka diğer hocalardan hadis işitmiştir.

Öğrencileri: el-Feth b. Amr el-Keşî, İshak b. Behlül et-Tenûhî el-Hafız, Şuayb b. Eyyüb es-Sarîfinî, Hasen b. Ziyad'ın kardeşinin oğlu el-Velîd b. Hammâd el-Lü'lûî, İbrahim b. İsmail et-Tulhî, Tahir b. Ebî Ahmed, İsmail b. Hammâd b. Ebî Hanîfe, Halef b. Eyyüb el-Belhî, er-Reşîd⁷⁴, el-Me'mûn⁷⁵, Nemr b. Cidâr, İmam Muhammed b. Şücâ' es-Selcî, Ali b. Hâşim b. Merzûk, İsmail el-Fezârî, Muhammed b. Mukâtil er-Râzî, Ali er-Râzî, el-Hassâf'ın babası Amr b. Müheyr, Ahmed b. Süleyman er-Rehâvî, Ahmed b. Abdilhamid el-Hârisî, İbrahim b. Abdillâh en-Nîsâbûrî ve diğerleri.

Ebû Hanîfe'den rivayet edilen 17 Müsned arasında olan Hasen b. Ziyad'ın Ebû Hanîfe'den rivayet ettiği hadislerin yer aldığı Müsned'i tedvin edilmiştir. Özellikle İbn Tolûn'un *el-Fihrisü'l-evsat*, Hafız Muhammed b. Yusuf es-Salihî'nin *Ukûdü'l-cümân* kitabında, Eyyüb el-Halveti'nin *Sebetü's-şeyh*'inde, Muhammed Âbid es-Sindî'nin *Hasru's-şârid*'inde ve diğer yerlerde geleceği gibi.

Hasen b. Ziyâd'ın yalnızca İbn Cüreyc'den rivayet ettiği hadisler yaklaşık 12.000'dir ve bu sayı onun gibi biri için çok görülmez. Hadis ehli, Hasen b. Ziyâd'ın öğrencilerinden biri olan İshak b. Behlül et-Tenûhî'nin 50.000 hadis rivayet ettiğini⁷⁶ ikrar etmiştir. Yine aynı şekilde ilim ehli, Hasen b. Ziyad'ın diğer bir öğrencisi olan

⁷³ Kerderî, *Menâkibu Ebî Hanîfe*, c. 2, s. 488; Kevserî, *el-İmtâ'*, (Tercüme, s. 6-9.)

⁷⁴ Abbâsi Halifesi Ebû Ca'fer Hârûn er-Reşîd b. Muhammed el-Mehdî-Billâh b. Abdillâh el-Mansûr (ö. 193/809)

⁷⁵ Abbâsi Halifesi, Hârûn er-Reşîd'in oğlu Ebû Ca'fer Abdullah b. Hârûn er-Reşîd b. Muhammed el-Mehdî-Billâh b. Abdillâh el-Mansûr (ö. 218/833)

⁷⁶ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, c. 12, s. 490; Bağdâdî, Ahmed b. Ali Ebûbekir el-Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463/1071), *Târîhu Bağdâd*, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, ts., c. 6, s. 368.

Muhammed b. Şüca' es-Selcî'nin kitaplarının 73.000 hadis içerdiğine⁷⁷ (aşağıda bahsedeceğimiz üzere) tanıklık etmiştir. Hasen b. Ziyâd'ın tabakasından daha sonra gelenlerin yüz binlerce, milyonlarca sayıda hadis rivayet ettikleri görülür. Ne var ki bu büyük sayılar onlar için çok görülmez. Ömrünü rivâyet ve dirâyet ilimleri ile harcayan Hasen b. Ziyâd'dan hadis rivayet etmeye gelince, İbn Cüreyc'ten yaklaşık 12.000 hadis yazmasını ona çok görüyorlar. Allah'ın, yarattığı şeyler üzerinde şaşırtan tecellileri vardır. Hatîb el-Bağdâdî, Terceme'sinde (6/316), Hasen b. Ziyâd'ın talebesi olan Ebû Yakup İshak b. el-Behlül el-Hafız hakkında şöyle demiştir: “O, Hasen b. Ziyâd'dan ve Kadı Ebû Yusuf'un sahibi (talebesi) olan el-Heysen b. Musa'dan fıkıh alan bir fakîh idi.”⁷⁸ Sonra onun hakkında şöyle dedi: (6/368) “İshak b. el-Behlül, Bağdad'ta yalnızca ezberinden 50.000'den fazla hadis tahdis etti.”⁷⁹ el-Muvaffak el-Mekkî de (1/95) şöyle diyor: Muhammed b. Şücâ', kitaplarında Nebî (s.a.v.)'den 70.000 küsür hadis zikretti. Sahabeden de bir o kadarını daha zikretti.”⁸⁰ O aynı zamanda Hasen b. Ziyad'ın en meşhur talebelerindedir. Muhammed b. İshak en-Nedîm (ö. h. 380), İbn Şücâ'ın çok hadis rivayet etmesi hakkında şöyle demiştir: “Muhammed b. Şücâ', zamanının benzerleri arasında en öne çıkan, fakîh, takva sahibi ve görüşlerinde de çok sabit (delilleri kuvvetli olduğu için savunduğu görüşlerin arkasında duran) biri idi. O, Ebû Hanîfe'nin fikhını ortaya çıkaran ve delillerini söyleyen kişidir. Muhammed b. Şücâ', Ebû Hanîfe'nin fikhındaki illetleri (gerekçeleri) ortaya çıkardı, onları hadislerle güçlendirdi ve onu kalplere nakşetti.”⁸¹ Zehebî, onu *Siyerü'n-nübelâ*'da ilim denizlerinden biri⁸² olarak saymıştır ve Hâkim de şöyle demiştir: “Muhammed b. Şücâ', kesirü'l-hadis, kesirü't-tasniftir. Menâsik ile ilgili konularda ben onun 60 küsür büyük ve ince ayrıntılı bir cüzden oluşan kitabını gördüm.⁸³ (ﺍ)

Öğrencileri bu kadar çok hadis rivayet eden bir kimsenin, İbn Cüreyc'den 12.000 hadis rivayet etmesi nasıl çok görülür?⁸⁴

⁷⁷ Mekkî, *Menâkıbu Ebî Hanîfe*, c. 1, s. 84.

⁷⁸ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, c. 6, s. 366.

⁷⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, c. 6, s. 368.

⁸⁰ Mekkî, *Menâkıbu Ebî Hanîfe*, c. 1, s. 84.

⁸¹ İbn Nedîm, Ebû'l-Ferec Muhammed b. Ebî Ya'kub İshâk el-Ma'rûf bi'n-Nedîm (ö. 385/995 [?]), *el-Fihrist*, Fihristlerini koyan: Ahmed Şemsüddin, 1. baskı, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, h. 1416-m. 1996, s. 348.

⁸² Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, c. 12, s. 379.

⁸³ Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Hâkim en-Neysâbüri (ö. 405/1014), *Ma'rifetü u'lümi'l-hadis*, Tahkîk: Seyyid Muazzam Hüseyin, 2. baskı, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, h. 1397-m. 1977, s. 302.

⁸⁴ Kevserî, *el-İmtâ'*, (Tercüme: s. 12-14.)

3.4.Hasen b. Ziyâd'ın Eserleri

Hasen b. Ziyâd'ın meşhur eserleri vardır. Bunlardan biri Ebû Hanîfe'den rivayet ettiği fıkıh ile alakalı meseleler ve delilleri içeren ***Kitâbü'l-Mücerred***'dir. Allâme Ebû'l-Vefâ el-Afgânî'nin tahkiki ile Hindistan Haydarabad'da Marifetü lecneti'l-ihyâi'l-me'ârif en-Nu'mâniyye'de basılan İmam Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin *el-Câmi'ü'l-kebîr* kitabında, *Kitâbü'l-mücerred*'den dipnotlar (hâşiyeler) halinde örnekler görürsün. Bu dipnotlar, eski asıl olan *el-Câmiü'l-kebîr* kitabı ile hâşiyeler halinde olan *Kitâbü'l-mücerred*'in karışmaması ve *Câmi'ü'l-kebîr*'i korumak için yapılmıştır.

Muhammed b. İbrahim b. Hubeş el-Begavî, bu *Kitâbü'l-mücerred*'den Hasen b. Ziyad el-Lü'lü'nin Ebû Hanîfe'den rivayet ettiği hadisleri diğer ravilerden tecrid ederek ayırmıştır. Öyle ki İbn Hubeş, *el-Mücerred*'i Hasen b. Ziyad'dan işitmiş olan Muhammed b. Şücâ'dan duymuştur.

Hasen b. Ziyad'ın ismi ile anılan ve meşhur olan *Müsned*'i ise *Kitâbü'l-mücerred*'deki Ebû Hanîfe'den işitilen hadisleri içerir. İnşallah özel bir bölümde muhaddis Afifüddin Ali b. Abdilmuhsin ed-Devâlibî el-Hanbelî'nin çok olan hadis rivayetlerine örnek olsun diye zikredilen Müsned'den seçtiği yaklaşık 60 hadîsi zikredeceğiz.

Kitâbü'l-Edebi'l-kâdî*, *Kitâbü'l-Hisâl*, *Kitâbü Me'âni'l-îmân*, *Kitâbü'n-Nafakât*, *Kitâbü'l-Harâc*, *Kitâbü'l-Ferâiz* ve *Kitâbü'l-Vesâyâ, Muhammed b. İshak en-Nedîm'in *Fihrist*'te zikrettiği kitaplarındandır.⁸⁵

Takıyyuddîn Ahmed b. Ali b. Abdilkadir b. Muhammed el-Makrizî (ö. h. 845), *Tezkire*'sinde ***Kitâbü'l-Makâlât***'ı, *Mebûsût*'dan naklederek Hasen b. Ziyâd'a nisbet etmiştir. Hafız Kasım Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim*'de bunu onaylamıştır.⁸⁶ Bedrû'l-Aynî (ö.h. 855) ise *el-Meğâni*'de Hasen b. Ziyad'ın eserleri arasına şunları da ilave etmiştir: ***Kitâbü't-Töhma***⁸⁷, ***Kitâbü'l-İcâre***, ***Kitâbü's-Sarf***⁸⁸ Ayrıca *el-Emâlî* isimli bir eseri olduğu da kaynaklar arasında zikredilmiştir.⁸⁹

⁸⁵ İbn Nedîm, *el-Fihrist*, s. 346.

⁸⁶ Kâsım b. Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim*, s. 150.

⁸⁷ Gözübenli, Beşir, "Hasan b. Ziyâd", *DİA*, XVI, 362, İstanbul, 1997.

⁸⁸ Aynî, Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed b. Hüseyin el-Ğitâbî el-Hanefî Bedrüddîn el-Aynî (ö. 855/1451), *Meğâni'l-ahyâr fî şerhi esâmî ricâli meâni'l-âsâr*, thk. Muhammed Hasen Muhammed Hasen İsmail, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2006, c. 1, s. 193.

⁸⁹ Gözübenli, Beşir, "Hasan b. Ziyâd", *DİA*, XVI, 362, İstanbul, 1997; Kevserî, *el-İmtâ'*, (Tercüme: 14-15.)

3.5.Kadılık Görevi ve Halifelerle Olan İlişkisi

Hasen b. Ziyâd, Kadı Hafs b. Ğiyâs'ın vefatından sonra h. 194 senesinde kadılık görevini üstlendi.⁹⁰ Saymerî, bize Abdullah b. Muhammed, o da Mükrim, o da Ahmed, o da Ahmed b. Yunus'un şöyle dediğini rivayet etti: "Hasen b. Ziyâd, ashabının (Hanefîlerin) ictihadlarını ezberlemesine rağmen kadılığı üstlenince bunda başarılı olamadı. Bunun üzerine Bekkâî, ona birisini göndererek: "Anlatılıyor ki kadılık görevinde başarılı olamamışsın. Bunda Allah'ın senin için murat ettiği bir hayır olmasını umuyorum, affını iste, istifa et." Hasen b. Ziyâd da kadılıktan istifasını istedi ve rahata erdi.⁹¹

Hatib el-Bağdâdî şöyle dedi: Bize Ebûbekir el-Berkânî, o da Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Abdilmelik el-Ademî, o da Muhammed b. Ali el-Eyâdî, o da Zekeriyâ b. Yahya es-Sâcî'den onun şöyle dediğini rivayet etti: "Denilir ki Hasen b. Ziyâd kadı iken ashabının görüşlerini ezbere bilmesine rağmen bir hüküm vermek için kadılık makamına oturduğunda bunda pek başarılı olamaz, hatta o konu hakkında hüküm vermede ashabına sorardı. Kadılık görevinden kalkıp gidince de hafızası yerine geri gelirdi.⁹² (•)" Bu durum, ancak kadılığın heybetinden ve yanlış hüküm vermede Allah'tan sakınan kimselerde vardır. Kendi istekleri dışında kadı olan kimseler arasında, hüküm vermekten çekindiği için ve iki hasmın arasını düzeltmek için, cezayı kendisi üstlenen kadılar vardır. Bu, veranın bir çeşididir, kadılık için gerekli olan temel değildir. Bunun gibi verayı düşünen bir insanın istifa edip rahata ermesi gerekir. Tıpkı Hasen b. Ziyâd'ın yaptığı gibi.⁹³

Saymerî şöyle dedi: Bize Ebû Abdillah el-Merzibânî, o da Ahmed b. Halef, o da Hüseyin b. Hamid en-Nahvî, o da İbrahim b. el-Leys ed-Dehkan'ın bazı ashabın şöyle dediğini rivayet etti: "Harun er-Reşîd, Hasen b. Ziyâd'a Rakka'da olduğu günlerde haftada bir gün Me'mun'a gidip onunla fıkıh müzakere etmesini, hadis ve insanların içerisine düştüğü ihtilaflar hakkında ona sorular sormasını ve ona ders vermesini emretti. Hasen b. Ziyâd, Rakka'da onun yanında bazı geceler ona ders verirken ansızın Me'mun uyuyakaldı. Hasen b. Ziyâd ona şöyle dedi: "Beni işittin mi

⁹⁰ Zehebî, *Siyer*, c. 9, s. 544; Leknevî, *Fevâid*, s. 60; Saymerî, *Ahbâr*, s. 132; Özel, Ahmed, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 3. baskı, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013, s. 29.

⁹¹ Saymerî, *Ahbâr*, s. 132-133.

⁹² Hatib Bağdâdî, *Târîh*, c. 7, s. 314; Zehebî, *Târîhu'l-İslam*, c. 14, s. 100.

⁹³ Kevserî, *el-İmtâ'*, (Tercüme: s. 15-16.)

ey emir?” Bunun üzerine Me'mun gözlerini açtı ve şöyle dedi: “Beni bırak, gideyim.” Hasen b. Ziyâd da (oradaki bir görevliye): “Ey delikanlı! Şunu (Me'mun'u) elinden tutup dışarı çıkar.” dedi. Bunun üzerine Me'mun dışarı çıkarıldı ve bundan sonra da ona derse gelmedi.⁹⁴ Bu durum, Hasen b. Ziyâd'ın kuvvetli bir şahsiyete sahip olduğunu ve büyük mevkîde bulunan kişilere özel muâmele göstermediğini gösterir. Eğer devlet adamlarına yaranmaya çalışsa idi, ilmi ile büyük küçük faydalar elde ederdi.⁹⁵

3.6.Hasen b. Ziyâd'ın Çok Hadis Rivayet Etmesi (Kesretü'l-Hadis Oluşu)

Hasen b. Ziyâd, birçok ilim hocasından hadis öğrenimi aldı. Saymerî, Hatîb ve diğerlerinin de naklettiği gibi yalnızca İbn Cüreyc'den fakîhlerin ihtiyaç duyduğu yaklaşık 12.000 (ahkâm) hadîsi yazdı.⁹⁶ Bu sayıyı ona çok gören kimseler, ondan aşağı tabakalarda olanların ezbere ya da bir çırpıda 50.000, 100.000 ya da bir milyon hadis rivayet etmelerini caiz görürler. Şüphesiz bu da Hasen b. Ziyâd'a karşı oluşan ön yargıdan kaynaklanmaktadır.

Hasen b. Ziyâd'ın rivayet ettiği kitaplar arasında Ebû Hanîfe'den rivayet ettiği bilinen bir *Müsned*'i vardır ki o da Ebû Hanîfe'nin 17 Müsned'inden biridir. Bu zikredilen 17 Müsned, senedleri ile beraber; Hafız eş-Şems b. Tolun'un *el-Fihrisü'l-evsat*'ında, *Sîretü'l-kübra eş-şâmiyye* kitabının yazarı Hafız Muhammed b. Yusuf es-Salihî'nin *Ukûdü'l-cümân* kitabında, el-Müsnid Şeyh Eyyüb b. Ahmed ed-Dimeşkî el-Halvetî'nin *Sebet*'inde geçen asrın muhaddisi Muhammed Âbid es-Sindî'nin *Hasru's-şârid* kitabının senedlerinde mevcuttur.

Muhaddis Ali b. Abdilmuhsin ed-Devâlîbî el-Hanbelî, Dimeşk'in Zâhiriyye kütüphanesinde korunan 285 numaralı icâzetnâmesinde Hasen b. Ziyâd'ın *Müsned*'indeki senedinden bahsederken şöyle dedi:

“İlk İmam Ebû Hanîfe en-Nu'mân b. Sâbit el-Kûfî el-Fakîh'in (Allah'ın rahmeti ona olsun) Müsned'ini Hasen b. Ziyâd el-Lü'lûî, Ebû Hanîfe'den ve onun hocalarından rivayet etmiştir. Hasen b. Ziyâd'ın yazmış olduğu hadisleri de Muhammed b. Şücâ' es-Selcî, hocası Hasen'den rivayet etmiştir.

⁹⁴ Saymerî, *Ahbâr*, s. 133; Kerderî, *Menâkıb*, c. 2, s. 489.

⁹⁵ Kevserî, *el-İmtâ'*, (Tercüme: s. 16-17.)

⁹⁶ Saymerî, *Ahbâr*, s. 133; Hatîb Bağdadî, *Tarihu Bağdâd*, c. 7, s. 314; İbn Esîr, *Câmi'u'l-usûl fi ehâdis-i'r-resûl*, c. 12, s. 309; Zehebî, *Siyeru'l-âlemi'n-nübelâ*, c. 9, s. 544.

Ebû Hanîfe'den İbnü'd-Devâlibî'ye kadar gelen (Müsned'in) senedi şöyledir:

İbnü'd-Devâlibî (Ali b. Abdilmuhsin ed-Devâlibî) şöyle dedi: “Bu Müsnedi babam Cemâleddin (Abdilmuhsin)'den kıraat yoluyla aldım. Babam şöyle dedi: Bu Müsned'i dedem Şeyh Afifüddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Muhammed Abdilmuhsin İbn Ebî'l-Hasen Abdülgaffâr el-Harrât'tan işittim. O da Bağdat'taki Hilafet Camii imamı muhaddis Şeyh Siraceddin Ebî Hafs Ömer b. Ali b. Ömer el-Kazvîni'den kıraat yoluyla aldı. Ona ‘Sana bunu Ebû'l-Muzaffer Yusuf b. Ali b. el-Hasen b. Servan sema etmeksizin icazet yoluyla mı aldın?’ diye sorduk. O (Ömer) da şöyle dedi: Bize Ebû Tahir İbrahim b. Muhammed b. Ahmed b. Hamdeyh el-Beyyi' bunu kıraat yoluyla haber verdi. Biz bunu hicrî 589 yılında Cemâziyelevvel'in 5. günü olan Pazartesi günü dinliyorduk. O (İbrahim) şöyle dedi: Bize bunu şeyh âlim Ebû Abdillâh Yahya b. el-Hasen b. Ahmed b. Abdillâh el-Bennâ, 529 yılı Şaban ayının başında aynı lafızla rivayet etti. O (Yahya) şöyle dedi: Bize Şeyh Ebû'l-Kasım Abdullâh b. Hasen b. Muhammed b. el-Hasen el-Hallâl 457 yılı Rebîülâhir ayında rivayet etti. O (Abdullâh) da şöyle dedi: Bize Ebûl Hüseyin Abdurrahman b. Ömer b. Ahmed b. Humme 396 yılı Şaban ayında ben onu dinlerken kıraat yoluyla rivayet etti. O (Abdurrahman) da şöyle dedi: Bize Ebûl Hasen Muhammed b. İbrahim b. Hubeyş el-Begavî el-Ma'del 336 yılı Recep ayı Perşembe günü akşam saatlerinde kıraat yoluyla rivayet etti. O (Muhammed) da şöyle dedi: Bize Ebû Abdillâh Muhammed b. Şücâ' es-Selcî (266 yılının sonunda öldü) rivayet etti. Muhammed b. Şüca es-Selcî de şöyle dedi: Bize Hasen b. Ziyad el-Lü'lû'den, o da İmam Ebû Hanîfe en-Numan b. Sâbit (r.a.)'den rivayet etti.”

(ح) (Tahvîl) Babam ve Sirâceddin Ömer (rahimehümallah) şöyle dedi: “Aynı şekilde ona (Afifüddin) şöyle dedi: ‘Sana bunu Ebû Nasr el-E'azz b. Ebî'l-Fedâil b. el-'Uleyk ve Acîbe binti Muhammed b. Ahmed el-Bakdârî sema etmeden icazet yoluyla mı yoksa sadece ikisinden birine icazet yoluyla mı rivayet etti?’ Ebû Nasr ve Acîbe şöyle dedi: ‘Bize aynı şekilde Araplarda hüccet sayılan Ebû Muhammed Abdullâh b. Ahmed b. Ahmed b. Ahmed el-Haşşâb şöyle diyerek rivayet etti: Bize şeyh imam Ebu Abdillâh Yahya b. el-Hasen b. Ahmed el-Bennâ (527 yılı Rebîulevvel'in 18'i olan Cuma günü) zikredilen senetle kıraat yolu ile rivayet etti.”

(ح) (Tahvîl) Aynı şekilde babam ve Sirâceddin ona şöyle dedi: “Sana âli senetle Ümmü Âsiye (Dav'ü's-sabah) Acîbe binti Muhammed b. Ahmed el-Bâkdârî sema etmeden icazet yoluyla, er-reis Ebûl Ferec Mesud b. el-Hasen b. el-Kasım es-

Sekafi'den icazet yoluyla, o da eş-şerif Ebûl Hüseyin Muhammed b. Ali b. Muhammed b. el-Mühtedabillah'tan, o da Ebûl Hüseyin Abdurrahman b. Ömer İbn Ahmed (397 yılı Cemadilahir'in 16. günü olan Pazar gecesi vefat etmiştir.)'den a'lâ senetle tahdis etti."

(ح) (Tahvîl) (Ali şöyle dedi): Babam ve Sirâceddin şöyle dedi: "Bu Şeyh Afifüddin'in senet yoludur. Şeyh Sirâceddin Ömer el-Kârî, dedem Şeyh Afifüddin'in bu Müsned'i hakkında şöyle dedi: Ve ben onu onlardan bir grup olan Ebû Abdillah Muhammed b. Ebî'l-Kasım Abdullah b. Ömer el-Mukrî, Ebû'l Fadl Süleyman İbn Hamza b. Ahmed el-Makdisî, Ebûbekir Abdullah b. Mansur b. Ebî's Se'âdât el-Hatib el-Bâbesrî'den icazet yoluyla aynı şekilde kendi rivayetleri ve el yazılarıyla defalarca (rivayet ediyorum). Aynı şekilde onlar da Ebû Muhammed el-Enceb Ebî's-Se'âdât b. Abdirrahman el-Hammâmî'den kendi rivayetiyle, o da Reis Ebû'l Ferec Mesud b. el-Hasen es-Sekafi'den aynı senetle rivayet etti." (۱)

Bu satırların yazarı olan Muhammed Zahid el-Kevserî şöyle der: "İmamlarımız olan Züfer b. el-Hüzeyl, Ebû Yusuf el-Kâdî, Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî, Ebû Cafer et-Tahavî (rahimehumullah)'nin tarîki ile gelen hadisleri terâcimlerde ve çeşitli kitaplarda çokça basılmış olmalarından dolayı almadım. Ancak İmam Hasen b. Ziyâd'a gelince, çokça hadis yazmasına rağmen şu ana kadar hadislerini içeren kitaplar basılmamıştır. Ben de bu bölümde Hasen b. Ziyâd'ın Müsned'indeki hadislerden 60 hadîsi yazmak istedim. Tıpkı ed-Devâlîbî'nin *Sebet*'inde (icazetname) şöyle diyerek yaptığı gibi: "Bu harfleri satırlara yazan Afifüddin Ebû'l-Me'âlî Ali b. el-Mevla eş-Şeyh el-Âllâme rihletü zamanihî (zamanındaki insanların kendisinden ilim almak için ona geldikleri kişi) Cemâleddin Ebi'l-Mehâsin Abdülmuhsin el-Vâ'iz el-Muhaddis ve Bağdat'taki Hilafet Cami'sinin hatîbi şöyle diyor: Bu senedimi Hasen b. Ziyâd'ın Müsned'ine dayandırdıktan sonra başka bir senetle müsnedeten (merfu ve muttasıl olarak) 60 hadîsi buraya yazmak istiyorum. Bunu da el-İmamü'l-A'zam el-Müctehidü'l-Akdem olan Ebû Hanîfe (rahimehullah)'nin bereketinin bizlere ulaşmasını Allah Te'âlâ'dan istediğim için yazıyorum. Ebû Hanîfe de bu Müsned'ini fıkıh bablarına göre düzenlemiştir. Allah, bu hadîsi şerifleri toplayan, yazan, rivayet eden, ezberleyen ve onlarla amel eden

herkesi sevap vererek faydalandırsın. Allah dilediğini yapmaya kâdir, duaları kabul etmeye de ehil ve layıktır.”⁹⁷

3.7.Muhaddis Âlimlerin Hasen b. Ziyâd’ın Müsnedi Hakkındaki Senedleri

İbn Devâlibî’ye Kadar Gelen Sened:

Hâfız Şemseddin b. Tolon *el-Fihrisü’l-’evsat*’ta şöyle der: “Bize bu müsnedi en-Nur Muhammed b. Muhammed b. el-Cemal, kendisine kıraat etmem yoluyla tahdis etti. O da Ebî Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Hanefî’den sema yoluyla (duyarak), o da Ebî’l-Abbâs Ahmed b. Muhammed el-Abbâsî’den, o da Ebî’l-Hasen Haydere b. Muhammed el-Bağdâdî’den, o da Ebî’l-Fedâil Salih b. Abdillâh b. es-Sabbağ’dan, o da Ebî’l-Müeyyed Muhammed b. Mahmud el-Arabî el-Hârizmî’den, bu senedi *Câmiü’l-mesânid*’de İbn Hubeyş olarak bilinen Ebûl-Hasen Muhammed b. İbrahîm el-Bağavî’ye kadar, o da Muhammed b. Şücâ’ es-Selcî’den, o da Hasen b. Ziyâd’dan tahdis etmiştir.”

(ح) (tahvîl) 1) **Şemseddin Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Tolon (ö. 953/1546):** şöyle dedi: “Bize Ebûbekir Muhammed b. Ebîbekir b. Ömer b. Züreyk’ten, o da Ebûbekir Muhammed b. Abdillâh ed-Dimeşkî İbn Nâsır ed-Dîn ve Ebû’l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer (Askalânî) el-Mısırî ve Ümmü Kemâl Kemâliyye binti Muhammed el-Mekkî’den, üçü de Ebû Hüreyre b. ez-Zehabî’den, o da Muhammed b. Abdilmuhsin ed-Devâlibî’den (*ed-Dürerü’l-kâmine*’de h. 728 senesinde vefat ettiği tercüme edilmiştir.) geçmiş bölümde geldiği senetle rivayet etmiştir.

(ح) (İbn Tolon) şöyle dedi: İbn Züreyk dedi ki: Bize âli senedle Buhârî şârihi olan Ebû’l-Vefa İbrahîm b. Muhammed el-Halebî Sibtu’l-A’cemî’den (sibt=kızdan torun), o da es-Salah b. Ebî Ömer’den, o da el-Fahr b. el-Buhârî’den, o da İbnü’l-Cevzî’den, o da İsmail b. Ahmed es-Semerkindî’den, O da Ebî’l-Kasım Abdillâh b. el-Hasen el-Hallâl’den, o da Abdirrahman b. Hamme’den o da İbn Hubeyş’ten senediyle rivayet etti.

2) **el-Hâfız Muhammed b. Yusuf es-Sâlihî (ö. 942/1536):** *es-Sîretü’ş-şâmiyyetü’l-kübrâ fî ukûdi’l-cümân fî menâkibi Ebî Hanîfe en-Nu’mân*’ın (*Sübülü’l-hüdâ ve’r-reşâd fî sîreti hayri’l-’ibâd*’ın yazarı) şöyle der: “Bize Şeyhül-Kudât

⁹⁷ Kevserî, *el-İmtâ’*, (Tercüme: s. 17-20.)

Ömer b. es-Sayrefî'den, o da el-Hafız Şemseddin b. Nasîru'd-Dîn'den, o da Ebî Hüreyre ez-Zehebî'den, o da Zeyneb binti el-Kemal'den, o da Acibe binti Muhammed el-Bakdari'den, o da Mesud b. el-Hasen es-Sekafî'den, o da Ebî'l-Hüseyin b. el-Mühteda billah'tan, o da Ebî'l-Hasen Abdurrahman b. Ömer b. Ahmed b. Hamme'den, o da Muhammed b. İbrahim b. Hubeş el-Beğavî'den, o da Muhammed b. Şücâ'dan, o da el-Hasen b. Ziyâd'dan rivayet etmiştir.

(ح) Salihî, senedini aynı şekilde hocası el-Celal es-Suyûtî'den, o da Fatıma binti Ali el-Yesîrî'den, o da Ebî Hüreyre b. ez-Zehebî'den o da Muhammed b. Abdilmuhsin ed-Devâlîbî'den geçen bölümlerde gelen senediyle rivayet etti. Salihî'nin kitapta başka senedleri de vardır.

3) el-Müsnid es-Şeyh Eyyüb b. Ahmed b. Eyyüb el-Halvetî (ö. 1071/1661)

Sebet'inde şöyle dedi: “Bize bunu İbnü'l-Ahdeb'den, o da en-Necm el-Matanî'den, o da Ebî'l-Beka' b. Züreyk'ten, o da Nasîru'd-Dîn'den, o da Ebî Hüreyre b. ez-Zehebî'den, o da Muhammed b. Abdilmuhsin ed-Devalibi'den önceki bahislerde geldiği senedle rivayet etti. Eyyüb'ün kitapta başka bir senedi de vardır.

4) Ebû'l-Müeyyed Muhammed b. Mahmud el-Harezmî (ö. 655/1257)

Câmiü'l-Mesânîd kitabında şöyle der: “Ebû Hanîfe'nin talebesi olup ondan rivayet eden Hasen b. Ziyad el-Lü'lü'nin rivayet ettiği Müsned'e gelince, bunu bana şu dört hoca rivayet etti: Muhyiddin Yusuf İbn el-Cevzî kendisine kıraat etmem suretiyle, İbrahim b. Muhammed b. Salim, Ebû Nasr el-E'azz b. Ebî'l-Fedail, Muhammed b. Ali b. Bekâ'. Diğerleri de rivayet etmeme izin vererek şöyle dediler: Bize Ebû'l-Ferec İbn el-Cevzî'den, o da Ebî'l-Kasım Abdullah b. el-Hasen b. Muhammed b. el-Hallâl'den, o da Ebî'l-Hasen Abdurrahman b. Ömer b. Ahmed'den, o da İbn Hubeş'ten, o da İbn Şücâ'dan, o da Hasen b. Ziyâd'dan, o da Ebû Hanîfe'den (Allah hepsinden razı olsun) rivayet etti.”

5) Muhammed Âbid es-Sindî (ö. 1257/1841), [Geçtiğimiz asrın müsnidi

(senedleri toplayan kişi)] *Hasru's-şârid min esânîd-i Muhammed Âbid* adlı kitabında şöyle dedi: “Ben onu Yusuf el-Mezcâcî'den, o da Ahmed b. Muhammed el-Ehdel'den, o da dayısı Yahya b. Ömer el-Ehdel'den, o da Ebûbekir Ali b. el-Bitah el-Ehdel'den, o da amcası Yusuf b. Muhammed el-Bitah el-Ehdel'den, o da et-Tahir b. el-Hüseyin el-Ehdel'den, o da Hafız İbn ed-Deyba'dan, o da Şems es-Sehavî el-Hafız'dan, o da Ebî Abdillâh Muhammed b. Ahmed et-Tedmürî'den, yazılı olarak, o

da Sadr el-Meydûmî'den, o da Necib Abdillatif'ten, o da İbnül-Cevzî'den kendi senediyle rivayet etti." Bu tarikten de aynı şekilde muhaddis Abdülkadir b. Halil "*el-Mutribü'l-mu'rib el-cami' li ehli'l-meşrik ve'l-mağrib*"de isnadlarıyla es-Sehavî'ye kadar yazmıştır. Bu Müsned'in ihtiva ettiği şeyler, Hasen b. Ziyâd'ın "*el-Mücerred*" kitabında Ebû Hanîfe'den rivayet ettiği hadislerden ibarettir. Muhammed b. Şücâ' es-Selcî, *el-Mücerred*'in yazarı olan Hasen b. Ziyâd'dan işitmiştir. İbn Şücâ'dan da onu Ebû'l-Hasen Muhammed b. İbrahim b. Hubeş el-Beğavî işitmiştir. İbn Hubeş el-Beğavi, *el-Mücerred*'deki hadisleri yazarak ayırmıştır. Bundan dolayı bazı ilim ehli imamlarının da belirttiği gibi Beğavî'ye isnad edilen kitap, onu kendisi yazdığı için Beğavî'ye nisbet edildi. Hasen b. Ziyâd da direk işiten kişi olduğu için aynı şekilde ona da nisbet edildi.

(Zahid el-Kevserî) şöyle diyor: "Ben Hasen b. Ziyâd'ın *Müsned*'ini şeyhimiz Hasen b. Abdullah el-Kastamonî'den, o da Ahmed Hazım es-Sağîr'den, o da Muhammed Hibetullah el-Ba'î'den, o da Salih el-Cînîni'den, o da Ebî'l-Mevâhib b. Abdilbaki el-Hanbelî'den, o da o da Eyyüb b. Ahmed el-Halvetî'den *Sebet*'indeki isnadlarıyla İbn Devâlibî'ye kadar (kendi senediyle) rivayet ediyorum. (Ve yine İbn Tolun'un *el-Fihrisü'l-evsat*'taki isnadlarıyla, el-Halveti'nin rivayetiyle İbrahim b. el-Ahdeb'ten, o da İbn Tolun'dan rivayet ediyorum. Aynı şekilde kendi senedimle Salih b. İbrahim el-Cînîni'ye kadar, o da Muhammed b. Ömer el-Hânûtî'den, o da Muhammed b. Yusuf es-Salihî el-Hafız'dan isnadlarıyla İbn Devâlibî ve diğer tariklerle *Ukudü'l-cümân*'da rivayet etmiştir.

(ح) (Kevserî) Ben (bu Müsned'i) aynı şekilde icazet yoluyla Ahmed Tahir el-Konevî el-A'lâî'den, o da Vitâ'dan, o da Abdülğina ed-Dehlevî'den, o da Muhammed 'Âbid es-Sindî'den senediyle *Hasrû's-şârid*'de rivayet etmiştir. ح (tahvil) Yine icazet yoluyla bu müsnedi yazılı olarak Muhaddis el-Yemenü'l Ekber el-Hüseyin b. Ali el-Ömerî el-Muammir (rahimehullah)'dan, o da Ahmed b. Muhammed es-Siyağî'den, o da Hasen b. Ahmed er-Rubâ'î'den, o da Abdullah b. Muhammed b. İsmail el-Emîr es-San'ânî'den, o da muhaddis Abdülkadir b. Halil Gedikzade'den isnadlarıyla *el-Mutribü'l-mu'rib el-cami' li ehli'l-meşrik ve'l-mağrib*'te rivayet etmiştir.

(ح) Yine icazet yoluyla ben bu müsnedi Muhammed Salih el-Emedî'den, o da Fâlih ez-Zâhirî'den senediyle *Hüsnü'l-vefâ*'da rivayet etmiştir.

İmam Hasen b. Ziyâd'ın Müsned'i hakkında bu miktarda isnadların serdedilmiş olması, büyük fakîh Ebû Hanîfe ve ashabına yaptıkları gibi Hasen b. Ziyâd'a da insanların dil uzatmalarına rağmen, ilim ehlinin tüm tabakalarda Hasen b. Ziyâd'ın hadislerine verdiği önemin değerini anlamada yeterli olmaktadır.⁹⁸

3.8.Cerh Ehlinden Bazılarının Hasen b. Ziyad Hakkındaki Sözleri

İlim ehlinin, Hasen b. Ziyâd'ı övme konusunda onun ilim ehli, zühd ve takva sahibi, hadis rivayetlerinde geniş bilgi sahibi, fıkıh ilminde imamlığını ispat etmiş, çok zeki, uyanık, yüce kişiliği, cömertliği, yumuşaklığı, yanına gidilmesi kolay olan bir kimse olması ve Rasulullah'ın sünnetine sınıksız bağlanması gibi özelliklerini zikrettiği beyanlar daha önce geçmişti.⁹⁹

İbn Ebî Avâm'ın rivayet ettiğine göre Hasen b. Ziyâd'a Züfer hakkında şu şekilde soru soruldu: “Züfer kelâmı ilgilendi mi? (Kur'an'ın mahlûk olduğunu söyledi mi?)” Bunun üzerine Hasen b. Ziyâd: “Sübhanallah, amma da alçak adamsın. Ashabımızın, mezhep müctehidlerimizin ilim ve fıkıhta birer kaynak oldukları halde bunların (Allah'ın kelâmı mahlûk mudur, değil midir?) tartışmasına girdiklerini nasıl söylersin? Bu kelimullah tartışmasını ancak akli başında olmayan kimseler yapar. Bilakis bu müctehidler, Allah'ın helal ve haramlarını senin kastettiğin kelâmullah hakkındaki tartışmalara girmekten daha iyi bilen kimselerdi. Onların fıkıh ilmini tahsil etmekten ve kendilerinden önce yaşayan imamları Ebû Hanîfe'ye iktidâ etmekten başka önemsedikleri ve meşgul oldukları bir şey yoktu.”¹⁰⁰ Hasen b. Ziyâd, aynı şekilde Züfer'den duyduğu şu hatırasını anlattı: Bir adam ona (Züfer'e) gelerek bir soru sordu. Züfer de ona şöyle cevap verdi: “Kuran Allah'ın kelâmıdır.” Ardından o adam “Peki, Kuran mahlûk mudur?” deyince Züfer ona şöyle cevap verdi: “Şayet onu bilmekten dolayı Allah'ın bana fayda ve sevap vermesini umduğum, düşündüğüm ve içinde olduğum bir mesele seni de meşgul etseydi sen de aynı benim düşündüğüm şeylerle meşgul olurdun. Ancak senin düşündüğün şeyler (Kelimullah mahlûk mudur?) şüphesiz sana zarar veren şeylerdir. Allah'ın senden

⁹⁸ Kevserî, *el-İmtâ'*, (Tercüme: s. 33-36.)

⁹⁹ Kevserî, *el-İmtâ'*, (Tercüme: s. 36.)

¹⁰⁰ Zehebî, *Târîhü'l-İslâm*, c. 14, s. 99.

razı olacağı şeyleri yaparak ve düşünerek Allah'a teslim ol. Allah'ın sana yüklediği yükü sen de kendine yükleme.”¹⁰¹

Ebû Yusuf, tıpkı Züfer gibi “Kuran Allah'ın kelmâdır.” der ve bunun üzerine başka hiçbir söz söylemezdi. İnsanlar (Züfer ve Ebû Yusuf'un Kur'ân'ın Allah'ın kelmâ olduğunu söyleyip bunun üzerine söz söylememelerini) o dönemlerde büyük bir bidat hatta küfür olarak sayıyorlardı. Halbuki bu iki imamın tutumu, Kur'ân ve sünnetin sustuğu yerde susmak yani nassın bildirmediği konularda susmaktan ibaretti. Şüphe yok ki Allah nasıl kadîm yani mahluk değilse Allah ile beraber olan sözü de kadîmdir, mahluk değildir. İnsanlar da nasıl sonradan yaratılmış ise insanların sözleri de hâdistir. Bu iki cümlemin anlaşılmasında hiçbir karışıklık yoktur. Bu tür ihtilaflı konularda en acı ve üzüntü veren şey hiçbir araştırma yapmadan, söyleyen kişinin muradını bilmeden onu peşin hükümlü olarak kâfir ya da bidat ehli saymaktır. Şüphesiz ki bu gibi iftiraların cezası ancak söyleyenine döner ve ona zarar verir.

Kurân'ın mahluk olduğu sözünün ortaya çıkardığı fitne, ümmetler arasında asırlar boyu süren savaşları doğurdu. Halbuki onların çoğu ihtilaf ettikleri konuları bilmiyorlardı. Bu durum zamanla bir musibet haline geldi. Bu asır, herkesin birbirinden intikam almak amacıyla incir çekirdeğini bile doldurmayacak kadar boş yere yazılan cerh kitaplarıyla doldu taşı. Bundan dolayı ben de (Zahid el-Kevserî) Hafız Hazımî'nin (Muhammed b. Musa) *Şurûtu 'l-eimme'* sine talik yazdım.¹⁰²

Her kim İmam Ahmed'in mihne (hapis ve işkence) döneminden sonra meselenin gidişâtına dikkatlice bakarsa, ihtilafın mânâda değil, yalnızca lafızda olduğu meselelerde ravilerin başına gelen aşırı şiddet ve işkencenin miktarını da görür. Faraza bu ihtilaflı meselenin lafzî değil, hakîkî mânâda olması kabul edilse bile sahîh ve açık deliller karşısında kesinlikle alay konusu olur. Onlar varsın kendilerini ilgilendirmeyen şeylere girmedikleri için, yaptıkları en iyi iş olan hadis rivayetiyle meşgul olmalarını itham edip dursunlar. Eğer böyle yapsalardı yani kendilerini ilgilendirmeyen şeylere girmeyip yaptıkları en iyi iş olan hadis rivayetiyle meşgul olsalardı hiçbir faydası olmayan ithamlarla bu cerh kitapları dolup taşmazdı. Yaptıkları bu cerhlere misal olarak şunlar verilebilir: Filanca melun Vâkıfiyye mezhebindendir, falanca sapık olan Lafziyye (Haşeviyye) mezhebindendir, imanda

¹⁰¹ Kevserî, *el-İmtâ'*, (Tercüme: s. 36.)

¹⁰² Kevserî, *el-İmtâ'*, (Tercüme: s. 36-37.)

istisna olmaz diyen kimse sapık bir Mürcie'dir, cennet ve cehennemini ebedi olduğunu inkar eden ve Cebrîlik meselesinin dışında kalan Cehmiye'dendir, iman söz ve ameldir demedikleri için biz de onu terk ettik. Sırf kelami konulara baktı diye kişiyi zındık ya da felsefeci ilan etmek ya da kişinin rey (fıkıh ve görüş) sahibi olduğuna bakmak ve bunun gibi başka yerlerde açıklanan daha bir sürü cerh ifadeleri vardır.¹⁰³

İlimlerin en riskli olanı cerh ve ta'dil ildir. Bu konuda yazılmış birçok kitapta çokça aşırılık ve son derece insafsız, âdil olmayan bir israf vardır. Bu aşırılığın kaynağı, İbn Kuteybe'nin (ö. 276/890) -akâide dair yazdığı- *el-İhtilâf fi'l-lafz* kitabının 62. sayfasında söylediği şu cümle ile ortaya çıkmıştır: "İmam Ahmed'in mihnesinden sonra râviler hakkında yazılmış cerh-ta'dil kitaplarının hiçbirini doğrulardan uzaklaşmamış değildir. (Yani hepsi doğrudan uzaktır ve hepsinde aşırılık, israf, adalet ve haktan ayrılma vardır.) Bu kitapları dikkatlice okuyan basîret sahibi kimseler, onların cerh ve ta'dilde âdil olmadıklarını fark edecektir."¹⁰⁴

Râmhürmüzî (ö. 360/971), *el-Muhaddisü'l-fâsil beyne'r-râvî ve'l-vâ'i* kitabında şöyle demiştir: "Her ilim sahibinin olduğu gibi, mücerred bir hadis ravisinin de eksik olduğu yönlerinin tenkid edilmesi gerekmez. Kişinin kendisini alakadar etmeyen şeyleri terk etmesi daha evlâdır ve kendisi için daha doğrudur. İmam Ahmed b. Hanbel ve İmam İshak b. Râhûye'nin fikhî meselelerini (fetvâlarını) yazan Harb b. İsmail es-Sîrcânî el-Kirmânî, sadece duyduklarıyla yetinmiş, duyduklarını anlamamış ve *es-Sünnetü ve'l-cemâ'a* ismi ile bir risâle yazmıştır. O risâlesinde de kibirlenmiştir. İlimde öne geçen ve reis olarak zikredilen, kendisinden ilim alınıp verilen Horasan yazarlarından biri bu risâleye itiraz etti ve hadis râvilerine atılan iftiralar konusunda bir kitap yazdı. Bu kitabında da (en mühim cerh ve tadil imamları olan) Yahya b. Maîn'in, Ali b. el-Medîni'nin, *Kitabu't-tedlîs*'in sahibi el-Kerâbîsî'nin, *Tarih* sahibi İbn Ebî Hayseme'nin ve Buhârî'nin sözlerinden alıntılar yapmıştır. Bütün bu büyük imamlar da, zayıfı kuvvetliden, güvenilir olanı güvenilir olmayandan ayırt edemeyip bunları birbirine karıştıran birtakım ilim ehlinin oluşturduğu grubu kötölemiş ve cerh etmişlerdir. Eğer Harb b. İsmail, anlayarak rivayet etme yolunu seçip destekleseydi bu işin dizgininden sımsıkı tutar, dilinden

¹⁰³ Kevserî, *el-İmtâ'*, (Tercüme: s. 37.)

¹⁰⁴ Kevserî, *el-İmtâ'*, (Tercüme: s. 37.)

dökülen o sözleri reddederdi. Ancak o, evlâ olan görüşü terk etti ve atılacak, terk edilecek olan şeyleri benimsedi.¹⁰⁵

Hasen b. Ziyâd, fıkıhta imâm, ilimde de güvenilir olmasına rağmen bu durum, bu fitne elbisesinin ona ve öğrencilerine giydirilmesine engel olamadı. Kendisine ve birçok öğrencisine karşı zulüm ve düşmanlık dolu kötü ta'ınlar yapıldı. Kendisine karşı yapılan bu cerhlerde ölçüyü kaçıranlardan biri de Ebû Ca'fer el-Ukaylî (ö.h. 322)'dir. Ukaylî, *ed-Duafâ* kitabında şöyle demiştir: ["Nu'man'ın-Ebû Hanîfe-ashâbından olan Hasen b. Ziyâd el-Lü'lû: Muhammed b. Osman bize şöyle tahdis etti: Yahya b. Ma'in'in Hasen b. Ziyâd hakkında "da'îfü'l-hadis" dediğini işittim. Muhammed b. Abdilhamîd es-Semtî şöyle tahdis etti: Bize Ahmed b. Muhammed el-Hadramî'nin şöyle dediğini tahdis etti: Yahya b. Ma'in'e Hasen b. Ziyâd hakkında sordum. O da "leyse bi şey" dedi. Heysem b. Halef ed-Dûrî, Mahmud b. Ğaylân'ın bize şöyle dediğini tahdis etti: Yahya bana şöyle dedi: "Lü'lû'den sakın." Bize Ahmed b. Ali el-Ebbâr, Mahmud b. Ğaylan'ın şöyle dediğini tahdis etti: 'Yezid b. Harun'a Hasen b. Ziyad el-Lü'lû hakkında ne dersin?' diye sordum. O da "O Müslüman mı ki?" dedi. Bana Muhammed b. Ebî Attab el-Müeddib, Ahmed b. Sinan el-Kattan'ın şöyle dediğini tahdis etti: Heysem b. Muaviye bana şöyle tahdis etti: Muhammed b. İshak el-Ezrak'ın şöyle dediğini işittim: "Kufe'de Şerîk¹⁰⁶'in yanında idik. Birden üzeri dağınık Horasanlı bir adam çıkageldi ve şöyle dedi: "Ey Ebâ Abdillah! Geçim kaynağım tükendi, hiçbir şeyim kalmadı. Burada söylediklerimi bilenler de var." Bunun üzerine Şerîk ona acıyarak: "Seni bilenler kimlerdir?" diye sordu. O da: "Hasen b. Ziyad el-Lü'lû ve Hammâd b. Ebî Hanîfe'dir." dedi. Şerîk de ona "Sen ancak şerri biliyorsun şerri." dedi. Bana Fadl b. Abdillah el-Cüzcânî şöyle tahdis etti: Bize Ebû Recâ Kuteybe b. Saîd (ö.h. 240) şöyle tahdis etti: "Şerîk'in yanında idik. Bize (hadis) yazdırıyordu. O sırada Hasen b. Ziyâd el-Lü'lû geldi ve meclisin sonuna doğru oturdu. Başını da kapatmıştı. Ancak Şerîk bunu fark etti ve bakışlarını ona doğru çevirerek "Enbât¹⁰⁷ kokusu alıyorum." dedi. Bunun üzerine Hasen b. Ziyâd da çabucak kalkıp gitti. Ahmed b. Ali el-Ebbâr'dan bize tahdisen o

¹⁰⁵ Râmhürmüzî, Hasen b. Abdirrahmân b. Hallâd er-Râmhürmüzî el-Fârisî (ö. 360/971), *el-Muhaddisü'l-fâsil beyne'r-râvî ve'l-vâ'i*, Tahkîk: Muhammed 'Accâc el-Hatîb, Dârü'l-fikir, Beyrut, 3. baskı, 1404, s. 309-310; Kevserî, *el-İmtâ'*, (Tercüme: s. 37-38.)

¹⁰⁶ Şerîk b. Abdillah b. Ebî Nemir el-Kureşî el-Medenî ölümü hakkında Vâkıdî ö. 140/758 senesinden sonra olduğunu söylerken İbn Abdilber ö. 144/761 senesinde öldüğünü belirtmiştir. (İbn Hacer, *Tehzîb*, c. 2, s. 166.)

¹⁰⁷ Buldukları bölgenin yer altı ve yerüstü kaynaklarını mâhir şekilde işleyen, bunda da çok yetenekli olan sanatkâr topluluklara denir. Irak'ın sakinleri de bu becerilerinden dolayı "Nebatî" sayılmıştır. İbn Manzur, *Lisânü'l-'Arab*, c.7, s. 4326.

da Muhammed b. Râfi‘ en-Nîsâbûrî’nin şöyle dediğini rivayet etti: “Hasen b. Ziyâd (namazda) imamdan önce başını kaldırır, imamdan önce de secdeye varırdı.” Nîsâburî, Hasen b. Ziyad’ın şöyle dediğini işittim: Hadiste şöyle gelmiştir öyle değil mi?: “Kim bir sidre kopartırsa Allah onun başını ateşe sokar.” Peki bir hurma kopartılırsa ne dersiniz? Oradakiler şöyle dedi: “Şüphesiz bu hadis sidre hakkında gelmiştir.” Hasen b. Ziyad da şöyle dedi: “Kim bir hurma kopartırsa Allah onun başını ateşe iki kere sokar.” Muhammed b. İsa bize şöyle tahdis etti: Abbas bize Yahya’nın şöyle dediğini tahdis etti: “Hasen b. Ziyad kezzab –yalancı –dır.” Bana İdris b. Abdilkerim el-Mukri, İshak b. İsmail’in şöyle dediğini tahdis etti: “Vekî’in yanında idik. Ona şöyle denildi: “Bu sene kıtlık var.” O da şöyle dedi: “Hasen el-Lü’lûi ve Hammâd b. Ebî Hanîfe kadı iken nasıl kıtlık olmasın ki?”]”¹⁰⁸

Buraya kadar Ukaylî’nin naklettiği Hasen b. Ziyad’ı cerh eden bu ithamlar açıklanacak olursa;

İlk haberde yer alan Muhammed b. Osman, birçok kişinin kendisine yalancı dediği İbn Ebî Şeybe (ö. 297/910)’dir.¹⁰⁹

Bu cerh ifadelerini nakleden bir başka râvi Ahmed b. Ali el-Ebbâr (ö. 290/903), *Te’nîbü’l-hatîb*’de açıkladığım gibi Ebû Hanîfe ve ashabına karşı aşırı taassubu olan ve düşmanlık besleyen bir kimsedir. İlim ehline göre düşmanlık derecesinde taassubu olan bir kimsenin ne rivayeti ne de şehâdeti makbuldür. Öyle ki kendisi Haşeviye’den ve Tenzîh ehline karşı da düşmanlık duymakta idi.¹¹⁰

Bir diğer râvi olan Mahmud b. Ğaylân (ö. 239/854)’a gelirse, kendisi Münzezihe’den garip bir şekilde sapmıştır. Bu mezheb hakkında ihtilafa düşme konusu İbnü’s-Sübkî’nin *Tabakât*’ının “Tu‘ûn” bâbında açıklanmıştır. Ne var ki Kur’ân’ın Allah kelamı olduğu konusunda susarak hiçbir ilave yapılmaması durumu, Kur’ân ve sünnette geçmemektedir. Bu sebeple bu düşüncüyü savunan birinin kâfir olduğunu söyleyen bir kimsenin Hasen b. Ziyâd’ın Müslümanlığını bu sözle

¹⁰⁸ Ukaylî, Ebû Ca’fer Ahmed b. Amr b. Mûsâ el-Ukaylî (ö. 322/934), *Kitâbü’l-du‘afâi’l-kebir*, I-IV, thk. A. Emin Kaleci, Beyrut, 1984, c. 1, s. 227-228.; Kevserî, *el-İmtâ’*, (Tercüme: s. 40-41.)

¹⁰⁹ Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, kendisine “kezzab” demiştir. (Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, c. 3, s. 642.) Abdurrahman b. Hirâş, onun hadis uydurduğunu söylerken, Dârukutnî, muhaddis olmayanların kitaplarını aldığı nakletmiş, Ebûbekir el-Berkânî de hadisçilerin kendisini cerh ettiğini hala işittiğini zikretmiştir. (Zehebî, *Siyer*, c. 14, s. 21-22.); Kevserî, *el-İmtâ’*, (Tercüme: s. 41.)

¹¹⁰ Kevserî, *el-İmtâ’*, (Tercüme: s. 41.)

sorgulaması da gariptenecek bir durum değildir. Üstelik bu sözün bu senedle Yezid b. Harun (ö. 206/822)'dan geldiği de sabit değildir.¹¹¹

Hayret edilecek bir başka konu da, kendilerinin Şerîk'i ta'n etmeleri, ardından da Şerîk'in sünnete muhalif olan sözünü delil olarak almalarıdır. Çünkü insanların soyunu eleştirmek ve Allah'ın kendileri için seçtiği nesebi kınamak Cahiliye döneminde olan bir gelenektir. Şerîk değerli bir fakîh olmasına rağmen saldırgan ve sivri dilli biriydi.¹¹²

Ebbâr'ın, Muhammed b. Râfi' (ö. 245/859)'den (Hasen b. Ziyâd'ın imamdan önce secdeye gidip kalkması) konusunda nakledilen rivayete gelince; bizzat o rivayeti yalanlayan ifadeler mevcuttur. Söz konusu rivayette yer alan "kâne" devamlılık anlamı taşır. Muhammed b. Râfi'in toplanmış olan cemaatin ve tutulan safın dışına çıkarak Hasen b. Ziyâd'ı namazda iken seyredip de onun her seferinde imamdan önce secdeye gittiğini izlemesi uzak bir görüştür. Ne var ki Tenzîh ehlini eleştirmek adına ücret bile alan bu Ebbâr'ın kim olduğu da herkes tarafından bilinmektedir.¹¹³

Yahya b. Maîn'in (ö. 233/848) onu yalanladığı rivayetine gelirse; bu da Hasen b. Ziyâd'ın bir ya da birkaç konuda vehm etmesinden başka bir şey değildir. Temelde vehmetmeyen insan var mıdır ki? Vehmeden kişi, kasıtlı olarak değil de gerçeğin aksini haber verdiği için yalancı durumuna düşmüş kişidir. Yahya b. Maîn'in de Hasen b. Ziyad'ı yalanlaması, birtakım insanların Ebû Hanîfe ve ilimde önder olan diğer âlimleri yalanlaması kabîlinedir. Cerh ve ta'dil ulemasına göre bu bağlamdaki cerh edici faktör, kasten yalan söylemedir. Bu durum ispat edilmediği müddetçe bizler onun sadece bazı rivayetlerde vehm ettiğini söylemekten başka bir şey yapamayız ve delil olmadan böyle bir imamın bilerek yalan söylediğini dile getirmeye de cüret edemeyiz.¹¹⁴

¹¹¹ Kevserî, *el-İmtâ'*, (Tercüme: s. 41.)

¹¹² Şerîk hakkında İbn Maîn ve Nesâî "leyse bi'l-kavî" derken, Ebû Muhammed b. Hazm onu tanımadığını belirtip hadis uydurmakla itham etmiştir. Ebû Dâvud ise sika olduğunu söylemiştir. Sebt (sağlamlık) konusunda Yahya b. Saîd el-Ensari (ö. h. 143) gibi değildi. (Zehebi, *Siyer*, c. 6, s. 159-160.); Kevserî, *el-İmtâ'*, (Tercüme: s. 41.)

¹¹³ Kevserî, *el-İmtâ'*, (Tercüme: s. 41-42.)

¹¹⁴ Kevserî, *el-İmtâ'*, (Tercüme: s. 42.)

Sidre'nin kopartılması meselesine gelince; bu hadis, nassa harfîyen bağı olan kişilere göre hurma ağacının kesilmesine delil olmaz. Ancak fakîhler nezdinde kıyasa başvurarak evleviyetle hüküm vermenin bir yeri vardır.¹¹⁵

Ukaylî, hadisleri nakleden râvileri cerh etme konusunda o kadar aşırıya kaçmıştır ki, Zehebî (ö. 748/1347), Ukaylî'nin eleştirdiği kişileri savunmak durumunda kalmıştır. Zehebî, Ali b. el-Medîni'den bahsederken bazı isimleri sıraladıktan sonra şöyle demiştir: “Aklından zorun mu var ey Ukaylî? Kimler hakkında konuştuğunu biliyor musun? Sanki bu kişilerin her birinin senden tabaka olarak da çok daha üstün olduklarını bilmiyorsun.¹¹⁶ Bilakis bunlar senin kitabında zikretmediğin birçok sika kimseden de daha güvenilirler.”¹¹⁷

Nadr b. Şümeyl'in şu sözüne gelirsek; Feth b. Amr el-Keşşî'nin, Hasen b. Ziyâd'dan yazarak Merv'e getirdiği kitaplar hakkında Nadr b. Şümeyl, el-Keşşî'ye şöyle demiştir: “Ey Keşşî! Sen beldene ancak birçok şer getirdin.”¹¹⁸ Bu söz, Ebû Hanîfe'nin kitaplarına karşı güdülen sert ve mutaassıp tavrın Hasen b. Ziyâd için de güdüldüğünü göstermektedir.

İbn Adî'nin (ö. 365/976) *Kâmil*'inde zikrettiği şu rivayete gelirsek; Mısır'da Ebû Cafer'in şöyle dediğini işittim: Fehd b. Süleyman'ın şöyle dediğini işittim: Büveytî'nin şöyle dediğini işittim: Şâfi'î'nin şöyle dediğini işittim: Bana Fadl b. er-Rebî şöyle dedi: Senin Lü'lû ile münazara yapmanı istiyorum. Ben “Şu an veya burada olmaz.” dedim. O da “Bunu çok istiyorum.” dedi. Ben de “Ne zaman istersen.” dedim. Fadl, bana eskiden onların görüşünde iken sonraları benim görüşüme geçen bir adamı yolladı. Ardından Lü'lû'ye gönderdi o da geldi ve bize yemek getirdi. Biz yedik. Lü'lû ise yemedi. Ellerimizi yıkadıktan sonra benimle beraber olan adam ona şöyle dedi: “Namazda iken iffetli birine iftira atan hakkında ne dersin?” Lü'lû “Namazı batıl olur.” dedi. “Peki abdesti ne olur?” diye sordu. “Abdesti bozulmaz.” dedi. Bunun üzerine adam: “Peki namazda kahkaha ile gülen bir kimse hakkında ne dersin?” diye sordu. Lü'lû de “Namazı da abdesti de batıl olur, bozulmuştur.” dedi. Bunun üzerine adam “Namuslu kimselere iftira atmak,

¹¹⁵ Kevserî, *el-İmtâ'*, (Tercüme: s. 42.)

¹¹⁶ Kevserî, *el-İmtâ'*, s. 42; Zehebî, *Mizanü'l-İtidâl*, c. 3, s. 140.

¹¹⁷ Zehebî, *Mizanü'l-İtidâl*, c. 3, s. 140; Kevserî, *el-İmtâ'*, (Tercüme: s.42.)

¹¹⁸ Hatîb Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, c. 7, s. 315.

namazda kahkaha atmaktan daha mı hafiftir?” dedi. Lü'lû de ayakkabılarını alıp çıktı. Şafi'î, Fadl'a şöyle dedi: “Ben sana olmayacağını söylemişim.”¹¹⁹

Bu haberi enine boyuna düşünen bir kimse Hasen b. Ziyâd'ın o yaşına ve imamlığına rağmen eskiden kendi talebesiyken Şafi'î mezhebine geçen talebesi tarafından evine davet edilip kendisiyle böyle bir konuda münâzara edilmesinin onu ne kadar incittiğini de bilir. O, bundan dolayı yemeğe iştirak etmemiştir. Kendisiyle konuşan kişi, kendisine muhâlefet olsun diye nassın hilafına olacak şekilde kıyasa başvurunca o, bu durumdan hoşlanmayarak oradan ayrılmıştır. Şayet onunla konuşan, Şafi'î'nin kendisi olsaydı elbette kendisini hayrette bırakacak kadar güçlü delillerle karşılaşır.¹²⁰

Ukaylî, İdris b. Abdilkerim'den o da İshak b. İsmail'den kendisinin şöyle rivayet ettiğini nakletmiştir: “Vekî'in yanında idik. Ona şöyle denildi: Bu sene kıtlık var. O da şöyle dedi: Hasen b. Ziyâd ve Hammâd b. Ebî Hanîfe kadı iken nasıl kıtlık olmasın ki?”¹²¹ Bu habere baktığımız zaman, rivayetin bir bölümü diğerini yalanlamaktadır. Çünkü Hammâd b. Ebî Hanîfe 173/790 senesinde vefat etmiştir. Hasen b. Ziyad Lü'lû ise kadılık görevini 194/810 senesinde üstlenmiştir. Dolayısıyla bu ikisinin kadılıklarının aynı zamanda olma ihtimâli yoktur ki bu söz doğru olsun. Bilakis Hammâd b. Ebî Hanîfe'nin kadılık yapıp yapmadığı da bilinmemektedir. Üstelik Hasen b. Ziyâd da çok az bir süre kadılık yapmış sonra istifa etmiştir.¹²²

Hatîb el-Bağdâdî, Hasen b. Ziyâd'ı tenkid etme noktasında Ukaylî'nin de önüne geçmiştir. Hattâ Zehebî, *Târihü'l-kebîr*'inde Hasen b. Ziyâd'ın uzunca bir tercemesini verdikten sonra şöyle demiştir: “Hatib Bağdâdî, Hasen b. Ziyâd hakkında burada zikretme gereği duymadığım birçok şey yazmıştır.”¹²³ Her ne kadar Bağdâdî rivayet ve nazarî ilimlerdeengin bilgi birikimine sahip olsa da Zehebî ancak bu kadar söyleyebilmiştir.¹²⁴

¹¹⁹ Kevserî, *el-İmtâ'*, s. 46; İbn Adî, Abdullah b. Adıyy b. Abdillâh b. Muhammed Ebû Ahmed el-Cürcânî (ö. 365/976), *el-Kâmil fî duafâi'r-ricâl*, Tahkik: Yahya Muhtâr el-Ğazâvî, Beyrut: Dâru'l-fikir, 1988, c. 2, s. 319.

¹²⁰ Kevserî, *el-İmtâ'*, s. 47.

¹²¹ Ukaylî, *Duafâü'l-kebîr*, c. 1, s. 228; Hatip Bağdadi, *Tarihu Bağdâd*, c. 7, s. 315.

¹²² Kevserî, *el-İmtâ'*, s. 16.

¹²³ Zehebî, *Târihü'l-İslâm*, c. 14, s. 101.

¹²⁴ Kevserî, *el-İmtâ'*, s. 42.

İbn Hacer, *el-Lisânü'l-mîzân*'da Hasen b. Ziyâd hakkında her çeşit insanın görüşlerini seçerek çekinmeden nakletmiş ve şöyle demiştir: “Bununla beraber Hasen b. Ziyâd'ı Ebû Avâne *Müstahrec*'inde, Hâkim *Müstedrek'inde*¹²⁵ tahrir etmiştir. Mesleme b. Kâsım kendisinin “sika” olduğunu zikretmiştir.”¹²⁶

Üstelik İbn Hibbân, kendisini *Sikat*'ta¹²⁷ da zikretmiştir.¹²⁸

Türk asıllı Hanefî fakîh, tarihçi, hadisçi ve dilci olan Bedrüddîn el-Aynî (ö. 855/1451), *Meğâni'l-ahyâr fî şerhi esâmî ricâl-i meâni'l-âsâr* kitabında şöyle demiştir: “Hasen b. Ziyâd, sünnete çok bağlı, sağlam dini ile tanınan, yüce şahsiyetli, kesîrû'l-fikih ve kesîrû'l-hadis bir kimse idi. O halde bu sıfatlara sahip olan bir kimseye zikrettikleri gibi haksız ithamlar nasıl yapılabilir ki?”¹²⁹

Buraya kadar aktarmaya çalıştığımız bu bilgilerden hareketle Hasen b. Ziyâd'ın sünnete gereken önemi veren bir fakîh ve muhaddis olduğu anlaşılmaktadır. Hakkında yapılan ithamlar ise genellikle mübhem ve gerekçesi açıklanmayan ithamlardır. Kendisini eleştirenlerin neredeyse tamamı Hanefî mezhebi dışındaki mezheplere mensup kimselerdir. Dolayısıyla burada bir mezhep taassubunun olduğunu belirtmek gerekir. Hasen b. Ziyâd'a yapılan bu cerhlerin çoğu öznel yorumlamalardan ibarettir. Ayrıca reyî çok kullanması esasen eleştirilecek bir konu değildir. Kendisini tenkid edenlerin çoğu genellikle kendisinden çok sonra yaşamış olan muhaddislerdir. Bu sebeple belirledikleri kriterler de farklıdır. Hadislerin sıhhatinin tesbit edilmesinde Peygamber (s.a.v.) dönemine yakın bir zamanda yaşamış olmak önemli bir husustur. Bu açıdan Hasen b. Ziyâd, daha avantajlı bir konuma sahiptir. Ayrıca hadisleri sahih ve zayıf olarak değerlendirirken muhaddislerin olduğu kadar fakîhlerin de tercih ve değerlendirmelerini göz önünde bulundurmaları gerekir. Hasen b. Ziyâd'ı tarafsız olarak değerlendirebilmek için mezhep taassubunu bir kenara bırakarak olaylara bütüncül bir açıdan bakmanın daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

¹²⁵ Hâkim, sahîh senedle geldiğini zikretmiştir. Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Hâkim en-Neysâbûrî (ö. 405/1014), *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn li'l-Hâkim mea ta'likâti'z-Zehabi fî't-Telhîs*, thk. Mustafa Abdülkadir Ata, 1. baskı, Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1990, c. 3, s. 123.

¹²⁶ İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî eş-Şâfi'î (ö. 852/1449), *Lisânü'l-mîzân*, Tahkik: Dâiretü'l Ma'rif en-Nizamiyye, Beyrut: Müessesetü'l-a'lemî li'l-matbû'ât, 1406-1986, c. 2, s. 208; Kevserî, *el-İmtâ'*, (Tercüme: s. 50.)

¹²⁷ İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî (ö. 354/965), *es-Sikât*, Tahkik: Seyyid Şerefüddîn Ahmed, 1. baskı, Dârü'l-fikir, 1975, c. 8, s. 168.

¹²⁸ Kevserî, *el-İmtâ'*, (Tercüme: s. 50.)

¹²⁹ Aynî, *Meğâni'l-ahyâr fî şerhi esâmî ricâl-i meâni'l-âsâr*, c. 1, s. 193; Kevserî, *el-İmtâ'*, (Tercüme: s. 51.)

II.BÖLÜM

ZÂHİDÜ'L-KEVSERÎ'NİN “EL-İMTÂ” ADLI ESERİNDE YER ALAN “MÜSNEDÜ EBÎ HANÎFE Lİ'L-HASEN B. ZİYÂD”DAKİ 60 HADİS-İ ŞERÎF'İN TAHRİCİ VE DEĞERLENDİRMESİ

Bu çalışmada Zâhidü'l-Kevserî'nin *el-İmtâ* kitabında İbnü'd-Devâlibî'den naklettiği Hasen b. Ziyâd'ın Müsned'inde yer alan 60 hadis, *el-İmtâ* da aynen geçtiği şekilde yazılacak ve tercüme edilmiştir. “Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi” kısmında ravilerin cerh ve tadil durumu incelenmiştir. Sadece Ebû Hanîfe ve Hasen b. Ziyâd'a kadar değil, senedin ibtidâ yani bize en yakın olan kısmındaki râviler de incelenmeye çalışılmıştır. İbtidâ kısmındaki bu râviler, ilk hadisin senedinde uzun bir şekilde yer almıştır. İkinci hadisten sonra ise Hasen b. Ziyâd'a kadar olan kısım tüm hadislerde ortak olduğu için tekrar edilmemiştir. Değişen râvilere de ayrıca yer verilmiştir. Râvilerin ilk geçtikleri yerlerde *Tehzîbü'l-Kemâl*, *Mizânü'l-i'tidâl*, *Tehzîbü't-Tehzîb*, *Takrîbü't-tehzîb* gibi ricâl kitaplarından istifade edilerek vefat tarihleri, tam isimleri, künyeleri ve hadisteki konumları hakkında bilgiler verilmiştir. “Hadisin Tahrici ve Değerlendirilmesi” kısmında da hadislerin tahrici yapılmış, nerelerde ne şekilde geçtikleri, varsa şâhitleri de zikredilerek belirtilmiş ve bu konudaki âlimlerin görüşleri serdedilmeye çalışılmıştır. Kütüb-i Sitte ve diğer kaynaklardaki hadislerin senedlerindeki râviler zikredilirken, Hasen b. Ziyâd'ın Müsned'indeki râviler ile ortak olanlar (aynı sened olacak şekilde) bizzat Arapça metin içerisinde gösterilmiş, ortak olmayanların ise sadece şâhit olarak sahabe isimleri zikredilmiştir.

1.HADİS

(الحديث الأول): حدثني والدي وشيخي وأستاذي ومن عليه في العلوم اعتمادى المولى الشيخ

الامام الرحلة جمال الدين أبو المحاسن عبد المحسن الواعظ خطيب جامع الخلافة ببغداد عرف بابن

الدواليبي الأجزى الحنبلي رحمه الله تعالى قال: حدثنا سيدنا وشيخنا المولى الشيخ الامام شيخ

الاسلام وقدوة الأنام محي السنة وقامع البدعة سراج الملة والدين أبو حفص¹³⁰ عمر بن السيد
على بن عمر القزويني المقرئ المحدث الشافعي المدرس بالمدرسة الثقفية والامام بجامع الخليفة
بيغداد رحمه الله تعالى ورضى عنه آمين قال: أخبرنا الشيوخ الحمدون العراقيون السلاميون أبو عبد
الله محمد بن أبي محمد عبد المحسن بن أبي الحسن الأزجى البغدادى بقراءتى عليه وأبو عبد الله محمد بن
ناصر بن احمد الخلاوى وأبو عبد الله محمد بن عبد الله بن عمر بن أبي القاسم وأبو بكر محمد بن أبي
منصور ابن أبي السعادات الخطيب البابصرى البغداديون سمعا ومن أهل الشام مسند الشام
قاضى القضاة أبو الفضل سليمان بن حمزة بن احمد المقدسى وأبو محمد القاسم بن محمود بن
عساكر الدمشقيان وغيرهم إجازة بخطوطهم مراراً قالوا جميعاً: أنبأنا أم آسية ضوء الصباح لامعة
وتدعى عجيبة بنت الحافظ أبي بكر محمد بن احمد بن مرزوق الباقدارى وقال الأربعة الآخرون: أنبأنا
أيضا أبو محمد الأجب بن أبي السعادات بن عبد الرحمن الحمامى وأبو العباس احمد بن يعقوب بن
عبد الله المارستانى قالوا جميعاً: أخبرنا مسند الدنيا الرئيس أبو القاسم مسعود بن الحسن بن القاسم
الثقفى الأصهبانى قال: أخبرنا الشريف أبو الحسين محمد بن على بن عبيد الله بن عبد الصمد
المهتدى بالله أمير المؤمنين قال: أخبرنا أبو الحسين عبد الرحمن بن عمر بن احمد بن حمزة فى بعض
شهور سنة تسعين وثلاثمائة قال: أخبرنا أبو الحسن محمد بن ابراهيم بن حبيش البغوى المعدل قراءة
عليه فى رجب سنة ست و ثلاثين و ثلاثمائة قال: أخبرنا أبو عبدالله محمد بن شجاع الثلجى قال:
حدثنا الحسن بن زياد اللؤلؤى قال: حدثنا الامام أبو حنيفة النعمان بن ثابت عن أبي فروة عن
عبد الرحمن بن أبي ليلى قال: "خرجنا مع حذيفة رضى الله عنه فنزلنا معه على دهقان بالمداين
فأتانا بطعام ثم أتانا بشراب فى إناء من فضة فتناوله حذيفة رضى الله عنه فضرب به وجه الدهقان

¹³⁰ "ze" harfi, Zâhidü'l-Kevserî'nin rumzudur. Yani "Bu sözü Zâhidü'l-Kevserî söyledi." anlamına gelir.)

فسألنا ما صنع. فقال: "أندرون لم صنعت هذا به؟" فقلنا: "لا." فقال: "فإن نزلت به في العام الماضي فأتانا بشراب في هذا الإناء فأخبرته أن رسول الله ﷺ نهي أن نأكل في آنية الذهب والفضة وأن نشرب فيها ونهانا أن نلبس الحرير والديباج وقال: "إنما هو للمشركين في الدنيا وهو لنا في الآخرة."

(Birinci hadis): (Ali b. Abdilmuhsin b. ed-Devâlibî) şöyle tahdis etti: "Babam, şeyhim, hocam, ilimler hakkında kendisine güvendiğim insan, Mevla, şeyh, imam, ilim yolcusu, Bağdat'daki Hilafet Camisinin hatîbi, vâizi, İbnü'd-Devalîbî el-Eczî el-Hanbelî –Allah ona rahmet etsin- olarak tanınan Cemâleddin Ebü'l-Mehâsin Abdu'l-Muhsin bana şöyle diyerek hadis rivayet etti: Bize efendimiz, şeyhimiz, Mevla, şeyh, imam, Şeyhülislam, mahlukatların önderi, sünneti ihya eden, bidatı kökünden söküp atan, dinin ışığı, kurrâ, muhaddis, Şafi'î mezhebinden olan, Sekafiyye okulunun müderrisi, Bağdat'daki Halîfe Camisinin imamı, –Allah ona rahmet etsin ve ondan razı olsun. Âmin.- olan Ebû Hafs Ömer b.es-Seyyid Ali b. Ömer el-Kazvîni şöyle diyerek rivayet etti: Bize Iraklı Selâmîlerden adı Muhammed olan şeyhler haber verdi: (Bu Muhammedler'den) Ebû Abdullah Muhammed b. Ebû Muhammed Abdu'l-Muhsin b. Ebî'l-Hasen el-Ezcî el-Bağdâdî'ye okudum (onayını aldım.). Ebû Abdullah Muhammed b. Nâsır b. Ahmed el-Hallâvî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Ömer b. Ebû'l-Kasım, Ebûbekir Muhammed b. Ebû Mansur İbn Ebî's-Se'âdât el-Hatîb el-Bâbasrî, Bağdatlı olan (bu Muhammedler'den) bizzat işiterek duydum. Şamlılar'dan (hocalar) da Şam'daki hadislerin senedlerini bilen, kadılar kadısı Ebû'l-Fadl Süleyman b. Hamza b. Ahmed el-Makdisî ve Ebû Muhammed el-Kasım b. Mahmud b. Asâkir (olmak üzere) iki Şamlı hoca vardır. (Yukarıda geçen Iraklı ve Şamlı şeyhlerden) başka şeyhler de kendi yazılarıyla defalarca icazet vermişlerdir. Hepsi şöyle dedi: Bize Acîbe bintü'l-Hâfız Ebûbekir Muhammed b. Ahmed b. Merzuk el-Bâkidârî diye çağırılan sabah ışığı Lâmia Ümmü Âsiye haber verdi. Diğer dört kişi şöyle dedi: 'Yine bize Ebû Muhammed el-Enceb b. Ebû's-Se'âdât b. Abdurrahman el-Hammâmî ve Ebû'l-Abbas Ahmed b. Yakub b. Abdullah el-Mâristânî haber verdi.' Hepsi şöyle dedi: Dünyadaki hadislerin hepsinin senedini bilen (peygambere

dayandıran) er-Reîs Ebû'l-Kâsım Mesud b. el-Hasen b. el-Kâsım es-Sekafî el-İsbehânî bize şöyle diyerek haber verdi: eş-Şerîf Ebû'l-Hüseyin Muhammed b. Ali b. Ubeydullah b. Abdussamed el-Mühtedâ billah, Emîrû'l-mü'minîn bize şöyle diyerek haber verdi: Ebû'l-Hüseyin Abdurrahman b. Ömer b. Ahmed b. Hamme 390 senesinin bazı aylarında bize şöyle diyerek rivayet etti: Ebû'l-Hasen Muhammed b. İbrahim b. Hubeyş el-Begavî, 336 yılının Receb ayında kırâeten (okuyarak) bize haber verdi: Ebû Abdullah Muhammed b. Şücâ' es-Selcî bize şöyle diyerek rivayet etti: Hasen b. Ziyad el-Lü'lûî bize şöyle diyerek rivayet etti: Bize İmam Ebû Hanîfe Nu'man b. Sâbit'den, o da Ebû Ferve'den, o da Abdurrahman b. Ebî Leyla'dan onun şöyle dediğini rivayet etti: Huzeyfe (r.a.) ile beraber (yola) çıktık ve onunla birlikte Medâyin'deki Dihkân'a uğradık, orada kaldık. Daha sonra Dihkân bize gümüş bir kap içerisinde yiyecek, ardından da içecek getirdi. Huzeyfe (r.a.) o kabı eline aldı ve onu Dihkân'ın yüzüne vurdu. Ardından Huzeyfe'ye ne yaptığını sorduk. Huzeyfe şöyle dedi: "Bunu neden yaptım biliyor musunuz?" Dedik: "Hayır." Huzeyfe de şöyle dedi: "Şüphesiz ki ben geçen sene onun evinde kalmıştım ve bize bu kapla içecek getirmişti. Ben de ona Rasulullah (s.a.v.)'in altın ya da gümüş kapta yemek yememizi ve içmemizi yasakladığını ve ipek ve ipekten elbise giymemizi de bize yasakladığını bildirmiştim." Rasulullah (s.a.v.) şöyle dedi: "Şüphesiz ki o (altın, gümüş kapta yiyecek yiyip içmek, ipekten elbise giymek) dünyada müşriklerin, ahirette de bizimdir."

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Öncelikle birinci hadîsin sened kısmında yer alan ilk 19 ravi, tüm 60 hadîsin ibtidâsını, yani senedin bize en yakın olan kısmını oluşturur. Dolayısı ile 2. hadîsten sonra Ebû Hanîfe'ye kadar olan kısım, tüm hadislerde ortak olduğu için tekrar edilmemiştir. Yapılan tahrir çalışmalarına bakıldığında genelde hadislerin ibtidâ kısmındaki raviler incelemeye tâbi tutulmamaktadır. Ancak biz yine de elimizden geldiğince (her ne kadar tesbit edilmesi zor olsa da) bu ravilere de değinmeye çalıştık. Dipnot ile göstermediğimiz bazı yerlerdeki bilgileri Cevâmiü'l-Kelim adlı programdan elde ettik. Tüm senedin ibtidâ kısmını oluşturan raviler, sırası ile şu şekilde gelmektedir:

Ali b. Abdülmuhsin b. ed-Devâlibî el-Hanbelî Ebû'l-Me'âlî Affüddin:

Senedin ibtidâ kısmı kendisi ile başlamaktadır. Kendisi hakkında bilgiye İbn Devâlibî'nin hayatı bölümünde yer vermiştik.

Abdülmuhsin Cemâleddin İbnü'd-Devâlibî el-Ezcî el-Hanbelî:

Yukarıdaki senedde geçtiği gibi kendisi Bağdat'taki Hilâfet Camii'nin hatîbi ve vâzidir. Ali b. Abdülmuhsin ed-Devâlibî'nin babasıdır. Hakkında çok fazla bir bilgiye rastlanamamıştır.

Sirâceddin Ebû Hafs Ömer b. es-Seyyid Ali b. Ömer el-Kazvîni:

Rütbe: sika, mezhep: Şafii, tabaka: 30, ömrü: 67, ölüm: 750. Kendisi hakkında Suyûtî (ö. 911/1506) büyük bir hafız ve Irak'ın muhaddisi olduğunu ve birçok kitap yazdığını söylemiştir. "Fihrist" konusunda çok başarılı olmuştur. 683/1284 yılında doğmuş ve (ö. 750/1349) senesinde vefat etmiştir. Hadis ile ilgilenmiş, er-Reşîd b. Ebî'l-Kâsım, Muhammed b. Abdülmuhsin ed-Devâlibî ve diğer birçok raviden hadis dinlemiştir. *el-Kâmus*'un sahibi olan Mecid eş-Şîrâzî, kendisinden rivayet etmiştir.¹³¹ *ed-Dürerü'l-kâmine*'de ve Suyûtî'nin *Zeylû tezkireti'l-huffâz li'z-Zehebî*'sinde bir tercemesi vardır.¹³²

Muhammed b. Ebî Muhammed Abdülmuhsin b. Ebî'l-Hasen el-Ezcî el-

Bağdâdî: Hakkında bir bilgiye rastlayamadık.

Muhammed b. Nâsır b. Ahmed el-Hallâvî:

Hakkında bir bilgiye rastlayamadık.

Muhammed b. Ebî Abdullah b. Ömer b. Ebî'l-Kâsım Ebû Abdullah:

Rütbe: sika, tabaka: 28, mezhep: Hanbelî, ölüm: 707/1308. İbn Hacer, kendisi hakkında zamanının Irak müsnidi olduğunu, yazıda çok iyi, çok akıllı, dini sağlam, fazilet sahibi olduğunu, çok kişiden hadis işittiğini, Ömer el-Kazvîni'nin de kendisinden hadis işittiğini ve (ö. 707/1308) senesinin Recep ayında vefat ettiğini

¹³¹Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî (ö. 911/1505), *Tabakâtu'l-huffâz*, 1. baskı, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1983, s. 530.

¹³² Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, s. 530; , Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî (ö. 911/1505), *Zeylû tabakâti'l-huffâz li'z-Zehebî li's-Suyûtî*, Dârü İhyâi't-türâsi'l-Arabî, s. 358; İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî eş-Şâfiî (ö. 852/1449), *ed-Dürerü'l-kâmine fi a'yâni'l-mieti's-sâmine*, Tashih: Şeyh Abdülvâris Muhammed Ali, 1. baskı, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, h. 1418-m. 1997, c. 3, s. 106.

zikretmiştir.¹³³ Zehebî, onun imam ve Müsnidü'l-İrak olduğunu zikretmiştir. İbn Receb el-Hanbelî de onun hakkında, âlim, sâlih, Bağdatlıların en iyi ve gözdelerinden olduğunu, nezaket sahibi, güzel ahlaklı, adalet sahibi olan ravilerin en yücelerinden olduğunu ve âlî isnadın kendisine ulaştığını zikretmiştir.

Muhammed b. Ebî Mansur b. Ebî's-Se'âdât: Hakkında bir bilgiye rastlayamadık.

Ebû'l-Fadl Süleyman b. Hamza b. Ahmed b. Ömer b. Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî: Rütbe: sika, tabaka: 29, ölüm: 715/1315, ömrü: 97. Kendisi hakkında Zehebî, mezhebini iyi bilen, kâdu'l-kudât, Şam'ın müsnidi olduğunu, dindar, çok ibadet eden, alçak gönüllü, çok iyiliksever ve rivayetleri çok olan biri olduğunu, 88 sene yaşadığını söylemiştir.¹³⁴ Ebû Muhammed el-Berzalî (ö. 739/1339), onun büyük bir âlim, büyük bir fakîh, görünüşü güzel, ak saçları parlak, şekli şemali iyi, namazını daima cemaatle kılıp, geceleri kâim (namazı ve tilaveti uzun), gündüzleri sâim (oruç tuttuğunu), kendine has zikirleri ve ibadetleri olduğunu ve fikihta bilgili olduğunu zikretmiştir.¹³⁵ İbn Receb el-Hanbelî (ö. 795/1393), de onu *Zeylû tabakâti'l-Hanâbile*'de zikretmiştir. Safedî (ö.h. 764/1363) de kendisi hakkında “şeyh, imam, müftî, mezhep şeyhi ve Şam'ın müsnidi” olduğunu söylemiştir.

Ebû Muhammed el-Kasım b. Mahmud b. Asâkir ed-Dimeşkiyân: Hakkında bir bilgiye rastlayamadık.

Ümmü Âsiye Acîbe binti el-Hâfız Ebîbekir Muhammed b. Ahmed b. Merzûk el-Bâkdârî: Zehebî, kendisinin “dav'u's-sabah (sabah ışığı)” olarak anıldığını, “şeyhatün müsnetün meşhuretün” olduğunu, yaşadığı sırada kendilerine icazet verilen âlimlerin son halkasını oluşturduğunu, H. 554 Safer (1159 Mart) ayında doğup 93 yıl yaşadığını (ö. 647/1249) ve salih bir hanım olduğunu zikretmiştir.¹³⁶ Kendisi, Abdullah b. Mansur el-Mevsilî ve Ebû'l-meâlî el-Lemmâs'tan çeşitli kitaplar, hafız Muhammed b. Ebû Bekir el-İsfehânî'den

¹³³ İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî eş-Şâfi'î (ö. 852/1449), *ed-Dürerü'l-kâmine fi a'yâni'l-mieti's-sâmine*, Tahkik: Muhammed Abdülmü'd Dân, Hindistan-Haydarabat: Meclisü dâireti'l-meârif el-Osmâniyye, 1972, c.5, s. 411.

¹³⁴ Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dimaşkî (ö. 748/1348), *Min Züyûli'l-iber*, tahkik: Salahaddin el-Müneccid, Matbaatü hükümeti'l-Kuveyt, ts., c.6, s. 85.

¹³⁵ İbnü'l-Î'mâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, c. 6, s. 35-36.

¹³⁶ Zehebî, *Târîhu'l-İslam*, c. 47, s. 364.

Begavî'nin *Şerhu's-Sünne*'sini ve başka hadis kaynaklarını, Abdülhak el-Yusufî'den de Şafî'î'nin *İhtilâfu'l-hadis*'i ile Buhârî'nin *Târîhu'l-kebîr*'ini ve diğer kitapları dinleyip rivayet etmiştir. Acîbe, Mesud es-Sekâfî ve Ebû Abdullah er-Rüstemî tarafından kendilerine icazet verilen âlimlerin son halkasını teşkil eder. Kendisinden de muhaddis Afîfüddin Muhammed el-Harrât, Sirâceddin Ebû Hafs Ömer el-Kazvîni ve Mahmud b. Ali ez-Zâkifî gibi meşhur âlimler muhtelif kitapları rivayet etmişlerdir. Şeyhlerini ve isnadlarını ihtiva eden on cüz'lük bir *Meşyeha*'sı bulunmaktadır.¹³⁷

Ebû Muhammed el-Enceb b. Ebî's-Se'âdât b. Abdirrahman el-Hammâmi: Rütbe: saduk, hasenül hadis, tabaka: 25, ömrü: 81, künye: Ebû Muhammed, ölüm: 635/1237. İbnü'l-İmâd, kendisinin hüccet bir râvi olduğunu zikretmiştir.¹³⁸ Ebûbekir b. Nukta (ö. 629/1201), kendisi hakkında, işittikleri hadislerin sahîh olduğunu söylemiştir. İbnü'n-Neccâr (ö. 641/1243) da işittiklerinin sahîh olduğunu, normal bir şeyh olduğunu (şeyhün la be'se bihi), güzel ahlaklı ve fakir olmasına rağmen çok onurlu bir kişi olduğunu belirtmiştir. Zehebî, kendisi hakkında Muharrem 554 senesinde doğduğunu, şeyh olup, uzun ömürlü olduğunu, müsnid, saduk, müksir olduğunu, iyi bir şeyh (âlim), rivayet etmeyi seven güzel ahlaklı biri olduğunu zikretmiştir. Abdülazîm b. Abdülkâvi el-Münzirî (ö. 656/1258) de, (nesebinin el-Hammâm olarak şeddeli okunduğunu belirterek) kendisinin 635/1237 senesinde Rebûl-ahirin 19. günü vefat ettiğini kaydetmiştir.¹³⁹

Ebû'l-Abbas Ahmed b. Ya'kûb b. Abdillâh b. Abdî'l-Vâhid el-Mâristânî: rütbe: saduk, hasenül hadis, tabaka: 25, ömrü: 94, ölüm: 639/1242. Zehebî, kendisi hakkında şeyh, salih, muammer (uzun ömürlü), âli sened sahibi olduğunu, h. 545 senesinde doğduğunu, Abdullah b. Ebî's-Se'âdât gibi muhaddislerin kendisinden rivayet ettiğini zikretmiştir.¹⁴⁰ Abdülhayy İbnü'l-İmâd da, kendisinin Zilhicce 639 (Haziran 1242) senesinde vefat ettiğini belirtmiştir.¹⁴¹

Ebû'l-Kâsım Mes'ûd b. el-Hasen b. el-Kasım es-Sekâfî el-İsbehânî: rütbe: daiful hadis, künye: Ebû'l-Ferec, lakabı: er-Reis, el-muammir, tabaka: 22, ömrü: 100, ölüm: 562/1167.

¹³⁷ Uğur, Mücteba, "Acîbe el-Bağdâdiyye", DİA, I, 326, İstanbul 1988.

¹³⁸ İbn İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, c. 5, s. 170.

¹³⁹ Zehebî, *Siyerü a'lâmi'n-nübelâ*, c. 23, s. 14-15.

¹⁴⁰ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, c. 46, s. 390.

¹⁴¹ İbn İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, c. 5, s. 202-203.

Şerîf Ebû'l-Hüseyin Muhammed b. Ali b. Ubeydullah b. Abdissamed el-Mühtedâ billah: rütbe: sika, hüccet, şöhet: Muhammed b. Ali el-Kuraşî, neşat: Sur kadısı, Mansur Cami Hatibi, tabaka: 19, ömrü: 95, ölüm: 465/1073. Zehebî, kendisinin imam, âlim, hatîb, muhaddis, hüccet, müsniidü'l-Irak olup "İbnü'l-ğarîg" olarak tanındığını, Zilka'de 370 (Mayıs 981) senesinde doğduğunu ve Ebû Sa'd Abdülkerim b. Muhammed b. Mansur es-Sem'ânî (ö. 562/1167)'nin kendisi hakkında sika, hüccet, nebîl, müksir dediğini belirtmiştir.¹⁴² Abdülhayy İbn İmâd da, kendisini sika, nebîl, sâlih, mütebettel (zâhit) olarak adlandırıp 95 yıl yaşadığını ve Zilhicce 465 (Ağustos 1073) senesinde vefat ettiğini belirtmiştir.¹⁴³ Abdurrahman b. Ali el-Cevzî Ebû'l-Ferec (ö. 597/1201), kendisinin sika ve salih olduğunu, çok oruç tuttuğunu ve kuran okuduğunu, yufka yürekli, zikrederken çok ağlayan ve Kur'ân'ı güzel sesle okuyan biri olduğunu söylemiştir.¹⁴⁴ Hatîb Bağdâdî (ö. 463/1071), faziletli, asil, sika, sadûk olarak meşhur olan kimselerden olduğunu ve kendisinin çok salih ve âbid olarak tanındığını zikretmiştir.¹⁴⁵

Ebû'l-Hüseyin Abdurrahman b. Ömer b. Ahmed b. Hamme: Rütbe: sika, tabaka: 16, ölüm: 396/1006. Kendisi hakkında Zehebî, şeyh ve sika olduğunu, 397/1007 senesinde vefat ettiğini söylemiştir.¹⁴⁶ Ahmed b. Muhammed el-Uteygî (ö. 441/1049) Cemâdi'l-Ûlâ 396'da (Şubat 1006) vefat ettiğini belirtip tıpkı talebesi Hatîb Bağdâdî gibi onun sika olduğunu zikretmiştir.¹⁴⁷

Ebû'l-Hasen Muhammed b. İbrahim b. Hubeyş el-Beğavî: rütbe: makbul, tabaka: 14, ölüm: 338/949. Dârekutnî (ö. 385/995), kendisinin kavî olmadığını söylemiştir.¹⁴⁸ Hatîb el-Bağdâdî de, *Târîh*'inde, Dârekutnî'nin, kendisinden hadis rivayet ettiğini, hocasının kavî olmadığını zikrettiğini ifade etmiştir. Abdullah b. Ali b. Abdullah el-Bezzâr, kendisinin 252/866 senesinde doğduğunu naklederken, Ebû'l-Hüseyin Abdülbâki b. Kâni' (ö. 351/962), kendisinin Cemâdiye'l-âhir ayında 338 (Aralık 949) senesinde vefat ettiğini belirtmiştir.¹⁴⁹

¹⁴² Zehebî, *Siyerü a'lâmi'n-nübelâ*, c. 18, s. 241-242.

¹⁴³ İbn İmâd, *Şezratü'z-zeheb*, c. 3, s. 324.

¹⁴⁴ İbnü'l-Cevzî, Abdurrahman b. Ali b. Muhammed b. el-Cevzî Ebû'l-Ferec (ö. 597/1201), *el-Muntazam fî târîhi'l-mülûki ve'l-ümem*, 1. baskı, Beyrut: Dâr-u Sâdir, 1358, c.8, s. 283.

¹⁴⁵ Hatîb Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, c. 3, s. 108.

¹⁴⁶ Zehebî, *Siyerü a'lâmi'n-nübelâ*, c. 17, s. 82-83.

¹⁴⁷ Hatîb Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, c. 10, s. 301.

¹⁴⁸ Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkı (ö. 748/1348), *Mizânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî, Beyrut: Dârü'l-ma'rife, c. 3, s. 449.

¹⁴⁹ Hatîb Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, c.1, s. 410.

Ebû Abdillâh Muhammed b. Şücâ' es-Selcî: Fıkıh, hadis ve kıraatte zamanının tanınmış âlimlerindendi.¹⁵⁰ Saymerî (ö. 436/1045) de kendisinin zühd ve takvâ sahibi olduğunu, fıkıh, hadis ve Kur'ân kıraatinde öne geçtiğini belirtmiştir.¹⁵¹ Zehebî, kendisinin fakîh ve önemli şahsiyetlerden biri olduğunu, "İbnü's-Selcî" olarak tanıdığını, Hasen b. Ziyâd'dan fıkıh öğrendiğini ve bunda da oldukça becerikli olduğunu ifade ederek kendisinin bir ilim denizi olduğunu belirtmiştir.¹⁵² İbn Nedîm (ö. 380/990), kendisinin, zamanının benzerleri içerisinde öne çıktığını, fakîh, vera' sahibi, görüşlerinde de sabit (delilleri çok kuvvetli olduğu için savunduğu görüşlerin arkasında duran) olduğunu zikretmiştir. İbnü's-Selcî, Ebû Hanîfe'nin fikhını geliştirerek mezhebin illetlerini ve hadisten delillerini ortaya koymuş ve bunu gönüllere naksetmiştir. (Kur'ân'ın mahluk olup olmadığı konusunda görüş belirtmemiştir).¹⁵³ Muhammed b. Şücâ'; İbn Uleyye, Vâkıdî, Vekî' b. Cerrâh ve Yahyâ b. Âdem gibi muhaddislerden hadis dinledi; Yahyâ b. Muhammed el-Yezîdî'den kıraat dersi aldı. Kendisinden İbn Şeybe, Hasan b. Ziyâd'ın müsnedini tedvin eden Muhammed b. İbrâhim b. Hubeş el-Begavî, Abdullah b. Ahmed b. Sâbit el-Bezzâz, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Herevî, Abdülvehhâb b. Ebû Hayye gibi âlimler hadis ve Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali el-Kureşî kıraat rivayet etti. Tahâvî'nin hocası Ahmed b. Ebû İmrân ile Ahmed b. Mûsâ el-Kummî de ondan fıkıh öğrenmiştir.¹⁵⁴ Kendisi çokça ibadet eder, gece namazları kılar ve Kur'ân okurdu.¹⁵⁵ Hasen b. Ziyâd'ın ashabından olup zamanının ehl-i rey fakîh âlimi idi.¹⁵⁶ İbn Hacer el-Askalânî, İbnü'l-Münâdî'nin kendisi hakkında fıkıh öğrenimi gördüğünü, insanlara Kur'ân okuduğunu ve Zilhicce ayında ansızın vefat ettiğini belirtmiştir.¹⁵⁷ Kendisi hakkında birtakım ithamlar yapılmıştır. İbn Adiy, kendisinin müşebbihe içerikli hadisler uydurduğunu zikretmiştir. Ancak İbnü's-Selcî, *er-Redd ale'l-Müşebbihe* kitabında İbn Adiy'in kendisini nitelendirdiği

¹⁵⁰ Özel, Ahmet, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, s. 34.

¹⁵¹ Saymerî, *Ahbâru Ebî Hanîfe ve Ashâbihî*, s. 157-158.

¹⁵² Zehebî, *Siyerü a'lâmi'n-nübelâ*, c. 12, s. 379.

¹⁵³ İbn Nedîm, Ebû'l-Ferec Muhammed b. Ebî Ya' kub İshâk el-ma'rûf İbnü'-Nedîm (ö. 385/995 [?]), *el-Fihrist*, Fihristlerini koyan: Ahmed Şemsüddin, 1. baskı, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1996, s. 348.

¹⁵⁴ Kallek, Cengiz, "İbnü's-Selcî", *DİA*, XXI, 203, İstanbul 2000.

¹⁵⁵ Zehebî, *Siyerü a'lâmi'n-nübelâ*, c. 12, s. 380.

¹⁵⁶ Mizzî, Ebû'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdurrahmân b. Yûsuf el-Mizzî (ö. 742/1341), *Tehzîbü'l-kemâl*, thk. Dr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, 1. baskı, Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1980, c. 25, s. 362.

¹⁵⁷ İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî eş-Şâfi'î (ö. 852/1449), *Tehzîbü't-Tehzîb*, 1. baskı, Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1996, c. 3, s. 589.

bu vasıfları reddetmiş ve bu teşbih içerikli hadisleri ehl-i hadîse nisbet etmiştir.¹⁵⁸ Zamanında Hanefî fıkhnın otoriteleri arasında sayılan İbnü's-Selcî, sahip olduğu re'y ile hadis bilgisi sayesinde Ebû Hanîfe'ye ait görüşlerin illetlerini ve hadisten dayanaklarını tesbit ederek mezhebin temellendirilmesine katkıda bulunmuştur. *Tashîhü'l-âsâri'l-kebîr* adlı eserini bu amaçla kaleme almış olması kuvvetle muhtemeldir. İbnü's-Selcî, İsâ b. Ebân ile birlikte, III. (IX.) yüzyılda Hanefî fıkhn geleneğini kendi usulü çerçevesinde geliştiren ve yeni meseleler karşısında savunan en önemli şahsiyetler arasında yer almaktadır.¹⁵⁹

Hasen b. Ziyad el-Lü'lü: Hasen b. Ziyad'ın hayatı bahsinde ele almıştık.

Ebû Hanîfe Nu'mân b. Sâbit b. Zûtâ b. Mâh: Hanefî mezhebinin imamı, büyük müctehiddir.¹⁶⁰ Muhammed b. Sa'd el-Avfi, İbn Maîn'in kendisi hakkında şöyle dediğini işitmiştir: Ebû Hanîfe sika idi ve ancak hadîsi ezberinde olan kişilerin hadislerini tahdis ederdi, ezberinde tutmayan kişilerin hadislerini tahdis etmezdi. Sâlih b. Muhammed el-Esedî el-Hâfız da, İbn Maîn'den Ebû Hanîfe'nin hadiste sika olduğunu zikretmiştir.¹⁶¹ İbnü'l-Mübârek, insanların en fakîhinin Ebû Hanîfe olduğunu ve fıkhn konusunda onun gibisini görmediğini belirtmiştir. Aynı şekilde İbn Mübarek Ebû Hanîfe hakkında şöyle demiştir: "Eğer Allah bana Ebû Hanîfe ve Süfyan'ı bahşetmeseydi ben de diğer insanlar gibi olurum." İbn Ebî Hayseme de, Süleyman b. Ebî Şeyh'in şöyle dediğini nakletmiştir: "Ebû Hanîfe, verâ' sahibi ve cömertti." Kendisi Enes b. Mâlik'i görmüştür.¹⁶² Ebû Hanîfe'nin en büyük hocası, yanında yirmi yıla yakın fıkhn tahsil ettiği Hammâd b. Ebî Süleyman'dır. Hammâd'ın en önde gelen hocaları olan İbrahim en-Nehâî ve Şa'bî de Abdullah b. Mes'ûd'un en büyük talebesi olan Alkame b. Kays'dan ilim tahsil etmişlerdir. Böylece Ebû Hanîfe'nin ilmi, kaynak bakımından, adı geçen hocalar zinciri vasıtasıyla İbn Mes'ûd'a ulaşmaktadır.¹⁶³ Sika hadisçilerden İsrail b. Yunus (ö. 160/777), "Numan ne güzel adam, içinde fıkhn olan her hadîsi ondan daha iyi ezberleyen, ondan daha titiz araştıran, içindeki fikhî hükmü ondan daha iyi bilen kimse yoktur." diyerek onun diğer muhaddisler gibi sadece rivayet nakilcisi olmayıp hüküm değeri taşıyan

¹⁵⁸ Zehebî, *Siyer-ü a'lâmi'n-nübelâ*, c. 11, s. 267. (Bu bilgi, bu bölümü tahkik eden Salih es-Semr tarafından ilgili sayfanın alt kısmında açıklanmıştır.) Ayrıca bk. Leknevî, *Fevâidü'l-behiyye*, s. 171, 172; Zâhid el-Kevserî, *Tebyîn-ü kizbi'l-müfterî*, s. 269-271.

¹⁵⁹ Kallek, Cengiz, "İbnü's-Selcî", *DİA*, XXI, 203, İstanbul 2000.

¹⁶⁰ Uzunpostalcı, Mustafa, "Ebû Hanîfe", *DİA*, X, 131, İstanbul 1994.

¹⁶¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, c. 29, s. 424.

¹⁶² İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 4, s. 229.

¹⁶³ Ahmet Özel, *Hanefî Fıkhn Âlimleri*, s. 13.

haberlere itibar ettiğine işaret etmiştir.¹⁶⁴ Hâfız Abdülkadir Kureşî (ö. 775/1373) de *el-Cevâhirü'l-Mudiyye*'de Ebû Hanîfe'nin cerh ve ta'dilde imametini konusunda Ahmed, Buhârî, İbn Ma'în gibi sözü kabul edilenlerden olduğunu zikretmiştir.¹⁶⁵ Hafız İbn Abdilberr'in (ö. 463/1071), senedi ile rivayet ettiğine göre Ebû Dâvud Süleyman b. Eşas es-Sicistânî (ö. 275/888) şöyle demiştir: "Allah, Mâlik'e rahmet etsin. O İmamdı. Allah Şafi'ye rahmet etsin. O İmamdı. Allah Ebû Hanîfe'ye rahmet etsin. O İmamdı."¹⁶⁶ Ebû Dâvûd'un bu sözü söylemesi hasebiyle de Ebû Hanîfe'nin hem fıkıh, hem de hadiste imam olduğunu söyleyebiliriz. Hafız Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*'inde ve Hafız Abdülhalık Tâceddin b. Esed, *Mu'cem*'inde, Yahya b. Ma'în'in şöyle dediğini nakletmişlerdir: "Ebû Hanîfe hadiste sikadır."¹⁶⁷ Ebû Nuaym ve muhaddislerden bir topluluk, kendisinin 150/767 senesinde vefat ettiğini belirtmiştir.¹⁶⁸

Ebû Ferve: Bu künye ile anılan ravinin adı Müslim b. Sâlim en-Nehdî el-Kûfî Ebû Ferve el-Asgar'dır. Cühenî olarak da bilinir. İbn Ebî Hayseme, İbn Ma'în'in kendisine "sika"¹⁶⁹ dediğini nakletmiştir. Ebû Hâtim, onun hakkında "sâlihü'l-hadis"¹⁷⁰ demiştir. İbn Hibbân onu *Sikât*'ta zikretmiştir. İbn Hacer daha çok künyesi ile anıldığını söylemiş, Yakub b. Süfyan da onun hadîsini almada bir beis olmadığını söylemiştir. Abdurrahman b. Ebî Leylâ'dan hadis dinlemiştir. Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce, onun hadislerine eserlerinde yer vermişlerdir.¹⁷¹ Haccâc b. Yusuf'un (ö. 95/714) kendisini bir yere hapsederek öldürdüğü zikredilmiştir.¹⁷²

¹⁶⁴ Ünal, İsmail Hakkı, *İmam Ebû Hanîfe'nin Hadis Anlayışı ve Hanefî Mezhebinin Hadis Metodu*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1994, s. 56.

¹⁶⁵ Kureşî, Abdülkâdir b. Muhammed b. Muhammed b. Nasrullah İbn Sâlim b. Ebî'l-Vefâ el-Kureşî el-Hanefî (ö. h. 775), *el-Cevâhirü'l-mudiyye fî tabakâti'l-Hanefiyye*, thk. Abdülfettâh Muhammed el-Halevî, Riyad: Dâru'l-ulûm, 1978, c. 1, s. 59.

¹⁶⁶ İbn Abdilber en-Nemri, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî (ö. 463/1071), *el-İntikâ' fî fadâili's-selâseti'l-eimmeti'l-fukahâ*, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, ts.

¹⁶⁷ İbn Kutluboğa, Ebû'l-Adl Zeynüddîn (Şerefüddîn) Kâsım b. Kutluboğa b. Abdillâh es-Sûdûnî el-Cemâlî el-Mısırî (ö. 879/1474), *et-Ta'rîf ve'l-ihbâr bi tahrîci ehâdisi'l-ihîyâr*, thk. Ebû Mâlik Cihad b. Seyyid el-Mürşidi, 1. baskı, Kahire: el-Fârûku'l-hadîsiyye li't-tibâ'ati ve'n-neşr, 2012, s. 168-169.

¹⁶⁸ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 4, s. 230.

¹⁶⁹ Adalet ve zabt sıfatlarını tam olarak taşıyan râvi. (Aydınlı, *Istilahlar*, s. 138).

¹⁷⁰ Zehebî ve Irâkî'ye göre ta'dilin 4., Sehâvî'ye göre 6. mertebesinde bulunan bir râvi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir râvinin rivayet ettiği hadis i'tibar için almır. (Abdullah Aydınlı, *Hadis Istilahları Sözlüğü*, Timaş yay., İstanbul 1987, s. 136.)

¹⁷¹ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 4, s. 69.

¹⁷² Sem'ânî, Abdülkerîm b. Muhammed, Ebû Sa'd Abdülkerîm b. Muhammed b. Mansûr es-Sem'ânî (ö. 562/1166), *el-Ensâb*, ta'lik: Abdullah Ömer el-Bârûdî, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, ts, c. 2, s. 135.

Abdurrahmân b. Ebî Leylâ: İsmi Yesâr'dır. Dâvud b. Bilal b. Büheyl b. Uhayda b. el-Cülâh el-Ensârî Ebû İsa el-Kûfi de denilir. Hz. Ömer, Osman, Ali, Sa'd, Huzeyfe gibi birçok kişiden hadis işitmiştir. Abdullah b. Hâris b. Nevfel, kendisi hakkında "Hiçbir kadının onun gibi birisini doğurduğunu sanmıyorum." demiştir. İbn Ma'în, kendisine "sika" derken, İclî "Kûfeli, tabiîn ve sika" olduğunu zikretmiştir. Kütüb-i Sitte İmamları eserlerinde onun hadîsini zikretmişlerdir.¹⁷³ H. 83 senesinde vefat etmiştir.¹⁷⁴

Huzeyfe (r.a.): Sahabîdir. Huzeyfe b. el-Yemân Hüseyl el-Absî'dir. Uhud savaşına katılmıştır. Ali'nin halîfeliğinin ilk yıllarında 36 senesinde vefat etmiştir.¹⁷⁵

Huzeyfe babasıyla birlikte Bedir Gazvesi'nden önce müslüman olmuştur. Huzeyfe'nin en önemli özelliği Hz. Peygamber'in sırdaşı olmasıdır. Resûlullah'ın hiçbir sahâbîye vermediği bir kısım bilgileri ona verdiği, bundan dolayı ashap içerisindeki münafıkların adını ve ileride meydana gelecek fitne hareketlerini ondan başka kimsenin bilmediği rivayet edilmiştir. Hz. Ömer ve Hz. Ali onun bu özelliğini açık bir şekilde ifade etmişlerdir. Hz. Peygamber'den pek çok hadis dinleyen Huzeyfe ondan bizzat duymadığı bazı hadisleri de Hz. Ömer'den öğrenmiştir. Hz. Ömer, Hz. Ali ve Câbir b. Abdullah gibi sahâbîler yanında Ebû Vâil, Zir b. Hubeys, Zeyd b. Vehb, Abdurrahman b. Ebû Leylâ, Ebû İdrîs el-Havlânî gibi tâbiîn âlimleri de ondan hadis rivayet etmişlerdir. Hadis kitaplarında Huzeyfe'nin rivayet ettiği 225 hadis yer almaktadır. Buhârî ve Müslim'in el-Câmiu's-sahîh'lerinde on iki, yalnız Sahîh-i Buhârî'de sekiz, yalnız Sahîh-i Müslim'de on yedi rivayeti bulunmaktadır. Rızâ Muhammed Safiyyüddin es-Senûsî *Merviyâtü Huzeyfe b. el-Yemân fi Müsnedi'l-İmâm Ahmed* adıyla bir yüksek lisans tezi hazırlamış (Câmiatü Ümmi'l-kurâ, Külliyyetü's-şerîa ve'd-dirâsâti'l-İslâmiyye, 1403/1983), Kâzım Necm Abbûd da *Emîru fethi'l-fütûh Huzeyfe b. Yemân radiyallâhu 'anh* adlı küçük hacimli bir çalışma yapmıştır (Bağdat 1979). İbrâhim Muhammed Ali'nin ise onun hayatına dair *Huzeyfe b. el-Yemân emînü sırri Resûlillâh* adlı hacimli bir eseri vardır (Dimeşk 1417/1996).¹⁷⁶

¹⁷³ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 2, s. 548-549.

¹⁷⁴ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 349. (no: 3993)

¹⁷⁵ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 154. (no: 1156)

¹⁷⁶ Selman Başaran, "Huzeyfe b. Yemân", *DİA*, XVIII, İstanbul, 1998, s. 434-435. Ayrıca Huzeyfe hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Cengiz SOYSAL, "*Huzeyfe b. Yemân ve Rivayet Ettiği Hadisler*", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994.

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Buhârî (ö. 256/870), *Sahîh*'inde Abdurrahman b. Ebî Leylâ ve Huzeyfe tarîki ile;

حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنِ الْحَكَمِ عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى قَالَ كَانَ حَدِيثَهُ بِالْمَدَائِنِ فَاسْتَسْقَى ، فَأَتَاهُ دِهْقَانٌ بِقَدَحِ فِضَّةٍ ، فَرَمَاهُ بِهِ فَقَالَ إِنِّي لَمْ أَرْمِهِ إِلَّا أَنِّي نَهَيْتُهُ فَلَمْ يَنْتَهُ ، وَإِنَّ النَّبِيَّ - ﷺ - نَهَانَا عَنِ الْحَرِيرِ وَالذَّبْيَاجِ وَالشُّرْبِ فِي آيَةِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَقَالَ « هُنَّ هُمْ فِي الدُّنْيَا وَهِيَ لَكُمْ فِي الآخِرَةِ » .¹⁷⁷

Görüldüğü gibi hadîste yer alan “innema” ziyadesi, Buhârî'nin *Sahîh*'inde yer almamış; hadîsteki “hüve-o-” yerine “hünne-onlar-” zamiri kullanılmıştır. Ayrıca “müşrikler” lafzı yerine “hüm-onlar” zamiri kullanılmıştır.

Hadîs, Buhârî'nin *Sahîh*'inin bir başka babında da yine aynı tarikle ve “ipek elbise giymeyi bize yasakladı” ifadesi yerine “ipek elbise giymeyiniz” şeklinde emir sîgası ile rivayet edilmiştir.¹⁷⁸

Müslim (ö. 261/874), *Sahîh*'inde Abdurrahman b. Ebî Leyla tarîki ile;

سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَبِي لَيْلَى قَالَ اسْتَسْقَى حَدِيثَهُ فَسَقَاهُ مَجُوسِيٌّ فِي إِنَاءٍ مِنْ فِضَّةٍ فَقَالَ إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا تَلْبَسُوا الْحَرِيرَ وَلَا الذَّبْيَاجَ وَلَا تَشْرَبُوا فِي آيَةِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَلَا تَأْكُلُوا فِي صِحَافِهَا فَإِنَّهَا هُمْ فِي الدُّنْيَا¹⁷⁹

Ebü Dâvûd (ö. 275/889), *Sünen*'inde Abdurrahman b. Ebî Leylâ tarîki ile şu şekilde rivayet edip hadîsin sonunda sükût etmiştir:

... حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عَمْرٍو حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنِ الْحَكَمِ عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى قَالَ كَانَ حَدِيثَهُ بِالْمَدَائِنِ فَاسْتَسْقَى فَأَتَاهُ دِهْقَانٌ بِإِنَاءٍ مِنْ فِضَّةٍ فَرَمَاهُ بِهِ وَقَالَ إِنِّي لَمْ أَرْمِهِ بِهِ إِلَّا أَنِّي قَدْ نَهَيْتُهُ فَلَمْ يَنْتَهُ وَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الْحَرِيرِ وَالذَّبْيَاجِ وَعَنِ الشُّرْبِ فِي آيَةِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَقَالَ هِيَ هُمْ فِي الدُّنْيَا وَلَكُمْ فِي الآخِرَةِ¹⁸⁰

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹⁸¹

¹⁷⁷Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî (ö. 256/870), *Sahîhü'l-Buhârî*, İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1979; Buhârî, Eşribe, 27.

¹⁷⁸Buhârî, Et'ime, 29.

¹⁷⁹Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî (ö. 261/875), *Sahîhu Müslim*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Beyrut: Dâr-ü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts; Müslim, Libâs ve'z-zînet, 2. (no: 4-2067)

¹⁸⁰Ebü Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî (ö. 275/889), *Sünenü Ebî Dâvûd*, ta'lîk: İzzet Ubeydü'd Dü'âs ve Adil es-Seyyid, 1. baskı, Hamas: Dârü'l-hadis, 1973; Ebü Dâvûd, Eşribe, 17. (no: 3723)

¹⁸¹Ebü Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî (ö. 275/889), *Sünenü Ebî Dâvûd fi't-ta'likî hükmi'l Elbânî*, Beyrut: Dârü'l-kitâbi'l-Arabî; Ebü Dâvûd, Eşribe, 17. (no:3725)

Ebû Dâvûd, *Risâlet-ü Ebî Dâvûd ilâ ehli Mekketi fî vasfî Sünenihî* kitabında şöyle demiştir: “Hadîsin sonunda hiçbir şey söylemedi isem, yani sustuysam bu amel etmek için sâlih, uygun bir hadistir ve onların bazıları bazısından daha sahîhtir.”¹⁸² Hadisçiler arasında bilinen bir şey olarak Ebû Dâvûd’un sükut etmesi, zayıf olduğunu belirtmemesi o hadîsin zayıf olmadığına göstergesidir.

Tirmizî (ö. 279/892), *Sünen*’inde İbn Ebî Leyla tarîki ile;

حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنِ الْحَكَمِ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ أَبِي لَيْلَى يُحَدِّثُ أَنَّ حُدَيْفَةَ اسْتَسْقَى فَأَتَاهُ إِنْسَانٌ بِإِنَاءٍ مِنْ فِضَّةٍ فَرَمَاهُ بِهِ وَقَالَ إِنِّي كُنْتُ قَدْ نَهَيْتُهُ فَأَيُّ أَنْ يَنْتَهِيَ إِنْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ - نَهَى عَنِ الشُّرْبِ فِي آيَةِ الْفِضَّةِ وَالذَّهَبِ وَلُبْسِ الْحَرِيرِ وَالذَّبْيَاغِ وَقَالَ « هِيَ لَكُمْ فِي الدُّنْيَا وَلَكُمْ فِي الْآخِرَةِ ».¹⁸³

Tirmizî bu babda Ümmü Seleme, Berâe ve Âişe’den de hadis rivayet edildiğini zikretmiş ve bu hadise “hasenün sahîhün” demiştir.¹⁸⁴ Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹⁸⁵

Nesâî (ö. 303/915)’nin, *Sünen*’inde Ebû Ferve ve İbn Ebî Leyla’nın Abdullah b. Ukeym’den rivayet ettiği hadis şu şekildedir:

... قَالَ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي جَبْحٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي لَيْلَى وَيَزِيدُ بْنُ أَبِي زِيَادٍ عَنْ ابْنِ أَبِي لَيْلَى وَأَبُو فَرْوَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُكَيْمٍ قَالَ

اسْتَسْقَى حُدَيْفَةَ فَأَتَاهُ ذُهْقَانٌ بِمَاءٍ فِي إِنَاءٍ مِنْ فِضَّةٍ فَحَدَفَهُ ثُمَّ اعْتَدَرَ إِلَيْهِمْ مِمَّا صَنَعَ بِهِ وَقَالَ إِنِّي مُهَيْتُهُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا تَشْرَبُوا فِي إِنَاءِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَلَا تَلْبَسُوا الذَّبْيَاغَ وَلَا الْحَرِيرَ فَإِنَّهَا لَكُمْ فِي الدُّنْيَا وَلَنَا فِي الْآخِرَةِ¹⁸⁶

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹⁸⁷

İbn Mâce, *Sünen*’inde İbn Ebî Leyla tarîki ile;

... حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ أَبِي بَشِيرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ حُدَيْفَةَ قَالَ

نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الشُّرْبِ فِي آيَةِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَقَالَ هِيَ لَكُمْ فِي الدُّنْيَا وَهِيَ لَكُمْ فِي الْآخِرَةِ¹⁸⁸

¹⁸² Ebû Dâvûd Süleyman b. El-Eşas es-Sicistânî el-Ezdî, *Risâletü Ebî Dâvûd ilâ ehli Mekketi fî vasfî sünenihî*, Beyrut: Mektebü'l-İslâmî, 3.baskı, h.1401, s.27.

¹⁸³ Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî (ö. 279/892), *Sünenü't-Tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir ve dğr., *Ahâdisü Müziletün Bi Ahkâmi'l Elbânî Aleyha*, Beyrut: Dârü İhyâi't-türâsi'l-Arabî, ts.; Tirmizî, Eşribe, 10. (no: 1878)

¹⁸⁴ Tirmizî, Eşribe, 10. (no: 1878)

¹⁸⁵ Tirmizî, Eşribe, 10. (no: 1878)

¹⁸⁶ Nesâî, Ebû Abdîrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî (ö. 303/915), *Sünenü'n-Nesâî (el-Müctebâ mine's-sünen)*, *el-Ehâdisü Müziletün bi Ahkâmi'l Elbânî*, thk. Abdülfettah Ebû Gudde, Halep: Mektebetü'l-matbû'âti'l-İslâmî, 1986; Nesâî, Ziyet, 87. (no: 5301)

¹⁸⁷ Nesâî, Ziyet, 87. (no: 5301)

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹⁸⁹

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*'inde İbn Ebî Leyla tarîki ile;

...ثنا محمد بن جعفر ثنا شعبة عن الحكم قال سمعت بن أبي ليلى يحدث : أن حذيفة استسقى فاتاه إنسان بإناء من فضة فرماه به وقال إني كنت قد نهيته فأبى أن ينتهي أن رسول الله صلى الله عليه وسلم نمانا أن نشرب في آنية الذهب والفضة وعن لبس الحرير والديباج وقال هو لهم في الدنيا ولكم في الآخرة¹⁹⁰

Şuayb Arnavut, isnadının Şeyhayn'ın şartına göre sahih olduğunu söylemiştir.¹⁹¹

Dârimî, *Sünen*'inde İbn Ebî Leyla tarîki ile;

حدثنا عثمان بن عمر ثنا بن عون عن مجاهد عن عبد الرحمن بن أبي ليلى قال : خرجنا مع حذيفة إلى المدائن فاستسقى فاتاه دهقان بإناء من فضة فرمى به في وجهه فقلنا اسكتوا فإننا ان سألناه لم يحدثنا فلما كان بعد قال أتدرون لم رميته قلنا لا قال إني كنت نهيته وذكر النبي صلى الله عليه وسلم انه نهي عن الشرب في آنية الذهب والفضة وعن لبس الحرير والديباج وقال هما لهم في الدنيا ولكم في الآخرة¹⁹²

Hüseyin Selim Esed, isnadının sahih olduğunu söylemiştir.¹⁹³

Hadisimiz, Muhammed b. Hasen'in¹⁹⁴ ve Ebû Yusuf'un¹⁹⁵ *el-Âsâr*'larında benzer şekilde rivayet edilmiştir. Ebû Yusuf'a atfedilen *Kitâbu'l-âsâr*, oğlu aracılığı ile rivayet edilmiştir. Ebû Hanîfe'nin *Müsned*'i olarak bilinir. İster *Kitâbu'l-âsâr* ister *Müsned* olsun, Ebû Hanîfe'ye atfedilen eserler İbn Hacer'in tesbitine göre

¹⁸⁸ İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni (ö. 273/887), *Sünenü İbn Mâce el-ehâdisü müziletün bi ahkâmi'l Elbânî*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Beyrut: Dârü'l-Fikir, ts; İbn Mâce, Eşribe, 17. (no: 3414)

¹⁸⁹ İbn Mâce, Eşribe, 17. (no: 3414)

¹⁹⁰ Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (ö. 241/855), *Müsned*, (Şuayb Arnavut'un Ahkâmı ile birlikte), Kahire: Müessesetü Kurtuba, ts; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 398. (no: 23422)

¹⁹¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 398. (no: 23422)

¹⁹² Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdirrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî (ö. 255/869), *Sünenü'd-Dârimî*, ve'l ehâdis müziletün bi ahkâmi Hüseyin Selim Esed Aleyha, thk. Fevvez Ahmed Zümerli, Hâlid es-Seb' el-İlmî, Beyrut: Dârü'l-kitâbi'l-Arabî, h. 1407; Dârimî, Eşribe, 25. (no: 2130)

¹⁹³ Dârimî, Eşribe, 25. (no: 2130)

¹⁹⁴ Şeybânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Hasen b. Ferkad eş-Şeybânî (ö. 189/805), *Kitâbu'l-âsâr*, (İbn Hacer el-Askalânî'nin *el-Âsâr bi ma'rifeti ruvâti'l-âsâr*'ı ile birlikte olan tek ciltlik kitaptır.), 1. baskı, Pakistan-Kırâtşa: İdâretü'l-Kur'ân ve'l-Ulûmi'l-İslâmiyye, h. 1407, s. 186. (no: 845)

¹⁹⁵ Ebû Yusuf, Ya'kûb b. İbrahim b. Habîb b. Sa'd el-Kûfî (ö. 182/798), *Kitâbu'l-âsâr*, ta'lik: Ebu'l-Vefâ, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, ts, s. 230. (no: 1016)

öncesinde Ebû Yusuf'un, sonrasında Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî'nin Ebû Hanîfe'den naklettiği hadis ve fetvalardan oluşmaktadır.¹⁹⁶

Bu hadîs, müttefekun aleyhtir. Hadîsin sahîh olduğunu söyleyebiliriz.

2.HADİS

(الحديث الثاني): و بالاسناد المذكور الى اللؤلؤى قال: حدثنا أبو حنيفة رحمه الله تعالى ورضى عنه

عن علقمة بن مرثد عن عبد الله بن بريدة عن أبيه رضى الله عنه أن النبي ﷺ قال: "نهيتكم عن

النبيد في الدباء والحنتم والمزفت فاشربوا في كل ظرف فإن الظروف لا تحل شيئا ولا تحرمه ولا

تشرّبوا المسكر."

(İkinci hadis): Lü'lü' ye kadar zikredilen aynı senedle Lü'lü şöyle dedi: Ebû Hanîfe (r.a.) -Allah ona rahmet etsin.- Alkame b. Mersed'den, o da Abdullah b. Büreyde' den, o da babasından (r.a.) Nebî (s.a.v.)'in şöyle dediğini bize rivayet etti: "Size kuru kabak, testi ve ziftlenmiş (sırlı) kaplarda nebîz¹⁹⁷ yapmayı (meşrubat bekletmeyi) yasakladım. Şimdi ise her türlü kaptan içebilirsiniz. Şüphesiz ki kaplar bir şeyi helal ya da haram kılmaz. Sarhoşluk veren şeyleri içmeyiniz."

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Alkame b. Mersed: Tam adı Alkame b. Mersed el-Hadramî Ebü'l-Haris el-Kufî'dir. İbn Hacer, muhaddislerin sınıflandırılmasında 12 tabaka içerisinde Alkame'yi 6. tabakaya dahil etmiştir. Yani İbn Cüreyc gibi 5. tabakaya muasır olup sahabelerden hiçbirisiyle görüşemeyen ravi sınıfındadır. İbn Hacer, Alkame'nin

¹⁹⁶ İbrahim Tozlu, *Tedvin Dönemi Müsned Hadis Çalışmalarına Genel Bir Bakış ve Hârizmî'nin Câmî'ü'l-Mesânîd Müsnedlerinin Tenkidi*, Turkish Studies-Türkoloji Araştırmaları- International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 2017, c. XII, sayı: 2, s. 219.

¹⁹⁷ Hurma ve kuru üzümün yapılan bir nevi hoşaftır. Buna lisanımızda bazı yerlerde tükenmez diyorlar ki, muhtelif meyveleri küpe veya fiçiya doldurarak üzerine su koymak suretiyle yapılır. Dâvûdođlu, Ahmed, *Sahihi Müslim Tercüme ve Şerhi*, İstanbul: Sönmez neşriyat, 1978, Eşribe, 5, c. 9, s. 269.

hadîsini altı hadis imamının rivayet ettiğini “ayın” harfi rumzuyla göstermiştir.¹⁹⁸ İbn Hibbân, kendisini *Sikât*’ında zikretmiştir. İmam Ahmed b. Hanbel, kendisine “sebtün fi’l-hadis”¹⁹⁹ derken, Nesâî de kendisine “sika” demiştir. Aynı şekilde Ya’kub b. Süfyan da kendisine “sika” demiştir. Halife b. Hayyât da, onun Halid el-Kasrî’nin²⁰⁰ Irak valiliğinin sonlarına doğru vefat ettiğini zikretmiştir.²⁰¹

Abdullah b. Büreyde: Tam adı Abdullah b. Büreyde el-Husayb, el-Eslemî, Ebû Sehl el-Mervezî’dir. Merv şehrinin kadılığını yapmıştır. Süleyman adında bir ikiz kardeşi vardır. Sika bir ravi olup 3. tabakadandır. 3. tabaka, Hasen el-Basrî ve İbn Sîrîn gibi tabiinin orta sınıf tabakasıdır. 100 yaşında iken 105/723 tarihinde vefat etmiştir. 115/731 senesinde öldüğü de söylenmiştir. İbn Ma’in, ‘İclî ve Ebû Hâtim kendisini “sika” olarak zikretmiştir.²⁰² Kütüb-i Sitte İmamları kendisinden hadis rivayet etmiştir.²⁰³ Hasen b. Ziyad’ın senesinde yer alan Alkame-Abdullah b. Büreyde-Büreyde zinciri, bazı kaynaklarda Alkame-Süleyman b. Büreyde-Büreyde zinciri ile yer almıştır. Yani öncesi ve sonrası aynı olmak kaydı ile Abdullah b. Büreyde yerine yine kendisi gibi sika olan ikiz kardeşi Süleyman b. Büreyde’nin²⁰⁴ de hadis rivayet ettiğini gözlemledik.

Büreyde İbnü’l-Husayb Ebû Sehl el-Eslemî: Sahabeden olup Bedir’den önce Müslüman olmuş, 61 senesinde vefat etmiştir. Kütüb-i Sitte imamları kendisinden hadis rivayet etmiştir.²⁰⁵ “Horasan bölgesinde en son vefat eden sahâbîdir. Eslem kabilesinin Sehmoğulları koluna mensuptur. Adının Âmir, künyesinin Ebû Sehl, Ebû Sâsân veya Ebü’l-Husayb olduğu da rivayet edilmektedir. Büreyde b. Husayb Hz. Peygamber’den 164 hadis rivayet etmiş, kendisinden de iki oğlu Süleyman ve Abdullah ile Ebû Nadre el-Abdî, Şa’bî, Abdullah b. Evs el-Huzâî ve başkaları rivayette bulunmuştur. Büreyde’nin rivayet ettiği hadislerden biri Buhârî ve Müslim’de, ayrıca bir tanesi Buhârî’de, on bir tanesi de Müslim’de yer

¹⁹⁸ İbn Hacer Ahmed b. Ali el-Askalânî el-Hafız, *Takrîbü’t-Tehzîb*, Halep: Dârü’r-reşîd, 1406h., 1986m, 1.baskı, no: 4682, s. 397

¹⁹⁹ Özü, sözü doğru, zabtı tam hüccet sayılan râvî. Irâkî’ye göre ta’dilin 2., Sehâvî’ye göre 4. mertebesinde bulunan bir râvî hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir râvînin rivayet ettiği hadis ihticac için alınır. (Aydınlı, *Istılahlar*, s. 136.)

²⁰⁰ Emevîler’in Mekke ve Irak valilerinden Ebû Yezîd (Ebü’l-Kâsım, Ebü’l-Heysem) Hâlid b. Abdillâh b. Yezîd b. Esed b. Kürz el-Becelî el-Kasrî (ö. 126/743). Kendisi 120 (738)’de valilikten azledilmiştir. Özaydın, Abdülkerim, “Hâlid b. Abdullah el-KASRÎ”, *DİA*, XV, 281-282, İstanbul, 1997.

²⁰¹ İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, c. 3, s. 141.

²⁰² İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, c. 2, s. 307.

²⁰³ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, s.397. (no: 3227)

²⁰⁴ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, s. 250. (no: 2538)

²⁰⁵ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, s. 121. (no:660)

almaktadır. Rivayet ettiği diğer hadisler başta dört büyük sünen olmak üzere diğer hadis kitaplarında ve Müsned’de (V, 346-361) mevcuttur.”²⁰⁶

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Buhârî, bu hadisi *Sahîh*’inde şâhit olarak Enes b. Mâlik tarîki ile şu şekilde rivayet etmiştir:

قال حدثني أنس بن مالك أن رسول الله ﷺ قال لا تتبذوا في الدباء ولا في المزفت²⁰⁷

Ebû Hüreyre, buna hantem ve nakîri de ekliyordu.²⁰⁸

Müslim, bu hadîsi Enes b. Mâlik, Ebû Hüreyre, İbn Abbas, İbn Ömer, Ali, Âişe ve Ebû Büreyde tarikleri ile parça parça *Sahîh*’inde rivayet etmiştir. Bunlardan Büreyde tarîki ile şu üç hadîse yer vermiştir:

Müslim’in *Sahîh*’inde hadîsimizin şu kısmının geçtiği yer şu şekildedir:

... حَدَّثَنَا ضِرَارُ بْنُ مَرْثَدَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَيْتُكُمْ عَنِ التَّبِيدِ إِلَّا فِي سَقَاءٍ فَاشْرَبُوا فِي الْأَسْقِيَةِ كُلِّهَا وَلَا تَشْرَبُوا مُسْكِرًا²⁰⁹

Müslim’in *Sahîh*’inde, hadîsin bir diğer kısmı, aynı senedle şu şekilde rivayet edilmiştir:

عَنْ سُوَيْبَانَ بْنِ مَرْثَدَةَ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ - قَالَ « نَهَيْتُكُمْ عَنِ الطُّرُوفِ وَإِنَّ الطُّرُوفَ - أَوْ ظُرْفًا - لَا يُحِلُّ شَيْئًا وَلَا يُحَرِّمُهُ وَكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ ».²¹⁰

Hadîste “kap” anlamına gelen “vi‘â” kelimesinin rivayet edildiği kısım da Müslim’in *Sahîh*’inde şu şekilde geçmektedir:

عَنْ مُحَارِبِ بْنِ دِثَارٍ عَنْ ابْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنِ الْأَشْرِيَةِ فِي ظُرُوفِ الْأَدَمِ فَاشْرَبُوا فِي كُلِّ وَعَاءٍ غَيْرِ أَنْ لَا تَشْرَبُوا مُسْكِرًا²¹¹

Böylece hadîsi oluşturan kelimelerin, Müslim’in *Sahîh*’inin farklı bâblarında kısım kısım rivayet edildiğini görmekteyiz.

²⁰⁶ Ahmet Önkal, “Büreyde b. Husayb”, *DİA*, VI, 492, İstanbul, 1992. Ayrıca Büreyde hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Abdullah Erol, “Büreyde b. Husayb’ın Hayatı ve Rivayetleri”, Harran Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015; Abdylly Orazsahedov, “Büreyde b. Husayb el-Eslemi”, Uludağ Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2013.

²⁰⁷ Buhârî, Eşribe, 4.

²⁰⁸ Buhârî, Eşribe, 4.

²⁰⁹ Müslim, Eşribe, 6. (no:63-977)

²¹⁰ Müslim, Eşribe, 6. (no: 64-977)

²¹¹ Müslim, Eşribe, 6. (no: 65-977)

Dübbâ': Kuru kabaktan yapılan kap.²¹² Hantem: Kırmızı rengine çalan ve bitkiden ma'mül olan testi.²¹³ Müzeffet: Ziftlenmiş (sırlı) kap.²¹⁴

Şâhit olarak İmam Müslim, *Sahîh*'inde "أَهَاكُمَ عَنِ الدَّبَاءِ وَالْحَنْتَمِ وَالنَّقِيرِ وَالْمَقِيرِ" metni ile İbn Abbas'tan rivayet edip *النَّقِيرِ وَالْمَقِيرِ* ziyadesini eklemiştir.²¹⁵

Nakîr: kabuğu soyulup içi oyulmuş hurma ağacı. Mukayyer: gemi ve benzeri şeyleri zift ile cilâlamada kullanılan, kuruduğunda yakılan bir bitki.²¹⁶

Müslim, *Sahîh*'inde Âişe(r.a.) tarîki ile "هِيَ رَسُولُ اللَّهِ عَنِ الدَّبَاءِ وَالْحَنْتَمِ وَالنَّقِيرِ وَالْمَقِيرِ" şeklinde rivayet etmiştir.²¹⁷

Tirmizî, *Sünen*'inde Ebû Büreyde tarîki ile aynı senedle;

... حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَلْقَمَةَ بِنِ مَرْثَدٍ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ كُنْتَ نَهَيْتُكُمْ عَنِ الطُّرُوفِ وَإِنَّ طَرْفًا لَا يُجِلُّ شَيْئًا وَلَا يُحْرِمُهُ وَكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ²¹⁸

Tirmizî bu hadise "hasen sahîh" demiştir.²¹⁹ Elbânî bu hadisi sahîh olarak değerlendirmiştir.²²⁰

Tirmizî, şâhit olarak da hadîsi İbn Ömer tarîki ile benzer lafızlarla ve ziyadelerle rivayet etmiş ve bu hadîsi "hasen sahîh" olarak zikretmiştir.²²¹

Ebû Dâvûd, *Sünen*'inde hadîsimizi Büreyde tarîki ile şu şekilde rivayet edip sükut etmiştir;

عَنْ مُحَارِبِ بْنِ دِثَارٍ عَنِ ابْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -ﷺ- « نَهَيْتُكُمْ عَنْ ثَلَاثٍ وَأَنَا أَمْرُكُمْ بِهِنَّ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ فَرُورُهَا فَإِنَّ فِي زِيَارَتِهَا تَذَكْرَةٌ وَنَهَيْتُكُمْ عَنِ الْأَشْرَبَةِ أَنْ تَشْرَبُوا إِلَّا فِي طُرُوفِ الْأَدَمِ فَاشْرَبُوا فِي كُلِّ وَعَاءٍ غَيْرِ أَنْ لَا تَشْرَبُوا مُسْكِرًا وَنَهَيْتُكُمْ عَنْ لُحُومِ الْأَصْحَا حَى أَنْ تَأْكُلُوهَا بَعْدَ ثَلَاثٍ فَكُلُوا وَاسْتَمْتِعُوا بِهَا فِي أَسْفَارِكُمْ ».²²²

Elbânî bu hadisi sahîh olarak değerlendirmiştir.²²³

²¹² İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, c. 3, s. 1325.

²¹³ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, c. 2, s. 1018.

²¹⁴ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, c. 3, s. 1841.

²¹⁵ Müslim, Eşribe, 6. (no: 39-17)

²¹⁶ Müslim, Eşribe, 6.

²¹⁷ Müslim, Eşribe, 6. (no: 38-1995)

²¹⁸ Tirmizî, Eşribe, 6. (no: 1869)

²¹⁹ Tirmizî, Eşribe, 6. (no: 1869)

²²⁰ Tirmizî, Eşribe, 6. (no: 1869)

²²¹ Tirmizî, Eşribe, 5. (no: 1868)

²²² Ebû Dâvûd, Eşribe, 7. (no: 3698)

²²³ Ebû Dâvûd, Eşribe, 7. (no: 3700)

Ebû Dâvûd, hadîsi şâhit olarak İbn Ömer ve İbn Abbas tarikleriyle ve Müslim'in *Sahîh*'inde yer alan Âişe tarîkindeki aynı lafızlarla takdim-tehir yapmak suretiyle zikretmiştir.²²⁴

Nesâî, *Sünen*'inde Ebû Büreyde tarîki ile;

عَنْ مُحَارِبِ بْنِ دِثَارٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ فَرُورُوهَا وَنَهَيْتُكُمْ عَنْ حُمُومِ الْأَصْحَابِ فَوْقَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فَأَمْسِكُوا مَا بَدَأَ لَكُمْ وَنَهَيْتُكُمْ عَنِ النَّبِيدِ إِلَّا فِي سَقَاءٍ فَأَشْرَبُوا فِي الْأَسْقِيَةِ كُلِّهَا وَلَا تَشْرَبُوا مُسْكِرًا²²⁵

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.²²⁶

Nesâî, *Sünen*'inde Ebû Büreyde tarîki ile hadîsin şu kısmını da rivayet etmiştir:

« اشْرَبُوا وَكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ ».²²⁷

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.²²⁸

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*'inde Ebû Büreyde tarîki ile,

...وهيئتكم عن الظروف وان الظروف لا تحرم شيئا ولا تحمله وكل مسكر حرام²²⁹

Şuayb Arnavut, sahih hadis olduğunu söylemiştir.²³⁰

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*'inde Büreyde tarîki ile;

...وعن زيارة القبور فمن شاء فليزر فقد أذن لي في زيارة قبر أم محمد ومن شاء فليدع وعن الظروف تشربون فيها الدباء والحنتم والمزفت وأمرتكم بظروف وان الوعاء لا يحل شيئا ولا يحرمه فاجتنبوا كل مسكر²³¹

Şuayb Arnavut, hadise sahih demiştir. İsnadına ise Ebû Cünab'dan dolayı zayıf demiştir.²³² Ancak Ebû Cünab, ravilerimiz arasında yer almamaktadır.

Ebû Yusuf, *el-Âsâr*'da Büreyde tarîki ile ve aynı senedle;

قال : حدثنا يوسف عن أبيه عن أبي حنيفة ، عن علقمة بن مرثد ، عن ابن بريدة ، عن أبيه رضي الله عنه ، عن النبي صلى الله عليه وسلم أنه قال : « كنا نهيئكم عن ثلاث : عن زيارة القبور فزوروها ، فقد أذن لمحمد صلى الله عليه وسلم في زيارة قبر أمه ، ولا تقولوا هجرا ، وهيئتكم أن تمسكوا لحوم

²²⁴ Ebû Dâvûd, Eşribe, 7. (no: 3690)

²²⁵ Nesâî, Eşribe, 40. (no: 5652)

²²⁶ Nesâî, Eşribe, 40. (no: 5652)

²²⁷ Nesâî, Eşribe, 40. (no: 5655)

²²⁸ Nesâî, Eşribe, 40. (no: 5655)

²²⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c.5, s. 356. (no: 23066)

²³⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 356. (no: 23066)

²³¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c.5, s. 359. (no: 23088)

²³² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c.5, s. 359. (no: 23088)

الأصاحي فوق ثلاثة أيام ، فأمسكوا وتزودوا ، فإنما نهيتمكم ليتسع به غنيكم على فقيركم ، ونهيتمكم أن تشربوا في الدباء والمزفت والحنتم ، فاشربوا فيما بدا لكم من الظروف ؛ فإن الظروف لا تحل شيئا ولا تحرمه ، ولا تشربوا مسكرا»²³³

İbn Hibbân, *Sahîh*'inde şahit olarak Ebû Hüreyre tariki ile;

وَأَهْلَكُمْ عَنْ أَرْبَعٍ : عَنْ الدَّبَاءِ وَالْحَنْتَمِ وَالْمَزْفَتِ وَالنَّقِيرِ²³⁴

Tahavî (229/321), "نهى رسول الله ص.ع.و.أن ينبذ في الحنتم و الدباء والمزفت" metnini şahit olarak Âişe kanalıyla rivayet etmiştir.²³⁵

Muhammed b. Hasen²³⁶ de bu hadisi *el-Âsâr*'ında benzer şekilde rivayet etmiştir.

Bunun dışında İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'inde de Büreyde tariki ile bu hadîs benzer lafızlarla rivayet edilmiştir.²³⁷

Yukarıda söylenenlerden hareketle bu hadîs hakkında sahîh değerlendirmesi yapılabilir.

3.HADİS

(الحديث الثالث): وبالاسناد قال أبو حنيفة رحمه الله تعالى : حدثنا خالد ابن علقمة عن عبد خير

عن علي رضي الله عنه انه دعا بماء فغسل كفيه ثلاثا ومضمض ثلاثا واستنشق ثلاثا وغسل وجهه

ثلاثا وغسل ذراعيه ثلاثا ومسح رأسه وغسل رجليه ثلاثا ثلاثا ثم قال: هذا وضوء رسول الله صلى

الله عليه و سلم.

(Üçüncü hadis): Aynı senedle Ebû Hanîfe (Allah ona rahmet etsin.) şöyle dedi: Bize Halid b. Alkame'den, o da Abdu Hayr'dan, o da Ali (r.a.)'dan onun şöyle dediğini rivayet etti: “Şüphesiz ki Ali (r.a.) su istedi. Sonra iki avucunu üç kere yıkadı, üç kere mazmaza (ağız çalkalamak) yaptı, üç kere istinşak (buruna su alıp vermek) yaptı, yüzünü üç kere yıkadı, başını meshetti,

²³³Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 225. (no: 996)

²³⁴İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî (ö. 354/965), *Sahîhu İbn Hibbân bi tertîbi İbn Balabân*, thk. Şuayb Arnavut, 2. Baskı, Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1993, c. 10, s. 405. (no: 4541)

²³⁵Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısırî et-Tahâvî (ö. 321/933), *Şerhu me'âni'l-âsâr*, thk. Muhammed Zührî en-Neccâr, 1. baskı, Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 1979; Tahâvî, *Şerhu me'âni'l-âsâr*, c. 4, s. 224.

²³⁶Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 185. (no: 841)

²³⁷ İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî (ö. 235/849), *el-Kitâbü'l-musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr*, thk. Abdülhâlik el-Afgânî, 2. baskı, Bombay-Hindistan: Dârü's-Selefiyye, 1979, c. 3, s. 344.

ayaklarını da (topuklarıyla beraber) üç kere yıkadı. Sonra şöyle dedi: “Bu, Rasulullah (s.a.v.)’in abdest alma şeklidir.”

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Hâlid b. Alkame: Tam adı Hâlid b. Alkame el-Vâdî Ebû Hayye el-Kûfî’dir. Nesâî ve İbn Ma’in kendisine “sika” demiştir. Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce *Sünen*’lerinde kendisinden hadis rivayet etmiştir. Buhârî, Ahmed, Ebû Hâtim ve İbn Hibbân onu *Sikat* içerisinde zikretmiştir. Ebû Hâtim kendisine “şeyh” demiştir. Abdu Hayr’den abdest alma ile ilgili Ali hadisini rivayet etmiştir. Ebû Hanîfe de kendisinden hadis dinlemiştir.²³⁸ İbn Hacer, kendisini 6. tabakaya dahil etmiştir.²³⁹

Abdu Hayr: Tam adı Abdu Hayr b. Yezîd İbn Yuhmed b. Havlî b. Abdü Amr b. Abdu Yeğûs b. es-Sâid’dir. el-Hemedânî Ebû ‘Umâre el-Kufî de denilir. Cahiliyye dönemine erişmiştir. Yahya b. Ma’in kendisine “sika” dediğini Osman ed-Dârimî zikretmiştir. İclî onun hakkında “Kufeli tabîin sikadır.” demiştir. Müslim, onu Kufeli tabîinin birinci tabakasında zikretmiştir. İbn Hibbân onu tabîinlerin sikaları arasında serdetmiştir. Dört Sünen sahibi, bu ravinin hadîsini *Sünen*’lerinde rivayet etmiştir.²⁴⁰ İbn Hacer, kendisinin “muhadram ve sika” olduğunu ve 2. tabakadan (İbn Müseyyeb gibi 100 senesinden önce vefat eden tabîinin büyüklerindedir) olduğunu belirtmiştir.²⁴¹

Ali (r.a.): Ali b. Ebî Talib b. Abdilmuttalib b. Hâşim el-Hâşimî’dir. Sahabîdir. Rasulullah (s.a.v.)’in amcasının oğludur ve kızı ile evlidir. İlk Müslüman olan kimse olduğu konusunda bir topluluğun görüşü vardır. Hicri 40 yılı Ramazan ayında vefat etmiştir.²⁴² Hulefâ-yi Râşidîn’in dördüncüsüdür. Hicretten yaklaşık yirmi iki yıl önce (m. 600) Mekke’de doğduğu rivayet edilmektedir. Bedir, Uhud, Hendek ve Hayber başta olmak üzere hemen hemen bütün gazve ve seriyyelere katılmış, bu savaşlarda Resûl-i Ekrem’in sancaktarlığını yapmıştır. Ayrıca Hz. Peygamber’e kâtiplik ve vahiy kâtipliği yapmış, Hudeybiye Antlaşması’nı da o yazmıştır.²⁴³

²³⁸ İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, c. 1, s. 527.

²³⁹ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, s. 189. (no: 1659)

²⁴⁰ İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, c. 2, s. 480.

²⁴¹ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, s. 335. (no: 3781)

²⁴² İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, s. 402. (no: 4753)

²⁴³ Ethem Ruhi Fırlalı, “Ali”, *DİA*, II, 371, İstanbul, 1989.

“Hz. Ali ashâb-ı kirâm arasında Kur’an, hadis ve özellikle fıkıh alanındaki bilgileriyle kendini kabul ettirmiş bir otoritedir. Rivayet ettiği hadislerin çoğu fikhî konulara dair olup bunları Hz. Peygamber’den ve Hz. Ebû Bekir, Ömer, Mikdâd b. Esved ve hanımı Hz. Fâtıma’dan duymuştur. Kendisinden de oğulları Hasan, Hüseyin, Muhammed b. el-Hanefiyye, diğer sahâbîlerden Abdullah b. Mes’ûd, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer, Ebû Hüreyre, Berâ b. Âzib, Ebû Saîd el-Hudrî ve daha başkaları, ayrıca Ebü'l-Esved ed-Düelî, Ebû Vâil Şakık b. Seleme, Şa'bî, Abdurrahman b. Ebû Leylâ ve Zir b. Hubeyş gibi birçok tâbiî rivayette bulunmuştur. Rivayet ettiği hadislerin tamamı 586’dır. Bunlardan yirmisi hem Buhârî hem de Müslim’de yer almakta, ayrıca dokuzu sadece Sahîh-i Buhârî’de, on beşi de Sahîh-i Müslim’de bulunmaktadır. Resûl-i Ekrem ile çoğu zaman beraber bulunması sebebiyle rivayet ettiği hadisler içinde onun şemâil’ine, ibadet ve dualarına dair olanlar daha çoktur.”²⁴⁴

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Hadîsi Ebû Dâvud, *Sünen*’inde Ali tarîki ile ve aynı senedle şu şekilde rivayet etmiş ve sonunda sükut etmiştir:

عَنْ خَالِدِ بْنِ عَلْقَمَةَ عَنْ عَبْدِ خَيْرٍ قَالَ أَتَانَا عَلِيٌّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - وَقَدْ صَلَّى فَدَعَا بِطَهْوَرٍ فَقُلْنَا مَا يَصْنَعُ بِالطَّهْوَرِ وَقَدْ صَلَّى مَا يُرِيدُ إِلَّا أَنْ يُعَلِّمَنَا فَأَتَى بِإِنَاءٍ فِيهِ مَاءٌ وَطَسْتٍ فَأَفْرَغَ مِنَ الْإِنَاءِ عَلَى يَمِينِهِ فَغَسَلَ يَدَيْهِ ثَلَاثًا ثُمَّ تَمَضَّمْضَمَّ وَاسْتَنْشَرَّ ثَلَاثًا فَمَضَّمَضَّ وَنَشَّرَ مِنَ الْكَفِّ الَّذِي يَأْخُذُ فِيهِ ثُمَّ غَسَلَ وَجْهَهُ ثَلَاثًا ثُمَّ غَسَلَ يَدَهُ الْيُمْنَى ثَلَاثًا وَغَسَلَ يَدَهُ الشِّمَالِ ثَلَاثًا ثُمَّ جَعَلَ يَدَهُ فِي الْإِنَاءِ فَمَسَحَ بِرَأْسِهِ مَرَّةً وَاحِدَةً ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَهُ الْيُمْنَى ثَلَاثًا وَرِجْلَهُ الشِّمَالِ ثَلَاثًا ثُمَّ قَالَ مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَعْلَمَ وُضُوءَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ - فَهُوَ هَذَا.

245.

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.²⁴⁶

Ebû Dâvûd’un sükut ettiği bu hadise Münzirî (ö. 656/1258) de sükut ederek onu onaylamıştır ve şöyle demiştir: “Bu hadîsi Nesâî tahrîc etmiştir. Tirmizî ve İbn Mâce de onun bazı kısımlarını tahrîc etmiştir.”²⁴⁷

²⁴⁴ M. Yaşar Kandemir, “Ali (İmî şahsiyeti)”, *DİA*, II, 375, İstanbul, 1989. Ayrıca ayrıntılı bilgi için bk. Abdülkerim Öner, “Hz. Ali’nin İlmî Şahsiyeti”, Fırat Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011; Sümevra Kaplan, “Hz. Peygamber Döneminde Siyasi, Sosyal ve Askerî Konumuyla Hz. Ali”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007; Orhan Yılmaz, “Hz. Ali’yi Öne Çıkarın Rivayetlerin Değeri”, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2003.

²⁴⁵ Ebû Dâvûd, *Tahâre*, 50. (no: 111)

²⁴⁶ Ebû Dâvûd, *Tahâre*, 50. (no: 111)

²⁴⁷ Abdülazîm b. Abdülkavî b. Abdullah b. Selâme b. Sa’d Ebû Muhammed el-Münzirî, *Muhtasarı Süneni Ebî Dâvud li’l-hâfız el-Münzirî ve mea meâlimi’s-süneni li Ebî Süleyman el-Hattâbî ve mea*

Nesâî, *Sünen*'inde Ali tarîki ile ve aynı senedle;

... عَنْ خَالِدِ بْنِ عَلْقَمَةَ عَنْ عَبْدِ خَيْرٍ قَالَ أَتَيْتَنَا عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَقَدْ صَلَّى فَدَعَا بِطُهُورٍ فَقُلْنَا مَا يَصْنَعُ بِهِ وَقَدْ صَلَّى مَا يُرِيدُ إِلَّا لِيُعَلِّمَنَا فَأْتِيَ بِإِنَاءٍ فِيهِ مَاءٌ وَطَسْتٌ فَأَفْرَغَ مِنَ الْإِنَاءِ عَلَى يَدَيْهِ فَعَسَلَهَا ثَلَاثًا ثُمَّ تَمَضَّضَ وَاسْتَنْشَقَ ثَلَاثًا مِنَ الْكُفِّ الَّذِي يَأْخُذُ بِهِ الْمَاءُ ثُمَّ غَسَلَ وَجْهَهُ ثَلَاثًا وَغَسَلَ يَدَهُ الْيُمْنَى ثَلَاثًا وَيَدَهُ الشِّمَالِ ثَلَاثًا وَمَسَحَ بِرَأْسِهِ مَرَّةً وَاحِدَةً ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَهُ الْيُمْنَى ثَلَاثًا وَرِجْلَهُ الشِّمَالِ ثَلَاثًا ثُمَّ قَالَ مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَعْلَمَ وَضُوءَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَهُوَ هَذَا²⁴⁸

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.²⁴⁹

Nesâî²⁵⁰ bu hadîsi çok yakın lafızlarla ve aynı senedle rivayet etmiştir. Ancak Ebû Dâvûd, hocası Müsedded'den alırken, Nesâî de hocası Kuteybe'den rivayet etmiştir. Her ikisi de Ebû Avane'den aynı senedle rivayet etmişlerdir.

Tirmizî, *Sünen*'inde Ali tarîki ile;

عَنْ أَبِي حَيَّةَ قَالَ رَأَيْتُ عَلِيًّا تَوَضَّأَ فَعَسَلَ كَفَّيْهِ حَتَّى أَنْقَاهُمَا ثُمَّ مَضَّضَ ثَلَاثًا وَاسْتَنْشَقَ ثَلَاثًا وَغَسَلَ وَجْهَهُ ثَلَاثًا وَدِرَاعَيْهِ ثَلَاثًا وَمَسَحَ بِرَأْسِهِ مَرَّةً ثُمَّ غَسَلَ قَدَمَيْهِ إِلَى الْكُعْبَيْنِ ثُمَّ قَامَ فَأَخَذَ فَضْلَ طُهُورِهِ فَشَرِبَهُ وَهُوَ قَائِمٌ ثُمَّ قَالَ أَحَبُّتُ أَنْ أُرِيكُمْ كَيْفَ كَانَ طُهُورُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ²⁵¹

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.²⁵²

Tirmizî²⁵³ Abdu Hayr'den, o da Ali'den rivayet etmiştir. Ancak hadîsin metnini Ebû Hayye'den benzeri olarak rivayet etmiştir. Ayrıca Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin Ebû Avane tarîki ile isnadını da zikretmiştir. Tirmizî bu konuda sahabilerden (r.a.) Osman, Abdullah b. Zeyd, İbn Abbas, Abdullah b. Amr, Rübeyyi', Abdullah b. Üneys ve Âişe'den de hadislerin rivayet edildiğini söylemiştir. Tirmizî, farklı lafızlarını ve ravilerini tafsilatlı olarak belirttikten sonra hadîsin "hasen ve sahîh" olduğunu zikretmiştir.

İbn Mâce'nin²⁵⁴ *Sünen*'inde bu hadisi aynı senedle şu şekilde rivayet etmiştir:

عن خالد بن علقمة ، عن عبد خير ، عن علي ؛ أن رسول الله ﷺ تَوَضَّأَ فَمَضَّضَ ثَلَاثًا ، وَاسْتَنْشَقَ ثَلَاثًا ، مِنْ كَفِّ وَاحِدٍ .

Bûsîrî (ö. 840/1436), *Zevâid* kitabında, bu hadîsi İbn Huzeyme ve İbn Hibbân'ın *Sahîh*'lerinde Halid b. Alkame tarîki ile rivayet ettiklerini söylemiştir.²⁵⁵

Tehzîbü İbn Kayyim el-Cevziyye Muhammed b. Ebîbekir, Mektebetü's-sünneti'l-Muhammediyye, Tahkik: Muhammed Hâmid el-Fakî, Kahire, c. 1, s.91. (no: 98)

²⁴⁸ Nesâî, Tahâre, 75. (no: 92)

²⁴⁹ Nesâî, Tahâre, 75. (no: 92)

²⁵⁰ Nesâî, Tahâre, 75. (no: 92)

²⁵¹ Tirmizî, Tahâre, 37. (no: 48)

²⁵² Tirmizî, Tahâre, 37. (no: 48)

²⁵³ Tirmizî, Tahâre, 37. (no: 49)

²⁵⁴ İbn Mâce, Tahâre ve Sünenüha, 43. (no: 404)

²⁵⁵ İbn Mâce, Tahâre ve Sünenüha, 43. (no: 404)

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*'inde Ali tarîki ile aynı senedle;

عن خالد بن علقمة عن عبد خير قال : أتينا علياً ﷺ وقد صلى فدعا بكوز ثم تمضمض ثلاثا واستنشق ثلاثا تمضمض من الكف الذي يأخذ وغسل وجهه ثلاثا ويده اليمنى ثلاثا ويده الشمال ثلاثا ثم قال من سره ان يعلم وضوء رسول الله صلى الله عليه و سلم فهو هذا ²⁵⁶

Şuayb Arnavut, sahîh demiştir. ²⁵⁷

Ebû Yusuf da *el-Âsâr*'ında bu hadisi benzer lafızlarla ve aynı senedle rivayet etmiştir.

عن أبي حنيفة ، عن خالد بن علقمة ، عن عبد خير ، عن علي بن أبي طالب ﷺ أنه توضأ فغسل يديه ثلاثا ، وتمضمض واستنشق ثلاثا ، وغسل وجهه وذراعيه ثلاثا ثلاثا ، ومسح رأسه ثلاثا ، وغسل رجليه ثلاثا ثلاثا ، ثم قال : « من أحب أن ينظر إلى وضوء رسول الله ﷺ كاملا ، فليُنظر إلى هذا » ²⁵⁸

Dârekutni de bu hadisi Ebû Yusuf'un *el-Âsâr*'ında rivayet ettiği lafızlara çok benzer şekilde *Sünen*'inde rivayet etmiştir. ²⁵⁹

Buhârî, şâhit olarak bu hadîsi Osman tarîki ile *Sahîh*'inde şu şekilde zikretmiştir:

عَنْ حُمْرَانَ مَوْلَى عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ أَنَّهُ رَأَى عُثْمَانَ دَعَا بِوُضُوءٍ ، فَأَفْرَعُ عَلَى يَدَيْهِ مِنْ إِنَائِهِ ، فَعَسَلَهُمَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ، ثُمَّ أَدْخَلَ يَمِينَهُ فِي الْوُضُوءِ ، ثُمَّ تَمَضَّمَصَ ، وَاسْتَنْشَقَ ، وَاسْتَنْشَرَ ، ثُمَّ عَسَلَ وَجْهَهُ ثَلَاثًا وَيَدَيْهِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ ثَلَاثًا ، ثُمَّ مَسَحَ بِرَأْسِهِ ، ثُمَّ عَسَلَ كُلَّ رِجْلٍ ثَلَاثًا ، ثُمَّ قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ - ﷺ - يَتَوَضَّأُ نَحْوَ وَضُوءِي هَذَا وَقَالَ « مَنْ تَوَضَّأَ نَحْوَ وَضُوءِي هَذَا ثُمَّ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ ، لَا يُحَدِّثُ فِيهِمَا نَفْسَهُ ، غَفَرَ اللَّهُ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ » . ²⁶⁰

Müslim ²⁶¹ aynı hadîsi şâhit olarak Osman b. Affan tarîki ile *Sahîh*'inde zikretmiştir.

Tüm bu araştırmalar sonucunda bu hadîsin sahîh olduğunu söyleyebiliriz.

²⁵⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 141. (no: 1198)

²⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 141. (no: 1198)

²⁵⁸ Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 2. (no: 4.)

²⁵⁹ Dârekutnî, Ebû'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî (ö. 385/995), *Sünenü'd-Dârekutnî*, thk. Seyyid Abdullah Haşim Yemânî, Beyrut: Dârü'l-ma'rife, 1966; c. 1, s. 89. (no: 1)

²⁶⁰ Buhârî, *Vudû'*, 28.

²⁶¹ Müslim, *Tahâre*, 3. (no: 3-226)

4.HADİS

(الحديث الرابع): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن أبي سفيان عن أبي نضرة عن أبي سعيد الخدري رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه و سلم: "الوضوء مفتاح الصلاة والتكبير تحريمها والتسليم تحليلها ولا تجزىء صلاة إلا بفاتحة الكتاب ومعها غيرها وفي كل ركعتين تسليم يعنى التشهد."

(**Dördüncü hadis**): Aynı senedle Lü'lûi şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Ebû Süfyan'dan, o da Ebû Nadre'den, o da Ebû Said el-Hudrî (r.a.)'den onun şöyle dediğini rivayet etti: "Rasulullah (s.a.v.) şöyle dedi: "Abdest, namazın anahtarıdır (başlangıcıdır). Tekbir getirmek, namazda namaz dışı başka şeyler yapmayı haram kılmaktır. Selam vermek, namazdan çıkmayı helâl kılmaktır. Namaz ancak Fâtiha ve Fâtiha'nın dışında onunla beraber (3 kısa âyet ya da bir uzun) âyet okumakla ve her iki rekatta selâm vermekle yani teşehhüdle tamamlanır."

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Ebû Süfyan: Tam adı Tarîf b. Şihâb, İbn Sa'd, İbn Süfyan, Ebû Süfyan es-Sa'dî'dir, el-Eşel el-A'sem de denilir. Buhârî kendisine "leyse bi'l-kavî 'indehum" demiştir. Nesâî, "metruku'l-hadis"²⁶² olduğunu söylerken, Ebû Dâvûd, "leyse bi şey" demiş; İbn Adî ise "sika" kimselerin kendisinden hadis rivayet ettiğini zikretmiştir. Ebû Nadre el-Abdî'den hadis rivayet etmiştir.²⁶³ Tirmizî ve İbn Mâce kendisinden hadis rivayet etmiştir. İbn Hacer, kendisini 6. tabakaya (İbn Cüreyc gibi 5. tabakada yaşayıp sahabilerden kimse ile karşılaşmayan sınıf) dahil etmiştir.²⁶⁴

Ebû Nadre: Tam adı Münzir b. Mâlik b. Kuta'e el-'Abdî'dir. Daha sonra el-Basrî el-'Avfî olmuştur. Talha'ya erişmiştir. İbn Ma'in, kendisine: "sika" demiştir. Ebû Züra ve Nesâî de aynısını zikretmiştir. İbn Sa'd, kendisinin "sika ve kesirü'l-hadis" olduğunu belirtmiştir. İbn Hibbân onu *Sikât* kitabında zikretmiştir. Buhârî de

²⁶²Metruk: İttihâm bi'l-kizb, kesretü'l-galat, fisk, fartu'l-gaflet gibi bir cerh sebebiyle tenkit edilen râvînin tek başına rivayet ettiği hadis. Metruku'l-hadis ise metruk râvî manasına kullanılır. (Aydınlı, *Istılahlar*, s. 99).

²⁶³ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 2, s. 236-237.

²⁶⁴ İbn Hacer, *Takribüt-Tehzîb*, s. 282. (no:3013)

Yahya b. Said'den: "O, Hasan'dan az bir zaman önce ölmüştür." demiştir.²⁶⁵ Buhârî, *Te'âlikinde*, Müslim *Sahîh*'inde ve dört Sünen sahibi *Sünen*'lerinde kendisinden hadis rivayet etmiştir. 3. tabakadan (tabiinin orta tabakası) olup 108/726 ya da 109/727 senesinde vefat etmiştir.²⁶⁶

Ebû Sa'îd el-Hudrî: Sahabîdir. Tam adı Ebû Sa'îd el-Hudrî Sa'd b. Mâlik b. Sinan b. Ubeyd b. Sa'lebe b. Ubeyd İbnü'l-Ebcer, Hudretü İbn Avf b. el-Haris b. El-Hazrec, el-Ensari'dir. Vâkıdı, İbn Nümeyr ve İbn Bükeyr 74 senesinde vefat ettiğini söylemişlerdir. Ebû'l-Hasen el-Medainî 63/683 senesinde öldüğünü söylemiş, el-Askerî ise 65/685 senesinde vefat ettiğini zikretmiştir.²⁶⁷

"Genç sahâbîlerin en fakihî olarak bilinen Ebû Sa'îd el-Hudrî 'imam' ve 'Medine müftüsü' lakaplarıyla anılmış, pek çok ictihadı ve fetvası kaynaklarda yer almıştır. Rivayet ettiği 1170 hadisle, 1000'den fazla hadis rivayet eden yedi sahâbî arasına girmiştir. Hz. Peygamber'in, hadislerin yazılmasını yasaklamasıyla ilgili en yaygın ve sahîh rivayet Ebû Sa'îd'den nakledilmiştir. Kendisinden hadis öğrenenlerden bazıları ezberledikleri hadisleri yazmak isteyince buna izin vermemiş, hadislerin Kur'an haline getirilmemesini söyleyerek onlara ezberlemelerini tavsiye etmiştir. Ebû Sa'îd, Resûl-i Ekrem'den başka Hz. Ebû Bekir ve Ömer gibi önde gelen sahâbîlerden hadis rivayet etmiş, kendisinden de Abdullah b. Ömer, Câbir b. Abdullah, Enes b. Mâlik gibi sahâbîler, oğulları Âmir ve Abdurrahman, karısı Zeyneb bint Kâ'b b. Ucre ile Ebû Seleme b. Abdurrahman, İbn Ömer'in âzatlısı Nâfi', Sa'îd b. Müseyyeb, Atâ b. Yesâr, Sa'îd b. Cübeyr ve Hasan-i Basrî gibi tanınmış tâbiîler rivayette bulunmuşlardır. Ebû Sa'îd'in, Bakî b. Mahled'in *el-Müsned*'inde mükerrerleriyle birlikte 1170, Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde 955, Sahîhayn'da 111 rivayeti bulunmaktadır. Bunlardan kırk üçü Sahîh-i Buhârî ile Sahîh-i Müslim'de, on altısı sadece Buhârî'nin, elli ikisi de sadece Müslim'in *el-Câmi'u's-Sahîh*'inde yer almaktadır. Onun rivayetleri, Hz. Peygamber ve ashâb dönemine açıklık getiren söz ve yorumlar ihtiva etmesi bakımından dikkat çekicidir."²⁶⁸

²⁶⁵ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 4, s.154.

²⁶⁶ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 546. (no: 6890)

²⁶⁷ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 1, s. 696-697; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s.282.

²⁶⁸ Raşit Küçük, "Ebû Said el-Hudrî", *DİA*, X, 223, İstanbul, 1994. Ebû Said Hudrî hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Yener Kalender, "Ebû Sa'îd el-Hudrî'nin Hayatı ve Hadis Rivâyetindeki Yeri", Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Hadîsimizi Ebû Dâvûd, *Sünen*'inde şâhit olarak:

عَنْ مُحَمَّدِ ابْنِ الْحَنَفِيَّةِ عَنْ عَلِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ - « مِفْتَاحُ الصَّلَاةِ الطُّهُورُ وَتَحْرِيمُهَا التَّكْبِيرُ وَتَحْلِيلُهَا التَّسْلِيمُ »
269 .«

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.²⁷⁰

Hadîsi, Tirmizî Ebû Said tarîki ile ve aynı senedle şu şekilde rivayet etmiştir:

عَنْ أَبِي سُفْيَانَ طَرِيفِ السُّعَدِيِّ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ
قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِفْتَاحُ الصَّلَاةِ الطُّهُورُ وَتَحْرِيمُهَا التَّكْبِيرُ وَتَحْلِيلُهَا التَّسْلِيمُ وَلَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِالْحَمْدِ وَسُورَةٍ فِي
فَرِيضَةٍ أَوْ غَيْرِهَا²⁷¹

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.²⁷² Tirmizî, “Bu hadis hasen hadistir.” demiştir. Bu babta Ali ve Âişe’den de hadis rivayet edilmiştir. Ayrıca Tirmizî, Ali hadîsinin, Ebû Said hadîsinden daha sahîh ve senedinin de daha sağlam olduğunu zikretmiştir.²⁷³

Şâhit olarak bu hadîsi şerifi Tirmizî²⁷⁴, “الوضوء” lafzı ile Cabir tarîki ile şu şekilde rivayet etmiştir:

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِفْتَاحُ الْجَمَّةِ الصَّلَاةُ وَمِفْتَاحُ الْوُضُوءِ

İbn Mâce de Tirmizî'nin Ebû Said tarîki ile rivayet ettiği hadîsi aynı lafızlarla rivayet etmiştir. Yine İbn Mâce aynı hadîsi Muhammed b. el-Hanefiyye'nin, babası Ali'den rivayet ettiğini zikretmiştir.²⁷⁵

İbn Mâce, Ebû Sa'îd el-Hudrî tarîki ile ve aynı senedle şu şekilde rivayet etmiştir:

عَنْ أَبِي سُفْيَانَ السُّعَدِيِّ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مِفْتَاحُ الصَّلَاةِ الطُّهُورُ وَتَحْرِيمُهَا
التَّكْبِيرُ وَتَحْلِيلُهَا التَّسْلِيمُ²⁷⁶

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.²⁷⁷

²⁶⁹ Ebû Dâvûd, Tahâre, 31. (no: 61)

²⁷⁰ Ebû Dâvûd, Tahâre, 31. (no: 61)

²⁷¹ Tirmizî, Ebvabu's-salât, 62. (no:238)

²⁷² Tirmizî, Ebvabu's-salât, 62. (no:238)

²⁷³ Tirmizî, Ebvabu's-salât, 62. (no:238)

²⁷⁴ Tirmizî, Ebvabu't-Tahâre, 3. (no: 4)

²⁷⁵ İbn Mâce, Tahâre ve süneniha, 3. (no: 275)

²⁷⁶ İbn Mâce, Tahâre ve süneniha, 3. (no: 276)

²⁷⁷ İbn Mâce, Tahâre ve süneniha, 3. (no: 276)

İbn Mâce'nin hadîsin ikinci kısmı ile ilgili olarak naklettiği hadis ise aynı senedle;

عَنْ أَبِي سُفْيَانَ السَّعْدِيِّ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ
بِالْحَمْدِ لِلَّهِ وَسُورَةٍ فِي فَرِيضَةٍ أَوْ غَيْرِهَا²⁷⁸

Elbânî zayıf demiştir.²⁷⁹

Hâkim (ö. 405/1014), *Müstedrek*'inde Ebû Said tarîki ile gelen bu hadîsi Rasulullah (s.a.v.)'den şu lafızlarla rivayet etmiştir:

عن سعيد بن مسروق الثوري عن أبي نضرة عن أبي سعيد : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال : مفتاح الصلاة الوضوء و
تحريمها التكبير و تحليلها التسليم²⁸⁰

Hâkim, *Müstedrek*'inde şöyle demiştir: “Bu hadis Müslim’in şartına uygun olup, sahîh senedle gelmiştir. Ancak Buhârî ve Müslim bunu rivayet etmemişlerdir. Bu hadîsin şevahidi; Ebû Süfyan’dan, o da Ebû Nadre Kesira’dan, Ebû Hanîfe, Hamza ez-Zeyyat, Ebû Mâlik en-Nehai ve başkalarının her birisinin Ebû Süfyan’dan rivayet ettikleri hadistir. Senedlerinin en meşhuru ise Abdullah b. Muhammed b. Akil’in, Muhammed b. Hanefiyye’den, Onun da Ali (r.a.)’dan rivayet ettiği hadistir. Şeyhayn, hadîsin aslında İbn Akil olduğu için hadîsi rivayet etmemiştir.” Zehebî de, *Müstedrek*'in *Telhis*'inde hadîsin Müslim’in şartına uygun olduğunu onaylamıştır.²⁸¹

Dârekutnî (h. 306-385), *Sünen*'inde Ebû Said tarîki ile ve aynı senedle;

حَدَّثَنَا أَبُو حَنِيفَةَ عَنْ أَبِي سُفْيَانَ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ - « الْوُضُوءُ مِفْتَاحُ الصَّلَاةِ وَالتَّكْبِيرُ تَحْرِيمُهَا
وَالتَّسْلِيمُ تَحْلِيلُهَا وَفِي كُلِّ رَكْعَتَيْنِ فَسَلِّمْ ». قَالَ أَبُو حَنِيفَةَ يَعْنِي التَّشَهُدَ.²⁸²

Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*'da Ebû Sa'îd el-Hudrî tarîki ile ve aynı senedle;

عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ عَنْ أَبِي سُفْيَانَ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ أَنَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ - : « الْوُضُوءُ مِفْتَاحُ الصَّلَاةِ ،
وَالتَّكْبِيرُ تَحْرِيمُهَا ، وَالتَّسْلِيمُ تَحْلِيلُهَا ، وَفِي كُلِّ رَكْعَتَيْنِ تَسْلِيمٌ ، وَلَا تُجْزَى صَلَاةٌ إِلَّا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَمَعَهَا غَيْرُهَا ».²⁸³

İbn Ebî Şeybe, *Musannef*'inde aynı senedle;

²⁷⁸ İbn Mâce, İkameti's-salât ve's-sünnetü fiha, 11. (no: 839)

²⁷⁹ İbn Mâce, İkameti's-salât ve's-sünnetü fiha, 11. (no: 839)

²⁸⁰ Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Hâkim en-Neysâbûrî (ö. 405/1014), *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn li'l-Hâkim mea ta'likâti'z-Zehebî fi't-Telhis*, thk. Mustafa Abdülkadir Ata, 1. baskı, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1990; c. 1, s. 223. (no: 457)

²⁸¹ Hâkim, *Müstedrek*, c. 1, s. 223.

²⁸² Dârekutnî, *Sünenü'd-Dârukutnî*, c.1, s. 365. (no:17)

²⁸³ Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî el-Beyhakî (ö. 458/1066), *es-Sünenü'l-kübrâ li'l-Beyhakî ve fi zeylihî el-Cevherü'n-Nakî li Alaaddin b. Osman el-Mardîni İbn Türkmânî*, 1. baskı, Haydarabad: Meclisü dâireti'l-me'ârifî'n-nizâmiyye, h. 1344; c. 2, s. 380. (no: 4143)

عَنْ أَبِي سُفْيَانَ السَّعْدِيِّ ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ، قَالَ : قَالَ النَّبِيُّ ﷺ : مِفْتَاحُ الصَّلَاةِ الطُّهُورُ ، وَتَحْرِيمُهَا التَّكْبِيرُ ، وَتَحْلِيلُهَا التَّسْلِيمُ .²⁸⁴

Darimî (ö. 255/869) de bu hadîsi benzer lafızlarla Ali tarîki ile *Sünen*'inde rivayet etmiştir.²⁸⁵

Ahmed b. Hanbel de bu hadîsi benzer lafızlarla Ali tarîki ile *Müsned*'inde rivayet etmiştir.²⁸⁶

Ebû Yusuf²⁸⁷ ve Muhammed b. Hasen²⁸⁸ de bu hadisi *el-Âsâr*'larında aynı senedle ve benzer şekilde rivayet etmişlerdir.

Senedde yer alan ravilerden Ebû Süfyan es-Sa'dî hakkında zayıf değerlendirmesi yapılmıştır. Hadisin senedinde zayıf bir ravi yer almakla birlikte hadis kaynaklarında sahih olarak yer almıştır.

5.HADİS

(الحديث الخامس): و به قال: حدثنا أبو حنيفة عن حماد عن ابراهيم عن حذيفة رضى الله عنه

أنه خرج وهو جنب فبصر به النبي ﷺ (فمشى) ليضع يده على يد حذيفة فأخراها حذيفة فقال:

"إني جنب يا رسول الله!" فقال النبي ﷺ : "أدن يدك فإن المؤمن لا ينجس."

(**Beşinci hadis**): Aynı senedle Lü'lûî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Hammâd' dan, o da İbrahim'den, o da Huzeyfe (r.a.)' den onun şöyle dediğini rivayet etti: "Huzeyfe (r.a.) cünüp iken yola çıktı. Sonra Nebî (s.a.v.) onu gördü ve elini Huzeyfe'nin elinin üzerine koymak (musafaha etmek, tokalaşmak) için ona doğru yürüdü. Huzeyfe de elini geri çekti ve şöyle dedi: "Şüphesiz ki ben cünübüm ey Allah'ın Resülü!" Bunun üzerine Nebî (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Elini yaklaştı. Şüphesiz ki mü'min necis olmaz."

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

²⁸⁴ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, c. 1, s. 229.

²⁸⁵ Dârimî, *Salat ve't-tahâre*, 21. (no: 687)

²⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 123. (no:1006)

²⁸⁷ Ebû Yusuf, *Kitâbu'l-âsâr*, s. 1. (no: 1)

²⁸⁸ Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî, *Kitâbu'l-âsâr*, s. 1. (no: 4)

Hammâd: Senedde geçen Hammâd, Ebû Hanîfe'nin hadis aldığı hocası Hammâd olup tam adı Hammâd b. Ebî Süleymân Müslim el-Kufî el-Fakîh'tir. Ma'mer şöyle demiştir: “Bunlardan daha fakih olan kimseyi görmedim: Zührî, Hammâd ve Katade.” İclî, kendisi hakkında “Sikadır, Kufelidir. İbrahim'in ashabının en fakihidir.” demiştir. Nesaî: “Sikadır, ancak Mürci'î'dir.” demiştir. Ebûbekir b. Ebî Şeybe onun 120/738 senesinde vefat ettiğini zikretmiştir. Bir başkası da 119'da öldüğünü söylemiştir. İbn Hacer el-Askalanî ise şöyle demiştir: “İbn Hibbân onu *Sikat*'ta zikretmiştir. İbrahim en-Neha'î'den hadis rivayet etmiştir. Ebu Hanîfe de kendisinden hadis dinlemiştir. Buhârî, *Edebü'l-müfred*'de, Müslim *Sahîh*'inde ve 4 *Sünen* sahibi imamlar da kendisinin hadisini *Sünen*'lerinde rivayet etmişlerdir.²⁸⁹

İbrahim: Senedde geçen İbrahim, İbrahim en-Neha'î'dir ve tam adı İbrahim b. Yezid b. Kays b. el-Esved b. Amr b. Rebâa b. Zühel en-Neha'î Ebû İmran el-Kûfî el-Fakîh'tir. A'meş, İbrahim'in “hadis sarrafı” olduğunu zikretmiştir. İclî, kendisinin “Salih, fakîh, takvalı” olduğunu belirtmiştir. Şa'bi ise: “Öldüğü zaman, arkasında kendisinden daha bilgili kimseyi bırakmadı.” demiştir. İbn Ma'în, İbrahim'in mürsellerinin kendisine Şa'bi'nin mürsellerinden daha sevimli geldiğini söylemiştir. İbn Hibbân, kendisini *Sikât*'ta zikretmiş ve 50/670 senesinde doğduğunu belirtmiştir. Ebû Nuaym, 96/715 senesinde vefat ettiğini zikretmiştir. Ebû Hâtim ise şöyle demiştir: “Sahabilerden sadece Âişe ile karşılaştı, ondan hadis dinlemedi. Enes dönemine yetişti ve ondan hadis dinlemedi.” Hâfız Ebû Sa'îd el-Alâî, çok mürsel yaptığını ancak imamlardan oluşan bir grubun onun mürsellerini “sahih” olarak kabul ettiğini zikretmiştir.²⁹⁰ İbn Hacer kendisine “sika” demiştir. Mürsel hadis rivayet etmiştir. Kütüb-i Sitte imamları kendisinden hadis rivayet etmişlerdir.²⁹¹

Huzeyfe b. Yemân (r.a.): Sahabidir. Kendisi hakkında daha önce bilgi verilmiştir. Bk. 1. hadis.

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Hadis, Ebû Hüreyre (r.a.) ve Huzeyfe (r.a.) tarikleriyle rivayet edilmiştir. Ebû Hüreyre hadîsi, “el-mümin” lafzı ile gelip Kütüb-i Sitte sahipleri ve başkaları

²⁸⁹ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, c. 1, s. 483-484.

²⁹⁰ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, c. 1, s. 92-93.

²⁹¹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzib*, s. 95. (no: 270)

tarafından rivayet edilirken, Huzeyfe hadîsi Müslim, Ebû Avane, Ebû Dâvûd, Nesâî, Ahmed, Beyhakî ve başkaları tarafından “el-müslim” lafzı ile rivayet edilmiştir.

Araştırmalarımız sonucunda “el-mümin” lafzını, Huzeyfe tarîki ile yalnızca Ahmed b. Hanbel’in²⁹² *Müsned*’inde ve Beyhakî’nin²⁹³ *Sünenü’l-kübrâ*’sında bulabildik.

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*’inde Huzeyfe tarîki ile hadîsi şu şekilde rivayet etmiştir:

... حدثني واصل عن أبي وائل عن حذيفة : أن النبي صلى الله عليه و سلم لقيه في بعض طرق المدينة فأهوى إليه قال قلت إني جنب قال إن المؤمن لا ينجس²⁹⁴

Şuayb Arnavut, isnadının Şeyhayn’ın şartına göre sahîh olduğunu söylemiştir.²⁹⁵

Müslim, *Sahîh*’inde Huzeyfe tarîki ile “el-mü’min” kelimesi yerine “el-müslim” kelimesini getirerek şu şekilde rivayette bulunmuştur:

عَنْ أَبِي وَايِلٍ عَنْ حُدَيْفَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -ﷺ- لَقِيَهُ وَهُوَ جُنْبٌ فَحَادَ عَنْهُ فَأَعْتَسَلَ ثُمَّ جَاءَ فَقَالَ كُنْتُ جُنْبًا. قَالَ « إِنَّ الْمُسْلِمَ لَا يُنْجَسُ ».²⁹⁶

Ebû Dâvûd, *Sünen*’inde Huzeyfe tarîki ile “el-müslim” lafzını getirerek şu şekilde rivayette bulunmuştur ve hadîsin sonunda sükut etmiştir:

عَنْ أَبِي وَايِلٍ عَنْ حُدَيْفَةَ أَنَّ النَّبِيَّ -ﷺ- لَقِيَهُ فَأَهْوَى إِلَيْهِ فَقَالَ إِنِّي جُنْبٌ. فَقَالَ « إِنَّ الْمُسْلِمَ لَا يُنْجَسُ ».²⁹⁷

Elbânî bu hadîsi sahîh olarak değerlendirmiştir.²⁹⁸ Münziri de “Bu hadîsin benzerini Müslim, Nesâî ve İbn Mâce rivayet etmiştir.” demiştir.²⁹⁹

Nesâî, bu hadîsi Huzeyfe ve Ebû Hüreyre tarikleri ile rivayet etmiştir. Huzeyfe tarîki ile;

قَالَ حَدَّثَنِي وَاصِلٌ عَنْ أَبِي وَايِلٍ عَنْ حُدَيْفَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقِيَهُ وَهُوَ جُنْبٌ فَأَهْوَى إِلَيَّ فَقُلْتُ إِنِّي جُنْبٌ فَقَالَ إِنَّ الْمُسْلِمَ لَا يُنْجَسُ³⁰⁰

²⁹² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 384.

²⁹³ Beyhakî, *Sünenü’l-kübrâ*, c. 1, s. 189-190.

²⁹⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 384.(no: 23312)

²⁹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 384.(no: 23312)

²⁹⁶ Müslim, *Hayz*, 29. (no:116-372)

²⁹⁷ Ebû Dâvûd, *Tahâre*, 92. (no:230)

²⁹⁸ Ebû Dâvûd, *Tahâre*, 92. (no:230)

²⁹⁹Münziri, Ebû Muhammed Zekiyüddin Abdülazîm b. Abdilkavî b. Abdillâh el-Münziri (ö. 656/1258), *Muhtasarü Süneni Ebî Dâvud li’l-hâfiz el-Münziri ve mea meâlimi’s-süneni li Ebi Süleyman el-Hattâbî ve mea Tehzîbü İbn Kayyim el-Cevziyye Muhammed b. Ebîbekir*, thk. Muhammed Hâmid el-Fakî, Kahire: Mektebetü’s-sünneti’l-Muhammediyye, c. 1, s. 157.

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.³⁰¹

İbn Mâce, bu hadisi *Sünen*'inde Huzeyfe tarîki ile “el-müslim” lafzını kullanarak rivayet etmiştir.

عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنِ خَدِيفَةَ قَالَتْ خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَقِينِي وَأَنَا جُنُبٌ فَحَدَّثْتُ عَنْهُ فَأَعْتَسَلْتُ ثُمَّ جِئْتُ فَقَالَ مَا لَكَ قُلْتُ
كُنْتُ جُنُبًا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الْمُسْلِمَ لَا يَنْجَسُ³⁰²

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.³⁰³

Bu hadis, Huzeyfe hadîsine şâhit³⁰⁴ olarak **Ebû Hüreyre** tarîki ile de Kütüb-i Sitte'de rivayet edilmiştir.

Buhârî'nin³⁰⁵ *Sahîh*'inde Ebû Hüreyre tarîki ile şu şekilde rivayet edilmiştir:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ لَقِينِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَنَا جُنُبٌ فَأَخَذَ بِيَدِي فَمَشَيْتُ مَعَهُ حَتَّى قَعَدَ فَاَنْسَلْتُ فَأَتَيْتُ الرَّحَلَ فَأَعْتَسَلْتُ ثُمَّ جِئْتُ
وَهُوَ قَاعِدٌ فَقَالَ أَيْنَ كُنْتَ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ فَقُلْتُ لَهُ فَقَالَ سَبَّحَانَ اللَّهِ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ إِنْ الْمُؤْمِنَ لَا يَنْجَسُ

Müslim,³⁰⁶ *Sahîh*'inde Ebû Hüreyre tarîki ile şu lafızlarla rivayet etmiştir:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّهُ لَقِيَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي طَرِيقٍ مِنْ طُرُقِ الْمَدِينَةِ وَهُوَ جُنُبٌ فَأَنْسَلَ فَذَهَبَ فَأَعْتَسَلَ فَتَقَفَّعَهُ النَّبِيُّ صَلَّى
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا جَاءَهُ قَالَ أَيْنَ كُنْتَ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَقِينِي وَأَنَا جُنُبٌ فَكْرِهْتُ أَنْ أَجَالِسَكَ حَتَّى أَغْتَسِلَ فَقَالَ
رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُبْحَانَ اللَّهِ إِنْ الْمُؤْمِنَ لَا يَنْجَسُ

Ebû Dâvûd³⁰⁷ “el-müslim”; Nesâî³⁰⁸ ve İbn Mâce³⁰⁹ de hadîsi Ebû Hüreyre tarîki ile “el-mümin” lafzını kullanarak rivayet etmişlerdir. Elbânî de buna sahîh demiştir.³¹⁰

Tirmizî,³¹¹ Ebû Hüreyre tarîki ile “el-müslim” lafzını kullanarak rivayet etmiş ve bu hadis için “hadisün hasenün sahîhün” ibaresini kullanmıştır.

Elbânî, hadîsinin “sahîh” olduğunu zikretmiştir.³¹²

³⁰⁰ Nesâî, Tahâre, 172. (no: 268)

³⁰¹ Nesâî, Tahâre, 172. (no: 268)

³⁰² İbn Mâce, Tahâre ve süneniha, 80. (no: 535)

³⁰³ İbn Mâce, Tahâre ve süneniha, 80. (no: 535)

³⁰⁴ Hadis metninin, lafız ve mana ile ya da sadece mana ile başka bir sahabiden rivayet edilmesine Şâhit denir. Ali b. Sultan Muhammed el-Kari (h.930-1014), *Şerhu Şerhi nuhbeti'l-fikeri fi mustalahati ehli'l-eseri li'l-hâfiz el-Askalânî*, Tahkik: Muhammed Nizar Temim ve Heysem Nizar Temim kardeşler Beyrut: Dâru'l-kalem, 352-353.

³⁰⁵ Buhârî, Gusûl, 24.

³⁰⁶ Müslim, Hayz, 29. (no:115-371)

³⁰⁷ Ebû Dâvûd, Tahâre, 92. (no: 231)

³⁰⁸ Nesâî, Tahâre, 172. (no: 269)

³⁰⁹ İbn Mâce, Tahâre ve Süneniha, 80. (no:534)

³¹⁰ İbn Mâce, Tahâre ve Süneniha, 80. (no:534)

³¹¹ Tirmizî, Tahâre, 89. (no:121)

Ebû Yusuf³¹³ ve Muhammed b. Hasen³¹⁴ de bu hadisi *el-Âsâr*'larında aynı senedle ve benzer şekilde rivayet etmişlerdir.

Ulaştığımız tüm bu bilgiler ışığında senedde yer alan ve sika bir tabiin olan İbrahim en-Neha'î, mürsel hadis rivayet etmiştir. Şüphesiz Hanefilere ve diğer iki mezhebe göre sika olan tabiinin mürseli sahih kabul edildiği için sika olan tabiilerden mürsel hadis rivayet edilmesi normaldir. Hadis, şahitleri ile kaynaklarda sahih olarak yer almıştır.

6.HADİS

(الحديث السادس): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن أبي اسحاق عن الأسود عن عائشة رضي الله عنها أنها قالت: "كان رسول الله صلى الله عليه و سلم يصيب من أهله أول الليل ثم ينام وما يس ماء فإذا استيقظ من آخر الليل فإن كان له حاجة عاودها ثم اغتسل."

(Altıncı hadis): Aynı senedle Lü'lûî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Ebû İshak'tan, o da el-Esved'den, o da Âişe radiyallahu anhâ'dan onun şöyle dediğini rivayet etti: "Rasulullah (s.a.v.) gecenin başında eşi ile cinsi münasebette bulunuyordu. Sonra uyuyor ve suya dokunmuyordu (gusletmiyordu). Gecenin sonunda uyandığında ise ihtiyacı varsa geri dönüyordu. Sonra da güsül ediyordu."

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Ebû İshâk: Tam adı Amr b. Abdullah b. Ubeyd Ebû İshâk es-Sebî'î el-Kûfî'dir. Künyesinin Ali ve İbn Ebî Şâ'ire olduğu söylenir. Şerik, kendisinin Osman'ın ölümünden iki sene önce doğduğunu söylemiştir. Ebû İshâk hakkında İbn Ma'in ve Nesâî: "Sikadır, Kufelidir" demişlerdir. İclî: "Kufeli, tabiin, sikadır" demiştir. Ebû Hâtim de "sika" olduğunu zikretmiştir. Humeydi ve Süfyan 126/744, Yahya b. Sa'îd 127/745, Ebû Nuaym 128/746 senesinde öldüğünü zikretmişlerdir.³¹⁵

³¹²Elbânî, Muhammed Nâsirüddîn (ö. 1420/1999), *İrvâü'l-ğalîl fî tahrîc-i menâri's-sebîl*, 1. baskı, Beyrut: Mektebü'l-İslâmî, 1979; c. 1, s. 193-194.

³¹³ Ebû Yusuf, *Kitâbu'l-âsâr*, s. 33-34. (no: 167)

³¹⁴ Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî, *Kitâbu'l-âsâr*, s. 6. (no: 27)

³¹⁵ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 3, s. 284-285.

el-Esved: Senedde zikredilen el-Esved, el-Esved b. Yezid b. Kays en-Neha'îdir. Ebû Amr ve Ebû Abdırrahman da denilir. Ebû Talib, Ahmed'den kendisinin "sika" olduğunu zikretmiştir. İshak da, Yahya'dan "sika" olduğunu belirtmiştir. İbn Sa'd, el-Esved hakkında " Sika idi, salih hadisleri vardır." demiştir. İclî: "Kûfeli, sika ve salih bir kimse" ifadelerini kullanmıştır. İbn Hibbân, kendisini *Sikat*'ta zikretmiştir. Ebû İshak, Esved b. Yezid'in Kufe'de 75/694 senesinde öldüğünü zikretmiştir.³¹⁶

Âişe Binti Ebî Bekir es-Sıddîk (r.a.): Sahabidir. Mü'minlerin annesidir. Mutlak olarak kadınların en fakîhidir. Rasulullah (s.a.v.)'in eşidir. Sahîh olan görüşe göre 57/677 senesinde vefat etmiştir.³¹⁷

"Kuvvetli hâfızası sayesinde Hz. Peygamber'in hadis ve sünnetinin daha sonraki nesillere ulaştırılmasında emsalsiz hizmetler ifa etti. Rivayet ettiği hadislerin sayısı 2210'dur. Bunlardan Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde rivayet ettikleri 297 hadisin 174'ü her iki eserde, elli dördü yalnız Buhârî'de, altmış dokuzu da yalnız Müslim'de yer almaktadır. O hem Hz. Peygamber'in diğer hanımlarından, hem de Ebû Hüreyre, Abdullah b. Ömer ve Enes b. Mâlik dışında diğer bütün sahâbîlerden fazla hadis rivayet etmiş olan tek kadındır. Binden fazla hadis rivayet eden ve "müksirûn" diye adlandırılan yedi sahâbînin dördüncüsü oldu. Rivayet ettiği hadislerin çoğunu doğrudan Hz. Peygamber'den nakletmiştir. Bununla birlikte bazı hadisleri babasından, Hz. Ömer, Hz. Fâtıma, Sa'd b. Ebû Vakkas, Hamza b. Amr el-Eslemî ve Cüdâme bint Vehb el-Esediyye'den almıştır. Ebû Hüreyre, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas, Ebû Mûsâ el-Eş'arî gibi bazı sahâbîler başta olmak üzere Hz. Âişe'den hadis nakledenlerin sayısı 200'den fazladır."³¹⁸

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Tirmizî, *Sünen*'inde Âişe tarîki ile ve aynı senedle rivayet etmiştir;

³¹⁶ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 1, s. 173-174.

³¹⁷ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 750. (no: 8633)

³¹⁸ Mustafa Fayda, "Âişe", *DİA*, II, 204, İstanbul, 1989. Ayrıntılı bilgi için bk. Neriman Velioglu, "Hz. Aişe'nin Hadis İlimindeki Yeri ve Metin Tenkidi Yöntemleri", Fatih Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2014.

عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، عَنِ الْأَسْوَدِ ، عَنْ عَائِشَةَ ، قَالَتْ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنَامُ وَهُوَ جُنْبٌ وَلَا يَمْسُ مَاءً.³¹⁹

Ebû Dâvûd, *Sünen*'inde aynı senedle;

عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ عَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ - يَنَامُ وَهُوَ جُنْبٌ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَمْسَ مَاءً.³²⁰

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.³²¹

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde bu hadis, aynı senedle ve yakın lafızlarla şu şekilde rivayet edilmiştir:

عن أبي إسحاق عن الأسود عن عائشة قالت : كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يصيب من أهله من أول الليل ثم ينام ولا

يمس ماء فإذا استيقظ من آخر الليل عاد إلى أهله واغتسل³²²

Şuayb Arnavut, ricalinin Şeyhayn'ın sika ricalinden olduğunu söylemiş, Ebû İshak es-Sebî'î'nin "la yemessü maen" sözünü inkar etmiştir.³²³

Beyhakî, bu hadîsi, *Sünenü'l-kübrâ*'sında Âişe tarîki ile uzun bir hadis içerisinde şu lafızlarla rivayet etmiştir:

حَدَّثَنِي عَائِشَةُ عَنْ صَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ - قَالَتْ : كَانَ يَنَامُ أَوَّلَ اللَّيْلِ وَيُجِئُ آخِرَهُ ، ثُمَّ إِنْ كَانَتْ لَهُ إِلَى أَهْلِهِ حَاجَةٌ قَضَى حَاجَتَهُ ،

ثُمَّ يَنَامُ قَبْلَ أَنْ يَمْسَ مَاءً ، فَإِذَا كَانَ عِنْدَ الْبَدَاءِ الْأَوَّلِ قَالَتْ وَتَبَّ ، فَلَا وَاللَّهِ مَا قَالَتْ قَامَ وَأَخَذَ الْمَاءَ ، وَلَا وَاللَّهِ مَا قَالَتْ اغْتَسَلَ

وَأَنَا أَعْلَمُ مَا تُرِيدُ ، وَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ حَاجَةٌ تَوَضَّأَ وَضُوءَ الرَّجُلِ لِلصَّلَاةِ ثُمَّ صَلَّى الرَّكْعَتَيْنِ.³²⁴

İbn Mâce, bu hadîsi aynı senedle üç ayrı hadis şeklinde rivayet etmiştir. Biz bunlardan en kapsamlı olan üç hadîsi vereceğiz. Bu hadîsler şu lafızlarla rivayet edilmiştir:

عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ عَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُجْنِبُ ثُمَّ يَنَامُ وَلَا يَمْسُ مَاءً حَتَّى يَقُومَ بَعْدَ ذَلِكَ

فَيَغْتَسِلُ.³²⁵

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.³²⁶

حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ عَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ

إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنْ كَانَتْ لَهُ إِلَى أَهْلِهِ حَاجَةٌ قَضَاهَا ثُمَّ يَنَامُ كَهَيْئَتِهِ لَا يَمْسُ مَاءً³²⁷

³¹⁹ Tirmizî, Gusûl, 87. (no: 118)

³²⁰ Ebû Dâvûd, Tahâre, 90. (no: 228)

³²¹ Ebû Dâvûd, Tahâre, 90. (no: 228)

³²² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 106. (no: 24799)

³²³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 106. (no: 24799)

³²⁴ Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*, c. 1, s. 201. (no: 1011)

³²⁵ İbn Mâce, Tahâre ve süneniha, 98. (no: 581)

³²⁶ İbn Mâce, Tahâre ve süneniha, 98. (no: 581)

³²⁷ İbn Mâce, Tahâre ve süneniha, 98. (no: 582)

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.³²⁸

حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ عَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُجْنِبُ ثَمَّ يَنَامُ كَهَيْئَتِهِ لَا يَمْسُ مَاءً³²⁹

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.³³⁰

İshak b. Râhûye, *Müsned*'inde Âişe tarîki ile ve aynı senedle;

عن أبي إسحاق عن الأسود بن يزيد عن عائشة قالت : كان رسول الله صلى الله عليه و سلم يجنب ثم ينام كهيئته لا يمس ماء وكان

رسول الله صلى الله عليه و سلم ينام أول الليل ويقوم آخره³³¹

Tahavi, *Şerhu meani'l-âsâr*'da Âişe tarîki ile ve aynı senedle şu şekilde rivayet etmiştir;

عن أبي إسحاق عن الأسود بن يزيد عن عائشة قالت : كان رسول الله صلى الله عليه و سلم يجنب ثم ينام ولا يمس ماء حتى يقوم

بعد ذلك فيغتسل³³²

Bu hadîsi, İbn Mâce ve Nesâî, **şâhit** olarak Enes tarîki ile şu lafızlarla rivayet etmişlerdir:

عَنْ أَنَسٍ

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَطُوفُ عَلَى نِسَائِهِ فِي غَسَلٍ وَاحِدٍ³³³

Bu hadisi Muhammed b. Hasen³³⁴ *el-Âsâr*'ında aynı senedle ve benzer şekilde rivayet etmiştir.

Senedde yer alan raviler sikadır. Yukarıdaki değerlendirmeler ışığında bu hadis aynı senedle sahîh olarak rivayet edilmiştir.

³²⁸ İbn Mâce, Tahâre ve süneniha, 98. (no: 582)

³²⁹ İbn Mâce, Tahâre ve süneniha, 98. (no: 583)

³³⁰ İbn Mâce, Tahâre ve süneniha, 98. (no: 583)

³³¹ İbn Râhûye, Ebû Ya'kûb İshâk b. İbrâhîm b. Mahled et-Temîmî el-Hanzalî el-Mervezî (ö. 238/853), *Müsnedü İshak b. Râhûye*, 1. baskı, thk. Abdülgafûr b. Abdilhak el-Belûşî, Medine: Mektebetü'l-îmân, 1991; c. 3, s. 855. (no: 1518)

³³² Tahâvî, *Şerhu me'âni'l-âsâr*, c. 1, s.125.

³³³ İbn Mâce, Tahâre ve süneniha, 101. (no: 588); Nesâî, Tahâre, 170, (no:264)

³³⁴ Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî, *Kitâbu'l-âsâr*, s. 9. (no: 46)

7.HADİS

(الحديث السابع): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن حماد عن ابراهيم عن عائشة رضی الله عنها

قالت: "كنت أفرك المنى من ثوب رسول الله ﷺ فيصلی فيه."

(Yedinci hadis): Aynı senedle Lü'lûî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Hammâd'dan, o da İbrahim'den, o da Âişe radiyallahu anha'dan onun şöyle dediğini rivayet etti: "Rasulullah'ın (s.a.v.) elbisesindeki kuru meniye ovalardım. Sonra da Nebî (s.a.v.) o elbisesiyle namaz kılarıdı."

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Senedde geçen ravilerden Hammâd ve İbrahim hakkında, 5. hadîste gerekli açıklamaları yaptığımız için bunlara tekrar değinmeyeceğiz. Âişe'ye (r.a.) 6. hadiste yer vermiştik.

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Müslim, *Sahîh*'inde bu hadîsi Âişe tarîki ile şu lafızlarla rivayet etmiştir:

عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ وَالْأَسْوَدِ أَنَّ رَجُلًا نَزَلَ بِعَائِشَةَ فَأَصْبَحَ يَغْسِلُ ثَوْبَهُ فَقَالَتْ عَائِشَةُ إِنَّمَا كَانَ يُجْرُئُكَ إِنْ رَأَيْتَهُ أَنْ تَغْسِلَ مَكَانَهُ فَإِنْ لَمْ تَرَ نَضَحَتْ حَوْلَهُ وَلَقَدْ رَأَيْتَنِي أَفْرَكُهُ مِنْ ثَوْبِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَكًا فَيُصَلِّي فِيهِ³³⁵

Müslim, aynı babın bir başka hadîsinde;

عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ الْأَسْوَدِ وَهَمَّامٍ عَنْ عَائِشَةَ فِي الْمَنِيِّ قَالَتْ كُنْتُ أَفْرَكُهُ مِنْ ثَوْبِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ³³⁶

Müslim, kuru bir şeyi ovalamak manasına gelen "efruku" kelimesini, aynı manaya gelen "ehukku" kelimesi ile de Âişe tarîki ile *Sahîh*'inde şu lafızlarla rivayet etmiştir:

رَأَيْتَنِي وَإِنِّي لِأَحْكُهُ مِنْ ثَوْبِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَابِسًا بِظُفْرِي³³⁷

³³⁵ Müslim, Tahâre, 32. (no: 105-288)

³³⁶ Müslim, Tahâre, 32. (no: 106-288)

³³⁷ Müslim, Tahâre, 32. (no: 109-290)

Ebû Dâvûd, *Sünen*'inde bu hadîsi Âişe tarîki ile ve aynı senedle şu şekilde rivayet ederek sükut etmiş; Muğire, Ebû Ma'şere ve Vasil'in da buna muvafakat ettiklerini söylemiştir:

338 عَنْ حَمَّادِ بْنِ أَبِي سُلَيْمَانَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كُنْتُ أَفْرُكُ الْمَيِّ مِنْ تَوْبِ رَسُولِ اللَّهِ -ﷺ- فَيُصَلِّي فِيهِ.

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.³³⁹

Tirmizî, Âişe (r.a.)'nın, Rasulullah'ın elbisesini nice kereler parmaklarıyla ovduğunu rivayet ederek bu hadîsin "hasen ve sahîh" olduğunu söylemiştir.³⁴⁰

عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ هَمَّامِ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ صَافَ عَائِشَةَ صَيِّفٌ فَأَمَرَتْ لَهُ بِمِلْحَقَةٍ صَفْرَاءَ فَنَامَ فِيهَا فَاحْتَلَمَ فَاسْتَحْيَا أَنْ يُرْسَلَ بِهَا وَيَمَّا أَتَى الْإِحْتِلَامَ فَعَمَسَهَا فِي الْمَاءِ ثُمَّ أُرْسِلَ بِهَا فَقَالَتْ عَائِشَةُ لِمَ أَفْسَدَ عَلَيْنَا نَوْبَنَا إِنَّمَا كَانَ يَكْفِيهِ أَنْ يَفْرُكَهُ بِأَصَابِعِهِ وَرُبَّمَا فَرَكْتُهُ مِنْ تَوْبِ رَسُولِ اللَّهِ -ﷺ- بِأَصَابِعِي.³⁴¹

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.³⁴²

Ahmed b. Hanbel, bu hadîsi aynı lafızlarla Âişe tarîki ile ve aynı senedle şu şekilde rivayet etmiştir:

قال ثنا حماد بن سلمة عن حماد عن إبراهيم عن الأسود عن عائشة قالت : كنت افرك المني من توب النبي صلى الله عليه و سلم ثم يذهب فيصلني فيه³⁴³

Şuayb Arnavut, hadisin sahîh olduğunu söylemiştir.³⁴⁴

Ayrıca Ahmed b. Hanbel, bu hadîsi benzer lafızlarla *Müsned*'inin çeşitli yerlerinde rivayet etmiştir.³⁴⁵

Nesâî, *Sünen*'inde bu hadîsi, şu lafızlarla rivayet etmiştir:

عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ هَمَّامٍ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ

كُنْتُ أَفْرُكُهُ مِنْ تَوْبِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ³⁴⁶

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.³⁴⁷

Nesâî, bu hadis dışında, konumuz ile alakalı 5 Âişe hadîsine daha *Sünen*'inde yer vermiştir.³⁴⁸

³³⁸ Ebû Dâvûd, Tahâre, 136. (no:372)

³³⁹ Ebû Dâvûd, Tahâre, 136, (no:372)

³⁴⁰ Tirmizî, Tahâre, 85. (no:116)

³⁴¹ Tirmizî, Tahâre, 85. (no:116)

³⁴² Tirmizî, Tahâre, 85. (no:116)

³⁴³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 125. (no: 24980)

³⁴⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 125. (no: 24980)

³⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s.125, 132, 213, 239, 263.

³⁴⁶ Nesâî, Tahâre, 188. (no: 298)

³⁴⁷ Nesâî, Tahâre, 188. (no: 298)

İbn Mâce, ele aldığımız hadîsi *Sünen*'inde “rubbema ferektühü (nice defa ovaladım)” şeklinde mazi kalıbı ile ve “bi yedî (elimle)” ve “bi isba'î (parmağım)” ziyadelerini ekleyerek şu şekillerde rivayet etmiştir.

عن الأعمش عن إبراهيم عن همام بن الحارث عن عائشة قالت: - ربما فركته من ثوب رسول الله صلى الله عليه وسلم

349
بيدي

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.³⁵⁰

351
رُبَّمَا فَرَكْتُهُ مِنْ ثَوْبِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِإِصْبَعِي

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.³⁵²

Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*'da Âişe tarîki ile;

353
عَنْ حَمَّادٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كُنْتُ أَفْرُكُ الْمَنِيَّ مِنْ ثَوْبِ رَسُولِ اللَّهِ - ﷺ - فَيُصَلِّي فِيهِ.

Dârekutnî, *Sünen*'inde bu hadîsi Âişe tarîki ile şu lafızlarla rivayet etmiştir:

354
عن عائشة قالت: كنت أفرك المني من ثوب رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا كان يابساً وأغسله إذا كان رطباً

Zeylaî, *Nasbu'r-râye*'de Dârekutnî'nin *Sünen*'indeki bu hadîsin aynısını Bezzar'ın da *Müsned*'inde rivayet ettiğini söylemiştir. Ayrıca *Sahîh-i Müslim* ve *Sünen-i Ebî Dâvûd*'un hadisleri ile bu hadîsin sahîh olduğuna işaret etmiştir.³⁵⁵ Elbânî de, bu hadîsin “sahîh” olduğunu söylemiştir.³⁵⁶

Tüm bu araştırmalar neticesinde bu hadîsin sika olan tabii tarafından mürsel olarak rivayet edilmektedir. Sahîh kaynaklarda arada düşen ravinin zikredilerek inkıtasının giderildiğini ve sahih olarak aynı tarikle rivayet edildiğini söyleyebiliriz.

³⁴⁸ Nesâî, Tahâre, 188. (no: 296, 297, 298, 300, 301)

³⁴⁹ İbn Mâce, Tahâre ve Sünenüha, 82. (no: 537)

³⁵⁰ İbn Mâce, Tahâre ve Sünenüha, 82. (no: 537)

³⁵¹ İbn Mâce, Tahâre ve Sünenüha, 82. (no: 538)

³⁵² İbn Mâce, Tahâre ve Sünenüha, 82. (no: 538)

³⁵³ Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*, c. 2, s. 416. (no:4335)

³⁵⁴ Dârukutnî, *Sünenü'd-Dârukutnî*, c. 1, s.125. (no: 3)

³⁵⁵ Zeylaî, Ebû Muhammed Cemâluddîn Abdullah b. Yûsuf b. Muhammed ez-Zeylaî (ö. 762/1360), *Nasbü'r-râye li tahrîc-i ehâdîsi'l-hidâye*, Kahire: Dârü'l-hadis, c. 1, s. 209.

³⁵⁶ Elbânî, *İrvâü'l-ğalîl*, c. 1, s. 196. (no: 180)

8.HADİS

(الحديث الثامن): ويه قال: حدثنا أبو حنيفة عن هشام بن عروة عن أبيه عن عائشة رضی الله

عنها أنها قالت: جاءت فاطمة بنت أبي حبيش إلى النبي صلى الله عليه و سلم فقالت: "يا رسول

الله! إني استحاض فلا أطهر الشهرين والثلاثة." فقال لها رسول الله ﷺ: "إذا أدبرت حيضتك

فاغتسلي لطهرك وتوضأى لكل صلاة."

(**Sekizinci hadis**): Aynı senedle Lü'lûû şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Hişam b. Urve'den, o da babasından, o da Âişe radiyallahu anha'dan onun şöyle dediğini rivayet etti: "Ebû Hubeş'in kızı Fatıma, Nebî (s.a.v.)'e geldi ve şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resulü! Şüphesiz ki ben istihâze (özür kanı) oluyorum ve iki, üç ay temizlenemiyorum." Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.) ona şöyle dedi: "Hayzın bittiği zaman temiz olman için guslet ve her namaz için abdest al."

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Hişam b. Urve: Tam adı Hişam b. Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvam el-Esedî Ebû'l-Münzir'dir. Ebû Abdillâh da denilir. İbn Sa'd ve İclî, kendisinin "sika" olduğunu zikrederken, İbn Sa'd da buna "Sebt, kesirü'l-hadis, hüccet³⁵⁷" ziyadesini eklemiştir. Ebû Hâtim, kendisi hakkında "sikadır, hadiste imamdır.³⁵⁸" demiştir. Yakup b. Şeybe "sika, sebt" olduğunu söylemiştir. Harbî, Hişam'ın 146/763, Amr b. Ali ise 147/764 senesinde vefat ettiğini zikretmiştir. İbn Hibbân, onu *Sikat*'ta zikretmiş ve şöyle demiştir: "O, mütkin, veri', faziletli ve hafız idi."³⁵⁹

Hişam b. Urve'nin babası: Tam adı Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm b. Huveylid b. Esed b. Abdi'l-Uzza b. Kusay el-Esedî, Ebû Abdillâh el-Medenî'dir. İbn Sa'd, onu Medine ehlinin ikinci tabakasında zikretmiş ve şöyle demiştir: "Çok hadis rivayet eden sika bir ravi idi, fakih, âlim, sebt ve me'mun idi." İclî: "Medineli, tabiin ve sikadır." demiştir. Teyzesi Âişe'den hadis işitmiştir. Oğlu Hişam, kendisinden hadis rivayet etmiştir. İbn Hibbân, onu *Sikat*'ta zikretmiştir ve Medine halkının akıllı

³⁵⁷Hüccet: 1. Üçyüzbin hadis bilen hadis âlimi. 2. Râvîlerinin durumlarıyla beraber sekiz yüz bin hadis bilen hadis âlimi. 3. Sikanın üstünde daha güvenilir râvi, hadis âlimi. (Aydınlı, *Istılahlar*, s. 70)

³⁵⁸ İmam: 1. Hâkim, Hüccet, Hâfız ıstılahlarının müradifî olan muhaddis manasında kullanılır. 2. Sehâvi'ye göre ta'dilin 4. Mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir râvinin rivayet ettiği hadis ihticac için alınır. (Aydınlı, *Istılahlar*, s. 75).

³⁵⁹ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 4, s.275-276.

ve faziletlilerinden olduğunu zikretmiştir. İbnü'l-Medînî, 91/710 ya da 92/711 senesinde vefat ettiğini belirtmiştir.³⁶⁰

Âişe (r.a.): Kendisi hakkında bilgiye 6. hadiste yer vermiştik.

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Buhârî, *Sahîh*'inde bu hadîsi Âişe tarîki ile ve aynı senedle şu lafızlarla rivayet etmiştir:

حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ جَاءَتْ فَاطِمَةُ ابْنَةُ أَبِي حُبَيْشٍ إِلَى النَّبِيِّ - ﷺ - فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي امْرَأَةٌ
أَسْتَحَاضُ فَلَا أَطْهَرُ ، أَفَادَعُ الصَّلَاةَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - ﷺ - « لَا ، إِنَّمَا ذَلِكَ عِرْقٌ ، وَلَيْسَ بِحَيْضٍ ، فَإِذَا أَقْبَلْتَ حَيْضَتَكَ فَدَعِي
الصَّلَاةَ ، وَإِذَا أَذْبَرْتَ فَاغْسِلِي عَنْكَ الدَّمَ ثُمَّ صَلِّي » . قَالَ وَقَالَ أَبِي « ثُمَّ تَوَضَّئِي لِكُلِّ صَلَاةٍ ، حَتَّى يَجِيءَ ذَلِكَ الْوَقْتُ » .³⁶¹

Müslim, *Sahîh*'inde bu hadîsi Âişe tarîki ile ve aynı senedle şu lafızlarla rivayet etmiştir:

حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ جَاءَتْ فَاطِمَةُ ابْنَةُ أَبِي حُبَيْشٍ إِلَى النَّبِيِّ - ﷺ - فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي امْرَأَةٌ
أَسْتَحَاضُ فَلَا أَطْهَرُ ، أَفَادَعُ الصَّلَاةَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - ﷺ - « لَا ، إِنَّمَا ذَلِكَ عِرْقٌ ، وَلَيْسَ بِحَيْضٍ ، فَإِذَا أَقْبَلْتَ حَيْضَتَكَ فَدَعِي
الصَّلَاةَ ، وَإِذَا أَذْبَرْتَ فَاغْسِلِي عَنْكَ الدَّمَ ثُمَّ صَلِّي » . قَالَ وَقَالَ أَبِي « ثُمَّ تَوَضَّئِي لِكُلِّ صَلَاةٍ ، حَتَّى يَجِيءَ ذَلِكَ الْوَقْتُ » .³⁶²

Tirmizî, *Sünen*'inde Âişe tarîki ile;

عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ جَاءَتْ فَاطِمَةُ ابْنَةُ أَبِي حُبَيْشٍ إِلَى النَّبِيِّ - ﷺ - فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي امْرَأَةٌ
أَسْتَحَاضُ فَلَا أَطْهَرُ أَفَادَعُ الصَّلَاةَ قَالَ « لَا إِنَّمَا ذَلِكَ عِرْقٌ وَلَيْسَتْ بِالْحَيْضَةِ فَإِذَا أَقْبَلَتِ الْحَيْضَةَ فَدَعِي الصَّلَاةَ وَإِذَا أَذْبَرْتَ
فَاغْسِلِي عَنْكَ الدَّمَ وَصَلِّي » .³⁶³

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.³⁶⁴

Tirmizî, *Sünen*'inde bu babta Ümmü Seleme'den de hadis rivayet edildiğini zikretmiş ve Âişe hadîsine “hasen sahîh” demiştir.³⁶⁵

Ebû Dâvûd, *Sünen*'inde, bu hadîsi Âişe tarîki ile ve aynı senedle şu lafızlarla rivayet edip sonunda sükut etmiştir:

³⁶⁰ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 3, s.92-93-94.

³⁶¹ Buhârî, Vudû', 63.

³⁶² Müslim, Hayz, 14. (no: 62-333)

³⁶³ Tirmizî, Tahâre, Gusûl, 93. (no: 125)

³⁶⁴ Tirmizî, Tahâre, Gusûl, 93. (no: 125)

³⁶⁵ Tirmizî, Tahâre, Gusûl, 93. (no: 125)

حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ فَاطِمَةَ بِنْتَ أَبِي حُبَيْشٍ جَاءَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ - فَقَالَتْ إِنِّي امْرَأَةٌ اسْتَحَاضُ فَلَا أَطْهَرُ أَفَادَعُ الصَّلَاةَ قَالَ « إِنَّمَا ذَلِكَ عِرْقٌ وَلَيْسَتْ بِالْحَيْضَةِ فَإِذَا أَقْبَلْتَ الْحَيْضَةَ فَدَعِي الصَّلَاةَ وَإِذَا أَدْبَرْتَ فَاعْسَلِي عَنْكَ الدَّمَ ثُمَّ صَلِّي ».

366

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.³⁶⁷

Nesâî, *Sünen*'inde, bu hadîsi Âiše tarîki ile ve aynı senedle şu lafızlarla rivayet etmiştir:

حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ جَاءَتْ فَاطِمَةُ بِنْتُ أَبِي حُبَيْشٍ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ إِنِّي امْرَأَةٌ اسْتَحَاضُ فَلَا أَطْهَرُ أَفَادَعُ الصَّلَاةَ قَالَ لَا إِنَّمَا ذَلِكَ عِرْقٌ وَلَيْسَ بِالْحَيْضَةِ فَإِذَا أَقْبَلْتَ الْحَيْضَةَ فَدَعِي الصَّلَاةَ وَإِذَا أَدْبَرْتَ فَاعْسَلِي عَنْكَ الدَّمَ وَصَلِّي

368

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.³⁶⁹

Bu hadisi Ebû Yusuf³⁷⁰ da *el-Âsâr*'ında aynı senedle ve benzer şekilde rivayet etmiştir.

İbn Mâce, *Sünen*'inde bu hadîsi, Âiše tarîki ile ve aynı senedle şu lafızlarla rivayet etmiştir:

عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ جَاءَتْ فَاطِمَةُ بِنْتُ أَبِي حُبَيْشٍ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ - فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي امْرَأَةٌ اسْتَحَاضُ فَلَا أَطْهَرُ أَفَادَعُ الصَّلَاةَ قَالَ « لَا إِنَّمَا ذَلِكَ عِرْقٌ وَلَيْسَ بِالْحَيْضَةِ فَإِذَا أَقْبَلْتَ الْحَيْضَةَ فَدَعِي الصَّلَاةَ وَإِذَا أَدْبَرْتَ فَاعْسَلِي عَنْكَ الدَّمَ وَصَلِّي ».

371

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.³⁷²

Elbânî, Fatıma binti Ebî Hubeş ile ilgili bu hadîsin “sahîh” olduğunu zikretmiş ve “müttefekun aleyh” demiştir.³⁷³

Tüm bu araştırmalar sonucunda bu hadîsin sahîh olduğunu söyleyebiliriz.

³⁶⁶ Ebû Dâvûd, Tahâre, 109. (no:282)

³⁶⁷ Ebû Dâvûd, Tahâre, 109. (no:282)

³⁶⁸ Nesâî, Tahâre, 135. (no: 212)

³⁶⁹ Nesâî, Tahâre, 135. (no: 212)

³⁷⁰ Ebû Yusuf, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 38. (no: 195, 196)

³⁷¹ İbn Mâce, Tahâre ve Sünenüha, 115. (no: 621)

³⁷² İbn Mâce, Tahâre ve Sünenüha, 115. (no: 621)

³⁷³ Elbânî, *İrvâü'l-ğalîl*, c. 1, s. 223. (no: 203)

9.HADİS

(الحديث التاسع): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن عبد الملك بن عمير عن قزعة³⁷⁴ عن أبي سعيد

الخدري رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ: "لا صلاة بعد صلاة الغداة حتى تطلع الشمس".

(**Dokuzuncu hadis**): Aynı senedle Lü'lûî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Abdülmelik b. Umeyr'den, o da Gazea'dan, o da Ebû Said el-Hudrî'den (r.a.) onun şöyle dediğini rivayet etti: "Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Sabah namazından sonra güneş doğana kadar (nafile) namaz kılınmaz."

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Abdülmelik b. Umeyr: Tam adı Abdülmelik b. Umeyr b. Süveyd b. Cariye el-Kureşî'dir. el-Lahmi Ebû Amr denilir. Hz. Ali ve Ebû Musa'yı görmüştür. Buhârî, Ali İbnül Medîni'den onun 200'e yakın hadîsinin olduğunu zikretmiştir. İclî, kendisine Kufe'de iken "İbnü'l-Kıptiyye" denildiğini, "salihü'l-hadis" olduğunu ve 100'den fazla hadis rivayet ettiğini söylemiştir. Ebû Hâtim, hafız olmadığını, "salihu'l-hadis" olduğunu ve ölümünden önce hafızasının değiştiğini söylemiştir. Nesâî, "leyse bihi be's" demiştir. İbn Hacer, İbn Hibbân'ın onu *Sikat*'ta zikrettiğini, Osman'ın hilafetinin bitiminden 3 sene önce doğduğunu ve 136/753'te vefat ettiğini söylemiştir. Doğum ve vefatı ile ilgili İbn Sa'd da aynı şeyi zikretmiştir. İbn Nümeyr hadiste "sika sebt" olduğunu söylemiştir. İbn Ma'în, "sika" olduğunu ancak bir ya da iki hadiste hata ettiğini söylemiştir. Gaze'a b. Yahya'dan hadis işitmiştir. Kütüb-i Sitte sahibi İmamlar, eserlerinde hadisine yer vermişlerdir.³⁷⁵

Gazea: Senedde geçen Gazea, Gazea b. Yahya'dır. İbnü'l-Esved, Ebû'l-Gadiye el-Basri de denilir. Abdülmelik'in mevlasıdır. Hatta Beni Harîş'ten olduğu da söylenir. Abdülmelik b. Umeyr, kendisinden hadis dinlemiştir. Gazea hakkında İclî, "Sika, tabiin ve Basralı" olduğunu söylemiştir. İbn Hiraş onu "saduk" olarak zikretmiştir. İbn Hibbân da kendisini *Sikât*'ta zikretmiştir. İbn Hacer de, el-

³⁷⁴ . (ز) بفتحات Harflerin hepsi fetha ile okunur. (Zahidü'l-Kevseri böyle dedi.)

³⁷⁵ İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, c. 2, s. 620-621.

Bebbezar'ın “leyse bihi be's”³⁷⁶ dediğini söylemiştir. Ebû Sa'îd el-Hudrî'den hadis işitmiştir.³⁷⁷ İbn Hacer, kendisini 3. tabakaya dahil edip “sika” olduğunu zikretmiştir. Kütüb-i Sitte sahibi İmamlar, eserlerinde hadisine yer vermişlerdir.³⁷⁸

Ebû Sa'îd el-Hudrî: Sahabidir. (bk. 4. hadis)

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Buhârî, bu hadîsi *Sahîh*'inde Ebû Sa'îd el-Hudrî tarîki ile, sabah namazı manasında kullanılan “salatü'l-ğadati” lafzı yerine, yine aynı anlama gelen “subh” kelimesini; doğmak anlamına gelen “tetlu'u” kelimesi yerine de aynı manaya gelen “tertefüü” fiilini getirerek şu lafızlarla rivayet etmiştir:

أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - ﷺ - يَقُولُ « لَا صَلَاةَ بَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَرْتَفِعَ الشَّمْسُ ، وَلَا صَلَاةَ بَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغِيبَ الشَّمْسُ » .³⁷⁹

Müslim, bu hadîsi *Sahîh*'inde Ebû Sa'îd el-Hudrî tarîki ile şu lafızlarla rivayet etmiştir:

أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا صَلَاةَ بَعْدَ صَلَاةِ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ وَلَا صَلَاةَ بَعْدَ صَلَاةِ الْفَجْرِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ³⁸⁰

Ebû Dâvûd, *Sünen*'inde bu hadîsi, şahit olarak şu lafızlarla rivayet etmiş ve sonunda susmuştur:

عَمُرُ أَنْ نَبِيَّ اللَّهِ - ﷺ - قَالَ « لَا صَلَاةَ بَعْدَ صَلَاةِ الصُّبْحِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ وَلَا صَلَاةَ بَعْدَ صَلَاةِ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ » .³⁸¹

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.³⁸²

Nesâî, *Sünen*'inde bu hadîsi Ebû Sa'îd el-Hudrî tarîki ile “el-ğada” kelimesi yerine “el-fecr”; batmak manasına gelen “tetlau” fiili yerine de “tebzüğü” fiilini getirerek şu şekilde rivayet etmiştir:

³⁷⁶ Zehebî ve Irâkî'ye göre cerhin 3. , Sehâvî'ye göre 5. Mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir râvînin rivayet ettiği hadis i'tibar için alınır. İbn Ma'in ve Ebu Zür'ate ed-Dîmeşkî bu sîgayı sika manasında kullanırlar. (Aydınli, *Istılahlar*, s. 86).

³⁷⁷ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 3, s. 440.

³⁷⁸ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 455. (no:5547)

³⁷⁹ Buhârî, *Mevâkîtü's-salat*, 31.

³⁸⁰ Müslim, *Salâtü'l-müsâfirîn ve gasruha*, 51. (no: 288-827)

³⁸¹ Ebû Dâvûd, *Salat*, 299. (no: 1276)

³⁸² Ebû Dâvûd, *Salat*, 10. (no: 1278)

أَنَّه سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا صَلَاةَ بَعْدَ الْفَجْرِ حَتَّى تَبْزُغَ الشَّمْسُ وَلَا صَلَاةَ بَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ³⁸³

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.³⁸⁴

İbn Mâce, *Sünen*'inde bu hadîsi Ebû Sa'îd el-Hudrî tarîki ile ve aynı senedle “salatü'l-ğada” sabah namazı yerine yine aynı anlama gelen “el-fecr” kelimesini getirerek şu lafızlarla rivayet etmiştir:

عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عَمْرِو بْنِ قَزَعَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا صَلَاةَ بَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ وَلَا صَلَاةَ بَعْدَ الْفَجْرِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ³⁸⁵

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.³⁸⁶

Ebû Yusuf³⁸⁷ ve Muhammed b. Hasen³⁸⁸ de bu hadisi *el-Âsâr*'larında aynı senedle ve benzer şekilde rivayet etmişlerdir.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Sa'îd el-Hudrî tarîki ile ve aynı senedle;

ثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ عَمْرِو بْنِ قَزَعَةَ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ يَحْدِثُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ... وَسَمِعْتَهُ يَقُولُ لَا صَلَاةَ بَعْدَ صَلَاتَيْنِ صَلَاةِ الْفَجْرِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ وَصَلَاةِ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ³⁸⁹

Şuayb Arnavut, isnadının Şeyhayn'ın şartına göre sahih olduğunu söylemiştir.³⁹⁰

İbn Hanbel, ayrıca bu hadîsi gerek “subh”, gerek de “ğada” kelimelerini kullanarak *Müsned*'inin çeşitli yerlerinde rivayet etmiştir.³⁹¹

Elbânî, Ebû Sa'îd el-Hudrî tarîki ile rivayet edilen bu hadîsin “müttefekün aleyh” ve “sahîh” olduğunu zikretmiştir.³⁹²

Bu hadîsin sahih olduğunu söyleyebiliriz.

³⁸³ Nesâî, *Mevâkît*, 35. (no: 267)

³⁸⁴ Nesâî, *Mevâkît*, 35. (no: 267)

³⁸⁵ İbn Mâce, *İkametü's-salat ve's-sünnetü fiha*, 147. (no: 1249)

³⁸⁶ İbn Mâce, *İkametü's-salat ve's-sünnetü fiha*, 147. (no: 1249)

³⁸⁷ Ebû Yusuf, *Kitâbu'l-âsâr*, s. 19-20. (no: 91)

³⁸⁸ Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 30. (no: 148)

³⁸⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c.3, s. 51. (no: 11501)

³⁹⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c.3, s. 51.(no: 11501)

³⁹¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 18; c. 2, s. 24, 106, 179; c. 4, s. 219.

³⁹² Elbânî, *İrvâü'l-ğalîl*, c. 2, s. 236. (no: 479)

10.HADİS

(الحديث العاشر): وبه قال : حدثنا أبو حنيفة عن بلال عن وهب بن كيسان عن جابر بن عبد الله الأنصاري رضي الله عنهما أن رسول الله ﷺ كان يعلمهم التكبير في الصلاة كلما ركعوا وسجدوا كما يعلمهم السورة من القرآن.

(**Onuncu hadis**): Aynı senedle Lü'lûî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Bilal'den, o da Vehb b. Keysan'dan, o da Cabir b. Abdullah el-Ensârî radiyallahu anhuma'dan onların şöyle dediklerini rivayet etti : “Muhakkak ki Rasulullah (s.a.v.), ashabına tıpkı Kur'an-ı Kerim'den sure öğrettiği gibi namaz içerisinde her rûku ve secdeye gidişte tekbir getirmeyi (Allahu Ekber) öğretirdi.”

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Bilal: Bilal b. Mirdas'tır. İbn Ebî Musa el-Fezari en-Nasibi denilir. İbn Hibbân onu *Sikât'ta* etbaü't-tabiin arasında zikretmiştir. İbn Huzeyme, onun hadisini *Sahih*'inde tahrir etmiştir. Vehb b. Keysan'dan hadis rivayet etmiştir. Ebû Hanîfe de kendisinden hadis işitmiştir.³⁹³ Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce, *Sünen*'lerinde kendisinin hadisine yer vermişlerdir. İbn Hacer, kendisini “makbul” olarak değerlendirmiş ve 7. tabakaya (etbaü't-tabiinin büyüklerinden) dahil etmiştir.³⁹⁴

Vehb b. Keysan: Vehb b. Keysan el-Kureşi Mevla Âl-i ez-Zübeyr Ebû Nuaym el-Medenî el-Muallim el-Mekki'dir. Nesâî kendisi için “sika” demiştir. İbn Hibbân, onu *Sikât'ta* zikretmiştir. Cabir'den hadis işitmiştir. Muhammed b. Amr, onun fetvalarının olmadığını, “sika” bir muhaddis olduğunu ve 127/745 senesinde vefat ettiğini belirtmiştir. Amr b. Ali ve Tirmizî 129/749 senesinde öldüğünü zikretmişlerdir. İbn Hacer de ilk zikredilenin daha doğru ve meşhur olduğunu zikretmiştir. İclî, Vehb b. Keysan'ın “Medineli, tabiin ve sika” olduğunu söylemiştir.

³⁹³ İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, c. 1, s. 254.

³⁹⁴ İbn Hacer, *Takribü't-Tehzib*, s. 129. (no: 783)

İbn Maîn de ona “sika” derken Abdullah b. Ahmed de babasından aynı şeyi zikretmiştir. Kütüb-i Sitte sahibi İmamlar, kendisinden hadis rivayet etmişlerdir.³⁹⁵

Câbir b. Abdillâh b. Amr b. Harâm b. Sa‘lebe el-Ensârî (r.a.): Sahabîdir. 19 gazveye katılmıştır. 94 yaşında iken Medine’de vefat etmiştir.³⁹⁶ Amr b. Ali ve Yahya b. Bükeyr ve diğerleri kendisinin 78 senesinde vefat ettiğini zikretmiştir.³⁹⁷

“En çok hadis rivayet eden sahâbîlerden biridir. Hicretten on altı yıl önce (607’de) Medine’de dünyaya geldi. Hazrecoğulları’nın Benî Seleme kabilesinden olup Ebû Abdurrahman ve Ebû Muhammed künyeleriyle de anılır. Câbir b. Abdillâh Hz. Peygamber’den, Hz. Ebû Bekir, Ömer, Ali, Ebû Ubeyde b. Cerrâh, Muâz b. Cebel, Zübeyr b. Avvâm ve diğer sahâbîlerden pek çok hadis rivayet etmiştir. Binden fazla hadis nakleden altı sahâbîden (müksirûn) biri olarak 1540 rivayeti hadis külliyyatında yer almıştır. Rivayet ettiği hadislerden elli sekizi Buhârî ve Müslim’de, ayrıca yirmi altısı yalnız *Sahîh-i Buhârî*’de, 126’sı da *Sahîh-i Müslim*’de yer almaktadır. Rivayetleri toplu olarak da Ahmed b. Hanbel’in Müsned’inde bulunmaktadır (III, 292-400). Câbir’in hacca dair rivayetlerini ihtiva eden *Kitâbü’l-Mensek* adlı bir sahîfe’sinden bahsedilmektedir. Medine’de fetva veren sahâbîler arasında bulunan Câbir’in verdiği fetvalar bir küçük cüz tutacak hacimdedir. Ayrıca talebelerinden Süleyman b. Kays el-Yeşkürî’nin kendisinden bir sahîfe yazıp rivayet ettiği kaydedilmektedir (İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IV, 215).”³⁹⁸

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Bu hadîs, Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî’nin rivayetiyle Mâlik’in *Muvatta*’nda kendi tarîki olan Câbir b. Abdillâh tarîki ile şu şekilde rivayet edilmiştir ve bir nüshada “kane yuallimuhum” şeklinde geldiği ifade edilmiştir:

399

حدثنا وهب بن كيسان عن جابر بن عبد الله الأنصاري : أنه يعلمهم التكبير في الصلاة أمرنا أن نكبر كلما خفضنا ورفعنا

³⁹⁵ İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, c. 4, s. 331-332.

³⁹⁶ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, s. 136. (no: 871)

³⁹⁷ İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, c. 1, s. 282.

³⁹⁸ M. Yaşar Kandemir, “Câbir b. Abdillâh”, *DİA*, VI, 530-531, İstanbul, 1992. Ayrıca geniş bilgi için bu konuda yapılmış doktora tezi bk. Abdurrahman Ece, “Cabir b. Abdillâh ve Hadis Tarihindeki Yeri”, Bayburt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2016; Murat Doğru, “Cabir b. Abdillâh ve Hadis İlmindeki Yeri”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015.

³⁹⁹ Mâlik b. Enes Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî (ö. 179/795), *Muvatta’ul-imâm Mâlik bi rivâyeti Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî, Mea ta’likul Mümecced ale*

Görüldüğü gibi hadîste secdeye indiler manasına gelen “secedû” kelimesinin yerine yine aynı şekilde secdeye indik manasına gelen “hafedna” kelimesi gelmiştir. Yukarıda Mâlik’in *Muvatta*’nda zikredilen “Emerena en nükebbira (Bize tekbir getirmemizi emrediyordu)” kısmı ise tahririni yaptığımız hadîste yer almamaktadır. Mânen rivayeti hadîsimizle aynı olmakla birlikte hadîsimizin son kısmını oluşturan “Kema yuallimuhum es-sûrete mine’l-Ku’rân (Tıpkı Kur’ânı onlara öğrettiği gibi)” ifadesi burada zikredilmemektedir. Bu kısmın geçtiği hadisleri ise aşağıdaki tahrirlerimizde zikredeceğiz.

Yahya el-Leysi’nin *Muvatta*’nda da yine benzer şekilde gelmiştir:

عن أبي نعيم وهب بن كيسان عن جابر بن عبد الله: أنه كان يعلمهم التكبير في الصلاة قال فكان يأمرنا أن نكبر كلما خفضنا

400
ورفعنا

Muhammed b. Hasen eş-Şeybanî’nin, İbn Hacer el-Askalanî *el-Îsâr bi ma’rifeti ruvâti’l-âsâr* ile birlikte olan *Kitâbü’l-âsâr*’nda “et-teşehhüd” ziyadesi dışında hadîsin tamamını kapsayacak şekilde aynı senedle şöyle rivayet edilmiştir:

مُحَمَّدُ قَالَ: أَبُو حَنِيفَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا بِلَالٌ عَنْ وَهْبِ بْنِ كَيْسَانَ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعْلَمُنَا التَّشَهُدَ وَالتَّكْبِيرَ فِي الصَّلَاةِ، كَمَا يَعْلَمُنَا السُّورَةَ مِنَ الْقُرْآنِ.⁴⁰¹

Ebû Yusuf’un *Âsar*’nda aynı senedle ve ufak değişikliklerle şu şekilde rivayet edilmiştir:

عن أبيه عن أبي حنيفة ، عن بلال ، عن وهب بن كيسان ، عن جابر بن عبد الله رضي الله عنهما ، عن النبي ﷺ أنه كان يقول :

« كبروا كلما ركعتم ، وقعدتم ، ورفعتم رءوسكم » . قال : « وكان يعلمنا التشهد كما يعلمنا السورة من القرآن »⁴⁰²

İbn Ebî Şeybe’nin *Musannef*’inde;

عَنْ وَهْبِ بْنِ كَيْسَانَ ، قَالَ : كَانَ جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ يُعَلِّمُنَا التَّكْبِيرَ فِي الصَّلَاةِ ، نُكَبِّرُ إِذَا خَفَضْنَا ، وَإِذَا رَفَعْنَا.⁴⁰³

Muvattai Muhammed Şerhu’l-Allame Abdilhayy el-Leknevi, Tahkik: Takiyyüddin en-Nedevî, 1. baskı, Dimeşk: Dârül-Kalem, 1991, c. 1, s. 378, *Muvatta*’, Ebvabü’s Salat, 33. (no: 101)

⁴⁰⁰ Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî (ö. 179/795), *el-Muvatta’ li imam Mâlik bi rivâyeti Yahya el-Leysi*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâr-ü İhyâi’l Kütübi’l-Arabî, ts, *Muvatta*’, Salât, 4. (no: 21)

⁴⁰¹ Şeybânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad eş-Şeybânî (ö. 189/805), *Kitâbü’l-Âsâr*, (İbn Hacer el-Askalanî’nin “*el-Îsâr bi ma’rifet-i ruvâti’l-âsâr*”ı ile birlikte olan kitaptır.), 1. baskı, Pakistan-Kıratşa: İdâretü’l-Kur’ân ve’l-Ulûmi’l-İslâmiyye, h. 1407, s. 15. (no: 78)

⁴⁰² Ebû Yûsuf, Ya’küb b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa’d el-Kûfi (ö. 182/798), *Kitabu’l-âsâr*, ta’lik: Ebû’l-Vefâ, Beyrut: Dârü’l-kütübi’l-ilmîyye, ts, s. 22. (no: 109)

⁴⁰³ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, c. 1, s. 240. (no: 2496)

Hadîsteki “Tıpkı Kur’ânı onlara öğrettiği gibi tekbiri de öğretiyordu” ifadesinin yerine “Tıpkı Kur’ânı onlara öğrettiği gibi istihareyi de öğretiyordu.” ibaresinin Buhârînin *Sahîh*’inde şu şekilde geçtiğini tesbit ettik:

أَخْبَرَنِي جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ السَّلْمِيُّ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - ﷺ - يُعَلِّمُ أَصْحَابَهُ الْإِسْتِخَارَةَ فِي الْأُمُورِ كُلِّهَا ، كَمَا يُعَلِّمُ السُّورَةَ مِنَ الْقُرْآنِ 404

Yine hadîsin “Tıpkı Kur’anı onlara öğrettiği gibi tekbiri de öğretiyordu” kısmının İbn Hanbel’in *Müsned*’inde “Tıpkı Kur’anı onlara öğrettiği gibi bu duayı da öğretiyordu.” şeklinde şâhit olarak geçtiğini görmekteyiz:

عن عبد الله بن عباس : ان رسول الله صلى الله عليه و سلم كان يعلمهم الدعاء كما يعلمهم السورة من القرآن يقول قولوا اللهم اني أعوذ بك من عذاب جهنم. . . 405

Şuayb Arnavut, isnadının Müslim’in şartına göre sahîh olduğunu ifade etmiştir.⁴⁰⁶

Ebû Dâvûd, *Sünen*’inde hadîsin bir kısmını şâhit olarak şu şekilde rivayet etmiş ve sonunda sükut etmiştir:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - ﷺ - يُعَلِّمُنَا الشَّهَادَةَ كَمَا يُعَلِّمُنَا الْقُرْآنَ وَكَانَ يَقُولُ « التَّحِيَّاتُ الْمُبَارَكَاتُ الصَّلَوَاتُ الطَّيِّبَاتُ. . . » 407

Elbânî bu hadisi sahîh olarak değerlendirmiştir.⁴⁰⁸

Yukarıdaki bilgiler neticesinde hadis hakkında hasen ile sahîh arasında değerlendirmeler yapılmıştır.

11.HADİS

(الحديث الحادى عشر): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن أبي الحسن موسى ابن أبي عائشة عن عبد

الله بن شداد بن الهاد عن جابر بن عبد الله رضى الله عنهما عن النبي ﷺ: أنه صلى و رجل يقرأ

خلفه فجعل رجل من أصحاب النبي صلى الله عليه و سلم ينهاه عن القراءة فى الصلاة خلف

⁴⁰⁴ Buhârî, Tevhîd, 10.

⁴⁰⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 242. (no: 2168)

⁴⁰⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 242. (no: 2168)

⁴⁰⁷ Ebû Dâvûd, Salat, 182. (no: 974)

⁴⁰⁸ Ebû Dâvûd, Salat, 182. (no: 976)

رسول الله صلى الله عليه و سلم فتنازعا حتى ذكر ذلك للنبي صلى الله عليه و سلم فقال النبي

ﷺ: "من صلى خلف إمام فقراءة الامام له قراءة."

(**On birinci hadis**): Aynı senedle Lü'lûî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Ebû'l-Hasen Musa b. Ebî Âişe'den, o da Abdullah b. Şeddâd b. el-Hâd'dan, o da Cabir b. Abdullah (r.a.)'dan, o da Nebî (s.a.v.)'den onun şöyle dediğini tahdis etmiştir: "Muhakkak ki Nebî (s.a.v.) arkasında Kur'ân okuyan bir adam varken namaz kılıyordu. Daha sonra Nebî (s.a.v.)'nin ashabından bir kişi Rasulullah (s.a.v.)'in arkasında namaz kılarken Kur'ân okumayı yasakladığını söylemeye başladı. Sonra bu iki sahâbi konu Nebî (s.a.v.)'ye anlatıluncaya kadar aralarında tartıştılar. Nebî (s.a.v.) de şöyle buyurdu: "Kim imamın arkasında namaz kılsa o imamın kıraati, imamın arkasında cemaat olan kişinin kıraatidir."

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Musa b. Ebî Âişe: Tam adı Musa b. Ebî Âişe el-Mahzumi el-Hemdânî Ebû'l-Hasen el-Kufî'dir. Âl-i Ca'de b. Hübeyre'nin mevlasıdır. İbn Uyeyne: "Musa b. Ebî Âişe bize tahdis etti ve o sikalardandır." demiştir. Abdullah b. Şeddâd b. el-Hâd'dan hadis işitmiştir. İbn Ma'în, onun "sika" olduğunu söylemiştir. İbn Hibbân da onu *Sikat*'ta zikretmiştir. Yakup b. Süfyan onun "sika ve kufeli" olduğunu belirtmiştir.⁴⁰⁹ 5. tabakadandır. Kütüb-i Sitte sahibi İmamlar, kendisinin hadisine eserlerinde yer vermiştir.⁴¹⁰

Abdullah b. Şeddâd b. El-Hâd: Tam adı Abdullah b. Şeddâd b. El-Hâd el-Leysî Ebû'l-Velîd el-Medenî'dir. İclî ve Hatîb, onun tabiinın büyüklerinden ve sikalarından olduğunu zikretmiştir. Ebû Zür'a ve Nesâî, ona "sika" demiştir. İbn Nümeyr, 81/700 senesinde Düceyl'de öldürüldüğünü söylemiştir. İbn Hibbân, kendisini *Sikat*'ta zikretmiştir. İbn Sa'd, "sika fi'l-hadis" demiştir.⁴¹¹ Kendisi fakîhler

⁴⁰⁹ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 4, s.179.

⁴¹⁰ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 552. (no: 6980)

⁴¹¹ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 2, s.352.

arasında sayılmaktaydı. Kütüb-i Sitte sahibi İmamlar, kendisinin hadisine eserlerinde yer vermişlerdir.⁴¹²

Câbir b. Abdillâh (r.a.): Sahabîdir. Bk. 10. hadis.

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Hafız Kasım Kutluboğa (ö. 879/1475), bu hadîsi aynı senedle şöyle rivayet etmiştir:

عن موسى بن أبي عائشة، عن عبد الله بن شداد، عن جابر ر.ع. قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : "من كان له إمام فقراءة الإمام له قراءة."⁴¹³

Hafız Kutluboğa, bu hadîsi Kütüb-i Sitte İmamlarının hepsinin kendisinden hadis rivayet ettiği hafız ve sika olan Ahmed b. Menî'in (ö. 244/859) *Müsned*'inden naklen yazdıktan sonra şöyle demiştir: "Bu hadîsin senedi, *Sahîhayn*'ın senedir. Bununla Dârekutni'nin 'Bu hadîsi merfu olarak yalnızca Hasan İbn Umare ve Ebû Hanîfe rivayet etmiştir. Bu ikisi de zayıftır.' sözünün batıl olduğu ortaya çıkmıştır. Ebû Hanîfe'nin zayıf oluşu merduddur. Hafız Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*'inde, Hafız Abdülhalık Tâceddin b. Esed, *Mucem*'inde, Yahya b. Ma'în'in şöyle dediğini nakletmişlerdir: Ebû Hanîfe hadiste sikadır."⁴¹⁴

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*'inde bu hadîsi Cabir tarîki ile şu şekilde rivayet etmiştir:

أنا حسن بن صالح عن أبي الزبير عن جابر عن النبي صلى الله عليه و سلم قال : من كان له إمام فقراءته له قراءة⁴¹⁵

Şuayb Arnavut, şevahid ve diğer tarikleri ile bu hadisin hasen olduğunu belirtmiş, isnadının ise Hasen b. Salih'den dolayı zayıf olduğunu belirtmiştir.⁴¹⁶ Ancak Hasen b. Salih, tahrîcini yaptığımız hadisin ravileri arasında yer almamaktadır.

⁴¹² İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 307. (no: 3382)

⁴¹³ İbn Kutluboğa, Ebü'l-Adl Zeynüddîn (Şerefüddîn) Kâsım b. Kutluboğa b. Abdillâh es-Sûdûnî el-Cemâlî el-Mısırî (ö. 879/1474), *et-Ta'rîf ve'l-ihbâr bi tahrîci ehâdisi'l-İhtiyâr*, Tahkik: Ebû Mâlik Cihad b. Seyyid el-Mürşîdî, Kahire: el-Faruku'l-hadisiyye lit tbaati ve'n-neşr, 1. baskı, 2012, c. 1, s. 168-169. (no: 178)

⁴¹⁴ İbn Kutluboğa, *et-Ta'rîf ve'l-ihbâr bi tahrîci ehâdisi'l-İhtiyâr* s. 168-169; Hafız Ahmed b. Menî için bk. *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 85.

⁴¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 3, s. 339. (no: 14684)

⁴¹⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 3, s. 339. (no: 14684)

İbn Ebî Şeybe, *Musannef*'inde bu hadîsi iki ayrı senedle (ilk senedde aynı raviler olmasına rağmen sahabi olan Câbir atlanılarak mürsel yapılmıştır.) şu şekilde rivayet etmiştir:

417 عَنْ مُوسَى بْنِ أَبِي عَائِشَةَ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَادٍ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : مَنْ كَانَ لَهُ إِمَامٌ ، فَقَرَأْتُهُ لَهُ قِرَاءَةً.

418 عَنْ حَسَنِ بْنِ صَالِحٍ ، عَنْ أَبِي الرَّبِيعِ ، عَنْ جَابِرٍ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ، قَالَ : كُلُّ مَنْ كَانَ لَهُ إِمَامٌ ، فَقَرَأْتُهُ لَهُ قِرَاءَةً.

Hafız Alaaddin el-Mardîni, "Bu sened sahîh bir senedir." demiştir.⁴¹⁹

Hafız Alaaddin el-Mardîni, konumuzla alakalı olan aşağıdaki hadîsin de sahîh, muttasıl ve Müslim'in şartına uygun olduğunu söylemiştir.⁴²⁰

حدثنا وكيع عن الضحَّاک ابن عثمان عن عبيد الله بن مقسم عن جابر قال : "لا يُقرؤ خلف الإمام."

Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî (ö. 235/849), İbn Hacer el-Askalânî'nin *el-İsâr*'ı ile birlikte olan *Kitâbü'l-âsâr*'ında bu hadîsi aynı senedle şu şekilde rivayet etmiştir:

مُحَمَّدُ قَالَ : أَخْبَرَنَا أَبُو حَنِيفَةَ قَالَ : حَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ مُوسَى بْنُ أَبِي عَائِشَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَادِ بْنِ الْهَادِ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيِّ ر.ع. قَالَ : صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَجُلٌ خَلْفَهُ يَقْرَأُ فَيَجْعَلُ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْهَاهُ عَنِ الْقِرَاءَةِ فِي الصَّلَاةِ ، فَقَالَ أَتَنْهَانِي عَنِ الْقِرَاءَةِ خَلْفَ نَبِيِّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ؟ فَتَنَازَعَا ، حَتَّى ذَكَرَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : "مَنْ صَلَّى خَلْفَ إِمَامٍ فَإِنْ قَرَأَ الْإِمَامُ لَهُ قِرَاءَةً".⁴²¹

Ebû Yusuf, *Kitâbü'l-âsâr*'ında aynı senedle;

عَنْ أَبِيهِ عَنِ أَبِي حَنِيفَةَ ، عَنْ مُوسَى بْنِ أَبِي عَائِشَةَ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَادِ بْنِ الْهَادِ ، عَنْ أَبِي الْوَلِيدِ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ، أَنَّ رَجُلًا قَرَأَ خَلْفَ النَّبِيِّ ﷺ فِي الظَّهْرِ أَوْ الْعَصْرِ ، قَالَ : قَالَ : فَأَوْمَأَ إِلَيْهِ رَجُلٌ فَنَهَاهُ فَأَبَى ، فَلَمَّا انصَرَفَ قَالَ : أَتَنْهَانِي أَنْ أَقْرَأَ خَلْفَ النَّبِيِّ ﷺ ؟ فَتَذَاكَرْنَا ذَلِكَ حَتَّى سَمِعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : « مَنْ صَلَّى خَلْفَ إِمَامٍ ، فَإِنْ قَرَأَ

422 الإمام له قراءة »

⁴¹⁷ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, c. 1, s. 376.

⁴¹⁸ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, c. 1, s. 377.

⁴¹⁹ İbnü't-Türkmânî, Ebü'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Osmân b. İbrâhîm et-Türkmânî el-Mardîni (ö. 750/1349), *el-Cevherü'n-nakî*, Dârü'l-fikir, ts., c. 2, s. 159.

⁴²⁰ İbnü't-Türkmânî, *el-Cevherü'n-nakî*, c. 2, s. 161.

⁴²¹ Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî, *Kitâbü'l-âsâr mea el-İsâr bi ma'rifeti ruvâti'l-âsâr li'l-Hâfız Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî*, s. 17. (no: 86)

⁴²² Ebû Yusuf, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 23-24. (no: 113.)

Ali el-Kârî (ö. 1014/1605), Hârisî (ö. 348/959)'nin yazdığı Ebû Hanîfe'nin *Müsned*'ini şerh ederken, Ebû Hanîfe'nin, bu hadîsinin sahîh bir senedle merfu olarak rivayet edildiğini zikrettiğini söylemiştir.⁴²³

İmam Muhammed'in rivayeti olan *Muvatta*'da bu hadis aynı senedle ve şu lafızlarla rivayet edilmiştir:

قال مُجَدِّدٌ : أَخْبَرَنَا أَبُو حَنِيفَةَ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ مُوسَى بْنُ أَبِي عَائِشَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَادٍ بْنِ الْهَادِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ : « مَنْ صَلَّى خَلْفَ الْإِمَامِ فَإِنَّ قِرَاءَةَ الْإِمَامِ لَهُ قِرَاءَةٌ ».⁴²⁴

Hafız İbn Hümmam (ö. 861/1457), İmam Muhammed'in *Muvatta*'ndaki Ebû Hanîfe hadîsinin sahîh senedle ve merfu olarak rivayet edildiğini söylemiştir.⁴²⁵

Abdurrezzak b. Hemmam'ın *Musannef*'inde bu hadis, aynı senedle ve mürsel yapılarak şu lafızlarla rivayet edilmiştir:

عَنْ مُوسَى بْنِ أَبِي عَائِشَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَادٍ بْنِ الْهَادِ اللَّيْثِيِّ قَالَ صَلَّى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الظُّهْرَ أَوْ الْعَصْرَ فَجَعَلَ رَجُلٌ يَقْرَأُ خَلْفَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَجُلٌ يَنْهَاهُ فَلَمَّا صَلَّى قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ كُنْتُ أَقْرَأُ وَكَانَ هَذَا يَنْهَانِي فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : « مَنْ كَانَ لَهُ إِمَامٌ فَإِنَّ قِرَاءَةَ الْإِمَامِ لَهُ قِرَاءَةٌ ».⁴²⁶

Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*'da, Cabir tarîki ile ve aynı senedle;

عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ عَنْ مُوسَى بْنِ أَبِي عَائِشَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَادٍ بْنِ الْهَادِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ - : أَنَّهُ صَلَّى وَكَانَ مَنْ خَلْفَهُ يَقْرَأُ ، فَجَعَلَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ - يَنْهَاهُ عَنِ الْقِرَاءَةِ فِي الصَّلَاةِ ، فَلَمَّا انْصَرَفَ أَقْبَلَ عَلَيْهِ الرَّجُلُ فَقَالَ : أَتَنْهَانِي عَنِ الْقِرَاءَةِ خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ - فَتَنَازَعَا حَتَّى ذَكَرَا ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ - فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ - : « مَنْ صَلَّى خَلْفَ الْإِمَامِ ، فَإِنَّ قِرَاءَةَ الْإِمَامِ لَهُ قِرَاءَةٌ ».⁴²⁷

Tahavi, *Şerhu Me'âni'l-âsâr*'da Cabir tarîki ile ve aynı senedle;

عن النعمان عن موسى بن أبي عائشة عن عبد الله بن شداد عن جابر بن عبد الله أن النبي صلى الله عليه وسلم قال : من كان له إمام فقراءة الامام له قراءة.⁴²⁸

İbn Mâce, *Sünen*'inde bu hadîsi getirerek, senedinde bulunan Cabir el-Cu'fi'nin “kezzab” olduğunu söylemiştir. Ancak tahricini yaptığımız hadisin

⁴²³ Ali el-Kârî, Ali b. Sultan Muhammed el-Herevî el-Kârî (ö. 930/1014), *Şerhu Müsnedi Ebî Hanîfe bi cem'i Ebî Muhammed Abdullah b. Muhammed el-Buhârî el-Hârîsî* 1. baskı, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, h. 1405-m. 1985, s.308.

⁴²⁴ *Muvatta*, Ebvabü's-Salat, 34. (no: 117)

⁴²⁵ Kemaleddin Muhammed İbn Abdülvahid es-Sivasi, *Şerhu fethü'l-kadîr ale'l-hidâye şerhu bidâyeti'l-mübtedi li'l-Merğînânî*, Darulfikr, 2. baskı, h.1397-1977m, c. 1, s. 338.

⁴²⁶ Abdurrezzak b. Hemmam, *Musannef*, c. 2, s. 136.

⁴²⁷ Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*, c.2, s. 159.

⁴²⁸ Tahâvî, *Şerhu me'âni'l-âsâr*, c. 1, s. 217.

senedinde Cabir el-Cu'fi yer almamaktadır. İbn Mâce bu hadîsi şu şekilde rivayet etmiştir:

عَنْ الْحَسَنِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي الرَّبِيعِ عَنْ جَابِرٍ قَالَ

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ كَانَ لَهُ إِمَامٌ فَقَرَأَهُ الْإِمَامُ لَهُ قِرَاءَةً⁴²⁹

Elbânî hasen demiştir.⁴³⁰

Bu hadisi şerif, Cabir b. Abdillâh, İbn Ömer, Ebû Said el-Hudri, İbn Abbas, Ebû Hüreyre, Enes b. Mâlik'ten (r.a.) sahîh, hasen ve zayıf olmak üzere birçok tarikile hem merfu hem sahâbi mürseli olarak rivayet edilmiştir. Darekutni, Taberânî, Tahavi (40 hadis), İbn Adiy, İbn Hibbân ve benzeri muhaddislerin kitaplarında çok fazla rivayet edilmiştir. Biz bunların sahîh olanlarından bazılarını zikretmekle kifayet ettik. Bu bilgiler ışığında hadisin ravilerinin sika ve hadisin sahîh olduğunu söyleyebiliriz.⁴³¹

12.HADİS

(الحديث الثاني عشر): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن أبي الحسن عن أبي الوليد عن جابر

رضى الله عنه قال: انصرف رسول الله ﷺ من صلاة الظهر والعصر فقال: "من قرأ سبح اسم

ربك الأعلى؟" فسكت القوم مراراً فقال رجل: "أنا يا رسول الله!". فقال: "لقد رأيتك قبل

تنازعي أو تخالفني القرآن."

(**On İkinci hadis**): Aynı senedle Lü'lüü şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Ebû'l-Hasen'den, o da Ebû'l-Velid'den, o da Cabir (r.a.)'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Rasulullah (s.a.v.) öğle ve ikinci namazından döndü ve şöyle dedi: "Sebbih isme rabbike'l-A'la (ayetiyle başlayan A'la suresini) kim okudu?" Bunun üzerine topluluk Rasulullah (s.a.v.)'ın defalarca sorması üzerine her seferinde sustu. Daha sonra bir adam şöyle dedi: "Benim Ya

⁴²⁹ İbn Mâce, İkâmeti's-salati ve's-sünneti fiha, 13. (no: 850)

⁴³⁰ İbn Mâce, İkâmeti's-salati ve's-sünneti fiha, 13. (no: 850)

⁴³¹ Cemaleddin ez-Zeyla'i, *Nasbu'r-râye*, c. 2, s. 6-14. ; ez-Zebîdi, Ebû'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirezzâk ez-Zebîdî el-Bilgrâmî el-Hüseynî (ö. 1205/1791), *Ukûdü'l-cevâhir'il-münîfe*, Ezher: Matbaatü Şebekşî, c. 1, s. 72-74.

Rasulallah!” Rasulullah (s.a.v.) de şöyle buyurdu: “Bundan önce de Kur’ân okurken beni şaşırttığını ya da okuyuşumu karıştırdığını gördüm.”

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Ebû'l-Hasen: Senedde geçen Ebû'l-Hasen, Musa b. Ebî Âişe'dir. Bu hadîsimizde aynı ravi, künyesi ile zikredilmiştir.⁴³² Bir önceki hadiste (11. hadis) bu raviyi incelediğimiz için burada tekrarlamayacağız.

Ebû'l- Velîd: Araştırmalarımız neticesinde senedde geçen Ebû'l-Velîd'in, Abdullah b. Şeddâd b. El-Hâd olduğunu tesbit ettik. Abdullah b. Şeddâd'ı ise bir önceki hadiste (11. hadis) ele aldığımız için tekrar etmeyeceğiz.

Câbir b. Abdillâh (r.a.): Sahabîdir. Bk. 10. hadis.

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Bu hadis, Müsnedü Ebî Hanîfe'nin Hârisî rivayetinin şerhinde aynı senedle ve çok yakın metin ile örneğin مراراً ziyadesi olmaksızın, ve tahrîcini yaptığımız hadiste şaşırtmak, karıştırmak manasına gelen تخالفنى kelimesi yerine aynı anlama gelen تخالجنى kelimesi kullanılarak rivayet edilmiştir.⁴³³

Hadis, Müslim'in *Sahîh*'inde şâhit olarak ikisi İmran b. el-Husayn, diğeri de Katade tarîki ile olacak şekilde rivayet edilmiştir. Bunlardan bu hadîsin lafzını en çok kapsayacak olan İmran b. el-Husayn tarîki şu şekilde gelmiştir:

عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ صَلَّى بِنَا رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاةَ الظُّهْرِ أَوْ العَصْرِ فَقَالَ أَيُّكُمْ قَرَأَ خَلْفِي بِسَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الأَعْلَى فَقَالَ رَجُلٌ أَنَا وَمَ أَرِدُ بِمَا إِلاَّ الحَيْثَرَ قَالَ قَدْ عَلِمْتُ أَنَّ بَعْضَكُمْ خَالَجَنِيهَا⁴³⁴

عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى الظُّهْرَ فَجَعَلَ رَجُلٌ يَقْرَأُ خَلْفَهُ بِسَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الأَعْلَى فَلَمَّا انصَرَفَ قَالَ أَيُّكُمْ قَرَأَ أَوْ أَيُّكُمْ القَارِئُ فَقَالَ رَجُلٌ أَنَا فَقَالَ قَدْ ظَنَنْتُ أَنَّ بَعْضَكُمْ خَالَجَنِيهَا⁴³⁵

⁴³² Bu ravi için bk. 11. hadis.

⁴³³ Ali el-Kârî, *Şerhu Müsnedi Ebi Hanîfe*, s. 310.

⁴³⁴ Müslim, Salat, 12. (no: 47-398)

⁴³⁵ Müslim, Salat, 12. (no: 48-398)

Abdurrezzak b. Hemmam ise *Musannef*'inde bu hadîsi yine İmran b. el-Husayn ve el-Velid b. Ebî Büşeyr tarikleri ile şu lafızlarla rivayet etmiştir:

عن عمران بن الحصين أن رسول الله صلى الله عليه وسلم صلى بأصحابه الظهر فلما قضى صلاته قال أيكم قرأ بسبح اسم ربك الأعلى فقال بعض القوم أنا يا رسول الله قال قد عرفت أن بعضكم خالجنها⁴³⁶

عن عمران بن الحصين: أن رسول الله صلى الله عليه وسلم صلى بأصحابه الظهر قال: فلما فرغ قال: هل قرأ أحد منكم سبح اسم ربك الأعلى؟ فقال رجل: أنا قرأتها. قال النبي: قد قلت ما لي أنزعها.⁴³⁷

عن موسى بن أبي عائشة عن الوليد بن أبي بشير قال قرأ رجل بسبح اسم ربك الأعلى خلف النبي صلى الله عليه وسلم فذكر ذلك للنبي صلى الله عليه وسلم فقال قد ذكر أن بعضكم خالجنها⁴³⁸

Ebû Dâvûd, *Sünen*'inde bu hadîsi şahit olarak İmran b. El-Husayn tarîki ile yakın lafızlarla şu şekilde rivayet etmiştir:

عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى الظُّهْرَ فَجَاءَ رَجُلٌ فَقَرَأَ خَلْفَهُ سَبَّحَ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى فَلَمَّا فَرَغَ قَالَ أَيُّكُمْ قَرَأَ قَالُوا رَجُلٌ قَالَ قَدْ عَرَفْتُ أَنَّ بَعْضَكُمْ خَالَجْنِيهَا⁴³⁹

Elbânî, bu hadîsin sahîh olduğunu zikretmiştir.⁴⁴⁰ Ayrıca Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde;

عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى بِمِمْ الظُّهْرَ فَلَمَّا انْقَضَتْ قَالَ أَيُّكُمْ قَرَأَ بِسَبَّحَ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى فَقَالَ رَجُلٌ أَنَا فَقَالَ عَلِمْتُ أَنَّ بَعْضَكُمْ خَالَجْنِيهَا⁴⁴¹

Ebû Dâvûd, bu hadîsi *Sünen*'inde şahit olarak Ebû Hüreyre tarîki ile de şu lafızlarla rivayet etmiştir:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ انصَرَفَ مِنْ صَلَاةٍ جَهَرَ فِيهَا بِالْقِرَاءَةِ فَقَالَ هَلْ قَرَأَ مَعِيَ أَحَدٌ مِنْكُمْ أَنفًا فَقَالَ رَجُلٌ نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ إِنِّي أَقُولُ مَا لِي أَنْزَعُ الْقُرْآنَ قَالَ فَانْتَهَى النَّاسُ عَنِ الْقِرَاءَةِ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيمَا جَهَرَ فِيهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْقِرَاءَةِ مِنَ الصَّلَوَاتِ حِينَ سَمِعُوا ذَلِكَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ⁴⁴²

⁴³⁶ Abdurrezzak b. Hemmâm, *Musannef*, c. 2, s. 136. (no: 2799)

⁴³⁷ Abdurrezzak b. Hemmâm, *Musannef*, c. 2, s. 136. (no: 2798)

⁴³⁸ Abdurrezzak b. Hemmâm, *Musannef*, c. 2, s. 136-137. (no: 2800)

⁴³⁹ Ebû Dâvûd, *Salat*, 138. (no: 828)

⁴⁴⁰ Ebû Dâvûd, *Salat*, 140. (no: 828)

⁴⁴¹ Ebû Dâvûd, *Salat*, 138. (no: 829)

⁴⁴² Ebû Dâvûd, *Salat*, 137. (no: 826)

Nesâî, *Sünen*'inde İmran b. Husayn tarîki ile getirdiği iki hadîsi şu lafızlarla rivayet etmiştir:

عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ صَلَّى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الظُّهْرَ فَقَرَأَ رَجُلٌ خَلْفَهُ سَبَّحَ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى فَلَمَّا صَلَّى قَالَ مَنْ قَرَأَ
سَبَّحَ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى قَالَ رَجُلٌ أَنَا قَالَ قَدْ عَلِمْتُ أَنَّ بَعْضَكُمْ قَدْ خَاجَنِيهَا⁴⁴³

عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى صَلَاةَ الظُّهْرِ أَوْ الْعَصْرِ وَرَجُلٌ يَقْرَأُ خَلْفَهُ فَلَمَّا انصَرَفَ قَالَ أَيُّكُمْ قَرَأَ
بِسَبَّحِ اسْمِ رَبِّكَ الْأَعْلَى فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ أَنَا وَلَمْ أُرِدْ بِهَا إِلَّا الْحَيْزَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ عَرَفْتُ أَنَّ بَعْضَكُمْ قَدْ
خَاجَنِيهَا⁴⁴⁴

Elbânî, bu hadise sahîh demiştir.⁴⁴⁵

Ahmed b. Hanbel de bu hadîsi *Müsned*'inde yukarıdaki hadislerle yakın lafızlarla İmran b. el-Husayn tarikleri ile şu şekilde rivayet etmiştir:

عن عمران بن حصين : ان رسول الله صلى الله عليه و سلم صلى صلاة الظهر فلما سلم قال أيكم قرأ بسبح اسم ربك الأعلى
فقال رجل من القوم أنا فقال قد علمت ان بعضكم خاجنيها⁴⁴⁶

Şuayb Arnavut, bu hadîsin isnadının Şeyhayn'ın şartlarına göre sahîh olduğunu zikretmiştir.⁴⁴⁷

Ahmed b. Hanbel, bu hadîsi, benzer lafızlarla İmran b. el-Husayn tarîki ile *Müsned*'inin çeşitli yerlerinde rivayet etmiştir.⁴⁴⁸

Tahavi de bu hadîsi, Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde Ebû Hüreyre tarîki ile getirdiği lafızların aynısını birkaç kelimeyi takdim-tehir yapmak sureti ile rivayet etmiştir.⁴⁴⁹

Bu hadisi Ebû Yusuf⁴⁵⁰ da *el-Âsâr*'ında aynı senedle ve benzer şekilde rivayet etmiştir.

Seneddeki raviler sikadır. Tüm bu bilgiler ışığında hadîsin şahitleriyle sahîh olduğunu söyleyebiliriz.

⁴⁴³ Nesâî, İftitah, 27. (no: 917)

⁴⁴⁴ Nesâî, İftitah, 27. (no: 918)

⁴⁴⁵ Nesâî, İftitah, 27. (no: 918)

⁴⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 431. (no: 19887)

⁴⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 431. (no: 19887)

⁴⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s.426, 433, 441.

⁴⁴⁹ Tahâvî, *Şerhu me'âni'l-âsâr*, c. 1, s. 217.

⁴⁵⁰ Ebû Yusuf, *Kitâbu'l-âsâr*, s. 23. (no: 112)

13.HADİS

(الحديث الثالث عشر): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن حماد عن ابراهيم عن عبد الله بن مسعود رضى الله عنه قال: كان رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا سلم عن يمينه لينصرف قال: "السلام عليكم و رحمة الله" حتى يرى بياض خده الأيمن وإذا سلم عن يساره قال: "السلام عليكم ورحمة الله" حتى يرى بياض خده الأيسر.

(On Üçüncü hadis): Aynı senedle Lü'lûî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Hammâd'dan, o da İbrahim'den, o da Abdullah b. Mesud (r.a.)'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: “Rasulullah (s.a.v.) yüzünü çevirmek için sağa doğru selam verdiğinde “es-Selamu Aleykum ve Rahmetullah” dedi. Ta ki sağ yanağının beyazlığı görülünceye kadar. Sol tarafına doğru selam verdiğinde de “es-Selâmü Aleyküm ve Rahmetullah” dedi. Ta ki sol yanağının beyazlığı görülünceye kadar.”

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Ravilerden Hammâd ve İbrahim'e 5. hadîste değinmiştik.

Abdullah b. Mesud b. Gâfil b. Habîb (r.a.): Sahabidir. Sahabinin büyük âlimlerindedir. 32/653 senesinde vefat etmiştir.⁴⁵¹

“İlk müslümanlardan ve aşere-i mübeşşere'den biri, Kûfe tefsir ve fıkıh mekteplerinin kurucusudur. İbn Mes'ûd, gerek ilk dönemde Müslümanlığı kabul edişi, gerekse Hz. Peygamber'le olan yakın münasebeti sebebiyle ondan birçok hadis duymuş ve rivayet etmiştir. Ayrıca Hz. Ömer, Osman, Ali ve diğer sahâbîler vasıtasıyla rivayet ettiği hadisler de vardır. Kendisinden de Ebû Mûsâ el-Eş'arî, İbn Abbas, İmrân b. Husayn, Câbir b. Abdullah, Enes b. Mâlik gibi birçok sahâbî ile Alkame b. Kays, Mesrûk, Esved b. Yezîd, Abîde es-Selmânî, Amr b. Şurahbil, Hâris b. Kays vb. büyük tâbîler rivayette bulunmuşlardır. Ondan gelen 848 kadar hadisin büyük bir kısmını bizzat Resûlullah'tan rivayet etmiştir; bunların çoğunu Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i ve Tirmizî'nin *Sünen*'inde bulmak mümkündür. Buhârî ile Müslim, İbn Mes'ûd'un 64 hadisini ittifakla *Sahîh*, 'lerine almışlardır. Ayrıca Buhârî

⁴⁵¹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 323. (no: 3613)

21, Müslim ise 35 hadisini müstakil olarak almıştır. Buna göre Buhârî onun rivayet ettiği 85 hadise, Müslim de 99 hadise *Sahih*'inde yer vermiştir. İlk zamanlar hadislerin yazılmasına taraftar olmayan İbn Mes'ûd, hadis rivayetinde son derece titizlik göstermiştir.”⁴⁵²

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Tirmizî, bu hadîsi *Sünen*'inde benzer lafızlarla Abdullah b. Mesud tarîki ile (Abdullah b. Mesud'dan rivayet eden raviler farklıdır.) şu şekilde rivayet etmiştir:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَنَّه كَانَ يُسَلِّمُ عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ يَسَارِهِ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ" ⁴⁵³

Tirmizî, bu hadîsi rivayet ettikten sonra benzeri hadislerin Sa'd b. Ebî Vakkas, İbn Ömer, Cabir b. Semüre, Bera', Ebû Sa'îd, Ammar Vail b. Hucr, Adiy b. Amire, Cabir b. Abdillâh tarikleri ile de rivayet edildiğini zikretmiş ve İbn Mesud tarîki ile gelen hadîsin "hasen sahîh" olduğunu belirtmiştir.⁴⁵⁴

Ebû Dâvûd, *Sünen*'inde bu hadîsi Abdullah b. Mesud tarîki ile şu lafızlarla rivayet etmiştir:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُسَلِّمُ عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ شِمَالِهِ حَتَّى يُرَى بَيَاضَ خَدِّهِ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ ⁴⁵⁵

Nesâî ise *Sünen*'inde 5 tane Abdullah b. Mesud ve iki tane de Abdullah b. Ömer tarîki ile hadis rivayet etmiştir. Biz bunlardan tahricini yaptığımız hadîsle en çok benzerlik gösteren Abdullah b. Mesud tarîkini zikredeceğiz:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُسَلِّمُ عَنْ يَمِينِهِ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ حَتَّى يُرَى بَيَاضَ خَدِّهِ الْأَيْمَنِ وَعَنْ يَسَارِهِ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ حَتَّى يُرَى بَيَاضَ خَدِّهِ الْأَيْسَرِ ⁴⁵⁶

⁴⁵² İsmail Cerrahoğlu, "Abdullah b. Mesud", DİA, I, 114-115, İstanbul, 1988. Ayrıca geniş bilgi için bu alanda yapılan çalışmalardan bk. Hami Bektaş, "Abdullah b. Mesud ve Sünnet Anlayışı", Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017.

⁴⁵³ Tirmizî, Ebvâbü's-salat, 221. (no:295)

⁴⁵⁴ Tirmizî, Ebvâbü's-salat, 221. (no: 295)

⁴⁵⁵ Ebû Dâvûd, Salat, 189. (no: 996)

⁴⁵⁶ Nesâî, Sehv, 71. (no: 1325)

İbn Mâce, *Sünen*'inde bu hadîsi Abdullah b. Mesud, Amir b. Sa'd'ın babası, Ammar b. Yasir ve Ebû Musa tarikleri ile aynı babta peş peşe zikretmiştir. Bunlardan Abdullah b. Mesud tarîki ile gelen hadîsin lafızları şu şekildedir:

457 عَنْ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُسَلِّمُ عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ شِمَالِهِ حَتَّى يَرَى بَيَاضَ خَدَيْهِ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ

Elbânî, bu hadise sahîh demiştir.⁴⁵⁸

Ahmed b. Hanbel ise bu hadise Abdullah b. Mesud ve Ebû Said tarikleri ile *Müsned*'inde yer vermiştir⁴⁵⁹ Bunlardan Abdullah b. Mesud tarîki ile gelen rivayet, şu lafızlarla zikredilmiştir:

عن عبد الله قال : كان رسول الله صلى الله عليه و سلم يسلم عن يمينه وعن يساره حتى يرى بياض خده السلام عليكم ورحمة

460
الله

Şuayb Arnavut, bu hadîsin isnadının Müslim'in şartına uygun sahîh bir hadis olduğunu zikretmiştir.⁴⁶¹

Abdürrezzak b. Hemmam'ın *Musannef*'inde ise bu hadîs Abdullah b. Mesud tarîki ile şu şekilde rivayet edilmiştir:

عن عبد الله بن مسعود قال ما نسيت فيما نسيت عن رسول الله صلى الله عليه و سلم أنه كان يسلم عن يمينه السلام عليكم

462
ورحمة الله حتى نرى بياض خده وعن يساره السلام عليكم ورحمة الله حتى نرى بياض خده أيضا

Tahavi ise *Şerhu me'âni'l-âsâr*'ında bu hadîsi aynı bab altında yaklaşık 50 farklı hadis getirerek rivayet etmiştir. Biz bunlardan Abdullah b. Mesud tarîki ile rivayet ettiği hadîsi zikredeceğiz:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: "كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُسَلِّمُ عَنْ يَمِينِهِ، وَعَنْ شِمَالِهِ، حَتَّى يَبْذُرَ بَيَاضَ خَدَيْهِ، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ

463
اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ"

Bu hadisi Ebu Yusuf,⁴⁶⁴ el-Âsâr'ında benzer şekilde rivayet etmiştir.

Hadis sika olan İbrahim Neha'î tarafından mürsel olarak rivayet edilmiştir. Ancak şahitleriyle kaynaklarda sahîh olarak yer almıştır.

⁴⁵⁷ İbn Mâce, İkameti's-salat ve's-sünneti fiha, 28. (no: 914)

⁴⁵⁸ İbn Mâce, İkameti's-salat ve's-sünneti fiha, 28. (no: 914)

⁴⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 172, 438, 444, 409.

⁴⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 408. (no: 3879)

⁴⁶¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 408. (no: 3879)

⁴⁶² Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, c. 2, s. 218-219.

⁴⁶³ Tahâvî, *Şerhu me'âni'l-âsâr*, c.1, s. 267.

⁴⁶⁴ Ebû Yusuf, *Kitâbu'l-âsâr*, s. 56. (no: 280)

14.HADİS

(الحديث الرابع عشر): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن حماد عن ابراهيم عن عائشة رضی الله عنها أنها قالت: "كان رسول الله صلى الله عليه و سلم يصلى وأنا الى جنبه نائمة وعليه ثوب يصلى فيه وجانب الثوب على".

(On Dördüncü hadis): Aynı senedle Lü'lüî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Hammâd'dan, o da İbrahim'den, o da Âişe (r.a.)'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Rasulullah (s.a.v.) ben onun yanında yatarken namaz kılıyordu ve namaz kıldığı elbisesi onun üzerindeydi ve o elbisenin bir kenarı da benim üzerimdeydi."

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Senedde geçen ravilerden Hammâd ve İbrahim'e 5. hadîste değinmiştik.

Âişe (r.a.): Sahabîdir. Bk. 6. hadis.

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Bu hadîs, Buhârî'nin *Sahîh*'inde şâhit olarak Meymune tarîki ile ve "ve ene hâidun" ziyadesi ile şu şekilde rivayet edilmiştir:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ شَدَّادٍ قَالَ سَمِعْتُ مَيْمُونَةَ تَقُولُ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ - يُصَلِّي وَأَنَا إِلَى جَنْبِهِ نَائِمَةٌ ، فَإِذَا سَجَدَ أَصَابَنِي ثَوْبُهُ ، وَأَنَا حَائِضٌ .⁴⁶⁵

Hadîsi Müslim, *Sahîh*'inde aynı bab altında biri Âişe'den, diğeri Meymune'den gelen iki tarîk ile zikretmiştir. Meymune tarîkinde "rubbema esâbenî sevbuhu izâ secede" lafzı yer alırken, Âişe tarîkinde (Âişe'den sonraki râviler farklıdır.) ise elbise anlamına gelen "sevb" kelimesi yerine "mirt" kelimesi getirilerek şu şekilde rivayet edilmiştir:

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ وَأَنَا إِلَى جَنْبِهِ وَأَنَا حَائِضٌ وَعَلَيَّ مِرْطٌ وَعَلَيْهِ بَعْضُهُ إِلَى جَنْبِهِ⁴⁶⁶

⁴⁶⁵ Buhârî, Salat, 107.

⁴⁶⁶ Müslim, Salat, 51. (no: 274-514)

Ebû Dâvûd, *Sünen*'inde bu hadîsi Âişe tarîki ile şu şekilde rivayet edip sonunda sükut etmiştir:

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي بِاللَّيْلِ وَأَنَا إِلَى جَنْبِهِ وَأَنَا حَائِضٌ وَعَلَيَّ مِرْطٌ لِي وَعَلَيْهِ بَعْضُهُ⁴⁶⁷

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.⁴⁶⁸

Nesâî de bu hadîsi yine “mirt” kelimesini kullanarak Müslim ve Ebû Dâvûd'un rivayetlerine benzer lafızlarla Âişe tarîki ile şu şekilde rivayet etmiştir:

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي بِاللَّيْلِ وَأَنَا إِلَى جَنْبِهِ وَأَنَا حَائِضٌ وَعَلَيَّ مِرْطٌ بَعْضُهُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ⁴⁶⁹

Elbânî, Nesâî'nin bu hadîsini “hasen sahîh” olarak zikretmiştir.⁴⁷⁰

İbn Mâce de *Sünen*'inde bu hadîsi biri Âişe diğeri Meymune olmak üzere iki tarik ile rivayet etmiştir. İki tarikte de elbise anlamına gelen “sevb” yerine “mirt” kullanılmış ve “hâid” ziyadesi getirilmiştir. Âişe tarîkinin lafızları şu şekilde rivayet edilmiştir:

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي وَأَنَا إِلَى جَنْبِهِ وَأَنَا حَائِضٌ وَعَلَيَّ مِرْطٌ لِي وَعَلَيْهِ بَعْضُهُ⁴⁷¹

Elbânî, İbn Mâce'nin *Sünen*'inde Âişe tarîki ile gelen bu hadîsin “sahîh” olduğunu zikretmiştir.⁴⁷²

İbn Hanbel ise bu hadîsi Meymune tarîki ile benzer lafızlarla şu şekilde rivayet etmiştir:

عَنْ مَيْمُونَةَ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصَلِّي عَلَى الْحَمْرَةِ فَيَسْجُدُ فَيُصِيبُنِي ثَوْبُهُ وَأَنَا إِلَى جَنْبِهِ وَأَنَا حَائِضٌ⁴⁷³

Şuayb Arnavut, İbn Hanbel'in bu hadîsini “sahîh” olarak zikretmiştir.⁴⁷⁴

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*'inin çeşitli yerlerinde de bu hadîsi “mirt” kelimesi ile Âişe ve Meymune tarikleri ile de rivayet etmiştir.⁴⁷⁵

⁴⁶⁷ Ebû Dâvûd, Tahâre, 135. (no: 370)

⁴⁶⁸ Ebû Dâvûd, Tahâre, 136. (no: 370)

⁴⁶⁹ Nesâî, Kible, 17. (no: 768)

⁴⁷⁰ Nesâî, Kible, 17. (no: 768)

⁴⁷¹ İbn Mâce, Tahâre ve Sünenüha, 131.

⁴⁷² İbn Mâce, Tahâre ve Sünenüha, 131. (no: 652)

⁴⁷³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 331. (no: 26851)

⁴⁷⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 331. (no: 26851)

⁴⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 6/67, 6/137, 6/204, 6/220, 6/249, 6/330.

Ebû Yusuf⁴⁷⁶ ve Muhammed b. Hasen⁴⁷⁷ bu hadisi *el-Âsâr*'larında aynı senedle ve benzer şekilde rivayet etmişlerdir.

Seneddeki ravilerden İbrahim en-Neha'î bu hadisi mürsel olarak rivayet etmiştir. Hanefilere ve diğer iki mezhebe göre sika tabiinin mürseli sahih ve hüccettir. İbrahim de sika ve tabiin olduğu için mürselini delil olarak almışlardır. Hadis şahitleriyle kaynaklarda sahih olarak rivayet edilmiştir.

15.HADİS

(الحديث الخامس عشر): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن أبان عن أنس بن مالك رضي الله عنه أنه

قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "من توضأ يوم الجمعة فيها و نعمت و من اغتسل

فأغسل أفضل . "

(On beşinci hadis): Aynı senedle Lü'lüî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Eban'dan, o da Enes b. Mâlik'ten (r.a.) onun şöyle dediğini tahdis etti: "Rasulullah (s.a.v.) şöyle dedi: "Kim Cuma günü abdest alırsa ne güzeldir. Kim guslederse gusül daha üstündür."

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Eban: Araştırmalarımız sonucu senedde geçen Eban'ın Eban b. Ebî Ayyaş Feyruz Ebû İsmail olduğunu tesbit ettik. Kendisi Enes'ten birçok hadis rivayet etmiştir. el-Fellâs, onun "metruku'l-hadis ve salih bir adam" olduğunu zikretmiştir. Buhârî, Şu'be'nin onun hakkındaki görüşünün kötü olduğunu zikretmiştir. Ahmed b. Hanbel, onun "metruku'l-hadis" olduğunu ve insanların yıllardan beri onun hadisini terk ettiğini belirtmiştir. İbn Ma'in, kendisi hakkında "leyse hadisühü bi şey"⁴⁷⁸ demiştir. Bir defasında da, "metruku'l-hadis" olduğunu zikretmiştir. Nesâî, Darekutni, Ebû Hâtim de aynı şeyi zikrettikten sonra şu ziyadeyi yapmışlardır: "Salih bir adamdı ancak kötü bir hafıza ile imtihan olunmuştu." Nesâî başka bir

⁴⁷⁶ Ebû Yusuf, *Kitâbu'l-âsâr*, s. 47. (no: 239)

⁴⁷⁷ Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî, *Kitâbu'l-âsâr*, s. 28. (no: 138)

⁴⁷⁸ Zehebî ve Sehâvî'ye göre cerhin 4., Irâkî'ye göre 3. Mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis hiçbir surette alınmaz. Yahya b. Ma'in bu sigayı cerh için de kullanmakla beraber bazen ravinin az hadis rivayet etmiş biri olduğu manasında kullanır ki bu durumda cerh edici bir sîga olmaz. (Aydınlı, *Istılahlar*, s. 89).

mevzuunda “sika değildir, hadîsi yazılmaz.” demiştir. Yakub b. İshak, kendisinin h. 138/755 senesinde vefat ettiğini zikretmiştir. İbn Ma‘în, bir defasında ona “leyse bi sika” derken, Cüzcânî “sâkitün” demiş, el-Hâkim Ebû Ahmed, “münkerü’l-hadis”⁴⁷⁹ olduğunu, Şube, Ebû Avane, Yahya ve Abdurrahman’ın onu terk ettiklerini zikretmiştir.⁴⁸⁰ İbn Hacer, kendisini “metruk” olarak nitelendirmiş ve onu 7. tabakaya dahil etmiştir. Vefatının 140/757 civarlarında olduğunu zikretmiştir. Ebû Dâvûd, *Sünen*’inde kendisinin hadisine yer vermiştir.⁴⁸¹

Enes b. Mâlik b. Nadr el-Ensârî el-Hazrecî (r.a.): Sahabidir. Rasulullah (s.a.v)’in hâdimidir. 10 yıl hizmetinde bulunmuştur. 92/711 ya da 93/712 senesinde vefat etmiştir.⁴⁸²

“Hz. Peygamber’e hizmetiyle tanınan ve en çok hadis rivayet eden sahâbîlerden biri. Çok hadis rivayet ettikleri için “müksirûn” diye anılan yedi sahâbîden biri olan Enes, sayısı tekrarlarıyla birlikte 2286’yı bulduğu söylenen rivayetleriyle müksirûnun arasında üçüncü sırada yer almıştır. Çeşitli sayımlara göre rivayetlerinin 168’i (veya 180) hem Buhârî hem de Müslim’in *el-Câmi‘u’s-Sahîh*’lerinde yer almış, Buhârî ayrıca seksen, Müslim de doksan kadar rivayetine yer vermiştir. Enes b. Mâlik’in rivayetleri toplu olarak Ahmed b. Hanbel’in *el-Müsned*’inde bulunmakta olup (III, 98-292) eserin Dârü’l-fikir tarafından yapılan numaralı neşrine göre (Beyrut 1411/1991) bunların sayısı mükerrerleriyle birlikte 2172’dir. Enes b. Mâlik hadis rivayeti sırasında titiz davranır, hata yapmaktan korkardı. Hz. Peygamber’den duyduğunu aynen aktaramamış olabileceği düşüncesiyle hadisi rivayet ettikten sonra, “Veya Resûlullah böyle bir şey dedi” (ev kemâ kâle Resûlullah) ilâvesinde bulunurdu (*Müsned*, III, 205, 235, 250). Rivayetlerinin yazılı olduğu defterleri gerektiğinde talebelerine göstermesinden anlaşıldığına göre hadisleri ezberlemekle yetinmeyip onları yazıyordu. Çok hadis bildiği halde titizliği sebebiyle bütün bildiklerini rivayet etmez, çok rivayet edenin yanılacağını söylerdi. Enes b. Mâlik ayrıca ashap arasında orta derecede fetva verenlerden biriydi.”⁴⁸³

⁴⁷⁹ Zehebî ve Sehâvî’ye göre cerhin 5., Irâkî’ye göre 4. Mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis i‘tibar için alınır. Ahmed b. Hanbel, bu sîgayı garib hadis rivayet eden, rivayetinde teferrüd eden ravi hakkında kullanır. (Aydınlı, *İstılahlar*, s. 112).

⁴⁸⁰ İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, c. 1, s.55-56.

⁴⁸¹ İbn Hacer, *Takrîbü’t-tehzîb*, s. 87. (no: 142)

⁴⁸² İbn Hacer, *Takrîbü’t-tehzîb*, s. 115. (no: 565)

⁴⁸³ İbrahim Canan, “Enes b. Mâlik”, *DİA*, XI, 234-235, İstanbul, 1995.

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Hadîs, Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde şahit olarak Semüre b. Cündeb tarîki ile şu lafızlarla rivayet edip sonunda da sükut etmiştir:

عَنْ سَمُرَةَ قَالَ

484 قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ تَوَضَّأَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فِيهَا وَنَعِمَتْ وَمَنْ اغْتَسَلَ فَهُوَ أَفْضَلُ

Elbânî hasen demiştir.⁴⁸⁵

Tirmizî'nin *Sünen*'inde bu hadis şahit olarak Semüre b. Cündeb tarîki ile aynı lafızlarla birebir olarak şu şekilde rivayet edilmiştir:

عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ قَالَ

486 قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ تَوَضَّأَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فِيهَا وَنَعِمَتْ وَمَنْ اغْتَسَلَ فَالْغُسْلُ أَفْضَلُ

Tirmizî, bu hadis'in Ebû Hüreyre, Âişe ve Enes tarikleri ile de geldiğini belirtmiş ve Semüre hadîsinin "hasen" olduğunu zikretmiştir.⁴⁸⁷ Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.⁴⁸⁸

Nesâî de bu hadîsi, şahit olarak Semüre tarîki ile yine aynı lafızlarla şu şekilde zikretmiştir:

عَنْ سَمُرَةَ قَالَ

489 قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ تَوَضَّأَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فِيهَا وَنَعِمَتْ وَمَنْ اغْتَسَلَ فَالْغُسْلُ أَفْضَلُ

Elbânî, Nesâî'nin bu hadîsini sahih olarak zikretmiştir.⁴⁹⁰

Bu hadîs, Cabir tarîki ile ve ele aldığımız senedin ravilerinden olan Eban'ın nakli ile, Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî'nin İbn Hacer el-Askalânî'nin *el-îsâr*'ı ile birlikte olan *Kitâbü'l-âsâr*'ında şu şekilde rivayet edilmiştir:

مُحَمَّدٌ ، قَالَ : أَخْبَرَنَا أَبُو حَنِيفَةَ ، قَالَ حَدَّثَنَا أَبَانُ ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى

491 اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ ، قَالَ : « مَنْ اغْتَسَلَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَقَدْ أَحْسَنَ ، وَمَنْ لَمْ يَغْتَسَلْ فِيهَا وَنَعِمَتْ »

⁴⁸⁴ Ebû Dâvûd, Tahâre, 130. (no: 354)

⁴⁸⁵ Ebû Dâvûd, Tahâre, 131. (no: 354)

⁴⁸⁶ Tirmizî, Ebvabü's-salat, 245. (no: 497)

⁴⁸⁷ Tirmizî, Ebvabü's-salat, 245. (no: 497)

⁴⁸⁸ Tirmizî, Ebvabü's-salat, 245. (no: 497)

⁴⁸⁹ Nesâî, Cumu'a, 9.

⁴⁹⁰ Nesâî, Cumu'a, 9. (no: 1380)

⁴⁹¹ Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 14. (no: 71)

Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî'nin rivayeti ile olan İmam Malik'in *Muvatta'ında*⁴⁹² hadisimiz, Enes b. Malik ve Hasen el-Basri tarikleri ile aynı lafızlarla rivayet edilmiştir.

İbn Mâce, *Sünen*'inde bu hadîsi Enes b. Mâlik tarîki ile “tüczüü anhü'l-feridatü” ziyadesi ile aynen zikretmiştir:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ تَوَضَّأَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فِيهَا وَنَعِمَتْ تُجْرِي عَنْهُ الْفَرِيضَةُ وَمَنْ اغْتَسَلَ فَأَغْتَسَلَ أَفْضَلُ⁴⁹³

İbn Mâce, bu hadîsi zikrettikten sonra senesinde bulunan Yezid b. Eban er-Rakaşi'nin zayıflığı sebebiyle isnadının zayıf olduğunu zikretmiştir. Ancak ele aldığımız senedeki raviler arasında Yezid er-Rakaşi bulunmamaktadır. Ayrıca İbn Mâce, Âişe ve Semüre b. Cündeb tariklerinde “ve yücziü anhül feridatü” ziyadesinin olmadığını zikretmiştir.⁴⁹⁴

Bu hadîs, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde de Semüre b. Cündeb tarîki ile aynı lafızlarla rivayet edilmiştir.⁴⁹⁵ Şuayb Arnavut, *Müsned*'deki bu hadîsin hasen li gayrihi olduğunu zikretmiştir.⁴⁹⁶

Abdürrezzak b. Hemmam da *Musannef*'inde bu hadîsi Enes tarîki ile şu lafızlarla rivayet etmiştir:

⁴⁹⁷ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ تَوَضَّأَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فِيهَا وَنَعِمَتْ وَمَنْ اغْتَسَلَ فَهُوَ أَفْضَلُ

Hadis, Ebû Yusuf'un *el-Âsâr'ında*⁴⁹⁸ Cabir tariki ile ve aynı lafızlarla rivayet edilmiştir.

Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî'nin⁴⁹⁹ *el-Âsâr*'ında bu hadis Cabir tariki ile benzer şekilde rivayet edilmiştir.

Seneddeki ravilerden Ebân hakkında “metruk” değerlendirmesi yapılmıştır. Hadisin, senedi içerisinde yer alan ravilerinden biri metruk olmakla birlikte hadis, sahîh olan şahitlerle desteklenmiştir.

⁴⁹² Muvatta', Ebvabü's-salat, 17. (no: 63)

⁴⁹³ İbn Mâce, İkâmetü's-salati ve's-sünnetü fiha, 81.

⁴⁹⁴ İbn Mâce, İkâmetü's-salati ve's-sünneti fiha, 81. (no: 1091)

⁴⁹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 15,16, 22. (no: 20189)

⁴⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 15,16, 22. (no: 20189)

⁴⁹⁷ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, c. 3, s. 199.

⁴⁹⁸ Ebû Yusuf, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 74. (no: 368)

⁴⁹⁹ Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî, *Kitâbu'l-âsâr*, s. 14. (no: 71)

16.HADİS

(الحديث السادس عشر): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن يحيى بن سعيد عن عمرة عن عائشة

رضى الله عنها قالت: كان أصحاب رسول الله صلى الله عليه و سلم يصلحون أراضهم بأيديهم

فكان الرجل يروح إلى الجمعة و قد عرق و تلتخ بالطين فكان يقال: "من راح إلى الجمعة

فليغتسل".

(On altıncı hadis): Aynı senedle Lü'lûi şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Yahya b. Said'den, o da Amre'den, o da Âişe'den (r.a.) onun şöyle dediğini tahdis etti: "Rasulullah (s.a.v.)'in ashabı topraklarını elleriyle temizliyorlardı. Sonra adam terlemiş olarak ve çamur bulaşmış olarak cumaya gidiyordu. Daha sonra şöyle deniliyordu: "Kim cumaya giderse gusletsin."

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Yahya b. Sa'îd: Yahya b. Sa'îd b. Ferrûh el-Kattân et-Temîmî Ebû Sa'îd el-Basrî'dir. İbn Sa'd, kendisi için " Sika, me'mun, refi', hüccetti." ifadesini kullanmış, İclî: "Basralı, sika, nakiyyü'l-hadis (hadisleri seçerek alan), ancak sika olanın hadîsini söylüyordu." demiştir. Ebû Zûr'a, onun "hafız sika"lardan olduğunu söylerken, Ebû Hâtim, "sika hafız" demiştir. Nesâî de "sika, sebt, merdıy" olarak zikretmiştir. Amr b. Ali, Yahya b. Sa'îd'in şöyle dediğini işitmiştir: "Ben, 120/738 senesinin başında doğdum." Kendisi 198/814 senesinde vefat etmiştir. Kütüb-i Sitte İmamları, eserlerinde kendisinden hadis rivayet etmiştir.⁵⁰⁰

Amre: Çalışmalarımız sonucunda buradaki Amre'nin Hz. Âişe'nin elinde büyüyen Amre binti Abdirrahman b. Sa'd b. Zûrâre el-Ensârî el-Medenî olduğunu tesbit ettik. Kendisi Âişe (r.a.)'dan birçok hadis rivayet etmiştir. Sikadır. Üçüncü tabakadandır. (İbn Sirin gibi tabiinin orta tabakasındandır.) 100 senesinden önce vefat etmiştir. Sonra vefat ettiği de söylenmiştir. Kütüb-i Sitte İmamları kendisinden hadis rivayet etmiştir.⁵⁰¹ Yahya, kendisinden hadis dinlemiştir. İbn Ma'în, kendisine "sika, hüccet" değerlendirmesini yapmıştır. İclî, kendisine "Medineli, tabiin, sika" demiştir. İbn Hibban, onu *Sikât*'ta zikretmiştir. İbn Hacer, İbn Hibban'ın şu sözünü

⁵⁰⁰ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 4, s. 357, 358, 359.

⁵⁰¹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 750. (no: 8643.)

nakletmiştir: “Amre, Aişe hadisi konusunda insanların en bilgini idi.” Ebu Hassan ez-Ziyâdî, 98/717 senesinde öldüğünü kaydederken, İbn Ebî Asım 103/721 senesinde vefat ettiğini söylemiştir.⁵⁰² Ali el-Kari'nin *Şerh-u Müsnedi Ebî Hanîfe*'sinde ise bu Amre'nin sahabi olan Amre binti Revaha el-Ensariyye olduğuna şahit olduk.⁵⁰³ Medineli kadın sahabidir. Ölüm ve doğum tarihi bilinmemektedir. Hicretten önce Müslüman olmuştur. Hz. Peygamber'den bir hadis (bk. *Müsned*, VI, 358) rivayet etmiştir.⁵⁰⁴ Amre binti Ravaha, Abdullah b. Revaha'nın kızkardeşi, Beşir b. Sa'd el-Ensari'nin hanımı, Numan b. Beşir'in de annesidir. Numan doğunca, Amre onu Rasulullah (s.a.v.)'e götürmüş, Rasulullah (s.a.v.) de bir hurma isteyip ağzında çiğnedikten sonra onu Numan'a yutturmuştur (tahnik). Amre de şöyle demiştir: “ Ya Rasulallah! Allah'a onun malı ve evlatlarının çok olması için dua et.”⁵⁰⁵ Tahminimizce hadislerimizin ravileri arasında yer alan Numan b. Beşir'in annesi olması hasebiyle Amre binti Revaha olduğu söylenmiş olabilir. Ancak Buradaki Amre'nin Amre binti Abdirrahman olduğu kanısındayız. Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî'nin rivayeti ile olan İmam Mâlik'in Muvatta'nda da bu kitabı şerh eden Abdülhay el-Leknevi, buradaki Amre'nin Amre binti Abdirrahman bin Sa'd b. Zürâre olduğunu, Âişe'nin kucağında büyüdüğünü ve ondan çok hadis rivayet ettiğini zikretmiştir.⁵⁰⁶

Âişe (r.a.): Sahabidir.

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Buhârî, *Sahîh*'inde bu hadîsi senedde bulunan ravilerden olan Yahya b. Said, Amre, Âişe tarîki ile (aynı senedle) şu lafızlarla rivayet etmiştir:

أخبرنا يحيى بن سعيد أنه سأل عمرة عن الغسل يوم الجمعة فقالت قالت عائشة ﷺ

⁵⁰² İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 4, s. 682-683.

⁵⁰³ Aliyyülkari, *Şerhu Müsnedi Ebî Hanîfe*, s.219.

⁵⁰⁴ Fayda, Mustafa, “AMRE bint REVÂHÂ”, *DÎA*, III, 96, İstanbul 1991.

⁵⁰⁵ Ebû Ömer Yusuf b. Abdillâh İbn Abdilber el-Endelüsi el-Mâliki (d.363-463h.), *el-İstî'âb fî esmâi'l-ashâb*, (İbn Hacer'in el-İsabe'si ile beraber basılmıştır.), Beyrut: Darü'l-kütübi'l-Arabi, c. 4, s. 352.

⁵⁰⁶ Mâlik b. Enes Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî (ö. 179/795), *Muvatta'ul-imâm Mâlik bi rivâyet-i Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî*, Mea ta'likul Mümecced ale Muvattai Muhammed Şerhul Allame Abdilhayy el-Leknevi, Tahkik: Takiyyüddin en-Nedevî, 1. baskı, Dimeşk: Dârül-kalem, 1991, c. 1, s. 308; Muvatta', Ebvabü's Salat, 17. (no: 68)

507

كان الناس مهنة أنفسهم وكانوا إذا راحوا إلى الجمعة راحوا في هيتهم فقيل لهم لو اغتسلتم

Buhârî, Âiše tarîki ile şu şekilde rivayetlerde de bulunmuştur:

قال قالت عائشة رضي الله عنها كان أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم عمال أنفسهم وكان يكون لهم أرواح فقيل لهم لو اغتسلتم⁵⁰⁸

عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَتْ كَانَ النَّاسُ يَنْتَابُونَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ مِنْ مَنَارِهِمْ وَالْعَوَالِي ، فَيَأْتُونَ فِي الْعُبَارِ ، يُصِيبُهُمُ الْعُبَارُ وَالْعَرَقُ ، فَيَخْرُجُ مِنْهُمْ الْعَرَقُ ، فَأَتَى رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - إِنْسَانٌ مِنْهُمْ وَهُوَ عِنْدِي ، فَقَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - « لَوْ أَنَّكُمْ تَطَهَّرْتُمْ لِيَوْمِكُمْ هَذَا

509

. «

Buhârî, *Sahîh*'inde hadîsin son kısmındaki metinde “men” olan şart edatı yerine “iza” edatını getirerek şahit olarak Ebû Hüreyre tarîki ile şu lafızlarla rivayet etmiştir:

عن أبي هريرة أن عمر رضي الله عنه بينما هو يخطب يوم الجمعة إذ دخل رجل فقال عمر بن الخطاب رضي الله عنه لم تحبسون عن الصلاة فقال

الرجل ما هو إلا أن سمعت النداء توضأت فقال ألم تسمعوا النبي صلى الله عليه وسلم قال إذا راح أحدكم إلى الجمعة فليغتسل⁵¹⁰

Buhârî, *Sahîh*'inde hadîsin son kısmında “gitmek” manasına gelen “raha” kelimesi yerine gelmek anlamındaki “câe” fiilini getirerek Abdullah b. Ömer tarîki ile şu şekilde rivayet etmiştir:

عن عبد الله بن عمر رضي الله عنهما

511

أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال إذا جاء أحدكم الجمعة فليغتسل

Ayrıca Buhârî, *Sahîh*'inde yine İbn Ömer tarikleri ile benzer lafızlarla rivayetlerde bulunmuştur.⁵¹²

Hadîs, Müslim'in *Sahîh*'inde Âiše tarîki ile şu lafızlarla rivayet edilmiştir:

عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ كَانَ النَّاسُ يَنْتَابُونَ الْجُمُعَةَ مِنْ مَنَارِهِمْ مِنَ الْعَوَالِي فَيَأْتُونَ فِي الْعَبَاءِ وَيُصِيبُهُمُ الْعُبَارُ فَتَخْرُجُ مِنْهُمْ

513

الرِّيحُ فَأَتَى رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - إِنْسَانٌ مِنْهُمْ وَهُوَ عِنْدِي فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - « لَوْ أَنَّكُمْ تَطَهَّرْتُمْ لِيَوْمِكُمْ هَذَا » .

Müslim, aynı babta bu hadîsi senedde yer alan ravilerden olan Yahya b. Said, Amre ve Âiše tarîki ile (aynı senedle) de şu lafızlarla rivayet etmiştir:

⁵⁰⁷ Buhârî, Cumua, 16.

⁵⁰⁸ Buhârî, Büyü', 15.

⁵⁰⁹ Buhârî, Cumua, 15.

⁵¹⁰ Buhârî, Cumua, 5.

⁵¹¹ Buhârî, Cumua, 2.

⁵¹² Buhârî, Cumua, 12.

⁵¹³ Müslim, Cumua, 1. (no: 6-847)

عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عَمْرَةَ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ كَانَ النَّاسُ أَهْلَ عَمَلٍ وَمَنْ يَكُنْ هُمْ كُفَاءً فَكَانُوا يَكُونُ هُمْ تَقَلُّ فَقِيلَ لَهُمْ لَوْ اغْتَسَلْتُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ⁵¹⁴

Müslim, burada geçen “küfatün” kelimesine “kendi işleri ile uğraşanlar”; “tefelün” kelimesine de “kötü koku” manasını vermiştir.⁵¹⁵

Müslim, *Sahîh*'inde Abdullah b. Ömer tarîki ile şu lafızlarla rivayette bulunmuştur:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ

عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ وَهُوَ قَائِمٌ عَلَى الْمِنْبَرِ مَنْ جَاءَ مِنْكُمْ الْجُمُعَةَ فَلْيَغْتَسِلْ⁵¹⁶

Aynı şekilde Müslim Kitabü'l-Cumua'nın en başında konumuzla alakalı hadisleri peş peşe sıralamıştır. Bunlardan biri de şu şekildedir:

عَبْدُ اللَّهِ قَالَ

سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِذَا أَرَادَ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْتِيَ الْجُمُعَةَ فَلْيَغْتَسِلْ⁵¹⁷

Ebû Dâvûd, *Sünen*'inde Âişe tarîki ile ve aynı senedle hadîsi şu şekilde rivayet etmiş, sonunda da sükut etmiştir. “Mühhan” kelimesine de “kendi işleriyle uğraşanlar” manasını vermiştir:

عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عَمْرَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ

كَانَ النَّاسُ مَهَانَ أَنْفُسِهِمْ فَيَرْوَحُونَ إِلَى الْجُمُعَةِ بِمَيْتَتِهِمْ فَقِيلَ لَهُمْ لَوْ اغْتَسَلْتُمْ⁵¹⁸

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.⁵¹⁹

Ebû Dâvûd, hadîsimize şâhit olarak İkrime'den İbn Abbas hadîsini de uzun bir metin içerisinde rivayet etmiştir.⁵²⁰

Ebû Yusuf'un *Kitâbü'l-âsâr*'ında bu hadis Âişe tarîki ile ve aynı senedle şu şekilde rivayet edilmiştir:

قال : حدثنا يوسف عن أبي يوسف قال : ثنا يحيى بن سعيد ، عن عمرة ، عن عائشة ؓ أنها قالت : « كان الناس عمال أنفسهم

، فقيل لهم : لو اغتسلتم » .⁵²¹

⁵¹⁴ Müslim, Cumua, 1. (no: 6-847)

⁵¹⁵ Müslim, Cumua, 1. (no: 6-847)

⁵¹⁶ Müslim, Cumua, 1. (no: 2-844)

⁵¹⁷ Müslim, Cumua, 1. (no: 1-844)

⁵¹⁸ Ebû Dâvûd, Tahâre, 130. (no: 352)

⁵¹⁹ Ebû Dâvûd, Tahâre, 131. (no: 352)

⁵²⁰ Ebû Dâvûd, Tahâre, 130. (no: 353)

Abdürrezzak b. Hemmamın *Musannef*'inde aynı senedle;

522 عن يحيى بن سعيد عن عمرة عن عائشة قالت إنما كان الناس عمال أنفسهم فقيل لو إغتسلتم

Tirmizî, *Sünen*'inde hadîsi Salim'in babasından naklettiği tarîk ile şu lafızlarla rivayet etmiştir:

523 عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ - ﷺ - يَقُولُ « مَنْ أَتَى الْجُمُعَةَ فَلْيَغْتَسِلْ ».

Tirmizî bu hadîsi Ömer, Ebû Said, Cabir, el-Bera'nın da rivayet ettiğini söylemiş, Salim'in babasından naklettiği hadise "sahîh", İbn Ömer'in hadîsine "hasen sahîh" demiştir.⁵²⁴ Elbânî de bu hadîsin sahîh olduğunu zikretmiştir.⁵²⁵

Nesâî, *Sünen*'inde bu hadisle ilgili aynı bab altında İbn Ömer tarîki ile iki hadis rivayet etmiştir. Bunlardan birini şu şekilde rivayet etmiştir:

عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ

526 خَطَبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ إِذَا رَاحَ أَحَدُكُمْ إِلَى الْجُمُعَةِ فَلْيَغْتَسِلْ

Elbânî bu hadîsi sahîh olarak değerlendirmiştir.⁵²⁷

İbn Mâce de *Sünen*'inde bu hadîsle alakalı İbn Ömer tarîki ile gelen bir hadîsi şu lafızlarla rivayet etmiştir:

عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ

528 سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ عَلَى الْمِنْبَرِ مَنْ أَتَى الْجُمُعَةَ فَلْيَغْتَسِلْ

Elbânî, bu hadîsin sahîh olduğunu zikretmiştir.⁵²⁹

Nesâî, bir başka babta da yine İbn Ömer tarîki ile bu hadîsi şu şekilde zikretmiştir:

عَنْ ابْنِ عُمَرَ

530 أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمْ الْجُمُعَةَ فَلْيَغْتَسِلْ

⁵²¹ Ebû Yusuf, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 74. (no: 366)

⁵²² Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, c. 3, s. 200. (no: 5315)

⁵²³ Tirmizî, *Ebvâbü's-salat*, 243. (no: 492)

⁵²⁴ Tirmizî, *Ebvâbü's-salat*, 243. (no: 492)

⁵²⁵ Tirmizî, *Ebvâbü's-salat*, 243. (no: 492)

⁵²⁶ Nesâî, *Cumua*, 25. (no: 1405)

⁵²⁷ Nesâî, *Cumua*, 25 (no: 1405)

⁵²⁸ İbn Mâce, *İkameti's-salati ve's-sünnetü fiha*, 80.

⁵²⁹ İbn Mâce, *İkameti's-salati ve's-sünnetü fiha*, 80. (no: 1088)

Elbânî de bu hadise sahîh demiştir.⁵³¹

Hadîs, İbn Hanbel'in *Müsned*'inde de birçok yerde benzer lafızlarla zikredilmiştir.⁵³² Muhammed b. Hasen'in⁵³³ *el-Âsâr*'ında da benzer manada rivayet edilmiştir.

Senedde yer alan raviler sikadır. Hadis aynı senedle müttefekun aleyh'tir.

17.HADİS

(الحديث السابع عشر): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن ابراهيم بن محمد بن المنتشر عن أبيه عن

حبيب بن سالم عن النعمان بن بشير رضی الله عنه قال: كان رسول الله ﷺ يقرأ في الجمعة

والعيدین بسبح اسم ربك الأعلى وهل اتاك حديث الغاشية .

(On vedinci hadis): Aynı senedle Lü'lüî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da İbrahim b. Muhammed b. Münteşir'den, o da babasından, o da Habib b. Salim'den, o da Numan b. Beşir (r.a.)'den onun şöyle dediğini tahdis etti: “Rasulullah (s.a.v.) Cuma namazında ve iki bayram namazında “Sebbih İsmе Rabbike'l-A'la” ve “Hel Etake Hadisu'l-Gaşiye”yi okuyordu.”

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

İbrahim b. Muhammed b. El-Müntaşir: Tam adı İbrahim b. Muhammed b. El-Müntaşir b. El-Ecda' el-Hemdânî el-Kûfî'dir. Ahmed ve Ebû Hâtim, kendisine “sika, saduk” demiştir. Nesâî de “sika” olarak zikretmiştir. İclî, İbn Sa'd ve Yahya b. Ma'in de kendisine “sika” demiştir. İbn Hibbân, onu *Sikat*'ta zikretmiştir. Babasından hadis dinlemiştir.⁵³⁴ İbn Hacer, kendisinin “sika” olduğunu zikretmiştir. 5. tabakadandır. Kütüb-i Sitte İmamları kendisinin hadisine eserlerinde yer vermiştir.⁵³⁵

⁵³⁰ Nesâî, Cumua, 7. (no: 1376)

⁵³¹ Nesâî, Cumua, 7. (no: 1376)

⁵³² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/3, 2/9, 2/35, 2/37, 2/41. (no: 4466)

⁵³³ Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî, *Kitâbu'l-âsâr*, s. 14. (no: 68, 69, 71)

⁵³⁴ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 1, s. 83.

⁵³⁵ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 93. (no:240)

Babası Muhammed b. El-Münteşir: Tam adı Muhammed b. Münteşir el-Ecda' b. Mâlik el-Hemdâni'dir. Sonra el-Vadiî el-Kûfi olmuştur. Meymûnî şöyle demiştir: “Ahmed’e Muhammed b. El-Münteşir hakkında sordum. O da, Muhammed hakkında hayırlı biri olduğunu söyleyip onu “sika” saymıştır.” İbn Hibbân, onu *Sikat*'ta zikretmiştir. İbn Sa'd, “Sika idi ve az hadis rivayet etmişti.” demiştir. Habîb b. Salim'den hadis dinlemiştir.⁵³⁶ İbn Hacer kendisine “sika” demiştir. 4. tabakadandır. Kütüb-i Sitte İmamları, eserlerinde kendisinin hadisini rivayet etmiştir.⁵³⁷

Habîb b. Salim: Tam adı Habîb b. Salim el-Ensârî'dir. Numan b. Beşir'in mevlası ve kâtibidir. Kendisi hakkında Ebû Hâtim “sika” olduğunu söylemiştir. Buhârî ise bakılıp araştırılması gerektiğini zikretmiştir. Acurri de Ebû Dâvûd'un “sika” dediğini zikretmiştir. İbn Hibbân onu *Sikat*'ta zikretmiştir. Numan b. Beşir, kendisinden hadis dinlemiştir.⁵³⁸ Müslim, *Sahîh*'inde kendisinden hadis rivayet etmiştir. 3. tabakadandır. (Yani İbn Sirin gibi tabiin orta kısmındandır.)⁵³⁹

Numan b. Beşir: Tam adı Numan b. Beşir b. Sa'd b. Sa'lebe b. Cûlas b. Zeyd b. Mâlik b. Sa'lebe b. Ka'b b. El-Hazrec el-Ensârî el-Hazrecî Ebû Abdillâh el-Medenî'dir. Kendisi ve anne babası sahabidir. Annesi de Amre binti Revaha'dır. Vakıdı, hicretin başından 14 ay geçtikten sonra doğduğunu zikretmiştir. Ebû Nuaym, Muaviye döneminde Kufe emiri olduğunu zikretmiştir. Ebû Hâtim de Kufe'de 9 ay emirlik yaptığını zikretmiştir. Mufaddal el-Galabi de kendisinin 66/686 senesinde öldürüldüğünü zikretmiştir.⁵⁴⁰ Kütüb-i Sitte İmamları kendisinin hadîsine eserlerinde yer vermiştir.⁵⁴¹

“Ensar arasında hicretten sonra doğan ilk çocuk, sahâbî. Nu'mân b. Beşîr, yaşının küçüklüğü sebebiyle âlimlerin çoğunluğuna göre Hz. Peygamber'den çok az hadis dinlemiş, bu sebeple hadisleri naklederken, “Helâl bellidir, haram da bellidir” hadisi dışında (İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 448) semâa delalet eden lafızlar yerine “Allah resulü buyurdu ki” ifadesini kullanmış (İbn Asâkir, LXII, 119), rivayet ettiği 124 hadisin çoğunu dayısı Abdullah b. Revâha, Hz. Ömer ve Hz. Âişe'den öğrenmiştir. Bu hadislerden beşi *Sahîhayn*'de, biri sadece *Sahîh-i Buhârî*'de, dördü

⁵³⁶ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 3, s. 708-709.

⁵³⁷ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 508. (no: 6324)

⁵³⁸ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 1, s. 350.

⁵³⁹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 151. (no: 1092)

⁵⁴⁰ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 4, s. 228-229.

⁵⁴¹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 563. (no: 7152)

sadece *Sahîh-i Müslim*'de yer almıştır. Ayrıca Hâkim en-Nisâbü'rî, onunla ilgili olayların anlatıldığı rivayetlere ve kıyametten önceki fitnelere bahseden bir hadisine yer vermiştir (*el-Müstedrek*, III, 610-611). Kendisinden hadis rivayet eden pek çok tâbîî arasında Şa'bî, Simâk b. Harb, Ebû Kılâbe el-Cermî, Ebû İshak es-Sebî, Urve b. Zübeyr, İbn Âmir gibi âlimler bulunmaktadır.⁵⁴²

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Bu hadisi Müslim, *Sahîh*'inde aynı senedle ve aynı lafızlarla takdim-tehir yapmak suretiyle şu şekilde rivayet etmiştir:

عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنتَشِرِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَبِيبِ بْنِ سَالِمٍ مَوْلَى الثُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ قَالَ
كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ فِي الْعِيدَيْنِ وَفِي الْجُمُعَةِ بِسْمِ رَبِّكَ الْأَعْلَى وَهَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ قَالَ وَإِذَا
اجْتَمَعَ الْعِيدُ وَالْجُمُعَةُ فِي يَوْمٍ وَاحِدٍ يَقْرَأُ بِهِنَّ أَيْضًا فِي الصَّلَاتَيْنِ⁵⁴³

Ebû Dâvûd, *Sünen*'inde bu hadîsi aynı bab altında iki tane Numan b. Beşir, Ebû Rafî'nin Ebû Hüreyre hadîsi ve Semüre b. Cündeb olmak üzere dört tarikile zikretmiştir. Lafız ve senedde yer alan raviler bakımından tahricini yaptığımız hadîsle en çok benzerlik gösteren hadis Numan b. Beşir tarîki ile ve aynı senedle şu şekilde gelmiştir:

عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنتَشِرِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَبِيبِ بْنِ سَالِمٍ مَوْلَى الثُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقْرَأُ فِي
الْعِيدَيْنِ وَيَوْمَ الْجُمُعَةِ بِسْمِ رَبِّكَ الْأَعْلَى وَهَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ...⁵⁴⁴

Ebû Dâvûd, bu hadîsin sonunda sükut etmiştir (dört hadiste de sükut etmiştir.)
Elbânî de sahîh olduğunu zikretmiştir.⁵⁴⁵

Tirmizî, *Sünen*'inde bu hadîsin Ebû Vakıd, Semüre b. Cündeb, İbn Abbas ve Numan b. Beşir tarikleriyle rivayet edildiğini söylemiş ve Numan b. Beşir tarîkini de şu lafızlarla zikretmiştir:

عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنتَشِرِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَبِيبِ بْنِ سَالِمٍ مَوْلَى الثُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ فِي
الْعِيدَيْنِ وَفِي الْجُمُعَةِ بِسْمِ رَبِّكَ الْأَعْلَى وَهَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ...⁵⁴⁶

⁵⁴² İbrahim Hatiboğlu, "Numan b. Beşir", *DİA*, XXXIII, 233-234, İstanbul, 2007.

⁵⁴³ Müslim, Cumua, 16. (no: 62-878)

⁵⁴⁴ Ebû Dâvûd, Salat, 242. (no: 1122)

⁵⁴⁵ Ebû Dâvûd, Salat, 244. (no: 1124)

⁵⁴⁶ Tirmizî, Ebvabü's-salat, 273. (no: 536)

Tirmizî, bu hadîsi zikrettikten sonra Numan b. Beşir'in bu hadîsinin “hasen sahîh” olduğunu belirtmiştir.⁵⁴⁷

İbn Mâce, hadîsi Cuma namazı ve bayram namazı başlığı altında iki ayrı babda zikretmiştir. ‘İd ve cumua kelimelerini aynı hadiste kullanmayıp farklı bablarda ayrı ayrı zikretmiştir. Bu hadîsi Numan b. Beşir ve İbn Abbas tarikleri ile rivayet etmiştir. Senedde yer alan ravilerden olan Numan b. Beşir tarîki ile ve aynı senedle getirdiği iki farklı babda şu şekilde rivayet edilmiştir:

عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنتَشِرِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَبِيبِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ النُّعْمَانَ بْنِ بَشِيرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقْرَأُ فِي الْعِيدَيْنِ بِسَمِّ اسْمِ رَبِّكَ الْأَعْلَى وَ هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْعَاشِيَةِ⁵⁴⁸

النُّعْمَانُ بْنُ بَشِيرٍ أَخْبَرَنَا بِأَبِي شَيْءٍ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ مَعَ سُورَةِ الْجُمُعَةِ قَالَ كَانَ يَقْرَأُ فِيهَا هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْعَاشِيَةِ⁵⁴⁹

Elbânî, İbn Mâce'nin, Numan b. Beşir ve İbn Abbas tarîki ile getirdiği bu hadîsin merfu ve sahîh olduğunu zikretmiştir.⁵⁵⁰

Nesâî, bu hadîsi aynı babta iki tane Numan b. Beşir tarîki ve diğeri de başka babta Semüre tarîki ile rivayet etmiştir. Hadîse sened ve lafız yönünden en çok benzeyen hadîs Numan b. Beşir tarîki ile şu şekilde rivayet edilmiştir:

أَنَّ إِبْرَاهِيمَ بْنَ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنتَشِرِ أَخْبَرَهُ قَالَ سَمِعْتُ أَبِي يُحَدِّثُ عَنْ حَبِيبِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ النُّعْمَانَ بْنِ بَشِيرٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ فِي الْجُمُعَةِ بِسَمِّ اسْمِ رَبِّكَ الْأَعْلَى وَ هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْعَاشِيَةِ...⁵⁵¹

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde ise yine benzer lafızlarla Numan b. Beşir tarîki ile şu şekilde rivayet edilmiştir:

سَأَلَ النُّعْمَانَ بْنَ بَشِيرٍ بِمَكَانِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ فِي الْجُمُعَةِ مَعَ سُورَةِ الْجُمُعَةِ قَالَ هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْعَاشِيَةِ⁵⁵²

Şuayb Arnavut, bu hadîsin isnadının Müslim'in şartına göre sahîh olduğunu zikretmiştir.⁵⁵³ Ayrıca İbn Hanbel farklı yerlerde de bu hadîsi zikretmiştir.⁵⁵⁴

Abdürrezzak b. Hemmam da hadisimizi *Musannef*'inde aynı senedle zikretmiştir:

⁵⁴⁷ Tirmizî, Esvabü's-salat, 273. (no: 536)

⁵⁴⁸ İbn Mâce, İkametü's-salat, 157. (no: 1281)

⁵⁴⁹ İbn Mâce, İkametü's-salat, 90. (no: 1119)

⁵⁵⁰ Elbânî, *İrvâü'l-ğalîl*, c. 3, s. 116.

⁵⁵¹ Nesâî, Cumua, 40. (no: 1424) Semüre hadîsi ise aynı kitabın 39. babında geçmektedir.

⁵⁵² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 270. (no: 18405)

⁵⁵³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 270. (no: 18405)

⁵⁵⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4/277, 4/271, 4/273, 4/276, 5/7, 5/13, 5/14, 5/19. (no: 18461)

عن إبراهيم بن محمد بن المنتشر عن أبيه عن حبيب بن سالم عن النعمان بن بشير قال كان النبي صلى الله عليه و سلم يقرأ في العيدين ويوم الجمعة ب سح اسم ربك الأعلى و هل أتاك حديث الغاشية⁵⁵⁵

Senedde yer alan raviler sikadır. Tüm bu araştırmalar neticesinde bu hadîs, aynı senedle sahîh olarak rivayet edilmiştir.

18.HADİS

(الحديث الثامن عشر): و به قال: حدثنا أبو حنيفة عن منصور عن سالم بن أبي الجعد عن عبيد

بن نسطاس عن عبد الله بن مسعود رضى الله عنه أنه قال: "من السنة حمل الجنازة بجوانب السرير

الأربع فما زدت على ذلك فهو نافلة."

(On sekizinci hadis): Aynı senedle Lü'lûî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Mansur'dan, o da Salim b. Ebî'l Ca'd'dan, o da Ubeyd b. Nistas'dan, o da Abdullah b. Mesud (r.a.)'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Cenazenin, tabutun dört bir yanından taşınması sünnettendir. Bunu arttırırsan nafiledir."

Senedde Yer Alan Râvilerin Değerlendirilmesi:

Mansur b. Mu'temer: Tam adı Mansur b. Mu'temer b. Abdillâh b.Rübeyye'dir. El-Mu'temer b. Attâb b. Fergat es-Sülemi Ebû Attâb el-Kufî de denilir. Âcîrî, Ebû Dâvûd'dan, Mansur'un ancak "sika" rivayet ettiğini zikretmiştir. İbrahim b. Musa, Kufe ehlinin en sebtinin Mansur, sonra da Mis'ar olduğunu söylemiştir. İbn Ebî Hâtim şöyle zikretti: "Babama Mansur hakkında sordum. Dedi ki: O, sikadır." İclî de, Mansur hakkında "Kufeli, sika ve sebtün fi'l-hadis" demiştir. İbn Sa'd ve Halife, 132/750 senesinde öldüğünü zikretmiştir. Kütüb-i Sitte İmamları kendisinin hadisini eserlerinde rivayet etmiştir.⁵⁵⁶

Salim b. Ebî'l-Ca'd: Rafî' el-Eşcaî Mevlahum, el-Kufî: İbn Maîn, Ebû Zür'a ve Nesâî, kendisinin "sika" olduğunu zikretmiştir. Mutayyen 100 ya da 101 senesinde vefat ettiğini söylemiştir. Ebû Nuaym, 97/716 ya da 98/717 senesinde

⁵⁵⁵ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, c. 3, s. 180.

⁵⁵⁶ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 4, s. 159-160.

öldüğünü zikretmiştir. İbn Hibbân aynı şekilde *Sikat*'ta zikretmiştir. İbn Sa'd, onun çok hadis rivayet eden "sika" bir ravi olduğunu ve 100 senesinde vefat ettiğini zikretmiştir. İclî, kendisini "sika ve tabi'î" olarak zikretmiştir. İbrahim el-Harbî, "Sikalığı üzerine icma edilmiştir." demiştir. Mansur b. Mu'temer, kendisinden hadis işitmiştir. Kütüb-i Sitte İmamları kendisinin hadisini eserlerinde rivayet etmiştir.⁵⁵⁷

Ubeyd b. Nistas: Tam adı Ubeyd b. Nistas b. Ebî Safiye el-Âmirî el-Kufî'dir. İbn Ma'in onun "sika" olduğunu zikretmiştir. İbn Hacer de İclî'nin Ubeyd'e "sika" dediğini zikretmiştir. İbn Hibbân onu *Sikat*'ta zikretmiştir. Mansur b. Mu'temer, kendisinden hadis işitmiştir. Cenazenin taşınması ile ilgili hadisi vardır. Kendisi Ebu Ubeyde b. Abdullah b. Mesud'dan hadis dinlemiştir.⁵⁵⁸ Üçüncü tabakadan olup İbn Mâce kendisinden hadis rivayet etmiştir. İbn Hacer, kendisine "sika" demiştir.⁵⁵⁹ Aşağıdaki tahricta de görüleceği üzere bu ravi ile Abdullah b. Mesud arasında yer alması gereken Ebû Ubeyde b. Abdullah b. Mesud düşmüş ve mürsel yapılmıştır.⁵⁶⁰

Abdullah b. Mesud (r.a.): Sahabidir. Bk. 13. hadis.

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Hadîsi İbn Mâce *Sünen*'inde Abdullah b. Mesud tarîki ile şu şekilde rivayet etmiştir:

قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ مَنْ اتَّبَعَ جَنَازَةَ فَلْيَحْمِلْ بِجَوَابِ السَّرِيرِ كُلِّهَا فَإِنَّهُ مِنَ السُّنَّةِ ثُمَّ إِنْ شَاءَ فَلْيَطَّوْعْ وَإِنْ شَاءَ فَلْيَدَعْ⁵⁶¹

İbn Mâce bu hadiste geçen "felyetavve" kelimesine bunu arttırması manasını, "felyede" kelimesine de taşımayı bırakmak anlamını vermiştir. İbn Mâce, zikrettiği bu hadîsin sonunda isnadındaki ravilerin "sika" olduğunu zikretmiştir. Ancak hadîsin mevkuf olduğunu, hükmünün ref'edildiğini ve aynı zamanda munkatî olduğunu zikretmiştir. Çünkü Ebû Ubeyde'nin, babasından işitmediğini nakletmiştir. Ebû Hâtim ve Ebû Züra'nın da böyle dediklerini zikretmiştir.⁵⁶² Ancak tahrîcini yaptığımız hadîsin senesinde Ebû Ubeyde yer almamaktadır.

⁵⁵⁷ İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, c. 1, s. 674-675.

⁵⁵⁸ İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, c. 3, s. 40.

⁵⁵⁹ İbn Hacer, *Takribü't-Tehzib*, s. 378. (no: 4395)

⁵⁶⁰ İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî eş-Şâfi'î (ö. 852/1449), *el-İsâr bi ma'rifeti ruvâti'l-âsâr*, 1. baskı, Pakistan-Kıratça: İdâretü'l-Kur'ân ve'l-ulûmi'l-İslâmî, h. 1407, s. 18.

⁵⁶¹ İbn Mâce, Cenâiz, 15. (no: 1478)

⁵⁶² İbn Mâce, Cenâiz, 15. (no: 1478)

Abdürrezzak b. Hemmam, bu hadîsi Abdullah b. Mesud tarîki ile şu lafızlarla rivayet etmiştir:

عن منصور عن عبيد بن نسطاس عن أبي عبيدة عن بن مسعود قال إذا اتبع أحدكم الجنابة فليأخذ بجوانبها كلها فإنه
من السنة ثم ليتطوع بعد أو يترك⁵⁶³

Abdürrezzak, şâhit olarak *Musannef*'inde Ebû Hüreyre tarîki ile getirdiği şu hadise de yer vermiştir:

عن أبي هريرة أنه قال من حمل الجنابة بجوانبها الأربع ففضى الذي عليه⁵⁶⁴

İbn Ebî Şeybe, *Musannef*'inde bu hadîsi şu lafızlarla rivayet etmiştir:

عَنْ مَنْصُورٍ ، عَنْ عُبَيْدِ بْنِ نِسْطَاسٍ ، قَالَ : كُنَّا مَعَ أَبِي عُبَيْدَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ فِي جِنَازَةٍ ، فَقَالَ : قَالَ عَبْدُ اللَّهِ : إِذَا كَانَ
أَحَدُكُمْ فِي جِنَازَةٍ فَلْيُحْمِلْ بِجَوَانِبِ السَّرِيرِ كُلِّهِ ، فَإِنَّهُ مِنَ السُّنَّةِ ، ثُمَّ لِيَتَطَوَّعَ ، أَوْ لِيَدَعُ.⁵⁶⁵

Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî, İbn Hacer el-Askalânî'nin *el-İsâr*'ı ile birlikte olan *Kitâbü'l-âsâr*'ında, hadîsi Ebû Hanîfe'den başlayan aynı senedle ve başına inne getirmek, erbea kelimesini erbeate şeklinde getirmek gibi ufak değişikliklerle aynı lafızlarla rivayet etmiştir.⁵⁶⁶

Ebû Yusuf da Ebû Hanîfe'den başlayan aynı senedle ve çok benzer lafızlarla hadisi *Kitâbü'l-âsâr*'ında rivayet etmiştir.⁵⁶⁷

Taberânî (ö. 360/971), *Mu'cemü'l-kebir*'de Abdullah b. Mesud tarîki ile peşpeşe 7 hadis rivayet etmiştir. Birini zikredecek olursak şu şekilde rivayet etmiştir:

عن منصور عن عبيد بن نسطاس عن أبي عبيدة عن عبد الله قال : من السنة أن تحمل بجوانب السرير الأربع
ثم تطوع أو دع⁵⁶⁸

Ebû Dâvûd et-Tayâlisî (ö. 204/819) de *Müsned*'inde Abdullah b. Mesud tarîki ile şu şekilde rivayet etmiştir:

عَنْ مَنْصُورٍ ، عَنْ عُبَيْدِ بْنِ نِسْطَاسٍ ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ، قَالَ : إِذَا اتَّبَعَ أَحَدُكُمْ الْجِنَازَةَ فَلْيَأْخُذْ
بِجَوَانِبِ السَّرِيرِ الْأَرْبَعِ ثُمَّ لِيَتَطَوَّعَ بَعْدُ ، أَوْ لِيَذَرَ فَإِنَّهُ مِنَ السُّنَّةِ.⁵⁶⁹

⁵⁶³ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, c. 3, s. 512.

⁵⁶⁴ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, c. 3, s. 512.

⁵⁶⁵ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, c. 3, s. 283.

⁵⁶⁶ Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 48. (no: 235)

⁵⁶⁷ Ebû Yusuf, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 81. (no: 404)

⁵⁶⁸ Hafız Ebûl-Kasım Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, hadislerini tahkik ve tahriç eden: Hamdi Abdülmecid es-Selefi, Musul: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1983, c. 9, s. 320. (no: 9599)

Seneddeki ravilerden Ubeyd b. Nistas arada bir kişiyi atlayarak mürsel yapmıştır. Tahricini yaptığımız kaynaklarda atlanılan kişinin Ebu Ubeyde b. Abdullah b. Mesud olduğunu görmekteyiz. Hadis muttasıl şahitlerle desteklenmiştir.

19.HADİS

(الحديث التاسع عشر): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن علقمة بن مرثد عن ابن بريدة عن أبيه
رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه و سلم: "نهيتكم عن زيارة القبور فزوروها فقد
أذن محمد في زيارة قبر أمه و لا تقولوا هجراً."

(On dokuzuncu hadis): Aynı senedle Lü'lûî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Alkame b. Mersed'den, o da İbn Büreyde'den, o da babasından (r.a.) onun şöyle dediğini tahdis etti: "Rasulullah (s.a.v.) şöyle dedi: "Size kabirleri ziyaret etmeyi yasakladım. Şimdi ise kabirleri ziyaret ediniz. Muhammed'e annesinin kabrini ziyaret etmesi konusunda izin verilmiştir. Hücr (bağırıp çağırmakta taşkınlık, isyan, ağıt, çirkinlik) söylemeyiniz."

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Senedde geçen ravilerden Alkame b. Mersed, İbn Büreyde ve babası hakkında 2. hadîste bilgi vermiştik.

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Hadîs, Müslim'in *Sahîh*'inde Ebû Hüreyre ve Büreyde tarîki ile zikredilmiştir. Büreyde tarîki ile şu lafızlarla rivayet edilmiştir:

عَنْ ابْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ فَزُورُوهَا...⁵⁷⁰

Müslim, aynı hadîsi bir başka babında da Büreyde tarîki ile şu şekilde getirmiştir:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ فَزُورُوهَا...⁵⁷¹

⁵⁶⁹Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî (ö. 204/819), *Müsnedü Ebî Dâvûd et-Tayâlisî*, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, ts, c. 1, s. 44. (no: 332)

⁵⁷⁰ Müslim, Cenâiz, 36. (no: 106-977)

Ebû Dâvûd, bu hadîsi aynı bab altında konumuzla alakalı Büreyde ve Ebû Hüreyre tarikleri ile zikretmiştir. Büreyde tarîki ile şu lafızlarla rivayet etmiştir ve sonunda da sükut etmiştir:

عَنْ ابْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ فَرُورُوهَا فَإِنَّ فِي زِيَارَتِهَا تَذْكَرَةٌ...⁵⁷²

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.⁵⁷³

Ebû Dâvûd, aynı hadîsi bir başka babta da Büreyde tarîki ile rivayet edip sonunda sükut etmiştir:

عَنْ ابْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَيْتُكُمْ عَنْ ثَلَاثٍ وَأَنَا أَمُرُّكُمْ بِمِنِّ زِيَارَةِ الْقُبُورِ فَرُورُوهَا

فَإِنَّ فِي زِيَارَتِهَا تَذْكَرَةٌ...⁵⁷⁴

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.⁵⁷⁵

Tirmizî de hadîsi Büreyde tarîki ile ve aynı senedle şu şekilde rivayet etmiştir:

عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ عَنْ سَلِيمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ فَقَدْ

أُذِنَ لِمُحَمَّدٍ فِي زِيَارَةِ قَبْرِ أُمِّهِ فَرُورُوهَا فَإِنَّهَا تَذْكَرُ الْآخِرَةَ⁵⁷⁶

Tirmizî, bu hadîsi zikrettikten sonra hadîsin Ebû Said, İbn Mesud, Enes, Ebû Hüreyre ve Ümmü Seleme tarikleri ile de geldiğini belirtmiştir. İbn Büreyde hadîsinin ise “hasen sahîh” olduğunu zikretmiştir.⁵⁷⁷ Elbânî de bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.⁵⁷⁸

İbn Mâce, şâhit olarak aynı babta Ebû Hüreyre, Âişe ve İbn Mesud tariklerini getirmiştir. Hadîse, lafız olarak en çok benzeyen İbn Mesud tarîki ile şu şekilde rivayet edilmiştir:

عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ فَرُورُوهَا فَإِنَّهَا تُزْهَدُ فِي الدُّنْيَا وَتُذْكَرُ

الْآخِرَةَ⁵⁷⁹

⁵⁷¹ Müslim, Edâhî, 5. (no: 37-1977)

⁵⁷² Ebû Dâvûd, Cenâiz, 81. (no: 2235)

⁵⁷³ Ebû Dâvûd, Cenâiz, 81 (no: 3237)

⁵⁷⁴ Ebû Dâvûd, Eşribe, 7. (no: 3698)

⁵⁷⁵ Ebû Dâvûd, Eşribe, 7. (no: 3700)

⁵⁷⁶ Tirmizî, Cenâiz, 60. (no: 1054)

⁵⁷⁷ Tirmizî, Cenâiz, 60. (no: 1054)

⁵⁷⁸ Tirmizî, Cenâiz, 60. (no: 1054)

⁵⁷⁹ İbn Mâce, Cenâiz, 47. (no: 1571)

Bu hadîsin sonunda *Zevâid*'de, isnadının hasen olduğu, İbn Ma'in'in Eyyüb b. Hani'e zayıf, İbn Hâtîm'in de "salih" dediği ve İbn Hibbân'ın onu *Sikat*'ta zikrettiği belirtilmiştir.⁵⁸⁰ Ancak tahririni yaptığımız hadis, Büreyde tarîki ile gelmiş olup sened zincirinde Eyyüb b. Hani' bulunmamaktadır.

Hadîsin sonundaki "ve la tegulu hucran -ağıt, taşkınlık, kötü söz-söylemeyiniz" kısmını ise Nesâî, aynı babta Büreyde tarîki ile getirdiği iki ayrı hadis şeklinde rivayet etmiştir. Bunlardan hadîsin lafızlarını en çok kapsayan Büreyde tarîki şu şekilde rivayet edilmiştir:

حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ كَانَ فِي مَجْلِسٍ فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنِّي كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ أَنْ تَأْكُلُوا لِحُومِ الْأَصْحَابِ إِلَّا ثَلَاثًا فَكُلُوا وَأَطْعُمُوا وَأَدْخِرُوا مَا بَدَا لَكُمْ وَذَكَرْتُ لَكُمْ أَنْ لَا تَنْتَبِذُوا فِي الطُّرُوفِ الدُّبَاءِ وَالْمَرْقَاتِ وَالنَّقِيرِ وَالْحَنْتَمِ انْتَبِذُوا فِيمَا رَأَيْتُمْ وَاجْتَنِبُوا كُلَّ مُسْكِرٍ وَنَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ فَمَنْ أَرَادَ أَنْ يَزُورَ فَلْيَزُرْ وَلَا تَقُولُوا هُجْرًا⁵⁸¹

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.⁵⁸²

Ahmed b. Hanbel de Büreyde tarîki ile şu şekilde rivayet etmiştir:

عن سليمان بن بريدة عن أبيه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : كنت نهيتكم عن زيارة القبور فزوروها ولا تقولوا هجرا⁵⁸³

Elbânî, bu hadise "sahîh" demiştir.⁵⁸⁴ Ahmed b. Hanbel bu hadîsi *Müsned*'inin farklı yerlerinde de zikretmiştir.⁵⁸⁵

Abdürrezzak b. Hemmam, *Musannef*'inde Büreyde tarîki ile hadîsi şu şekilde rivayet etmiştir:

حدثني عبد الله بن بريدة عن أبيه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم إني كنت نهيتكم عن زيارة القبور فزوروها فإنها تذكر الآخرة...⁵⁸⁶

İbn Ebî Şeybe de *Musannef*'inde Büreyde, Enes, Ebû Hüreyre, Rebîa b. Nafia'nın babasına ve Abdullah tarikleri ile konumuzla alakalı hadislerle peş peşe yer vermiştir.⁵⁸⁷

Ebû Yusuf⁵⁸⁸ ve Muhammed b. Hasen⁵⁸⁹ de bu hadisi *el-Âsâr*'larında aynı senedle ve benzer şekilde rivayet etmişlerdir.

⁵⁸⁰ İbn Mâce, Cenâiz, 47. (no: 1571)

⁵⁸¹ Nesâî, Cenâiz, 100. (no: 2033)

⁵⁸² Nesâî, Cenâiz, 100. (no: 2033)

⁵⁸³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 361. (no: 23102)

⁵⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 361. (no: 23102)

⁵⁸⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/38, 3/66, 5/350, 5/355, 5/361.

⁵⁸⁶ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, c. 3, s. 569.

⁵⁸⁷ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, c. 3, s. 342, 343.

Senedde yer alan raviler sikadır. Tüm bu araştırmalar neticesinde hadîsin sahih olduğunu söyleyebiliriz.

20.HADİS

(الحديث العشرون): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن الهيثم عن ابن سيرين عن علي رضي الله عنه:

أنه كان يكبر على الجنائز ستا و خمسا و أربعا فلما قبض النبي صلى الله عليه و سلم كان

المسلمون على ذلك في خلافة أبي بكر و كانوا كذلك في أول خلافة عمر فلما رأى عمر

اختلافهم جمع أصحاب محمد صلى الله عليه و سلم فقال: "متى تختلفوا يختلف من بعدكم." فاجتمع

رأيهم على أن ينظروا آخر جنازة كبر عليها رسول الله صلى الله عليه و سلم حين قبض فيأخذون

بذلك و يرفضون ما سواه فنظروا فوجدوا آخر جنازة كبر عليها رسول الله صلى الله عليه و سلم

حين قبض كبر عليها أربع تكبيرات فأخذوا بالأربع و تركوا ما سوى ذلك.

(Yirminci hadis): Aynı senedle Lü'lüü şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da el-Heysen'den, o da İbn Sirin'den, o da Ali (r.a.)'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Şüphesiz ki [Ali (r.a.)] cenaze namazlarında altı, beş ve dört defa tekbir getiriyordu. Nebî (s.a.v.) ölünce Müslümanlar Ebû Bekir (r.a.)'ın hilafetinde böyle yapıyorlardı. Ömer (r.a.)'ın hilafetinin başlangıcında da aynı şekilde bunu yapıyorlardı. Ömer (r.a.) onların ihtilaf ettiklerini görünce Muhammed (s.a.v.)'in ashabını topladı ve şöyle dedi: "Siz ne zaman ihtilafa düşerseniz, sizden sonrakiler de ihtilafa düşer." Daha sonra bir kimse öldüğü zaman Rasulullah (s.a.v.)'in tekbir getirdiği en son cenaze namazına bakılması, bu görüşü alıp bunun dışındaki görüşleri de reddetmeleri üzerine görüş birliğine vardılar. Ardından baktılar ve bir kişi öldüğünde Rasulullah (s.a.v.)'in tekbir getirdiği en son cenazeyi buldular. Rasulullah (s.a.v.) o cenaze namazında dört tekbir getirmişti. Bunun üzerine tüm sahabiler dört tekbir getirilmesini benimseyip bunun dışındakileri terk ettiler."

⁵⁸⁸ Ebû Yusuf, *Kitâbu'l-âsâr*, s. 225. (no: 996)

⁵⁸⁹ Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî, *Kitâbu'l-âsâr*, s. 54. (no: 269)

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Heysem: Senedde geçen Heysem'in tam adı Heysem b. Habîb es-Sarfî, el-Heyssem b. Ebî'l-Heyssem es-Sayrafi el-Kûfi'dir. İbn Maîn, Heysem'in "sika" olduğunu söylemiştir. Ebû Zûr'a ve Ebû Hâtim "sikatün fi'l-hadis, saduk" demiştir. İbn Hibbân onu *Sikat*'ta zikretmiştir.⁵⁹⁰ 6. tabakadandır. Ebû Dâvûd, onu *Merâsil*'de zikretmiştir.⁵⁹¹

İbn Sîrîn: Tam adı Muhammed b. Sirin el-Ensari Mevlahum Ebûbekir b. Ebî Amre el-Basri'dir. İbn Ma'în, onu "sika" olarak zikretmiştir. İclî, "Basralı, tabiin sika" olarak zikretmiştir. İbn Sa'd onun hakkında "sika, me'mun, âli, refî', fakih, imam, kesirül-ilim, veri'" demiştir. İbn Hibbân da "Muhammed b. Sirin, Basralıların en verâlisı idi. Fakih, fazıl, hafız, mütkin idi, rüya tabir ederdi, 77 sene yaşamıştır. İran'da Enes b. Mâlik'in katibi idi." Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib'i işitmiştir.⁵⁹² İbn Hacer, kendisinin "sika, sebt, 'âbid" olduğunu, mana ile rivayeti uygun görmediğini ve 110/728 senesinde vefat ettiğini zikretmiştir. Kütüb-i Sitte İmamları eserlerinde kendisinin hadisini zikretmişlerdir.⁵⁹³

Ali (r.a.): Sahabidir. Bk. 3. hadis.

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Bu hadîsi şerif, İbn Hacer el-Askalânî'nin *el-Âsâr*'ı ile birlikte basılan Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin *Kitâbü'l-âsâr*'ında hadîsimize benzer lafızlarla şu şekilde rivayet edilmiştir:

عُجِدَ قَالَ : أَخْبَرَنَا أَبُو حَنِيفَةَ عَنْ حَمَادٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ : إِنَّ النَّاسَ كَانُوا يَصْلُونَ عَلَيَّ الْجَنَائِزَ خَمْسًا ، وَتَا وَأَرْبَعًا حَتَّى قَبِضَ النَّبِيُّ صَلَّى

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ كَبُرُوا بَعْدَ ذَلِكَ فِي وِلَايَةِ أَبِي بَكْرٍ حَتَّى قَبِضَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ ثُمَّ وَلِيَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ

تَعَالَى عَنْهُ، فَفَعَلُوا ذَلِكَ فِي وِلَايَتِهِ، فَلَمَّا رَأَى ذَلِكَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: إِنَّكُمْ مَعْشَرُ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ صَلَّى

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَخْتَلَفُونَ بِمَعْدَمِكُمْ، وَالنَّاسُ حَدِيثَ عَهْدِ بِالْجَاهِلِيَّةِ، فَاجْمَعُوا عَلَيَّ شَيْءٍ يَجْتَمِعُ بِهِ عَلَيْهِ مِنْ بَعْدِكُمْ، فَاجْمَعُوا رَأَى أَصْحَابِ

⁵⁹⁰ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 4, s. 295.

⁵⁹¹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 577. (no: 7360)

⁵⁹² İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 3, s. 585-586.

⁵⁹³ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 483. (no: 5947)

مُحَمَّدٌ ص.ع.و. أن ينظروا آخر جنازة كبر عليها النبي ص.ع.و. حين قبض فيأخذون به فيرفضون به ما سوى ذلك فنظروا، فوجدوا آخر جنازة كبر عليها رسول الله صلى الله عليه و سلم أربعاً. قال مُحَمَّدٌ : وبه تأخذ، وهو قول أبي حنيفة رحمه الله تعالى.⁵⁹⁴

Yukarıda rivayet edilen hadîsin senedinde yer alan İbrahim en-Nehaî, tabîin olmasına rağmen sahabiyi atladığı için hadis mürsel hadis olmuştur. Ancak Ebû Hanîfe, İmam Mâlik ve taraftarlarınca sikanın mürseli sahîh ve hüccettir.⁵⁹⁵ İbrahim en-Neha'î'nin ise sika olduğunu 5. hadîste zikretmiştik. Dolayısıyla sika bir ravi olan İbrahim en-Nehai'nin bu mürseli Ebû Hanîfe ve İmam Mâlik'e göre sahîh ve hüccettir.

Ebû Yusuf'un *Kitâbü'l-âsâr*'ında da;

قال : ثنا يوسف عن أبيه عن أبي حنيفة ، عن حماد ، عن إبراهيم ، « أن النبي ﷺ كبر على الجنائز ستا ، وخمسا ، وأربعاً ، وأن أبا بكر حين استخلف كبر كذلك ، فلما استخلف عمر جمع أصحاب النبي ﷺ ، فقال : إنكم قد اختلفتم ، فإن الناس حديث عهد بالجاهلية ، قال : فانظروا إلى آخر جنازة كبر عليها النبي ﷺ . قال : فنظروا فوجدوه قد كبر أربعاً ، فقال عمر : كبروا أربعاً »⁵⁹⁶

Bu hadîsi şerifte önceleri cenaze tekbirlerinin dört, beş ve altı defa getirildiğini, Hz. Ömer'in ihtilaf çıkmaması için Rasulullah'ın getirdiği en son cenaze tekbirinin 4 olması hasebiyle diğerlerini reddedip 4 tekbir getirmenin benimsendiğini görmekteyiz. Buna göre cenaze tekbirinin son haliyle yani dört tekbir olarak getirildiği hadisler şunlardır:

Buhârî, *Sahîh*'inde bu hadîsi şâhit olarak Ebû Hüreyre tarîki ile şu şekilde rivayet etmiştir:

عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيْبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - ﷺ - نَعَى النَّجَاشِيَّ فِي الْيَوْمِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ ، وَخَرَجَ بِمِمْ إِلَى الْمُصَلَّى فَصَفَّ بِمِمْ ، وَكَبَّرَ عَلَيْهِ أَرْبَعَ تَكْبِيرَاتٍ .⁵⁹⁷

Müslim, *Sahîh*'inde bu hadîsi aynı bab altında Ebû Hüreyre ve Cabir tarikleri ile zikretmiştir. Ebû Hüreyre tarîkini verecek olursak, şu şekilde rivayet edilmiştir:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَعَى لِلنَّاسِ النَّجَاشِيَّ فِي الْيَوْمِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ فَخَرَجَ بِمِمْ إِلَى الْمُصَلَّى وَكَبَّرَ أَرْبَعَ تَكْبِيرَاتٍ⁵⁹⁸

Ebû Dâvûd, hadîsi Ebû Hüreyre tarîki ile şu şekilde rivayet etmiş ve sonunda da sükut etmiştir:

⁵⁹⁴ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 49. (no: 240)

⁵⁹⁵ İsmail Lütüfî Çakan, *Hadis Usûlü*, M.Ü. İlahiyat Vakfı Yay. Nu:42, 13. Baskı, İstanbul, 2006, Ekim, s. 133.

⁵⁹⁶ Ebû Yusuf, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 79. (no: 390)

⁵⁹⁷ Buhârî, Cenâiz, 65.

⁵⁹⁸ Müslim, Cenâiz, 22. (no: 62-951)

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَعَى لِلنَّاسِ النَّجَاشِيَّ فِي الْيَوْمِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ وَخَرَجَ بِهِمْ إِلَى الْمُصَلَّى فَصَفَّ بِهِمْ
وَكَبَّرَ أَرْبَعَ تَكْبِيرَاتٍ⁵⁹⁹

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.⁶⁰⁰

Tirmizî, *Sünen*'inde bu hadîsi Ebû Hüreyre tarîki ile şu şekilde rivayet etmiştir:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى عَلَى النَّجَاشِيِّ فَكَبَّرَ أَرْبَعًا⁶⁰¹

Tirmizî bu hadîsi zikrettikten sonra bu babta, İbn Abbas, İbn Ebî Evfa, Cabir, Yezid b. Sabit (Zeyd b. Sabit'in abisi) ve Enes tarîki ile hadislerin geldiğini zikretmiştir. Ebû Hüreyre'nin bu hadîsine "hasen sahîh" demiştir.⁶⁰²

Hadîsi İbn Mâce *Sünen*'inde Ebû Hüreyre tarîki ile şu lafızlarla rivayet etmiştir:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ النَّجَاشِيَّ قَدْ مَاتَ فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابُهُ إِلَى
الْبَيْعِ فَصَفَّنا خَلْفَهُ وَتَقَدَّمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَبَّرَ أَرْبَعَ تَكْبِيرَاتٍ⁶⁰³

Nesâî, Ebû Hüreyre tarîki ile şu şekilde rivayet etmiştir:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَعَى لِلنَّاسِ النَّجَاشِيَّ الْيَوْمَ الَّذِي مَاتَ فِيهِ ثُمَّ خَرَجَ بِهِمْ إِلَى الْمُصَلَّى فَصَفَّ بِهِمْ فَصَلَّى
عَلَيْهِ وَكَبَّرَ أَرْبَعَ تَكْبِيرَاتٍ⁶⁰⁴

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.⁶⁰⁵

Senedin râvilerinden olan ve sika olarak kabul edilen İbn Sirin'e (ö.h. 110) baktığımız zaman Ali (r.a.)'dan hadis rivayet ettiği bilgisine rastlayamadık. Dolayısıyla munkatı ve mürsel olma ihtimali söz konusudur. Hanefî mezhebine göre sika olan tabinin mürseli sahih ve hüccet kabul edildiğinden bu hadis ile delil getirilmiştir. Hadisin mürsel olmakla birlikte mana olarak şahit ve sahih olarak gelen hadislerle desteklendiğini söyleyebiliriz.

⁵⁹⁹ Ebû Dâvûd, Cenâiz, 62. (no: 3204)

⁶⁰⁰ Ebû Dâvûd, Cenâiz, 62. (no: 3206)

⁶⁰¹ Tirmizî, Cenâiz, 37. (no: 1022)

⁶⁰² Tirmizî, Cenâiz, 37. (no: 1022)

⁶⁰³ İbn Mâce, Cenâiz, 33. (1534)

⁶⁰⁴ Nesâî, Cenâiz, 72. (no: 1971)

⁶⁰⁵ Nesâî, Cenâiz, 72. (no: 1971)

21.HADİS

(الحديث الحادى والعشرون): و به قال: حدثنا أبو حنيفة عن حماد عن ابراهيم عن عائشة رضى الله عنها أنه بلغها أن أبا هريرة كان يفتى في مسجد الرسول صلى الله عليه و سلم أنه من أصبح جنباً في رمضان فلا يصومن ذلك اليوم . فقالت: "يرحم الله أبا هريرة. لم يحفظ. لقد رأيت رسول الله صلى الله عليه و سلم يخرج إلى صلاة الفجر و رأسه يقطر من ماء غسله من الجنابة ثم يصبح صائماً." فبلغ ذلك أبا هريرة فرجع أبو هريرة رضى الله عنه عن قوله و قال: "هى أعلم منى ."

(Yirmi birinci hadis): Aynı senedle Lü'lûî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Hammâd'dan, o da İbrahim'den, o da Âişe radiyallahu anha'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Muhakkak ki Âişe radiyallahu anha'ya, Mescid-i Nebevî'de Ebû Hüreyre'nin "Kim ramazanda cünüb olarak sabahlarsa o gün kesinlikle oruç tutmasın" diye fetva verdiği haberi ulaştı. Ardından Âişe radiyallahu anha şöyle dedi: "Allah Ebû Hüreyre'ye merhamet etsin. O (bu hadîsi) iyi duymadı. Şüphesiz ki ben Rasulullah (s.a.v.)'in sabah namazına çıktığını ve cünüb olmasından dolayı gusül ettiği için başından suyun damladığını gördüm. Sonra oruçlu oluyordu." Bu durum Ebû Hüreyre'ye ulaştınca, Ebû Hüreyre (r.a.) (eski görüşünden vazgeçti ve şöyle dedi: " O, (Âişe r.a.) benden daha iyi bilir."

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Senedde geçen ravilerden olan Hammâd ve İbrahim'i 5. hadîste ele almıştık. Âişe (r.a.) için bk. 6. hadis.

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Buhârî, bu hadîsi *Sahîh*'inde Âişe ve Ümmü Seleme tarîki ile şu şekilde rivayet etmiştir:

أن عائشة وأم سلمة أخبرتا أن رسول الله ﷺ كان يدركه الفجر وهو جنب من أهله ثم يغتسل ويصوم وقال مروان لعبد الرحمن بن الحارث أقسم بالله لتقرعن بما أبا هريرة ومروان يومئذ على المدينة فقال أبو بكر فكره ذلك عبد الرحمن ثم قدر لنا أن نجتمع بذي الحليفة وكانت لأبي هريرة هنالك أرض فقال عبد الرحمن لأبي هريرة إني ذاك لك أمرا ولولا مروان أقسم علي فيه لم أذكره لك

فذكر قول عائشة وأم سلمة فقال كذلك حدثني الفضل بن عباس وهن أعلم وقال همام وابن عبد الله بن عمر عن أبي هريرة كان النبي ﷺ يأمر بالفطر والأول أسند⁶⁰⁶

Buhârî bir başka bâbında şu şekilde rivayette bulunmuştur:

قَالَتْ عَائِشَةُ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - كَانِ النَّبِيُّ - ﷺ - يُدْرِكُهُ الْفَجْرُ جُنُبًا فِي رَمَضَانَ ، مِنْ غَيْرِ حُلْمٍ فَيَغْتَسِلُ وَيَصُومُ .⁶⁰⁷

Müslim, *Sahîh*'inde bu hadîsi aynı bab altında 6 farklı hadis şeklinde rivayet etmiştir. Bunlardan iki tanesini zikredeceğiz:

قَالَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ فِي قِصَصِهِ مَنْ أَدْرَكَهُ الْفَجْرُ جُنُبًا فَلَا يَصُومُ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ لِأَبِيهِ فَأَنْكَرَ ذَلِكَ فَانْطَلَقَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ وَانْطَلَقْتُ مَعَهُ حَتَّى دَخَلْنَا عَلَى عَائِشَةَ وَأَمَّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا فَسَأَلَهُمَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ عَنْ ذَلِكَ قَالَ فَكِلْتَاهُمَا قَالَتْ

كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصْبِحُ جُنُبًا مِنْ غَيْرِ حُلْمٍ ثُمَّ يَصُومُ

قَالَ فَانْطَلَقْنَا حَتَّى دَخَلْنَا عَلَى مَرْوَانَ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ فَقَالَ مَرْوَانُ عَزَمْتُ عَلَيْكَ إِلَّا مَا ذَهَبَتْ إِلَى أَبِي هُرَيْرَةَ فَرَدَدْتُ عَلَيْهِ مَا يَقُولُ قَالَ فَجِئْنَا أَبَا هُرَيْرَةَ وَأَبُو بَكْرٍ حَاضِرٌ ذَلِكَ كُلَّهُ قَالَ فَذَكَرَ لَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ أَهْمَا قَالْتَاهُ لَكَ قَالَ نَعَمْ قَالَ هُمَا أَعْلَمُ⁶⁰⁸

Müslim'in *Sahîh*'inde geçen bir diğer hadis de Âişe tarîki ile şu lafızlarla rivayet edilmiştir:

أَنَّ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ قَدْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُدْرِكُهُ الْفَجْرُ فِي رَمَضَانَ وَهُوَ جُنُبٌ مِنْ غَيْرِ حُلْمٍ فَيَغْتَسِلُ وَيَصُومُ⁶⁰⁹

Ebû Dâvûd, hadîsi Âişe ve Ümmü Seleme tarîki ile şu lafızlarla rivayet etmiştir:

عَنْ عَائِشَةَ وَأَمَّ سَلَمَةَ زَوْجِي النَّبِيِّ - ﷺ - أَنَّهُمَا قَالَتَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - ﷺ - يُصْبِحُ جُنُبًا . قَالَ عَبْدُ اللَّهِ الْأَدْرَمِيُّ فِي حَدِيثِهِ فِي رَمَضَانَ مِنْ جَمَاعٍ غَيْرِ اخْتِلَامٍ ثُمَّ يَصُومُ . قَالَ أَبُو دَاوُدَ وَمَا أَقَلَّ مَنْ يَقُولُ هَذِهِ الْكَلِمَةَ - يَعْنِي يُصْبِحُ جُنُبًا فِي رَمَضَانَ - وَإِنَّمَا الْحَدِيثُ أَنَّ النَّبِيَّ - ﷺ - كَانَ يُصْبِحُ جُنُبًا وَهُوَ صَائِمٌ .⁶¹⁰

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.⁶¹¹

Ayrıca Ebû Dâvûd, *Sünen*'inde Peygamberimizin kendi dilinden 1. tekil şahısla aktardığı şekliyle şu hadise yer vermiş ve sonunda sükut etmiştir:

⁶⁰⁶ Buhârî, Savm, 22.

⁶⁰⁷ Buhârî, Savm, 25. Ayrıca bk. Buhârî, Savm, 25. bir sonraki hadiste de geçmektedir.

⁶⁰⁸ Müslim, Siyam, 13. (no: 75-1109)

⁶⁰⁹ Müslim, Siyam, 13. (no: 76-1109)

⁶¹⁰ Ebû Dâvûd, Savm, 36. (no: 2388)

⁶¹¹ Ebû Dâvûd, Savm, 36. (no: 2390)

عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ - أَنَّ رَجُلًا قَالَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ - وَهُوَ وَاقِفٌ عَلَى الْبَابِ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أُصْبِحُ جُنُبًا وَأَنَا أُرِيدُ الصِّيَامَ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ - « وَأَنَا أُصْبِحُ جُنُبًا وَأَنَا أُرِيدُ الصِّيَامَ فَأَغْتَسِلُ وَأَصُومُ »...⁶¹²

Elbânî Ebû Dâvûd'un bu hadîsini sahîh olarak zikretmiştir.⁶¹³

Tirmizî, hadîsi Âîşe ve Ümmü Seleme tarîki ile şu şekilde rivayet etmiştir:

أَخْبَرْتَنِي عَائِشَةُ وَأُمُّ سَلَمَةَ زَوْجَاتِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُدْرِكُهُ الْفَجْرُ وَهُوَ جُنُبٌ مِنْ أَهْلِهِ ثُمَّ يَغْتَسِلُ فَيَصُومُ⁶¹⁴

Tirmizî, Âîşe ve Ümmü Seleme hadîsinin “hasen sahîh” olduğunu zikretmiştir.⁶¹⁵

İbn Mâce, *Sünen*'inde hadîsi Ümmü Seleme tarîki ile:

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُبَرِّزٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ قَالَ سَأَلْتُ أُمَّ سَلَمَةَ عَنِ الرَّجُلِ يُصْبِحُ وَهُوَ جُنُبٌ يُرِيدُ الصَّوْمَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصْبِحُ جُنُبًا مِنَ الْوَقَاعِ لَا مِنْ اِحْتِلَامٍ ثُمَّ يَغْتَسِلُ وَيُتِمُّ صَوْمَهُ⁶¹⁶

İbn Mâce, “vika”ın “cima” anlamına geldiğini zikretmiştir. Elbânî de bu hadise sahîh demiştir.⁶¹⁷

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inin çeşitli yerlerinde de bu hadîs şu şekilde rivayet edilmiştir.

⁶¹⁸ عن أبيه عن أم سلمة وعائشة زوج النبي صلى الله عليه و سلم : انه كان يدركه الفجر وهو جنب من أهله ثم يغتسل ويصوم

Şuayb Arnavut, bu hadîsin isnadının Buhârî'nin şartına göre sahîh olduğunu zikretmiştir.⁶¹⁹

Abdürrezzak b. Hemmam, *Musannef*'inde Âîşe ve Ümmü Seleme tarîki ile şu şekilde rivayette bulunmuştur:

⁶²⁰ عن أم سلمة وعائشة أن النبي صلى الله عليه و سلم كان يدركه الفجر وهو جنب من أهله ثم يغتسل فيصوم

İbn Ebî Şeybe de *Musannef*'inde Abdürrezzak'ın naklettiği hadîsin aynısını aynı tarik ile zikretmiştir.⁶²¹

⁶¹² Ebû Dâvûd, Savm, 36. (no: 2389)

⁶¹³ Ebû Dâvûd, Savm, 36. (no: 2391)

⁶¹⁴ Tirmizî, Savm, 63. (no: 779)

⁶¹⁵ Tirmizî, Savm, 63. (no: 779)

⁶¹⁶ İbn Mâce, Sıyam, 27. (no: 1704)

⁶¹⁷ İbn Mâce, Sıyam, 27. (no: 1704)

⁶¹⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 313. (no: 26706) Ayrıca bk. 6/182, 6/184, 6/203, 6/221, 6/266, 6/308.

⁶¹⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 313. (no: 26706)

⁶²⁰ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, c. 4, s. 180.

⁶²¹ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, c. 3, s. 81.

Ebû Yusuf, *Kitabül-âsar*'ında bu hadîsi kendi tarikimizle ve çok yakın lafızlarla şu şekilde rivayet etmiştir:

قال حدثنا يوسف عن ابيه عن ابي حنيفة عن حماد عن ابراهيم ان ابا هريرة رضى الله عنه كان يفتى ان من ادركه الفجر وهو جنب فقد افطر فبلغ ذلك عائشة رضى الله عنها فقالت يرحم الله ابا هريرة لم يحفظ كان رسول الله ﷺ يخرج الى الفجر ورأسه يقطر من ماء الجنابة ثم يصوم فبلغ ذلك ابا هريرة رضى الله عنه فقال هي اعلم منى فرجع عن قوله⁶²²

Taberânî, *Mu'cemü'l-kebîr*'de Ebû Hüreyre tarîki ile bu hadîsi şu şekilde rivayet etmiştir:

أنه سمعت أبا هريرة يقول : من أصبح جنباً فلا صوم له فانطلق أبو بكر و ابوه عبد الرحمن حتى دخلا على أم سلمة و عائشة وكلتاها قالت : كان رسول الله صلى الله عليه و سلم يصبح جنباً من غير حلم ثم يصوم فانطلق أبو بكر و أبوه عبد الرحمن إلى مروان فحدثاه فقال : عزمت عليكما لما انطلقتما إلى أبي هريرة فحدثتماه فانطلق أبو بكر و عبد الرحمن حتى أتيا أبا هريرة فأخبراه فقال : هما قالتا لكما ؟ قالا : نعم قال : هما أعلم إنما حدثنيه الفضل بن عباس⁶²³

Bu bilgiler doğrultusunda hadîs mürsel olmakla birlikte müttefekün aleyh ve sahîh olan şahitlerle desteklenmiştir.

22.HADİS

(الحديث الثاني والعشرون): و به قال: حدثنا أبو حنيفة عن عدى بن ثابت عن أبي الشعثاء عن

أبي هريرة رضى الله عنه أن النبي صلى الله عليه و سلم نهى عن صوم الوصال و صوم الصمت.

(Yirmi ikinci hadis): Aynı senedle Lü'lûî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Adîy b. Sabit'ten, o da Ebû'ş-Şa'sa'dan, o da Ebû Hüreyre'den onun şöyle dediğini tahdis etti: “Şüphesiz ki Nebî (s.a.v.) visal orucunu (iftar etmeksizin peşpeşe 2-3 gün oruç tutmak) ve samt (susma) orucunu yasakladı.”

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Adîy b. Sabit: Tam adı Adîy b. Sâbit el-Ensârî el-Kûfî'dir. Ahmed b. Hanbel, onu “sika” olarak zikretmiştir. İclî ve Nesâî, ona “sika” demiştir. Ebû Hâtim de kendisini “saduk” olarak nitelendirmiştir. İbn Hibbân onu *Sikat*'ta zikretmiştir.

⁶²² Ebû Yusuf, *Kitâbü'l-âsar*, s. 181. (no: 824)

⁶²³ Taberânî, *Mu'cemü'l-kebîr*, c. 18, s. 292-293.

İbn Gâni‘, onun 116/734 senesinde vefat ettiğini söylemiştir. İbn Şahin de onu *Sikat*’ta zikretmiştir.⁶²⁴ İbn Hacer kendisine “sika” demiş, Şi‘îlik ile itham edildiğini söylemiş, Kütüb-i Sitte İmamları da kendisinden hadis rivayet etmişlerdir.⁶²⁵

Ebû’ş-Şe’sâ: Bu künyesi ile anılan ravinin tam adı Süleym b.Esved b. Hanzala Ebû’ş-Şe’sâ el-Muhâribî el-Kûfî’dir. Ahmed b. Hanbel, Buhârî’nin “*Edebü’l-müfred*”de kendisine “sika” dediğini zikretmiştir. Ebû Hâtim “Onun gibi biri hakkında soru sorulmaz.” demiştir. İbn Ma‘în, İclî, Nesâî ve İbn Hiraş onu “sika” olarak zikretmişlerdir. Halife, Cemacim’den sonra 82/701 senesinde öldüğünü zikretmiştir. İbn Hacer, “Cemacim olayı ittifakla 83/702 senesinde idi ve belki de Halife Cemacim’den sonra öldü” demiştir. İbn Sa’d, onun Haccac zamanında öldüğünü ve “sika” olduğunu zikretmiştir. Kendisi Ebû Hüreyre’den hadis işitmiştir. İbn Hibbân onu *Sikat*’ta zikretmiştir. İbn Abdilber, onun sikalığında icma edildiğini zikretmiştir. Kütüb-i Sitte İmamları kendisinden hadis rivayet etmiştir.⁶²⁶

Ebû Hüreyre (r.a.): Sahabidir. Sahabelerin hafızıdır. İsmi Abdurrahman b. Sahr’dır. İbn Amr, İbn Amir, Abdullah b. Maiz de denilir. 78 yaşında iken 57/677, 58/678 ya da 59/679 senesinde vefat etmiştir.⁶²⁷

“Binden fazla hadis rivayet etmeleri sebebiyle “müksirûn” diye anılan yedi sahâbî arasında Ebû Hüreyre ilk sırayı almaktadır. Bakî‘ b. Mahled’den İbn Hazm’in naklettiğine göre (*‘Aded mâ li-küllî vâhid*, s. 79) onun rivayetleri mükerrerleriyle birlikte 5374’ü bulmaktadır. Ahmed b. Hanbel’in *el-Müsned*’indeki rivayetleri 3862’dir. Bu rakamı 3848 veya 3879 olarak tesbit edenler de vardır. Ebû Hüreyre’nin Kütüb-i Sitte ile *el-Müsned*’deki mükerrer olmayan rivayetleri, M. Ziyâürrahman el-A‘zamî’nin tesbitine göre 1336 hadisten ibarettir (*Ebû Hüreyre fî dav’i merviyâtih*, s. 76). Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Müsned*’deki tekrarsız rivayetlerinin 1579 olduğunu söylemektedir (*el-Bâ’isü’l-hasîs*, s. 188).”⁶²⁸

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

⁶²⁴ İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, c. 3, s. 85.

⁶²⁵ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, s. 388. (no: 4539)

⁶²⁶ İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, c. 2, s. 81.

⁶²⁷ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, s. 680-681. (no: 8426)

⁶²⁸ M. Yaşar Kandemir, “Ebû Hüreyre”, *DİA*, X, 162, İstanbul, 1994. Ayrıca bk. Ali Toksan, “Hz. Ebu Hüreyre ve Hadis İlmindeki Yeri”, Uludağ Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1984.

Ebû Hüreyre tarîki ile gelen hadîste samt orucu ve visal orucunun yasaklandığı zikredilmektedir. Araştırmalarımız sonucunda visal orucu ile samt orucunun yasaklanması, ayrı ayrı hadislerde parçalar halinde geçmektedir. “samt orucunun nehyi ” ile ilgili Ebû Dâvûd’un *Sünen*’inden bir örnek zikredecek olursak hadis, Ali b. Ebî Talib tarîki ile şu şekilde rivayet edilmiştir:

قَالَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ حَفِظْتُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ - « . . . وَلَا صُمَاتَ يَوْمَ إِلَى اللَّيْلِ » .⁶²⁹

Ebû Dâvûd, bu hadîsi zikrettikten sonra sükut etmiştir.⁶³⁰ Elbânî de bu hadise “sahîhün” demiştir.⁶³¹

Abdürrezzak b. Hemmam’ın *Musannef*’inde samt orucunun nehyi ile ilgili şahit olarak Ali tarîki şu şekilde rivayet edilmiştir:

عن علي قال لا . . . ولا صمت يوم إلى الليل ولا طلاق قبل النكاح⁶³²

Ayrıca Abdürrezzak, *Musannef*’inde farklı bir Ali tarîki ve Cabir b. Abdillah tarikleri ile de bu hadîsi rivayet etmiştir.⁶³³

Hafız İmam Cassas, "انه نهي عن صمت يوم الى الليل" şeklinde, Ebû Dâvûd’un da zikrettiği bu hadîsin, “Ye, iç. Gözün aydın olsun! Eğer insanlardan birini görürsen de ki: Ben çok merhametli olan Allah’a oruç adadım; artık bugün hiçbir insanla konuşmayacağım.” şeklinde gelen Meryem suresinin 26. ayetini neshettiğini zikretmiştir.⁶³⁴

“Visal orucunun nehyedilmesi” ile ilgili olarak bu hadis, Buhârî’nin *Sahîh*’inde Ebû Hüreyre tarîki ile şu şekilde rivayet edilmiştir:

أن أبا هريرة رضي الله عنه قال قال نبي رسول الله ﷺ عن الوصال في الصوم . . .⁶³⁵

Ayrıca Buhârî’nin *Sahîh*’inde bu hadîse şahit olarak aynı bab altında Enes, Abdullah b. Ömer, Ebû Sa’îd el-Hudrî ve Âişe tarikleri ile de hadîs rivayet edilmiştir.⁶³⁶

Müslim’in *Sahîh*’inde ise Ebû Hüreyre tarîki ile şu lafızlarla rivayet edilmiştir:

⁶²⁹ Ebû Dâvûd, Vasâyâ, 9. (no: 2873)

⁶³⁰ Ebû Dâvûd, Vasâyâ, 9. (no: 2873)

⁶³¹ Ebû Dâvûd, Vasâyâ, 9. (no: 2875)

⁶³² Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, c. 6, s. 416.

⁶³³ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, c. 6, s. 416. Ayrıca bk. 7/464, 8/465.

⁶³⁴ Ebûbekir Ahmed er-Râzi el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, Dârü'l-fikir, c. 3, s. 217.

⁶³⁵ Buhârî, Savm, 49.

⁶³⁶ Buhârî, Savm, 48.

أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْوَصَالِ . . .⁶³⁷

Müslim, *Sahih*'inde bu hadîsi aynı bab altında İbn Ömer, Ebû Hüreyre, Enes ve Âişe tarikleri ile de zikretmiştir.⁶³⁸

Tirmizî, *Sünen*'inde bu hadîsi Enes tarîki ile şu şekilde rivayet etmiştir:

عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -ﷺ- « لَا تُوَاصِلُوا ». قَالُوا فَإِنَّكَ تُوَاصِلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ « إِنْ لَسْتُ كَأَحَدِكُمْ إِنَّ رَبِّي يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِي ». ⁶³⁹

Tirmizî bu hadîsi Enes tarîki ile zikretikten sonra bu babta Ali, Ebû Hüreyre, Âişe, İbn Ömer, Cabir, Ebû Said ve Beşir b. el-Hasâsiye'den de tarikler geldiğini zikretmiştir. Enes hadîsine de “hasen sahîh” demiştir.⁶⁴⁰ Elbânî de bu Tirmizî'nin bu hadîsinin sahîh olduğunu zikretmiştir.⁶⁴¹

Ebû Dâvûd, bu hadîsi İbn Ömer ve Ebû Said el-Hudri tarîki ile aynı bab altında peşpeşe zikretmiştir. Bu hadîse daha çok benzeyen İbn Ömer tarîki, şu şekilde rivayet edilmiştir:

عَنِ ابْنِ عَمْرٍو أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ نَهَى عَنِ الْوَصَالِ قَالُوا فَإِنَّكَ تُوَاصِلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ « إِنْ لَسْتُ كَهَيْئَتِكُمْ إِنْ أُطِعْتُ وَأُسْقِيَ ». ⁶⁴²

Ebû Dâvûd zikrettiği bu iki hadîsin sonunda sükut etmiştir.⁶⁴³ Elbânî, Ebû Dâvûd'un İbn Ömer tarîki ile zikrettiği hadîsin sahîh olduğunu zikretmiştir.⁶⁴⁴

Ahmed b. Hanbel, bu hadîsi Ebû Hüreyre tarîki ile şu lafızlarla rivayet etmiştir:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَا تُوَاصِلُوا . . .⁶⁴⁵

Şuayb el-Arnâvut, İbn Hanbel'in zikrettiği bu hadîsin isnadının Şeyhayn'ın şartına göre sahîh olduğunu zikretmiştir.⁶⁴⁶

Ayrıca Ahmed b. Hanbel bu hadîsi farklı tariklerle de zikretmiştir.⁶⁴⁷

⁶³⁷ Müslim, Sıyam, 11. (no: 57-1103)

⁶³⁸ Müslim, Sıyam, 11. (no: 55-1102 ve 61-1105)

⁶³⁹ Tirmizî, Savm, 62. (no: 778)

⁶⁴⁰ Tirmizî, Savm, 62. (no: 778)

⁶⁴¹ Tirmizî, Savm, 62. (no: 778)

⁶⁴² Ebû Dâvûd, Savm, 24. (no: 2360)

⁶⁴³ Ebû Dâvûd, Savm, 24. (no: 2360)

⁶⁴⁴ Ebû Dâvûd, Savm, 24. (no: 2362)

⁶⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 281. (no: 7773)

⁶⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 281. (no: 7773)

⁶⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/21, 2/112, 3/59, 3/235, 3/247, 3/289, 5/363, 6/89, 6/258.

Bu hadis, Abdürrezzak b. Hemmam'ın *Musannef*'inde ise Ebû Hüreyre ve Amr b. Dinar tarikleri ile zikredilmiştir. Ebû Hüreyre tarîki ile şu lafızlarla rivayet edilmiştir:

عن أبي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم لا تواصلوا قالوا يا رسول الله فإنك تواصل قال إني لست كمثلكم إني أبيت يطعمني ربي ويسقيني. . .⁶⁴⁸

İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'inde ise Ebû Hüreyre, Enes, İbn Ömer ve Ebû Sa'îd el-Hudrî tarikleri ile peşpeşe hadisler yer almıştır. Bunlardan Ebû Hüreyre tarîkinde hadis şu lafızlarla yer almıştır:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ : وَاصِلَ النَّبِيِّ ﷺ فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّاسَ فَوَاصَلُوا ، فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيِّ ﷺ فَتَنَاهُمْ ، فَقَالَ : إِنْ لَسْتُ مِثْلَكُمْ ، إِنْ أَظَلُّ عِنْدَ رَبِّي فَيُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِي.⁶⁴⁹

Senedde yer alan raviler sikadır. Hadîsin visal orucunun nehyedilmesi kısmı müttetekun aleyhtir. Samt orucunun nehyi kısmı ise sahîh olan şâhitlerle desteklenmiştir. Bu durumda hadîsin sahîh olduğunu söyleyebiliriz.

23.HADİS

(الحديث الثالث والعشرون): و به قال: حدثنا أبو حنيفة عن عبد الملك ابن عمير عن قرعة عن

أبي سعيد الخدري رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه و سلم: "لا يصام هذان اليومان؛ يوم الفطر و يوم الأضحى ."

(Yirmi üçüncü hadis): Aynı senedle Lü'lüî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Abdülmelik b. Umeyr'den, o da Gazea'dan, o da Ebû Said el-Hudrî'den (r.a.) onun şöyle dediğini tahdis etti: "Rasulullah (s.a.v.) şöyle dedi: "Şu iki günde oruç tutulmaz: Ramazan bayramı günü ve Kurban bayramı günü."

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Senedde geçen Abdülmelik b. Umeyr ve Gazea hakkında 9. hadîste bilgi vermiştik. Ebû Sa'îd el-Hudrî için bk. 4. hadis.

⁶⁴⁸ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, c. 4, s. 267.

⁶⁴⁹ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, c. 3, s. 89.

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Buhârî, *Sahîh*'inde bu hadîsi Ebû Said el-Hudri, Ömer b. El-Hattab ve Ebû Hüreyre tarikleri ile rivayet etmiştir. Ebû Said tarîki ile şu lafızlarla rivayet edilmiştir:

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ نَهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنْ صَوْمِ يَوْمِ الْفِطْرِ وَالنَّحْرِ ، وَعَنْ . . .⁶⁵⁰

Müslim, *Sahîh*'inde bu hadîsimizi aynı bab başlığı altında İbn Ömer, Ebû Hüreyre, Ebû Sa'îd el-Hudrî ve Ebû Ubeyd Mevla b. Ezher'in Ömer'den rivayet ettiği tarikler yer almıştır. Ebû Sa'îd el-Hudrî tarîki ile ve aynı senedle şu şekilde rivayet edilmiştir:

عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ وَهُوَ ابْنُ عَمْرٍو عَنْ قَزَعَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ مِنْهُ حَدِيثًا فَأَعَجَبَنِي فَقُلْتُ لَهُ أَنْتَ سَمِعْتَ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فَأَقُولُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا لَمْ أَسْمَعْ قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ لَا يَصْلُحُ الصِّيَامُ فِي يَوْمَيْنِ يَوْمِ الْأَضْحَى وَيَوْمِ الْفِطْرِ مِنْ رَمَضَانَ⁶⁵¹

Müslim, Ebû Sa'îd el-Hudrî tarîki ile bir başka hadîsi de aynı babta şu lafızlarla rivayet etmiştir:

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ صِيَامِ يَوْمَيْنِ يَوْمِ الْفِطْرِ وَيَوْمِ النَّحْرِ⁶⁵²

Ebû Dâvûd, *Sünen*'inde bu hadîsi Ebû Sa'îd el-Hudrî tarîki ile şu şekilde rivayet edip sonund sükut etmiştir:

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ - عَنْ صِيَامِ يَوْمَيْنِ يَوْمِ الْفِطْرِ وَيَوْمِ الْأَضْحَى وَعَنْ . . .⁶⁵³

Elbânî de bu hadise sahîh demiştir.⁶⁵⁴

Tirmizî, *Sünen*'inde bu hadîsi Ebû Sa'îd el-Hudrîtarîki ile şu şekilde rivayet etmiştir:

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ صِيَامَيْنِ يَوْمِ الْأَضْحَى وَيَوْمِ الْفِطْرِ⁶⁵⁵

⁶⁵⁰ Buhârî, Savm, 66.

⁶⁵¹ Müslim, Sıyam, 22. (no: 140-827)

⁶⁵² Müslim, Sıyam, 22. (no: 141-827)

⁶⁵³ Ebû Dâvûd, Savm, 48. (no: 2417)

⁶⁵⁴ Ebû Dâvûd, Savm, 48. (no: 2419)

⁶⁵⁵ Tirmizî, Savm, 58. (no: 772)

Tirmizî bu babta Ömer, Âişe, Ali, Ebû Hüreyre, Ukbe b. Amir ve Enes tarikleri ile de hadislerin geldiğini zikretmiştir. Ebû Sa'îd el-Hudrîtarîki ile gelen hadise de “hadisün hasenün sahîhün” demiştir.⁶⁵⁶

İbn Mâce, *Sünen*'inde Ebû Said ve Ömer b. El-Hattab tarikleri ile aynı babta zikretmiştir. Ebû Said tarîki ile ve aynı senedle hadîsi şu şekilde rivayet etmiştir:

عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ قَزَعَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ نَهَى عَنْ صَوْمِ يَوْمِ الْفِطْرِ وَيَوْمِ الْأَضْحَى⁶⁵⁷

Ahmed b. Hanbel de *Müsned*'inde hadîsi, Ebû Said, Ömer, Osman gibi çeşitli tariklerle çeşitli yerlerde rivayet etmiştir.⁶⁵⁸

İbn Hanbel'in Ebû Said tarîki ile rivayet ettiğine bir örnek verecek olursak;

659 عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخَدْرِيِّ قَالَ : نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ صِيَامِ يَوْمَيْنِ يَوْمِ الْفِطْرِ وَيَوْمِ الْأَضْحَى وَعَنْ . . .

Şuayb Arnavut da bu hadîsin isnadının şeyhayının şartına göre sahîh olduğunu zikretmiştir.⁶⁶⁰

Bu hadîsi Abdürrezzak b. Hemmam⁶⁶¹ ve İbn Ebî Şeybe⁶⁶² de *Musannef*lerinde rivayet etmişlerdir.

Elbânî, *İrvâül-Ğalil*'de Gazea'nın Ebû Said el-Hudri'den rivayet ettiği bu hadîsin merfu olduğunu zikretmiş ve Tirmizî'nin de bu hadise “hasen sahîh” dediğini söylemiştir.⁶⁶³

Ebû Yusuf⁶⁶⁴ bu hadîsi *el-Âsâr*'ında aynı senedle ve benzer şekilde rivayet etmiştir.

Senedde yer alan raviler sikadır. Tüm araştırmalar neticesinde bu hadîsin müttefekün aleyh ve sahîh olduğunu söyleyebiliriz.

⁶⁵⁶ Tirmizî, *Savm*, 58. (no: 772)

⁶⁵⁷ İbn Mâce, *Sıyam*, 36. (no: 1721)

⁶⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/24, 1/34, 1/61, 1/70, 2/511, 3/39, 3/53, 3/64, 3/66, 3/67, 3/71, 3/85.

⁶⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 3, s. 96. (hadis no: 11929)

⁶⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 3, s. 96. (hadis no: 11929)

⁶⁶¹ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, c. 3, s. 281, c. 4, s. 302, c. 8, s. 228.

⁶⁶² İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, c. 3, s. 104.

⁶⁶³ Elbânî, *İrvâül-ğalil*, c. 4, s. 127.

⁶⁶⁴ Ebû Yusuf, *Kitâbu'l-âsâr*, s. 20. (no: 91)

24.HADİS

(الحديث الرابع والعشرون): و به قال : حدثنا أبو حنيفة عن مسلم عن انس رضى الله عنه قال :

"سافرت مع النبي صلى الله عليه و سلم في شهر رمضان و هو يريد مكة فصام و صام المسلمون حتى إذا كان في بعض الطريق شكنا إليه المسلمون الجهد فدعا بماء فأفطر و أفطر المسلمون معه ."

(Yirmi dördüncü hadis): Aynı senedle Lü'lûî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Müslim'den, o da Enes (r.a.)'dan onun şöyle dediğini tahdis etti : “Nebî (s.a.v.), Mekke'ye gitmek isterken onunla beraber Ramazan ayında yolculuğa çıktım. Nebî (s.a.v.) oruç tutuyordu ve Müslümanlar da oruç tutuyorlardı. Ta ki Müslümanlar yolun bir kısmına gelince zorluk ve meşakketten ona şikayet ettiler. Ardından Rasulullah (s.a.v.) su istedi ve iftar etti, orucunu bozdu. Müslümanlar da onunla beraber iftar ettiler.”

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Müslim: Senedde geçen Müslim, Müslim b. Keysan ed-Dabî el-Mülaî el-Berrâd Ebû Abdillâh el-Kûfî el-A'ver'dir. Ebû Zûr'a, “daifu'l-hadis”, Ebû Hâtim ve Buhârî “Yetekellemune fihi-onun hakkında konuşuyorlar.” demiştir. Ebû Dâvûd “leyse bi şey”, Tirmizî “yuda'afu”, Nesâî ve Yahya b. Ma'în “leyse bi sika”, İbn Medînî ve İclî “daifu'l-hadis”,⁶⁶⁵ Dârekutnî “metruk” demişlerdir. Enes b. Mâlik'ten hadis işitmiştir.⁶⁶⁶ Tirmizî ve İbn Mâce, *Sünen*'lerinde kendisinden hadis rivayet etmiştir. 5. tabakadandır.⁶⁶⁷

Enes b. Mâlik (r.a.): Sahabidir. Bk. 15. hadis

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Zeyla'î, *Nasbu'r-râye*'de bu hadîsin tahrîcini 4-5 sayfa halinde uzun bir kıssanın parçalarını bir araya getirerek yapmıştır. Bu hadîsin açıklanması yönünden

⁶⁶⁵ Zayıf: Sahih ve hasen hadis şartlarından birini veya birkaçını taşımamakla beraber mevzu – uydurma- olduğu da söylenmeyen hadis. Zayıf'ı-hadis: Zehebî'ye göre cerhin 5. Mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sığa. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis itibar için alınır. (Aydınli, *İstilahlar*, s. 162-163).

⁶⁶⁶ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 4, s. 71-72.

⁶⁶⁷ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 530. (no: 6641)

Zeyla'î'nin tahricindeki şu bilgileri nakletmemiz yerinde olacaktır. Hadîsin kıssasındaki Hamza b. Amr'ın, “Ya Rasulallah! Benim seferde oruç tutmaya gücüm yetiyor. Benim tutmamda bir günah var mı?” demesi üzerine Rasulullah (s.a.v.) “O, Allah'tan gelen bir ruhsattır. Kim onu alırsa çok iyi bir şey yapmış olur. Fakat kim de seferde oruç tutmak isterse, tutmasında bir günah yoktur.” demiştir. Bir başka rivayette de “Rasulullah (s.a.v.) onlara (seferde iken) yemelerini emretti. Onlar da bunu kabul etmeyince Rasulullah onlara “İşte bunlar âsi gelenlerdir –ulaike'l 'usât-” demiştir. Zeyla'î, Bezzar'ın *Müsned*'inde ve İbn Mâce'nin de *Sünen*'inde sahîh bir şekilde gelen hadiste Peygamberimiz'in oruç tutmamayı emretmesinin, seferde oruç tutmanın neshedildiğini gösterdiğini söylemiştir. Buhârî ve Müslim, rivayet ettikleri hadiste İbn Abbas'ın “Rasulullah (s.a.v.)' in ashabı, onun hadîsinin en son varid olanına tabi olurlardı.” dediğini naklettikten sonra Zühri'nin de şöyle dediğini söylemişlerdir: “Seferde yemeleri, oruç tutmamaları, (Peygamber'in yaptığı uygulamanın) iki olayın, emrin (oruç tutun veya tutmayın) en sonuncusu idi.”⁶⁶⁸

Hadîsi Enes tariki ile Ebu Yusuf'un *el-Âsâr*'ında bulabildik. Diğerlerini şahit olarak getirdik. Hadîs, Ebû Yusuf'un *el-Âsâr*'ında aynı senedle;

قال حدثنا يوسف عن ابيه عن ابي حنيفة عن مسلم الاعور عن انس بن مالك رضى الله عنه عن النبي ﷺ انه خرج من المدينة الى مكة في رمضان فشكا اليه الناس في بعض الطريق الجهد فأفطر حتى اتى مكة⁶⁶⁹

Ebû Yusuf'un *el-Âsâr*'ında bu hadîsle benzerlik gösteren diğer bir hadis de;

قال : حدثنا يوسف عن ابيه عن أبي حنيفة ، عن الهيثم ، عن أنس بن مالك ﷺ ، أنه قال : « خرج رسول الله ﷺ من المدينة إلى مكة لليلتين خلتا من رمضان ، فسار حتى انتهى إلى قديد ، ثم شكوا الناس إليه الجهد ، فأفطر بقديد ، ثم لم يزل مفطرا حتى أتى مكة⁶⁷⁰ »

Görüldüğü gibi Ebû Yûsuf, bu hadisi çok yakın lafızlarla ve “Medine'den çıktı.” ziyâdesi ile rivayet etmiştir.

Hadîsi şahit olarak Buhârî, *Sahîh*'inde İbn Abbas tarikleri ile aynı babta zikretmiştir. Bir tanesini zikredecek olursak şu şekilde rivayet edilmiştir:

⁶⁶⁸ Zeyla'î, *Nasbu'r-râye*, c. 2, s. 461-465.

⁶⁶⁹ Ebû Yusuf, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 174. (no: 792)

⁶⁷⁰ Ebû Yusuf, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 174. (no: 793)

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ خَرَجَ فِي رَمَضَانَ مِنَ الْمَدِينَةِ ، وَمَعَهُ عَشْرَةُ آلَافٍ ، وَذَلِكَ عَلَى رَأْسِ ثَمَانِ سِنِينَ وَنَصَفٍ مِنْ مَقْدَمِ الْمَدِينَةِ ، فَسَارَ هُوَ وَمَنْ مَعَهُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ إِلَى مَكَّةَ ، يَصُومُ وَيَصُومُونَ حَتَّى بَلَغَ الْكَدِيدَ . وَهُوَ مَاءٌ بَيْنَ عُسْفَانَ وَفُدَيْدٍ أَفْطَرُوا وَأَفْطَرُوا⁶⁷¹

Buhârî de yine lafız bakımından bu hadisi benzer lafızlarla ve daha ayrıntılı bir şekilde rivayet etmiştir. Bu hadis, “Yanında 10.000 kişi vardı.”, “Medine’ye gidişinin 8. senesinin başlarında idi.”, “Üsfan (Mekke ve Medine arasında bir köy) ve Kudeyd (Mekke’ye yakın bir yer) arasındaki Kedîd suyuna ulaştığında” gibi ziyadelerle rivayet edilmiştir.

Ayrıca Buhârî, başka bir babta da hadîsi şahit olarak İbn Abbas tarîki ile şu şekilde rivayet etmiştir:

عن ابن عباس رضي الله عنهما
أن رسول الله ﷺ خرج إلى مكة في رمضان فصام حتى بلغ الكديد أظفر فأظفر الناس
قال أبو عبد الله والكديد ماء بين عسفان وقديد⁶⁷²

Müslim, *Sahih*’inde aynı bab altında bu hadîse benzer birkaç hadîsi peşpeşe rivayet etmiştir. Şahit olarak İbn Abbas tarîki ile şu lafızlarla rivayet etmiştir:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ أَخْبَرَهُ
أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ عَامَ الْفَتْحِ فِي رَمَضَانَ فَصَامَ حَتَّى بَلَغَ الْكَدِيدَ ثُمَّ أَفْطَرَ قَالَ وَكَانَ صَحَابَةُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَّبِعُونَ الْأَخْدَتَ فَلَا أُخْدَتَ مِنْ أَمْرِهِ⁶⁷³

Müslim ayrıca Cabir tarîki ile şu hadîsi de zikretmiştir:

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ - خَرَجَ عَامَ الْفَتْحِ إِلَى مَكَّةَ فِي رَمَضَانَ فَصَامَ حَتَّى بَلَغَ كُرَاعَ الْعَمِيمِ
فَصَامَ النَّاسُ ثُمَّ دَعَا بِقَدَحٍ مِنْ مَاءٍ فَرَفَعَهُ حَتَّى نَظَرَ النَّاسُ إِلَيْهِ ثُمَّ شَرِبَ فَقِيلَ لَهُ بَعْدَ ذَلِكَ إِنَّ بَعْضَ النَّاسِ قَدْ صَامَ فَقَالَ « أَوْلَيْكَ
الْعَصَاةُ أَوْلَيْكَ الْعَصَاةُ ».⁶⁷⁴

Tirmizî, hadîsin Ka’b b. Asım, İbn Abbas ve Ebû Hüreyre tarikleri ile de bir babta geldiğini belirtmiş ve Cabir tarîkini şu lafızlarla rivayet etmiştir:

⁶⁷¹ Buhârî, Meğâzî, 47.

⁶⁷² Buhârî, Savm, 34.

⁶⁷³ Müslim, Sıyam, 15. (no: 88-1113)

⁶⁷⁴ Müslim, Sıyam, 15. (no: 90-1114)

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ - خَرَجَ إِلَى مَكَّةَ عَامَ الْفَتْحِ فَصَامَ حَتَّى بَلَغَ كُرَاعَ الْعَمِيمِ وَصَامَ النَّاسُ مَعَهُ فَبَقِيَ لَهُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ شَقَّ عَلَيْهِمُ الصِّيَامَ وَإِنَّ النَّاسَ يَنْظُرُونَ فِيمَا فَعَلْتَ. فَدَعَا بِقَدْحٍ مِنْ مَاءٍ بَعْدَ الْعَصْرِ فَشَرِبَ وَالنَّاسُ يَنْظُرُونَ إِلَيْهِ فَأَفْطَرَ بَعْضُهُمْ وَصَامَ بَعْضُهُمْ فَبَلَغَهُ أَنَّ نَاسًا صَامُوا فَقَالَ « أَوْلَيْكَ الْعُصَاةُ ». ⁶⁷⁵

Tirmizî, Cabir tarîki ile rivayet ettiği hadîsin “hasen sahîh” olduğunu zikretmiştir. ⁶⁷⁶

İbn Mâce, mana yönünden bu hadîsin bir parçası olan şu hadîsi de aynı bab altında üç farklı tarik ile rivayet etmiştir. Bunlardan birini zikredecek olursak;

عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ - « لَيْسَ مِنَ الْبِرِّ الصِّيَامُ فِي السَّفَرِ ». ⁶⁷⁷

Ebû Dâvûd da İbn Mâce'nin rivayet ettiği bu hadîsi Cabir tarîki ile ve aynı lafızlarla *Sünen*'inde rivayet etmiş ve sonunda sükut etmiştir. ⁶⁷⁸ Elbânî bu hadîsi sahih olarak değerlendirmiştir. ⁶⁷⁹

Nesâî, bu hadîsi bazı ziyadelerle Cabir tarîki ile şu lafızlarla rivayet etmiştir:

عَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ - إِلَى مَكَّةَ عَامَ الْفَتْحِ فِي رَمَضَانَ فَصَامَ حَتَّى بَلَغَ كُرَاعَ الْعَمِيمِ فَصَامَ النَّاسُ فَبَلَغَهُ أَنَّ النَّاسَ قَدْ شَقَّ عَلَيْهِمُ الصِّيَامَ فَدَعَا بِقَدْحٍ مِنَ الْمَاءِ بَعْدَ الْعَصْرِ فَشَرِبَ وَالنَّاسُ يَنْظُرُونَ فَأَفْطَرَ بَعْضُ النَّاسِ وَصَامَ بَعْضٌ فَبَلَغَهُ أَنَّ نَاسًا صَامُوا فَقَالَ « أَوْلَيْكَ الْعُصَاةُ ». ⁶⁸⁰

Elbânî bu hadîsi sahih olarak değerlendirmiştir. ⁶⁸¹

Abdürrezzak b. Hemmam, *Musannef*'inde İbn Abbas tarikleri ile bu hadîsi zikretmiştir. Birini zikredecek olursak:

عَنْ بَنِي عَبَّاسٍ قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ الْفَتْحِ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فَصَامَ حَتَّى بَلَغَ الْكَدِيدَ ثُمَّ أَفْطَرَ قَالَ الزُّهْرِيُّ

فَكَانَ الْفِطْرُ آخِرَ الْأَمْرَيْنِ ⁶⁸²

İbn Ebî Şeybe de, *Musannef*'inde İbn Abbas tariklerine yer vermiştir.

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَامَ عَامَ الْفَتْحِ حَتَّى بَلَغَ الْكَدِيدَ ، ثُمَّ أَفْطَرَ ، وَإِنَّمَا يُؤْخَذُ بِالْآخِرِ مِنْ فِعْلِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. ⁶⁸³

Ahmed b. Hanbel de *Müsned*'inde bu hadîsi şu şekilde rivayet etmiştir:

⁶⁷⁵ Tirmizî, Savm, 18. (no: 710)

⁶⁷⁶ Tirmizî, Savm, 18. (no: 710)

⁶⁷⁷ İbn Mâce, Sıyam, 11.

⁶⁷⁸ Ebû Dâvûd, Savm, 43. (no: 2407)

⁶⁷⁹ Ebû Dâvûd, Savm, 43. (no: 2409)

⁶⁸⁰ Nesâî, Sıyam, 49. (no: 2263)

⁶⁸¹ Nesâî, Sıyam, 49. (no: 2263)

⁶⁸² Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, c. 2, s. 563. Ayrıca diğer hadisler için bk. 2/563, 4/269, 5/372.

⁶⁸³ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, c. 14, s. 500. Ayrıca diğer hadisler için bk. 3/15, 3/19.

حدثنا عبد الله حدثني أبي ثنا محمد بن بكر أنا بن جريج قال أخبرني بن شهاب عن عبيد الله بن عبد الله بن عتبة عن بن عباس عن رسول الله صلى الله عليه و سلم : انه خرج عام الفتح في شهر رمضان فصام حتى بلغ الكديد أظفر⁶⁸⁴

Şuayb Arnavut, bu hadîsin isnadının Şeyhayn'ın şartına göre sahîh olduğunu zikretmiştir.⁶⁸⁵

Bu hadîsin senedinde yer alan Müslim b. Keysan hakkında zayıf değerlendirmesi yapılmıştır. Yukarıda zikredildiği gibi hadis, Ebû Yusuf'un *Kitâbü'l-âsâr*'ında kendi tarîkiyle yer almıştır. Şâhit olarak da Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde; Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'nin *Sünen*'lerinde sahîh olarak gelmiş ve desteklenmiştir. Dolayısıyla hadîs senedinde 1 zayıf ravisi olmakla beraber sahîh olan şahitlerle desteklenmiştir.

25.HADİS

(الحديث الخامس والعشرون): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة رضى الله عنه عن موسى بن طلحة عن ابن الحوتكية⁶⁸⁶ أن عمر بن الخطاب رضى الله عنه أرسل إلى عمار رضى الله عنه و أمره أن يحدث عن النبي صلى الله عليه و سلم في الأيام البيض فقال عمار: "أهدى أعرابي إلى النبي صلى الله عليه و سلم أرنباً مشوية فأمر النبي صلى الله عليه و سلم بأكلها و أبي الأعرابي أن يأكل فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم: "صوم ماذا؟". فقال: "صوم ثلاثة أيام في الشهر." فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم: "أفلا تجعلهن البيض؟"

(Yirmi beşinci hadis): Aynı senedle Lü'lûî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den (r.a.), o da Musa b. Talha'dan, o da İbnü'l-Havtekiye'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Şüphesiz ki Ömer b. El-Hattab (r.a.) Ammar (r.a.)'a birisini gönderdi ve ona Nebî (s.a.v.)'in eyyamu'l-bîd (her ayın 13, 14, 15.'inci günleri) hakkındaki hadîsi anlatmasını emretti. Ammar da şöyle dedi: "Bir bedevi, Nebî (s.a.v.)'e kızarmış bir tavşan hediye etti. Ardından Nebî (s.a.v.)

⁶⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 348. (no: 3258)

⁶⁸⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 348. (no: 3258)

⁶⁸⁶ . Hülâsa kitabında te yerine be gelmiştir. Yani Zâhidü'l-Kevserî, *Hülâsa* kitabında İbnü'l-Havtekiye yerine İbnü'l-Havbekiyye demiştir. (Zâhidü'l-Kevserî böyle demiştir.)

ona yemesini emretti ve bedevi de onu yemeyi reddetti. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.) şöyle dedi: “Ne orucu bu?” Bedevi şöyle dedi: “Ayda üç gün tutulan oruç.” Rasulullah (s.a.v.) de şöyle dedi: “Bu üç gün tuttuğun orucu bîd günlerine (ayın 13, 14 ve 15.’inci günleri) denk getirip tutsaydın ya.”

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Musa b. Talha: Tam adı Musa b. Talha b. Ubeydillah el-Kureşî et-Teymî Ebû İsa’dır. İclî, onun “tabiin sika ve seçkin” olduğunu zikretmiştir. Bir defasında onun “sika, Kufeli ve salih bir adam” olduğunu söylemiştir. İbn Sa’d, Vâkıdî’nin kendisi hakkında “sika ve kesirü’l-hadis” dediğini nakletmiştir. Ebû Ubeyd, 103/721 ya da 104/722 senesinde vefat ettiğini zikretmiş, Ebû Nuaym ve Ahmed de 104 senesinde öldüğünü nakletmiştir.⁶⁸⁷ Tabi’înin büyüklerinden olup İbn Hacer, kendisi hakkında “sika, celil” demiştir. Kütüb-i Sitte imamları kendisinden hadis rivayet etmiştir.⁶⁸⁸

İbnü’l-Havtekiye: Tam adı Yezid b. El-Havtekiye et-Temîmî el-Kûfi’dir. Yakup b. Şeybe, İbn Havtekiye’nin, Musa b.Talha b. Ubeydullah’ın dayılarından biri olduğunu zikretmiştir. İbn Hibbân onu *Sikat*’ta zikretmiştir. Ömer’den hadis rivayet etmiş, kendisinden de Musa b. Talha b. Ubeydillah işitmiştir.⁶⁸⁹ İbn Hacer, kendisini “makbul” olarak zikretmiş ve onu 2. tabakaya dahil etmiştir. Tabi’înin büyüklerindedir. Nesâî, *Sünen*’inde kendisinden hadis rivayet etmiştir.⁶⁹⁰

Ömer (r.a.): Ömer b. el-Hattâb b. Nüfeyl b. Abdiluzzâ’dır. Emîrü’l-Mü’minîn olarak meşhurdur. On buçuk yıl halifelik yapmıştır. Zilhicce 23 (Ekim 644) senesinde şehid edilmiştir.⁶⁹¹

Ammâr b. Yâsir (r.a.): Sahabidir. Tam adı Ammar b. Yasir b. Amir b. Malik b. Kinâne b. Kays el-Ansî’dir. İslam’da ilk şehit edilen kişidir. Nebî (s.a.v.) ve Huzeyfe b. el-Yemân’dan hadis işitmiştir. Vakıdî, Ammar’ın 93 yaşında iken Ali ile birlikte Sıffin’de 37/658 senesinde öldürüldüğü ve Sıffin’e defnedildiği konusunda

⁶⁸⁷ İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, c. 4, s. 178.

⁶⁸⁸ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, s. 551. (no: 6978)

⁶⁸⁹ İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, c. 4, s. 409.

⁶⁹⁰ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, s. 600. (no: 7705)

⁶⁹¹ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, s. 412. (no: 4888)

icma olduğunu söylemiştir. Kütüb-i Sitte sahibi İmamlar, eserlerinde hadisini rivayet etmişlerdir.⁶⁹²

“İlk müslümanlardan, anne ve babası ilk İslâm şehidler olan meşhur sahâbîdir. Ammâr altmış iki hadis rivayet etmiştir. Bunlardan altısı Buhârî ve Müslim’in *Sahîh* ’lerinde yer almaktadır. Hz. Ali, Abdullah b. Abbas, Ebû Mûsâ el-Eş‘arî, Câbir b. Abdullah, Muhammed b. Hanefîyye ve diğer bazı kişiler de ondan hadis rivayet etmişlerdir.”⁶⁹³

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Bu hadîs, 59. hadîsin daha geniş kapsamlı olarak aktarılmış halidir. 59. hadîste bir bedevinin Resûlullah’a kızarmış bir tavşan hediye ettiği, Resûlullah’ın da ona bu tavşanı yemesini emrettiği kısım rivayet edilmiştir. Bu hadîste ise bedevi’nin kızarmış tavşan etini yemeyi reddedip oruç tuttuğunu (ayda üç gün tutulan oruç) söylemesi ve Resulullah’ın da bu orucu bid günlerine (ayın 13, 14 ve 15. günleri tutulan oruç) denk getirmesini zikrettiği aktarılmıştır. Dolayısıyla bu hadîs, 59. hadîsin adeta devamı niteliğindedir. Yani bir bakıma daha geniş kapsamlı olarak rivayet edilmiş şeklidir.

Öncelikle Buhârî ve Müslim’in *Sahîh*’inde, Peygamberimizin tavşan etininin yenilmesini kabul ettiği ya da yediği ve tavsiye edilen eyyamı bid’de nafîle oruç tutulması sabit olmuştur.⁶⁹⁴

İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*’de tavşan etinin yenilmesi ile ilgili Enes ve Ebû Hüreyre tariklerini zikrettikten sonra tavşan etinin yenilmesine tüm alimlerin cevaz verdiğini söylemiştir. Devamında ise bunu kerih görenlerin dayandıkları hadislerin senedlerinin zayıf olduğunu belirtmiştir.⁶⁹⁵

Hadîs, Ebû Yusuf’un *el-Âsâr*’ında aynı senedle;

⁶⁹² İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, c. 3, s. 205-206.

⁶⁹³ Mustafa Fayda, “Ammâr b. Yâsir”, III, 75, İstanbul, 1991. Geniş bilgi için bk. İsmail Metin, “*Ammâr b. Yasir ve Ailesi*”, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.

⁶⁹⁴ Buhârî, Hibe, 5.; Buhârî, Sıyam, 60; Müslim, Sayd, 9. (no: 53-1953); Müslim, Sıyam, 36. (no: 194-1160); Ayrıca bk. Tirmizî, Et’ime, 2. (hadis sah +ih hasen); Tirmizî, Savm, 54; İbn Hanbel, *Müsned*, 3/118 (no: 12203) (Şeyhayn’ın şartına göre sahîh); İbn Ebî Şeybe *Musannef*, 8/58; Nesâî, Sayd, 25; Nesâî, Sıyam, 81; Ebû Dâvûd, Savm, 68.

⁶⁹⁵ İbn Hacer el-Askalânî, Ebû’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî eş-Şâfi’î(ö. 852/1449), *Fethu’l-bârî bi şerhi sahihi’l-Buhârî*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî ve dğr., 2. baskı, Kahire: Dârü’r-Reyyân li’t-Türâs, 1988, c. 9, s. 579.

قال : حدثنا يوسف ، عن أبيه ، عن أبي حنيفة ، عن موسى بن طلحة ، عن ابن الحوتكية ، أن رجلا ، سأل عمر بن الخطاب رضي الله عنه عن الأرنب ؟ فقال : لولا أن أخاف أن أزيد في الحديث شيئا أو أنقص لحدثتكم ، ولكني مرسل إلى بعض من شهد الحديث ، قال : فأرسل إلى عمار بن ياسر رضي الله عنهما فقال : حدثنا حديث الأرنب يوم كنا بقاع كذا وكذا ، قال : فقال : أتى رجل النبي صلى الله عليه وسلم فأمره بأكملها فقال : إني رأيت دما ، قال : « ليس بشيء » ، وقال : « فكل » ، قال : إني صائم ، قال : « صوم ماذا ؟ » قال : من كل شهر ثلاثة أيام ، قال : « أفلا جعلتهن البيض »⁶⁹⁶

Nesâî, *Sünen*'inde aynı senedle;

عَنْ مُوسَى بْنِ طَلْحَةَ عَنْ ابْنِ الْحَوْتَكِيَّةِ قَالَ قَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَنْ حَاضِرُنَا يَوْمَ الْقَاحَةِ قَالَ قَالَ أَبُو ذَرٍّ أَنَا أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِأَرْنَبٍ فَقَالَ الرَّجُلُ الَّذِي جَاءَ بِهَا إِنِّي رَأَيْتُهَا تَدْمِي فَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَأْكُلْ ثُمَّ إِنَّهُ قَالَ كُلُوا فَقَالَ رَجُلٌ إِنِّي صَائِمٌ قَالَ وَمَا صَوْمُكَ قَالَ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ قَالَ فَأَيُّنَ أَنْتَ عَنِ الْبَيْضِ الْغُرِّ ثَلَاثَ عَشْرَةَ وَأَرْبَعَةَ عَشْرَةَ وَخَمْسَةَ عَشْرَةَ⁶⁹⁷

Elbânî bu hadise hasen demiştir.⁶⁹⁸

Hadîs, Abdürrezzak b. Hemmam'ın *Musannef*'inde de Ömer tarîki ile ve aynı senedle şu şekilde rivayet edilmiştir:

عن موسى بن طلحة عن رجل من بني تميم يقال له بن الحوتكية عن عمر أنه قال من حاضرنا يوم القاحه إذا أتى النبي صلى الله عليه وسلم بالأرنب فقال أبو ذر أنا أتى أعرابي إلى النبي صلى الله عليه وسلم بأرنب فقال إني رأيتها تدمي فقال كلوا منها وذكر أنه لم يأكل هو فقال الأعرابي إني صائم فقال وما صومك فذكر شيئا فقال أين أنت عن الغر البيض ثلاثة عشر وأربعة عشر وخمسة عشر⁶⁹⁹

Bu hadîs, Abdürrezzak b. Hemmam'ın *Musannef*'inin bir başka babında da şu lafızlarla rivayet edilmiştir:

عن موسى بن طلحة عن رجل من بني تميم - يقال له بن الحوتكية - عن عمر أنه قال من حاضرنا يوم القاحه إذ أتى النبي صلى الله عليه وسلم بالأرنب فقال أبو ذر أنا قال أتى أعرابي رسول الله صلى الله عليه وسلم بأرنب فقال إني رأيتها تدمي فقال النبي صلى الله عليه وسلم كلوه وذكر أنه لم يأكل فقال الأعرابي إني صائم فقال وما صومك فذكر صوما فقال أين أنت عن البيض الغر

700
ثلاثة عشر وأربعة عشر وخمسة عشر

⁶⁹⁶ Ebû Yusuf, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 237. (no: 1052)

⁶⁹⁷ Nesâî, *Sayd ve'z-zebâih*, 25. (no: 4311)

⁶⁹⁸ Nesâî, *Sayd ve'z-zebâih*, 25. (no: 4311)

⁶⁹⁹ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, c. 4, s. 299.

⁷⁰⁰ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, c. 4, s. 516.

Beyhaki'nin *Sünen*'inde bu hadis İbnül Havtekiyye'nin Ömer'den naklettiği tarik ile (aynı senedle) şu şekilde rivayet edilmiştir:

عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ طَلْحَةَ عَنِ ابْنِ الْحَوْثَكِيِّ قَالَ : سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ الْأَرْزَبِيِّ فَقَالَ : لَوْلَا أَنِّي أَكْرَهُ أَنْ أَزِيدَ فِي هَذَا الْحَدِيثِ أَوْ أَنْقُصُ مِنْهُ لَحَدَّثْتُكُمْ بِهِ وَلَكِنْ سَأُرْسِلُ إِلَى مَنْ شَهِدَ ذَلِكَ فَأَرْسِلَ إِلَى عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَالَ لَهُ : حَدِّثْ هَؤُلَاءِ حَدِيثَ الْأَرْزَبِيِّ . فَقَالَ عَمَّارٌ : أَهْدَى أَعْرَابِيٍّ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ - أَرْبَابًا مَشْوِيَّةً وَأَمْرًا بِأَكْلِهَا وَلَمْ يَأْكُلْ وَاعْتَزَلَ رَجُلًا فَلَمْ يَأْكُلْ فَقَالَ لَهُ : مَا لَكَ؟ فَقَالَ : إِنِّي صَائِمٌ فَقَالَ : « صَوْمٌ مَاذَا؟ » . فَقَالَ : صَوْمٌ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ قَالَ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ - : « أَفَلَا جَعَلْتَهُنَّ الْبَيْضَ » . فَقَالَ الْأَعْرَابِيُّ : إِنِّي رَأَيْتُ بِهَا دَمًا فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ - : « لَيْسَ بِشَيْءٍ » .⁷⁰¹

Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, *Müsned*'inde hadisi aynı senedle şu şekilde rivayet etmiştir:

عَنْ مُوسَى بْنِ طَلْحَةَ ، عَنِ ابْنِ الْحَوْثَكِيِّ ، قَالَ : أُنِيَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بِالْأَرْزَبِيِّ فَقَالَ : لَوْلَا مَخَافَةُ أَنْ أَزِيدَ ، أَوْ أَنْقُصُ لَحَدَّثْتُكُمْ بِحَدِيثِ الْأَعْرَابِيِّ حِينَ أَتَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بِالْأَرْزَبِيِّ فَذَكَرَ أَنَّهُ رَأَى بِهَا دَمًا فَأَمَرَهُمْ أَنْ يَأْكُلُوهَا وَقَالَ لِلْأَعْرَابِيِّ : اذْنُ فَكُلْ ، فَقَالَ : إِنِّي صَائِمٌ فَقَالَ : أَيُّ الصِّيَامِ تَصُومُ؟ فَقَالَ : مِنْ أَوَّلِ الشَّهْرِ وَآخِرِهِ قَالَ : فَإِنْ كُنْتَ صَائِمًا فَصُمِ اللَّيَالِي الْبَيْضَ ثَلَاثَ عَشْرَةَ وَأَرْبَعَ عَشْرَةَ وَخَمْسَ عَشْرَةَ وَلَكِنْ أَرْسَلُوا إِلَى عَمَّارٍ فَأَرْسَلُوا إِلَيْهِ فَبَجَّاهُ فَقَالَ : أَشَاهِدُ أَنَّكَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَقَدْ أَتَاهُ الْأَعْرَابِيُّ بِالْأَرْزَبِيِّ فَقَالَ : رَأَيْتُهَا تَدْمَى؟ فَقَالَ عَمَّارٌ : نَعَمْ.⁷⁰²

Senedde yer alan raviler sikadır. Hadis hakkında hasen değerlendirmesi yapılmıştır.

26.HADİS

(الحديث السادس والعشرون): و به قال: حدثنا أبو حنيفة عن حماد عن إبراهيم عن عائشة رضى

الله عنها: "أنها كانت تغسل رأس رسول الله صلى الله عليه وسلم و هي حائض و هو معتكف،

يخرج رأسه إليها من المسجد فتغسله ."

(Yirmi altıncı hadis): Aynı senedle Lü'lûî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Hammâd'dan, o da İbrahim'den, o da Âişe radiyallahu anha'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Muhakkak ki Âişe hayızlı iken,

⁷⁰¹ Beyhaki, *Sünenü'l-kübrâ*, c. 9, s. 321. (no: 19881)

⁷⁰² Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, *Müsned*, c. 1, s. 10. (no: 44)

Rasulullah (s.a.v.) itikafta olduğu sırada onun başını yıkıyordu. Rasulullah (s.a.v.) başını mescidden Âişe (r.a)’ye doğru çıkarıyor, o da başını yıkıyordu.”

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Senedde geçen Hammâd ve İbrahim’i 5. hadîste incelemiştik. Âişe için bk. 6. hadis.

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Bu hadîs, Buhârî’nin *Sahîh*’inde Âişe tarîki ile şu lafızlarla rivayet edilmiştir:

عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّهَا كَانَتْ تُرَجِّلُ النَّبِيَّ - ﷺ - وَهِيَ حَائِضٌ وَهُوَ مُعْتَكِفٌ فِي الْمَسْجِدِ وَهِيَ فِي حُجْرَتِهَا ، يُنَاوِلُهَا رَأْسَهُ 703

Buhârî’nin *Sahîh*’inin bir başka babında da şu şekilde rivayet edilmiştir:

عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ - ﷺ - يُصْغِي إِلَيَّ رَأْسَهُ وَهُوَ مُجَاوِرٌ فِي الْمَسْجِدِ ، فَأَرْجِلُهُ وَأَنَا حَائِضٌ . 704

Müslim, *Sahîh*’inde hadîsi aynı bab altında 11 ayrı hadis şeklinde zikretmiştir. Bunlardan lafız ve mana itibari ile bu hadîse en çok benzeyeni şu şekilde rivayet edilmiştir:

عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ - ﷺ - أَنَّهَا قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - ﷺ - يُخْرِجُ إِلَيَّ رَأْسَهُ مِنَ الْمَسْجِدِ وَهُوَ مُجَاوِرٌ فَأَغْسِلُهُ وَأَنَا حَائِضٌ . 705

İbn Mâce, *Sünen*’inde hadîsi “ve hüve mü’tekifün” lafzı yerine aynı anlama gelen “ve hüve mücavirün” lafzını getirerek Âişe tarîki ile şu lafızlarla rivayet etmiştir:

عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُدِينِي إِلَى رَأْسِهِ وَهُوَ مُجَاوِرٌ فَأَغْسِلُهُ وَأَرْجِلُهُ وَأَنَا حَائِضٌ وَهُوَ فِي الْمَسْجِدِ 706

Elbânî, bu hadise sahîh demiştir. 707

Ayrıca İbn Mâce’nin *Sünen*’inde benzer rivayetlerle bir başka babta da bu hadîs rivayet edilmiştir:

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ - ﷺ - يُدِينِي رَأْسَهُ إِلَيَّ وَأَنَا حَائِضٌ وَهُوَ مُجَاوِرٌ - تَعْنِي مُعْتَكِفًا - فَأَغْسِلُهُ وَأَرْجِلُهُ . 708

Nesâî’nin *Sünen*’inde Âişe tarîki ile bu hadis şu lafızlarla rivayet edilmiştir:

703 Buhârî, İ’tikâf, 19.

704 Buhârî, Ebvâbü’l-i’tikâf, 2.

705 Müslim, Hayd, 3. (no: 8-297)

706 İbn Mâce, Sıyam, 64. (no: 1778)

707 İbn Mâce, Sıyam, 64. (no: 1778)

708 İbn Mâce, Tahâre ve sünenüha, 120.

عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا كَانَتْ تُرَجِّلُ رَأْسَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ - وَهِيَ حَائِضٌ وَهُوَ مُعْتَكِفٌ فَيُنَاوِلُهَا رَأْسَهُ وَهِيَ فِي حَجْرَتِهَا. ⁷⁰⁹

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir. ⁷¹⁰

Ayrıca Nesâî'nin *Sünen*'inde bir başka babta bu hadîs Âişe tarîki ile aynı bab altında üç yerde daha peşpeşe zikredilmiştir. Bunlardan birini zikredecek olursak;

عَنْ عَائِشَةَ

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُخْرِجُ رَأْسَهُ مِنَ الْمَسْجِدِ وَهُوَ مُعْتَكِفٌ فَأَعْسَلُهُ وَأَنَا حَائِضٌ ⁷¹¹

Elbânî, bu hadise sahîhün demiştir. ⁷¹²

Hadîs, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde Âişe tarîki ile şu şekilde rivayet edilmiştir:

عن عائشة أمها : كانت تغسل رأس رسول الله صلى الله عليه و سلم وهي حائض وهو معتكف يخرج رأسه من المسجد إلى

الحجرة. ⁷¹³

Şuayb Arnavut, bu hadise hadisün sahîhün demiş, isnadının ise Muğire b. Müksim ed-Dabbîy sebebi ile zayıf olduğunu zikretmiştir. Ancak bu hadisin isnadında Muğire yer almamaktadır. ⁷¹⁴

Ayrıca *Müsned*'in bir başka yerinde de bu hadîs şu lafızlarla rivayet edilmiştir:

عن عائشة أمها : كانت ترجل النبي صلى الله عليه و سلم وهي حائض وهو معتكف في المسجد فيناولها رأسه وهي في حجرتها

715

Şuayb Arnavut, isnadının Şeyhayn'ın şartına göre sahîh olduğunu zikretmiştir. ⁷¹⁶

Abdürrezzak b. Hemmam'ın *Musannef*'inde bu hadîs şu şekilde rivayet edilmiştir:

قال كانت عائشة ترجل رأس رسول الله صلى الله عليه و سلم معتكفا وهي حائض قال يناولها رأسه وهي في حجرتها والنبي صلى

الله عليه و سلم في المسجد. ⁷¹⁷

⁷⁰⁹ Nesâî, Hayd ve'l-istihâda, 20. (no: 386)

⁷¹⁰ Nesâî, Hayd ve'l-istihâda, 20. (no: 386)

⁷¹¹ Nesâî, Hayd ve'l-istihâda, 21. c. 1, s. 193. (no: 388)

⁷¹² Nesâî, Hayd ve'l-istihâda, 21. (no: 388)

⁷¹³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 170. (no: 25413)

⁷¹⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 170. (no: 25413)

⁷¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 234. (no: 26015)

⁷¹⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 234. (no: 26015)

⁷¹⁷ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, c. 1, s. 324.

Ayrıca Abdürrezzak b. Hemmam, bir başka yerde şu lafızlarla hadîsi zikretmiştir:

عن إبراهيم عن الأسود أن عائشة قالت كنت أغتسل أنا ورسول الله صلى الله عليه و سلم من إناء واحد ونحن جنبان وكنت أغسل رأس رسول الله صلى الله عليه و سلم وهو معتكف في المسجد وأنا حائض وقد كان يأمرني إذا كنت حائضا أن أتزر ثم يباشرني⁷¹⁸

İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'inde hadîs şu şekilde rivayet edilmiştir:

عَنْ عَائِشَةَ ، قَالَتْ : كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُدْنِي رَأْسَهُ إِلَيَّ وَأَنَا حَائِضٌ ، وَهُوَ مُجَاوِرٌ ، تَعْنِي : مُغْتَكِفًا ، فَيَضَعُهُ فِي حِجْرِي ، فَأَغْسِلُهُ وَأَرْجِلُهُ وَأَنَا حَائِضٌ.⁷¹⁹

Görüldüğü gibi İbn Şeybe de hadisi benzer şekilde ve “üraccilühü-onu tariyordum.” ziyadesi ile rivayet etmiştir.

Ebû Yusuf⁷²⁰ ve Muhammed b. Hasen⁷²¹ de bu hadisi *el-Âsâr*'larında aynı senedle ve benzer şekilde rivayet etmişlerdir.

Bu hadîs, yukarıda zikredildiği gibi Âişe tarîki ile müttetekün aleyhtir. Ayrıca yine Âişe tarîki ile İbn Mâce ve Nesâî'nin *Sünen*'lerinde; Ahmed b. Hanbel'in de *Müsned*'inde sahîh olarak yer almıştır. Hadîs mürsel olmakla birlikte sahîh şahitlerle desteklenmiştir.

27.HADİS

(الحديث السابع والعشرون): و به قال: حدثنا أبو حنيفة عن حماد عن ابراهيم قال: خرج

صبي⁷²² بن معبد و زيد بن صوحان و سلمان بن ربيعة فلما أحرموا أحرم زيد بن صوحان و

سلمان بن ربيعة بالحج مفرداً و أما صبي بن معبد فانه قرن العمرة و الحج جميعاً فأقبلا يلومانه و

قالا له: "أنت أضل من بعيرك أتقرن العمرة مع الحج وقد نهي أمير المؤمنين عن العمرة" يعنون عمر

رضى الله عنه فقال لهما: "أقدم على أمير المؤمنين و تقدمون" فلما قدموا مكة و قضوا نسكهم

مروا بالمدينة فدخلوا على عمر فقال له زيد بن صوحان و سلمان بن ربيعة: "يا أمير المؤمنين! إن

⁷¹⁸ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, c. 1, s. 268.

⁷¹⁹ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, c. 1, s. 202.

⁷²⁰ Ebû Yusuf, *Kitâbu'l-âsâr*, s. 26. (no: 126)

⁷²¹ Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî, *Kitâbu'l-âsâr*, s. 6. (no: 26)

⁷²² بالتصغير مخضرم (ز) . İsmi tasgîrle okunur. Muhadramdır. (Cahiliye ve hz. Muhammed döneminde yaşamış ancak onu görme şerefine nail olamamış kişilere denir.) (Zahidü'l-Kevserî zikretmiştir.)

صبيًا قرن العمرة والحج جميعًا فنهيناه عن ذلك فلم ينته. " فأقبل عمر على صبي فقال: "ماذا صنعت يا صبي؟" قال: فقال: "يا أمير المؤمنين! أهملت بالحج والعمرة جميعًا فلما قدمت مكة طفت طوافًا لعمرتي و سعيت بين الصفا و المروة لعمرتي و طفت طوافًا آخر لحجتي ثم سعيت بين الصفا والمروة لحجتي ثم أقمت حرامًا كما أنا حتى إذا كان يوم النحر ذبحت ما استيسر من الهدى ثم أحللت." قال: فضرب عمر رضى الله عنه على ظهره ثم قال: "هديت لسنة نبيك ﷺ".

(Yirmi yedinci hadis): Aynı senedle Lü'lûî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe, Hammâd'dan, o da İbrahim'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Subeyy b. Ma'bed, Zeyd b. Suhan ve Selman b. Rebîa yola çıktılar. İhrama girdiklerinde Zeyd b. Suhan ve Selman b. Rebîa ifrad haccı (sadece hac için) için ihrama girdi. Subeyy b. Ma'bed ise hac ve umreyi birleştirdi. (kıran haccı). Zeyd ve Selman, Subeyy'i kınamaya başladılar ve şöyle dediler: "Sen devenden daha şaşkınsın. Umre ile haccı birleştiriyor musun? Müminlerin emiri umreyi yasaklamıştı." Yani Ömer (r.a.)'ı kastediyorlar. Bunun üzerine Subeyy o ikisine şöyle dedi: "Ben müminlerin emirine gideceğim, siz de gideceksiniz." Mekke'ye gittiklerinde ve ibadetlerini bitirdiklerinde Medine'ye uğradılar ve Ömer (r.a.)'ın huzuruna çıktılar. Zeyd b. Suhan ve Selman b. Rebîa, Ömer (r.a.)'a şöyle dediler: "Ey müminlerin emiri! Şüphesiz Subeyy umre ve haccı birlikte yaparak birleştirmiştir. Biz onu bunu yapmaktan nehyettik ancak o bunu yapmaktan geri durmadı." Bunun üzerine Ömer, Subeyy'e döndü ve şöyle dedi: "Ey Subeyy ne yaptın?" İbrahim, Subeyy'in şöyle dediğini söyledi: "Ey müminlerin emiri! Hac ve umreye beraber niyet edip telbiye getirdim. Mekke'ye gittiğimde umremi yapmak için tavaf yaptım. Umrem için Safa ve Merve arasında sa'y yaptım. Hac için de başka bir tavaf yaptım ve sonra haccım için Safa ve Merve arasında sa'y yaptım. Sonra olduğum gibi ihramlı olarak bekledim. Ta ki kurban günü kolayıma gelenden bir kurban kesinceye kadar. Sonra ihramdan çıktım." İbrahim şöyle dedi: "Ardından Ömer (r.a.) Subeyy'in sırtına vurdu sonra şöyle dedi: "Peygamberinin (s.a.v.) sünnetine, yoluna erdirildin."

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Senedde geçen Hammâd ve İbrahim’i 5. hadîste incelemiştik.

Subeyy b. Ma’bed et-Tağlibî: Bu isim, senedde yer alan ravilerden değildir. Ancak senedde anlatılan olayı yaşayan kişi olduğu için hakkında kısa bilgi vermeyi uygun gördük. İbn Hacer el-Askalânî, kendisinin “sika” olduğunu zikretmiştir. Muhadramdır. (Peygamber s.a.v. zamanında yaşayıp onu göremeyen ancak sahabe ile görüşen Müslüman) Kûfe’de yaşamıştır ve tâbi’inin büyüklerindedir. Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce, *Sünen*’lerinde kendisinin hadisine yer vermiştir.⁷²³

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Ebû Dâvûd’un *Sünen*’inde bu hadis, Subey b. Ma’bed’in Ebû Vâil’den naklettiği tarikle şu lafızlarla yer almıştır ve Ebû Dâvûd, hadîsin sonunda sükût etmiştir:

قَالَ الصُّبِيُّ بْنُ مَعْبُدٍ:

⁷²⁴ أَهْلَلْتُ بِهَيْمًا مَعًا فَقَالَ عُمَرُ هَدَيْتَ لِسُنَّةِ نَبِيِّكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

Elbânî, bu hadise sahîh demiştir.⁷²⁵ Görüldüğü gibi bu hadis, “ehleltü bihima me’an” yani o ikisine (umre ve hacca) birlikte tehlil getirdim, ikisini birleştirdim.” ifadesi ile manaca aynı anlama gelecek şekilde eş anlamlı kelimelerle rivayet edilmiştir.

Ebû Dâvûd, aynı bab altında daha ayrıntılı bir şekilde şu hadîsi de zikretmiş ve sonunda sükût etmiştir:

قَالَ الصُّبِيُّ بْنُ مَعْبُدٍ كُنْتُ رَجُلًا أَعْرَابِيًّا نَصْرَانِيًّا فَأَسْلَمْتُ فَأَتَيْتُ رَجُلًا مِنْ عَشِيرَتِي يُقَالُ لَهُ هَدِيمٌ بْنُ ثُرْمَلَةَ فَقُلْتُ لَهُ يَا هَنَاةَ إِنِّي

حَرِيصٌ عَلَى الْجِهَادِ وَإِنِّي وَجَدْتُ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ مَكْتُوبَيْنِ عَلَيَّ فَكَيْفَ لِي بِأَنْ أَجْمَعَهُمَا قَالَ أَجْمَعُهُمَا وَادْبَحْ مَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ

فَأَهْلَلْتُ بِهَيْمًا مَعًا فَلَمَّا أَتَيْتُ الْعَدِيْبَ لَقَيْتَنِي سَلْمَانُ بْنُ رَبِيعَةَ وَزَيْدُ بْنُ صُوْحَانَ وَأَنَا أَهْلٌ بِهَيْمًا جَمِيعًا فَقَالَ أَحَدُهُمَا لِالْآخَرِ مَا هَذَا

بِأَفْقِهِ مِنْ بَعِيرِهِ قَالَ فَكَأَنَّمَا أَلْفِي عَلَيَّ جَبَلٌ حَتَّى أَتَيْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ فَقُلْتُ لَهُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنِّي كُنْتُ رَجُلًا أَعْرَابِيًّا نَصْرَانِيًّا وَإِنِّي

⁷²³ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 274. (no: 2901)

⁷²⁴ Ebû Dâvûd, *Menâsik* (hac), 24. (no: 1798)

⁷²⁵ Ebû Dâvûd, *Menâsik* (hac), 25. (no: 1800)

أَسْلَمْتُ وَأَنَا حَرِيصٌ عَلَى الْجِهَادِ وَإِنِّي وَجَدْتُ الْحُجَّ وَالْعُمْرَةَ مَكْتُوبَيْنِ عَلَيَّ فَأَتَيْتُ رَجُلًا مِنْ قَوْمِي فَقَالَ لِي اجْمَعُهُمَا وَأَذِيحْ مَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهُدْيِ وَإِنِّي أَهْلَلْتُ بِهِمَا مَعًا فَقَالَ لِي عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ هَدَيْتَ لِسُنَّةِ نَبِيِّكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ⁷²⁶

Görüldüğü gibi Ebû Dâvûd'un ayrıntılı şekilde rivayet ettiği bu hadis, lafzen de tahririni yaptığımız hadisle benzerdir. Bu hadis, Subeyy b. Ma'bed'in "Ben Hristiyan bir bedevi idim. Müslüman oldum." ve "Umre ve haccın üzerime farz olduğunu bildim." ziyadeleri ile rivayet edilmiş ve 1. tekil şahıs olarak Subeyy'in kendi dilinden nakledilmiştir. Elbânî, bu hadîsin sahîh olduğunu zikretmiştir.⁷²⁷

Nesâî, *Sünen*'inde hadîsi şu lafızlarla rivayet etmiştir:

قَالَ الصُّبَيْ بِنُ مَعْبَدٍ كُنْتُ أَعْرَابِيًّا نَصْرَانِيًّا فَأَسْلَمْتُ فَكُنْتُ حَرِيصًا عَلَى الْجِهَادِ فَوَجَدْتُ الْحُجَّ وَالْعُمْرَةَ مَكْتُوبَيْنِ عَلَيَّ فَأَتَيْتُ رَجُلًا مِنْ عَشِيرَتِي يُقَالُ لَهُ هُرَيْمٌ بِنُ عَبْدِ اللَّهِ فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ اجْمَعُهُمَا ثُمَّ أَذِيحْ مَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهُدْيِ فَأَهْلَلْتُ بِهِمَا فَلَمَّا أَتَيْتُ الْعَدِيْبَ لَقِيَنِي سَلْمَانُ بِنُ رَبِيعَةَ وَرَزِيدُ بِنُ صُوْحَانَ وَأَنَا أَهْلٌ بِهِمَا فَقَالَ أَحَدُهُمَا لِلْآخَرِ مَا هَذَا بِأَفْقَهَ مِنْ بَعِيرِهِ فَأَتَيْتُ عُمَرَ فَقُلْتُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنِّي أَسْلَمْتُ وَأَنَا حَرِيصٌ عَلَى الْجِهَادِ وَإِنِّي وَجَدْتُ الْحُجَّ وَالْعُمْرَةَ مَكْتُوبَيْنِ عَلَيَّ فَأَتَيْتُ هُرَيْمَ بِنُ عَبْدِ اللَّهِ فَقُلْتُ يَا هَنَاهُ إِنِّي وَجَدْتُ الْحُجَّ وَالْعُمْرَةَ مَكْتُوبَيْنِ عَلَيَّ فَقَالَ اجْمَعُهُمَا ثُمَّ أَذِيحْ مَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهُدْيِ فَأَهْلَلْتُ بِهِمَا فَلَمَّا أَتَيْتُ الْعَدِيْبَ لَقِيَنِي سَلْمَانُ بِنُ رَبِيعَةَ وَرَزِيدُ بِنُ صُوْحَانَ فَقَالَ أَحَدُهُمَا لِلْآخَرِ مَا هَذَا بِأَفْقَهَ مِنْ بَعِيرِهِ فَقَالَ عُمَرُ هَدَيْتَ لِسُنَّةِ نَبِيِّكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ⁷²⁸

Elbânî, bu hadise sahîh demiştir.⁷²⁹ Tahririni yaptığımız hadiste kınama anlamında kullanılan "Devenden daha şaşkınsın." ibaresi, Nesâî'nin bu hadisinde yine kınama maksadıyla "Devesinden daha fakih olduğu" şeklinde rivayet edilmiştir. Ancak mana itibari ile kastedilen şey, yine aynı anlamda, yani yerme anlamında kullanılmıştır.

Nesâî bir başka rivayetinde:

عَنْ مُجَاهِدٍ وَغَيْرِهِ عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ الْعِرَاقِ يُقَالُ لَهُ شَقِيقُ بِنُ سَلَمَةَ أَبُو وَائِلٍ أَنَّ رَجُلًا مِنْ بَنِي تَغْلِبٍ يُقَالُ لَهُ الصُّبَيْ بِنُ مَعْبَدٍ وَكَانَ نَصْرَانِيًّا فَأَسْلَمَ فَأَقْبَلَ فِي أَوَّلِ مَا حَجَّ فَلَبَّى بِحَجِّ وَعُمْرَةٍ جَمِيعًا فَهُوَ كَذَلِكَ يَلْبِي بِهِمَا جَمِيعًا فَمَرَّ عَلَى سَلْمَانَ بِنُ رَبِيعَةَ وَرَزِيدِ بِنُ صُوْحَانَ فَقَالَ أَحَدُهُمَا لِأُخْرَى أَصْلٌ مِنْ جَمَلِكَ هَذَا فَقَالَ الصُّبَيْ فَلَمْ يَزَلْ فِي نَفْسِي حَتَّى لَقِيْتُ عُمَرَ بِنَ الْخَطَّابِ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ هَدَيْتَ لِسُنَّةِ نَبِيِّكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ⁷³⁰

Elbânî, bu hadise sahîh demiştir.⁷³¹

⁷²⁶ Ebû Dâvûd, Menâsik (hac), 24. (no: 1799)

⁷²⁷ Ebû Dâvûd, Menâsik (hac), 25. (no: 1801)

⁷²⁸ Nesâî, Menâsikü'l-hac, 49. (no: 2719)

⁷²⁹ Nesâî, Menâsikü'l-hac, 49. (no: 2719)

⁷³⁰ Nesâî, Menâsikü'l-hac, 49. (no: 2721)

İbn Mâce, *Sünen* 'inde bu hadîsi şu şekilde rivayet etmiştir:

سَمِعْتُ أَبَا وَائِلٍ شَقِيقَ بْنِ سَلَمَةَ يَقُولُ سَمِعْتُ الصَّبِيَّ بْنَ مَعْبَدٍ يَقُولُ كُنْتُ رَجُلًا نَصْرَانِيًّا فَأَسْلَمْتُ فَأَهْلَلْتُ بِالْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ فَسَمِعَنِي سَلْمَانُ بْنُ رَبِيعَةَ وَزَيْدُ بْنُ صُوحَانَ وَأَنَا أَهْلُهُمَا جَمِيعًا بِالْقَادِسِيَّةِ فَقَالَا لَهَذَا أَضَلُّ مِنْ بَعِيرِهِ فَكَأَنَّمَا حَمَلَا عَلَيَّ جَبَلًا بِكَلِمَتَيْهِمَا فَقَدِمْتُ عَلَى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ فَأَقْبَلَ عَلَيَّهِمَا فَلَا مَهْمَا ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيَّ فَقَالَ هَدَيْتَ لِسُنَّةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَدَيْتَ لِسُنَّةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ⁷³²

Elbânî, İbn Mâce'nin rivayet ettiği bu hadise sahîh demiştir.⁷³³

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*'inde hadîsi şu şekilde rivayet etmiştir:

عن أبي وائل : أن الصبي بن معبد كان نصرانيا تغلبيا أعرابيا فأسلم فسأل أي العمل أفضل فقيل له الجهاد في سبيل الله عز و جل فأراد أن يجاهد فقيل له حججت فقال لا فقيل حج واعتمر ثم جاهد فانطلق حتى إذا كان بالخوانط أهل بهما جميعا فرآه زيد بن صوحان وسلمان بن ربيعة فقالا له أضر من جملة أو ما هو بأهدى من ناقته فانطلق إلى عمر رضي الله عنه فأخبره بقولهما فقال هديت لسنة نبيك صلى الله عليه وسلم قال الحكم فقلت لأبي وائل حدثك الصبي فقال نعم تعليق شعيب الأرنؤوط : إسناده صحيح رجاله ثقات رجال الشيخين غير الصبي بن معبد فقد روى له أصحاب السنن غير الترمذي وهو ثقة⁷³⁴

Şuayb Arnavut, isnadının sahîh olduğunu, ricalinin de Subeyy b. Ma'bed hariç Şeyhayn'ın ricalinin sikalarından olduğunu ancak Tirmizî dışındaki *Sünen* sahiplerinin kendisinden rivayet ettiğini ve onun sika olduğunu zikretmiştir.⁷³⁵

Zeylai, *Nasbu'r-râye*'de Dârekutnî'nin *Kitâbü'l-ilel*'inde Subeyy b. Ma'bed'in bu hadîsinin sahîh olduğunu ve isnad bakımından en sahîhinin Mansur'un A'meş'ten, onun da Ebû Vail'den, onun da Subeyy'den onun da Ömer'den naklettiği hadis olduğunu zikretmiştir.⁷³⁶

İbn Balabân, *el-İhsan bi tertîbi sahîhi İbn Hibbân*'da İbn Hibbân'ın hadîsi şu şekilde rivayet ettiğini zikretmiştir:

عن أبي وائل شقيق بن سلمة : قال : كثيرا ما كنت آتي الصبي بن معبد أنا ومسروق نسأله عن هذا الحديث قال : كنت امرءا نصرانيا فأسلمت فأهللت بالحج والعمرة فسمعتي سلمان بن ربيعة و زيد بن صوحان وأنا أهل بهما بالقادسية فقالا : لهذا أضل من

⁷³¹ Nesâî, Menâsikü'l-hac, 49. (no: 2721)

⁷³² İbn Mâce, Menâsik, 38. (no: 2970)

⁷³³ İbn Mâce, Menâsik, 38. (no: 2970)

⁷³⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 14. (no: 83). Ayrıca bk. 1/25, 1/34,

⁷³⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 14. (no: 83)

⁷³⁶ Zeyla'î, *Nasbu'r-râye*, c. 3, s. 109-110.

بعير أهله فكأنما حمل علي بكلمتهما جبل حتى قدمت مكة فأثيت عمر بن الخطاب وهو بمنى فذكرت ذلك له فأقبل عليهما

فلامهما وأقبل علي فقال : هديت لسنة نبيك صلى الله عليه و سلم مرتين⁷³⁷

İbn Hibbân, *Sahîh*'inde:

أخبرنا أبو يعلى قال : حدثنا عبید الله بن عمر القواريري قال : حدثنا سفيان عن عبدة بن أبي لبابة عن شقيق بن سلمة عن الصبي

بن معبد : أنه أهل بحج وعمرة فذكر ذلك لعمر فقال : هديت لسنة نبيك⁷³⁸

Şuayb Arnavut, isnadının sahîh olduğunu söylemiştir.⁷³⁹

Ebû Yusuf⁷⁴⁰ bu hadisi benzer şekilde rivayet etmiştir.

Tüm bu araştırmalar neticesinde hadis mürsel olmakla birlikte sahîh olarak gelen şahitlerle desteklenmiştir.

28.HADİS

(الحديث الثامن والعشرون): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن حماد عن ابراهيم عن عائشة رضى الله

عنها أنها قالت: "طيبت رسول الله صلى الله عليه و سلم حين أراد أن يحرم وكأني أنظر إلى وبيض

الطيب في مفارقة و هو محرم."

(Yirmi sekizinci hadis): Aynı senedle Lü'lûî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Hammâd'dan, o da İbrahim'den, o da Âişe'den radiyallahu anha'dan onun şöyle dediğini rivayet etti: "İhrama girmek istediği zaman Rasulullah (s.a.v.)'e koku sürdüm. Sanki ben, o ihramda iken saç ayırımındaki kokunun ışıltısına (şu anda) bakıyor gibiyim."

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Senedde geçen Hammâd ve İbrahim'i 5. hadîste incelemiştik. Âişe için bk. 6. hadis.

⁷³⁷ İbn Balabân, Ebû'l-Hasen Emîr Alâüddîn Alî b. Balabân b. Abdillâh el-Mısrî (ö. 739/1339), *el-İhsan bi tertîbi sahîhi İbn Hibbân*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987, c. 6, s. 83. (no: 3900)

⁷³⁸ İbn Hibbân, *Sahîhu İbn Hibbân bi't-tertîbi İbn Balabân*, thk. Şuayb Arnavut, Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1993, c. 9, s. 219. (no: 3910)

⁷³⁹ İbn Hibbân, *Sahîhu İbn Hibbân bi't-tertîbi İbn Balabân*, thk. Şuayb Arnavut, Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1993, c. 9, s. 219. (no: 3910)

⁷⁴⁰ Ebû Yusuf, *Kitâbu'l-âsar*, s. 98-99. (no: 478)

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Müslim, *Sahîh*'inde bu hadîsi aynı bab altında birçok hadis gelecek şekilde peşpeşe zikretmiştir. Bunlardan bu hadîse en çok benzeyeni zikredecek olursak Âişe tarîki ile şu lafızlarla rivayet etmiştir:

عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى وَبَيْصِ الطَّيِّبِ فِي مَفْرَقِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ مُحْرِمٌ⁷⁴¹

Bu hadîsi, Ebû Dâvûd, *Sünen*'inde şu lafızlarla zikretmiş ve sonunda sükut etmiştir:

عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ

كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى وَبَيْصِ الْمِسْكِ فِي مَفْرَقِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ مُحْرِمٌ⁷⁴²

Elbânî bu hadîsi sahih olarak değerlendirmiştir.⁷⁴³ Hadiste koku manasına gelen “tîb” kelimesi, burada yine aynı anlama gelen “el misk” kelimesi ile rivayet edilmiştir.

Nesâî, *Sünen*'inde hadîsi Âişe tarîki ile şu lafızlarla zikretmiştir:

عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى وَبَيْصِ الطَّيِّبِ فِي رَأْسِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ مُحْرِمٌ وَقَالَ أَحْمَدُ بْنُ نَصْرِ فِي حَدِيثِهِ وَبَيْصِ طَيْبِ الْمِسْكِ فِي مَفْرَقِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ⁷⁴⁴

Nesâî sahih demiştir.⁷⁴⁵ Nesai, hadisteki “saç ayırımı” yerine “baş” kelimesini kullanarak rivayet etmiştir.

İbn Mâce, *Sünen*'inde bu hadîsi Âişe tarîki ile şu lafızlarla rivayet etmiştir:

عَنْ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَأَنِّي أَرَى وَبَيْصَ الطَّيِّبِ فِي مَفْرَقِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَ ثَلَاثَةِ وَهُوَ مُحْرِمٌ⁷⁴⁶

Ahmed b. Hanbel, hadîsi *Müsned*'inin çeşitli yerlerinde Âişe tarîki ile ve aynı senedle rivayet etmiştir. Bunlardan birini zikredecek olursak;

عن حماد عن إبراهيم عن الأسود بن يزيد عن عائشة أنها قالت : كأني انظر إلى وبص الطيب في مفرق رسول الله صلى الله عليه و

سلم وهو محرم⁷⁴⁷

Şuayb Arnavut, bu hadise sahih demiştir.⁷⁴⁸

⁷⁴¹ Müslim, Hac, 7. (no: 39-1190)

⁷⁴² Ebû Dâvûd, Menâsik, 11. (no: 1746)

⁷⁴³ Ebû Dâvûd, Menâsik, 11. (no: 1748)

⁷⁴⁴ Nesâî, Menâsikü'l-hac, 41. (no: 2693) Ayrıca bk. Nesâî, Hac, 42.

⁷⁴⁵ Nesâî, Menâsikü'l-hac, 41. (no: 2693)

⁷⁴⁶ İbn Mâce, Menâsik, 18.

⁷⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 128. (no: 25010) Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 6/130, 6/175, 6/186, 6/191, 6/212, 6/245, 6/250, 6/264, 6/280.

Ebû Yusuf⁷⁴⁹ bu hadisi benzer şekilde *el-Âsâr*'ında rivayet etmiştir.

Senedde yer alan raviler sikadır. Hadîs, mürsel olmakla birlikte sahih olarak gelen şahitlerle desteklenmiştir.

29.HADİS

(الحديث التاسع والعشرون): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن عبد الله بن سعيد المقبري عن أبيه عن

ابن عمر رضي الله عنهما أن رجلا سأله فقال: "يا أبا عبد الرحمن! رأيتك حين أردت أن تحرم

ركبت راحلتك واستقبلت القبلة ثم أحرمت." فقال: "إني رأيت رسول الله صلى الله عليه و سلم

يفعله."

(Yirmi dokuzuncu hadis): Aynı senedle Lü'lüî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Abdullah b. Said el-Makburi'den, o da babasından, o da İbn Ömer'den (r.a.) onun şöyle dediğini tahdis etti: "Kendisine soru soran bir adam şöyle dedi: "Ey Eba Abdirrahman! İhrama girmek istediğinde bineğine (devene) bindin ve kibleye yöneldin. Sonra ihrama girdin." İbn Ömer şöyle dedi: "Şüphesiz ki ben Rasulullah (s.a.v.)'in o şekilde yaptığını gördüm."

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Abdullah b. Sa'îd el-Makburî: Tam adı Abdullah b. Sa'îd el-Makburî b. Ebî Sa'îd Keysan el-Makburî'dir. Babasından hadis işitmiştir. Ahmed, "münkerü'l-hadis, metruku'l-hadis" demiştir. İbn Ma'în "zayıf" demiş, Yahya, hadîsinin alınmayacağını zikretmiş, Ebû Zür'a "zaifü'l-hadis" demiştir. Ebû Hâtim, "leyse bi kavî" derken, Buhârî "ondan hadis almadılar" demiş ve Nesâî de sika olmadığını zikretmiştir. İbn Berkiy, Yakup b. Süfyan, Ebû Dâvûd ve Sâcî onu zayıf saymıştır. Bezzar da "fihi leyyinin" demiştir.⁷⁵⁰ İbn Hacer, kendisine "metruk" derken, Tirmizî ve İbn Mâce, kendisinin hadîsini rivayet etmiştir. Yedinci tabakadandır. (Etbaü't-tabiiin büyüklerindedir.)⁷⁵¹

⁷⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 128. 6/128. (no: 25010)

⁷⁴⁹ Ebû Yusuf, *Kitâbu'l-âsâr*, s. 97. (no: 472)

⁷⁵⁰ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 2, s. 345-346.

⁷⁵¹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 306. (no: 3356)

Abdullah b. Sa'îd el-Makburî'nin babası: Saîd b. Ebî Sa'îd'dir. –Adı Keysan'dır.- el-Makburî Ebû Sa'd el-Medenî'dir. İbn Ömer'den hadis işitmiştir. İbnü'l-Medini, İbn Sa'd, İclî, Ebû Zür'a ve Nesâî onu "sika" olarak zikretmiştir. İbn Hiraş da kendisi için "sika, celil" demiştir. Ebû Hâtim, onu "saduk" olarak zikretmiştir. Buhârî, onun Nafi''den sonra öldüğünü zikretmiş, İbn Sa'd ve İbn Ebî Hayseme 123/741 senesinde Hişam'ın hilafetinin sonlarında öldüğünü zikretmiştir. Ebû Ubeyd 125/743 öldüğünü söylerken, Halife de 126/744 senesinde vefat ettiğini zikretmiştir. Kütüb-i Sitte İmamları kendisinden hadis rivayet etmiştir.⁷⁵²

İbn Ömer (r.a.): Abdullah b. Ömer: Sahabidir. Bi'setten az sonra doğmuştur. Uhud günü 14 yaşında iken yaşı küçük görülmüştür. Sahabilerden ve adı Abdullah olanların Müksirûnlarından (çok hadis rivayet eden) biri idi. 73/693 senesinin başında veya sonunda vefat etmiştir.⁷⁵³

"Hz. Ömer'in oğlu, en çok hadis rivayet eden, en çok fetva veren yedi sahâbîden ve abâdile'den biri. İbn Ömer diye de anılan Abdullah, nübüvvetin üçüncü yılında Mekke'de doğdu. Hz. Peygamber'in zevcesi Hafsa ile ana baba bir kardeştir. Hz. Peygamber'in kayınbiraderi olması, ona Resûl-i Ekrem'in yakın çevresinde bulunma imtiyazını sağlamıştır. Bu sebeple Resûlullah'ın, birçok sahâbînin görüp duyma imkânını bulamadığı davranış ve sözlerinin müslümanlara intikal etmesine yardım etti. Rivayet ettiği 2630 hadis ile Ebû Hüreyre'den sonra en çok hadis rivayet eden yedi sahâbînin (el-müksirûn) ikincisi oldu. Bu hadisleri, başta Hz. Peygamber olmak üzere, babası Ömer, ablası Hafsa, ayrıca Hz. Ebû Bekir, Osman, Âişe, Zeyd b. Sâbit, Bilâl ve Abdullah b. Mes'ûd gibi ileri gelen sahâbîlerden dinleyip öğrendi. Rivayetlerinin 168'i hem Buhârî hem Müslim'de mevcut olup ayrıca 81'i *Sahîh-i Buhârî*'de, 31'i de *Sahîh-i Müslim*'de bulunmaktadır. İbn Ömer'in en önemli özelliklerinden biri de hadisleri Hz. Peygamber'den duyduğu lafızlarla rivayet etmeye son derece dikkat etmesi, bunların benzer kelimelerle değiştirilmesine asla izin vermemesidir. Geniş hadis bilgisine rağmen bu titizliğinden dolayı ihtiyatla hadis rivayet ederdi. Onunla birlikte Medine'ye kadar yolculuk yapan Mücâhid ve yanında bir yıl kalan muhaddis Şa'bî, bu süre içinde sadece bir hadis rivayet ettiğini söylerler. "Altın zincir" (*silsiletü'z-zeheb*) adı verilen en sahih isnad, Buhârî'ye göre, İbn Ömer'den âzatlî kölesi Nâfi'in, ondan da İmam Mâlik'in rivayet ettiği hadis

⁷⁵² İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 2, s. 22-23.

⁷⁵³ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 315. (no: 3490)

senedleridir. Onun önde gelen hadis talebeleri Abdullah b. Abbas, Câbir b. Abdullah gibi sahâbîlerle Enes b. Sîrîn, Hasan-ı Basrî, Saîd b. Müseyyeb, Nâfi‘, Mücâhid, Tâvus gibi meşhur tâbiîlerdir.”⁷⁵⁴

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Buhârî, *Sahîh*’inde bu hadisi İbn Ömer tarîki ile şu lafızlarla zikretmiştir:

أن ابن عمر رضي الله عنهما قال: رأيت رسول الله صلى الله عليه و سلم يركب راحلته بذي الحليفة ثم يهل حين تستوي به

قائمة⁷⁵⁵

Hadîs, Müslim’in *Sahîh*’inde İbn Ömer tarîki ile şu lafızlarla rivayet edilmiştir:

أَخْبَرَهُ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ

رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَكِبَ رَاحِلَتَهُ بِذِي الْحُلَيْفَةِ ثُمَّ يَهْلُ حِينَ تَسْتَوِي بِهِ قَائِمَةً⁷⁵⁶

Nesâî, *Sünen*’inde bu hadîsi İbn Ömer tarîki ile şu lafızlarla rivayet etmiştir:

أَخْبَرَهُ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ - يَرْكَبُ رَاحِلَتَهُ بِذِي الْحُلَيْفَةِ ثُمَّ يَهْلُ حِينَ تَسْتَوِي بِهِ قَائِمَةً.⁷⁵⁷

Elbânî, bu hadise “sahîh” demiştir.⁷⁵⁸

Beyhakî de *Sünenü’l-kübrâ*’sında yine benzer şekilde,

أَخْبَرَهُ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ قَالَ : رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ - يَرْكَبُ رَاحِلَتَهُ بِذِي الْحُلَيْفَةِ ثُمَّ يَهْلُ حِينَ تَسْتَوِي بِهِ قَائِمَةً.⁷⁵⁹

Bu hadis, Ebu Yusuf’un *el-Âsâr*’ında şu lafızlarla rivayet edilmiştir:

قال حدثنا يوسف عن ابيه عن عبيد الله بن عمر عن سعيد ابن ابي سعيد عن ابن عمر رضي الله عنهما قال قال رجل يا ابا

عبدالرحمن رأيتك تصنع اربع خصال قال ما هن قال رأيتك حين اردت ان تحرم ركبت راحلتك ثم استقبلت القبلة فأحرمت حين

انبعث بك بعيرك ورأيتك...⁷⁶⁰

Hadîsin senedinde yer alan ravilerden Abdullah b. Said el-Makburi hakkında yukarıda da değinildiği üzere metruk, münkerü’l-hadis ve zayıf gibi ravi ithamları

⁷⁵⁴ M. Yaşar Kandemir, “Abdullah b. Ömer”, *DİA*, I, 126-127, İstanbul, 1988. Ayrıca ayrıntılı bilgi için bk. Ali Karakaş, “Abdullah b. Ömer’in Hayatı ve Hadis İlmindeki Yeri”, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1999.

⁷⁵⁵ Buhârî, Hac, 2.

⁷⁵⁶ Müslim, Hac, 5. (no: 29-1187)

⁷⁵⁷ Nesâî, Menâsikü’l-hac, 56. (no: 2758)

⁷⁵⁸ Nesâî, Menâsikü’l-hac, 56. (no: 2758)

⁷⁵⁹ Beyhakî, *Sünenü’l Kübrâ*, c. 5, s. 38. (no: 9250)

⁷⁶⁰ Ebû Yûsuf, *Kitâbü’l-âsâr*, s. 114. (no: 533)

yapılmıştır. Ravisi zayıf olmakla birlikte bu hadîs, şahit olarak sahih hadislerle desteklenmiştir.

30.HADİS

(الحديث الثلاثون): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن قيس بن مسلم عن طارق بن شهاب عن عبد

الله بن مسعود رضي الله عنه قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم: "إن أفضل الحج العج

والثج. فالثج نحر البدن و العج بالتلبية يعنى رفع الصوت بها ."

(**Otuzuncu hadis**): Aynı senedle Lü'lûî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Kays b. Müslim'den, o da Tarık b. Şihab'dan, o da Abdullah b. Mesud'dan (r.a.) onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah (s.a.v.) şöyle dedi: "Şüphesiz ki haccın en faziletlisi acc ve secc olanıdır. Secc, hacda develerin kurban edilmesidir. Acc ise yüksek sesle ve çokça telbiye getirmektir."

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Kays b. Müslim: Tam adı Kays b. Müslim el-Cedelî el-Advânî Ebû Amr el-Kûfi'dir. Yahya, kendisinin Mürcie olduğunu ve Ebî Kays'ın "en esbeti (sıkası)" olduğunu zikretmiştir. Salih b. Ahmed, babasından "sikatün fi'l-hadis" demiş, İbn Ma'in ve Ebû Hâtim de kendisini "sika" olarak zikretmiştir. İbn Hibbân ise onu *Sikat*'ta zikretmiştir. Ebû Nuaym, Buhârî ve Mutayyen, kendisinin 120/738 senesinde vefat ettiğini zikretmiştir. İbn Sa'd, onu aynı şekilde zikretmiş ve kendisinin "sika, sebt" olduğunu belirtip salih hadîsi olduğundan söz etmiştir. İclî de ona "sika ve kûfeli" demiş, Yakup b. Süfyan da "sikatün sikatün ve Mürci idi." demiştir. Tarık b. Şihâb'dan hadis işitmiştir. Kütüb-i Sitte sahibi İmamlar, kendisinin hadisini rivayet etmişlerdir.⁷⁶¹

Tarık b. Şihâb: Tam adı Tarık b. Şihâb b. Abdî Şems b. Hilal b. Seleme b. Avf b. Cüşem el-Becelî el-Ahmesî Ebû Abdullah el-Kûfi'dir. Nebî (s.a.v.)'yi görmüş ve ondan mürsel olarak rivayet etmiştir. İbn Mesud'dan hadis işitmiştir. Yahya b.

⁷⁶¹ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 3, s. 452-453.

Ma'în, kendisinin “sika” olduğunu zikretmiştir. Ebû Dâvûd, onun peygamberi görüp ondan bir şey işitmediğini kaydetmiştir. Halîfe ve diğerleri 82/702, Amr b. Ali 83/703'te ve İbn Nümeyr de 84/704 senesinde vefat ettiğini zikretmişlerdir. İclî, Tarık b. Şihab el-Ahmes'in, Abdullah'ın ashabından olup “sika” olduğunu kaydetmiştir.⁷⁶²

Abdullah b. Mesud (r.a.): Sahabidir.

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Ebû Yusuf'un *Kitâbü'l-âsâr*'ında görüldüğü üzere bu hadis benzer lafızlarla ve aynı senedle şu şekilde rivayet edilmiştir;

عن أبي حنيفة ، عن قيس بن مسلم ، عن طارق بن شهاب ، عن ابن مسعود رضي الله عنه أنه قال : « أفضل الحج العج والتج ، فأما العج فالعجيج بالتلبية ، وأما التج فنحر البدن »⁷⁶³

Ebû Ya'la'nın *Müsned*'inde aynı senedle;

حدثنا أبو حنيفة عن قيس بن مسلم عن طارق بن شهاب عن عبد الله قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : أفضل الحج العج والتج فأما العج فالتلبية وأما التج فنحر البدن⁷⁶⁴

Hüseyin Selim Esed, isnadının hasen olduğunu belirtmiştir.⁷⁶⁵

Tirmizî, *Sünen*'inde bu hadîsle alakalı şahit olarak Ebûbekir tarîki ile şu hadîsi zikretmiştir:

عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُئِلَ أَيُّ الْحَجِّ أَفْضَلُ قَالَ الْعَجُّ وَالتَّجُّ⁷⁶⁶

Elbânî, bu hadise “sahîh” demiştir.⁷⁶⁷

Tirmizî bu hadise “garib” demiştir. Muhammed'in bu hadîsi, Abdurrahman'dan işitmediğini söylemiştir.⁷⁶⁸ Ancak bu hadîsin senedinde bu raviler yer almamaktadır.

⁷⁶² İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, c. 2, s. 232-233.

⁷⁶³ Ebû Yusuf, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 95. (no: 459)

⁷⁶⁴ Ahmed b. Ali b. el-Müsenna Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, et-Temîmî, *Müsnedü Ebî Ya'lâ*, Darul Me'mun Littüras, Dimeşk, 1. Baskı, 1404-1984, Tahkik: Hüseyin Selim Esed, c. 9, s. 19. (no: 5086)

⁷⁶⁵ Ebû Ya'lâ, *Müsnedü Ebî Ya'lâ*, Darul Me'mun Littüras, Dimeşk, 1. baskı, 1404-1984, Tahkik: Hüseyin Selim Esed, c. 9, s. 19. (no: 5086)

⁷⁶⁶ Tirmizî, Hac, 14. (no: 827)

⁷⁶⁷ Tirmizî, Hac, 14. (no: 827)

⁷⁶⁸ Tirmizî, Hac, 14. (no: 827)

İbn Mâce'nin *Sünen*'inde bu hadîs, şâhit olarak İbn Ömer tarîki ile şu şekilde rivayet edilmiştir:

عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَامَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ - فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا يُوجِبُ الْحَجَّ قَالَ « الرِّادُ وَالرَّاحِلَةُ ». قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَمَا الْحَاجُّ قَالَ « الشَّعْثُ التَّفَلُّ ». وَقَامَ آخَرُ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا الْحَجُّ قَالَ « الْعَجُّ وَالنَّحُّ ». قَالَ وَكَيْفَ يَعْنِي بِالْعَجِّ الْعَجِيجِ بِالتَّسْبِيَةِ وَالتَّحُّ نَحْرُ الْبُذْنِ.⁷⁶⁹

İbn Ebî Şeybe de *Musannef*'inin çeşitli yerlerinde bu hadîsi zikretmiştir. Bunlardan İbn Ömer tarîki ile gelen hadîs şu şekilde rivayet edilmiştir:

عَنْ ابْنِ عُمَرَ ، قَالَ : قَامَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ ، فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ، مَا يُوجِبُ الْحَجَّ ؟ قَالَ : زَادٌ وَرَاحِلَةٌ ، قَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ، فَمَا الْحَاجُّ ؟ قَالَ : الشَّعْثُ التَّفَلُّ ، قَالَ : فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ، فَمَا أَفْضَلُ الْحَجِّ ؟ قَالَ : الْعَجُّ وَالنَّحُّ ، قَالَ : الْعَجُّ الْعَجِيجُ بِالتَّسْبِيَةِ ، وَالتَّحُّ نَحْرُ الْبُذْنِ.⁷⁷⁰

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde de bu hadîsle alakalı Cebrail Aleyhisselam'ın peygamber efendimize acc ve secc halinde olmasını emir sigası ile söylediği, acc'ın telbiye getirmek, secc'in ise kurban kesmek olduğu şu şekilde rivayet edilmiştir:

عن السائب بن خالد ان جبريل عليه السلام أتى النبي صلى الله عليه وسلم قال : كن عجاجا ثجاجا والعج التلبية والنح نحر البدن.⁷⁷¹

Şuayb Arnavut, bu hadîsin hasen, isnadının da zayıf olduğunu zikretmiştir. Ancak bu raviler, senedde yer alan ravilerden değildir.⁷⁷²

Dârimî, *Sünen*'inde bu hadîsi şâhit olarak Ebûbekir tarîki ile şu lafızlarla rivayet etmiştir:

عَنْ أَبِي بَكْرٍ قَالَ : سئِلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ - أَيُّ الْحَجِّ أَفْضَلُ؟ قَالَ : « الْعَجُّ وَالنَّحُّ ». ⁷⁷³

Sünen-ü'd-Dârimî'yi tahkik eden es-Seyyid Abdullah Haşim Yemani, İbn Huzeyme'nin, bu hadîsi *Sahîh*'inde zikrettiğini söylemiştir.⁷⁷⁴

Hâkim, *Müstedrek*'inde bu hadîsi şu şekilde rivayet etmiştir:

عن أبي بكر الصديق ﷺ : أن رسول الله صلى الله عليه وسلم سئل أي العمل أفضل قال : العج و النح ⁷⁷⁵

⁷⁶⁹ İbn Mâce, Menâsik, 6.

⁷⁷⁰ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, c. 4, s. 90. Ayrıca bk. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 3/849, 3/850.

⁷⁷¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 56. (no: 16615)

⁷⁷² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 56. (no: 16615)

⁷⁷³ Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdîrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî (ö. 255/869), *Sünenü'd-Dârimî*, thk. Seyyid Abdullah Haşim Yemani, Faysalabad: hadisü Akademi, 1984, Dârimî, Menâsikü'l-hac, 8. (no: 1804)

⁷⁷⁴ Dârimî, Menâsikü'l-hac, 8. (no:1804)

Zehebî, *Müstedrek*'in *Telhîs* 'inde Hâkim'in rivayet ettiği bu hadîsin “sahîh” olduğunu zikretmiştir.⁷⁷⁶

Bu hadîsin ravileri sikadır. İbn Mesud tarîki ile Ebû Yusuf'un *Asar*'ında ve Ebû Ya'la'nın *Müsned*'inde rivayet edilmiştir. Hadis, sahîh olarak gelen şâhitlerle desteklenmiştir. Hadis hakkında hasen ve sahih değerlendirmeleri yapılmıştır.

31.HADİS

(الحديث الحادى والثلاثون): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن عبد الله بن سعيد المقبرى عن أبيه عن

ابن عمر رضى الله عنهما أن رجلا قال له: "يا أبا عبد الرحمن! ما رأيتك تطوف بالبيت فتجاوز الركن اليماني حتى تستلمه." فقال: "إني أفعله فإني رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم يفعله."

(Otuz Birinci hadis): Aynı senedle Lü'lûf şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Abdullah b. Said el-Makburî'den, o da babasından, o da İbn Ömer (r.a.)'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: “Bir adam kendisine (İbn Ömer'e) şöyle dedi: “Ey Eba Abdurrahman! Kabeyi tavaf ederken rüknü yemaniyi istilam etmeden geçtiğini görmedim.” Ebû Abdurrahman şöyle dedi: “Rasulullah (s.a.v.)'i öyle yaparken gördüğümden dolayı, ben de öyle yapıyorum. (rüknü yemaniye selam verip geçiyorum.)”

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Senedde geçen Abdullah b. Sa'îd el-Makburî ve babasını 29. hadîste ele almıştık. İbn Ömer için bk. 29. hadis.

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Hadîs, Buhârî'nin *Sahîh*'inin hac babında şu şekilde rivayet edilmiştir:

⁷⁷⁵ Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Hâkim en-Neysâbûrî (ö. 405/1014), *el-Müstedrek ale's-sahîhayn li'l-Hâkim mea ta'likâti'z-Zehebî fi't-telhîs*, thk. Mustafa Abdülkadir Ata, 1. baskı, Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 1990. c. 1, s. 620. (no: 1655)

⁷⁷⁶ Hâkim, *Müstedrek*, c. 1, s. 620. (no: 1655)

عَنِ ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - ﷺ - إِذَا طَافَ الطَّوَّافَ الْأَوَّلَ حَبًّا ثَلَاثًا وَمَسَى أَرْبَعًا ، وَكَانَ يَسْعَى بَطْنَ الْمَسِيلِ إِذَا طَافَ بَيْنَ الصُّغَا وَالْمَرْوَةِ . فَقُلْتُ لِنَافِعٍ أَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ بِمَشَى إِذَا بَلَغَ الرُّكْنَ الْيَمَانِي قَالَ لَا . إِلَّا أَنْ يُزَاحِمَ عَلَى الرُّكْنِ فَإِنَّهُ كَانَ لَا يَدْعُهُ حَتَّى يَسْتَلِمَهُ .⁷⁷⁷

Buhârî'nin *Sahîh*'inde konumuzla alakalı bir başka hadis ise İbn Ömer tarîki ile şu şekilde rivayet edilmiştir:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ مَا تَرَكْتُ اسْتِیْلَامَ هَذَيْنِ الرُّكْنَيْنِ فِي شِدَّةٍ وَلَا رَخَاءٍ ، مُنْذُ رَأَيْتُ النَّبِيَّ - ﷺ - يَسْتَلِمُهُمَا .
قُلْتُ لِنَافِعٍ أَكَانَ ابْنُ عُمَرَ بِمَشَى بَيْنَ الرُّكْنَيْنِ قَالَ إِذَا كَانَ بِمَشَى لِيَكُونَ أُبْسَرَ لِاسْتِیْلَامِهِ .⁷⁷⁸

Müslim'in *Sahîh*'inde de konumuzla alakalı olarak Abdullah, İbn Ömer ve İbn Abbas tarikleri ile aynı bab altında peş peşe hadisler zikredilmiştir. Biz bunlardan lafız, mana ve tarik açısından hadîsimize en çok benzeyen İbn Ömer hadîsini zikredeceğiz:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ مَا تَرَكْتُ اسْتِیْلَامَ هَذَيْنِ الرُّكْنَيْنِ الْيَمَانِي وَالْحِجْرَ مُنْذُ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَلِمُهُمَا فِي شِدَّةٍ وَلَا رَخَاءٍ⁷⁷⁹

Müslim'in *Sahîh*'inde yine konumuzla alakalı şu hadis rivayet edilmiştir:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ذَكَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - ﷺ - كَانَ لَا يَسْتَلِمُ إِلَّا الْحِجْرَ وَالرُّكْنَ الْيَمَانِي.⁷⁸⁰

Ebû Dâvûd, *Sünen*'inde bu hadîsi İbn Ömer tarîki ile şu şekilde rivayet etmiş ve sonunda da sükut etmiştir:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ
كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَدْعُ أَنْ يَسْتَلِمَ الرُّكْنَ الْيَمَانِي وَالْحِجْرَ فِي كُلِّ طَوْفَةٍ
قَالَ وَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ يَفْعَلُهُ⁷⁸¹

Elbânî, bu hadise hasen demiştir.⁷⁸²

Ebû Dâvûdun *Sünen*'inde yine İbn Ömer tarîki ile şu şekilde rivayet etmiş ve sonunda da sükut etmiştir:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ لَمْ أَرِ رَسُولَ اللَّهِ - ﷺ - يَمْسُحُ مِنَ الْبَيْتِ إِلَّا الرُّكْنَ الْيَمَانِي.⁷⁸³

⁷⁷⁷ Buhârî, Hac, 80.

⁷⁷⁸ Buhârî, Hac, 57.

⁷⁷⁹ Müslim, Hac, 40. (no: 242-1267)

⁷⁸⁰ Müslim, Hac, 40. (no: 244-1267)

⁷⁸¹ Ebû Dâvûd, Menâsik (hac), 48. (no: 1876)

⁷⁸² Ebû Dâvûd, Menâsik (hac), 49. (no: 1878)

⁷⁸³ Ebû Dâvûd, Menâsik (hac), 48. (no: 1874)

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.⁷⁸⁴

Tirmizî, *Sünen*'inde bu hadîse şâhit olarak İbn Abbas tarîki ile şu hadîsi rivayet etmiştir:

فَقَالَ لَهُ ابْنُ عَبَّاسٍ إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَكُنْ يَسْتَلِمُ إِلَّا الْحَجَرَ الْأَسْوَدَ وَالرُّكْنَ الْيَمَانِيَّ⁷⁸⁵

Tirmizî, İbn Ömer'den de bu babta hadis geldiğini söyleyip İbn Abbas hadîsinin "hasen sahih" olduğunu zikretmiştir.⁷⁸⁶ Elbânî, Tirmizî'nin bu hadîsine sahih demiştir.⁷⁸⁷

Nesâî, *Sünen*'inde bu hadîsi İbn Ömer tarîki ile şu şekilde rivayet etmiştir:

عَنْ ابْنِ عُمَرَ

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَسْتَلِمُ الرُّكْنَ الْيَمَانِيَّ وَالْحَجَرَ فِي كُلِّ طَوَافٍ⁷⁸⁸

Elbânî, bu hadise hasen demiştir.⁷⁸⁹

Nesâî, *Sünen*'inde şu hadîsi rivayet etmiştir:

عَنْ عُبَيْدِ بْنِ جُرَيْجٍ قَالَ قُلْتُ لِابْنِ عُمَرَ رَأَيْتُكَ لَا تَسْتَلِمُ مِنَ الْأَرْكَانِ إِلَّا هَذَيْنِ الرُّكْنَيْنِ الْيَمَانِيَيْنِ قَالَ لَمْ أَرَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَلِمُ إِلَّا هَذَيْنِ الرُّكْنَيْنِ مُخْتَصِرًا⁷⁹⁰

Elbânî bu hadise sahih demiştir.⁷⁹¹

Nesâî'nin *Sünen*'inde bu hadîsle alakalı olarak gelen bir diğer hadis de yine İbn Ömer tarîki ile şu şekilde rivayet edilmiştir:

عَنْ ابْنِ عُمَرَ

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ لَا يَسْتَلِمُ إِلَّا الْحَجَرَ وَالرُّكْنَ الْيَمَانِيَّ⁷⁹²

Elbânî, bu hadise sahih demiştir.⁷⁹³

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde bu hadîs, İbn Ömer tarîki ile şu şekilde rivayet edilmiştir:

عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ : مَا تَرَكْتُ اسْتِلامَ الرُّكْنَيْنِ فِي شِدَّةٍ وَلَا رِخَاءٍ مِنْذَرَأَيْتَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَلِمُهُمَا الْحَجَرَ وَالرُّكْنَ

794
اليماني

⁷⁸⁴ Ebû Dâvûd, Menâsik (hac), 49. (no: 1876)

⁷⁸⁵ Tirmizî, Hac, 35. (no: 858)

⁷⁸⁶ Tirmizî, Hac, 35. (no: 858)

⁷⁸⁷ Tirmizî, Hac, 35. (no: 858)

⁷⁸⁸ Nesâî, Menâsikü'l-hac, 156. (no: 2947)

⁷⁸⁹ Nesâî, Menâsikü'l-hac, 156. (no: 2947)

⁷⁹⁰ Nesâî, Menâsikü'l-hac, 158. (no: 2950)

⁷⁹¹ Nesâî, Menâsikü'l-hac, 158. (no: 2950)

⁷⁹² Nesâî, Menâsikü'l-hac, 156. (no: 2948)

⁷⁹³ Nesâî, Menâsikü'l-hac, 156. (no: 2948)

Şuayb Arnavut, Ahmed'in rivayet ettiği bu hadise sahîh demiştir.⁷⁹⁵

Abdürrezzak b. Hemmam da *Musannef*'inde İbn Ömer tarîki ile şu hadise yer vermiştir:

عن ابن عمر أن رسول الله (صلى الله عليه و سلم) كان يستلم الركن اليماني والركن الأسود ولا يستلم الآخرين⁷⁹⁶

Beyhakî⁷⁹⁷ de *Sünenü 'l-kübrâ*'sında bu hadisi Buhari'nin *Sahih*'inde rivayet ettiği şekle çok yakın lafızlarla İbn Ömer tariki ile rivayet etmiştir.

Ebu Yusuf⁷⁹⁸ da bu hadisi İbn Ömer tariki ile ve benzer lafızlarla *Asar*'ında rivayet etmiştir.

Seneddeki ravilerden olan Abdullah b. Said el-Makburî hakkında "metruk" değerlendirmesi yapılmıştır. İbn Ömer tariki ile sahîh olarak desteklenmiştir.

32.HADİS

(الحديث الثاني والثلاثون): و به قال: حدثنا أبو حنيفة عن حماد عن ابراهيم عن عائشة رضی الله عنها أنها قالت: "لقد كنت أفتل قلائد الهدى لمحمد صلى الله عليه و سلم ثم يقيم و ما يعتزل منا امرأة".

(Otuz ikinci hadis): Aynı senedle Lü'lüî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Hammâd'dan, o da İbrahim'den, o da Âişe radiyallahu anha'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Muhammed (s.a.v.)'in hac kurbanının ipini (kurbanlık hayvanı diğer hayvanlardan ayırt etmek için) büküyordum. Sonra Rasulullah (s.a.v.) ihramsız olarak (Medine'de) beklerdi ve biz hanımlarından ayrılmazdı."

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Senedde geçen ravilerden olan Hammâd ve İbrahim'i, 5. hadîste ele almıştık. Âişe için bk. 6. hadis.

⁷⁹⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 59. (no:5239) Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/18, 2/141, 2/57, 2/89,

⁷⁹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 59. (no:5239)

⁷⁹⁶ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, c. 5, s. 43. (no: 8937)

⁷⁹⁷ Beyhakî, *Sünenü 'l Kübrâ*, c. 5, s. 94. (no: 9609)

⁷⁹⁸ Ebu Yusuf, *Kitâbü 'l-âsâr*, s. 114. (no: 533)

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Buhârî, *Sahîh*'inde Âişe tarîki ile şu hadisleri rivayet etmiştir:

عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ كُنْتُ أَقْبِلُ قَلْبَيْدَ الْغَنَمِ لِلنَّبِيِّ - ﷺ - فَيَبِيعْتُ بِهَا ، ثُمَّ يَمْكُتُ حَلَالًا 799 .

Görüldüğü gibi Buhârî, bu hadisi *Sahîh*'inde hac kurbanı olan “hedy” kelimesi yerine koyun anlamına gelen “ğanem” kelimesini getirerek rivayet etmiştir. Kalmak anlamına gelen “yukîmü” yerine de yine aynı anlama gelen “yemküsü” fiili kullanılmıştır. Buradaki “halâlen” kelimesi de ihramsız olarak beklemesi anlamına gelir. Bunu da tahrîcini yaptığımız hadiste geçen “yukîmu” fiili karşılar.

Buhârî, *Sahîh*'inin bir başka babında hac kurbanı olan “hedy” lafzını kullanarak bu hadisi şu şekilde rivayet etmiştir:

عَنْ مَسْرُوقٍ أَنَّهُ أَتَى عَائِشَةَ ، فَقَالَ لَهَا يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ إِنَّ رَجُلًا يَبِيعُ بِالْهَدْيِ إِلَى الْكَعْبَةِ ، وَيَجْلِسُ فِي الْمِصْرِ ، فَيُوصِي أَنْ تُقَدَّ بَدَنَتُهُ ، فَلَا يَزَالُ مِنْ ذَلِكَ الْيَوْمِ مُحْرَمًا حَتَّى يَجَلَّ النَّاسُ . قَالَ فَسَمِعْتُ تَصْفِيقَهَا مِنْ وَرَاءِ الْحِجَابِ فَقَالَتْ لَقَدْ كُنْتُ أَقْبِلُ قَلْبَيْدَ هَدْيِ رَسُولِ اللَّهِ - ﷺ - فَيَبِيعُ هَدْيَهُ إِلَى الْكَعْبَةِ ، فَمَا يَحْرُمُ عَلَيْهِ مِمَّا حَلَّ لِلرِّجَالِ مِنْ أَهْلِهِ ، حَتَّى يَرْجِعَ النَّاسُ .⁸⁰⁰

Yukarıda Buhârî'nin, *Sahîh*'inin bir başka babında da bu hadîsi aynı senedle şu şekilde rivayet etmiştir:

Yukarıda Buhârî'nin, *Sahîh*'inin bir başka babında da bu hadîsi aynı senedle şu şekilde rivayet etmiştir:

Medine’de evinde ihramsız olduğu için hanımlarının da kendisine helal olduğu anlamına gelir. Bu da yukarıdaki hadiste geçen “biz hanımlarından ayrılmadan Medine’de kalıyordu.” ibaremizi karşılamaktadır.

Buhârî, *Sahîh*'inin bir başka babında da bu hadîsi aynı senedle şu şekilde rivayet etmiştir:

حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ عَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ كُنْتُ أَقْبِلُ الْقَلْبَيْدَ لِلنَّبِيِّ - ﷺ - فَيَقْلِدُ الْغَنَمَ ، وَيَقِيمُ فِي أَهْلِهِ حَلَالًا .⁸⁰¹

Müslim, bu hadîsi *Sahîh*'inde aynı bab başlığı altında 12 ayrı hadis olarak rivayet etmiştir. Bunlardan lafız bakımından hadîsimize en çok benzerlik gösteren iki hadîsi vermekle yetineceğiz:

عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ

⁷⁹⁹ Buhârî, Hac, 110.

⁸⁰⁰ Buhârî, Edâhî, 15.

⁸⁰¹ Buhârî, Hac, 110.

رُبَّمَا فَتَلْتُ الْقَلَائِدَ لِهَدْيِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيُقَلِّدُ هَدْيَهُ ثُمَّ يَبْعَثُ بِهِ ثُمَّ يَقِيمُ لَا يَجْتَنِبُ شَيْئًا مِمَّا يَجْتَنِبُ الْمُحْرَمُ⁸⁰²

Müslim'in *Sahih*'inde Âişe tarîki ile rivayet edilen diğer hadîs ise şu şekildedir:

عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ لَقَدْ رَأَيْتُنِي أَقْبِلُ الْقَلَائِدَ لِهَدْيِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْغَنَمِ فَيَبْعَثُ بِهِ ثُمَّ يَقِيمُ

فِينَا حَالًا⁸⁰³

Hadîs, Tirmizî'nin *Sünen*'inde Âişe tarîki ile şu lafızlarla zikredilmiştir:

عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كُنْتُ أَقْبِلُ الْقَلَائِدَ لِهَدْيِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلَّهَا غَنَمًا ثُمَّ لَا يُحْرَمُ⁸⁰⁴

Tirmizî, bu hadîsin “hasen sahîh” olduğunu zikretmiştir.⁸⁰⁵

Nesâî'nin *Sünen*'inde bu hadis, aynı bab altında beş ayrı hadis şeklinde rivayet edilmiştir. Bunlardan lafzen en çok benzerlik gösteren Âişe tarîki ile bu hadis, şu şekilde rivayet edilmiştir:

عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كُنْتُ أَقْبِلُ الْقَلَائِدَ لِهَدْيِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ - فَيُقَلِّدُ هَدْيَهُ ثُمَّ يَبْعَثُ بِهَا ثُمَّ يَقِيمُ لَا يَجْتَنِبُ

شَيْئًا مِمَّا يَجْتَنِبُهُ الْمُحْرَمُ.⁸⁰⁶

Elbânî, bu hadîsin sahîh olduğunu zikretmiştir.⁸⁰⁷

Hadîs, İbn Mâce'nin *Sünen*'inde Âişe tarîki ile şu şekilde rivayet edilmiştir:

عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ كُنْتُ أَقْبِلُ الْقَلَائِدَ لِهَدْيِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

فَيُقَلِّدُ هَدْيَهُ ثُمَّ يَبْعَثُ بِهِ ثُمَّ يَقِيمُ لَا يَجْتَنِبُ شَيْئًا مِمَّا يَجْتَنِبُهُ الْمُحْرَمُ⁸⁰⁸

Elbânî, İbn Mâce'nin bu hadîsine sahîh demiştir.⁸⁰⁹

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'indebu hadis, Âişe tarîki ile şu şekilde rivayet edilmiştir:

عن الأسود عن عائشة قالت : كان رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا أراد أن يحرم أدهن بأطيب دهن يجده حتى انى لأرى

بصيص الدهن في شعره ولقد كنت أقتل قلائد الهدى لرسول الله صلى الله عليه وسلم ثم يبعث به فما يعتزل منا امرأة⁸¹⁰

⁸⁰² Müslim, Hac, 64. (no: 366-1321)

⁸⁰³ Müslim, Hac, 64. (no: 365-1321)

⁸⁰⁴ Tirmizî, Hac, 70. (no: 909)

⁸⁰⁵ Tirmizî, Hac, 70. (no: 909)

⁸⁰⁶ Nesâî, Menâsikü'l-hac, 65. (no: 2778)

⁸⁰⁷ Nesâî, Menâsikü'l-hac, 65. (no: 2778)

⁸⁰⁸ İbn Mâce, Menâsik, 94. (no: 3095)

⁸⁰⁹ İbn Mâce, Menâsik, 94. (no: 3095)

Şuayb Arnavut, bu hadîsin sahîh hadis olduğunu zikretmiştir.⁸¹¹

Dârimî, *Sünen*'inde bu hadîsi Âişe tarîki ile şu lafızlarla rivayet etmiştir:

أَخْبَرَنَا الْحَكَمُ بْنُ نَافِعٍ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ وَعَمْرَةُ بِنْتُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ عَائِشَةَ قَالَتْ : كُنْتُ أَفِيئًا قَلَابِدَ هَدَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ - فَيَبْعُثُ بِهَا مَقْلَدَةً ، وَيُقِيمُ بِالْمَدِينَةِ وَلَا يَجْتَنِبُ شَيْئًا حَتَّى يُنْحَرَ هَدْيُهُ.⁸¹²

Hüseyin Selim Esed, isnadının sahîh olduğunu zikretmiştir.⁸¹³

Ebu Yusuf⁸¹⁴ da bu hadisi benzer lafızlarla *Kitâbü'l-âsâr*'ında Ebu Hanîfe-Hammâd-İbrahim-Aişe kanalı ile rivayet etmiştir. Hadis, benzer lafızlarla Tahavî'nin⁸¹⁵ *Şerhu me'âni'l-âsâr*'ında da rivayet edilmiştir.

Hadîs mürseldir. Ancak sahîh şahitlerle desteklenmiştir. Tahricini yaptığımız hadis ile bu hadisin yer aldığı diğer kaynaklar arasındaki bağlar, sanki birbirlerini daha detaylı açıklayıp tefsir eder bir mahiyettedir.

33.HADİS

(الحديث الثالث والثلاثون): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن هشام بن عروة عن أبيه عروة عن أبيه

الزبير بن العوام رضى الله عنه قال: "كنا نحمل لحوم الصيد معنا ونتزود ونحن محرومون مع النبي

صلى الله عليه و سلم."

(**Otuz üçüncü hadis**): Aynı senedle Lü'lûî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Hişam b. Urve'den, o da babası Urve'den, o da babası Zübeyr b. El-Avvam (r.a.)'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Avladığımız hayvanların etlerini yanımızda taşıyorduk ve Nebî (s.a.v.) ile beraber ihramda iken azık ediyorduk."

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Senedde geçen ravilerden Hişam b. Urve ve babasını 8. hadîste ele almıştık.

⁸¹⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 236. (no: 26033) Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 6/190, 6/191, 6/223.

⁸¹¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 236. (no: 26033)

⁸¹² Dârimî, *Menâsikü'l-hac*, 86. (no: 1936)

⁸¹³ Dârimî, *Menâsikü'l-hac*, 86. (no: 1936)

⁸¹⁴ Ebû Yusuf, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 111. (no: 520)

⁸¹⁵ Tahavî, *Şerhu me'âni'l-âsâr*, c. 5, s. 230.

Zübeyr b. El-Avvâm (r.a.): Sahabidir. Aynı zamanda bu senedde geçen Urve'nin babası, Hişam b. Urve'nin de dedesidir. Tam adı Zübeyr b. El-Avvâm b. Huveylid b. Esed b. Abdüluzza b. Kusayy b. Kilâb el-Esedî'dir. Cennetle müjdelenmiş on kişiden (aşere-i mübeşşere) biridir. Allah yolunda ilk kılıç sallayan kişidir. İki oğlu Abdullah ve Urve kendisinden hadis işitmiştir.⁸¹⁶ İbn Hacer, Cemel olayından ayrıldıktan sonra 36/657 senesinde öldürüldüğünü zikretmiştir. Kütüb-i Sitte sahibi İmamlar, hadisini eserlerinde rivayet etmiştir.⁸¹⁷

“Çeşitli vesilelerle Hz. Peygamber'in duasını alan, ayrıca cennette kendisine komşu olacağı bildirilen Zübeyr b. Avvâm, vahiy kâtipliği yaptığı ve Resûlullah ile uzun süre beraber bulunduğu halde ancak otuz sekiz kadar hadis nakletmiştir (İbn Hazm, s. 39). Bunun sebebini soran oğlu Abdullah'a, Resûl-i Ekrem'in söylemediği bir sözü ona nisbet edenin cehenneme gireceğine dair hadisini bizzat kendisinden duyduğunu, Resûlullah'tan işittiklerini aynen nakledememekten korktuğu için rivayette bulunmadığını ifade etmiştir (Ebû Dâvûd, “İlim”, 4). Kendisinden rivayette bulunanlar arasında oğulları Abdullah, Ca'fer ve Urve ile Kays b. Ebû Hâzim, Mâlik b. Evs b. Hadsân, Meymûn b. Mihrân, Nâfi' b. Cübeyr ve başkaları bulunmaktadır. Bu rivayetlerden ikisi hem Buhârî hem Müslim'de, yedisi sadece Buhârî'de yer almaktadır. Zübeyr b. Avvâm hakkında çeşitli eserler yazılmıştır. Bu alanda Atıyye Abdürrahîm Atıyye'nin ez-Zübeyr b. el-'Avvâm (Kahire 1977), Mahmûd Şâkir'in ez-Zübeyr b. el-'Avvâm (Beyrut-Dımaşk 1398/1978), Cemîl İbrâhim Habîb'in Sîretü'z-Zübeyr b. el-'Avvâm ve mevâkıfuhû min me'âriki't-tahrîr ve'l-fütûhâtî'l-'Arabîyyeti'l-İslâmiyye (Bağdad 1985; Beyrut 1985), Hindî Muhammed eş-Şerîf'in er-Ru'ûsü'l-maktû'a, Yahyâ b. Zekeriyâ, ez-Zübeyr b. el-'Avvâm, el-Huseyn b. Ali (Amman 1989) ve Muhammed Ömer ed-Dâûk-Muhammed Ali el-Kutb'un ez-Zübeyr b. el-'Avvâm (Sayda-Beyrut, ts.) adlı eserleri zikredilebilir.”⁸¹⁸

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Buhârî'nin *Sahih*'inde bu hadîs, şahit olarak Cabir tarîki ile şu lafızlarla rivayet edilmiştir:

⁸¹⁶ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 1, s. 626.

⁸¹⁷ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 214. (no: 2003)

⁸¹⁸ Mehmet Efendioğlu, “Zübeyr b. Avvam”, DİA, XLIV, 523, İstanbul, 2013.

سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ كُنَّا نَتَزَوَّدُ لِحُومِ الْأَصْحَابِ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ - ﷺ - إِلَى الْمَدِينَةِ .⁸¹⁹

Görüldüğü gibi bu hadiste ihramda iken azık edilen av hayvanının etleri, av hayvanları anlamına gelen “sayd” kelimesi ile rivayet edilirken, Buhari’nin *Sahih*’inde kurbanlık hayvanlar anlamına gelen “edâhî” kelimesi ile karşılanmıştır.

Buhârî’nin *Sahih*’inin bir başka babında ise bu hadîs şu şekilde rivayet edilmiştir:

عَنْ جَابِرٍ قَالَ كُنَّا نَتَزَوَّدُ لِحُومِ الْهُدَى عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ - ﷺ - إِلَى الْمَدِينَةِ .⁸²⁰

Burada “Medine’ye” ziyadesi ile bu hadis rivayet edilmiştir. Hadiste kurbanlık hayvan anlamına gelen “edâhî” kelimesi yerine “hedy” kelimesi getirilmiştir.

Sahih-u Buhârî’nin başka bir babında bu hadîs şu şekilde rivayet edilmiştir:

سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ كُنَّا نَتَزَوَّدُ لِحُومِ الْأَصْحَابِ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ - ﷺ - إِلَى الْمَدِينَةِ ، وَقَالَ غَيْرُ مَرَّةٍ لِحُومِ الْهُدَى .⁸²¹

Müslim, *Sahih*’inde bu hadîsi Cabir b. Abdilah tarîki ile şu lafızlarla rivayet etmiştir:

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ كُنَّا لَا نُمْسِكُ لِحُومِ الْأَصْحَابِ فَوْقَ ثَلَاثٍ فَأَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نَتَزَوَّدَ مِنْهَا وَنَأْكُلَ مِنْهَا يَغْنِي فَوْقَ ثَلَاثٍ⁸²²

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*’inde bu hadîsi Cabir tarîki ile şu şekilde rivayet etmiştir:

عن جابر : كنا نتزود لحوم الهدي على عهد رسول الله صلى الله عليه و سلم إلى المدينة⁸²³

Şuayb Arnavut, bu hadîsin isnadının Şeyhayn’ın şartına göre sahîh olduğunu söylemiştir.⁸²⁴

Hadîs, Abdürrezzak b. Hemmam’ın *Musannef*’inde kendi tarikimiz olan Zübeyr b. El-Avvam tarîki ile ve aynı senedle şu şekilde rivayet edilmiştir:

عن هشام بن عروة عن أبيه قال قال الزبير لقد كنا نتزود صفائف الوحش ونحن محرمون⁸²⁵

⁸¹⁹ Buhârî, Cihad ve’s-siyer, 123.

⁸²⁰ Buhârî, Et’ime, 27.

⁸²¹ Buhârî, Edâhî, 16.

⁸²² Müslim, Edâhî, 5. (no: 31-1972)

⁸²³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 3, s. 309. (no: 14358) Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/368.

⁸²⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 3, s. 309. (no: 14358)

⁸²⁵ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, c. 4, s. 434. (no: 8348)

صفائف Safaif kelimesi, kurutmak için güneşin altında bekletilen, ya da kızartmak için ateşin altında dizilen şeylerdir.⁸²⁶

Dârimî'nin *Sünen*'inde ise bu hadîs Cabir tarîki ile şu lafızlarla rivayet edilmiştir:

قَالَ سَمِعْتُ جَابِرًا يَقُولُ : إِنْ كُنَّا لَنَتَزَوَّدُ مِنْ مَكَّةَ إِلَى الْمَدِينَةِ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ -ﷺ-. قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ : يَعْنِي لَحُومَ الْأَصْحَابِ.⁸²⁷

Hüseyin Selim Esed, bu hadîsin isnadının sahîh olduğunu zikretmiştir.⁸²⁸

Ebû Yusuf, bu hadisi *Kitâbü'l-âsâr*'da şu şekilde rivayet etmiştir:

وَحَيْثُكُمْ أَنْ تَمْسُكُوا لَحُومَ الْأَصْحَابِ فَوْقَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ، فَأَمْسِكُوا وَتَزُودُوا ، فَإِنَّمَا نَحْيَتُكُمْ لِيَتَسَعَ بِكُمْ عَلَى فُقَيْرِكُمْ⁸²⁹

Ravilerin sika, hadîsin de sahîh olduğunu söyleyebiliriz.

34.HADİS

(الحديث الرابع والثلاثون): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن عطية العوفى عن أبي سعيد الخدرى

رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه و سلم: "الحنطة بالحنطة مثلا بمثل يدا بيد و

الفضل ربا والشعير بالشعير مثلا بمثل يدا بيد و الفضل ربا والتمر بالتمر مثلا بمثل يدا بيد

والفضل ربا والملح بالملح مثلا بمثل يدا بيد والفضل ربا . و به عنه رضى الله عنه : الذهب

بالذهب مثلا بمثل يدا بيد والفضل ربا و الفضة بالفضة مثلا بمثل يدا بيد و الفضل ربا ."

(Otuz dördüncü hadis): Aynı senedle Lü'lüî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Atıyye el-Avfî'den, o da Ebû Said el-Hudrî (r.a.)'den şöyle dediğini tahdis etmiştir: "Rasulullah (s.a.v.) şöyle dedi: "Buğdayla buğday misli misline peşin olarak elden eldir. (elden verilir, satılır, değiştirilir.) Fazlası

⁸²⁶ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, c. 4, s. 434. (no: 8348)

⁸²⁷ Dârimî, *Edâhî*, 6. (no: 1961)

⁸²⁸ Dârimî, *Edâhî*, 6. (no: 1961)

⁸²⁹ Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 225. (no: 996) Ayrıca bk. A.g.e. s. 106. (no: 506)

ribadır. (faiz) Arpa arpa ile misli misline peşin olarak (satılır.) Fazlası ribadır. Hurma hurma ile misli misline peşin olarak (satılır.) Fazlası ribadır. Tuz tuz ile misli misline peşin olarak (satılır.) Fazlası ribadır. Aynı senedle Ebû Said el-Hudrî: Altın ile altın misli misline peşin olarak (verilir.) Fazlası ribadır. Gümüş ile gümüş misli misline peşin olarak (verilir.) Fazlası ribadır.”

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Atıyye el-Avfî: Tam adı Atıyye b. Sa’d b. Cünâde el-Avfî el-Cedelî el-Kaysî el-Kûfî Ebû'l-Hasen'dir. Ebû Sa'îd el-Hudrî'den hadis dinlemiştir. Buhârî şöyle demiştir: “Ali, Yahya'dan rivayet ederek bana şöyle dedi: “Atıyye, Ebû Harun ve Bişr b. Harb bana göre eşittir, Hüşeym onun hakkında konuşuyordu.” Dürî, İbn Ma'in'in onu “salih” olarak zikrettiğini söylemiştir. Ebû Zür'a “leyyinün” derken, Ebû Hâtim de zayıf olup hadîsinin yazılacağını zikreder. Cüzcânî, “mailün” derken, Nesâî zayıf olduğunu zikretmiştir. Hadramî, 111/730 senesinde öldüğünü zikrederken, İbn Hacer de İbn Kani'in, onun 127/745 senesinde öldüğünü söylediğini belirtir. İbn Hibbân onu “Du'afâ”da zikretmiştir.⁸³⁰ İbn Hacer kendisini “saduk” olarak zikretmiş, Buhârî, *Edebü'l-müfred*'de, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce de *Sünen*'lerinde kendisinin hadîsini rivayet etmiştir.⁸³¹

Ebû Sa'îd el-Hudrî: Sahabidir. Bk. 4. hadis.

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Bu hadîsi, Müslim, Ebû Sa'îd el-Hudrî tarîki ile *Sahîh*'inde, Ubâde b.es-Samit tarîki ile de Buhârî hariç cemaat tahric etmiştir.⁸³²

Hadîs, Müslim'in *Sahîh* 'inde aynı bab altında Ömer b. El-Hattab, Ubâde b. es-Samit, Ebû Said el-Hudri, Ebû Hüreyre tarikleri ile peş peşe rivayet edilmiştir. Kendi tarîkimiz Ebû Sa'îd el-Hudrî ile nakledilen hadîste buğday anlamındaki “hintatün” kelimesi yerine yine aynı anlama gelen “bürrün” kelimesi kullanılarak şu lafızlarla yer almıştır:

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -ﷺ- « الدَّهَبُ بِالذَّهَبِ وَالْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ

وَالْمِلْحُ بِالْمِلْحِ مِثْلًا مِثْلًا يَدًا بِيَدٍ فَمَنْ زَادَ أَوْ اسْتَزَادَ فَقَدْ أَرَى الْآخِذَ وَالْمُعْطَى فِيهِ سَوَاءٌ »⁸³³

⁸³⁰ İbn Hacer, *Tehzibu't-tehzib*, c. 3, s. 114.

⁸³¹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzib*, s. 393. (no: 4616)

⁸³² Zeyla'i, *Nasbu'r-râye*, c. 4, s. 35-36.

Şâhit olarak Ubâde b. Es-Samit târîki ile de Müslim, *Sahîh*'inde hadîsi şu şekilde rivayet etmiştir:

عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -ﷺ- «الدَّهَبُ بِالذَّهَبِ وَالْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ وَالْمِلْحُ بِالْمِلْحِ مِثْلًا مِثْلًا سِوَاءٍ بِسِوَاءٍ يَدًا بِيَدٍ فَإِذَا اخْتَلَفَتْ هَذِهِ الْأَصْنَافُ فَبِيعُوا كَيْفَ شِئْتُمْ إِذَا كَانَ يَدًا بِيَدٍ».⁸³⁴

Ebû Dâvûd, *Sünen*'inde bu hadîsi Ubâde târîki ile şu lafızlarla rivayet etmiştir:

عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -ﷺ- قَالَ «الدَّهَبُ بِالذَّهَبِ تَبْرَهَا وَعَيْنُهَا وَالْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ تَبْرَهَا وَعَيْنُهَا وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ مُدًى مُدًى وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ مُدًى مُدًى وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ مُدًى مُدًى وَالْمِلْحُ بِالْمِلْحِ مُدًى مُدًى فَمَنْ زَادَ أَوْ أَزَادَ فَقَدْ أَرَى وَلَا بَأْسَ بِبَيْعِ الدَّهَبِ بِالْفِضَّةِ - وَالْفِضَّةُ أَكْثَرُهَا - يَدًا بِيَدٍ وَأَمَّا نَسِيئَةٌ فَلَا وَلَا بَأْسَ بِبَيْعِ الْبُرِّ بِالشَّعِيرِ وَالشَّعِيرُ أَكْثَرُهُمَا يَدًا بِيَدٍ وَأَمَّا نَسِيئَةٌ فَلَا».⁸³⁵

Elbânî, Ebû Dâvûd'un bu hadîsine sahîh demiştir.⁸³⁶ Tirmizî, bu babta Ebû Said, Ebû Hüreyre, Bilal ve Enes tariklerinin geldiğini Ubâde b. Es-Samit hadîsinin de “hasen sahîh” olduğunu zikretmiştir.⁸³⁷ Hadiste gelen “mislen bi mislihi” yerine bu hadiste yine aynı anlama gelen ve ölçü ifadesi olan “müydün bi müdyin” ifadesi kullanılmıştır.

Tirmizî, *Sünen*'inde şâhit olarak Ubâde târîki ile bu hadîsi şu lafızlarla rivayet etmiştir:

عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ عَنِ النَّبِيِّ -ﷺ- قَالَ «الدَّهَبُ بِالذَّهَبِ مِثْلًا مِثْلًا وَالْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ مِثْلًا مِثْلًا وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ مِثْلًا مِثْلًا وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ مِثْلًا مِثْلًا مِثْلًا مِثْلًا سِوَاءٍ بِسِوَاءٍ يَدًا بِيَدٍ وَبِيعُوا الْبُرَّ بِالتَّمْرِ كَيْفَ شِئْتُمْ إِذَا كَانَ يَدًا بِيَدٍ».⁸³⁸

Elbânî, bu hadise sahîh demiştir.⁸³⁹

Nesâî, *Sünen*'inde bu hadîsi Ubâde târîki ile şu şekilde rivayet etmiştir:

⁸³³ Müslim, Müsâkât, 15. (no: 82-1584)

⁸³⁴ Müslim, Müsâkât, 15. (no: 81-1587)

⁸³⁵ Ebû Dâvûd, Buyu' ve'l-icârât, 12. (no: 3349)

⁸³⁶ Ebû Dâvûd, Buyu' ve'l-icârât, 12. (no: 3351)

⁸³⁷ Tirmizî, Buyu', 23.

⁸³⁸ Tirmizî, Buyu', 23. (no: 1240)

⁸³⁹ Tirmizî, Buyu', 23. (no: 1240)

عِبَادَةُ قَالَ نَهَانَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ - عَنْ بَيْعِ الذَّهَبِ بِالذَّهَبِ وَالْوَرِقِ بِالْوَرِقِ وَالْبُرِّ بِالْبُرِّ وَالشَّعِيرِ بِالشَّعِيرِ وَالتَّمْرِ بِالتَّمْرِ - قَالَ
أَحَدُهُمَا وَالْمِلْحَ بِالْمِلْحِ وَلَمْ يَقُلْهُ الْآخَرُ - إِلَّا مِثْلًا مِثْلُ يَدَا بَيْدٍ وَأَمَرْنَا أَنْ نَبِيعَ الذَّهَبَ بِالْوَرِقِ وَالذَّهَبَ بِالْبُرِّ وَالشَّعِيرَ
وَالشَّعِيرَ بِالْبُرِّ يَدَا بَيْدٍ كَيْفَ شِئْنَا قَالَ أَحَدُهُمَا فَمَنْ زَادَ أَوْ أَزَادَ فَقَدْ أَرَبَى. ⁸⁴⁰

Elbânî, bu hadise sahîh demiştir.⁸⁴¹ Hadiste gümüş anlamına gelen “fiddatün” kelimesi, bu hadiste yine aynı anlama gelen “el varik” kelimesi ile rivayet edilmiştir.

İbn Mâce de *Sünen*'inde bu hadîsi şu şekilde rivayet etmiştir:

فَحَدَّثَهُمْ عِبَادَةُ بْنُ الصَّامِتِ فَقَالَ قَالَ نَهَانَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ بَيْعِ الْوَرِقِ بِالْوَرِقِ وَالذَّهَبِ بِالذَّهَبِ وَالْبُرِّ بِالْبُرِّ
وَالشَّعِيرَ بِالشَّعِيرِ وَالتَّمْرِ بِالتَّمْرِ قَالَ أَحَدُهُمَا وَالْمِلْحَ بِالْمِلْحِ وَلَمْ يَقُلْهُ الْآخَرُ وَأَمَرْنَا أَنْ نَبِيعَ الْبُرَّ بِالشَّعِيرِ وَالشَّعِيرَ بِالْبُرِّ يَدَا بَيْدٍ كَيْفَ
شِئْنَا ⁸⁴²

Elbânî bu hadise sahîh demiştir.⁸⁴³

Ahmed b. Hanbel, benzer lafızlarla *Müsned*'inin çeşitli yerlerinde bu hadîsi rivayet etmiştir. Bunlardan Ebû Sa'îd el-Hudrî tarîki ile şu şekilde rivayet edilmiştir:

أبي سعيد قال : الذهب بالذهب والفضة بالفضة والبر بالبر والشعير بالشعير والتمر بالتمر والملح بالمح سواء بسواء من زاد
وازداد فقد أربى الآخذ والمعطي فيه سواء ⁸⁴⁴

Şuayb Arnavut, bu hadîsin isnadının Müslim'in şartına göre sahîh olduğunu zikretmiştir.⁸⁴⁵

Hadisimiz Ebu Yusuf'un *el-Âsâr*'ında aynı senedle ve çok yakın lafızlarla şu şekilde rivayet edilmiştir;

عن أبي حنيفة ، عن عطية العوفي ، عن أبي سعيد الخدري ؓ عن النبي ﷺ أنه قال : « الذهب بالذهب وزنا بوزن ، يدا بيد ،
والفضل ربا ، والفضة بالفضة وزنا بوزن يدا بيد ، والفضل ربا ، والحنطة بالحنطة كيلا بكيل ، والفضل ربا ، والشعير بالشعير كيلا
بكيل والفضل ربا ، والتمر بالتمر كيلا بكيل والفضل ربا ، والملح بالملح كيلا بكيل والفضل ربا » ⁸⁴⁶

Burada da “mislen bi mislihi” yerine yine aynı manaya gelen “veznen bi veznihi” ifadesi ile hadis rivayet edilmiştir.

⁸⁴⁰ Nesâî, Büyu', 43. (no: 4560)

⁸⁴¹ Nesâî, Büyu', 43. (no: 4560)

⁸⁴² İbn Mâce, Ticârât, 48. (no: 2254)

⁸⁴³ İbn Mâce, Ticârât, 48. (no: 2254)

⁸⁴⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 3, s. 49. (no: 11484) Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/66, 5/320.

⁸⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 3, s. 49. (no: 11484)

⁸⁴⁶ Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 183. (no: 833)

Hadis, bunun dışında şahit olarak Ubâde b. es-Sâmit tariki ile İbn Hibbân,⁸⁴⁷ Tahavi⁸⁴⁸ ve Beyhaki⁸⁴⁹ tarafından da benzer lafızlarla rivayet edilmiştir.

Ravilerden Atiyye el-Avfi'ye "saduk" nitelendirmesi yapılmakla beraber şahit olarak sahih hadislerle desteklenmiştir.

35.HADİS

(الحديث الخامس والثلاثون): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن حماد عن إبراهيم عن أبي سعيد و أبي

هريرة رضي الله عنهما قالا: قال رسول الله صلى الله عليه و سلم: "لا يستام الرجل على سوم

أخيه ."

(**Otuz beşinci hadis**): Aynı senedle Lü'lûî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Hammâd'dan, o da İbrahim'den, o da Ebû Said ve Ebû Hüreyre (r.a.)'dan onların şöyle dediklerini tahdis etti: "Rasulullah (s.a.v.) şöyle dedi: "Kimse kardeşinin pazarlığı üzerine pazarlık yapmasın." (satıcıya o kimseyi bırakıp da bana daha pahalıya sat demesin.)

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Senedde geçen ravilerden Hammâd ve İbrahim'i 5. hadîste ele almıştık.

Ebû Saîd el Hudrî (r.a.): Sahabidir. Bk. 4. hadis.

Ebû Hüreyre (r.a.): Sahabidir. Bk. 22. hadis.

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Bu hadîs, Buhârî'nin *Sahîh* 'inde şâhit olarak Abdullah b. Ömer tarîki ile şu şekilde rivayet edilmiştir:

عن عبد الله بن عمر رضي الله عنهما

⁸⁴⁷ İbn Hibbân, *Sahîhu İbn Hibbân*, c. 11, s. 389. (no: 5015)

⁸⁴⁸ Tahâvî, *Şerhu me'âni'l-âsâr*, c. 4, s. 66.

⁸⁴⁹ Beyhakî, *Sünenü'l kübrâ*, c. 5, s. 276. (no: 10784)

850 أن رسول الله ﷺ قال لا يبيع بعضكم على بيع أخيه

Görüldüğü gibi bu hadis mânen aynı anlama gelecek şekilde eş anlamlı kelimelerle rivayet edilmiştir. “pazarlık etme” anlamında kullanılan “sevm” kelimesi yerine Buhari’nin *Sahih*’inde yine aynı anlama gelecek şekilde “bey” kelimesi getirilerek rivayet edilmiştir.

Müslim, *Sahih*’inde bu hadîsi Ebû Hüreyre tarîki ile şu şekilde rivayet etmiştir:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ

851 أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَسْمُ الْمُسْلِمُ عَلَى سَوْمِ أَخِيهِ

Hadiste bir kimse anlamında kullanılan “racül” kelimesi yerine, Müslim’in *Sahih*’inde Müslüman bir kimse anlamında “el-Müslim” kelimesi ile rivayet edilmiştir.

Müslim’in Ebû Hüreyre kanalı ile naklettiği bir diğer hadis ise;

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى أَنْ يَسْتَامَ الرَّجُلُ عَلَى سَوْمِ أَخِيهِ

852

Tirmizî, *Sünen*’inde İbn Ömer tarîki ile şu şekilde rivayette bulunmuştur:

853 عَنْ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ - ﷺ - قَالَ لَا يَبِيعُ بَعْضُكُمْ عَلَى بَيْعِ بَعْضٍ ...».

Elbânî bu hadise sahîh demiştir.⁸⁵⁴

Tirmizî, *Sünen*’inde bu babta Ebû Hüreyre ve Semüre hadislerinin de olduğunu söylemiş, İbn Ömer hadîsinin “hasen sahîh” olduğunu zikretmiştir. Ayrıca Nebî (s.a.v.)’den rivayet edilen لا يَسُومُ الرَّجُلُ عَلَى سَوْمِ أَخِيهِ hadisindeki sevm kelimesinin anlamının da, bazı ilim ehline göre bey’ olduğunu dile getirmiştir.⁸⁵⁵

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*’inde Ebû Hüreyre tarîki ile şu rivayette bulunmuştur:

⁸⁵⁰ Buhârî, Büyü’, 58

⁸⁵¹ Müslim, Büyü’, 4. (no: 9-1515)

⁸⁵² Müslim, Büyü’, 4. (no: 10-1515)

⁸⁵³ Tirmizî, Büyü’, 57. (no: 1292)

⁸⁵⁴ Tirmizî, Büyü’, 57. (no: 1292)

⁸⁵⁵ Tirmizî, Büyü’, 57. (no: 1292)

عن أبي هريرة : ان النبي صلى الله عليه و سلم نهي ان يستام الرجل على سوم أخيه أو يخطب على خطبته

856
تعليق شعيب الأرنؤوط : إسناداه صحيحان على شرط مسلم

İki isnadı Müslim'in şartına göre sahihtir.⁸⁵⁷

Ahmed b. Hanbel, ayrıca;

858
عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه و سلم قال : لا يسم الرجل على سوم أخيه ...

Şuayb Arnavut, isnadının Şeyhain'in şartına göre sahih olduğunu zikretmiştir.⁸⁵⁹

İbn Hibbân *Sahîh*'inde bu hadîsi Ebû Hüreyre tarîki ile şu şekilde rivayet etmiştir:

أنه سمع ابا هريرة يقول : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : (لا يستام الرجل على سوم أخيه حتى يشتري أو يترك...⁸⁶⁰

Şuayb Arnavut, isnadına sahih demiştir.⁸⁶¹

Bunun dışında Tahavi⁸⁶² de Ebu Hüreyre tariki ile bu hadisi benzer lafızlarla rivayet etmiştir. Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî'nin⁸⁶³ *el Âsar*'ında bu hadis Ebu Hüreyre ve Ebu Said ile beraber benzer lafızlarla rivayet edilmiştir.

Bu hadis, mürsel olmakla birlikte sahih olan şahitlerle desteklenmiştir.

36.HADİS

(الحديث السادس والثلاثون): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن أبي الزبير عن جابر رضي الله عنه

أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال: "من باع عبدا و له مال فماله للبائع إلا أن يشترط

المبتاع."

⁸⁵⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 462. (no: 9960)

⁸⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 462. (no: 9960)

⁸⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 516. (no: 10700)

⁸⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 516. (no: 10700)

⁸⁶⁰ İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî (ö. 354/965), *Sahîhu İbn Hibbân bi tertîbi İbn Balabân*, thk. Şuayb Arnavut, 2. Baskı, Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1993, c. 6, s. 142. (no: 4050)

⁸⁶¹ İbn Hibbân, *Sahîh*, c. 6, s. 142. (no: 4050)

⁸⁶² Tahâvî, *Şerhu me'âni'l-âsar*, c. 3, s. 4.

⁸⁶³ Şeybânî, *Kitâbü'l-âsar*, s. 167. (no: 750)

(Otuz altıncı hadis): Aynı senedle Lü'lûû şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Ebû'z-Zübeyr'den, o da Cabir (r.a.)'dan, Rasulullah (s.a.v.)'in şöyle dediğini tahdis etti: “Kim malı olan bir köle satarsa onun malı satanıdır. Ancak alıcı şart koşarsa o istisna.”

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Ebû'z-Zübeyr: Araştırmalarımıza göre Ebû'z-Zübeyr künyesi ile anılan bu ravi, Muhammed b. Müslim b. Tedrüs el-Esedî'dir. 4 Abdullah, Aişe, Cabir'den hadis işitmiştir. Zührî, A'meş, İbn Cüreyc gibi birçok kişi de kendisinden hadis işitmiştir. İbn Ma'in onu “sika” olarak zikretmiş ve kendisine “salihu'l-hadis” demiştir. İbn Ebî Hâtim ise şöyle demiştir: “Babama Ebû'z-Zübeyr hakkında sordum. Dedi ki: “Hadîsi yazılır, hüccet olmaz ve o, bana Süfyan'dan daha sevimli gelir.” Nesâî, onun “sika” olduğunu söylemiş, İbn Hibbân da onu *Sikat*'ta zikretmiştir. Buhârî, Ali İbnü'l-Medenî'den, onun Amr b. Dinar'dan önce öldüğünü dile getirmiştir. Amr b. Ali ve Tirmizî onun 126/744 senesinde öldüğünü zikretmiştir. Buhârî'ye göre onun hadîsi “makrunun bi gayrihi”dir. Kütüb-i Sitte İmamları kendisinden hadis rivayet etmiştir.⁸⁶⁴

Cabir (r.a.): Sahabidir. Bk. 10. hadis.

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Bu hadîs, Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî'nin *Kitâbü'l-âsâr*'ında aynı senedle:

مُحَمَّدٌ قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو حَنِيفَةَ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ مَنْ بَاعَ نَخْلًا مُؤَبَّرًا أَوْ عَبْدًا لَهُ مَالٌ فَتَمَرْتَهُ وَمَالٌ لِلْبَائِعِ إِلَّا أَنْ يَشْتَرِطَ الْمَشْتَرِيَّ⁸⁶⁵

Hadîs, Ebû Yusuf'un *Kitâbü'l-âsâr*'ında Cabir tarîki ile aynı senedle;

قَالَ حَدَّثَنَا يَوْسُفُ بْنُ أَبِي حَنِيفَةَ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ مَنْ بَاعَ نَخْلًا مُؤَبَّرًا أَوْ عَبْدًا فَتَمَرْتَهُ وَمَالٌ لِلْعَبْدِ لِلْبَائِعِ إِلَّا أَنْ يَشْتَرِطَ الْمُبْتَاعَ⁸⁶⁶

⁸⁶⁴ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 3, s. 694-695.

⁸⁶⁵ Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî, *Kitâbü'l-âsâr* (İbn Hacer'in *el-Îsâr*'ı ile birlikte), s. 162. (no: 733)

⁸⁶⁶ Ebû Yusuf, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 182. (no: 829)

Buhârî'nin *Sahîh*'inde bu hadis, Salim b. Abdillâh'ın babasından (Abdullah b. Ömer) rivayet ettiği tarikle şu şekilde zikredilmiştir:

عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - ﷺ - يَقُولُ «... وَمَنْ ابْتِاعَ عَبْدًا وَلَهُ مَالٌ فَمَالُهُ لِلَّذِي بَاعَهُ إِلَّا أَنْ يَشْتَرِيَ الْمُبْتَاعَ»⁸⁶⁷

Hadîs, Müslim'in *Sahîh*'inde şahit olarak Abdullah b. Ömer tarîki ile şu lafızlarla rivayet edilmiştir:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ... وَمَنْ ابْتِاعَ عَبْدًا فَمَالُهُ لِلَّذِي بَاعَهُ إِلَّا أَنْ يَشْتَرِيَ الْمُبْتَاعَ.⁸⁶⁸

Ebû Dâvûd, hadîsi *Sünen*'inde şu şekilde rivayet etmiş sonunda da sükut etmiştir:

عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ - ﷺ - قَالَ « مَنْ بَاعَ عَبْدًا وَلَهُ مَالٌ فَمَالُهُ لِلْبَائِعِ إِلَّا أَنْ يَشْتَرِيَ الْمُبْتَاعَ... »⁸⁶⁹

Seneddeki Salim'in babası Abdullah b. Ömer b. El-Hattab'tır. Elbânî, Ebû Dâvûd'un bu hadîsine sahîh demiştir.⁸⁷⁰

Tirmizî, *Sünen*'inde Cabir'den de bu konuda rivayet olduğunu zikredip İbn Ömer tarîki ile gelen hadîsin “hasen sahîh” olduğunu söylemiştir. İbn Ömer tarîki ile naklettiği hadis şu şekildedir:

عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - ﷺ - يَقُولُ «... وَمَنْ ابْتِاعَ عَبْدًا وَلَهُ مَالٌ فَمَالُهُ لِلَّذِي بَاعَهُ إِلَّا أَنْ يَشْتَرِيَ الْمُبْتَاعَ»⁸⁷¹

Tirmizî, bu babta Cabir hadîsinin de olduğunu zikredip İbn Ömer hadîsine “hasenün sahîhün” demiştir.⁸⁷²

Nesâî, *Sünen*'inde bu hadîsi şu lafızlarla rivayet etmiştir:

عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ... وَمَنْ بَاعَ عَبْدًا وَلَهُ مَالٌ فَمَالُهُ لِلْبَائِعِ إِلَّا أَنْ يَشْتَرِيَ الْمُبْتَاعَ⁸⁷³

Elbânî, bu hadise sahîh demiştir.⁸⁷⁴

⁸⁶⁷ Buhârî, Şîrb ve'l-müsâkât, 17.

⁸⁶⁸ Müslim, Büyü', 15. (no: 80-1543)

⁸⁶⁹ Ebû Dâvûd, İcâre, 44. (no: 3433)

⁸⁷⁰ Ebû Dâvûd, İcâre, 44. (no: 3435)

⁸⁷¹ Tirmizî, Büyü', 25. (no: 1244)

⁸⁷² Tirmizî, Büyü', 25. (no: 1244)

⁸⁷³ Nesâî, Büyü', 76. (no: 4636)

⁸⁷⁴ Nesâî, Büyü', 76. (no: 4636)

İbn Mâce de *Sünen*'inde bu hadîsi İbn Ömer tarîki ile şu şekilde rivayet etmiştir:

عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ... وَمَنْ ابْتِئَاعَ عَبْدًا وَلَهُ مَالٌ فَمَالُهُ لِلَّذِي بَاعَهُ إِلَّا أَنْ يَشْتَرِيَ الْمُبْتَاعَ⁸⁷⁵

Elbânî, bu hadise sahîh demiştir.⁸⁷⁶

Ahmed b. Hanbel, Cabir tarîki ile bu hadîsi şu şekilde rivayet etmiştir:

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : مَنْ بَاعَ عَبْدًا وَلَهُ مَالٌ فَلَهُ مَالُهُ وَعَلَيْهِ دِينُهُ إِلَّا أَنْ يَشْتَرِيَ الْمُبْتَاعَ⁸⁷⁷

Şuayb Arnavut, bu hadise sahîh demiştir. İsnadına ise Ebû Vehb'den dolayı hasen demiştir.⁸⁷⁸ Ancak Ebû Vehb, isnaddaki raviler arasında yer almamaktadır.

Ahmed b. Hanbel de *Müsned*'inin çeşitli yerlerinde bu hadîsi rivayet etmiştir.

Birini zikredecek olursak;

عَنْ سَالِمٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : ... وَمَنْ بَاعَ عَبْدًا لَهُ مَالٌ فَمَالُهُ لِلْبَائِعِ إِلَّا أَنْ يَشْتَرِيَ الْمُبْتَاعَ⁸⁷⁹

Şuayb Arnavut, bu hadîsin isnadının Şeyhayn'ın şartına göre sahîh olduğunu zikretmiştir.⁸⁸⁰

Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*'da bu hadîsi Cabir tarîki ile şu şekilde rivayet

etmiştir:

عَنْ جَابِرِ بْنِ رَسُولِ اللَّهِ -ﷺ- قَالَ : « مَنْ بَاعَ عَبْدًا وَلَهُ مَالٌ فَمَالُهُ لَهُ وَعَلَيْهِ دِينُهُ إِلَّا أَنْ يَشْتَرِيَ الْمُبْتَاعَ... »⁸⁸¹

İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'inde ise bu hadîs, yine aynı lafızlarla rivayet edilmiştir:

عَنْ سَالِمٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ، قَالَ : ... وَمَنْ بَاعَ عَبْدًا وَلَهُ مَالٌ ، فَمَالُهُ لِلْبَائِعِ إِلَّا أَنْ يَشْتَرِيَهُ الْمُبْتَاعُ⁸⁸²

İbn Ebî Şeybe *Musannef*'inde bu hadîsi Cabir tarîki ile şu şekilde rivayet

etmiştir:

سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ ، يَقُولُ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : مَنْ بَاعَ عَبْدًا وَلَهُ مَالٌ ، فَمَالُهُ لِلْبَائِعِ ، إِلَّا أَنْ يَشْتَرِيَ الْمُبْتَاعُ⁸⁸³

⁸⁷⁵ İbn Mâce, Ticârât, 31. (no: 2211)

⁸⁷⁶ İbn Mâce, Ticârât, 31. (no:2211)

⁸⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 3, s. 309. (no: 14364) Ayrıca Cabir tarîki için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/301.

⁸⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 3, s. 309. (no: 14364)

⁸⁷⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 82. (no: 5540) Ayrıca bk. 2/82.

⁸⁸⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 82. (no: 5540)

⁸⁸¹ Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*, c. 5, s. 325-326.

⁸⁸² İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, c. 7, s. 112.

Senedde yer alan raviler sikadır. Yukarıdaki bilgiler ışığında hadisin sahih olduğunu söyleyebiliriz.

37.HADİS

(الحديث السابع والثلاثون): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن أبي الزبير عن جابر بن عبد الله الانصاري رضي الله عنهما أنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه و سلم: "من باع نخلا مؤبرة فالتمر للبائع إلا أن يشترط المبتاع."

(Otuz yedinci hadis): Aynı senedle Lü'lûî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Ebûz-Zübeyr'den, o da Cabir b. Abdullah el-Ensari'den radiyallahu anhuma şöyle dediğini tahdis etti: "Rasulullah (s.a.v.) şöyle dedi: "Kim aşılansmış bir hurma ağacını satarsa (o ağacın üzerindeki) hurma, satanıdır. Ancak alıcının şart koşması hariç."

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Senedde geçen ravi Ebû'z-Zübeyr hakkında bir önceki hadîste (36. hadis) bilgi vermiştik. Cabir için bk. 10. hadis.

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Bu hadîs, birçok kaynakta bir önceki hadîsle (36. hadis) birlikte aynı hadis içerisinde rivayet edilmiştir. Cabir tarîki ile Ebû Yusuf'un *Kitâbü'l-âsâr*'ında ve Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî'nin, İbn Hacer el-Askalânî'nin *el-İsar*'ı ile birlikte olan *Kitâbü'l-âsâr*'ında bu hadîs, bir önceki hadîsin tahrîci bölümünde rivayet edilmiştir. Bu yüzden tekrarlamayacağız. (Bk. 36. hadis)

Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*'da bu hadîsi Cabir tarîki ile şu şekilde rivayet etmiştir:

884 عَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -ﷺ- قَالَ: «... وَمَنْ أَبْرَ نَخْلًا فَبَاعَ بَعْدَ مَا يُؤَبِّرُهُ فَلَهُ ثَمْرَتُهُ إِلَّا أَنْ يَشْتَرِطَ الْمُتَبَاعُ».

⁸⁸³ İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, c. 14, s. 226.

⁸⁸⁴ Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*, c. 5, s. 325-326. (no: 11083)

Hadîs, Buhârî'nin *Sahih*'inde İbn Ömer tarîki ile şu lafızlarla rivayet edilmiştir:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - ﷺ - قَالَ « مَنْ بَاعَ نَخْلًا قَدْ أُبْرِتَ فَتَمَرُهَا لِلْبَائِعِ ، إِلَّا أَنْ يَشْتَرِطَ الْمُبْتَاعُ » .⁸⁸⁵

Müslim'in *Sahih*'inde bu hadîs, İbn Ömer tarîki ile şu lafızlarla rivayet edilmiştir:

عَنْ ابْنِ عُمَرَ

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ بَاعَ نَخْلًا قَدْ أُبْرِتَ فَتَمَرُهَا لِلْبَائِعِ إِلَّا أَنْ يَشْتَرِطَ الْمُبْتَاعُ⁸⁸⁶

Ebû Dâvûd, bu hadîsi *Sünen*'inde şu şekilde rivayet etmiş sonunda da sükut etmiştir:

عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ - ﷺ - قَالَ « ...وَمَنْ بَاعَ نَخْلًا مُؤَبَّرًا فَالتَّمَرَةُ لِلْبَائِعِ إِلَّا أَنْ يَشْتَرِطَ الْمُبْتَاعُ » .⁸⁸⁷

Seneddeki Salim'in babası Abdullah b. Ömer b. El-Hattab'tır. Elbânî, Ebû Dâvûd'un bu hadîsine sahîh demiştir.⁸⁸⁸

Tirmizî, *Sünen*'inde Cabir'den de bu konuda rivayet olduğunu zikredip İbn Ömer tarîki ile gelen hadîsin "hasen sahîh" olduğunu söylemiştir. İbn Ömer tarîki ile naklettiği hadis şu şekildedir:

عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - ﷺ - يَقُولُ « مِنْ ابْتَاعَ نَخْلًا بَعْدَ أَنْ تُؤَبَّرَ فَتَمَرُهَا لِلَّذِي بَاعَهَا إِلَّا أَنْ يَشْتَرِطَ الْمُبْتَاعُ » .⁸⁸⁹

Nesâî, *Sünen*'inde bu hadîsi şu lafızlarla rivayet etmiştir:

عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ ابْتَاعَ نَخْلًا بَعْدَ أَنْ تُؤَبَّرَ فَتَمَرُهَا لِلْبَائِعِ إِلَّا أَنْ يَشْتَرِطَ الْمُبْتَاعُ...⁸⁹⁰

Elbânî, bu hadise sahîh demiştir.⁸⁹¹

İbn Mâce de *Sünen*'inde bu hadîsi İbn Ömer tarîki ile şu şekilde rivayet etmiştir:

عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ بَاعَ نَخْلًا قَدْ أُبْرِتَ فَتَمَرُهَا لِلَّذِي بَاعَهَا إِلَّا أَنْ يَشْتَرِطَ الْمُبْتَاعُ...⁸⁹²

Elbânî, bu hadise sahîh demiştir.⁸⁹³

⁸⁸⁵ Buhârî, Büyü', 90. Ayrıca bk. Buhârî, Şirb ve'l-müsâkât, 17.

⁸⁸⁶ Müslim, Büyü', 15. (no: 77-1543)

⁸⁸⁷ Ebû Dâvûd, İcâre, 44. (no: 3433)

⁸⁸⁸ Ebû Dâvûd, İcâre, 8. (no: 3435)

⁸⁸⁹ Tirmizî, Büyü', 25. (no: 1244)

⁸⁹⁰ Nesâî, Büyü', 76. (no: 4636)

⁸⁹¹ Nesâî, Büyü', 76. (no: 4636)

⁸⁹² İbn Mâce, Ticârât, 31. (no:2211)

Ahmed b. Hanbel de hadîsi *Müsned*'inin çeşitli yerlerinde rivayet etmiştir. Birini zikredecek olursak;

عن ابن عمر عن النبي صلى الله عليه و سلم قال : من باع نخلا قد أبرت فثمرتها للبائع الا ان يشترط المبتاع⁸⁹⁴

Şuayb Arnavut, bu hadîsin isnadının, Şeyhayn'ın şartına göre sahîh olduğunu zikretmiştir.⁸⁹⁵

Abdürrezzak b. Hemmam'ın *Musannef*'inde ise hadîs şu şekilde rivayet edilmiştir:

عن ابن ابي مليكة وعطاء بن ابي رباح قالوا قال رسول الله صلى الله عليه و سلم من باع نخلا مؤبرا فثمرتها للبائع إلا أن يشترط المبتاع⁸⁹⁶

Senedde yer alan raviler sikadır. Görüldüğü gibi bu hadis kendi tariki ile Ebu Yusuf ve Şeybânî'nin *Asar*'larında ve Beyhakî'nin *Sünenü'l-kübrâ*'sında rivayet edilmiştir. Şahit olarak da Buhari, Müslim, Ebu Davud, Nesai, Tirmizi, İbn Mace, Ahmed b. Hanbel ve Abdürrezzak b. Hemmam gibi imamların eserlerinde sahîh olarak rivayet edilmiş ve desteklenmiştir.

38.HADİS

(الحديث الثامن والثلاثون): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن عبد الكريم عن المسور بن مخرمة عن

رافع بن خديج رضى الله عنه أنه قال: عرض عليّ سعد ابن مالك رضى الله عنه بيتا فقال: "خذه

أما إني قد أعطيت به أكثر مما تعطيني و لكنك أحق به إني سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم

يقول: "الجار أحق بسقبه ."

(Otuz sekizinci hadis): Aynı senedle Lü'lüü şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Abdulkerim'den, o da Misver b. Mahreme'den, o da Râfi' b. Hadîc (r.a.)'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Sa'd b. Mâlik, evini satmayı bana teklif etti ve şöyle dedi: "Onu (satın) al. Ama ben o eve senin bana verdiğinden (fiyattan) daha fazlasını vermiştim. Ancak sen o evi (almaya) en layık olansın. Şüphesiz ki ben Rasulullah (s.a.v.)'in şöyle dediğini işittim:

⁸⁹³ İbn Mâce, Ticârât, 31. (no:2211)

⁸⁹⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 63. (no: 5306) Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/6, 2/82.

⁸⁹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 63. (no: 5306)

⁸⁹⁶ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, c. 8, s. 136. (no: 14624)

“Komşu, yakınlığından dolayı onu almaya daha layıktır, önceliklidir.” (Şu’â hakkı)

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Abdülkerim: Buradaki Abdülkerim’in Abdülkerim b. Ebî’l-Muhârik olduğunu tesbit ettik. İsmi Kays olduğu söylenilir. Tarık Ebû Ümeyye el-Muallim el-Basrî’dir. Nesâî ve Dârukutnî onun metruk olduğunu söylerken, Sa’dî onu “gayru sika” olarak zikretmiştir. İbn Hibbân, onun çok vehmedip, hata ettiğini söylemiştir. Ebû Dâvûd, el-Halîlî ve diğer bir kişi, Mâlik’in ondan daha zayıf rivayet etmediğini söylemiştir. Kendisinden rivayet edenler arasında Ebû Hanîfe de yer almaktadır. Hâkim Ebû Ahmed “leyse bi’l-kavî indehum” demiş, Cezerî de “başkası ondan daha sikadır.” demiştir. Ebû Zür’a da kendisini “leyyinün” olarak zikretmiştir. İbn Hacer, Zehebî’nin 127/745 senesinde öldüğünü söylediğini zikretmiştir. Buhârî’nin *Te’âlik*’inde ve *Mesâil*’inde, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce de *Sünen*’lerinde Abdülkerim’in hadisini rivayet etmiştir.⁸⁹⁷

Misver b. Mahreme: Kendisi ve babası sahâbedir. Kütüb-i Sitte İmamları kendisinden hadis rivayet etmiştir. Tam adı Misver b. Mahreme b. Nevfel b. Üheyb b. Abdi Menâf b. Zühre b. Kilâb ez-Zührî Ebû Abdîrrahman’dır. Annesi Şifâ binti Avf’tır. Amr b. Ali, kendisinin Mekke’de hicretten iki sene sonra doğduğunu zikretmiştir. 64/684 senesinde namaz kılariken mancınık isabet etmesi sonucu vefat etmiştir. İbn Hacer *Sahîhu Müslim*’de hadisleri olduğunu zikretmiştir.⁸⁹⁸

“ Kütüb-i Sitte’de yer alan rivayetlerinin tamamı on iki olup ikisi hem Buhârî hem Müslim’in *el-Câmi’u’s-Sahîh*’lerinde, biri sadece Buhârî’nin, dördü sadece Müslim’in eserinde bulunmaktadır.”⁸⁹⁹

Râfî’ b. Hadîc (r.a.): Sahâbidir. Tam adı Râfî’ b. Hadîc b. Râfî’ b. Adiy b. Tezîd b. Cüşem b. Hârîse b. El-Hârîs b. El-Hazrec b. Amr b. Mâlik b. El-Evs el-Ensari el-Hârîsî Ebû Abdillâh’tır. Kendisine “Ebû Râfî” denilir. Uhud ve Hendek’i görmüştür. Yahya b. Ma’in 73/693, Vakıdî ise 74/694 senesinin başında vefat ettiğini zikretmiştir. Buhârî ise *Tarih*’inde Muaviye zamanında öldüğünü söylemiştir. Kütüb-

⁸⁹⁷ İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, c. 2, s. 603-604.

⁸⁹⁸ İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, c. 4, s. 79-80.

⁸⁹⁹ Habil Nazlıgöl, “Misver b. Mahreme”, *DİA*, XXX, 192, İstanbul, 2005.

i Sitte İmamları eserlerinde kendisinden hadis rivayet etmiştir.⁹⁰⁰ Ashabın fakihlerindendir ve Muaviye b. Ebî Süfyan döneminde Medine’de fetva veriyordu. 86 yaşında Medine’de ölmüştür. (ö. 73/692).⁹⁰¹

“Hz. Peygamber’den doğrudan rivayetleri yanında amcası Züheyr b. Râfi’den de hadis rivayet eden Râfi’den, oğulları Rifâa, Abdurrahman ve Ubeydullah, torunları İsa ve Abâye b. Rifâa, ayrıca Saîd b. Müseyyeb, Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf, Mücâhid b. Cebr, Amre bint Abdurrahman, Süleyman b. Yesâr, Atâ b. Ebû Rebâh, Nâfi’ gibi isimler de rivayette bulunmuşlardır.”⁹⁰²

Sa’d b. Mâlik: Sa’d b. Ebî Vakkâs’tır. Sa’d b. Mâlik b. Vüheyb b. Abdi Menâf’tır. Cennetle müjdelenmiş on kişiden biridir. Allah yolunda ilk oku atan kişidir. Meşhur olan görüşe göre 55/675 senesinde vefat etmiştir.⁹⁰³

“Hadis nakli konusunda titiz davranan Sa’d b. Ebû Vakkâs emin olmadıkça ve gerekmedikçe hadis rivayet etmezdi. Resûl-i Ekrem’den başka mânevî kardeşi Osman b. Maz’ûn’un hanımı Havle bint Hakîm’den hadis nakletmiş, kendisinden çocuklarından Âmir, Ömer, Mus’ab, Muhammed, İbrâhim ve Âişe; torunlarından Dâvûd b. Âmir, Karîn b. Âmir, İsmâil b. Muhammed, İbrâhim b. Muhammed, İsmâil b. İbrâhim b. Muhammed b. Sa’d, Ebû Bekir b. Hafs b. Ömer b. Sa’d; sahâbeden Hz. Âişe, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas; tâbiünden Saîd b. Müseyyeb, Ebû Osmân en-Nehdî, İbrâhim b. Abdurrahman b. Avf, Mücâhid b. Cebr ve diğerleri rivayette bulunmuştur. Kendisinden 271 hadis nakledilmiş, rivayetleri Kütüb-i Sitte ve diğer hadis kitaplarında yer almış, bu rivayetlerin önemli bir kısmı Ahmed b. Hanbel’in *el-Müsned*’inde toplanmıştır (I, 168-187). Hadislerinden on beşi *Sahîhayn*’da, beşi sadece Buhârî’nin, on sekizi Müslim’in *el-Câmi’u’s-Sahîh*’inde yer almıştır.”⁹⁰⁴

⁹⁰⁰ İbn Hacer, *Tehzibü’t-Tehzib*, c. 1, s. 585.

⁹⁰¹ Şenel, Abdülkadir, “RÂFİ’ b. HADİC”, *DİA*, XXXIV, 391-392, İstanbul 2007.

⁹⁰² Abdülkadir Şenel, “Râfi’ b. Hadîc”, *DİA*, XXXIV, 392, İstanbul, 2007.

⁹⁰³ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzib*, s. 232. (no: 2259)

⁹⁰⁴ İbrahim Hatiboğlu, “Sa’d b. Ebî Vakkas”, *DİA*, XXXV, 373, İstanbul, 2008. Geniş bilgi için bk. Durmuş Ali Avcı, “Sad b. Ebi Vakkas Hayatı ve Şahsiyeti”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1997.

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Şuf'a hakkı ile ilgili gelen bu hadîste "şuf'a" yerine aynı anlama gelen "segab" kelimesinin kullanıldığını görmekteyiz. Şuf'a hakkı, komşunun yakınlığından dolayı taşınmaz gayri menkul malları almaya daha layık, daha öncelikli olmasıdır.⁹⁰⁵

Hadîste geçen Sa'd b. Mâlik, İbn Ebî Vakkas'tır. Rafi' b. Hadic ise Sa'd b. Mâlik'in mevlâsıdır.⁹⁰⁶

Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî'nin, İbn Hacer'in *el-İsar*'ı ile birlikte olan *Kitâbü'l-âsâr*'ında bu hadîs aynı tarik ve senedle şu şekilde rivayet edilmiştir:

أَخْبَرَنَا أَبُو حَنِيفَةَ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْكَرِيمِ عَنِ الْمَسُورِ بْنِ مَخْرَمَةَ عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : عَرَضَ عَلَيَّ سَعْدُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بَيْتًا لَهُ فَقَالَ : " خَذْهُ فَإِنِّي قَدْ أَعْطَيْتُ بِهِ أَكْثَرَ مِمَّا تَعْطِينِي بِهِ وَ لَكِنَّكَ أَحَقُّ لِأَنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : "الجار أحق بسقبه".⁹⁰⁷

Ebû Yusuf'un *Kitâbü'l-Âsar*'ında;

قال حدثنا يوسف عن ابيه عن ابي حنيفة عن عبدالكريم عن المسور ابن مخرمة رضى الله عنهما عن ابي رافع رضى الله عنه ساومه سعد بببيت فقال سعد خذ هذا البيت بأريعمائة أما إني قد اعطيت به بثمانمائة ولكني اعطيكه لحديث سمعته من رسول الله صلى الله عليه وسلم انه قال الجار احق بسقبه⁹⁰⁸

Buhârî'nin *Sahîh*'inde bu hadîs şu şekilde rivayet edilmiştir:

عَنْ عَمْرِو بْنِ الشَّرِيدِ قَالَ وَقَفْتُ عَلَى سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ ، فَجَاءَ الْمِسُورُ بْنُ مَخْرَمَةَ فَوَضَعَ يَدَهُ عَلَى مَنْكِبِي إِذْ جَاءَ أَبُو رَافِعٍ مَوْلَى النَّبِيِّ - ﷺ - فَقَالَ يَا سَعْدُ ابْتِغِ مِنِّي بَيْتِي فِي دَارِكَ . فَقَالَ سَعْدٌ وَاللَّهِ مَا أَبْتَاغُهُمَا . فَقَالَ الْمِسُورُ وَاللَّهِ لَتَبْتَاغَهُمَا . فَقَالَ سَعْدٌ وَاللَّهِ لَا أَزِيدُكَ عَلَى أَرْبَعَةِ آلَافٍ ، مُنْجَمَةً أَوْ مُقَطَّعَةً . قَالَ أَبُو رَافِعٍ لَقَدْ أُعْطِيتُ بِهَا خَمْسِمِائَةَ دِينَارٍ ، وَلَوْلَا أَنِّي سَمِعْتُ النَّبِيَّ - ﷺ - يَقُولُ « الْجَارُ أَحَقُّ بِسَقْبِهِ » . مَا أُعْطِيتُكُمَا بِأَرْبَعَةِ آلَافٍ ، وَأَنَا أُعْطِي بِهَا خَمْسِمِائَةَ دِينَارٍ . فَأَعْطَاهَا إِيَّاهُ .⁹⁰⁹

Ebû Dâvûd, *Sünen*'inde hadîsi Rasulullah (s.a.v.)'in mevlâsı Ebû Rafi' tarîki ile şu lafızlarla rivayet etmiş sonunda da sükut etmiştir:

⁹⁰⁵ Abdullah b. Mahmud b. Mevdud el-Mevsilî el-Hanefî (ö. h. 683), *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-muhtâr*, Darul ma'rife, Beyrut-Lübnan, h.1390-m. 1975, c. 1, s. 43.

⁹⁰⁶ Molla Aliyyülkari el-Hanefî, *Şerhu müsnedi Ebî Hanîfe*, s. 391-392.

⁹⁰⁷ Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî, *Kitâbü'l-âsâr*, (İbn Hacer'in *el-İsar*'ı ile birlikte), s. 170. (no: 766)

⁹⁰⁸ Ebû Yusuf, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 167. (no: 767)

⁹⁰⁹ Buhârî, Şuf'a, 2.

سَمِعَ أَبَا رَافِعٍ

سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ الْجَارُ أَحَقُّ بِسَقْبِهِ⁹¹⁰

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.⁹¹¹

Tirmizî, *Sünen*'inde bu hadisle yakın anlama gelen şu hadise yer vermiştir:

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ سَعِيدٍ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ الْحَسَنِ عَنْ سَمُرَةَ قَالَ

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَارُ الدَّارِ أَحَقُّ بِالدَّارِ⁹¹²

Tirmizî, bu babta Şerîd, Ebû Râfi' ve Enes hadislerinin geldiğini zikretmiştir.

Semüre'nin bu hadîsine de "hasenün sahîhün" demiştir.⁹¹³

Ayrıca Tirmizî, bir başka hadîsinde Cabir tariki ile şu hadîsi rivayet etmiştir;

914 عن جابر قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم الجار أحق بالشفعة ينتظر به وإن كان غائبا إذا كان طريقهما واحد

Tirmizî bu hadîsin garib olduğunu zikretmiştir.⁹¹⁵

Nesâî, *Sünen*'inde bu hadîsi Ebû Rafî' tarîki ile şu şekilde rivayet etmiştir:

916 عَنْ أَبِي رَافِعٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -ﷺ- « الْجَارُ أَحَقُّ بِسَقْبِهِ ».

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.⁹¹⁷

İbn Mâce, *Sünen*'inde bu hadîsi Ebû Rafî' tarîki ile şu lafızlarla rivayet etmiştir:

918 عَنْ أَبِي رَافِعٍ أَنَّ النَّبِيَّ -ﷺ- قَالَ « الْجَارُ أَحَقُّ بِسَقْبِهِ ».

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.⁹¹⁹

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*'inde bu hadîsi şu şekilde rivayet etmiştir:

أن سعدا ساوم أبا رافع أو أبو رافع ساوم سعدا فقال أبو رافع لولا أني سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول : الجار أحق

بسقبه ما أعطيتك⁹²⁰

Şuayb Arnavut, bu hadîsin isnadının, Şeyhayn'ın şartına göre sahîh olduğunu zikretmiştir.⁹²¹

⁹¹⁰ Ebû Dâvûd, *İcâre*, 75. (no: 3516)

⁹¹¹ Ebû Dâvûd, *İcâre*, 39. (no: 3518)

⁹¹² Tirmizî, *Ahkâm*, 31. (no: 1368)

⁹¹³ Tirmizî, *Ahkâm*, 31. (no: 1368)

⁹¹⁴ Tirmizî, *Ahkâm*, 32. (no: 1369)

⁹¹⁵ Tirmizî, *Ahkâm*, 32. (no: 1369)

⁹¹⁶ Nesâî, *Büyu'*, 109. (no:4702)

⁹¹⁷ Nesâî, *Büyu'*, 109. (no:4702)

⁹¹⁸ İbn Mâce, *Şuf'a*, 2. (no: 2495)

⁹¹⁹ İbn Mâce, *Şuf'a*, 2. (no: 2495)

⁹²⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 10. (no: 23922)

Abdürrezzak b. Hemmam, *Musannef*'inde bu hadîsi şu şekilde rivayet etmiştir:

...فقال أبو رافع سبحان الله إن كنت لأعطي بما خمس مئة نقدا ولولا أني سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول الجار أحق

بسقبه ما أعطيتكها⁹²²

Bunların dışında Tahâvî⁹²³ ve Beyhakî⁹²⁴ de bu hadisi Sad b. Malik tariki ile Abdürrezzak'ın *Musannef*'indeki lafızlarına benzer şekilde rivayet etmiştir.

Ravilerden Abdülkerim b. Ebi'l-Muharik hakkında "zayıf" nitelendirmesi yapılmakla birlikte hadis "sahih" olarak gelen şahitlerle desteklenmiştir.

39.HADİS

(الحديث التاسع والثلاثون): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن حماد عن ابراهيم عن أبي سعيد

الخدري قال: قال رسول الله صلى الله عليه و سلم: "من إستأجر أجيروا فليعلمه أجره ."

(Otuz dokuzuncu hadis): Aynı senedle Lü'lûî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Hammâd'dan, o da İbrahim'den, o da Ebû Said el-Hudrî'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Rasulullah (s.a.v.) şöyle dedi: "Kim bir işçi kiralarsa, çalıştırırsa, ona ücretini bildirsin."

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Senedde geçen ravilerden Hammâd ve İbrahim'i 5. hadîste ele almıştık. Ebû Sa'îd el-Hudrî için bk. 4. hadis.

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Bu hadîs, *Şerhu Müsnedi Ebî Hanîfe*'de şu şekilde rivayet edilmiştir:

وبه عن حماد، عن ابراهيم، عن من لا أتهم، عن أبي سعيد الخدري، وأبي هريرة عن النبي ص.ع.و. أنه قال: لا يستام الرجل على

سوم أخيه، ولا على.....وإذا استئجرت أجيروا فأعلمه أجره.⁹²⁵

⁹²¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 10. (no: 23922)

⁹²² Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, c. 8, s. 77. (no: 14382)

⁹²³ Tahâvî, *Şerhu me'âni'l-âsâr*, c. 4, s. 123.

⁹²⁴ Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*, c. 6, s. 105. (no: 11914)

⁹²⁵ Ali el-Kârî, *Şerhu müsnedi Ebî Hanîfe*, s. 121-122.

Şerhu Müsnedi Ebî Hanîfe'de bu sened zincirinde yer alan İbrahim'in "Töhm etmediğim bir raviden (İbrahim'e göre bu ravi sikadır), onun da Ebû Sa'id el-Hudrî ve Ebû Hüreyre'den" hadis rivayet ettiğini zikrettiği belirtilmiştir.⁹²⁶

Bu hadîs, Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî'nin, İbn Hacer el-Askalânî'nin *el-İsar*'ı ile birlikte olan *Kitâbü'l-Âsâr*'ında Ebû Said ve Ebû Hüreyre tarîki ile aynı lafızlarla şu şekilde gelmiştir:

مُحَمَّدٌ قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو حَنِيفَةَ عَنْ حَمَادٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخَدْرِيِّ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ص.ع.و. قَالَ: لَا يَسْتَامُ الرَّجُلُ عَلَى سَوْمِ أَخِيهِ، وَلَا.....وَمَنْ اسْتَتَجَرَ أَجِيرًا فَلْيَعْلَمْهُ أَجْرَهُ.⁹²⁷

Nesâî'nin *Sünen*'inde hadîs, Ebû Sa'id el-Hudrî tarîki ile aynı senedle şu şekilde rivayet edilmiştir:

عَنْ شُعْبَةَ عَنْ حَمَادٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: إِذَا اسْتَأْجَرْتَ أَجِيرًا فَأَعْلَمْهُ أَجْرَهُ.⁹²⁸

Elbânî zayıf ve mevkuf demiştir.⁹²⁹

İbn Ebî Şeybe, *Musannef*'inde bu hadîsi Ebû Hüreyre ve Ebû Said el-Hudri'den şu şekilde rivayet etmiştir:

عَنْ حَمَادٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَأَبِي سَعِيدٍ، قَالَ: مَنْ اسْتَأْجَرَ أَجِيرًا فَلْيَعْلَمْهُ أَجْرَهُ.⁹³⁰

Abdürrezzak b. Hemmam, *Musannef*'inde bu hadîsi Ebû Sa'id el-Hudrî tarîki ile şu şekilde rivayet etmiştir:

أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ قُلْتُ لِلثَّوْرِيِّ أَسْمَعْتَ حَمَادًا يَحَدِّثُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ اسْتَأْجَرَ

أَجِيرًا فَلْيَسْمِ لَهُ إِجَارَتَهُ.⁹³¹

İbn Hacer'in *Silsiletü'z-zeheb* kitabı ile birlikte basılan, Ebû Dâvûd'un *el-Merasil* kitabında ise hadîs, Ebû Said tarîki ile şu şekilde rivayet edilmiştir:

وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخَدْرِيِّ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص.ع.و. نَهَى عَنِ اسْتِئْجَارِ الْأَجِيرِ حَتَّى يَبِينَ لَهُ أَجْرُهُ.⁹³²

⁹²⁶ Ali el-Kârî, *Şerhu müsnedi Ebî Hanîfe*, s. 121.

⁹²⁷ Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî, *Kitâbü'l-âsâr* (İbn Hacer el-Askalânî'nin *el-İsâr bi ma'rifeti ruvâti'l-âsâr*'ı ile birlikte), s. 167. (no: 750)

⁹²⁸ Nesâî, *Müzâra'ât*, 44. (no: 3857)

⁹²⁹ Nesâî, *Müzâra'ât*, 44. (no: 3857)

⁹³⁰ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, c. 6, s. 303. (no:21513)

⁹³¹ Abdürrezzak b. Hemmâm, *Musannef*, c. 8, s. 235. (no: 15024)

⁹³² Ebû Dâvûd Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *Silsiletü'z-zeheb fî mâ ravâhü'l-imam eş-Şâfiî an Mâlik an Nâfi' an İbn Ömer ve hazîhi'l ehâdisü aşariyyât li'l-Hâfız İbn Hacer el-Askalânî ve meahu "el-Merâsîl"*, (İbn Hacer el-Askalânî'nin *Silsiletü'z-zeheb* kitabı ile birlikte basılmıştır.) Tahkik: Abdül-Ma'ti Emin Kal'acı, Beyrut: Darü'l-ma'rife, 1. baskı, 1986, s. 142. (no: 159)

Buhârî'nin *Sahîh*'inde şâhit olarak Ebû Hüreyre tarîki ile zikrettiği şu hadis de tahririni yaptığımız bu hadîsle aynı anlamdadır:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - ﷺ - قَالَ « قَالَ اللَّهُ تَعَالَى ثَلَاثَةً أَنَا خَصْمُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ رَجُلٌ أُعْطِيَ بِي ثُمَّ عَدَرَ ، وَرَجُلٌ بَاعَ حُرًّا فَأَكَلَ ثَمَنَهُ ، وَرَجُلٌ اسْتَأْجَرَ أَجِيرًا فَاسْتَوَى مِنْهُ وَلَمْ يُعْطِهِ أَجْرَهُ »⁹³³

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*'inde hadîsi Ebû Sa'îd el-Hudrî tarîki ile aynı senedle şu şekilde rivayet etmiştir:

934 عن حماد عن إبراهيم عن أبي سعيد الخدري : ان النبي صلى الله عليه و سلم نهي عن استئجار الأجير حتى يبين له أجره...⁹³⁴

Şuayb Arnavut, isnadının kopukluktan dolayı zayıf olduğunu ve “neha anil isticar” kısmı hariç sahîh li gayrihi olduğunu belirtmiştir.⁹³⁵

Elbânî, *İrvâül Ğalil*'de şöyle demiştir:

“Ahmed b. Hanbel'in Ebû Said tarîki ile naklettiği hadis zayıftır.” Bu hadîsin aynısını Beyhakî rivayet etmiş ve şöyle demiştir: “Bu hadis, İbrahim en-Neha'î ile Ebû Said arasında bir ravinin kopukluğundan dolayı mürseldir.” Heysemi ise, “İbrahim'in Ebû Said'den hadis duyduğunu zannetmiyorum.” demiştir. Ebû Züra da, “Sahîh olan, Ebû Said'in mevkuflar hadîsidir.” Elbânî, “Muhakkak ki bu hadîsi Ebû Hanîfe rahimehullah Hammâd'dan, o da İbrahim'den, o da Esved'den o da Ebû Hüreyre'den merfu ve mevsul olarak rivayet etmiştir.”⁹³⁶

Beyhakî, bu hadîsi *Sünenü'l-kübrâ*'da şâhit olarak senedinde inkita olmaksızın merfu ve müsned olarak Ebû Hüreyre tarîki ile şu şekilde rivayet etmiştir:

937- عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ - ﷺ - : «... وَمَنْ اسْتَأْجَرَ أَجِيرًا فَلْيُعْلِمْنَاهُ أَجْرَهُ »⁹³⁷⁻

Sonuç olarak bu hadîsin senedine bakıldığında İbrahim'in, Ebû Said el-Hudri'den mürsel olarak rivayet ettiği görülmektedir. Yukarıda da değindiğimiz gibi İbrahim'in Ebû Said'i görmediği için arada bir kopukluk olduğu söylenmiştir. Ancak araştırmalarımız sonucunda hadîsle ilgili *Şerhu Müsnedi Ebî Hanîfe*'de İbrahim'in

⁹³³ Buhârî, *İcâre*, 10.

⁹³⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 3, s. 59. (no:11582) Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/68, 3/71.

⁹³⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 3, s. 59. (no:11582)

⁹³⁶ Elbânî, *İrvâü'l-ğalil*, c. 5, s. 311.

⁹³⁷ Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ ve fî zeylihî el-cevherü'n-nakî*, c. 6, s. 120. (no: 11985)

“ittiham etmediğim birinden yani bana göre sika olan birisinden”⁹³⁸ dediğini ve o kişinin de Ebû Said el-Hudri’den hadis rivayet ettiğini tesbit ettik. İbrahim’in bu sika olarak adlandırdığı kişinin ise (dayısı) el-Esved olduğunu Elbânî’nin şu sözlerinden anlamaktayız: “Muhakkak ki bu hadîsi Ebû Hanîfe rahimehullah Hammâd’dan, o da İbrahim’den, o da Esved’den o da Ebû Hüreyre’den merfu ve mevsul olarak rivayet etmiştir”⁹³⁹ Bu da hadîsin şâhit olarak sahîh hadisle desteklendiğini gösterir.

40.HADİS

(الحديث الأربعون): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن الحكم عن عبد الله ابن شداد بن الهاد ان

ابنة⁹⁴⁰ حمزة رضي الله عنها و عن أبيها_أعتقتُ غلاما ثم مات المعتق و ترك ابنته فأعطى رسول

الله صلى الله عليه و سلم ابنة المعتق النصف و أعطى ابنة حمزة النصف.

(Kırkıncı hadis): Aynı senedle Lü’lûf şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe’den, o da el-Hakem’den, o da Abdullah b. Şeddâd b. El-Hâd’dan onun şöyle dediğini tahdis etti: “Hamza’nın kızı –Allah ondan ve babasından razı olsun.- bir köle azad etti. Sonra azad edilen köle öldü ve geriye kızını bıraktı. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.) kölenin kızına (miras yoluyla) malının yarısını, Hamza’nın kızına da (asabe yoluyla) malının yarısını verdi.”

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Hakem: Araştırmalarımız sonucunda senedde geçen el-Hakem’in El-Hakem b. Uteybe el-Kindî olduğunu öğrendik. Abdullah b. Şeddâd b. el-Hâd’dan hadis işitmiştir. İbn Mehdî kendisinin “sika ve sebt” olduğunu söylemiştir. İbn Ma‘în, Ebû Hâtim ve Nesâî de kendisini “sika” olarak zikretmiş, Nesâî sikaya ilaveten sebt olduğunu belirtmiştir. İclî de aynı şeyi söylemiştir. İbn Sa‘d, kendisinin “sika, fakih, âlim ve kesiru’l-hadis” olduğunu zikretmiştir. Yakup b. Süfyan da kendisinin “sika

⁹³⁸ Ali el-Kârî, *Şerhu müsnedi Ebî Hanîfe mea şerhihi Molla Aliyyulkârî el-Hanefî*, s. 121.

⁹³⁹ Elbânî, *İrvâü’l-ğalîl*, c. 5, s. 311.

⁹⁴⁰ O Ümâme’dir. (Zahidü’l-Kevseri zikretmiştir.)

ve fakih” olduğunu söylemiştir. İbn Mencüveyh 50/670 senesinde doğduğunu zikretmiş 113/732 senesinde vefat ettiğinin söylendiğini belirtmiştir. İbn Kâni‘ ise 47/668 senesinde doğduğunu kaydetmiştir. Vakıdî, kendisinin 114/733 senesinde vefat ettiğini belirtmiştir.⁹⁴¹ İbn Hacer, “sika, sebt ve fakih” olduğunu belirtip Kütüb-i Sitte İmamlarının kendisinin hadîsini kitaplarında rivayet ettiğini belirtmiştir.⁹⁴²

Abdullah b. Şeddâd b. El-Hâd: 11. hadîste ele almıştık.

Bintü Hamza: Bu isim, Hasen b. Ziyâd’ın senedinde ravi olarak yer almamaktadır. Hadis metninin içerisinde olayı yaşayan kişi olduğu için hakkında kısa bilgi vermeyi uygun bulduk. İbnetü Hamza b. Abdilmuttalib’tir. Sahabidir. İsminin Ümâme, Ümmetullah, Ümmü’l-Fadl olduğu söylenir. Ebû Dâvûd Merasil’inde, Nesâi ve İbn Mâce Sünen’lerinde kendisinin hadîsini rivayet etmişlerdir.⁹⁴³ Aynı anneden olan kardeşi Abdullah b. Şeddâd b. el-Hâd, kendisinden hadîs işitmiştir.⁹⁴⁴

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Bu hadîs, İbn Mâce’nin *Sünen*’inde Bintü Hamza (Hamza’nın kızı) tarîki ile aynı senedle şu şekilde rivayet edilmiştir:

عَنِ الْحَكَمِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَّادٍ عَنْ بِنْتِ حَمْرَةَ - قَالَ مُحَمَّدٌ يَعْنِي ابْنَ أَبِي لَيْلَى وَهِيَ أُخْتُ ابْنِ شَدَّادٍ لِأُمِّهِ - قَالَتْ مَاتَ مَوْلَايَ وَتَرَكَ ابْنَةً فَقَسَمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ - مَالَهُ بَيْنِي وَبَيْنَ ابْنَتِهِ فَجَعَلَ لِي الْبِصْفَ وَلَهَا الْبِصْفَ.⁹⁴⁵

Elbânî, İbn Mâce’nin bu hadîsine hasen demiştir.⁹⁴⁶ Hadisten de anlaşıldığı gibi buradaki Muhammed b. Ebî Leyla, Bintü Hamza’nın, İbn Şeddâd’ın aynı anneden olan kız kardeşi olduğunu söylemiştir. Hadiste bir köle azad etti anlamına gelen “a‘tegat gulâmen” ifadesi yerine köle anlamına gelen “mevla” kelimesi kullanılmıştır.

Dârimî’nin *Sünen*’inde bu hadîs, aynı senedle ve şu lafızlarla rivayet edilmiştir:

⁹⁴¹ İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, c. 1, s. 466-467.

⁹⁴² İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, s. 175. (no: 1453)

⁹⁴³ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, s. 760. (no: 8784)

⁹⁴⁴ İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, c. 4, s. 704.

⁹⁴⁵ İbn Mâce, *Ferâid*, 7. (no: 2734)

⁹⁴⁶ İbn Mâce, *Ferâid*, 7. (no: 2734)

عَنِ الْحَكَمِ وَسَلْمَةَ بْنِ كَهَيْلٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَّادٍ : أَنَّ ابْنَةَ حَمْرَةَ أَعْتَقَتْ عَبْدًا لَهَا فَمَاتَ وَتَرَكَ ابْنَتَهُ وَمَوْلَاتَهُ بِنْتُ حَمْرَةَ ، فَفَسَمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ - مِيرَانَهُ بَيْنَ ابْنَتِهِ وَمَوْلَاتِهِ بِنْتُ حَمْرَةَ نِصْفَيْنِ⁹⁴⁷

Görüldüğü gibi bu hadiste köle anlamına gelen “ğulam” kelimesi yerine yine aynı anlama gelen “abden” kelimesi kullanılmıştır.

Hadîs, Hâkim’in *Müstedrek*’inde, Ümame tarîki ile ve aynı senedle şu lafızlarla rivayet edilmiştir:

عن الحكم عن عبد الله ابن شداد و هو أخو أمامة بنت حمزة لأمها عن أخته أمامة بنت حمزة : أن مولى لها توفي و لم يترك إلا ابنة

واحدة فقضى رسول الله صلى الله عليه و سلم أن لابنته النصف و لابنة حمزة النصف⁹⁴⁸

Hâkim, hadîsi zikrettikten sonra sükut etmiştir. Zehebî de bu hadîsin sonunda sükut etmiştir.⁹⁴⁹

Zeylai; İbn Esîr’in, Hâkim’in naklettiği bu hadise sahîh dediğini zikretmiştir. Ayrıca Nesâî’nin *Sünen*’inde, bu hadîsi benzer lafızlarla zikrettiğini belirtmiştir.⁹⁵⁰

Ebû Dâvûd, *Merâsil*’de bu bu hadîsi Abdullah b. Şeddad tarîki ile şu şekilde rivayet etmiştir:

وعن عبد الله بن شداد أنه قال: هل تدرون ما ابنة حمزة مني؟ قال: كانت أختي لأمتي وإنما أعتقت مملوكا لها فتوفي وترك ابنته

ومولاته، فجعل رسول الله ﷺ ميراثه بينهما نصفين.⁹⁵¹

Beyhakî, *Sünenü’l-kübrâ*’da bu hadîsi şu şekilde rivayet etmiştir:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَّادٍ : أَنَّ ابْنَةَ حَمْرَةَ بِنْتُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ كَانَ لَهَا مَوْلَى أَعْتَقْتَهُ فَمَاتَ الْمَوْلَى وَتَرَكَ ابْنَتَهُ وَمَوْلَاتَهُ ابْنَةُ حَمْرَةَ فَرَفَعَ ذَلِكَ

إِلَى النَّبِيِّ ﷺ - فَأَعْطَى ابْنَتَهُ النَّصْفَ وَأَعْطَى مَوْلَاتَهُ ابْنَةَ حَمْرَةَ النَّصْفَ⁹⁵²

Bu hadîsi Ebu Yusuf, *el-Âsâr*’ında aynı sened ve benzer lafızlarla şu şekilde rivayet etmiştir:

⁹⁴⁷ Dârimî, *Ferâid*, 31. (no: 3013)

⁹⁴⁸ Hâkim, *el-Müstedrek*, c. 4, s. 74. (no: 6925)

⁹⁴⁹ Hâkim, *el-Müstedrek*, c. 4, s. 74. (no: 6925)

⁹⁵⁰ Zeyla’î, *Nasbu’r-râye*, c. 4, s. 150.

⁹⁵¹ Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî (ö. 275/889), *Silsiletü’z-zeheb fi mâ ravâhu’l-imam eş-Şâfi’i an Mâlik an Nafi’ an İbn Ömer ve hâzihi’l ehâdisü aşariyyât li’l-Hâfiz İbn Hacer el-Askalânî ve meahu “el-Merâsîl”*, (İbn Hacer el-Askalânî’nin *Silsiletü’z-zeheb* kitabıyla beraber basılmıştır.) Tahkik: Abdülmu’ti Emin Kal’acı, 1. baskı, Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 1986, Kitabü’l-ferâiz, s. 170. (no: 327)

⁹⁵² Beyhakî, *Sünenü’l-kübrâ*, c. 10, s. 302. (no: 22012)

قال : حدثنا يوسف عن أبيه عن أبي حنيفة ، عن الحكم ، عن عبد الله بن شداد بن الهاد ، « أن ابنة حمزة رضي الله عنهما أعتقت مملوكا لها ، فمات وترك ابنة ، فأعطى رسول الله ﷺ ابنته النصف ، وابنة حمزة النصف »⁹⁵³

Taberânî, *Mu‘cemül-kebîr*’de hadîs aynı senedle şu şekilde rivayet etmiştir:

عن الحكم بن عتيبة عن عبد الله بن شداد بن الهاد ابن ابنة حمزة بنت عبد المطلب

: انما أعتقت مملوكا لها فمات وترك ابنته ومولاته بنت حمزة فورثته بنته [النصف] وبنت حمزة النصف⁹⁵⁴

İbn Ebî Şeybe *Musannef*’inde iki ayrı hadîsi peşpeşe getirmek suretiyle hadîsi aynı senedle şu şekilde rivayet etmiştir:

عَنِ الْحَكَمِ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَادٍ ، عَنِ ابْنَةِ حَمْزَةَ - قَالَ مُحَمَّدٌ : وَهِيَ أُخْتُ ابْنِ شَدَادٍ لِأُمِّهِ - قَالَتْ : مَاتَ مَوْلَى لِي وَتَرَكَ ابْنَتَهُ ، فَقَسَمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَالَهُ بَيْنِي وَبَيْنَ ابْنَتِهِ ، فَجَعَلَ لِي النِّصْفَ وَلَهَا النِّصْفَ .

عَنِ الْحَكَمِ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَادٍ : أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَعْطَى ابْنَةَ حَمْزَةَ النِّصْفَ وَابْنَتَهُ النِّصْفَ.⁹⁵⁵

Tahavi de *Şerhu Me‘âni'l-âsâr*’da⁹⁵⁶ bu hadisi benzer lafızlarla ve aynı tarikle rivayet etmiştir. Hadis, Abdürrezzak b. Hemmam’ın *Musannef*’inde⁹⁵⁷ de Abdullah. b. Şeddad tariki ile ve benzer lafızlarla rivayet edilmiştir.

Senedde yer alan raviler sikadır. Hadis, sahih olarak rivayet edilmiştir.

41.HADİS

(الحديث الحادى والأربعون): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن حماد عن ابراهيم عن عائشة رضي الله

عنها أنها أرادت أن تشتري بريدة فتعتقها فقال مواليتها: "لا نبيعها إلا أن تشتري لنا ولاءها."

فذكرت ذلك عائشة لرسول الله صلى الله عليه وسلم فقال: "الولاء لمن أعتق." فاشتريتها عائشة

فأعتقتها و لها زوج مولى لآل بنى (هلال) فخيرها رسول الله صلى الله عليه وسلم فاختارت نفسها

ففرق بينهما. و به عنه بعد قوله فتعتقها: فأبى أهلها أن يبيعوها إلا و لهم ولاؤها فذكرت ذلك

⁹⁵³ Ebu Yusuf, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 169. (no: 774)

⁹⁵⁴ Taberânî, *Mu‘cemü'l-kebîr*, c. 24, s. 354. (no: 876)

⁹⁵⁵ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, c. 11, s. 267. (no:31783; 31784) Ayrıca bk. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 10/177.

⁹⁵⁶ Tahâvî, *Şerhu me‘âni'l-âsâr*, c. 4, s. 401.

⁹⁵⁷ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, c. 9, s. 22. (no: 16210)

عائشة للنبي صلى الله عليه و سلم فقال: "لا يمنعك ذلك فإنما الولاء لمن أعتق." (و به قال ابن شجاع: التأويل في ذلك عند أهل العلم انهم يعنى البائعين أرادوا شيئاً لا يجوز فقال صلى الله عليه و سلم: "لا يمنعك ذلك." قال فإن الذى قالوا لا يجوز و إذا أخبروا بأنه لا يجوز لم يشبتوا على طلب ذلك و رجعوا إلى أن يبيعوا على بيع السنة . إن الولاء لمن أعطى الثمن).

(Kırk birinci hadis): Aynı senedle Lü'lûû şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Hammâd'dan, o da İbrahim'den, o da Âişe radiyallahu anha'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Âişe radiyallahu anha, Berire'yi satın alıp onu azad etmek istedi. Berire'nin sahipleri ise şöyle dedi: "Onu ancak velayetini bize vermen şartıyla satarız". Ardından Âişe, bu durumu Rasulullah (s.a.v.)'e anlattı ve Rasulullah (s.a.v.) de şöyle dedi: "Velayet azad eden kimsenindir." Sonra Âişe Berire'yi satın alıp azad etti. Berire'nin de Beni Hilal ailesinden azad edilmiş bir kocası vardı. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.) Berire'yi serbest bırakarak ona seçenek sundu. Berire de kendini (özgürlüğünü) seçti. Böylece Rasulullah (s.a.v.) Berire ile kocasını birbirinden ayırdı. Rasulullah (s.a.v.)'in o sözünden sonra yine aynı senetle şöyle gelmiştir: "Âişe onu azad etmek istedi. Berire'nin sahibleri onu satmaya diretti. Ancak velayetini kendilerine vermeleri şartıyla satmaya razı idiler. Âişe bu durumu Rasulullah (s.a.v.)'e anlattı ve o da şöyle dedi: "(Âişe) Bu durum seni engellemesin. Velayet ancak ve ancak azad eden kimsenindir." (Aynı senedle İbn Şücâ' da şöyle demiştir: "Bu konunun açıklaması ilim ehline göre şöyledir: "Onlar (satıcıları kastediyorlar) caiz olmayan bir şeyi istediler. Rasulullah (s.a.v.) ise şöyle demişti: "Âişe bu seni engellemesin." (Ravi) İbn Şücâ' şöyle dedi: "Şüphesiz ki bunun caiz olmadığı onlara haber verildiğinde caiz değil diyenler bu istek üzerinde devam etmediler, sünnet üzere alışverişe, satmaya döndüler. Şüphesiz ki velayet ancak parayı veren kimsenindir."

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Senedde geçen ravilerden Hammâd ve İbrahim'i 5. hadîste ele almıştık. Âişe için bk. 6. hadis.

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Bu hadîsi Buhârî *Sahîh*'inde Âişe tarîki ile şu lafızlarla rivayet etmiştir:

عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا أَرَادَتْ أَنْ تَشْتَرِيَ بَرِيرَةَ فَاشْتَرَطُوا عَلَيْهَا الْوَلَاءَ ، فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ - ﷺ - فَقَالَ « اشْتَرِيهَا إِنَّمَا الْوَلَاءُ لِمَنْ أَعْتَقَ » .⁹⁵⁸

Müslim, hadîsi *Sahîh*'inde İbn Ömer'in Âişe'den, Urve b. Ez-Zübeyr'in Âişe'den, Hişam b. Urve'nin babasından onun da Âişe'den, Abdurrahman b. Kasım'ın onun da babasından onun da Âişe'den, Süheyl b. Salih'in babasından onun da Âişe'den olmak üzere birçok tarikle aynı bab altında peş peşe rivayet etmiştir. Bunlardan el-Kasım b. Muhammed'in Âişe'den naklettiği hadis şu şekilde rivayet edilmiştir:

سَمِعْتُ الْقَاسِمَ يُحَدِّثُ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا أَرَادَتْ أَنْ تَشْتَرِيَ بَرِيرَةَ لِلْعَتِقِ فَاشْتَرَطُوا وِلَاءَهَا فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ - ﷺ - فَقَالَ « اشْتَرِيهَا وَأَعْتِقِهَا فَإِنَّ الْوَلَاءَ لِمَنْ أَعْتَقَ » .

959

Müslim'in *Sahîh*'inde, bu hadîsin diğer bir kısmı olan “la yemne‘üke” bölümü şu şekilde rivayet edilmiştir:

عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ بِنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ - ﷺ - أَنَّهَا قَالَتْ جَاءَتْ بَرِيرَةَ إِلَى فَقَالَتْ يَا عَائِشَةُ إِنِّي كَاتِبْتُ أَهْلِي عَلَى تَسْعِ أَوَاقٍ فِي كُلِّ عَامٍ أُوقِيْتَهُ. بَعَثَنِي حَدِيثِ اللَّيْثِ وَرَادَ فَقَالَ « لَا يَمْتَنِعُكَ ذَلِكَ مِنْهَا ابْتِئَاعِي وَأَعْتِقِي »⁹⁶⁰

Ebû Dâvûd, *Sünen*'inde hadîsi Âişe tarîki ile şu lafızlarla rivayet etmiş sonunda da sükut etmiştir:

عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْوَلَاءُ لِمَنْ أَعْطَى التَّمَنَ وَوَلِيَ التَّعْمَةَ⁹⁶¹

Elbânî, bu hadise sahîh demiştir.⁹⁶²

Tirmizî *Sünen*'inde hadîsi Âişe tarîki ile şu lafızlarla rivayet etmiştir:

عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا أَرَادَتْ أَنْ تَشْتَرِيَ بَرِيرَةَ فَاشْتَرَطُوا الْوَلَاءَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْوَلَاءُ لِمَنْ أَعْطَى التَّمَنَ أَوْ لِمَنْ وَلِيَ التَّعْمَةَ⁹⁶³

⁹⁵⁸ Buhârî, Keffârâtü'l-îman, 8. Ayrıca bk. Buhârî, Hibe, 6.; Buhârî, Hibe, 7.

⁹⁵⁹ Müslim, 'İtk, 2. (no: 12-1504)

⁹⁶⁰ Müslim, 'İtk, 2. (no: 7-1504)

⁹⁶¹ Ebû Dâvûd, Ferâid, 12. (no: 2916)

⁹⁶² Ebû Dâvûd, Ferâid, 12. (no: 2918)

⁹⁶³ Tirmizî, Velâ ve'l-hibe, 1. (no: 2125)

Tirmizî, bu hadîsi zikrettikten sonra bu babta İbn Ömer ve Ebû Hüreyre'den de hadis olduğunu zikretmiş ve bu hadise hasen sahîh demiştir.⁹⁶⁴ Elbânî, bu hadise sahîh demiştir.⁹⁶⁵

Nesâî, *Sünen*'inde bu hadîsi Âişe tarîki ile şu lafızlarla rivayet etmiştir:

عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ اشْتَرَيْتُ بَرِيرَةَ فَاشْتَرَطَ أَهْلُهَا وِلَاءَهَا فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ - فَقَالَ « أَعْطَيْتَهَا فَإِنَّمَا الْوَلَاءُ لِمَنْ أَعْطَى الْوَرَقَ ». قَالَتْ فَأَعْتَقْتُهَا فَدَعَاها رَسُولُ اللَّهِ ﷺ - فَخَيْرَهَا مِنْ زَوْجِهَا قَالَتْ لَوْ أَعْطَانِي كَذَا وَكَذَا مَا أَقَمْتُ عِنْدَهُ. فَاخْتَارَتْ نَفْسَهَا وَكَانَ زَوْجُهَا حُرًّا.⁹⁶⁶

Elbânî, “ve kane zevcûha hürran” kısmı hariç sahîh demiştir.⁹⁶⁷

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*'inde hadîsi Âişe tarîki ile şu lafızlarla rivayet etmiştir:

عن إبراهيم عن الأسود عن عائشة قالت : اشتريت بريدة فاشتراط أهلها ولاءها فذكرت ذلك لرسول الله صلى الله عليه وسلم فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم اشتريتها فأعتقها وإنما الولاء لمن أعطى الورق قالت فاشتريتها فأعتقتها قالت فدعاها رسول الله صلى الله عليه وسلم فخبرها من زوجها فاختارت نفسها وكان زوجها حرا⁹⁶⁸

Şuayb Arnavut, bu hadîsin isnadının, Şeyhayn'ın şartına göre sahîh olduğunu söylemiştir.⁹⁶⁹

Bu hadis, Tahâvî⁹⁷⁰ ve Beyhaki⁹⁷¹ tarafından da benzer lafızlarla İbrahim-Esved-Aişe kanalı ile rivayet edilmiştir.

Bu hadîse şâhit olarak ise aşağıdaki hadisleri zikredebiliriz:

Buhârî, bu hadîsi *Sahîh*'inde şâhit olarak İbn Ömer tarîki ile şu şekilde rivayet etmiştir:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ عَائِشَةَ أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ أَرَادَتْ أَنْ تَشْتَرِيَ جَارِيَةً فَتُعْتِقَهَا ، فَقَالَ أَهْلُهَا نَبِيْعُكِيَا عَلَى أَنْ وِلَاءَهَا لَنَا . فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ - فَقَالَ « لَا يَمْتَعُكَ ذَلِكَ ، فَإِنَّمَا الْوَلَاءُ لِمَنْ أَعْطَى » .⁹⁷²

⁹⁶⁴ Tirmizî, *Velâ ve'l-hibe*, 1. (no: 2125)

⁹⁶⁵ Tirmizî, *Velâ ve'l-hibe*, 1. (no: 2125)

⁹⁶⁶ Nesâî, *Talak*, 30. (no: 3449)

⁹⁶⁷ Nesâî, *Talak*, 30. (no: 3449)

⁹⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 170. (no: 25405) Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/30, 6/186.

⁹⁶⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 170. (no: 25405)

⁹⁷⁰ Tahâvî, *Şerhu me'âni'l-âsâr*, c. 4, s. 43.

⁹⁷¹ Beyhaki, *Sünenü'l-kübrâ*, c. 7, s. 223. (no: 14664)

⁹⁷² Buhârî, *Büyu'*, 73.

Müslim, hadîs *Sahîh*'inde şâhit olarak Ebû Hüreyre tarîki ile şu şekilde rivayet etmiştir:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ أَرَادَتْ عَائِشَةُ أَنْ تَشْتَرِيَ جَارِيَةً تُعَيِّفُهَا فَأَبَى أَهْلُهَا إِلَّا أَنْ يَكُونَ هُمُ الْوَلَاءُ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ - فَقَالَ « لَا يَمْنَعُكَ ذَلِكَ فَإِنَّمَا الْوَلَاءُ لِمَنْ أَعْتَقَ ».⁹⁷³

Ebû Dâvûd, *Sünen*'inde bu hadîsi şâhit olarak İbn Ömer tarîki ile şu lafızlarla rivayet edilmiş ve sonunda sükut etmiştir:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أُمُّ الْمُؤْمِنِينَ أَرَادَتْ أَنْ تَشْتَرِيَ جَارِيَةً تُعَيِّفُهَا فَقَالَ أَهْلُهَا نَبِّعُكَهَا عَلَيَّ أَنْ وِلَاءَهَا لَنَا. فَذَكَرْتُ عَائِشَةَ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ - فَقَالَ « لَا يَمْنَعُكَ ذَلِكَ فَإِنَّ الْوَلَاءَ لِمَنْ أَعْتَقَ ».⁹⁷⁴

Elbânî, bu hadise sahîh demiştir.⁹⁷⁵

Nesâî, bu hadîse şâhit olarak *Sünen*'inde İbn Ömer tarîki ile hadîsimizi şu şekilde rivayet etmiştir:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ عَائِشَةَ أَرَادَتْ أَنْ تَشْتَرِيَ جَارِيَةً تُعَيِّفُهَا فَقَالَ أَهْلُهَا نَبِّعُكَهَا عَلَيَّ أَنْ الْوَلَاءَ لَنَا فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لَا يَمْنَعُكَ ذَلِكَ فَإِنَّ الْوَلَاءَ لِمَنْ أَعْتَقَ.⁹⁷⁶

Elbânî, bu hadise sahîh demiştir.⁹⁷⁷

Ahmed b. Hanbel de yine şâhit olarak İbn Ömer tarîki ile bu hadîsi şu şekilde rivayet etmiştir:

عن ابن عمر : أن عائشة أرادت أن تشتري جارية تعتقها قال أهلها نبيعك على أن ولاءها لنا فذكرت ذلك لرسول الله صلى الله عليه وسلم فقال لا يمنعك ذلك فإن الولاء لمن أعتق.⁹⁷⁸

Şuayb Arnavut, isnadının Müslim'in şartına göre sahîh olduğunu zikretmiştir.⁹⁷⁹

Bu hadîsi Ebû Yusuf,⁹⁸⁰ *el-Âsâr*'ında aynı senedle ve benzer şekilde rivayet etmiştir.

Hadis mürsel olmakla birlikte seneddeki inkıta'ı giderilmiş ve sahîh olarak rivayet edilmiştir.

⁹⁷³ Müslim, 'İtk, 2. (no: 15-1505)

⁹⁷⁴ Ebû Dâvûd, Ferâid, 12. (no: 2915)

⁹⁷⁵ Ebû Dâvûd, Ferâid, 12 (no: 2917)

⁹⁷⁶ Nesâî, Büyu', 78. (no: 4644)

⁹⁷⁷ Nesâî, Büyu', 78. (no: 4644)

⁹⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 113. (no: 5929)

⁹⁷⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 113. (no: 5929)

⁹⁸⁰ Ebû Yusuf, *Kitâbu'l-âsâr*, s. 141. (no: 638)

42.HADİS

(الحديث الثاني والأربعون): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن عطاء بن السائب عن أبيه عن سعد بن

أبي وقاص رضي الله عنه أنه قال: دخل على رسول الله صلى الله عليه و سلم يعودني في مرض

فقلت: "يا رسول الله!" أريد أن أوصي أفأوصي بمالي كله؟" قال: "لا." قلت: "فأوصي بنصف

مالي؟" قال: "لا." قلت: "فأوصي بثلث مالي؟" قال: "بثلث , والثلث كثير , لا تدع أهلك

يتكفون الناس ."

(Kırk ikinci hadis): Aynı senedle Lü'lüî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Atâ b. Es-Saib'den, o da babasından, o da Sa'd b. Ebî Vakkas (r.a.)'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Rasulullah (s.a.v.) hasta iken beni ziyaret etmeye geldi. Dedim ki: "Ey Allah'ın Rasulü! Vasiyet etmek istiyorum. Malımın hepsini vasiyet edeyim mi?" Dedi ki: "Hayır." Dedim: "Malımın yarısını vasiyet edeyim mi?" Dedi: "Hayır." Dedim: "Malımın üçte birini vasiyet edeyim mi?" Dedi: "Üçte biri, üçte biri çoktur. Kendi vârislerini insanlardan dilenir halde bırakma."

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Atâ' b. Es-Sâib: Tam adı Ata b. Es-Sâib b. Mâlik b. Yezid es-Sekafî'dir. Ahmed b. Hanbel kendisine "sikatün sikatün racülün salihün" demiştir. İclî, onun eski bir sika şeyh olduğunu zikretmiştir. Nesâî, onun eski hadislerinin "sika" olduğunu vurgulamış, ancak değiştiğini belirtmiştir. Taberânî ise onun sika olduğunu, ancak ömrünün sonunda karıştırdığını belirtmiştir. İbn Hibbân kendisini *Sikat*'ta zikretmiştir. İbn Sa'd ve başkası onun 137/755 senesinde öldüğünü zikretmiştir.⁹⁸¹ İbn Hacer, Buhârînin *Sahîh*'inde ve 4 Sünen sahibinin de *Sünen*'lerinde kendisinin hadisine yer verdiğini zikretmiştir.⁹⁸²

⁹⁸¹ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 3, s. 103-104.

⁹⁸² İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 391. (no: 4592)

Atâ b. Es-Sâib'in babası: Tam adı Saib b. Mâlik es-Sekafi'dir. İbn Yezid de denilir. Sa'd'den hadis işitmiştir. Kendisinden de oğlu Atâ işitmiştir. 'İclî, kendisi hakkında "sika ve tabiin" olduğunu söylemiştir. İbn Hibbân, onu *Sikat*'ta zikretmiştir. İbn Ma'in "sika" olduğunu söylemiştir.⁹⁸³ İbn Hacer, kendisinin "sika" olduğunu zikredip Buhârî'nin *Edebü'l-Müfred*'inde ve dört Sünen sahibinin de *Sünen*'lerinde kendisinin hadîsine yer verdiğini belirtmiştir.⁹⁸⁴

Sa'd b. Ebî Vakkas (r.a.): Sahabidir. Bk. 38. hadis.

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Bu hadîs, Buhârî'nin *Sahîh*'inde Amir b. Sa'd'ın babası (Sa'd b. Ebî Vakkas) tarîkiyle şu şekilde rivayet edilmiştir:

عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ جَاءَنَا رَسُولُ اللَّهِ - ﷺ - يُعُودُنِي مِنْ وَجَعِ اشْتَدَّ بِي زَمَنَ حَجَّةِ الْوُدَاعِ فَقُلْتُ بَلِّغْ بِي مَا تَرَى وَأَنَا ذُو مَالٍ وَلَا يَرْتُنِي إِلَّا ابْنَتِي لِي أَفَاتَصَدَّقُ بِئُلْتِي مَالِي قَالَ « لَا » . قُلْتُ بِالشَّطْرِ قَالَ « لَا » . قُلْتُ الْتُلْتُ قَالَ « الْتُلْتُ كَثِيرًا ، أَنْ تَدَعَ وَرَثَتَكَ أَغْنِيَاءَ خَيْرٌ مِنْ أَنْ تَدْرَهُمْ عَالَةً يَتَكَفَّفُونَ النَّاسَ ... » .⁹⁸⁵

Müslim'in *Sahîh*'inde bu hadis şu lafızlarla rivayet edilmiştir:

عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْحَمِيرِيِّ عَنْ ثَلَاثَةٍ مِنْ وَلَدِ سَعْدٍ كُلُّهُمْ يُحَدِّثُهُ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ النَّبِيَّ - ﷺ - دَخَلَ عَلَيَّ سَعْدٍ يُعُودُهُ بِمَكَّةَ فَبَكَى قَالَ « مَا يُبْكِيكَ » . فَقَالَ قَدْ حَشِيتُ أَنْ أَمُوتَ بِالْأَرْضِ الَّتِي هَاجَرْتُ مِنْهَا كَمَا مَاتَ سَعْدُ ابْنُ خَوْلَةَ . فَقَالَ النَّبِيُّ - ﷺ - « اللَّهُمَّ اشْفِ سَعْدًا اللَّهُمَّ اشْفِ سَعْدًا » . ثَلَاثَ مَرَارٍ . قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي مَالًا كَثِيرًا وَإِنَّمَا يَرْتُنِي ابْنَتِي أَفَأُوصِي بِمَالِي كُلِّهِ قَالَ « لَا » . قَالَ فَبِالْتُّلْتَيْنِ قَالَ « لَا » . قَالَ فَالْتِّصْفُ قَالَ « لَا » . قَالَ فَالْتُّلْتُ قَالَ « الْتُلْتُ وَالْتُّلْتُ كَثِيرًا ... وَإِنَّكَ أَنْ تَدَعَ أَهْلَكَ بِخَيْرٍ - أَوْ قَالَ بِعَيْشٍ - خَيْرٌ مِنْ أَنْ تَدْعَهُمْ يَتَكَفَّفُونَ النَّاسَ » .⁹⁸⁶

Ebû Dâvûd, *Sünen*'inde bu hadîsi Sa'd b. Ebî Vakkas tarîki ile şu lafızlarla rivayet etmiş sonunda ise sükut etmiştir:

عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ مَرِضٌ مَرَضًا - قَالَ ابْنُ أَبِي خَلْفٍ - بِمَكَّةَ - ثُمَّ اتَّفَقَا - أَشْفَى فِيهِ فَعَادَهُ رَسُولُ اللَّهِ - ﷺ - فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي مَالًا كَثِيرًا وَلَيْسَ يَرْتُنِي إِلَّا ابْنَتِي أَفَأَتَصَدَّقُ بِالْتُّلْتَيْنِ قَالَ « لَا » . قَالَ فَبِالْتُّلْتُ قَالَ « الْتُلْتُ وَالْتُّلْتُ كَثِيرًا إِنَّكَ أَنْ تَتَرَكَ وَرَثَتَكَ أَغْنِيَاءَ خَيْرٌ مِنْ أَنْ تَدْعَهُمْ عَالَةً يَتَكَفَّفُونَ النَّاسَ ... » .⁹⁸⁷

⁹⁸³ İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, c. 1, s. 683.

⁹⁸⁴ İbn Hacer, *Takribü't-Tehzib*, s. 228. (no: 2201)

⁹⁸⁵ Buhârî, Merdâ, 16.

⁹⁸⁶ Müslim, Vasıyye, 1. (no: 8-1628)

⁹⁸⁷ Ebû Dâvûd, Vasâyâ, 2. (no: 2864)

Elbânî, bu hadise sahîh demiştir.⁹⁸⁸ Görüldüğü gibi hadisteki yarısı anlamına gelen “nisf” kelimesi yerine yine aynı anlama gelen “şatr” kelimesi kullanılmıştır.

Tirmizî, *Sünen*’inde bu hadîsi Amir b. Sa’d b. Ebî Vakkas’ın babasından (Sad b. Ebi Vakkas) şu şekilde rivayet etmiştir:

عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ مَرَضْتُ عَامَ الْفَتْحِ مَرَضًا أَشْفَيْتُ مِنْهُ عَلَى الْمَوْتِ فَأَتَانِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعُودُنِي فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي مَالًا كَثِيرًا وَلَيْسَ يَرِثُنِي إِلَّا ابْنَتِي أَفَأُوصِي بِمَالِي كُلِّهِ قَالَ لَا قُلْتُ فَكُلْتَنِي مَالِي قَالَ لَا قُلْتُ فَالْشَطْرُ قَالَ لَا قُلْتُ فَالْثُلُثُ قَالَ الْثُلُثُ وَالْثُلُثُ كَثِيرٌ إِنَّكَ إِنْ تَدَعَّ وَرَثَتَكَ أَغْنِيَاءَ خَيْرٌ مِنْ أَنْ تَدَعَهُمْ عَالَةً يَتَكَفَّفُونَ النَّاسَ⁹⁸⁹

Elbânî ve Şakir buna sahîh demiştir.⁹⁹⁰

Nesâî, hadîsi Sad b. Ebî Vakkas tarîki ile şu lafızlarla rivayet etmiştir:

عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدِ بْنِ أَبِيهِ قَالَ مَرَضْتُ مَرَضًا أَشْفَيْتُ مِنْهُ فَأَتَانِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ - يَعُودُنِي فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي مَالًا كَثِيرًا وَلَيْسَ يَرِثُنِي إِلَّا ابْنَتِي أَفَأَتَصَدَّقُ بِثُلُثِي مَالِي قَالَ « لَا » . قُلْتُ فَالْشَطْرُ قَالَ « لَا » . قُلْتُ فَالْثُلُثُ قَالَ « الْثُلُثُ وَالْثُلُثُ كَثِيرٌ إِنَّكَ إِنْ تَتْرَكَ وَرَثَتَكَ أَغْنِيَاءَ خَيْرٌ لَهُمْ مِنْ أَنْ تَتْرَكَهُمْ عَالَةً يَتَكَفَّفُونَ النَّاسَ » .⁹⁹¹

Elbânî, bu hadise sahîh demiştir.⁹⁹²

İbn Mâce, Sad b. Ebî Vakkas tarîki ile;

عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدِ بْنِ أَبِيهِ قَالَ مَرَضْتُ عَامَ الْفَتْحِ حَتَّى أَشْفَيْتُ عَلَى الْمَوْتِ فَعَادَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ أَيُّ رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي مَالًا كَثِيرًا وَلَيْسَ يَرِثُنِي إِلَّا ابْنَتِي لِي أَفَأَتَصَدَّقُ بِثُلُثِي مَالِي قَالَ لَا قُلْتُ فَالْشَطْرُ قَالَ لَا قُلْتُ فَالْثُلُثُ قَالَ الْثُلُثُ وَالْثُلُثُ كَثِيرٌ أَنْ تَدَّرَ وَرَثَتَكَ أَغْنِيَاءَ خَيْرٌ مِنْ أَنْ تَدَّرَهُمْ عَالَةً يَتَكَفَّفُونَ النَّاسَ⁹⁹³

Elbânî ve Baki bu hadise sahîh demiştir.⁹⁹⁴

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*’inde bu hadîsi Sa’d b. Ebî Vakkas tarîki ile şu lafızlarla rivayet etmiştir:

عن عامر بن سعد عن أبيه ﷺ قال : جاءه النبي صلى الله عليه و سلم يعوده وهو بمكة وهو يكره ان يموت بالأرض التي هاجر منها فقال النبي صلى الله عليه و سلم يرحم الله سعد بن عفراء يرحم الله سعد بن عفراء ولم يكن له الا ابنة واحدة فقال يا رسول

⁹⁸⁸ Ebû Dâvûd, Vasâyâ, 2. (no: 2866)

⁹⁸⁹ Tirmizî, Vasâyâ, 1. (no: 2116)

⁹⁹⁰ Tirmizî, Vasâyâ, 1. (no: 2116)

⁹⁹¹ Nesâî, Vasâyâ, 3. (no: 3626)

⁹⁹² Nesâî, Vasâyâ, 3. (no: 3626)

⁹⁹³ İbn Mâce, Vasâyâ, 5. (no: 2708)

⁹⁹⁴ İbn Mâce, Vasâyâ, 5. (no: 2708)

الله أوصي بمالي كله قال لا قال فالنصف قال لا قال فالثلث قال الثلث والثلث كثير انك ان تدع ورثتك أغنياء خير من ان تدعهم
عالة يتكففون الناس في أيديهم...⁹⁹⁵

Şuayb Arnavut, isnadının Şeyhayn'ın şartına göre sahîh olduğunu zikretmiştir.⁹⁹⁶

Abdürrezzak b. Hemmam da *Musannef*'inde bu hadîsi Sad tarîki ile benzer şekilde rivayet etmiştir.⁹⁹⁷

Bunların dışında Ebû Yusuf,⁹⁹⁸ Beyhakî⁹⁹⁹ ve İbn Hibbân¹⁰⁰⁰ da hadisi aynı tarikle ve benzer lafızlarla rivayet etmiştir.

Hadîsin, müttefekun aleyh olduğunu söyleyebiliriz.

43.HADİS

(الحديث الثالث والأربعون): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن حماد عن أبي تميم عن أبي سعيد و أبي

هريرة رضى الله عنهما أن النبي صلى الله عليه و سلم قال: " لا يخطب الرجل على خطبة أخيه و

لا تزوج المرأة على عمتها و لا على خالتها ."

(Kırk üçüncü hadis): Aynı senedle Lü'lûî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Hammâd'dan, o da Ebû Temim'den, o da Ebû Said'den ve Ebû Hüreyre (r.a.)'dan Rasulullah (s.a.v.)'in şöyle dediğini tahdis etti: "Kişi kardeşinin evlenmek istediği kıza talip olmasın, kadın da halası ve teyzesi üzerine evlenmesin."

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Senedde yer alan Hammâd'ı 5. hadîste ele almıştık.

Ebû Temîm: Araştırmalarımız sonucunda, bu künye ile anılan ravinin kim olduğunu tesbit etme noktasında bilgilere ulaşmada zorluk çektik. Ancak son

⁹⁹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 173. (no:1488) Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/168, 1/176, 1/179.

⁹⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 173. (no:1488)

⁹⁹⁷ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, c. 9, s. 64-65.

⁹⁹⁸ Ebû Yusuf, *Kitâbu'l-âsâr*, s. 172. (no: 783)

⁹⁹⁹ Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*, c. 6, s. 268. (no: 12941)

¹⁰⁰⁰ İbn Hibbân, *Sahihü İbn Hibbân*, c. 10, s. 60. (no: 4249)

çalışmalarımızda ravi ile ilgili şu bulgulara rastladık: Ebû Temîm, Ebû Tüçîb olarak bilinir. Zehebî, şöyle demiştir: “Ebû Dâvûd ve Nesâî, Ebû Temîm’den hadis rivayet etmiştir. Ebû Temîm, Ebû Sa’îd el-Hudrî ve başkalarından hadis rivayet etmiştir. Ebû Temîm’den de Bekir İbn Sevâde rivayet etmiştir.” Kendisine Ebû Necîb de denilmiştir. Hakkında fazla bir şey bilinmemektedir.¹⁰⁰¹

Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.): Sahabidir. Bk. 4. hadis

Ebû Hüreyre (r.a.): Sahabidir. Bk. 22. hadis

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Bu hadîs, Müslim’in *Sahîh*’inde Ebû Hüreyre tarîki ile;

عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَخْطُبُ الرَّجُلُ عَلَى خِطْبَةِ أَخِيهِ وَلَا يَسُومُ عَلَى سُومِ أَخِيهِ وَلَا تُنْكَحُ الْمَرْأَةُ عَلَى عَمَّتِهَا وَلَا عَلَى خَالَتِهَا...¹⁰⁰²

Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde Ebû Hüreyre tarîki ile;

عن أبي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : لا يخطب الرجل على خطبة أخيه ولا يسوم على سوم أخيه ولا تنكح المرأة على عمته ولا على خالتها ...¹⁰⁰³

Şuayb Arnavut, isnadının Şeyhayn’ın şartına göre sahîh olduğunu söylemiştir.¹⁰⁰⁴

Beyhakî, *Sünenü’l-kübrâ*’da Ebû Hüreyre tarîki ile;

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -ﷺ- : « لَا يَخْطُبُ الرَّجُلُ عَلَى خِطْبَةِ أَخِيهِ وَلَا يَسُومُ عَلَى سُومِ أَخِيهِ وَلَا تُنْكَحُ الْمَرْأَةُ عَلَى عَمَّتِهَا وَلَا عَلَى خَالَتِهَا ... »¹⁰⁰⁵

Buhârî, *Sahîh*’inde Ebû Hüreyre tarîki ile bu hadîsi;

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضى الله عنه - قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ - ﷺ - أَنْ ... وَلَا يَخْطُبُ عَلَى خِطْبَةِ أَخِيهِ ...¹⁰⁰⁶

Buhârî, bir başka babında Ebû Hüreyre tarîki ile;

قال أبو هريرة يَأْتِرُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ ... وَلَا يَخْطُبُ الرَّجُلُ عَلَى خِطْبَةِ أَخِيهِ حَتَّى يَنْكَحَ أَوْ يَتَرَكَ¹⁰⁰⁷

¹⁰⁰¹ Zehebî, *Mi ‘zânü’l-i ‘tidâl fî nakdi’r-ricâl*, c. 4, s. 508. (no: 10043)

¹⁰⁰² Müslim, *Nikah*, 4. (no: 38-1408)

¹⁰⁰³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 508. (no: 10613) Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/179, 2/207, 2/489, 2/516.

¹⁰⁰⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 508. (no: 10613)

¹⁰⁰⁵ Beyhakî, *Sünenü’l-kübrâ*, c. 5, s. 345. (no: 11215)

¹⁰⁰⁶ Buhârî, *Büyu’*, 58.

¹⁰⁰⁷ Buhârî, *Nikah*, 45.

Buhârî, hadîsin diğerk kısmını ise Ebû Hüreyre tarîki ile;

أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ نَهَى النَّبِيُّ - ﷺ - أَنْ تُنْكَحَ الْمَرْأَةُ عَلَى عَمَّتِهَا وَالْمَرْأَةُ وَخَالَتِهَا .¹⁰⁰⁸

Ebû Dâvûd, *Sünen*'inde Ebû Hüreyre tarîki ile bu hadîsin baş tarafını şu şekilde rivayet edip sonunda sükut etmiştir;

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَخْطُبُ الرَّجُلُ عَلَى خِطْبَةِ أَخِيهِ¹⁰⁰⁹

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹⁰¹⁰

Ebû Dâvûd, hadîsin diğerk kısmını bir başka babında Ebû Hüreyre tarîki ile şu şekilde rivayet etmiş ve sükut etmiştir:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - ﷺ - « لَا تُنْكَحُ الْمَرْأَةُ عَلَى عَمَّتِهَا وَلَا الْعَمَةُ عَلَى بِنْتِ أُخِيهَا وَلَا الْمَرْأَةُ عَلَى خَالَتِهَا وَلَا

الْحَالَةُ عَلَى بِنْتِ أُخِيهَا ... ».¹⁰¹¹

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹⁰¹²

Tirmizî, *Sünen*'inde bu hadîsi Ebû Hüreyre tarîki ile ;

عن أبي هريرة : (قال قتيبة يبلغ به النبي صلى الله عليه و سلم وقال أحمد قال رسول الله صلى الله عليه و سلم) لا يبيع الرجل

على بيع أخيه ولا يخطب على خطبة أخيه¹⁰¹³

Tirmizî, bu babta Semüre ve İbn Ömer hadislerinin olduğunu söylemiş ve Ebû Hüreyre hadîsine “hasen sahih” demiştir.¹⁰¹⁴ Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹⁰¹⁵

Tirmizî, hadîsin diğerk bölümünü başka bir babında Ebû Hüreyre tarîki ile;

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى أَنْ تُنْكَحَ الْمَرْأَةُ عَلَى عَمَّتِهَا أَوْ الْعَمَةُ عَلَى ابْنَةِ أُخِيهَا أَوْ الْمَرْأَةُ عَلَى خَالَتِهَا

أَوْ الْحَالَةُ عَلَى بِنْتِ أُخِيهَا ...¹⁰¹⁶

Tirmizî Ebû Hüreyre ve İbn Abbas hadîsinin “hasen sahih” olduğunu zikretmiştir.¹⁰¹⁷ Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹⁰¹⁸

Nesâî, *Sünen*'inde Ebû Hüreyre tarîki ile;

¹⁰⁰⁸ Buhârî, Nikah, 27.

¹⁰⁰⁹ Ebû Dâvûd, Nikah, 18. (no: 2080)

¹⁰¹⁰ Ebû Dâvûd, Nikah, 18. (no: 2082)

¹⁰¹¹ Ebû Dâvûd, Nikah, 13. (no: 2065)

¹⁰¹² Ebû Dâvûd, Nikah, 13. (no: 2067)

¹⁰¹³ Tirmizî, Nikah, 37. (no: 1134)

¹⁰¹⁴ Tirmizî, Nikah, 37. (no: 1134)

¹⁰¹⁵ Tirmizî, Nikah, 37. (no: 1134)

¹⁰¹⁶ Tirmizî, Nikah, 30. (no: 1126)

¹⁰¹⁷ Tirmizî, Nikah, 30. (no: 1126)

¹⁰¹⁸ Tirmizî, Nikah, 30. (no: 1126)

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ

عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ لَا تُنْكِحُ الْمَرْأَةَ عَلَى عَمَّتِهَا وَلَا عَلَى خَالَئِهَا¹⁰¹⁹

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹⁰²⁰

Nesâî, hadîsin diğer kısmını Ebû Hüreyre ve İbn Ömer tarîki ile *Sünen*'inde rivayet etmiştir. Ebû Hüreyre tarîki ile 4 ayrı hadîsi aynı bab altında peşpeşe sıralamıştır. Bunlardan birini zikredecek olursak;

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -ﷺ- وَقَالَ مُحَمَّدٌ عَنِ النَّبِيِّ -ﷺ- «... وَلَا يَخْطُبُ عَلَى خِطْبَةِ أَخِيهِ ...»¹⁰²¹

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹⁰²²

İbn Mâce, Ebû Hüreyre tarîki ile ;

عن أبي هريرة قال: - قال رسول الله صلى الله عليه وسلم (لا يخطب الرجل على خطبة أخيه) .¹⁰²³

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹⁰²⁴

İbn Mâce, Ebû Hüreyre kanalı ile;

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تُنْكِحُ الْمَرْأَةَ عَلَى عَمَّتِهَا وَلَا عَلَى خَالَئِهَا¹⁰²⁵

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹⁰²⁶

Abdürrezzak b. Hemmam, *Musannef*'inde bu hadîsi Ebû Hüreyre tarîki ile;

عن أبي هريرة أن النبي صلى الله عليه وسلم نهي أن تنكح المرأة على عمته أو على خالتها¹⁰²⁷

Bunların dışında, İbn Hibbân¹⁰²⁸ ve İbn Ebî Şeybe¹⁰²⁹ de Ebu Hüreyre tariki ile kızın teyzesi ve halası üzerine evlenemeyeceğini eserlerinde rivayet etmiştir.

Senedinde meçhul olan bir ravi (Ebu Temîm) yer almakla birlikte sahîh olarak gelen şahitlerle desteklenmiştir.

¹⁰¹⁹ Nesâî, Nikah, 47. (no: 3294)

¹⁰²⁰ Nesâî, Nikah, 47. (no: 3294)

¹⁰²¹ Nesâî, Nikah, 20. (no: 3239)

¹⁰²² Nesâî, Nikah, 20. (no: 3239)

¹⁰²³ İbn Mâce, Nikah, 10. (no: 1867)

¹⁰²⁴ İbn Mâce, Nikah, 10. (no: 1867)

¹⁰²⁵ İbn Mâce, Nikah, 31. (no: 1929)

¹⁰²⁶ İbn Mâce, Nikah, 31. (no: 1929)

¹⁰²⁷ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, c. 6, s. 261. (no: 10753) Ayrıca Cabir tarîki için bk. 6/262.

¹⁰²⁸ İbn Hibbân, *Sahihu İbn Hibbân*, c. 9, s. 376. (no: 4068)

¹⁰²⁹ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, c. 4, s. 246. (no: 17030)

44.HADİS

(الحديث الرابع والأربعون): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن نافع عن ابن عمر رضی اللہ عنہما ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ و سلم نھی يوم خیر عن متعة النساء وما كنا مسافحين .

(**Kırk dördüncü hadis**): Aynı senedle Lü'lûî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Nafi'den, o da İbn Ömer (r.a.)'dan şöyle dediğini tahdis etti: “Rasulullah (s.a.v.) Hayber'in fethi esnasında kadınlarla mut'a nikahını yasakladı, biz de zina edici değildik.”

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Nâfi': Senedde geçen Nâfi', İbn Ömer'in mevlasıdır. Tam adı Nâfi' el-Fakîh Mevla İbn Ömer Ebû Abdullah el-Medenî'dir. İbn Ömer'den hadis işitmiştir. İbn Sa'd, kendisi için “sika ve kesiru'l-hadis” demiştir. Buhârî, İsnadların en sahîhinin, Nâfi' ve İbn Ömer'den alan Mâlik olduğunu zikretmiştir. İclî, “sika ve Medineli” olduğunu söylerken, İbn Hiraş “sikatün, nebîlün” demiş, Nesâî ise kendisini “sika” olarak zikretmiştir. Yahya b. Bükeyr ve diğerleri 117/735, Ebû Ubeyd 117/735 ya da 120/738, Ahmed b. Hanbel de 119/737 senesinde vefat ettiğini zikretmiştir. İbn Hibbân da kendisini *Sikat*'ta zikretmiştir.¹⁰³⁰ İbn Hacer, kendisine “sika, sebt, fakih, meşhur” demiş, Kütüb-i Sitte İmamları kitaplarında kendisinin hadîsini zikretmiştir.¹⁰³¹

İbn Ömer (r.a.): Sahabidir. Bk. 29. hadis

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Öncelikle bu hadîste İbn Ömer tarîki çok yaygın olmadığı için bulabildiğimiz tüm İbn Ömer tariklerini zikretmeye çalışacağız. Ardından hadîsin daha yaygın olan tariklerini şâhit olarak zikredeceğiz.

Hadîs, İbn Ömer tarîki ile İmam Ebû Yusuf'un *Kitâbu'l-âsâr*'ında aynı senedle şu şekilde rivayet edilmiştir:

¹⁰³⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 4, s. 210-211.

¹⁰³¹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 559. (no: 7086)

قال : حدثنا يوسف عن أبيه عن أبي حنيفة ، عن نافع ، عن ابن عمر رضي الله عنهما قال : « نهي النبي ﷺ عن لحوم الحمر

الأهلية... وعن المتعة » : متعة النساء وما كنا مسافحين¹⁰³²

Muhammed b. El-Hasen eş-Şeybânî'nin *Kitâbü'l-âsâr*'ında bu hadîs aynı senedle şu şekilde rivayet edilmiştir:

مُحَمَّدُ قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو حَنِيفَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا نَافِعٌ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: « نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ لُحُومِ الْحَمْرِ الْأَهْلِيَّةِ وَعَنْ

مَتَاعَةِ النِّسَاءِ وَمَا كُنَّا مَسَافِحِينَ.¹⁰³³

Abdürrezzak b. Hemmam, *Musannef*'inde şahit olarak Salim b. Abdillâh tarîki ile;

يقول نهي رسول الله صلى الله عليه وسلم عن لحوم الحمر الأهلية وعن متعة النساء يوم خير¹⁰³⁴

Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*'da hadîsi İbn Ömer tarîki ile;

أن رسول الله ﷺ حرّمها يوم خير وما كنا مسافحين¹⁰³⁵

Hadîs, Tahavî'nin *Şerhu Me'âni'l-âsâr*'ında Abdullâh b. Ömer tariki ile şöyle rivayet edilmiştir:

أن رسول الله صلى الله عليه وسلم حرّمها يوم خير وما كنا مسافحين¹⁰³⁶

Taberânî'nin *Mu'cemü'l-kebîr*'inde İbn Ömer tarîki ile;

أن رسول الله ﷺ نهي عنها يوم حنين وما كنا مسافحين¹⁰³⁷

Tahricini yaptığımız hadiste Hayber günü muta nikahının yasaklandığı zikredilirken, bu hadiste Huneyn günü muta nikahının yasaklandığı belirtilmiştir. Şüphesiz bazı zaruri durumlar için kısa süreliğine izin verilse de Hayber, Huneyn, (Evtas) Veda haccı sonrası birkaç defa yasaklanmış ve öyle devam etmiştir.¹⁰³⁸

Taberânî, *Mu'cemü'l-evsat*'ta da İbn Ömer tarîki ile;

قال بن عمر نهيها رسول الله صلى الله عليه وسلم وما كنا مسافحين¹⁰³⁹

Şâhit olarak Buhârî, *Sahîh*'inde Ali b. Ebî Talib tarîki ile;

¹⁰³² Ebû Yusuf, *Kitabu'l-âsâr*, s. 152. (no: 699)

¹⁰³³ Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 93. (no: 433)

¹⁰³⁴ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, c. 4, s. 524. (no: 8723)

¹⁰³⁵ Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*, c. 7, s. 202. (no:13926)

¹⁰³⁶ Tahâvî, *Şerhu me'âni'l-âsâr*, c. 3, s. 25.

¹⁰³⁷ Taberânî, *Mu'cemü'l-kebîr*, c. 12, s. 289. (no: 13145)

¹⁰³⁸ Zeyla'î, *Nasbu'r-râye*, c. 3, s. 177-180.

¹⁰³⁹ Taberânî, *Mu'cemü'l-evsat*, c. 9, s. 119. (no: 9295)

1040 أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - ﷺ - نَهَى عَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ يَوْمَ خَيْبَرَ ...

Müslim, aynı bab altında Rebî' b. Seb're tarîki ile de benzer bir rivayette bulunmuştur. Ali tarîki ile;

1041 أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ يَوْمَ خَيْبَرَ ...

Ebû Dâvûd, *Sünen*'inde Seb're tariki ile hadîsi rivayet edip susmuştur;

عَنْ رَبِيعِ بْنِ سَبْرَةَ عَنْ أَبِيهِ

1042 أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَرَّمَ مُتْعَةَ النِّسَاءِ

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹⁰⁴³

Tirmizî, Ali tarîki ile;

عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ

1044 أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ ...

Tirmizî, bu babda Seb're el-Cüheni ve Ebû Hüreyre hadislerinin olduğunu söylemiş, naklettiği bu Ali hadîsinin de “hasen sahîh” olduğunu zikretmiştir. İbn Abbas'tan Mut'anın ruhsatına dair hadis rivayet edildiğini ancak sonra onun Nebî'nin bildirmesiyle bu görüşünden vazgeçtiğini bildirmiştir. Tirmizî, ilim ehlinin çoğunun Mut'anın haram olduğu üzerinde olduğunu ve bunun Sevri, İbn Mübarek, Şafii, Ahmed ve İshak'ın görüşü olduğunu zikretmiştir.¹⁰⁴⁵ Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹⁰⁴⁶

Nesâî, Ali tarîki ile;

1047 نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ خَيْبَرَ عَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹⁰⁴⁸

İbn Mâce, *Sünen*'inde Ali tarîki ile;

عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ

¹⁰⁴⁰ Buhârî, Meğâzi, 38.

¹⁰⁴¹ Müslim, Nikah, 3. (no: 29-1407)

¹⁰⁴² Ebû Dâvûd, Nikah, 14. (no: 2073)

¹⁰⁴³ Ebû Dâvûd, Nikah, 14. (no: 2075)

¹⁰⁴⁴ Tirmizî, Nikah, 28. (no: 11021)

¹⁰⁴⁵ Tirmizî, Nikah, 28. (no: 11021)

¹⁰⁴⁶ Tirmizî, Nikah, 28. (no: 11021)

¹⁰⁴⁷ Nesâî, Nikah, 71. (no: 3367)

¹⁰⁴⁸ Nesâî, Nikah, 71. (no: 3367)

1049 أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ مُتَعَةِ النِّسَاءِ يَوْمَ خَيْبَرَ ...

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹⁰⁵⁰

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*'inde Sebre el-Cüheni tarîki ile;

1051 عن الربيع بن سبرة عن أبيه : أن النبي صلى الله عليه و سلم حرم متعة النساء

Şuayb Arnavut, isnadının Müslim'in şartına göre sahih olduğunu zikretmiştir.¹⁰⁵²

Dârimî, *Sünen*'inde Ali tarîki ile;

1053 عن علي ان عليا قال لابن عباس : نهي رسول الله صلى الله عليه و سلم عن متعة النساء يوم خيبر ...

Hüseyin Selim Esed, isnadına sahih demiştir.¹⁰⁵⁴

Senedde yer alan raviler sikadır. Hadîsin, şahitleri ile sahih olduğunu söyleyebiliriz.

45.HADİS

(الحديث الخامس والأربعون): و به قال: حدثنا أبو حنيفة عن حماد عن إبراهيم عن عبد الله بن

مسعود رضى الله عنه أنه قال : في متعة النساء انها كانت رخصة لأصحاب محمد صلى الله عليه و

سلم ثلاثة أيام في غزاة لهم شكوا اليه فيها العزوبة ثم نسخها آية النكاح و الصداق و الميراث .

(Kırk beşinci hadis): Aynı senedle Lü'lûî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Hammâd'dan, o da İbrahim'den, o da Abdullah b. Mesud (r.a.)'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: “Kadınlarla mut'a nikahı, Muhammed (s.a.v.)'in ashabına gazveler esnasında bekarlıktan şikayet etmeleri üzerine üç günlüğüne verdiği bir ruhsattı. Sonra Allah Teala muta nikahını, nikah, mehir ve miras ayetiyle neshetti.”

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

¹⁰⁴⁹ İbn Mâce, Nikah, 44. (no: 1961)

¹⁰⁵⁰ İbn Mâce, Nikah, 44. (no: 1961)

¹⁰⁵¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 3, s. 404. (no: 15380)

¹⁰⁵² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 3, s. 404. (no: 15380)

¹⁰⁵³ Dârimî, Edâhî, 21. (no: 1990)

¹⁰⁵⁴ Dârimî, Edâhî, 21. (no: 1990)

Senedde yer alan ravilerden Hammâd ve İbrahim'i 5. hadîste ele almıştık. Abdullah b. Mesud için bk. 13. hadis.

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Bu hadîs, Ebû Yusuf'un *Kitâbü'l-âsâr*'ında Abdullah b. Mesud tarîki ile ve aynı senedle şu şekilde rivayet edilmiştir:

قال: حدثنا يوسف عن أبيه عن أبي حنيفة عن حماد عن إبراهيم عن عبد الله بن مسعود رضى الله عنه أنه قال : شكونا اليه فيها الغزوية فأحلت لنا المتعة ثلاثا قط ثم نسختها آية النكاح و العدة و الميراث.¹⁰⁵⁵

Hadîs, Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî'nin *el-Âsâr* kitabında Abdullah b. Mesud tarîki ile ve aynı senedle şu şekilde rivayet edilmiştir:

عُجِدَ قال: أخبرنا أبو حنيفة عن حماد عن إبراهيم عن عبد الله بن مسعود رضى الله عنهما في متعة النساء قال : إنما رخصت لأصحاب عُجِدَ صلى الله عليه و سلم في غزاة لهم شكوا اليه فيها الغزوية ثم نسختها آية النكاح والميراث والصداق.¹⁰⁵⁶

Müslim'in *Sahîh*'inde bu hadîs şahit olarak İyas b. Seleme'nin babası (Seleme b. el Ekva') tariki ile şu şekilde rivayet edilmiştir:

عَنْ إِيَّاسِ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ رَخَّصَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ - عَامَ أُوطَاسٍ فِي الْمُتَعَةِ ثَلَاثًا ثُمَّ نَهَى عَنْهَا.¹⁰⁵⁷

İbn Ebi Şeybe de bu hadisi Müslim'in rivayet ettiği aynı lafız ve tarikle *Musannef*'inde¹⁰⁵⁸ rivayet etmiştir.

İbn Mace, *Sünen*'inde bu hadisi şahit olarak şu şekilde rivayet etmiştir:

عن ابن عمر قال لما ولي عمر بن الخطاب خطب الناس فقال: - إن رسول الله صلى الله عليه و سلم أذن لنا في المتعة ثلاثا ثم حرمها¹⁰⁵⁹

İbn Mace'nin *Zevaid*'inde İbn Huzeyme'nin bu hadisi *Sahih*'inde, Hâkim'in *de Müstedrek*'inde tahrîc ettiği zikredilmiştir.¹⁰⁶⁰

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde şahit olarak;

عَنْ إِيَّاسِ بْنِ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ عَنْ أَبِيهِ قَالَ رَخَّصَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ - فِي مُتَعَةِ النِّسَاءِ عَامَ أُوطَاسٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ثُمَّ نَهَى عَنْهَا.¹⁰⁶¹

¹⁰⁵⁵ Ebû Yusuf, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 152. (no: 698)

¹⁰⁵⁶ Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 93. (no: 432)

¹⁰⁵⁷ Müslim, *Nikah*, 3. (no: 18-1405)

¹⁰⁵⁸ İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, c. 4, s. 292. (no: 17351)

¹⁰⁵⁹ İbn Mâce, *Nikâh*, 44. (no: 1963)

¹⁰⁶⁰ İbn Mace, *Nikâh*, 44. (no: 1963)

¹⁰⁶¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 55. (no: 16600)

Şuayb Arnavut, isnadının Şeyhayn'ın şartına göre sahîh olduğunu söylemiştir.¹⁰⁶²

İbn Hibbân'ın, *Sahîh*'inde şahit olarak;

عن إياس بن سلمة الأكويع عن أبيه قال : رخص لنا رسول الله صلى الله عليه و سلم عام أوطاس في المنعة ثلاثا ثم نمانا عنها¹⁰⁶³

Şuayb Arnavut, isnadının Şeyhayn'ın şartına göre sahîh olduğunu zikretmiştir.¹⁰⁶⁴

Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*'da bu hadîsi;

عَنْ إِيَاسِ بْنِ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكُوَيْعِ عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : رَخَّصَ رَسُولُ اللَّهِ -ﷺ- فِي مُنْعَةِ النِّسَاءِ عَامَ أُوطَاسٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ثُمَّ نَهَى عَنْهَا بَعْدُ.¹⁰⁶⁵

Dârekutnî, *Sünen*'inde;

عَنْ إِيَاسِ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ النَّبِيَّ -ﷺ- رَخَّصَ فِي مُنْعَةِ النِّسَاءِ عَامَ أُوطَاسٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ثُمَّ نَهَى عَنْهَا.¹⁰⁶⁶

Yukarıda görüldüğü üzere hadis, mürsel olarak rivayet edilmekle beraber sahîh olarak gelen şahitlerle desteklenmiştir. Bu mürseli yapan İbrahim Neha'î sika olan bir tabî'dir. Şüphesiz Hanefî ve diğer iki mezhebe göre sika olan tabîinin mürseli sahîh ve hüccet olduğu için Hanefîler, sika olan tabîilerin mürsellerini genellikle rivayet etmişlerdir.

46.HADİS

(الحديث السادس والأربعون): و به قال : حدثنا أبو حنيفة عن حميد الأعرج [عن عباد بن

عبد الحميد]¹⁰⁶⁷ عن أبي ذر رضي الله عنه انه قال: "نهي رسول الله صلى الله عليه و سلم عن

إتيان النساء في أعجازهن ."

¹⁰⁶² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 55. (no: 16600)

¹⁰⁶³ İbn Hibbân, *Sahîhu İbn Hibbân bi tertîbi İbn Balabân*, c. 9, s. 457. (no: 4151)

¹⁰⁶⁴ İbn Hibbân, *Sahîhu İbn Hibbân bi tertî-i İbn Balabân*, c. 9, s. 457. (no: 4151)

¹⁰⁶⁵ Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*, c. 7, s. 204.(no: 14542)

¹⁰⁶⁶ Dârukutnî, *Sünenü'd-Dârukutnî*, c. 8, s. 453.(no: 3685)

¹⁰⁶⁷ Bu ravi, Hasen b. Ziyad'ın Müsned'inde yer almaktadır. İbn Hüsrev ve Talha b. Muhammed, Müsned'lerinde düşen bu raviyi zikretmiştir. Bu nakli de Ebû Yusuf'un *el-Âsâr* kitabının muhakkiki olan Ebûl Vefa el-Afgani 135. sayfada zikretmiştir. Seneddeki Humeyd el-Arec'in ölümü hicri 130, Ebû Zer el-Gıfarinin ölümü ise h. 31 veya 32dir. Arada bir kişinin düştüğü zahir olduğu için bu taliki koyma gereği hissettim. Buradaki kopukluk istinsaktan kaynaklanan bir kopukluk olabilir. Seneddeki düşen ravi Abbâd b. Abdilhamid'e baktığımızda kendisi Sa'îd b. Cübeyr'den hadis işittir. Zehebî

(Kırk altıncı hadis): Aynı senedle Lü'lûî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Humeyd el-A'rec'den, o da Ebû Zerr (r.a.)'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: “Rasulullah (s.a.v.) kadınlarla arkalarından cinsi münasebette bulunmayı yasakladı.”

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Humeyd el-A'rec: Tam adı Humeyd b. Kays el-A'rec el-Mekkî Ebû Safvan el-Kârî el-Esedî'dir. Kendisi hakkında İbn Sa'd, “sika” olduğunu, çok hadis rivayet ettiğini ve Mekke ehlinin kârîi olduğunu söylemiştir. Ahmed, “sika” olduğunu ve Sendel'in kardeşi olduğunu zikretmiştir. İbn Ma'in ve Ebû Zür'a ve Ebû Dâvûd, kendisinin “sika” olduğunu zikretmişlerdir. Nesâî “Onda bir beis yoktur” derken, İbn Hiraş “sika, sebt” olduğunu zikretmiştir. İclî de “sika ve Mekkeli” olduğunu belirtmiştir. İbn Hibbân 130/748 senesinde öldüğünü kaydetmiştir. Tirmizî, *el-İlelü'l-kebîr*'de şöyle demiştir: “Buhârî şöyle dedi: “O, sikadır.” Yakup b. Süfyan da aynı şeyi zikretmiştir.¹⁰⁶⁸

Ebû Zerr el-Ğifari (r.a.): Sahabidir. İsmi Cündeb b. Cünâde b. Kays b. Amr b. Mülîl b. Suayr b. Haram b. Affan'dır. Rabaze'de 31/652 veya 32/653 yılında vefat etmiştir.

“Fazla hadis rivayet etmesi sebebiyle Hz. Ömer'in onu birkaç arkadaşıyla birlikte Medine dışına çıkarmadığı da söylenir (İbn Sa'd, II, 336; Ahmed b. Hanbel, *el-İlel*, I, 62). Halka bazı şeyler anlattığı bir sırada bir adamın Ebû Zerr'e yaklaşarak Hz. Osman'ın kendisini bundan menettiğini hatırlatması üzerine, bir kelime de olsa Hz. Peygamber'den duyduklarını anlatmaktan geri durmayacağını söylemesi (Buhârî, “İlim”, 10) onun bu konudaki titizliğini göstermektedir. Bununla beraber Ebû Zerr'in rivayetlerinin en çok yer aldığı Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde tekrarlarıyla birlikte 281 hadisi bulunmaktadır; bu sayı Buhârî ve Müslim'de otuz üçtür. İlmî faaliyetlere yeteri kadar zaman bulamaması ve Hz. Peygamber'in vefatından sonra uzun yıllar yaşamaması, onun rivayetlerinin azlığının başlıca sebeplerini teşkil eder. Ebû Zer'den pek çok sahâbî ve tâbiî rivayette bulunmuştur.

mechul olduğunu söylemiştir. Buhârî, Hakîm b. Ya'lâ'nın kendisinden hadis rivayet ettiğini zikretmiş ve kendisinin araştırılması gerektiğini belirtmiştir. bk. Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, c. 2, s. 369)

¹⁰⁶⁸ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 1, s. 497-498.

Enes b. Mâlik, İbn Abbas, İbn Ömer, Zir b. Hubeyş, Saîd b. Müseyyeb ve Atâ b. Yesâr bunlardan bazılarıdır.”¹⁰⁶⁹

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî, *Kitâbü'l-âsâr*'da Ebû Zer tarîki ile aynı senedle bu hadîsi şu şekilde rivayet etmiştir:

مُحَمَّدٌ قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو حَنِيفَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمِيدُ الْأَعْرَجِ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ
سَلَّمَ عَنِ إِيْتَانِ النِّسَاءِ فِي أَعْجَازِهِنَّ." ¹⁰⁷⁰

Ebû Yusuf, *Kitâbü'l-âsâr*'ında aynı senedle şu şekilde rivayette bulunmuştur:

قَالَ: حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ أَبِي حَنِيفَةَ عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ عَنْ حَمِيدِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ:
إِيْتَانِ النِّسَاءِ فِي مَحَاشِيهِنَّ حَرَامٌ. ¹⁰⁷¹

Buradaki “arkaları” anlamına gelen “meşaşihinne” kelimesi, tahririni yaptığımız hadîsteki “e‘caşihinne” kelimesi ile eş anlamlıdır.

Ebû Yusuf’un El-Asar kitabında muhakkik Ebû'l-Vefa el-Afgani, bu hadîsteki Humeyd el-Arec ile Ebû Zer arasındaki düşen raviyi bularak ve hadîsin inkitamı gidererek bu hadîsi muttasıl duruma çıkarmıştır. Bu ravinin adının **Abbad b. Abdülhamid** denilen bir ravi olduğunu Ebû Hanîfe’nin *Müsned*’lerini toplayan iki hafızdan nakletmiştir. Onlar da Hafız Ebûl Kasım Talha b. Muhammed ile Hafız Ebû Abdillâh Muhammed b. Hüseyin b. Muhammed b. Hüseyin el-Belhi’dir.¹⁰⁷²

Tirmizî, *Sünen*’inde bu babda Ömer, Huzeyme b. Sabit, İbn Abbas ve Ebû Hüreyre tariklerinin geldiğini zikretmiş ve Ali b. Talk tarîki ile şu şekilde rivayette bulunmuştur:

...وَلَا تَأْتُوا النِّسَاءَ فِي أَعْجَازِهِنَّ ...» ¹⁰⁷³

Tirmizî, Ali b. Talk hadîsine “hasen” demiştir.¹⁰⁷⁴

Tirmizî, aynı babın bir başka numaralı hadîsinde de şöyle zikretmiştir:

¹⁰⁶⁹ Abdullah Aydın, “Ebu Zer el-Ğıfari”, DİA, X, 268, İstanbul, 1994. Ayrıntılı bilgi için bk. Adem Sarıtaş, “Ebu Zer el-Ğıfari Hayatı ve Şahsiyeti”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1997.

¹⁰⁷⁰ Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 97. (no: 452)

¹⁰⁷¹ Ebû Yusuf, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 134-135. (no: 615)

¹⁰⁷² Ebû Yusuf, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 134-135. (no: 615)

¹⁰⁷³ Tirmizî, Rada’, 12. (no: 1197)

¹⁰⁷⁴ Tirmizî, Rada’, 12. (no: 1197)

عن علي قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا فسي أحدكم فليتوضأ ولا تأتوا النساء في أعجازهن¹⁰⁷⁵

Elbânî, Ali b. Talk hadîsinin ikinci yarısındaki kısmına sahîh demiştir.¹⁰⁷⁶

İbn Mâce, *Sünen*'inde bu hadîsi Huzeyme b. Sâbit tariki ile şu şekilde rivayet etmiştir;

... (لا تأتوا النساء في أدبارهن)¹⁰⁷⁷

Elbânî bu hadisi sahîh olarak değerlendirmiştir.¹⁰⁷⁸

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*'inde ;

عن علي ﷺ قال : ... ولا تأتوا النساء في أعجازهن وقال مرة في أدبارهن¹⁰⁷⁹

Şuayb Arnavut, hadîsin son kısmının şâhitleriyle sahîh olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁸⁰

Ahmed b. Hanbel'in bir başka cildinde hadîsimiz;

عن خزيمه بن ثابت عن العباسي قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : لا يستحي الله من الحق لا تأتوا النساء في

أعجازهن¹⁰⁸¹

Şuayb Arnavut sahîh li gayrihi demiştir.¹⁰⁸²

Ahmed b. Hanbel ayrıca;

عن عمارة بن خزيمة عن أبيه ان رسول الله صلى الله عليه و سلم قال : ... لا تأتوا النساء في أدبارهن¹⁰⁸³

Şuayb Arnavut, sahîh li gayrihi demiş ve ricaline de sika demiştir.¹⁰⁸⁴

Dârimî, *Sünen*'inde bu hadîsi şu lafızlarla rivayet etmiştir:

سَمِعْتُ خُزَيْمَةَ بْنَ ثَابِتٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ - يَقُولُ : « ... لَا تَأْتُوا النِّسَاءَ فِي أَعْجَازِهِنَّ ».¹⁰⁸⁵

Hüseyin Selim Esed, isnadının ceyyid olduğunu zikretmiştir.¹⁰⁸⁶

Tahavi, *Şerhu Me'âni'l-Âsâr*'da bu hadîsi şu şekilde rivayet etmiştir:

¹⁰⁷⁵ Tirmizî, Rada', 12. (no: 1166)

¹⁰⁷⁶ Tirmizî, Rada', 12. (no: 1166)

¹⁰⁷⁷ İbn Mâce, Nikah, 29. (no: 1924)

¹⁰⁷⁸ İbn Mâce, Nikah, 29. (no: 1924)

¹⁰⁷⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 86. (no: 655)

¹⁰⁸⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 86. (no: 655)

¹⁰⁸¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 213. (no: 21903)

¹⁰⁸² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 213. (no: 21903)

¹⁰⁸³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 219. (no:21907)

¹⁰⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 219.(no:21907)

¹⁰⁸⁵ Dârimî, Nikah, 30. (no: 2213)

¹⁰⁸⁶ Dârimî, Nikah, 30. (no: 2213)

1087 عن علي بن طلق أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال : إن الله لا يستحي من الحق لا تأتوا النساء في أعجازهن

Beyhakî, *Sünenü 'l-kübrâ'* da bu hadîsi şâhit olarak Huzeyme b. Sabit tarîki ile şu şekilde rivayet etmiştir:

قَالَ سَمِعْتُ خُزَيْمَةَ بْنَ ثَابِتٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ - يَقُولُ : « إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ لَا تَأْتُوا النِّسَاءَ فِي أَعْجَازِهِنَّ » .¹⁰⁸⁸

Taberânî, *Mu'cemü 'l-kebîr'* de Huzeyme b. Sâbit tarîki ile şu şekilde zikretmiştir:

1089 عن خزيمه بن ثابت الأنصاري سمع نبي الله صلى الله عليه و سلم يقول : لا تأتوا النساء في أعجازهن

Taberânî, *Mu'cemü 'l-evsat'* ta,

1090 عن خزيمه بن ثابت الخطمي أنه سمع رسول الله يقول : إن الله لا يستحي من الحق لا تأتوا النساء في أعجازهن

İbn Ebî Şeybe, *Musannef*'inde;

عَنْ عَلِيِّ بْنِ طَلْقٍ ، قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ : إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ ، لَا تَأْتُوا النِّسَاءَ فِي أَعْجَازِهِنَّ ، أَوْ قَالَ : فِي أَدْبَارِهِنَّ .¹⁰⁹¹

İshak b. Râhûye, *Müsned*'inde de Ümmü Seleme hadîsi manen rivayet edilmiştir.¹⁰⁹²

Nesâî, *Sünenü 'n-Nesâî el-Kübra'* da;

1093 عن خزيمه بن ثابت عن النبي صلى الله عليه و سلم قال : إتيان النساء في أدبارهن حرام

Nesâî, *Sünenü 'n-Nesâî el-Kübra'* da;

قال سمعت خزيمه بن ثابت يقول سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول : إن الله لا يستحي من الحق لا تأتوا النساء في

1094 أعجازهن

İbn Hibbân, *Sahîh*'inde

¹⁰⁸⁷ Tahâvî, *Şerhu me'ân 'il-âsâr*, c. 3, s. 45.

¹⁰⁸⁸ Beyhakî, *Sünenü 'l-kübrâ'*, c.7, s. 196. (no: 14496)

¹⁰⁸⁹ Taberânî, *Mu'cemü 'l-kebîr*, c. 4, s. 89. (no: 3741)

¹⁰⁹⁰ Taberânî, *Mu'cemü 'l-evsat*, c. 1, s. 295. (no: 977)

¹⁰⁹¹ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, c. 4, s. 251. (no: 17069)

¹⁰⁹² İshak b. Râhûye, *Müsned*, 4/95. (no: 49-1863)

¹⁰⁹³ Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî (ö. 303/915), *Sünenü 'n Nesâî el-kübra*, thk. Abdülğaffar Süleyman el-Bindari ve Seyyid Gûsrevi Hasan, Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l İlmiyye, 1991. c. 5, s. 319. (no: 8995)

¹⁰⁹⁴ Nesâî, *Sünenü 'n Nesâî el-kübra*, c. 5, s. 317. (no: 8986)

أن خزيمه بن ثابت الخطي حدثه أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال : (إن الله لا يستحي من الحق لا تأتوا النساء في أعجازهن)¹⁰⁹⁵

Şuayb Arnavut, bu hadîsin sahîh olduğunu zikretmiştir.¹⁰⁹⁶

Hadis sika olan Humeyd b. Kays el-A'rec tarafından mürsel olarak rivayet edilmiştir. Ebû Yusuf'un Asar'ında düşen ravinin Abbad b. Abdilhamid olduğunu gözlemledik. Hadis mürsel olmakla birlikte sahîh olarak gelen şahitlerle desteklenmiştir.

47.HADİS

(الحديث السابع والأربعون): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن حماد عن ابراهيم عن عبد الله بن مسعود رضی الله عنهما أن امرأة أتته فقالت: "يا أبا عبد الرحمن! ان زوجي مات عني و لم يدخل بي و لم يفرض لي صداقا." فلم يدر عبد الله ما يجيبها به فمكث يردد لها شهراً ثم قال: "ما سمعت من رسول الله في ذلك شيئا و سأجتهد برأيي فإن أصبت فمن الله و إن أخطيء فمن قبل رأيي." ثم قال: "أرى أن لها صداق مثلها من نساءها لا وكس و لا شطط و أن لها الميراث و عليها العدة." فقال بعض القوم: "والذي يخلف به لقد قضيت فيها بقضاء رسول الله صلى الله عليه و سلم في بروع بنت واشق الأشجعة." قال: "ففرح عبد الله فرحة ما فرح مثلها منذ أسلم بموافقة رسول الله صلى الله عليه و سلم في شيء لم يسمعه منه."

(Kırk yedinci hadis): Aynı senedle Lü'lûî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Hammâd'dan, O da İbrahim'den, o da Abdullah b. Mesud (r.a.)'dan şöyle dediğini tahdis etti: "Kendisine gelen bir kadın şöyle dedi: "Ey Ebû Abdurrahman! Şüphesiz ki eşim benim nikahımdayken öldü, benimle gerdeğe girmedi bana mehir vermedi." Abdullah ona ne cevap vereceğini bilemedi ve bir ay boyunca kadına cevap vermeden bekledi. Sonra şöyle dedi:

¹⁰⁹⁵ İbn Hibbân, *Sahihu İbn Hibbân*, 9/512. (no: 4198)

¹⁰⁹⁶ İbn Hibbân, *Sahihu İbn Hibbân*, 9/512. (no: 4198)

“Bu konu hakkında Rasulullah (s.a.v.)’den herhangi bir şey işitmedim. Kendi görüşümle icthad edeceğim. Şayet icthadımda isabet edersem Allah’tandır, hata edersem bendendir.” Sonra Abdullah b. Mesud şöyle dedi: “O kadın için ne eksik ne fazla kendisi gibi olan kadınların mehri, kocasından alacağı mirası ve beklemesi gereken iddeti vardır.” Bunun üzerine kavimden birisi şöyle dedi: “Kendisine yemin edilene yemin olsun ki sen Rasulullah (s.a.v.)’in Eşca’ kabilesinden Vaşık’ın kızı Birva’ hakkında verdiği hükümle hüküm verdin.” Ravi şöyle dedi: “Bunun üzerine Abdullah öyle bir sevindi ki, daha önce kendisinden işitmediği bir şey hakkında Rasulullah (s.a.v.) ile muvafakat etmesi üzerine Müslüman olduğundan beri bunun gibi bir sevinç yaşamamıştı.”

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Senedde yer alan ravilerden Hammâd ve İbrahim’i 5. hadîste incelemiştik. Abdullah b. Mesud için bk. 13. hadis.

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Ebû Dâvûd, *Sünen*’inde bu hadîsi Abdullah b. Mesud tarîki ile şu şekilde rivayet etmiş ve sonunda sükut etmiştir:

قَالَ فَإِنِّي أَقُولُ فِيهَا إِنَّ لَهَا صَدَاقًا كَصَدَاقِ نِسَائِهَا لَا وَكَسَ وَلَا شَطَطَ وَإِنَّ لَهَا الْمِيرَاثَ وَعَلَيْهَا الْعِدَّةُ فَإِنَّ يَكُ صَوَابًا فَمِنَ اللَّهِ وَإِنْ يَكُنْ خَطَأً فَمِنِّي وَمِنَ الشَّيْطَانِ وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ بَرِيَانٌ.

فَقَامَ نَاسٌ مِنْ أَشْجَعِ فِيهِمُ الْجُرَاحُ وَأَبُو سَتَانٍ فَقَالُوا يَا ابْنَ مَسْعُودٍ نَحْنُ نَشْهَدُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ - قَضَاهَا فِينَا فِي بَرُوعِ بِنْتِ وَاشِقِ وَإِنَّ زَوْجَهَا هَالِكٌ بِنِ مَرَّةٍ الْأَشْجَعِيُّ كَمَا قَضَيْتَ.

قَالَ فَفَرِحَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ فَرَحًا شَدِيدًا حِينَ وَافَقَ قَضَاؤُهُ قَضَاءَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ -¹⁰⁹⁷

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹⁰⁹⁸

Tirmizî, *Sünen*’inde İbn Mesud tarîki ile gelen bu hadîsin “hasen sahih” olduğunu söylemiş ve bu hadîsi şu şekilde rivayet etmiştir:

¹⁰⁹⁷ Ebû Dâvûd, Nikah, 32. (no: 2116)

¹⁰⁹⁸ Ebû Dâvûd, Nikah, 32. (no: 2118)

عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ رَجُلٍ تَزَوَّجَ امْرَأَةً وَلَمْ يَفْرِضْ لَهَا صَدَاقًا وَلَمْ يَدْخُلْ بِهَا حَتَّى مَاتَ فَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ لَهَا مِثْلُ صَدَاقِ نِسَائِهَا لَا وَكَسَ وَلَا شَطَطَ وَعَلَيْهَا الْعِدَّةُ وَلَهَا الْمِيرَاثُ فَقَامَ مَعْقِلُ بْنُ سِنَانَ الْأَشْجَعِيُّ فَقَالَ قَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَرُوعِ بِنْتِ وَاشِقِ امْرَأَةً مِثْلَ الَّذِي قَضَيْتَ فَفَرَّخَ بِهَا ابْنُ مَسْعُودٍ¹⁰⁹⁹

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹¹⁰⁰ Görüldüğü üzere çok yakın lafızlarla bu hadis rivayet edilmiştir. Ancak tahricini yaptığımız hadiste, olayı yaşayan kadın, İbn Mesud'a gelerek kendi dilinden aktarırken, Tirmizi'nin bu rivayetinde hanımı şu durumda olan bir adam hakkında İbn Mesud'a soruldu, şeklinde gaib sîgası ile rivayet edilmiştir.

Nesâî, *Sünen*'inde bu hadîsi;

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّهُ أَتَاهُ قَوْمٌ فَقَالُوا إِنَّ رَجُلًا مِمَّنَّا تَزَوَّجَ امْرَأَةً وَلَمْ يَفْرِضْ لَهَا صَدَاقًا وَلَمْ يَجْمَعْهَا إِلَيْهِ حَتَّى مَاتَ فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ مَا سَأَلْتُ مِنْذُ فَارَقْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَشَدَّ عَلَيَّ مِنْ هَذِهِ فَأَتَاوَا غَيْرِي فَاخْتَلَفُوا إِلَيْهِ فِيهَا شَهْرًا ثُمَّ قَالُوا لَهُ فِي آخِرِ ذَلِكَ مَنْ نَسَأَلُ إِنْ لَمْ نَسَأَلْكَ وَأَنْتَ مِنْ جَلَّةِ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهَذَا الْبَلَدِ وَلَا نَجِدُ غَيْرَكَ قَالَ سَأَفُؤَلُ فِيهَا بِجَهْدِ رَأْيِي فَإِنْ كَانَ صَوَابًا فَمِنَ اللَّهِ وَخَدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَإِنْ كَانَ خَطَأً فَمِنِّي وَمِنَ الشَّيْطَانِ وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ مِنْهُ بُرَاءٌ أَرَى أَنْ أَجْعَلَ لَهَا صَدَاقَ نِسَائِهَا لَا وَكَسَ وَلَا شَطَطَ وَلَهَا الْمِيرَاثُ وَعَلَيْهَا الْعِدَّةُ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا قَالَ وَذَلِكَ بِسَمْعِ أَنَسٍ مِنْ أَشْجَعٍ فَقَامُوا فَقَالُوا نَشْهَدُ أَنَّكَ قَضَيْتَ بِمَا قَضَى بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي امْرَأَةٍ مِمَّنَّا يُقَالُ لَهَا بَرُوعُ بِنْتُ وَاشِقِ قَالَ فَمَا رَأَيْتَ عَبْدُ اللَّهِ فَرَّخَ فَرَّحَةً يَوْمَئِذٍ إِلَّا بِإِسْلَامِهِ¹¹⁰¹

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹¹⁰²

İbn Mâce, *Sünen*'inde;

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ رَجُلٍ تَزَوَّجَ امْرَأَةً فَمَاتَ عَنْهَا وَلَمْ يَدْخُلْ بِهَا وَلَمْ يَفْرِضْ لَهَا قَالَ فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ لَهَا الصَّدَاقُ وَلَهَا الْمِيرَاثُ وَعَلَيْهَا الْعِدَّةُ فَقَالَ مَعْقِلُ بْنُ سِنَانَ الْأَشْجَعِيُّ شَهِدْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى فِي بَرُوعِ بِنْتِ وَاشِقِ بِمِثْلِ ذَلِكَ¹¹⁰³

Elbânî buna sahih demiştir.¹¹⁰⁴

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*'inde hadîsi Abdullah b. Mesud tarîki ile şu şekilde rivayet etmiştir:

عن عبد الله بن عتبة بن مسعود انه قال : اختلفوا إلى بن مسعود في ذلك شهرا أو قريبا من ذلك فقالوا لا بد من ان تقول فيها قال فإني أقضي لها مثل صدقة امرأة من نساءها لا وكس ولا شطط ولها الميراث وعليها العدة فإن يك صوابا فمن الله عز و جل وان يكن خطأ فمني ومن الشيطان والله عز و جل ورسوله بريئان فقام رهط من أشجع فيهم الجراح وأبو سنان فقالوا نشهد أن

¹⁰⁹⁹ Tirmizî, Nikah, 43. (no:1145)

¹¹⁰⁰ Tirmizî, Nikah, 43. (no:1145)

¹¹⁰¹ Nesâî, Nikah, 68. (no:3358)

¹¹⁰² Nesâî, Nikah, 68. (no:3358)

¹¹⁰³ İbn Mâce, Nikah, 18. (no:1891)

¹¹⁰⁴ İbn Mâce, Nikah, 18. (no:1891)

رسول الله صلى الله عليه و سلم قضى في امرأة منا يقال لها بروع بنت واشق بمثل الذي قضيت ففرح بن مسعود بذلك فرحا شديدا حين وافق قوله قضاء رسول الله صلى الله عليه و سلم¹¹⁰⁵

Şuayb Arnavut sahîh demiştir.¹¹⁰⁶

Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî'nin rivayeti ile olan *Muvattau Malik*'te bu hadis, aynı tarik ve sened ile şu lafızlarla rivayet etmiştir:

أخبرنا أبو حنيفة عن حماد عن إبراهيم النخعي : أن رجلا تزوج امرأة ولم يفرض لها صداقا فمات قبل أن يدخل بها فقال عبد الله بن مسعود : لها صداق مثلها من نساءها لا وكس ولا شطط فلما قضى قال فإن يكن صوابا فمن الله وإن يكن خطأ فمني ومن الشيطان والله ورسوله بريان فقال رجل من جلسائه : بلغنا أنه معقل بن سنان الأشجعي وكان من أصحاب رسول الله صلى الله عليه و سلم قضيت - والذي يخلص به - بقضاء رسول الله صلى الله عليه و سلم في بروع بنت واشق الأشجعية قال : ففرح عبد الله فرحة ما فرح قبلها مثلها لموافقة قوله قول رسول الله صلى الله عليه و سلم¹¹⁰⁷

Abdürrezzak b. Hemmam, *Musannef*'inde;

عن إبراهيم عن علقمة قال أتى عبد الله بن مسعود فسئل عن رجل تزوج فلم يفرض لها ولم يمسه حتى مات ففرض هم ثم قال إني أقول فيها برائي فإن كان صوابا فمن الله وإن كان خطأ فمني أرى لها صداق امرأة من نساءها لا وكس ولا شطط وعليها العدة ولها الميراث فقام معقل بن سنان الأشجعي فقال أشهد لقضيت فيها بقضاء رسول الله صلى الله عليه و سلم في بروع ابنة واشق امرأة من بني رؤاس من بني عامر بن رؤاس بن صعصعة وبه يأخذ سفيان¹¹⁰⁸

Hâkim, *Müstedrek*'inde;

عن علقمة بن قيس : أن قوما أتوا عبد الله بن مسعود رضي الله عنه فقالوا له : إن رجلا منا تزوج امرأة و لم يفرض لها صداقا و لم يجمعها إليه حتى مات فقال لهم عبد الله : ما سئلت عن شيء منذ فارقت رسول الله صلى الله عليه و سلم أشد علي من هذه فأتوا غيري قالوا : فاختلفوا إليه فيها شهرا ثم قالوا له في آخر ذلك من نسأل إذا لم نسألك و أنت آخيت أصحاب محمد صلى الله عليه و سلم في هذا البلد و لا نجد غيرك فقال : سأقول فيها بجهد رأيي فإن كان صوابا فمن الله وحده لا شريك له و إن كان خطأ فمني و الله و رسوله منه بريء أرى أن أجعل لها صداقا كصداق نساءها لا وكس و لا شطط و لها الميراث و عليها العدة أربعة أشهر و عشرا قال : و ذلك يسمع أناس من أشجع فقاموا : نشهد أنك قضيت بمثل الذي قضى به رسول الله صلى الله عليه و سلم في امرأة منا يقال لها بروع بنت واشق قال : فما روي عبد الله فرح بشيء ما فرح يومئذ إلا بإسلامه ثم قال : اللهم إن كان صوابا فمناك وحدك لا شريك لك و إن كان خطأ فمني و من الشيطان و الله و رسوله منه بريء

¹¹⁰⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 447. (no:4276)

¹¹⁰⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 447. (no:4276)

¹¹⁰⁷ Muvatta', Nikâh, 14. (no: 543)

¹¹⁰⁸ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, c. 6, s. 294. (10898)

Zehebî, Müslim'in şartına göre sahîh olduğunu zikretmiştir.¹¹¹⁰

Hâkim, *Müstedrek*'te ayrıca;

عن مسروق بن عبد الله رضي الله عنه : في رجل تزوج امرأة فمات و لم يدخل بها و لم يفرض لها فقال : لها الصداق كاملا و عليها العدة و لها الميراث فقام معقل بن سنان فقال : شهدت رسول الله صلى الله عليه و سلم قضى به في بروع بنت واشق رضي الله عنه¹¹¹¹

Zehebî, Şeyhayn'ın şartına göre sahîh demiştir.¹¹¹²

Ebû Yusuf,¹¹¹³ bu hadisi benzer lafızlarla rivayet etmiştir.

Dârimî, *Sünen*'inde;

عَنْ عَلْقَمَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ فِي رَجُلٍ تَزَوَّجَ امْرَأَةً وَلَمْ يَكُنْ فَرَضَ لَهَا شَيْئًا وَلَمْ يَدْخُلْ بِهَا وَمَاتَ عَنْهَا قَالَ فِيهَا : لَهَا صَدَاقٌ نِسَائِهَا وَعَلَيْهَا الْعِدَّةُ وَلَهَا الْمِيرَاثُ. قَالَ مَعْقِلُ الْأَشْجَعِيُّ : قَضَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ - فِي بَرُوعَ بِنْتِ وَاشِقٍ - امْرَأَةً مِنْ بَنِي رُوَاسٍ - بِمِثْلِ مَا قَضَيْتَ. قَالَ : فَفَرَّحَ بِذَلِكَ. قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ : وَسُقْيَانُ يَأْخُذُ بِهَذَا.¹¹¹⁴

Hüseyin Selim Esed, isnadının sahih olduğunu zikretmiştir.¹¹¹⁵

İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'inde de;

عَنْ عَلْقَمَةَ قَالَ : جَاءَ رَجُلٌ إِلَى ابْنِ مَسْعُودٍ فَقَالَ : إِنَّ رَجُلًا مَنَّا تَزَوَّجَ امْرَأَةً وَلَمْ يَفْرَضْ لَهَا وَلَمْ يُجَامِعْهَا حَتَّى مَاتَ ، فَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ : مَا سَأَلْتُ عَنْ شَيْءٍ مُنْذُ فَارَقْتُ النَّبِيَّ ﷺ أَشَدَّ عَلَيَّ مِنْ هَذَا ، قَالَ : فَتَرَدَّدَ فِيهَا شَهْرًا فَقَالَ : سَأَقُولُ فِيهَا بِرَأْيِي ، فَإِنْ كَانَ صَوَابًا فَمِنْ اللَّهِ ، وَإِنْ كَانَ خَطَأً فَمِنِّي وَالشَّيْطَانِ ، أَرَى أَنَّ لَهَا مَهْرَ نِسَائِهَا لَا وَكَسَ ، وَلَا شَطَطَ ، وَلَهَا الْمِيرَاثُ ، وَعَلَيْهَا عِدَّةُ الْمُتَوَفَّى عَنْهَا زَوْجِهَا ، فَقَامَ نَاسٌ مِنْ أَشْجَعٍ فَقَالُوا : نَشْهَدُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَضَى بِمِثْلِ الَّذِي قَضَيْتَ فِي امْرَأَةٍ مَنَّا يُقَالُ لَهَا بَرُوعُ ابْنَةُ وَاشِقِ ، قَالَ فَمَا رَأَيْتَ ابْنَ مَسْعُودٍ فَرِحَ كَمَا فَرِحَ يَوْمَئِذٍ.¹¹¹⁶

Bu hadis, sika olan İbrahim en-Neha'î tarafından mürsel olarak rivayet edilmekle birlikte aynı senedle ve inkıtasız olarak arada düşen El-Esved (İbrahim Neha'î'nin dayısı) zikredilerek kaynaklarda sahih olarak yer almıştır.

¹¹⁰⁹ Hâkim, *el-Müstedrek*, c. 2, s. 196. (no:2737)

¹¹¹⁰ Hâkim, *el-Müstedrek*, c. 2, s. 196. (no:2737)

¹¹¹¹ Hâkim, *el-Müstedrek*, c. 2, s. 197. (no: 2738)

¹¹¹² Hâkim, *el-Müstedrek*, c. 2, s. 197. (no: 2738)

¹¹¹³ Ebû Yusuf, *Kitâbu 'l-âsâr*, s. 132. (no: 607)

¹¹¹⁴ Dârimî, *Nikah*, 47. (no: 2246)

¹¹¹⁵ Dârimî, *Nikah*, 47. (no: 2246)

¹¹¹⁶ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, c. 10, s. 166. (no:29680)

48.HADİS

(الحديث الثامن والأربعون): و به قال: حدثنا أبو حنيفة عن حماد عن ابراهيم عن عائشة رضی اللہ عنہا قالت: "خيرها رسول الله صلى الله عليه و سلم فلم يعد ذلك طلاقا ."

(Kırk sekizinci hadis): Aynı senedle Lü'lüî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Hammâd'dan, o da İbrahim'den, o da Âişe radiyallahu anha'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Rasulullah (s.a.v.) onu serbest bıraktı ve bunu talak saymadı." (Rasulullah hanımlarını kendisinden boşanıp boşanmamaları konusunda serbest bıraktı. Hanımlarının hiçbirinin boşanmak istememesi üzerine de bunu talak saymadı.)

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Senedde geçen ravilerden Hammâd ve İbrahim'i 5. hadîste ele almıştık. Âişe için bk. 6. hadis.

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Söz konusu hadîsin siyak ve sibakını göz önüne alırsak Buhârî'nin Âişe tarîki ile naklettiği şu hadîsi vermemiz, hadîsin anlaşılmasında önem taşıyacaktır:

قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ - ﷺ - قَالَتْ لَمَّا أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ - ﷺ - بِتَخْيِيرِ أَزْوَاجِهِ بَدَأَ بِي فَقَالَ «إِنِّي ذَاكِرٌ لَكَ أَمْرًا فَلَا عَلَيْكَ أَنْ لَا تَعْجَلِي حَتَّى تَسْتَأْمِرِي أَبِيكَ». قَالَتْ وَقَدْ عَلِمَ أَنَّ أَبِيَّ لَمْ يَكُنْ يَأْمُرَانِي بِفِرَاقِهِ، قَالَتْ ثُمَّ قَالَ «إِنَّ اللَّهَ جَلَّ تَنَاوُهُ قَالَ (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ إِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا) إِلَى (أَجْرًا عَظِيمًا) ». قَالَتْ فَقُلْتُ فَفِي أَيِّ هَذَا أَسْتَأْمِرُ أَبِيَّ فَإِنِّي أُرِيدُ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالِدَارَ الْآخِرَةَ، قَالَتْ ثُمَّ فَعَلَ أَزْوَاجَ النَّبِيِّ - ﷺ - - مِثْلَ مَا فَعَلْتُ. ¹¹¹⁷

Aynı şekilde Müslim de bu hadîsi ayrıntıları ile birlikte şu şekilde rivayet etmiştir:

أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ أَنَّ عَائِشَةَ قَالَتْ لَمَّا أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ - ﷺ - بِتَخْيِيرِ أَزْوَاجِهِ بَدَأَ بِي فَقَالَ «إِنِّي ذَاكِرٌ لَكَ أَمْرًا فَلَا عَلَيْكَ أَنْ لَا تَعْجَلِي حَتَّى تَسْتَأْمِرِي أَبِيكَ». قَالَتْ قَدْ عَلِمَ أَنَّ أَبِيَّ لَمْ يَكُنْ لِيَأْمُرَانِي بِفِرَاقِهِ قَالَتْ ثُمَّ قَالَ «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ

¹¹¹⁷ Buhârî, Tefsîru'l-Kur'ân, (Suretü'l-Ahzâb), 5.

وَجَاءَ قَالَ (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأَزْوَاجِكُمْ إِن كُنْتُمْ تُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعِكُنَّ وَأَسْرِحُكُمْ سَرَاحًا جَمِيلًا وَإِن كُنْتُمْ تُرِيدُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالذَّارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا) قَالَتْ فَقُلْتُ فِي أَبِي هَذَا اسْتَأْمُرُ أَبِي بَدْرَةَ فَإِنِّي أُرِيدُ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالذَّارَ الْآخِرَةَ. قَالَتْ ثُمَّ فَعَلَ أَزْوَاجَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ - مِثْلَ مَا فَعَلْتُ. ¹¹¹⁸

Buhârî, *Sahîh*'inde şu şekilde rivayet etmiştir:

عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ خَيْرَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ - فَاخْتَرْنَا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ، فَلَمْ يَعْذُ ذَلِكَ عَلَيْنَا شَيْئًا . ¹¹¹⁹

Müslim, *Sahîh*'inde ;

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ

خَيْرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاخْتَرْنَاهُ فَلَمْ يَعْذُهُ طَلَاقًا ¹¹²⁰

Ebû Dâvûd, *Sünen*'inde bu hadîsi şu şekilde rivayet edip sonunda sükut etmiştir:

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ

خَيْرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاخْتَرْنَاهُ فَلَمْ يَعْذُ ذَلِكَ شَيْئًا ¹¹²¹

Elbânî bu hadîsi sahih olarak değerlendirmiştir. ¹¹²²

Tirmizî, *Sünen*'inde;

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ خَيْرَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ - فَاخْتَرْنَاهُ أَفْكَانَ طَلَاقًا ¹¹²³

Elbânî bu hadîsi sahih olarak değerlendirmiştir. ¹¹²⁴

Tirmizî, bu hadîsin “hasen sahîh” olduğunu zikretmiştir. ¹¹²⁵

Nesâî, *Sünen*'inde;

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ خَيْرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاخْتَرْنَاهُ فَلَمْ يَكُنْ طَلَاقًا ¹¹²⁶

Elbânî bu hadîsi sahih olarak değerlendirmiştir. ¹¹²⁷

İbn Mâce, *Sünen*'inde ;

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ

خَيْرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاخْتَرْنَاهُ فَلَمْ نَرَهُ شَيْئًا ¹¹²⁸

¹¹¹⁸ Müslim, Talak, 4. (no: 22-1475)

¹¹¹⁹ Buhârî, Talak, 5.

¹¹²⁰ Müslim, Talak, 4. (no: 28-1477)

¹¹²¹ Ebû Dâvûd, Talak, 12. (no: 2203)

¹¹²² Ebû Dâvûd, Talak, 12. (no:2205)

¹¹²³ Tirmizî, Talak, 4. (no: 1179)

¹¹²⁴ Tirmizî, Talak, 4. (no: 1179)

¹¹²⁵ Tirmizî, Talak, 4. (no: 1179)

¹¹²⁶ Nesâî, Nikah, 2. (no: 3203)

¹¹²⁷ Nesâî, Nikah, 2. (no: 3203)

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹¹²⁹

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*'inde;

1130

عن عائشة قالت : خيرنا رسول الله صلى الله عليه و سلم فاخترناه ولم يعددها علينا شيئاً

Şuayb Arnavut isnadının Şeyhayn'ın şartına göre sahih olduğunu söylemiştir.¹¹³¹

Abdürrezzak b. Hemmam, *Musannef*'inde;

قالت عائشة قد خيرنا رسول الله صلى الله عليه و سلم فاخترنا الله ورسوله فلم يعد ذلك طلاقاً قال معمر وأخبرني من سمع الحسن

1132

يقول إنما خيرهن رسول الله صلى الله عليه و سلم بين الدنيا والآخرة ولم يخيرهن في الطلاق

Bu hadîs, sika bir tabîi olan İbrahim Neha'î'den mürsel olarak rivayet edilmekle birlikte şahitleri ile sahih olarak desteklenmiştir.

49.HADİS

(الحديث التاسع والأربعون): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن يحيى بن الحارث التميمي عن أبي

ماجد الحنفى عن عبد الله بن مسعود رضى الله عنه : ان رجلا أتاه بابتن اخ له نشوان قد ذهب

عقله فأمر به عبد الله فحبس حتى إذا صحا دعا بسوط فقطع ثمرته ثم دق طرفه ثم دعا جلاداً

فقال: "إجلده و أوجع فى جلدك و لا تبد ضبعيك ." و أقبل عبد الله يعد حتى إذا كمل ثمانين

جلدة خلى سبيله. فقال الرجل: "يا أبا عبد الرحمن! اما والله انه لابن أخى و مالى من ولد غيره."

فقال عبد الله: "بئس العم وال يتيم كنت ما أحسنت أدبه صغيراً و لا سترت عليه كبيراً." ثم أنشأ

عبد الله يحدثنا فقال: "إن أول حد أقيم فى الإسلام لسارق أتى به النبى صلى الله عليه و سلم فلما

أن قامت عليه البينة قال: "انطلقوا به فاقطعوه ." فلما انطلق به ليقطع نظر الى وجه رسول الله

¹¹²⁸ İbn Mâce, Talak, 20. (no:2052)

¹¹²⁹ İbn Mâce, Talak, 20. (no:2052)

¹¹³⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 47. (no: 24254) Ayrıca bk. 6/45, 6/170, 6/185, 6/202, 6/205, 6/2309, 6/240, 6/263.

¹¹³¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 47. (no: 24254)

¹¹³² Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, c. 7, s. 11.

صلى الله عليه و سلم كأنما أسفى¹¹³³ فيه الرماد فقال له بعض جلسائه : "يا رسول الله! لكأن

هذا اشتد عليك . " فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم: "و ما لى لا يشتد على أن تكونوا

أعوان الشيطان على أخيكم المسلم." قالوا : "فلو خليت سبيله يا رسول الله!" قال: "أ فلا كان

هذا قبل أن تأتونى به, فإن الامام إذا انتهى اليه حد فليس ينبغى له أن يعطله حتى يقيمه." ثم تلا

هذه الآية " وليعفوا وليصفحوا ألا تحبون أن يغفر الله لكم و الله غفور رحيم " .

(Kırk dokuzuncu hadis): Aynı senedle Lü'lüî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Yahya b. El-Haris et-Temimi'den, o da Ebû Macid el-Hanefi'den, o da Abdullah b. Mesud (r.a.)'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Bir adam yanında sarhoş olan kardeşinin oğlunu (yiğeni) kendisine getirdi. Aklı gitmişti (yerinde değildi). Bunun üzerine Abdullah onun ayılıncaya kadar hapse atılmasını emretti. Sarhoş ayılınca Abdullah b. Mesud (Kufe kadısı olarak) bir değnek, sopa istedi. Ardından sopanın üzerindeki meyveleri kesti. Sonra sopanın etrafını inceltti ve sonra da sopa vurarak adamı çağırdı ve şöyle dedi: "Ona sopa vur, sopan acıtsın, pazılarımı açığa çıkarma." Abdullah saymaya başladı. Sekseninci sopa tamamlanınca onu yoluna bıraktı. Adam(sarhoşun amcası) şöyle dedi: "Ey Ebû Abdurrahman! Vallahi de o benim kardeşimin oğludur ve benim ondan başka çocuğum yok." Abdullah şöyle dedi: "Yetime bakan ne kötü bir amcasın! Küçükken onu güzelce terbiye etmedin, büyükken de suçunu örtmedin." Sonra Abdullah şöyle diyerek bize anlatmaya başladı: "Şüphesiz ki islamda uygulanan ilk had, Nebî (s.a.v.)'e getirilen bir hırsızla ilgilidir. Hırsızlığa dair bir delil gelince Rasulullah (s.a.v.) şöyle dedi: "Onu götürün ve (sağ elini) kesin." Kesmek için götürülünce Rasulullah (s.a.v.)'in yüzüne bakıldı. Sanki yüzüne toztoprak saçılmış gibiydi. Rasulullah (s.a.v.)'in yanındakilerden biri şöyle dedi: "Ey Allah'ın Rasulü! Sanki bu durum sana ağır geldi." Rasulullah (s.a.v.) şöyle dedi: "Müslüman kardeşinize karşı sizin şeytanın yardımcıları olmanız bana nasıl ağır gelmez?" Şöyle dediler: "Serbest bıraksaydın ey Allah'ın Rasulü!" Rasulullah (s.a.v.) de şöyle dedi: "Bu siz onu bana getirmeden önce olmalı değil miydi? Şüphesiz ki imama

¹¹³³ (Bu fiil Sufî ve Asfî الرماد بمعنى ذره و هنا على صيغة المجهول و بالياء فى الأصل و عند ابن الاثير بالتضعيف (ز). Sufîye veya üsfîye şeklinde meçhul okunur. İbnü'l-Esir'e göre şeddeli süffîye şeklinde okunur. Manası tozu, kül saçmak, savurmak anlamlarına gelir.) (Zahidü'l-Kevseri böyle dedi.)

bir had eriştiği zaman haddi uygulayana kadar onu yapmaması caiz değildir.”
 Sonra Rasulullah (s.a.v.) bu ayeti okudu: “Onlar affetsinler, vazgeçip iyi muamelede bulunsunlar. Allah’ın sizi bağışlamasını arzu etmez misiniz? Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”¹¹³⁴

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Yahya b. El-Hâris et-Temîmî: Tam adı Yahya b. Abdillâh b. El-Hâris el-Cabir’dir. El-Mücebber et-Teymî el-Bekrî de denilir. Ahmed b. Hanbel, kendisi hakkında “beis olmadığını” söylerken, Yahya b. Ma’în “daifu’l-hadis” olarak zikretmiştir. Dârekutnî, kendisine itibar edilip, hadislerine itibar edilemeyeceğini zikretmiştir. İclî, hadîsinin yazılabileceğini, ancak kavî olmadığını söylemiştir. Ebû Hâtim ve Nesâî, kendisini “zayıf” olarak zikretmiştir. İbn Adî ise onda bir beis olmadığını umduğunu söylemiştir. Ebû Mâcide kendisinden hadis dinlemiştir.¹¹³⁵ İbn Hacer, kendisine “leyyinü’l-hadis”¹¹³⁶ derken, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce’nin, kendisinin hadîsini *Sünen*’lerinde zikrettiğini belirtmiştir. İbn Hacer, kendisini 6. tabakaya dahil etmiş ve leyyinü’l-hadis olduğunu zikretmiştir.¹¹³⁷

Ebû Mâcid el-Hanefî: Tam adı Ebû Mâcid el-Hanefî el-İclî el-Kûfî’dir. Kendisine “Ebû Mâcide” denilir. Ebû Hâtim, İsmînin Â’îz b. Nadle’ olduğunu söylemiştir. Cenazenin taşınması hakkında İbn Mesud’dan hadis işittir. Yahya el-Cabir ve Nesâî kendisini “münkerü’l-hadis” olarak zikretmiştir. Tirmizî ve Dârekutnî, “mechul”¹¹³⁸ olduğunu zikretmiştir. Ukaylî, Ahmed b. Hanbel’in kendisi hakkında “mechul” dediğini zikretmiştir. Ali b. El-Medînî de, Yahya el-Cabir’dan başkasının onun hadislerini rivayet etmediğini ve onun münker hadis dışında hadîsinin de olduğunu belirtmiştir.¹¹³⁹ İbn Hacer, kendisine “mechulün” demiş, İbn Mesud’dan hadis rivayet ettiğini ve kendisinden de Yahya el-Cabir’dan başkasının

¹¹³⁴ Nûr, 22.

¹¹³⁵ İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, c. 4, s. 368.

¹¹³⁶ 1. Irâkî’ye göre cerhin 5., İbn Hacer’e göre 6., Sehâvî’ye göre 6. Mertebede bulunan bir râvî hakkında kullanılan bir sîga. 2. Rivayet etmiş olduğu hadisler az olmakla beraber bu hadisler arasında onun hadîsinin terk edilmesine sebep olacak kadar zayıf olanlar da bulunan râvî. (Aydınli, *Istilahlar*, s. 89).

¹¹³⁷ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, s. 592. (no: 7581)

¹¹³⁸ Hadis öğrenimiyle şöhret kazanmamış veya âlimler tarafından ilim talebesi olarak tanınmamış ve hadisi sadece tek bir râvî yoluyla gelen kimse. (Aydınli, *Istilahlar*, s. 94).

¹¹³⁹ İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, c. 4, s. 579-580.

rivayet etmediğini söylemiştir. 2. tabakadandır. Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce *Sünen*'lerinde kendisinin hadîsine yer vermiştir.¹¹⁴⁰

Abdullah b. Mesud (r.a.): Sahabidir. Bk. 13. hadis.

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Bu hadîs, çok benzer lafızlarla Harisî'nin rivayet ettiği *Şerhu Müsnedi Ebî Hanîfe*'de¹¹⁴¹ rivayet edilmiştir.

Abdürrezzak b. Hemmam, *Musannef*'inde bu hadîsi Abdullah b. Mesud tarîki ile ve aynı senedle şu şekilde rivayet etmiştir:

عن يحيى بن عبد الله التيمي عن أبي ماجد الحنفي أن بن مسعود أتاه رجل بابن أخيه وهو سكران فقال إني وجدت هذا سكران يا أبا عبد الرحمن فقال ترتروه ومزمروه واستنكوهو فترتروه ومزمروه واستنكوهو فوجدوا منه ريح شراب فأمر به عبد الله إلى السجن ثم أخرجه من الغد ثم أر بسوط فدقت ثمرته حتى آضت له محففة يعني صارت قال ثم قال للجناد اضرب يدك وأعط كل عضو حقه قال فضربه عبد الله ضربا غير مبرح وأوجعه قال قلت يا ابا ماجد ما المبرح قال ضرب الأمر قال فما قوله ارجع يدك قال لا يتمنى قال يعني يتمطى ولا يرى إبطه قال فأقامه في قباء وسراويل قال ثم قال بئس لعمر الله والي اليتيم هذا ما أدبت فأحسن الألب ولا سترت الخربة قال يا ابا عبد الرحمن إنه لابن أخي وإني لأجد له من اللوعة يعني الشفقة ما أجد لولدي ولكن لم آله فقال عبد الله إن الله عفو يحب العفو وإنه لا ينبغي لوال أن يؤتى بجد إلا أقامه ثم أنشأ عبد الله يحدث عن النبي صلى الله عليه و سلم فقال أول رجل قطع من المسلمين رجل من الأنصار أو في النصر أتي به رسول الله صلى الله عليه و سلم فكأنما اسف في وجه رسول الله صلى الله عليه و سلم رمادا يعني ذر عليه رماد فقالوا يا رسول الله كأن هذا شق عليك فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم وما يمنعي وأنتم أعوان الشيطان على أخيكم إن الله عفو يحب العفو وإنه لا ينبغي لوال أن يؤتى بجد إلا أقامه ثم قرأ

وليعفوا وليصفحوا¹¹⁴²

Görüldüğü gibi yukarıda Abdürrezzak b. Hemmam'ın rivayet ettiği bu hadis, çok benzer lafızlarla ve ilk bölümde bahsedilen kıssaya da yer verilerek rivayet edilmiştir. Bazı kısımları hadisimizde rivayet edilen ifadelerden daha ayrıntılı ziyadeler içerir. Bunlardan tahririni yaptığımız hadiste yer almayıp burada rivayet edilen “tertirûhu” fiili, emir sîgası ile gelen ve “onu (sarhoşu) sallayınız.” anlamında

¹¹⁴⁰ İbn Hacer, *Takrîbü 't-Tehzîb*, s. 670. (no: 8334)

¹¹⁴¹ Ali el-Kârî, *Şerhu müsnedi Ebî Hanîfe*, s. 456-460.

¹¹⁴² Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, c. 7, s. 370-372. (no:13519)

kullanılan bir kelimedir. “mezmizûhu” kelimesi de “onu şiddetli bir şekilde sallayınız, sarsınız.” anlamına gelir. “istenkihû” kelimesi ise (sarhoş olup olmadığımı anlamak için) onu koklayınız.” anlamına gelir.¹¹⁴³

Abdürrezzak b. Hemmam, *Musannef*'inde;

عن عمرو بن شعيب قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم قد قضى الله ورسوله إن شهد أربعة على بكرين جلدا كما قال الله عز و جل مائة جلدة ولا تأخذكم بما رأفة في دين الله وغربا سنة غير الأرض التي كانا بما وتغريبهما شتى وقيل إن أول حد أقيم في الإسلام لرجل أتى به رسول الله صلى الله عليه و سلم سرق فشهد عليه فأمر به النبي صلى الله عليه و سلم أن يقطع فلما حلف الرجل نظر إلى وجه رسول الله صلى الله عليه و سلم كأنما سفي فيه الرماد فقال الرجل يا رسول الله كأنه اشتد عليك قطع هذا فقال وما يمنعني وأنتم أعوان للشيطان على أخيكم قالوا فأرسله قال فهلا قبل أن تأتيني به إن الإمام إذا أتى بحد لم ينبغ له أن

يعطله
1144

Taberanî, *Mu'cemü'l-kebîr*'de aynı senedle;

عن يحيى بن عبد الله التيمي عن أبي ماجد الحنفي قال : جاء رجل بابن أخ له إلى عبد الله سكران فقال : إني وجدت هذا سكران قال عبد الله تتروه ومزموه واستنكهوه قال : فترتر ومزوم واستنكه فوجد منه ريح الشراب فأمر به عبد الله إلى السجن ثم أخرجه من الغد ثم أمر بسوط فدقت ثمرته حتى أحنث له مخففة ثم قال للجلاد : اجلد وارجع يدك واعط كل ذي عضو حقه فضربه ضربا غير مبرح وجعله في قباء وسراويل أو قميص وسراويل ثم قال : بنس لعمر الله والي التيم ما أدبت فأحسن الألب ولا سترت الخزية فقال : يا أبا عبد الرحمن إنه ابن أخي أجد له من اللوعة ما أجد لولدي فقال عبد الله :

إن الله عز و جل يحب العفو ولا ينبغي لوال أن يؤتي بحد إلا أقامه ثم أنشأ يحدث عن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال : إن أول رجل من المسلمين قطع من الأنصار أو في الأنصار فقتل : يا رسول الله هذا سرق : فكأنما سف في وجه رسول الله صلى الله عليه و سلم الرماد فقال بعضهم : يا رسول الله شق عليك ؟ قال : وما يسعني و أنتم أعوان الشيطان على صاحبكم فقال إن الله عز و جل عفو يحب العفو ولا ينبغي لوال أن يؤتي بحد إلا أقامه ثم قرأ { وليعفوا وليصغحوا ألا تحبون أن يغفر الله لكم والله غفور

رحيم } واللفظ لأبي نعيم¹¹⁴⁵

Hâkim, *Müstedrek*'inde aynı senedle;

عن شعبة قال : سمعت يحيى الجابر يقول : سمعت أبا ماجدة يقول : كنت قاعدا مع عبد الله بن مسعود رضي الله عنه فقال : إني لا أذكر أول رجل قطعه رسول الله صلى الله عليه و سلم أتى بسارق فأمر بقطعه فكأنما أسف وجه رسول الله صلى الله عليه و سلم فقالوا :

¹¹⁴³ Ali el-Kârî, *Şerhu müsnedi Ebî Hanîfe*, s. 459.

¹¹⁴⁴ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, c. 7, s. 313.

¹¹⁴⁵ Taberi, *Mu'cemü'l-kebîr*, c. 9, s. 109. (no:8572)

يا رسول الله كأنك كرهت قطعه قال : و ما ينبغي لا تكونوا أعونا للشيطان على أحيكم إنه لا ينبغي للإمام إذا انتهى إليه حد إلا أن يقيمه إن الله عفو يحب العفو و ليعفوا و ليصفحوا ألا تحبون أن يغفر الله لكم و الله غفور رحيم¹¹⁴⁶

Zehebî, *Telhis*'inde sükut etmiştir.¹¹⁴⁷

Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*'da aynı senedle;

عَنْ يَحْيَى الْجَابِرِ عَنْ أَبِي مَاجِدٍ قَالَ : جَاءَ رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ بَابِنِ أَخٍ لَهُ وَهُوَ سَكْرَانٌ يَغْنِي إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ. فَذَكَرَ الْحَدِيثَ فِي كَيْفِيَّةِ جُلْدِهِ قَالَ ثُمَّ قَالَ لِعَمِّهِ : بِنَسْنَعِ لَعَمْرُ اللَّهِ وَالِي الْيَتِيمِ أَنْتَ مَا أَدَّبْتَ فَأَحْسَنْتَ الْأَدَبَ وَلَا سَتَرْتَ الْحَرَبَةَ. فَقَالَ : يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَمَا وَاللَّهِ إِنَّهُ لَابْنُ أُخِي وَمَا لِي وَلَدٌ وَإِنِّي لَأَجِدُ لَهُ مِنَ اللَّوْعَةِ مَا أَجِدُ لَوْلَدِي وَلَكِنْ لَمْ أَلْ عَنِ الْحَيْرِ. فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ : إِنَّ اللَّهَ عَفْوٌ يُحِبُّ الْعَفْوَ وَلَكِنْ لَا يَنْبَغِي لِرِوَالِي أَمْرٌ أَنْ يُؤْتَى بِحَدِّ إِلَّا أَقَامَهُ ثُمَّ أَنْشَأَ يُحَدِّثُنَا عَنْ نَبِيِّ اللَّهِ - ﷺ - قَالَ : إِنَّ أَوَّلَ رَجُلٍ قُطِعَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ أَتَى بِهِ نَبِيُّ اللَّهِ - ﷺ - سَرَقَ فَقَالَ : « اذْهَبُوا بِصَاحِبِكُمْ فَاقْطَعُوهُ ». وَكَأَمَّا أُسِفَّ وَجْهُ نَبِيِّ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - رَمَادًا ثُمَّ أَشَارَ بِيَدِهِ يُخْفِيهِ فَقَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ كَأَنَّ هَذَا شَقَّ عَلَيْكَ؟ فَقَالَ : « لَا يَنْبَغِي أَنْ تَكُونُوا أَعْوَانَ الشَّيْطَانِ أَوْ إِبْلِيسَ فَإِنَّهُ لَا يَنْبَغِي لِرِوَالِي أَمْرٌ أَنْ يُؤْتَى بِحَدِّ إِلَّا أَقَامَهُ وَاللَّهِ عَفْوٌ يُحِبُّ الْعَفْوَ ». ثُمَّ قَرَأَ (وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا) الْآيَةَ.¹¹⁴⁸

Şâhit olarak bu hadîsin bir bölümü, Nesâî'nin *Sünen*'inde Safvan b. Ümeyye tarîki ile şu şekilde rivayet edilmiştir:

عَنْ صَفْوَانَ بْنِ أُمَيَّةَ أَنَّ رَجُلًا سَرَقَ بُرْدَةً فَرَفَعَهُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمَرَ بِقَطْعِهِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ تَجَاوَزْتُ عَنْهُ قَالَ فَلَوْلَا كَانَ هَذَا قَبْلَ أَنْ تَأْتِيَنِي بِهِ يَا أَبَا وَهْبٍ فَقَطَعَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ¹¹⁴⁹

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹¹⁵⁰

Senedde yer alan ravilerden Yahya b. el-Hâris hakkında leyyinü'l-hadis değerlendirmesi yapılmakla beraber şahitleri sahih olarak rivayet edilmiştir.

50.HADİS

(الحديث الخمسون): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن علقمة بن مرثد عن عبد الله بن بريدة عن أبيه

رضى الله عنه أن رسول الله صلى الله عليه و سلم أتاه ماعز بن مالك فقال له : "إن الآخر قد زنى

¹¹⁴⁶ Hâkim, *Müstedrek*, c. 4, s.424. (no: 8155)

¹¹⁴⁷ Hâkim, *Müstedrek*, c. 4, s.424. (no: 8155)

¹¹⁴⁸ Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*, c. 8, s. 331. (no: 18067)

¹¹⁴⁹ Nesâî, *Gıt'ai's-sârik*, 4. (no: 4879)

¹¹⁵⁰ Nesâî, *Gıt'ai's-sârik*, 4. (no: 4879)

فأقم عليه الحد. " فرده ثم أتاه الثانية فقال له: "إن الآخر قد زنى. " فرده ثم أتى الثالثة فقال له: "إن الآخر قد زنى. " فرده ثم أتاه الرابعة فقال له: "إن الآخر قد زنى. " فسأل النبي صلى الله عليه وسلم قومه فقال: "هل تنكرون من عقله شئاً؟" فقالوا: "لا. " فقال النبي صلى الله عليه وسلم: "انطلقوا به فارجموه. " فانطلقوا به فرجم ساعة بالحجارة فأبطأ عليه القتل فهرب الى مكان كثير الحجارة فقام فيه فأتاه المسلمون فرضخوه بالحجارة حتى قتلوه فقال صلى الله عليه وسلم: "فهلا خليتكم سبيله و تركتموه. " ثم اختلف الناس فيه فقال قائل: "هلك ما عز و أهلك نفسه. " و قال قائل: "نرجو أن يكون توبة. " فبلغ ذلك النبي صلى الله عليه وسلم فقال: "لقد تاب توبة لو تابها فئام من الناس قبلت منهم. " فلما سمع ذلك أصحابه طمعوا فيه و قالوا للنبي صلى الله عليه وسلم: "ما نصنع بجسده؟" فقال: "انطلقوا فاصنعوا به كما تصنعون بموتاكم من الغسل له والكفن و الصلاة عليه و الدفن له. " فانطلق اصحابه فصلوا عليه و دفنوه .

(Ellinci hadis): Aynı senedle Lü'lûî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Alkame b. Mersed'den, o da Abdullah b. Büreyde'den, o da babası (r.a.)'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Şüphesiz Ma'iz b. Mâlik Rasulullah (s.a.v.)'e geldi ve şöyle dedi: "Muhakkak Âhar (Aslında öyle bir adam değilken hayırdan uzaklaşarak) sonunda zina etti ona had uygulayın." Peygamber (s.a.v.) de onu reddetti. Sonra ikinci defa gelerek "Ahar zina etti ona had cezası uygulayınız" dedi. Nebî (s.a.v.) de reddetti. Sonra üçüncü defa geldi ve şöyle dedi: "Muhakkak Ahar zina etti. Ona had cezası uygulayınız." Nebî (s.a.v.) de reddetti. Sonra dördüncü defa geldi ve şöyle dedi: "Muhakkak Ahar zina etti." Nebî (s.a.v.) kavmine şöyle diyerek sordu: "Bu adamın aklında herhangi bir şey olduğunu inkar ediyor musunuz?" Dediler: "Hayır." Bunun üzerine Nebî (s.a.v.) şöyle dedi: "Onu götürün ve recmedin." Daha sonra onu götürdüler ve bir saat taşla recmedildi, ölümü gecikti. (bir türlü ölmedi) ve taşın çok olduğu bir bölgeye kaçtı ve orada durdu. Ardından Müslümanlar da gelip onu öldürene kadar taşla ezdiler. Bunun üzerine Nebî (s.a.v.) şöyle dedi: "Onu yoluna bıraksaydınız ya!" Sonra insanlar bu konu hakkında ihtilafa düştü ve birisi

şöyle dedi: “Maiz helak oldu, kendini de helak etti.” Bir başkası da şöyle dedi: “Tevbe etmiş olduğunu ümit ederiz.” Bunlar Nebî (s.a.v.)’e ulaştınca Rasulullah (s.a.v.) şöyle dedi: “O öyle bir tevbe etti ki, insanlardan kalabalık bir grup onun gibi tevbe etselerdi, tevbeleri kabul olunurdu.” Rasulullah (s.a.v.)’in ashabı bunu duyduklarında onun hakkında iyi bir şey yapmak istediler ve Nebî (s.a.v.)’e şöyle dediler: “Onun cesedini ne yapalım?” Rasulullah (s.a.v.) şöyle dedi: “Onu götürün ve gusül, kefenleme, cenaze namazı kılma ve defnetme gibi durumlarda kendi ölülerinize ne yapıyorsanız aynısını ona da yapınız.” Ardından ashabı onu götürdü, ona (cenaze) namazı kıldılar ve onu defnettiler.”

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Senedde geçen ravilerden Alkame b. Mersed, Abdullah b. Büreyde ve babasını 2. hadîste ele almıştık.

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Bu hadîsi Müslim *Sahîh*’inde Büreyde tarîki ile;

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ مَاعِزَ بْنَ مَالِكٍ الْأَسْلَمِيَّ أَمَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي قَدْ ظَلَمْتُ نَفْسِي وَزَنَيْتُ وَإِنِّي أُرِيدُ أَنْ تُطَهِّرَنِي فَردَهُ فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْعَدَاةِ أَتَاهُ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي قَدْ زَنَيْتُ فَردَهُ الثَّانِيَةَ فَأَرْسَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى قَوْمِهِ فَقَالَ اتَّعَلُمُونَ بِعَقْلِهِ بِأَسَا تُنْكِرُونَ مِنْهُ شَيْئًا فَقَالُوا مَا نَعْلَمُهُ إِلَّا وَفِي الْعَقْلِ مِنْ صَالِحِينَ فِيمَا نَرَى فَأَتَاهُ الثَّالِثَةَ فَأَرْسَلَ إِلَيْهِمْ أَيْضًا فَسَأَلَ عَنْهُ فَأَخْبَرُوهُ أَنَّهُ لَا بَأْسَ بِهِ وَلَا بِعَقْلِهِ فَلَمَّا كَانَ الرَّابِعَةَ حَفَرَ لَهُ حُفْرَةً ثُمَّ أَمَرَ بِهِ فُرْجِمَ¹¹⁵¹

Hadisimiz Ebu Davud’un *Sünen*’inde;

قَالَ حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ نَعِيمٍ بْنُ هَزَّالٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ كَانَ مَاعِزُ بْنُ مَالِكٍ يَتِيمًا فِي حِجْرِ أَبِي. فَأَصَابَ جَارِيَةً مِنَ الْحَيِّ فَقَالَ لَهُ أَبِي أَنْتِ رَسُولُ اللَّهِ -ﷺ- فَأَخْبَرَهُ بِمَا صَنَعْتَ لَعَلَّهُ يَسْتَعْفِرُ لَكَ وَإِنَّمَا يُرِيدُ بِذَلِكَ رَجَاءً أَنْ يَكُونَ لَهُ مَخْرَجًا فَأَتَاهُ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي زَنَيْتُ فَأَقِيمَ عَلَى كِتَابِ اللَّهِ. فَأَعْرَضَ عَنْهُ فَعَادَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي زَنَيْتُ فَأَقِيمَ عَلَى كِتَابِ اللَّهِ. حَتَّى قَالَهَا أَرْبَعَ مَرَّاتٍ. قَالَ -ﷺ- «إِنَّكَ قَدْ قُلْتَهَا أَرْبَعَ مَرَّاتٍ فَبِمَنْ». قَالَ بِفُلَانَةٍ. قَالَ «هَلْ صَاغَعْتَهَا». قَالَ نَعَمْ. قَالَ «هَلْ بَاشَرْتَهَا». قَالَ نَعَمْ. قَالَ «هَلْ جَامَعْتَهَا». قَالَ نَعَمْ. قَالَ فَأَمَرَ بِهِ أَنْ يُرْجَمَ فَأُخْرِجَ بِهِ إِلَى الْحَرَّةِ. فَلَمَّا رُجِمَ فَوَجَدَ مَسَّ الْحِجَارَةِ جَزَعًا فَخَرَجَ يَسْتَشِدُّ فَلَقِيَهُ عَبْدُ اللَّهِ

¹¹⁵¹ Müslim, Hudûd, 5. (no: 23-1695)

بُنْ أَنَيْسٍ وَقَدْ عَجَزَ أَصْحَابُهُ فَتَنَزَعَ لَهُ يَوْطِيفٍ بَعِيرٍ فَرَمَاهُ بِهِ فَقَتَلَهُ ثُمَّ أَتَى النَّبِيَّ -ﷺ- فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ « هَلَّا تَرَكَتُمُوهُ لَعَلَّهُ أَنْ يَثُوبَ فَيَثُوبَ اللَّهُ عَلَيْهِ ».»¹¹⁵²

Elbani “leallehu” kısmı hariç sahih olduğunu zikretmiştir.¹¹⁵³

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*'inde Büreyde tariki ile;

حدثني عبد الله بن بريدة عن أبيه قال : كنت جالسا عند النبي صلى الله عليه و سلم إذ جاءه رجل يقال له ماعز بن مالك فقال يا نبي الله إني قد زنيت وأنا أريد أن تطهرني فقال له النبي صلى الله عليه و سلم ارجع فلما كان من الغد أتاه أيضا فاعترف عنده بالزنا فقال له النبي صلى الله عليه و سلم ارجع ثم أرسل النبي صلى الله عليه و سلم إلى قومه فسأهم عنه فقال لهم ما تعلمون من ماعز بن مالك الأسلمي هل ترون به بأسا أو تنكرون من عقله شيئا قالوا يا نبي الله ما نرى به بأسا وما ننكر من عقله شيئا ثم عاد إلى النبي صلى الله عليه و سلم الثالثة فاعترف عنده بالزنا أيضا فقال يا نبي الله طهرني فأرسل النبي صلى الله عليه و سلم إلى قومه أيضا فسأهم عنه فقالوا له كما قالوا له المرة الأولى ما نرى به بأسا وما ننكر من عقله شيئا ثم رجع إلى النبي صلى الله عليه و سلم الرابعة أيضا فاعترف عنده بالزنا فأمر النبي صلى الله عليه و سلم فحفر له حفرة فجعل فيها إلى صدره ثم أمر الناس أن يرموه وقال بريدة كنا نتحدث أصحاب النبي صلى الله عليه و سلم بيننا أن ماعز بن مالك لو جلس في رحله بعد اعترافه ثلاث مرار لم يطلبه وإنما رجمه عند الرابعة¹¹⁵⁴

Şuayb Arnavut, bu hadîsin sahîh bir hadis olduğunu zikretmiştir.¹¹⁵⁵

İbn Mace de hadisi Ebu Hüreyre tariki ile;

أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ جَاءَ مَاعِزُ بْنُ مَالِكٍ إِلَى النَّبِيِّ -ﷺ-. فَقَالَ إِنِّي قَدْ زَنَيْتُ. فَأَعْرَضَ عَنْهُ ثُمَّ قَالَ إِنِّي قَدْ زَنَيْتُ فَأَعْرَضَ عَنْهُ. ثُمَّ قَالَ إِنِّي قَدْ زَنَيْتُ فَأَعْرَضَ عَنْهُ. ثُمَّ قَالَ قَدْ زَنَيْتُ فَأَعْرَضَ عَنْهُ حَتَّى أَقْرَأَ أَرْبَعَ مَرَّاتٍ فَأَمَرَ بِهِ أَنْ يُرْجَمَ. فَلَمَّا أَصَابَتْهُ الْحِجَارَةُ أَدْبَرَ يَسْتَدُّ فَلَقِيَهُ رَجُلٌ بِيَدِهِ حِجْلٍ فَصَرَبَهُ فَصَرَغَهُ فَذَكَرَ لِلنَّبِيِّ -ﷺ- فَرَأَاهُ جِينٌ مَسَّئُهُ الْحِجَارَةَ قَالَ « فَهَلَّا تَرَكَتُمُوهُ ».»¹¹⁵⁶

Elbani sahih demiştir.¹¹⁵⁷

Dârimî de *Sünen*'inde bu hadisi Büreyde tariki ile şu şekilde rivayet etmiştir:

حدثني عبد الله بن بريدة عن أبيه قال : كنت جالسا عند النبي صلى الله عليه و سلم فجاءه رجل يقال له ماعز بن مالك فاعترف عنده بالزنا فرده ثلاث مرات ثم جاء الرابعة فاعترف فأمر به النبي صلى الله عليه و سلم فحفر له حفرة فجعل فيها إلى صدره وأمر الناس ان يرموه فقتلوه¹¹⁵⁸

¹¹⁵² Ebu Dâvûd, Hudûd, 24. (no: 4419)

¹¹⁵³ Ebu Dâvûd, Hudûd, 24. (no: 4421)

¹¹⁵⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c.5, s. 347. (no: 22992)

¹¹⁵⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c.5, s. 347. (no: 22992)

¹¹⁵⁶ İbn Mâce, Hudûd, 9. (no: 2554)

¹¹⁵⁷ İbn Mâce, Hudûd, 9. (no: 2554)

¹¹⁵⁸ Dârimî, Hudûd, 14. (no: 2320)

Hüseyin Selim Esed, isnadının Büşeyr b. Muhacir'den dolayı hasen olduğunu zikretmiştir. Ancak Büşeyr, tahricini yaptığımız hadisin ravileri arasında yer almamaktadır.¹¹⁵⁹

Tahavi de bu hadisi Büreyde tariki ile şu şekilde rivayet etmiştir:

قال حدثني عبد الله بن بريدة عن أبيه قال : كنت جالسا عند النبي صلى الله عليه و سلم فأتاه رجل يقال له ماعز بن مالك فقال يا نبي الله إني قد زنيت وإني أريد أن تطهرني فقال له ارجع فلما كان من الغد أتاه أيضا فاعترف عنده بالزنا فقال له النبي صلى الله عليه و سلم ارجع ثم أرسل النبي صلى الله عليه و سلم إلى قومه فسألمهم عنه فقال ما تقولون في ماعز بن مالك هل ترون به بأسا أو تنكرون من عقله شيئا فقالوا يا رسول الله ما نرى به بأسا وما ننكر من عقله شيئا ثم عاد إلى النبي صلى الله عليه و سلم الثالثة فاعترف أيضا عنده بالزنا فقال يا رسول الله طهرني فأرسل النبي صلى الله عليه و سلم إلى قومه فسألمهم عنه فقالوا له كما قالوا في المرة الأولى ما نرى به بأسا وما ننكر من عقله شيئا ثم رجع إلى النبي صلى الله عليه و سلم الرابعة فاعترف عنده بالزنا فأمر به النبي صلى الله عليه و سلم فحفرت له حفرة فجعل فيها إلى صدره ثم أمر الناس أن يرموه¹¹⁶⁰

Hâkim, *Müstedrek*'inde;

عن عبد الله بن بريدة عن أبيه قال : كنت جالسا عند رسول الله صلى الله عليه و سلم فجاء الأسلمي ماعز بن مالك فقال : يا رسول الله إني زنيت و إني أريد أن تطهرني فقال له النبي صلى الله عليه و سلم : ارجع فرجع حتى أتاه الثالثة فأتى رسول الله صلى الله عليه و سلم قومه فسألمهم فأحسنوا عليه الثناء فقال : كيف عقله هل به جنون قالوا ؟ : لا و الله و أحسنوا عليه الثناء في عقله و دينه و أتاه الرابعة فسألمهم عنه فقالوا له مثل ذلك فأمرهم فحفروا له حفرة إلى صدره ثم رجموه¹¹⁶¹

Hâkim, “Bu hadis Müslim’in şartlarına uygun sahîh bir hadistir ve Büşeyr de Müslim’in delil getirdiği ravilerden biridir.” demiş ve Zehebî de sükut etmiştir.¹¹⁶²

İbn Ebî Şeybe, *Musannef*'inde Büreyde tariki ile;

عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بُرَيْدَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ أَنَّ مَاعِزَ بْنَ مَالِكِ الْأَسْلَمِيِّ أَتَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ ، فَقَالَ : إِنِّي قَدْ ظَلَمْتُ نَفْسِي وَزَنَيْتُ ، وَإِنِّي أُرِيدُ أَنْ تُطَهِّرَنِي ، فَرَدَّهُ ، فَلَمَّا كَانَ الْغَدُ أَتَاهُ أَيْضًا ، فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ، إِنِّي قَدْ زَنَيْتُ ، فَرَدَّهُ الثَّانِيَةَ ، فَأَرْسَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى قَوْمِهِ ، فَقَالَ : أَتَعْلَمُونَ بِعَقْلِ بَأْسًا ؟ تُنْكِرُونَ مِنْهُ شَيْئًا ؟ فَقَالُوا : لَا نَعْلَمُهُ إِلَّا وَفِي الْعَقْلِ مِنْ صَالِحِينَ فِيمَا نَرَى ، قَالَ : فَأَتَاهُ الثَّلَاثَةَ ، فَأَرْسَلَ إِلَيْهِمْ أَيْضًا ، فَسَأَلَ عَنْهُ ؟ فَأَخْبَرُوهُ أَنَّهُ لَا بَأْسَ بِهِ ، وَلَا بِعَقْلِهِ ، فَلَمَّا كَانَ الرَّابِعَةَ ، حَفَرَ لَهُ حُفْرَةً ، ثُمَّ أَمَرَ بِهِ فَرَجِمَ.¹¹⁶³

¹¹⁵⁹ Dârimî, Hudûd, 14. (no: 2320)

¹¹⁶⁰ Tahâvî, *Şerhu me'âni'l-âsâr*, c. 3, s. 143.

¹¹⁶¹ Hâkim, *Müstedrek*, c. 4, s. 402. (no:8078)

¹¹⁶² Hâkim, *Müstedrek*, c. 4, s. 402. (no: 8078)

¹¹⁶³ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, c. 10, s. 73. (no:29367)

Taberânî, *Mu‘cemü’l-‘evsat’*ta aynı senedle;

عن علقمة بن مرثد عن سليمان بن بريدة عن ابيه قال جاء ماعز بن مالك إلى رسول الله صلى الله عليه و سلم فقال يا رسول الله طهرني فقال ويحك ارجع فاستغفر الله وتب إليه قال فرجع غير بعيد ثم جاء فقال يا رسول الله طهرني فقال له مثل ذلك حتى اذا كانت الرابعة قال له رسول الله صلى الله عليه و سلم مم اطهرك قال من الزنى فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم أبه جنون فأخبر ان ليس به جنون فقال استنكهوه فقام رجل فاستنكهه فلم يجد منه ريح خمر فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم ازيت أنت فقال نعم فأمر به رسول الله صلى الله عليه و سلم فرجم وكان الناس فيه فرقتين قائل يقول لقد هلك على أسوأ عمله لقد أحاطت به خطيئته وقائل يقول لا توبة أفضل من توبة من جاء إلى رسول الله صلى الله عليه و سلم فوضع يده في يده ثم قال اقتلني بالحجارة فلبثوا على ذلك يومين او ثلاثة ثم جاء رسول الله صلى الله عليه و سلم وهم جلوس فسلم ثم جلس فقال استغفروا لماعز بن مالك فقالوا غفر الله لماعز فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم لقد تاب توبة لو قسمت بين امة لوسعتهم...¹¹⁶⁴

Ebû Yusuf, *Kitâbü’l-‘âsâr’*da aynı senedle;

قال : ثنا يوسف عن ابيه عن أبي حنيفة ، عن علقمة بن مرثد ، عن ابن بريدة ، عن ابيه ، عن النبي ﷺ أنه أتاه ماعز بن مالك ﷺ فقال : إن الآخر قد زنى ، فرده ، ثم أتاه فرده ، ثم أتاه فرده ، ثم أتاه الرابعة فسأل عنه قومه : « هل تنكرون من عقله شيئا ؟ » قالوا : لا ، قال : فأمر به فرجم ، فأتي به أرضا قبلية الحجارة ، فلما أبطأ عليه الموت انطلق يسعى إلى أرض كثيرة الحجارة ، وتبعه الناس حتى قتلوه ، فلما أخبر النبي ﷺ بذلك قال : « فهلا خليتم سبيله » ، قال : وقال بعض أهل المدينة : هلك ماعز وأهلك ، وقال بعضهم : إنا لنرجو أن يكون توبته ، فبلغ ذلك النبي ﷺ فقال : « لقد تاب توبة لو تابها فنام الناس لقبل منهم »¹¹⁶⁵ فطمع قومه في جسده ، فكلموا النبي ﷺ فيه ، فقال : « افعلوا به كما تفعلون بموتاكم من الكفن والصلاة عليه »

Darekutni¹¹⁶⁶, bu hadisi benzer lafızlarla ve Büreyde tariki ile *Sünen*’inde rivayet etmiştir. İbn Hibbân¹¹⁶⁷ da *Sahih*’inde bu hadisi Ebu Hüreyre tariki ile ve benzer lafızlarla rivayet etmiştir.

Hadisin ravileri “sika” olmakla beraber yukarıdaki bilgiler ışığında aynı tarikle “sahih” olarak rivayet edilmiştir.

¹¹⁶⁴ Taberânî, *Mu‘cemü’l-‘evsat*, c.5, s.117. (no:4843)

¹¹⁶⁵ Ebû Yusuf, *Kitâbü’l-‘âsâr*, s. 157. (no: 719)

¹¹⁶⁶ Darekutni, *Sünenü’l-Dârekutni*, c. 3, s. 91. (no: 39)

¹¹⁶⁷ İbn Hibbân, *Sahihu İbn Hibbân*, c. 10, s. 246. (no: 4400)

51.HADİS

(الحديث الحادى والخمسون): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن أبي حنيفة¹¹⁶⁸ عن أبي الأسود عن

أبي ذر رضى الله عنه عن النبي صلى الله عليه و سلم انه قال: "إن أحسن ما غيرتم به الشعر

الحناء والكتم ."

(Elli birinci hadis): Aynı senedle Lü'lüî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Ebû Huceyye'den, o da Ebû'l Esved'den, o da Ebû Zerr (r.a.)'den, o da Nebî (s.a.v.)'den onun şöyle dediğini tahdis etti: "Saçınızın (rengini) değiştireceğiniz en güzel şey kına ve ketem¹¹⁶⁹, dir."

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Ebû Huceyye / Eclah: Tam adı Yahya b. Abdullah Ebû Huceyye el-Kindî el-Eclah el-Kufî eş-Şiye'î'dir. Şa'bî ve cemaatten hadis rivayeti almıştır. Şu'be, Ali b. Müshir ve bir grup da ondan hadis rivayeti almıştır. İbn Adîyy, kendisi hakkında şöyle demiştir: "Bana göre o, saduktur, ancak şii sayılır ve o müstakimü'l-hadis sayılır." İbn Ma'în "la be'se bihi" derken, Ebû Hâtim onun hadîsi ile ihticac edilmeyeceğini ve kavi olmadığını söylemiştir. Zehebî, 4 Sünen sahibinin onun hadîsini *Sünen*'lerinde aldığını "عو" rumzu ile ifade etmiştir.¹¹⁷⁰ İbn Ma'în, bir keresinde kendisine "sika ve salih" demiştir. İclî kendisinin "Kufeli ve sika" olduğunu belirtmiştir. Ebû Dâvûd ise kendisinin "zayıf" olduğunu zikretmiştir. Amr b. Ali, Eclah'ın 145/763 senesinde vefat ettiğini nakletmiştir.¹¹⁷¹ İbn Hacer, Buhârî'nin *Edebü'l-müfred*'inde kendisinin hadisine yer verdiğini belirtmiş ve kendisini "saduk, Şi'î" olarak zikretmiştir. 7. tabakadandır. 145/763 senesinde vefat etmiştir.¹¹⁷²

Ebû'l-Esved: Senedde yer alan ravi, Ebû'l-Esved ed-Düelî el-Basrî el-Kâdî'dir. İsmi Zâlim b. Amr b. Süfyan b. Cendel b. Ya'mer b. Hils b. Nefase b. Adîyy b. Ed-Dîl'dir. Ebû Hâtim, Basra kadılığını üstlendiğini belirtmiştir. Ebû Zer'den hadis işitmiştir. İbn Ma'în onu "sika" olarak zikretmiştir. İclî, onun hakkında

¹¹⁶⁸ . كعلية , و أبو حنيفة هو أجلح (ز) . (Zâhidü'l-Kevserî zikretmiştir.)

¹¹⁶⁹ Ketem: İçinde kızzılık (kızzıl renk veren boyar madde) bulunan bir bitki. İbn Manzur, Lisanül Arab, 6/3823.

¹¹⁷⁰ Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, c. 4, s. 388-389.

¹¹⁷¹ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 1, s. 98.

¹¹⁷² İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 96. (no: 285)

“sika ve Basralı bir tabiin” olduğunu söyleyerek “Nahivde ilk söz söyleyen kimse” olduğunu vurgulamıştır. Vakıdî, Nebî (s.a.v.) zamanında Müslüman olan kimselerden olduğunu, Cemel gününde Ali (r.a.)’ın yanında savaştığını ve Ubeydullah b. Ziyad’ın valiliği döneminde öldüğünü zikretmiştir. Yahya b. Ma’în ve diğerleri, 69/689 senesinde şiddetli bir veba salgınında öldüğünü söylemiştir. İbn Ebî Hayseme ve el-Merzubani de 85 yaşında iken öldüğünü zikretmişlerdir. İbn Abdilber, onun “*istiâb*”da zikredip kendisinin dindar, akıllı, dilci, belagatçı, anlayışlı, zeki ve tabiinin sikaları arasında olduğunu söylemiştir.¹¹⁷³ Ebû'l-Esved ed-Düelî, Mushaf’ı ilk noktlayan kimsedir. 69/689 senesinde ölmüştür. Muaviye ona hediye verip onu Basra kadılığına tayin etmiştir.¹¹⁷⁴

Ebû Zerr (r.a.): Sahabidir. Bk. 46. hadis.

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Ebû Dâvûd, *Sünen*’inde bu hadîsi Ebû Zerr tarîkiyle şu şekilde rivayet edip sükut etmiştir:

عَنْ أَبِي الْأَسْوَدِ الدِّبَلِيِّ عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -ﷺ- «إِنَّ أَحْسَنَ مَا غَيْرَ بِهِ هَذَا الشَّيْبُ الْحِنَاءُ وَالْكُتْمُ».¹¹⁷⁵

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹¹⁷⁶ Görüldüğü gibi bu hadis, Ebû Dâvûd’un *Sünen*’inde yaşlılık anlamına gelen “şeyb” ziyadesi ile rivayet edilmiştir.

Tirmizî, *Sünen*’inde aynı senedle;

عَنِ الْأَجَلْحِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِي الْأَسْوَدِ عَنْ أَبِي ذَرٍّ عَنِ النَّبِيِّ -ﷺ- قَالَ «إِنَّ أَحْسَنَ مَا غَيْرَ بِهِ الشَّيْبُ الْحِنَاءُ وَالْكُتْمُ»¹¹⁷⁷.

Tirmizî bu hadise “hasen sahih” demiştir.¹¹⁷⁸ Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹¹⁷⁹

Nesâî, *Sünen*’inde aynı senedle;

عَنِ الْأَجَلْحِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِي الْأَسْوَدِ الدِّبَلِيِّ عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ

¹¹⁷³ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 4, s. 481.

¹¹⁷⁴ Suyuti, *Buğyetü'l-vu'âti fî tabakâti'l-lugaviyyîne ve'n-nühâti*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, c. 2, s. 22-23. (no: 1334)

¹¹⁷⁵ Ebû Dâvûd, Tereccül, 18. (no: 4205)

¹¹⁷⁶ Ebû Dâvûd, Tereccül, 18. (no: 4207)

¹¹⁷⁷ Tirmizî, Libas, 20. (no: 1753)

¹¹⁷⁸ Tirmizî, Libas, 20. (no: 1753)

¹¹⁷⁹ Tirmizî, Libas, 20. (no: 1753)

1180 قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ أَحْسَنَ مَا غَيْرْتُمْ بِهِ الشَّيْبَ الْحِنَاءُ وَالْكُتْمُ

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹¹⁸¹

İbn Mâce, *Sünen*'inde aynı senedle;

عَنْ الْأَجْلَحِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِي الْأَسْوَدِ الدِّينَمِيِّ عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ

1182 قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ أَحْسَنَ مَا غَيْرْتُمْ بِهِ الشَّيْبَ الْحِنَاءُ وَالْكُتْمُ

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*'inde aynı senedle;

ثَنَا يَحْيَى عَنْ الْأَجْلَحِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِي الْأَسْوَدِ عَنْ أَبِي ذَرٍّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : إِنْ أَحْسَنَ مَا غَيْرَ بِهِ

الشَّيْبَ الْحِنَاءُ وَالْكُتْمُ¹¹⁸³

Şuayb Arnavut, sahih hadis olduğunu zikretmiştir.¹¹⁸⁴

Ebu Yusuf¹¹⁸⁵, hadisi aynı tarik ve lafızlarla, yaşlılık anlamına gelen “şeyb” kelimesinin ziyadesi ile el-*Âsâr*'ında rivayet etmiştir. Muhammed b. Hasen¹¹⁸⁶ de hadisi benzer lafızlarla rivayet etmiştir.

Abdürrezzak b. Hemmam, *Musannef*'inde,

1187 عَنْ أَبِي الْأَسْوَدِ عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنْ أَحْسَنَ مَا غَيْرَ هَذَا الشَّعْرَ الْحِنَاءُ وَالْكُتْمُ

Senedde yer alan ravilerden Ebû Huceyye (ö. 145/763), Ebü'l-Esved ed-Düelî'den (ö. 69/689) hadis rivayet etmiştir. Tahricini yaptığımız kaynaklara baktığımızda arada düşen ravinin Abdullah b. Büreyde (ö. 115/734) olduğunu gördük. Hadis mürsel olmakla birlikte aynı senedle kaynaklarda inkıtası giderilerek ve sahih olarak rivayet edilmiştir.

¹¹⁸⁰ Nesâî, *Zînet*, 16. (no: 5078)

¹¹⁸¹ Nesâî, *Zînet*, 16. (no: 5078)

¹¹⁸² İbn Mâce, *Libas*, 32. (no: 3622)

¹¹⁸³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 156. (no: 21423) Ayrıca bkz Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/147, 5/150, 5/154, 5/169.

¹¹⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 156. (no: 21423)

¹¹⁸⁵ Ebu Yusuf, *Kitâbü 'l-âsâr*, s. 234. (no: 1037)

¹¹⁸⁶ Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî, *Kitâbu 'l-âsâr*, s. 198. (no: 903)

¹¹⁸⁷ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, c. 11, s. 153. (no: 20174)

52.HADİS

(الحديث الثاني والخمسون): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن علقمة بن مرثد عن عبد الله بن بريدة

عن أبيه رضى الله عنه أن رسول الله صلى الله عليه و سلم كان اذا بعث جيشاً أو سرية أوصى صاحبهم بتقوى الله فى خاصة نفسه و أوصاه بمن معه من المسلمين خيراً ثم يقول لهم : "اغزوا بسم الله و فى سبيل الله فاقتلوا من كفر بالله لا تغلوا و لا تغدروا و لا تمثلوا و لا تقتلوا وليداً و لا شيخا كبيراً و اذا لقيتم عدوكم من المشركين فادعوهم الى الاسلام فإن أسلموا فاقبلوا منهم و كفوا عنهم وادعوهم الى التحول من دارهم الى دار المهاجرين فإن فعلوا فاقبلوا منهم و كفوا عنهم و إلا فأعلموا هم أنهم كأعراب المسلمين يجرى عليهم حكم الله الذى يجرى على المسلمين و ليس لهم فى الفىء و لا فى الغنيمة نصيب فإن أبوا ذلك فادعوهم الى أن يؤدوا الجزية فإن فعلوا فاقبلوا منهم و كفوا عنهم و إذا حاصرتم قرية أو مدينة فأرادوكم أن تنزلوهم على حكم الله عز و جل فلا تنزلوهم على حكم الله عز و جل فإنكم لا تدرون ما حكم الله فيهم و لكن أنزلوهم على حكمكم ثم احكموا فيهم ما رأيتم و إن أرادوكم أن تعطوهم ذمة الله عز و جل و ذمة رسوله فلا تعطوهم ذمة الله و لا ذمة رسوله و لكن اعطوهم ذمكم و ذمم آبائكم فانكم أن تحفروا ذممكم و ذمم آبائكم أيسر ."

(Elli ikinci hadis): Aynı senedle Lü'lûî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Alkame b. Mersed'den, o da Abdullah b. Büreyde'den, o da babası (r.a.)'ndan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Şüphesiz Rasulullah (s.a.v.) bir ordu ya da bölük gönderdiğinde, onların başındakine özellikle kendi nefsi konusunda Allah'tan korkmayı, Allah'a karşı takvalı olmayı, ve yanındaki Müslümanlara da iyi davranmayı emrederdi. Sonra onlara şöyle söylerdi: "Bismillah diyerek Allah yolunda savaşın, Allah'a küfredenlerle savaşın, hainlik yapmayın, aldatmayın, ahdinizi bozmayın, işkence yapmayın, hiçbir çocuğu öldürmeyin, hiçbir yaşlıyı, ihtiyarı öldürmeyin, müşrik düşmanınızla karşılaşırsanız onları

islam'a davet edin, Müslüman olurlarsa onları kabul edin ve onlardan elinizi çekin, onları kendi vatanlarından Müslümanların, muhacirlerin vatanına dönmeye çağırın, bunu yaparlarsa onları kabul edin ve ellerinizi onlardan çekin. Ancak onlara, Müslümanların üzerine uygulanan Allah'ın hükmünün, kendi üzerlerine de uygulandığı Müslüman Araplar gibi olduklarını bildirin. Fey ve ganimette onlara pay yoktur. Bunda diretirlerse onları cizye vermeye çağırın. Yaparlarsa onları kabul edin ve ellerinizi onlardan çekin. Bir köyü ya da bir şehri kuşattığınızda sizden Aziz ve Celil olan Allah'ın hükmü adına hüküm koymanızı istediklerinde, Aziz ve Celil olan Allah'ın hükmü üzerine hüküm koymayınız. Çünkü siz Allah'ın onlar hakkındaki hükmünü bilmezsiniz. Ancak kendi hükmünüze, kendi adınıza göre hüküm verin. Sonra onlar hakkında kendi ichtihadınıza göre hükmedin. Onlar sizden kendilerine Aziz ve Celil olan Allah'ın zimmetini, garantisini, ahdini vermenizi istediklerinde Allah'ın ve Rasul'ünün zimmetini onlara vermeyin. Ancak kendi zimmetinizi ve babalarınızın zimmetini onlara veriniz. Şüphesiz kendi zimmetinizi ve babalarınızın sözünü korumanız, gözetmeniz daha kolaydır.”

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Senedde yer alan ravilerden Alkame b. Mersed, Abdullah b. Büreyde ve babasını, 2. hadîste incelemiştik.

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Bu hadîsi Müslim, *Sahîh*'inde Büreyde tarîki ile;

عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَمَرَ أَمِيرًا عَلَى جَيْشٍ أَوْ سَرِيَّةٍ أَوْصَاهُ فِي خَاصَّتِهِ بِتَقْوَى اللَّهِ وَمَنْ مَعَهُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ خَيْرًا ثُمَّ قَالَ اغْزُوا بِاسْمِ اللَّهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَاتْلُوا مِنْ كَفَرٍ بِاللَّهِ اغْزُوا وَلَا تَغْلُوا وَلَا تَعْدُوا وَلَا تَمْتَلُوا وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا وَإِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ فَادْعُهُمْ إِلَى ثَلَاثِ خِصَالٍ أَوْ خِلَالٍ فَأَتَيْتُهُمْ مَا أَجَابُوكَ فَأَقْبَلُ مِنْهُمْ وَكُفَّ عَنْهُمْ ثُمَّ ادْعُهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ فَإِنْ أَجَابُوكَ فَأَقْبَلُ مِنْهُمْ وَكُفَّ عَنْهُمْ ثُمَّ ادْعُهُمْ إِلَى التَّحْوُلِ مِنْ دَارِهِمْ إِلَى دَارِ الْمُهَاجِرِينَ وَأَخْرَجْتُهُمْ أَنْتَهُمْ إِنْ فَعَلُوا ذَلِكَ فَلَهُمْ مَا لِلْمُهَاجِرِينَ وَعَلَيْهِمْ مَا عَلَى الْمُهَاجِرِينَ فَإِنْ أَبَوْا أَنْ يَتَحَوَّلُوا مِنْهَا فَأَخْرَجْتُهُمْ أَنْتَهُمْ يَكُونُونَ كَأَعْرَابِ الْمُسْلِمِينَ يَجْرِي عَلَيْهِمْ حُكْمُ اللَّهِ الَّذِي يَجْرِي عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَكُونُ لَهُمْ فِي الْغَنِيمَةِ وَالْفَيْءِ شَيْءٌ إِلَّا أَنْ يُجَاهِدُوا مَعَ الْمُسْلِمِينَ فَإِنْ هُمْ أَبَوْا فَسَلُّهُمْ الْجَزِيَّةَ فَإِنْ هُمْ أَجَابُوكَ فَأَقْبَلُ مِنْهُمْ وَكُفَّ عَنْهُمْ فَإِنْ هُمْ أَبَوْا فَاسْتَعِنَ بِاللَّهِ وَقَاتِلْتَهُمْ وَإِذَا حَاصَرْتَ

أَهْلٍ حِصْنٍ فَأَرَادُوا أَنْ تَجْعَلَ لَهُمْ ذِمَّةَ اللَّهِ وَذِمَّةَ نَبِيِّهِ فَلَا تَجْعَلْ لَهُمْ ذِمَّةَ اللَّهِ وَلَا ذِمَّةَ نَبِيِّهِ وَلَكِنْ اجْعَلْ لَهُمْ ذِمَّةَكَ وَذِمَّةَ أَصْحَابِكَ فَإِنَّكُمْ أَنْ تُخْفِرُوا ذِمَّتَكُمْ وَذِمَّةَ أَصْحَابِكُمْ أَهْوَنُ مِنْ أَنْ تُخْفِرُوا ذِمَّةَ اللَّهِ وَذِمَّةَ رَسُولِهِ وَإِذَا حَاصَرْتَ أَهْلَ حِصْنٍ فَأَرَادُوا أَنْ تُنْزِلَهُمْ عَلَى حُكْمِ اللَّهِ فَلَا تُنْزِلْهُمْ عَلَى حُكْمِ اللَّهِ وَلَكِنْ أَنْزِلْهُمْ عَلَى حُكْمِكَ فَإِنَّكَ لَا تَدْرِي أَتُصِيبُ حُكْمَ اللَّهِ فِيهِمْ أَمْ لَا¹¹⁸⁸

Tirmizî, *Sünen*'inde bu hadîsi Büreyde tarîki ile;

عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا بَعَثَ أَمِيرًا عَلَى جَيْشٍ أَوْصَاهُ فِي خَاصَّةِ نَفْسِهِ بِتَقْوَى اللَّهِ وَمَنْ مَعَهُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ خَيْرًا وَقَالَ اغْزُوا بِسْمِ اللَّهِ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ فَاتِلُوا مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ وَلَا تَعْلُوا وَلَا تُغْدِرُوا وَلَا تُمْتَلُوا وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا فَإِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ فَادْعُهُمْ إِلَى إِحْدَى ثَلَاثِ خِصَالٍ أَوْ خِلَالَ أَيَّتُهَا أَجَابُوكَ فَاقْبَلْ مِنْهُمْ وَكُفَّ عَنْهُمْ وَادْعُهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ وَالتَّحُولِ مِنْ دَارِهِمْ إِلَى دَارِ الْمُهَاجِرِينَ وَأَخْبَرْتُهُمْ أَنَّهُمْ إِنْ فَعَلُوا ذَلِكَ فَإِنَّهُمْ مَا لِلْمُهَاجِرِينَ وَعَلَيْهِمْ مَا عَلَى الْمُهَاجِرِينَ وَإِنْ أَبَوْا أَنْ يَتَحَوَّلُوا فَأَخْبَرْتُهُمْ أَنَّهُمْ يَكُونُونَ كَأَعْرَابِ الْمُسْلِمِينَ يَجْرِي عَلَيْهِمْ مَا يَجْرِي عَلَى الْأَعْرَابِ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْغَنِيمَةِ وَالْفَيْءِ شَيْءٌ إِلَّا أَنْ يُجَاهِدُوا فَإِنْ أَبَوْا فَاسْتَعِنَ بِاللَّهِ عَلَيْهِمْ وَقَاتِلْهُمْ وَإِذَا حَاصَرْتَ حِصْنًا فَأَرَادُوا أَنْ تَجْعَلَ لَهُمْ ذِمَّةَ اللَّهِ وَذِمَّةَ نَبِيِّهِ فَلَا تَجْعَلْ لَهُمْ ذِمَّةَ اللَّهِ وَلَا ذِمَّةَ نَبِيِّهِ وَاجْعَلْ لَهُمْ ذِمَّتَكَ وَذِمَّةَ أَصْحَابِكَ لِأَنَّكُمْ إِنْ تَخْفِرُوا ذِمَّتَكُمْ وَذِمَّةَ أَصْحَابِكُمْ خَيْرٌ مِنْ أَنْ تَخْفِرُوا ذِمَّةَ اللَّهِ وَذِمَّةَ رَسُولِهِ وَإِذَا حَاصَرْتَ أَهْلَ حِصْنٍ فَأَرَادُوا أَنْ تُنْزِلَهُمْ عَلَى حُكْمِ اللَّهِ فَلَا تُنْزِلْهُمْ وَلَكِنْ أَنْزِلْهُمْ عَلَى حُكْمِكَ فَإِنَّكَ لَا تَدْرِي أَتُصِيبُ حُكْمَ اللَّهِ فِيهِمْ أَمْ لَا أَوْ نَحْوَ هَذَا¹¹⁸⁹

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹¹⁹⁰ Tirmizî bu hadîsi naklettikten sonra bu babta Numan b. Mukarrin'den de hadis geldiğini nakletmiş ve Büreyde hadîsinin “hasen sahih” olduğunu söylemiştir.¹¹⁹¹

Ebû Dâvûd, *Sünen*'inde;

عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا بَعَثَ أَمِيرًا عَلَى سَرِيَّةٍ أَوْ جَيْشٍ أَوْصَاهُ بِتَقْوَى اللَّهِ فِي خَاصَّةِ نَفْسِهِ وَمَنْ مَعَهُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ خَيْرًا وَقَالَ إِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ فَادْعُهُمْ إِلَى إِحْدَى ثَلَاثِ خِصَالٍ أَوْ خِلَالَ أَيَّتُهَا أَجَابُوكَ فَاقْبَلْ مِنْهُمْ وَكُفَّ عَنْهُمْ وَادْعُهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ فَإِنْ أَجَابُوكَ فَاقْبَلْ مِنْهُمْ وَكُفَّ عَنْهُمْ ثُمَّ ادْعُهُمْ إِلَى التَّحُولِ مِنْ دَارِهِمْ إِلَى دَارِ الْمُهَاجِرِينَ وَأَعْلَمْتُهُمْ أَنَّهُمْ إِنْ فَعَلُوا ذَلِكَ أَنَّ لَهُمْ مَا لِلْمُهَاجِرِينَ وَأَنَّ عَلَيْهِمْ مَا عَلَى الْمُهَاجِرِينَ فَإِنْ أَبَوْا وَاخْتَارُوا دَارَهُمْ فَأَعْلَمْتُهُمْ أَنَّهُمْ يَكُونُونَ كَأَعْرَابِ الْمُسْلِمِينَ يَجْرِي عَلَيْهِمْ حُكْمُ اللَّهِ الَّذِي يَجْرِي عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَكُونُ لَهُمْ فِي الْفَيْءِ وَالْغَنِيمَةِ نَصِيبٌ إِلَّا أَنْ يُجَاهِدُوا مَعَ الْمُسْلِمِينَ فَإِنْ هُمْ أَبَوْا فَادْعُهُمْ إِلَى إِعْطَاءِ الْجُزْيَةِ فَإِنْ أَجَابُوا فَاقْبَلْ مِنْهُمْ وَكُفَّ عَنْهُمْ فَإِنْ

¹¹⁸⁸ Müslim, *Cihad ve's-siyer*, 2. (no: 3-1731)

¹¹⁸⁹ Tirmizî, *Siyer*, 48. (no: 1617)

¹¹⁹⁰ Tirmizî, *Siyer*, 48. (no: 1617)

¹¹⁹¹ Tirmizî, *Siyer*, 48. (no: 1617)

أَبُو فَاَسْتَعِنَ بِاللَّهِ تَعَالَى وَقَاتِلَهُمْ وَإِذَا حَاصِرَتْ أَهْلَ حِصْنٍ فَأَرَادُوا أَنْ تُنَزَّلَهُمْ عَلَى حُكْمِ اللَّهِ تَعَالَى فَلَا تُنَزِّلُهُمْ فَإِنَّكُمْ لَا تَدْرُونَ مَا يَحْكُمُ اللَّهُ فِيهِمْ وَلَكِنْ أَنْزَلُوهُمْ عَلَى حُكْمِكُمْ ثُمَّ أَقْضُوا فِيهِمْ بَعْدَ مَا شِئْتُمْ¹¹⁹²

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹¹⁹³

Ebû Dâvûd, yine aynı babta hadîsin diğeri bir bölümünü şu şekilde rivayet etmiştir ve sükut etmiştir;

عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اغْزُوا بِاسْمِ اللَّهِ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَاتِلُوا مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ اغْزُوا وَلَا تَغْدِرُوا وَلَا تَغْلُوا وَلَا تَمْتَلُوا وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا¹¹⁹⁴

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹¹⁹⁵

İbn Mâce, *Sünen*'inde aynı senedle;

عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ عَنْ ابْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَمَرَ رَجُلًا عَلَى سَرِيَّةٍ أَوْصَاهُ فِي خَاصَّةِ نَفْسِهِ بِتَقْوَى اللَّهِ وَمَنْ مَعَهُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ خَيْرًا فَقَالَ اغْزُوا بِاسْمِ اللَّهِ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ قَاتِلُوا مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ اغْزُوا وَلَا تَغْدِرُوا وَلَا تَغْلُوا وَلَا تَمْتَلُوا وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا وَإِذَا أَنْتَ لَقَيْتَ عَدُوَّكَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ فَادْعُهُمْ إِلَى إِحْدَى ثَلَاثِ جَلَالٍ أَوْ خِصَالٍ فَأَيُّنَّهُنَّ أَجَابُوكَ إِلَيْهَا فَاقْبَلْ مِنْهُمْ وَكُفَّ عَنْهُمْ ادْعُهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ فَإِنْ أَجَابُوكَ فَاقْبَلْ مِنْهُمْ وَكُفَّ عَنْهُمْ ثُمَّ ادْعُهُمْ إِلَى التَّحْوِيلِ مِنْ دَارِهِمْ إِلَى دَارِ الْمُهَاجِرِينَ وَأَخْرِجْهُمْ إِنْ فَعَلُوا ذَلِكَ أَنْ هُمْ مَا لِلْمُهَاجِرِينَ وَأَنْ عَلَيْهِمْ مَا عَلَى الْمُهَاجِرِينَ وَإِنْ أَبَوْا فَأَخْرِجْهُمْ أَنَّهُمْ يَكُونُونَ كَأَعْرَابِ الْمُسْلِمِينَ يَجْرِي عَلَيْهِمْ حُكْمُ اللَّهِ الَّذِي يَجْرِي عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَكُونُ لَهُمْ فِي الْفَيْءِ وَالْغَنِيمَةِ شَيْءٌ إِلَّا أَنْ يُجَاهِدُوا مَعَ الْمُسْلِمِينَ فَإِنْ هُمْ أَبَوْا أَنْ يَدْخُلُوا فِي الْإِسْلَامِ فَسَلِّطْهُمْ إِعْطَاءَ الْجُزْيَةِ فَإِنْ فَعَلُوا فَاقْبَلْ مِنْهُمْ وَكُفَّ عَنْهُمْ فَإِنْ هُمْ أَبَوْا فَاَسْتَعِنَ بِاللَّهِ عَلَيْهِمْ وَقَاتِلَهُمْ وَإِنْ حَاصِرَتْ حِصْنًا فَأَرَادُوا أَنْ تَجْعَلَ لَهُمْ ذِمَّةَ اللَّهِ وَذِمَّةَ نَبِيِّكَ فَلَا تَجْعَلَ لَهُمْ ذِمَّةَ اللَّهِ وَلَا ذِمَّةَ نَبِيِّكَ وَلَكِنْ اجْعَلْ لَهُمْ ذِمَّةً وَذِمَّةَ أَبِيكَ وَذِمَّةَ أَصْحَابِكَ فَإِنَّكُمْ إِنْ تُخْفِرُوا ذِمَّتْكُمْ وَذِمَّةَ آبَائِكُمْ أَهْوَنُ عَلَيْكُمْ مِنْ أَنْ تُخْفِرُوا ذِمَّةَ اللَّهِ وَذِمَّةَ رَسُولِهِ وَإِنْ حَاصِرَتْ حِصْنًا فَأَرَادُوا أَنْ يَنْزِلُوا عَلَى حُكْمِ اللَّهِ فَلَا تُنَزِّلُهُمْ عَلَى حُكْمِ اللَّهِ وَلَكِنْ أَنْزِلُهُمْ عَلَى حُكْمِكَ فَإِنَّكَ لَا تَدْرِي أَتُصِيبُ فِيهِمْ حُكْمُ اللَّهِ أَمْ

١١٩٦

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹¹⁹⁷

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*'inde;

عن علقمة بن مرثد عن سليمان بن بريدة عن أبيه قال : كان رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا أمر أميراً على جيش أو سرية

أوصاه في خاصته بتقوى الله ومن معه من المسلمين خيراً ثم قال اغزوا باسم الله في سبيل الله قاتلوا من كفر بالله اغزوا ولا تغلوا ولا

¹¹⁹² Ebû Dâvûd, Cihad, 90. (no: 1612)

¹¹⁹³ Ebû Dâvûd, Cihad, 90. (no: 2614)

¹¹⁹⁴ Ebû Dâvûd, Cihad, 90. (no: 2613)

¹¹⁹⁵ Ebû Dâvûd, Cihad, 90. (no: 2615)

¹¹⁹⁶ İbn Mâce, Cihad, 38. (no: 2858)

¹¹⁹⁷ İbn Mâce, Cihad, 38. (no: 2858)

تغدروا ولا تمثلوا ولا تقتلوا وليدا وإذا لقيت عدوك من المشركين فادعهم إلى إحدى ثلاث خصال أو خلال فأيتهن ما أجابوك إليها فأقبل منهم وكف عنهم ثم ادعهم إلى التحول من دارهم إلى دار المهاجرين وأخبرهم أن هم فعلوا ان لهم ما للمهاجرين وعليهم ما على المهاجرين وان هم أبوا أن يتحولوا منها فأخبرهم أنهم يكونون كأعراب المسلمين يجرى عليهم حكم الله الذي يجرى على المسلمين ولا يكون لهم في الغنيمة والفية شيء الا ان يجاهدوا مع المسلمين فان هم أبوا فسلهم الجزية فان هم أجابوك فأقبل منهم وكف عنهم وان هم أبوا فاستعن بالله وقاتلهم وإذا حاصرت أهل حصن فارادوك ان تجعل لهم ذمة الله وذمة نبيك فلا تجعل لهم ذمة الله ولا ذمة نبيه ولكن اجعل لهم ذمتك وذمة أبيك وذمة أصحابك فإنكم ان تحفروا ذمتكم وذمة آبائكم أهون من ان تحفروا ذمة الله وذمة رسوله وان حاصرت أهل حصن فارادوك أن تنزلهم على حكم الله فلا تنزلهم على حكم الله ولكن انزلهم على حكمك فإنك لا تدري أتصيب حكم الله فيهم أم لا¹¹⁹⁸

Şuayb Arnavut, isnadının Müslim'in şartına göre sahîh olduğunu söylemiştir.¹¹⁹⁹

Ebu Yusuf¹²⁰⁰ ve Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî¹²⁰¹ de *el-Âsâr*'larında aynı tarikle ve çok yakın lafızlarla bu hadisi rivayet etmiştir.

Abdürrezzak b. Hemmam, *Musanef* inde;

عن علقمة بن مرثد عن سليمان بن بريدة الأسلمي عن أبيه قال كان رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا أمر أميراً على جيش أو سرية أوصاه في خاصة نفسه بتقوى الله وبمن معه من المسلمين خيراً ثم قال اغزوا باسم الله في سبيل الله فقاتلوا من كفر بالله اغزوا ولا تغدروا ولا تمثلوا ولا تغلوا ولا تقتلوا وليدا إذا أنت لقيت عدوك من المشركين فادعهم إلى ثلاث خصال أو خلال فأيتهن ما أجابوك منها فاقبل منهم وكف عنهم وادعهم إلى الإسلام فإن هم أجابوا فاقبل منهم وكف عنهم ثم ادعهم إلى التحول من دارهم إلى دار المهاجرين وأخبرهم أن لهم ما للمهاجرين وعليهم ما على المهاجرين فإن هم أبوا أن يتحولوا من دارهم إلى دار المهاجرين فأخبرهم أنهم يكونون كأعراب المسلمين يجرى عليهم حكم الله الذي يجرى على المؤمنين ولا يكون لهم في الفية والغنيمة شيء إلا أن يجاهدوا مع المسلمين فإن هم أبوا أن يدخلوا في الإسلام فسلهم إعطاء الجزية فإن فعلوا فاقبل منهم وكف عنهم فإن أبوا فاستعن بالله وقاتلهم وإن حاصرت أهل حصن فأرادوك أن تجعل لهم ذمة الله وذمة نبيه صلى الله عليه و سلم فلا تجعل لهم ذمة الله ولا ذمة نبيه ولكن اجعل لهم ذمتك وذمة أبيك وذمة أصحابكم فإنكم ان تحفروا ذمتكم وذمة آبائكم أهون عليكم من أن تحفروا

¹¹⁹⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 358. (no: 23080)

¹¹⁹⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 358. (no: 23080)

¹²⁰⁰ Ebu Yusuf, *Kitâbü 'l-âsâr*, s. 192-193. (no: 873)

¹²⁰¹ Şeybânî, *Kitâbü 'l-âsâr*, s. 189. (no: 859)

ذمة الله وذمة رسوله صلى الله عليه و سلم وإن حاصرت أهل حصن فأرادوك على أن تنزلوهم على حكم الله فلا تنزلهم على حكم الله ولكن أنزلهم على حكمك فإنك لا تدري أتصيب حكم الله فيهم أم لا¹²⁰²

Dârimî, *Sünen*'inde;

عن علقمة بن مرثد عن سليمان بن بريدة عن أبيه قال : كان رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا أمر رجلا على سرية أو صاه في خاصة نفسه بتقوى الله وبمن معه من المسلمين خيرا وقال اغزوا بسم الله وفي سبيل الله قاتلوا من كفر بالله اغزوا ولا تغدروا ولا تغلوا ولا تمنلوا ولا تقتلوا وليدا¹²⁰³

Hüseyin Selim Esed, isnadının sahîh olduğunu söylemiştir.¹²⁰⁴

Senedde yer alan raviler sikadır. Yukarıdaki bilgiler ışığında hadîsin aynı senedle ve sahîh olarak rivayet edildiğini söylememiz uygundur.

53.HADİS

(الحديث الثالث والخمسون): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن محمد بن الزبير عن عمران بن الحصين رضى الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم: "لا نذر في معصية الله عز وجل وكفارته كفارة يمين."

(Elli üçüncü hadis): Aynı senedle Lü'lüî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Muhammed b. ez-Zübeyr'den, o da İmran b. El-Husayn (r.a.)'dan şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah (s.a.v.) şöyle dedi: "Allah Azze Celle'ye isyan etme ile ilgili konularda nezir (adak) yapılmaz. (Yapılması halinde) keffareti, yemin keffaretidir."

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Muhammed b. Ez-Zübeyr: Tam adı Muhammed b. Ez-Zübeyr et-Temîmî el-Hanzalî el-Basrî'dir. İbn Ma'în, kendisine "daifun la şey" demiştir. Ebû Hâtim "leyse bi'l-kavî, fi hadîsihi inkar" demiştir. Buhârî "münkerü'l-hadis" olduğunu zikredip "fihi nazar" demiştir. Nesâî, zayıf olduğunu vurgularken İbn Adîyy, galîlü'l-

¹²⁰² Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, c.5, s.218. (no: 9428)

¹²⁰³ Dârimî, *Siyer*, 5. (no: 2439)

¹²⁰⁴ Dârimî, *Siyer*, 5. (no: 2439)

hadis, garip ve ferd hadisleri rivayet ettiğini zikretmiştir. Ebû Hanîfe, kendisinden hadis işitmiştir. İbn Hacer, Sâcî'nin; Şu'be'nin onun hadislerinden razı olmadığını söylediğini zikretmiştir.¹²⁰⁵ İbn Hacer, kendisini “metruk” olarak zikretmiş ve 6. tabakadan olduğunu belirtmiştir. Ebû Dâvûd, *Merâsil*'inde kendisinin hadîsine yer vermiştir.¹²⁰⁶

İmran b. El-Husayn (r.a.): Sahabidir. Tam adı İmran b. El-Husayn b. Ubeyd b. Halef b. Abdi Nühm b. Salim b. Ğadire b. Selül b. Habeşiyeye b. Selül b. Ka'b b. Amr el-Huzaî Ebû Nuceyd'dir. O ve Ebû Hüreyre (r.a.) Hayber yılında Müslüman olmuştur. 53/673 yılında öldüğü rivayet edilir.¹²⁰⁷

“Zehebî onun 180 rivayetinin bulunduğunu kaydetmekteyse de (*A'lâmü'n-nübelâ*', II, 511) Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde 193 rivayeti mevcuttur. Hadislerinden dokuzu *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*'de müştereken, dördü sadece Buhârî ve dokuzu sadece Müslim'de yer almaktadır. Abdurrahman Muhammed Sirâc *Dirâsâtü merviyyâti's-sahâbiyyi'l-celîl 'İmrân b. Husayn fî Müsnedi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel* adıyla bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (1400, Câmîatü Ümmi'l-kurâ külliyyetü'ş-şerîa [Mekke]).”¹²⁰⁸

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Müslim, *Sahîh*'inde çok uzun bir kıssa şeklinde, bu hadîsin bir bölümünü İmran b. el-Husayn tarîki ile şu şekilde rivayet etmiştir;

... لَا وَفَاءَ لِنَدْرٍ فِي مَعْصِيَةٍ وَلَا فِيمَا لَا يَمْلِكُ الْعَبْدُ . « وَفِي رَوَايَةِ ابْنِ حُجْرٍ » « لَا نَدْرَ فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ ».¹²⁰⁹

Nesâînin *Sünen*'inde hadîsin bir bölümü;

عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا نَدْرَ فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ وَلَا فِيمَا لَا يَمْلِكُ ابْنُ آدَمَ¹²¹⁰

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹²¹¹

¹²⁰⁵ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 3, s. 563.

¹²⁰⁶ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 478. (no: 5885)

¹²⁰⁷ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 3, s. 316.

¹²⁰⁸ Ali Yardım, “İmran b. Husayn”, *DİA*, XXII, 233, İstanbul, 2000. Geniş bilgi için bk. Ferruh Erel, “İmran b. Husayn”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.

¹²⁰⁹ Müslim, *Nezr*, 3. (no: 8-1641)

¹²¹⁰ Nesâî, *Eymân ve'n-nüzûr*, 31. (no: 3812)

¹²¹¹ Nesâî, *Eyman ve'n-nüzur*, 31. (no: 3812)

Ebu Davud, *Sünen*'inde Sabit b. Dahhak tariki ile;

أَوْفِ بِنَدْرِكَ فَإِنَّهُ لَا وَفَاءَ لِنَدْرٍ فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ وَلَا فِيمَا لَا يَمْلِكُ ابْنُ آدَمَ¹²¹²

Elbani sahih demiştir.¹²¹³

Tirmizi¹²¹⁴ de şahit olarak Aişe tariki ile bu hadisi aynı lafızlarla rivayet etmiş ve bu hadisin garib olduğunu, Ebu Safvan hadisinden de daha sahih olduğunu zikretmiştir. Elbani de sahih li gayrihi demiştir.¹²¹⁵

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde de İmran b. Husayn tariki ile;

ولا نذر في معصية الله عز وجل¹²¹⁶

Şuayb Arnavut, isnadının Müslim'in şartına göre sahih, ricalinin ise sika olduğunu zikretmiştir.¹²¹⁷

Dârimî, *Sünen*'inde İmran b. el-Husayn tariki ile;

لا وفاء لنذر في معصية الله ولا فيما لا يملك بن آدم¹²¹⁸

Hüseyin Selim Esed, isnadının sahih olduğunu zikretmiştir.¹²¹⁹

Hâkim, *Müstedrek*'inde aynı senedle;

عن مُحَمَّدِ بْنِ الرَّبِيعِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنِ بْنِ عَمْرِو بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَا نَذْرَ فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ وَكُفَّارَتِهِ كُفَّارَةٌ بَيْنَ¹²²⁰

Zehebî, *Telhis*'inde sükut etmiştir.¹²²¹

Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*'da,

مُحَمَّدِ بْنِ الرَّبِيعِ الْخُنْطَلِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنِ بْنِ عَمْرِو بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ -ﷺ- قَالَ : « لَا نَذْرَ فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ وَكُفَّارَتِهِ كُفَّارَةٌ بَيْنَ¹²²² ».

Dârekutnî, bu hadisi İbn Abbas tariki ile;

ومن نذر نذرا في معصية الله فكفارته كفارة بين¹²²³

¹²¹² Ebu Dâvûd, Eymân ve'n-nüzûr, 27. (no: 3313)

¹²¹³ Ebu Dâvûd, Eymân ve'n-nüzûr, 27. (no: 3315)

¹²¹⁴ Tirmizi, Nüzûr ve'l Eymân, 1. (no: 1525)

¹²¹⁵ Tirmizi, Nüzûr ve'l Eymân, 1. (no: 1525)

¹²¹⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 432. (no: 19896)

¹²¹⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 432. (no: 19896)

¹²¹⁸ Dârimî, Nüzûr ve'l-eymân, 3. (no:2337)

¹²¹⁹ Dârimî, Nüzûr ve'l-eymân, 3. (no:2337)

¹²²⁰ Hâkim, *el-Müstedrek*, c.4, s. 338. (no: 7840)

¹²²¹ Hâkim, *el-Müstedrek*, c.4, s. 338. (no: 7840)

¹²²² Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*, c. 10, s.70. (no: 20563)

Hadisi Taberânî¹²²⁴ de Dârekutnî'nin lafızları ile İbn Abbas tarikiyle rivayet etmiştir.

Bu hadis, şahit olarak Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde;

عن عائشة ان رسول الله صلى الله عليه و سلم قال : لا ندر في معصية الله وكفارته كفارة يمين¹²²⁵

Şuayb Arnavut, hadisin sahih olduğunu zikretmiştir.¹²²⁶

Hadis, şahit olarak Abdürrezzak b. Hemmam'ın¹²²⁷ *Musannef*'inde de rivayet edilmiştir.

Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî'nin¹²²⁸ el-*Âsâr*'ında bu hadis, aynı tarik ve lafızlarla rivayet edilmiştir.

Senedde yer alan Muhammed b. Ez-Zübeyr hakkında metruk değerlendirmesi yapılmıştır. 6. tabakadan olan Muhammed b. Zübeyr, İmran b. Husayn'dan (ö. 53/673) mürsel olarak hadis rivayet etmiştir. Hadis mürsel olmakla birlikte şahitleri aynı tarikle sahih olarak rivayet edilmiştir.

54.HADİS

(الحديث الرابع والخمسون): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن علقمة بن مرثد عن عبد الله بن بريدة

عن أبيه رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه و سلم: "إني نهيتكم عن لحوم الأضاحي

أن تمسكوا فوق ثلاثة أيام فأمسكوا ما بدا لكم و تزودوا فإنما نهيتكم ليوسع موسركم على فقيركم

".

(**Elli dördüncü hadis**): Aynı senedle Lü'lüî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Alkame b. Mersed'den, o da Abdullah b. Büreyde'den, o da babası (r.a.)'dan şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah (s.a.v.) şöyle dedi: “Şüphesiz ben size kurbanlık hayvanların etlerini üç günden fazla (evinizde) tutmanızı yasakladım. Şimdi ise dilediğiniz kadarını biriktiriniz ve azık yapınız.

¹²²³ Dârekutnî, *Sünenü 'd-Dârekutnî*, c. 4, s. 158. (no: 2)

¹²²⁴ Taberânî, *Mu'cemü 'l-kebir*, c. 11, s. 412. (no: 12169)

¹²²⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 247. (no: 26140)

¹²²⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 247. (no: 26140)

¹²²⁷ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, c. 8, s. 433. (no: 15813)

¹²²⁸ Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî, *Kitâbü 'l-âsâr*, s. 158-159. (no: 719)

Şüphesiz ben size zengin olanlarınız fakir olanlarınızı rahatlatmış diyemiyordum.

Senedde Yer Alan Râvilerin Değerlendirilmesi:

Senedde yer alan ravilerden Alkame b. Mersed, Abdullah b. Büreyde ve babasını, 2. hadîste incelemiştik.

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Bu hadîsin bir bölümü Müslim'in *Sahih*'inde Büreyde tarîki ile şu şekilde rivayet edilmiştir:

عَنْ ابْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ - ... وَنَهَيْتُكُمْ عَنْ حُومِ الْأَصْحَابِ فَوْقَ ثَلَاثٍ فَأَمْسِكُوا مَا بَدَا لَكُمْ ...
1229 .«

Hadîsin bir kısmı Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde Büreyde tarîki ile şu şekilde rivayet edip sükut etmiştir;

عَنْ ابْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ... وَنَهَيْتُكُمْ عَنْ حُومِ الْأَصْحَابِ أَنْ تَأْكُلُوهَا بَعْدَ ثَلَاثٍ فَكُلُوا
وَاسْتَمْتِعُوا بِهَا فِي أَسْفَارِكُمْ¹²³⁰

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹²³¹

Tirmizî *Sünen*'inde;

عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ - « كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ حُومِ الْأَصْحَابِ فَوْقَ ثَلَاثٍ
لِيَتَسَبَّحَ ذُو الطُّوْلِ عَلَى مَنْ لَا طَوْلَ لَهُ فَكُلُوا مَا بَدَا لَكُمْ وَأَطْعِمُوا وَادَّخِرُوا ».¹²³²

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹²³³ Tirmizî bu babta İbn Mesud, Âişe, Nübeyşe, Ebû Said, Katade b. en-Numan, Enes ve Ümmü Seleme hadislerinin de geldiğini söylemiş, Büreyde hadîsinin de “hasen sahih” olduğunu zikretmiştir.¹²³⁴

Nesâî, *Sünen*'inde;

¹²²⁹ Müslim, Cenâiz, 36. (no: 106-977)

¹²³⁰ Ebû Dâvûd, Eşribe, 7. (no: 3698)

¹²³¹ Ebû Dâvûd, Eşribe, 7. (no: 3700)

¹²³² Tirmizî, Edâha, 14. (no: 1510)

¹²³³ Tirmizî, Edâha, 14. (no: 1510)

¹²³⁴ Tirmizî, Edâha, 14. (no: 1510)

عَنْ ابْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ لُحُومِ الْأَضَاحِيِّ بَعْدَ ثَلَاثٍ ... فَكُلُوا مِنْ لُحُومِ الْأَضَاحِيِّ مَا بَدَا لَكُمْ وَتَزَوَّدُوا وَادَّخَرُوا ...¹²³⁵

Elbânî “sahîh li gayrihi” demiştir.¹²³⁶

Nesâî, *Sünen*’inde;

عن عبد الله بن بريدة عن أبيه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم :... ونهيتكم عن لحوم الأضاحي فوق ثلاثة أيام فأمسكوا ما بدا لكم ...¹²³⁷

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹²³⁸

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*’inde aynı senedle;

عن علقمة بن مرثد عن ابن بريدة عن أبيه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : ان كنت نهيتكم عن ثلاث من زيارة القبور وعن لحوم الأضاحي ان تجبس فوق ثلاث وعن الأوعية ونهيتكم عن لحوم الأضاحي ليوسع ذو السعة على من لا سعة له فكلوا وادخروا ...¹²³⁹

Şuayb Arnavut, sahih hadis demiştir.¹²⁴⁰

Abdürrezzak b. Hemmam, *Musannef*’inde;

حدثني عبد الله بن بريدة عن أبيه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ... ونهيتكم عن أكل لحوم الأضاحي بعد ثلاث فكلوا وتزودوا وادخروا¹²⁴¹

Ayrıca Ahmed b. Hanbel;

عن عبد الله بن بريدة عن أبيه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم :... ونهيتكم عن لحوم الأضاحي ان تمسكوها فوق ثلاث فأمسكوها ما بدا لكم ...¹²⁴²

Şuayb Arnavut, isnadının Müslim’in şartına göre sahih olduğunu söyleyip ricaline sika demiştir.¹²⁴³

Beyhakî, *Sünenü ’l-kübrâ*’da aynı senedle;

عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْتَدٍ عَنْ سَلِيمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -ﷺ- : «... وَكُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ لُحُومِ الْأَضَاحِيِّ فَوْقَ ثَلَاثٍ لِيَتَسَّعَ ذُو الطَّوْلِ عَلَى مَنْ لَا طَوْلَ لَهُ فَكُلُوا مَا بَدَا لَكُمْ وَأَطْعَمُوا وَادَّخَرُوا ...»¹²⁴⁴

¹²³⁵ Nesâî, *Edâha*, 36. (no: 4430)

¹²³⁶ Nesâî, *Edâha*, 36. (no: 4430)

¹²³⁷ Nesâî, *Eşribe*, 40. (no: 5652)

¹²³⁸ Nesâî, *Eşribe*, 40. (no: 5652)

¹²³⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 356. (23066)

¹²⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 356. (23066)

¹²⁴¹ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, c.3, s. 569. (no: 6708)

¹²⁴² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c.5, s. 350. (no: 23008)

¹²⁴³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c.5, s. 350. (no: 23008)

¹²⁴⁴ Beyhakî, *Sünenü ’l-kübrâ*, c. 8, s. 311.(no: 17941)

İbn Ebî Şeybe, *Musannef*'inde;

عَنِ ابْنِ بُرَيْدَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ، قَالَ : جَالَسْتُ النَّبِيَّ ﷺ فِي الْمَجْلِسِ فَرَأَيْتُهُ حَرِيئًا ، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ : مَا لَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ كَأَنَّكَ حَزِينٌ ؟ قَالَ : ذَكَرْتُ أُمِّي ، ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ لُحُومِ الْأَضَاحِيِّ أَنْ تَأْكُلُوهَا إِلَّا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فَكُلُوا وَأَطْعِمُوا وَادْخِرُوا مَا بَدَأَ لَكُمْ ...¹²⁴⁵

Ebû Yusuf, *el-Âsâr*'da aynı senedle;

قال : حدثنا يوسف عن أبيه عن أبي حنيفة ، عن علقمة بن مرثد ، عن ابن بريدة ، عن أبيه ﷺ ، عن النبي ﷺ أنه قال : « كنا نُهيناكم عن ثلاث : ... ، ونُهيتكم أن تمسكوا لحوم الأضاحي فوق ثلاثة أيام ، فأمسكوا وتزودوا ، فإنما نُهيناكم لیتسع به غنيكم على فقيركم ، ... »¹²⁴⁶

Muhammed b. el-Hasen, *el-Âsâr*'da aynı senedle,

مُحَمَّد ، قال : أخبرنا أبو حنيفة ، قال حدثنا علقمة بن مرثد ، عن ابن بريدة الأسلمي ، عن أبيه ﷺ ، عن النبي ﷺ أنه قال : « نُهيناكم عن زيارة القبور... ، وعن لحم الأضاحي أن تمسكوه فوق ثلاثة أيام ، فأمسكوه ما بدا لكم ، وتزودوا فإنما نُهيناكم لیتسع موسعكم على فقيركم ... »¹²⁴⁷

Seneddeki râvîler sikadır. Yukarıdaki bilgiler ışığında bu hadîs hakkında sahîh değerlendirmesi yapabiliriz.

55.HADİS

(الحديث الخامس والخمسون): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن حماد عن إبراهيم عن عدى بن حاتم

رضى الله عنه انه سأل رسول الله صلى الله عليه و سلم عن الصيد يقتله الكلب قبل أن تدرك

ذكاته فأمره النبي صلى الله عليه و سلم أن يأكله إن كان عالما و سمي الله عليه_يعنى معلما .

(Elli beşinci hadis): Aynı senedle Lü'lüî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Hammâd'dan, o da İbrahim'den, o da Adıyy b. Hâtim (r.a.)'den şöyle dediğini rivayet etti: “Muhakkak Adıyy b. Hâtim, Rasulullah (s.a.v.)'e boğazını kesmeye yetişmeden önce köpeğin öldürdüğü av hakkında

¹²⁴⁵ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, c. 3, s. 344.(no: 11935)

¹²⁴⁶ Ebû Yusuf, *Kitâbu 'l-âsâr*, s. 225. (no: 996)

¹²⁴⁷ Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî, *Kitâbu 'l-âsâr*, s. 54. (no: 269)

sordu. Nebî (s.a.v.) de eğer köpek biliyorsa (yani eğitilmiş öğretilmiş bir köpek ise) ve köpeği gönderirken besmele çekmişse o avı yemesini emretti.”

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Senedde geçen ravilerden Hammâd ve İbrahim’i 5. hadîste ele almıştık.

Adîyy b. Hâtim: Sahabidir. Tam adı Adîyy b. Hâtim b. Abdullah b. Sa’d b. El-Haşrec b. İmril Kays b. Adîyy b. Ahzam b. Ebî Ahzem b. Rebîa b. Cervel b. Süal b. Amr b. El-Gavs b. Tayyit Taî’dir. Halife, 68/688 senesinde vefat ettiğini zikretmiştir.¹²⁴⁸

“Uzun ömürlü sahâbîlerden biri olan Adîyy, babası Hâtim et-Tâî gibi cömert bir insandı. Uzun süren kabile reisliğinin kazandırdığı tecrübeler onda sağlam ve köklü bir devlet adamlığı karakteri oluşturmuştu. Hz. Ömer’in vefakâr ve sâlih bir insan olarak tavsif ettiği Adîyy b. Hâtim, altmış altı hadis rivayet etmiş, bunlardan yedisi *Sahîh-i Buhârî*’de, elli yedisi de Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde yer almıştır.”¹²⁴⁹

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Buhârî’nin *Sahîh*’inde Adîyy b. Hâtim tarîki ile;

عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ سَأَلْتُ النَّبِيَّ - ﷺ - فَقَالَ « إِذَا أُرْسِلْتَ كَلْبَكَ الْمُعَلَّمُ فَقَتَلَ فَكُلْ ، وَإِذَا أَكَلَ فَلَا تَأْكُلْ ، فَإِنَّمَا أَمْسَكَهُ عَلَيَّ نَفْسِهِ » . قُلْتُ أُرْسِلُ كَلْبِي فَأَجِدُ مَعَهُ كَلْبًا آخَرَ قَالَ « فَلَا تَأْكُلْ ، فَإِنَّمَا سَمَّيْتَ عَلَيَّ كَلْبَكَ ، وَلَمْ تُسَمِّ عَلَيَّ كَلْبِ آخَرَ »¹²⁵⁰

Buhârî, *Sahîh*’inin bir başka babında Adîyy b. Hâtim tarîki ile ;

عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أُرْسِلُ كَلْبِي وَأُسَمِّي فَقَالَ النَّبِيُّ - ﷺ - « إِذَا أُرْسِلْتَ كَلْبَكَ وَسَمَّيْتَ ، فَأَخَذَ فَقَتَلَ فَأَكَلَ فَلَا تَأْكُلْ ، فَإِنَّمَا أَمْسَكَ عَلَيَّ نَفْسِهِ ».¹²⁵¹

Müslim, *Sahîh*’inde Adîyy b. Hâtim tarîki ile;

¹²⁴⁸ İbn Hacer, *Tehzîbü ’t-Tehzîb*, c. 3, s. 85-86.

¹²⁴⁹ Ali Yardım, “Adî b. Hâtim”, *DİA*, I, 380, İstanbul, 1988.

¹²⁵⁰ Buhârî, *Vudû’*, 33.

¹²⁵¹ Buhârî, *Zebâih ve’s-sayd*, 9.

عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أُرْسِلُ الْكِلَابَ الْمُعَلَّمَةَ فَيُمَسِّكُنَّ عَلَيَّ وَأَذْكُرُ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ فَقَالَ « إِذَا أُرْسَلَتْ كَلْبُكَ الْمُعَلَّمَةَ وَذَكَرْتَ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ فَكُلْ ». قُلْتُ وَإِنْ قَتَلَنَ قَالَ « وَإِنْ قَتَلَنَ مَا لَمْ يَشْرِكْهَا كَلْبٌ لَيْسَ مَعَهَا ». قُلْتُ لَهُ فَإِنِّي أُرْمِي بِالْمِعْرَاضِ الصَّيِّدَ فَأَصِيبُ فَقَالَ « إِذَا رَمَيْتَ بِالْمِعْرَاضِ فَخَرِّقْ فَكُلْهُ وَإِنْ أَصَابَهُ بَعْرَضِهِ فَلَا تَأْكُلْهُ ».¹²⁵²

Mi'rad: İki tarafında demir olan ağır bir sopa ya da odun. Herevi: Tüysüz ve ucunda demiri olmayan ok.

Haziga: nefize manasına yaralamak, delmek, öldürmek, deriden bir şey koparmak.

Ayrıca Müslim, *Sahîh*'inde yine aynı babta:

عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ -ﷺ- « إِذَا أُرْسَلَتْ كَلْبُكَ فَادْكُرْ اسْمَ اللَّهِ فَإِنْ أَمْسَكَ عَلَيْكَ فَادْرِكْتَهُ حَيًّا فَادْبَعْهُ وَإِنْ أَدْرِكْتَهُ قَدْ قَتَلَ وَلَمْ يَأْكُلْ مِنْهُ فَكُلْهُ ... ».¹²⁵³

Ebû Dâvûd, *Sünen*'inde Adıyy b. Hâtim tarîki ile şu şekilde rivayette bulunmuş ve hadîsin sonunda sükut etmiştir:

عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ سَأَلْتُ النَّبِيَّ -ﷺ- قُلْتُ إِنِّي أُرْسِلُ الْكِلَابَ الْمُعَلَّمَةَ فَيُمَسِّكُنَّ عَلَيَّ أَفَأَكُلُ قَالَ « إِذَا أُرْسَلَتْ الْكِلَابُ الْمُعَلَّمَةَ وَذَكَرْتَ اسْمَ اللَّهِ فَكُلْ مِمَّا أَمْسَكَ عَلَيْكَ ».¹²⁵⁴

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹²⁵⁵

Tirmizî, *Sünen* 'inde Adıyy b. Hâtim tarîki ile;

عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا نُرْسِلُ كِلَابًا لَنَا مُعَلَّمَةٌ. قَالَ « كُلْ مَا أَمْسَكَ عَلَيْكَ ». قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَإِنْ قَتَلَنَ قَالَ « وَإِنْ قَتَلَنَ مَا لَمْ يَشْرِكْهَا كَلْبٌ غَيْرُهَا ».¹²⁵⁶

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹²⁵⁷ Tirmizî, bu hadise “hasen sahîh” demiştir. Tirmizî yine aynı bab altında Ebû Sa'lebe el-Huşşeniy (İsmi Cürsüm b. Naşir) tarîki ile konumuza örnek teşkil edecek bir hadis zikretmiş ve bu hadise de “hasen sahîh” demiştir.¹²⁵⁸

Nesâî, *Sünen*'inde Adıyy tarîki ile;

¹²⁵² Müslim, Sayd ve'z-zebâih, 1. (no: 1-1929)

¹²⁵³ Müslim, Sayd ve'z-zebâih, 1. (no: 6-1929)

¹²⁵⁴ Ebû Dâvûd, Sayd, 2. (no: 2447)

¹²⁵⁵ Ebû Dâvûd, Sayd, 2. (no: 2849)

¹²⁵⁶ Tirmizî, Sayd, 1. (no: 1465)

¹²⁵⁷ Tirmizî, Sayd, 1. (no: 1465)

¹²⁵⁸ Tirmizî, Sayd, 1. (no: 1465)

إِبْرَاهِيمَ عَنْ هَمَّامِ بْنِ الْحَارِثِ عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ أَنَّهُ سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ - فَقَالَ أُرْسِلُ الْكَلْبَ الْمُعَلَّمُ فَيَأْخُذُ. فَقَالَ « إِذَا أُرْسِلَتْ الْكَلْبَ الْمُعَلَّمُ وَذَكَرْتَ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ فَأَخَذَ فَكُلْ ». ¹²⁵⁹

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir. ¹²⁶⁰

İbn Mâce, *Sünen*'inde Adıyy b. Hâtim tarîki ile;

عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ - فَقُلْتُ إِنَّا قَوْمٌ نَصِيدُ بِيَدِهِ الْكِلَابِ. قَالَ « إِذَا أُرْسِلَتْ كِلَابُكَ الْمُعَلَّمَةَ وَذَكَرْتَ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا فَكُلْ مَا أَمْسَكَكَ عَلَيْكَ وَإِنْ قَتَلَنَ إِلَّا أَنْ يَأْكُلَ الْكَلْبُ فَإِنْ أَكَلَ الْكَلْبُ فَلَا تَأْكُلْ فَإِنَّي أَخَافُ أَنْ يَكُونَ إِنَّمَا أَمْسَكَكَ عَلَى نَفْسِهِ وَإِنْ خَالَطَهَا كِلَابٌ أُخْرُ فَلَا تَأْكُلْ ». ¹²⁶¹

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir. ¹²⁶²

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde Adıyy b. Hâtim tarîki ile;

عن إبراهيم عن همام بن الحارث عن عدى بن حاتم انه سأل رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال : أرسل الكلب المعلم فيأخذ قال إذا أرسلت كلبك المعلم وذكرت اسم الله عز وجل فأخذ فكل قلت وان قتل قال وان قتل قال قلت أرمي بالمعروض قال إذا أصاب يده فكل وان أصاب بعرضه فلا تأكل ¹²⁶³

Şuayb el-Arnâvut, isnadının Şeyhayn'ın şartına göre sahih olduğunu söylemiştir. ¹²⁶⁴

Bu hadis, Ebu Yusuf'un *el-Âsâr*'ında da aynı tarik ve senedle şu şekilde rivayet edilmiştir:

قال : حدثنا يوسف عن أبيه عن أبي حنيفة ، عن حماد ، عن إبراهيم ، عن عدى بن حاتم ، أنه سأل رسول الله ﷺ عن كلب الصيد إذا أرسل على الصيد فقتله وسمى عليه ، قال : « كل » ¹²⁶⁵

Senedde yer alan ve sika bir tabîi olan İbrahim en-Neha'î, mürsel olarak hadis rivayet etmiştir. Tahricini yaptığımız hadis kaynaklarında İbrahim'in arada atladığı el-Esved'in (İbrahim'in dayısı) getirilerek hadisin inkıtası giderilmiş ve hadis aynı tarikle sahih olarak rivayet edilmiştir.

¹²⁵⁹ Nesâî, Sayd ve'z-zebâih, 3. (no: 4265)

¹²⁶⁰ Nesâî, Sayd ve'z-zebâih, 3. (no: 4265)

¹²⁶¹ İbn Mâce, Sayd, 3. (no: 3208)

¹²⁶² İbn Mâce, Sayd, 3. (no: 3208)

¹²⁶³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c.4, s. 377. (no: 19391)

¹²⁶⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c.4, s. 377. (no: 19391)

¹²⁶⁵ Ebu Yusuf, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 241. (no: 1066)

56.HADİS

(الحديث السادس والخمسون): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن قتادة عن أبي قلابة عن أبي ثعلبة الخشني رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه و سلم انه نهى عن كل ذى ناب من السبع و عن كل ذى مخلب من الطير .

(**Elli altıncı hadis**): Aynı senedle Lü'lûü şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Katade'den, o da Ebû Kilabe'den, o da Ebû Sa'lebe el-Huşeniy (r.a.)'den o da Nebî (s.a.v.)'den onun şöyle dediğini tahdis etti: “Rasulullah (s.a.v.), köpek dişi olup köpek dişiyle avlanan bütün yırtıcı hayvanların ve pençesi olup pençesiyle avlanan kuşların etini yemeyi yasakladı.”

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Katâde: Tam adı Katâde b. Di'âme b. Katâde b. Azîz b. Rebî'a İbn Amr b. El-Hâris b. Sedûs Ebû'l-Hattab es-Sedûsî el-Basrî'dir. Yahya b. Ma'în, kendisini “sika” olarak zikretmiştir. Ebû Zür'a, Katade'nin, Hasan ashabının en bilgini olduğunu söylemiştir. Ebû Hâtim ise, Enes ashabının en sebtinin Zührî, sonra da Katâde olduğunu zikretmiştir. Amr b. Ali, 61/681 senesinde doğduğunu ve 117/735 yılında öldüğünü zikretmiştir. İbn Sa'd, onun “sika, me'mun ve hadiste hüccet” olduğunu vurgulamıştır.¹²⁶⁶

Ebû Kilâbe: Bu künye ile anılan ravinin ismi Abdullah b. Zeyd b. Amr'dır. Âmir b. Nâtil b. Mâlik b. Ubeyd b. Alkame b. Sa'd Ebû Kilabe el-Cermi el-Basri de denilir. İbn Sa'd, onu Basralıların 2. tabakasında zikretmiş ve çok hadîsi olan “sika” bir ravi olduğunu zikretmiştir. İclî, onun “Basralı tabiin ve sika” olduğunu söylemiştir. İbn Hiraş da kendisinin “sika” olduğunu söylemiştir. İbn Yunus, Şam'da 104/723 yılında öldüğünü, Vakıdi de 104/723 ya da 105/724 senesinde vefat ettiğini zikretmiştir.¹²⁶⁷

Ebû Sa'lebe el-Huşenîy (r.a.): Sahabîdir. Onun ve babasının adı hakkında birçok ihtilaf vardır. İsminin Cürsüm ya da Cürhüm olduğu konusunda rivayetler

¹²⁶⁶ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 3, s. 428-429-430.

¹²⁶⁷ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 2, s. 339-340.

vardır. Ebû Kilâbe, kendisinden hadis işitmiştir. Ebû Ubeyd, İbn Sa'd, Halife, onun 75/695 senesinde öldüğünü zikretmişlerdir.¹²⁶⁸

“Hz. Peygamber’den ve Muâz b. Cebel, Ebû Ubeyde b. Cerrâh gibi sahâbîlerden rivayette bulunan Huşenî’nin, Kütüb-i Sitte başta olmak üzere muteber hadis kaynaklarında pek çok rivayeti yer almakta, kendisinden hadis dinleyenler arasında Ebû İdrîs el-Havlânî, Saîd b. Müseyyeb, Atâ b. Yezîd el-Leysî, Mekhûl, Ebû Kılâbe el-Cermî ve Ebû Recâ el-Utâridî gibi isimler bulunmaktadır.”¹²⁶⁹

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Hadîste köpek dişi olup köpek dişiyle avlanan bütün yırtıcı hayvanların ve pençesi olup pençesiyle avlanan kuşların etinin yasaklanmasına dair iki durumun yasaklanması söz konusudur. Bunlardan köpek dişi olup köpek dişi ile avlanan yırtıcı hayvanların etinin yasaklanması ile ilgili olan hadisler şunlardır:

Buhârî, *Sahîh*’inde Ebû Sa’lebe el-Huşeniy tarîki ile;

عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ الْحُشَيْبِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ نَهَى النَّبِيُّ - ﷺ - عَنْ أَكْلِ كُلِّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبْعِ .¹²⁷⁰

Buhârî aynı hadîsin devamında;

أَنَّ أَبَا ثَعْلَبَةَ الْحُشَيْبِيِّ أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - ﷺ - نَهَى عَنْ أَكْلِ كُلِّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبْعِ .¹²⁷¹

Müslim, *Sahîh*’inde Ebû Salebe tarîki ile;

عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ قَالَ قَالَ نَهَى النَّبِيُّ - ﷺ - عَنْ أَكْلِ كُلِّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبْعِ .¹²⁷²

Müslimin *Sahîh*’inde, azı dişi olan yırtıcı hayvanların hepsinin etinin haram olduğu bu hadis Ebû Hüreyre, Mâlik b. Enes ve İbn Abbas tarikleri ile de rivayet edilmiştir.¹²⁷³

Ebû Dâvûd, *Sünen*’inde Ebû Salebe tarîki ile şu şekilde rivayet edip sonunda sükut etmiştir;

¹²⁶⁸ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 4, s. 500.

¹²⁶⁹ Abdülkadir Şenel, “Ebû Sa’lebe Huşenî”, DİA, XVIII, 420, İstanbul, 1998.

¹²⁷⁰ Buhârî, Tıb, 57.

¹²⁷¹ Buhârî, Tıb, 57.

¹²⁷² Müslim, Sayd ve’z-zibâh, 3. (no: 12-1932)

¹²⁷³ Müslim, Sayd ve’z-zibâh, 3.

عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ الْحُشَيْبِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -ﷺ- نَهَى عَنْ أَكْلِ كُلِّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبْعِ.¹²⁷⁴

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹²⁷⁵

Tirmizî, Ebû Sa'lebe tarîki ile *Sünen*'inde;

عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ قَالَ سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ قُدُورِ الْمُجُوسِ فَقَالَ أَنْقُوهَا عَسَلًا وَاطْبُخُوا فِيهَا وَنَهَى
عَنْ كُلِّ سَبْعٍ ذِي نَابٍ¹²⁷⁶

Tirmizî, Ebû Salebe hadîsinin meşhur olduğunu bu tarik dışında da hadis rivayet edildiğini ve Ebû Salebe'nin isminin Cürsûm veya Cürhüm olduğunu, Nâşib de denildiğini zikretmiştir.¹²⁷⁷ Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹²⁷⁸

Nesâî, *Sünen*'inde;

عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ الْحُشَيْبِيِّ

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ أَكْلِ كُلِّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبْعِ¹²⁷⁹

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹²⁸⁰

İbn Mâce, *Sünen*'inde konumuzla ilgili olarak aynı bab altında benzer lafızlarla Ebû Salebe, Ebû Hüreyre ve İbn Abbas tariklerine yer vermiştir. Bunlardan Ebû Salebe tarîkini şu şekilde rivayet etmiştir:

عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ الْحُشَيْبِيِّ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ أَكْلِ كُلِّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبْعِ¹²⁸¹

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹²⁸²

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*'inde;

عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ الْحُشَيْبِيِّ قَالَ : نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَكْلِ كُلِّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبْعِ¹²⁸³

Şuayb Arnavut, isnadının Şeyhayn'ın şartına göre sahih olduğunu söylemiştir.¹²⁸⁴

¹²⁷⁴ Ebû Dâvûd, Et'ime, 33. (no: 3802)

¹²⁷⁵ Ebû Dâvûd, Et'ime, 33. (no: 3804)

¹²⁷⁶ Tirmizî, Et'ime, 7. (no: 1796)

¹²⁷⁷ Tirmizî, Et'ime, 7. (no: 1796)

¹²⁷⁸ Tirmizî, Et'ime, 7. (no: 1796)

¹²⁷⁹ Nesâî, Sayd ve'z-zebâih, 28. (no: 4325)

¹²⁸⁰ Nesâî, Sayd ve'z-zebâih, 28. (no: 4325)

¹²⁸¹ İbn Mâce, Sayd, 13. (no: 3232)

¹²⁸² İbn Mâce, Sayd, 13. (no: 3232)

¹²⁸³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 194. (no: 17773)

Bu hadîsin diğerk bir kısmını ise şâhit olarak;

Müslim, *Sahîh*'inde İbn Abbas tarîki ile;

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ كُلِّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبَاعِ وَعَنْ كُلِّ ذِي مَخْلَبٍ مِنَ الطَّيْرِ¹²⁸⁵

Ebû Dâvûd, *Sünen*'inde İbn Abbas tarîki ile şu hadîsi rivayet edip sonunda sükut etmiştir;

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ - عَنْ أَكْلِ كُلِّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبْعِ وَعَنْ كُلِّ ذِي مَخْلَبٍ مِنَ الطَّيْرِ.¹²⁸⁶

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹²⁸⁷

Nesâî;

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى يَوْمَ خَيْبَرَ عَنْ كُلِّ ذِي مَخْلَبٍ مِنَ الطَّيْرِ وَعَنْ كُلِّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبَاعِ¹²⁸⁸

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹²⁸⁹

İbn Mâce,

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ خَيْبَرَ عَنْ أَكْلِ كُلِّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبَاعِ وَعَنْ كُلِّ ذِي مَخْلَبٍ مِنْ

الطَّيْرِ¹²⁹⁰

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹²⁹¹

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*'inde;

عن ابن عباس : ان رسول الله صلى الله عليه و سلم نهي عن كل ذي ناب من السباع وعن كل ذي مخلب من الطير¹²⁹²

Şuayb Arnavut, isnadının Müslim'in şartına göre sahih olduğunu söylemiştir.¹²⁹³

Hadisi, bunların dışında Tahavî¹²⁹⁴ Ali b. Ebi Talib tariki ile aynı lafızlarla rivayet etmiştir. Abdürrezzak b. Hemmam¹²⁹⁵ ve İbn Ebi Şeybe¹²⁹⁶ de Musannef'lerinde bu hadisi benzer lafızlarla ve İbn Abbas tariki ile rivayet etmiştir.

¹²⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 194. (no: 17773)

¹²⁸⁵ Müslim, *Sayd ve'z-zebâih*, 3. (no: 16-1934)

¹²⁸⁶ Ebû Dâvûd, *Et'ime*, 33. (no: 3803)

¹²⁸⁷ Ebû Dâvûd, *Et'ime*, 33. (no: 3805)

¹²⁸⁸ Nesâî, *Sayd ve'z-zebâih*, 33. (no: 4348)

¹²⁸⁹ Nesâî, *Sayd ve'z-zebâih*, 33. (no: 4348)

¹²⁹⁰ İbn Mâce, *Sayd*, 13. (no: 3234)

¹²⁹¹ İbn Mâce, *Sayd*, 13. (no: 3234)

¹²⁹² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 373. (no: 3544)

¹²⁹³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 373. (no: 3544)

¹²⁹⁴ Tahavî, *Şerhu me'ân'il-âsâr*, c. 4, s. 190.

¹²⁹⁵ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, c. 4, s. 520. (no: 8707)

¹²⁹⁶ İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, c. 5, s. 399. (no: 20228)

Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî, bu hadisi *Kitâbü'l-âsâr*'ında Ebu Hanîfe'nin Mekhûl eş-Şâmî'den onun da Nebi (s.a.v.)'den zikrettiği tarik ile aynı lafızlarla şu şekilde rivayet etmiştir:

انه نهي عن كل ذي ناب من السبع و عن كل ذي مخلب من الطير¹²⁹⁷

Ebu Yusuf, bu hadisi *el-Âsâr*'ında şahit olarak çok yakın lafızlarla rivayet etmiştir.¹²⁹⁸

Senedin râvileri yukarıda zikrettiğimiz gibi sikadır. Yukarıda yapılan tahriclerde, Ebû Sa'lebe el-Huşeniy tarîki ile gelen bu hadîsin ilk bölümünün müttfekun aleyh ve sahîh olduğunu gözlemledik. Diğer kısmının şâhitlerine de sahîh değerlendirmesi yapıldığı için hadisin sahîh olduğunu düşünmekteyiz.

57.HADİS

(الحديث السابع والخمسون): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن سعيد بن مسروق عن عباية¹²⁹⁹ بن

رفاعة رضى الله عنه أن بعيراً من إبل الصدقة ند فطلبوه فلما أعياهم أن يأخذوه رماه رجل بسهم

فأصاب مقتله فقتله فسألوا النبي صلى الله عليه و سلم عن أكله فقال: "إن لها أوابد كأوابد

الوحش فإذا خشيتم منها فاصنعوا كما صنعتم بهذا ثم كلوه."

(Elli yedinci hadis): Aynı senedle Lü'lûî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Said b. Mesruk'dan, o da Abaye b. Rifae (r.a.)'dan şöyle dediğini tahdis etti: "Zekat develerinden bir deve kaçtı. Bunun üzerine onu aradılar. Deve kendisini yakalamaları konusunda onları yorunca, bir adam deveye ok attı ve deveyi öldürecek bir yerine isabet etti ve deveyi öldürdü. Bunun üzerine Nebî (s.a.v.)'ye devenin yenilmesi hakkında sordular. Rasulullah (s.a.v.) şöyle dedi: "Şüphesiz vahşi hayvanların kaçtığı gibi o deve de ürküp kaçar. Deveyi (kaçırmanızdan) korktuğunuz zaman bu deveye yaptığınız şeyin aynısını yapın ve onu yiyin."

¹²⁹⁷ Şeybânî, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 180. (no: 817)

¹²⁹⁸ Ebu Yusuf, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 239-240. (no: 1060)

¹²⁹⁹ بفتح و موحدة مخففة و بعد الألف ياء (ز). fetha ile, (ikinci harf) tek noktalı olarak ve şeddesiz, eliften sonraki harf de ya'dır. (Zahidü'l-Kevserî zikretmiştir.)

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Saîd b. Mesrûk: Adı Saîd b. Mesrûk es-Sevrî el-Kûfi'dir. Kendisi hakkında İbn Ma'în, Ebû Hâtîm, İclî ve Nesâî "sika" olduğunu zikretmiştir. Abâye b. Rifâe'den hadis işitmiştir. İbn Ebî Âsım, 126/744 senesinde öldüğünü söylemiştir. Ahmed, 128/746 senesinde öldüğünün kendisine ulaştığını belirtmiştir. İbn Kâni' de 127/745 senesinde vefat ettiğini kaydetmiştir. İbn Hibbân, onu *Sikat*'ta zikretmiştir.¹³⁰⁰ İbn Hacer kendisinin "sika" olduğunu ve Kütüb-i Sitte İmamlarının kendisinin hadîsini kitaplarında rivayet ettiğini belirtmiştir.¹³⁰¹

Abâye b. Rifâe: Tam adı Abâye b. Rifâe b. Râfi' b. Hadîc el-Ensârî ez-Zürğî Ebû Rifâe el-Medenî'dir. Osman ed-Dârimî, İbn Ma'în'den kendisinin "sika" olduğunu zikretmiştir. Nesâî de aynı şeyi zikretmiştir. İbn Hibbân onu *Sikat*'ta zikretmiştir.¹³⁰² İbn Hacer kendisine "sika" demiş ve 3. tabakadan olduğunu söylemiştir. Kütüb-i Sitte İmamları kendisinin hadîsini kitaplarında rivayet etmiştir.¹³⁰³

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Hasen b. Ziyâd'ın *Müsned*'inde Abâye b. Rifâe kanalı ile rivayet edilen bu hadisi, Buhârî'nin *Sahih*'inde Abâye'nin dedesi Râfi''den şu şekilde rivayet ettiğini görmekteyiz;

عَنْ سَعِيدِ بْنِ مَسْرُوقٍ عَنْ عَبَّادَةَ بْنِ رِفَاعَةَ عَنْ جَدِّهِ رَافِعٍ قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ - ﷺ - بِبَدْيِ الْحُلَيْفَةِ ، فَأَصَابَ النَّاسَ جُوعٌ وَأَصْبَنَّا إِبِلًا وَغَنَمًا ، وَكَانَ النَّبِيُّ - ﷺ - فِي أُحْرِيَاتِ النَّاسِ ، فَعَجِلُوا فَتَصَبَّوْا الْقُدُورَ ، فَأَمَرَ بِالْقُدُورِ فَأُكْفِفَتْ ، ثُمَّ قَسَمَ فَعَدَلَ عَشْرَةَ مِنَ الْغَنَمِ بَبَعِيرٍ ، فَنَدَّ مِنْهَا بَعِيرٌ ، وَفِي الْقَوْمِ خَيْلٌ يَسِيرٌ فَطَلَبُوهُ فَأَعْيَاهُمْ ، فَأَهْوَى إِلَيْهِ رَجُلٌ بِسَهْمٍ ، فَحَبَسَهُ اللَّهُ فَقَالَ « هَذِهِ الْبَهَائِمُ لَهَا أَوَابِدٌ كَأَوَابِدِ الْوَحْشِ ، فَمَا نَدَّ عَلَيْكُمْ فَاصْنَعُوا بِهِ هَكَذَا » .¹³⁰⁴

Müslim, *Sahih*'inde;

عَنْ عَبَّادَةَ بْنِ رِفَاعَةَ بْنِ رَافِعٍ بْنِ خَدِيجٍ عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا لَأَقُو الْعُدُوَّ عَدَاً وَلَيْسَتْ مَعَنَا مَدَى قَالَ - ﷺ - « أَعْجَلْ أَوْ أَرِنِي مَا أَنْهَرَ الدَّمَ وَذَكَرَ اسْمُ اللَّهِ فَكُلْ لَيْسَ السِّنُّ وَالظُّفْرُ وَسَأَحْدِثُكَ أَمَّا السِّنُّ فَعِظْمٌ وَأَمَّا الظُّفْرُ فَمُدَى الْحَبَشَةِ » . قَالَ

¹³⁰⁰ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 2, s. 42-43.

¹³⁰¹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 241. (no: 2393)

¹³⁰² İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 2, s. 297.

¹³⁰³ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 294. (no: 3196)

¹³⁰⁴ Buhârî, *Cihad ves Siyer*, 191.

وَأَصَبْنَا نَهْبَ إِبِلٍ وَعَتَمَ فَنَدَّ مِنْهَا بَعِيرٌ فَرَمَاهُ رَجُلٌ بِسَهْمٍ فَحَبَسَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -ﷺ- « إِنَّ هَذِهِ الْإِبِلُ أَوَايِدُ كَأَوَايِدِ الْوَحْشِ فَإِذَا غَلَبَكُمْ مِنْهَا شَيْءٌ فَاصْنَعُوا بِهِ هَكَذَا ».¹³⁰⁵

Tirmizî, *Sünen*'inde;

عَنْ سَعِيدِ بْنِ مَسْرُوقٍ عَنْ عَبَّادَةَ بْنِ رِفَاعَةَ بْنِ رَافِعٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ فَنَدَّ بَعِيرٌ مِنْ إِبِلِ الْقَوْمِ وَلَمْ يَكُنْ مَعَهُمْ خَيْلٌ فَرَمَاهُ رَجُلٌ بِسَهْمٍ فَحَبَسَهُ اللَّهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ هَذِهِ الْبَهَائِمِ أَوَايِدُ كَأَوَايِدِ الْوَحْشِ فَمَا فَعَلَ مِنْهَا هَذَا فافْعَلُوا بِهِ هَكَذَا¹³⁰⁶

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹³⁰⁷

Ebû Dâvûd, *Sünen*'inde şu şekilde rivayette bulunup sükut etmiştir;

حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَسْرُوقٍ عَنْ عَبَّادَةَ بْنِ رِفَاعَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ -ﷺ- فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا نَلْقَى الْعَدُوَّ عَدًّا وَلَيْسَ مَعَنَا مَدَى أَفْتَدِيحُ بِالْمَرْوَةِ وَشِقَّةُ الْعَصَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -ﷺ- « أَرِنُ أَوْ أَعْجِلْ مَا أَنْهَرَ الدَّمَ وَذَكَرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ فَكُلُوا مَا لَمْ يَكُنْ سِنًا أَوْ ظُفْرًا وَسَأُحَدِّثُكُمْ عَنْ ذَلِكَ أَمَّا السِّنُّ فَعِظْمٌ وَأَمَّا الظُّفْرُ فَمُدَى الْحَبِشَةِ ». وَتَقَدَّمَ بِهِ سَرْعَانِ مِنَ النَّاسِ فَتَعَجَّلُوا فَأَصَابُوا مِنَ الْعَنَامِ وَرَسُولُ اللَّهِ -ﷺ- فِي آخِرِ النَّاسِ فَصَبُّوا قُدُورًا فَمَرَّ رَسُولُ اللَّهِ -ﷺ- بِالْقُدُورِ فَأَمَرَ بِهَا فَأُكْفِنَتْ وَقَسَمَ بَيْنَهُمْ فَعَدَلَ بَعِيرًا وَعَشْرَ شِيَاهٍ وَنَدَّ بَعِيرٌ مِنْ إِبِلِ الْقَوْمِ وَلَمْ يَكُنْ مَعَهُمْ خَيْلٌ فَرَمَاهُ رَجُلٌ بِسَهْمٍ فَحَبَسَهُ اللَّهُ فَقَالَ النَّبِيُّ -ﷺ- « إِنَّ هَذِهِ الْبَهَائِمِ أَوَايِدُ كَأَوَايِدِ الْوَحْشِ فَمَا فَعَلَ مِنْهَا هَذَا فافْعَلُوا بِهِ مِثْلَ هَذَا ».¹³⁰⁸

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹³⁰⁹

Nesâî, *Sünen*'inde;

عَنْ سَعِيدِ بْنِ مَسْرُوقٍ عَنْ عَبَّادَةَ بْنِ رِفَاعَةَ بْنِ رَافِعٍ عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ بَيْنَمَا نَحْنُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ -ﷺ- فِي ذِي الْحُلَيْفَةِ مِنْ حِمَاةٍ فَأَصَابُوا إِبِلًا وَعَتَمًا وَرَسُولُ اللَّهِ -ﷺ- فِي أُخْرِيَاتِ الْقَوْمِ فَعَجَلَ أَوْهَمُ فَذَبَحُوا وَنَصَبُوا الْقُدُورَ فَدَفَعَ إِلَيْهِمْ رَسُولُ اللَّهِ -ﷺ- فَأَمَرَ بِالْقُدُورِ فَأُكْفِنَتْ ثُمَّ قَسَمَ بَيْنَهُمْ فَعَدَلَ عَشْرًا مِنَ الشَّاءِ بَعِيرٍ فَبَيْنَمَا هُمْ كَذَلِكَ إِذْ نَدَّ بَعِيرٌ وَلَيْسَ فِي الْقَوْمِ إِلَّا خَيْلٌ يَسِيرَةٌ فَطَلَبُوهُ فَأَعْيَاهُمْ فَرَمَاهُ رَجُلٌ بِسَهْمٍ فَحَبَسَهُ اللَّهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -ﷺ- « إِنَّ هَذِهِ الْبَهَائِمِ أَوَايِدُ كَأَوَايِدِ الْوَحْشِ فَمَا غَلَبَكُمْ مِنْهَا فَاصْنَعُوا بِهِ هَكَذَا ».¹³¹⁰

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹³¹¹

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*'inde;

¹³⁰⁵ Müslim, Edâhi, 4. (no: 20-1968)

¹³⁰⁶ Tirmizî, Ahkâm ve'l-fevâid, 19. (no: 1492)

¹³⁰⁷ Tirmizî, Ahkâm ve'l-fevâid, 19. (no: 1492)

¹³⁰⁸ Ebû Dâvûd, Edâhi, 15. (no: 2821)

¹³⁰⁹ Ebû Dâvûd, Edâhi, 15. (no: 2823)

¹³¹⁰ Nesâî, Sayd ve'z-zebâih, 17. (no: 4297)

¹³¹¹ Nesâî, Sayd ve'z-zebâih, 17. (no: 4297)

عن عباية بن رفاعة بن رافع بن خديج عن جده رافع بن خديج قال قلت : يا رسول الله انا لاقو العدو غدا وليست معنا مدى قال اعجل أو ارن ما انهر الدم وذكر اسم الله عليه فكل ليس السن والظفر وسأحدثك أما السن فعظم وأما الظفر فمدى الحبشة قال وأصابنا نهب إبل وغنم فند منها بعير فرماه رجل بسهم فحبسه فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم ان هذه الإبل أو ابد كأو ابد الوحش فإذا غلبكم منها شيء فافعلوا به هكذا¹³¹²

Şuayb Arnavut, isnadının Şeyhayn'ın şartına göre sahîh olduğunu söylemiştir.¹³¹³

Senedde yer alan ve sika bir ravi olan Abaye b. Rifâe, dedesini (Rafi' b. Hadic) atlayarak mürsel yapmıştır. Ancak yapılan tahrirlere baktığımızda arada atlanılan dedesinin zikredilerek inkıta'ının giderildiğini ve müttfekün aleyh olduğunu görmekteyiz.

58.HADİS

(الحديث الثامن والخمسون): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن نافع عن ابن عمر رضی الله عنهما أن النبي صلى الله عليه و سلم نهى عن لحوم الحمر الأهلية عام خيبر .

(Elli sekizinci hadis): Aynı senedle Lü'lûî şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Nafi'den, o da İbn Ömer (r.a.)'den onun şöyle dediğini tahdis etti: “Şüphesiz Nebî (s.a.v.) Hayber yılında ehlî eşeklerin etlerini (yemeyi) yasakladı.”

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Senedde yer alan ravi Nafi'i 44. hadîste ele almıştık. İbn Ömer için bk. 29. hadis.

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Buhârî, *Sahîh*'inde İbn Ömer tarîki ile ve aynı senedle;

عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - ﷺ - نَهَى يَوْمَ خَيْبَرَ عَنِ لَحُومِ الْحُمُرِ الْأَهْلِيَّةِ .¹³¹⁴

Müslim, *Sahîh*'inde aynı senedle;

¹³¹² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 140. (no: 17300) Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/463, 3/464, 4/142. Hepsî Rafî' b. Hadic tarîki ile rivayet edilmiştir.

¹³¹³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 140. (no: 17300)

¹³¹⁴ Buhârî, Meğazi, 38.

حَدَّثَنِي نَافِعٌ وَسَالِمٌ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -ﷺ- نَهَى عَنْ أَكْلِ حُومِ الْحُمْرِ الْأَهْلِيَّةِ.¹³¹⁵

Nesâî, *Sünen*'inde İbn Ömer tarîki ile ve aynı senedle;

عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ حُومِ الْأَهْلِيَّةِ يَوْمَ خَيْبَرَ¹³¹⁶

Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.¹³¹⁷

Ebu Davud, bu hadisi şahit olarak Abdullah b. Amr b. As tarafından şu şekilde rivayet etmiş, sonunda sükut etmiştir:

عَنْ عُمَرُو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ -ﷺ- يَوْمَ خَيْبَرَ عَنْ حُومِ الْحُمْرِ الْأَهْلِيَّةِ وَعَنِ الْجَلَالَةِ عَنْ زُكُوبِهَا وَأَكْلِ حَمِيهَا.¹³¹⁸

Elbani sahih demiştir.¹³¹⁹

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*'inde İbn Ömer tarîki ile ve aynı senedle;

1320 حَدَّثَنِي نَافِعٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَنَّهُ نَهَى يَوْمَ خَيْبَرَ عَنْ حُومِ الْحُمْرِ الْأَهْلِيَّةِ

Şuayb Arnavut, isnadının Şeyhayn'ın şartına göre sahih olduğunu söylemiştir.¹³²¹

Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*'da İbn Ömer tarîki ile;

عَنْ نَافِعٍ وَسَالِمٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا : أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -ﷺ- نَهَى عَنْ أَكْلِ حُومِ الْحُمْرِ الْأَهْلِيَّةِ.¹³²²

Tahavi, *Şerhu Meanil Asar*'da İbn Ömer tarîki ile;

1323 عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ : نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ خَيْبَرَ عَنْ أَكْلِ حُومِ الْحُمْرِ الْأَهْلِيَّةِ

Şâhit olarak Tirmizî, *Sünen*'inde şahit olarak Ali b. Ebî Talib tarîki ile;

عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ مُتَعَةِ التِّسَاءِ وَعَنْ حُومِ الْحُمْرِ الْأَهْلِيَّةِ زَمَنَ خَيْبَرَ¹³²⁴

¹³¹⁵ Müslim, Sayd ve'z-zebâih, 5. (no: 24-561)

¹³¹⁶ Nesâî, Sayd ve'z-zebâih, 31. (no: 4336)

¹³¹⁷ Nesâî, Sayd ve'z-zebâih, 31. (no: 4336)

¹³¹⁸ Ebû Dâvûd, Et'ime, 34. (no: 3811)

¹³¹⁹ Ebû Dâvûd, Et'ime, 34. (no: 3813)

¹³²⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 21. (no: 4720) Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/102.

(İbn Ömer tarîki)

¹³²¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 21. (no: 4720)

¹³²² Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*, c. 9, s. 329. (no: 19931)

¹³²³ Tahâvî, *Şerhu me'âni'l-âsar*, c. 4, s. 204.

¹³²⁴ Tirmizî, Nikah, 28. (no: 1121)

Tirmizî bu babta Sebre el-Cüheniy ve Ebû Hüreyre'den hadis geldiğini zikretmiş ve Ali hadîsine "hasen sahîh" demiştir.¹³²⁵ Elbânî bu hadisi sahîh olarak değerlendirmiştir.¹³²⁶

Dârimî, *Sünen*'inde şahit olarak Ali tarîki ile;

سمعت عليا يقول لابن عباس : ان رسول الله صلى الله عليه و سلم نهي عن المتعة متعة النساء وعن لحوم الحمر الأهلية عام

1327

خيبر

Hüseyin Selim Esed, isnadının sahîh, hadîsin de müttefekun aleyh olduğunu söylemiştir.¹³²⁸

Bu hadisi şahit olarak Enes b. Malik tariki ile İbn Mace¹³²⁹, *Sünen*'inde "Hayber yılında" ziyadesi olmaksızın rivayet etmiştir. Elbani de bu hadise sahîh demiştir.¹³³⁰

Hadis, ayrıca Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî'nin *el-Âsâr*'ında,¹³³¹ Ebu Hanîfe'nin sika ve fakih olan Mekhûl eş-Şami'den rivayet ettiği tarikle Rasulullah'ın ehli eşeklerin etlerinin yenilmesini yasakladığı rivayet edilmiştir.

Seneddeki ravilerin tamamı sikadır. Hadîs, aynı senedle müttefekun aleyhtir. Buna ilaveten şahitleri de sahîh olarak gelmiştir. Sahîh değerlendirmesini yapmamız uygundur.

59.HADİS

(الحديث التاسع والخمسون): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن موسى بن طلحة عن ابن الحوتكية

عن عمر بن الخطاب رضي الله عنه أنه سئل عن لحم الأرنب فقال: "لولا اني أتخوف أن أزيد شيئا

أو أنقص منه لحدثتكم و لكني مرسل إلى بعض من شهد الحديث." فأرسل إلى عمار بن ياسر

رضي الله عنه فأمره أن يحدث فقال عمار رضي الله عنه: "أهدى أعرابي إلى النبي صلى الله عليه

و سلم أرنبا مشوية فأمره النبي صلى الله عليه و سلم بأكلها."

¹³²⁵ Tirmizî, Nikah, 28. (no: 1121)

¹³²⁶ Tirmizî, Nikah, 28. (no: 1121)

¹³²⁷ Dârimî, Nikah, 16. (no: 2197)

¹³²⁸ Dârimî, Nikah, 16. (no: 2197)

¹³²⁹ İbn Mace, Zebâih, 13. (no: 3196)

¹³³⁰ İbn Mace, Zebâih, 13. (no: 3196)

¹³³¹ Şeybânî, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 180. (no: 817)

(**Elli dokuzuncu hadis**): Aynı senedle Lü'lûû şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Musa b. Talha'dan, İbnü'l-Havtekiye'den, o da Ömer b. El-Hattab (r.a.)'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: “Ömer (r.a.)'a tavşan eti (yemenin hükmü) hakkında soruldu o da şöyle dedi: “Eğer ben (Rasulullah'ın tavşana dair söylediği sözleri) eksik ya da fazla söylememden korkmasaydım elbette ki size bunu anlatırdım. Ancak ben bu hadîsi duyanlardan birine sizi gönderiyorum.” Bunun üzerine Ömer (r.a.), Ammar b. Yasir (r.a.)'ı gönderdi ve ona o hadîsi anlatmasını emretti. Bunun üzerine Ammar (r.a.) şöyle dedi: “Bir bedevi Nebî (s.a.v.)'e kızarmış bir tavşan hediye etti. Rasulullah (s.a.v.) de ona tavşanı yemesini emretti.”

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Senedde yer alan ravilerden Musa b. Talha, İbnü'l-Havtekiye ve Ammâr b. Yâsir'i 25. hadîste ele almıştık.

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Bu hadis, 25. hadîsin daha dar kapsamlı olan kısmıdır. 25. hadîste, eyyâmı bid ve tavşan eti yeme bir konu bütünlüğü içerisinde aktarılırken, bu hadîs, 25. hadîste geçen bir kısımdan (tavşan eti yeme) oluşmaktadır. Şüphesiz fakihlerde mânen rivayet caiz olduğu için Hanefiler bu kısmı da tavşan eti yemenin caiz olduğuna delil göstermişlerdir.

İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*'de tavşan etinin yenmesi ile ilgili Enes ve Ebû Hüreyre tariklerini zikrettikten sonra tavşan etinin yenmesine tüm alimlerin cevaz verdiğini söylemiştir. Devamında ise bunu kerih görenlerin dayandıkları hadislerin senedlerinin zayıf olduğunu belirtmiştir.¹³³²

Tavşan eti yemenin caiz olduğu ile ilgili Buhârî, *Sahîh*'inde;

¹³³²İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi şerhi sahîhi'l-Buhârî*, c. 9, s. 579.

عَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ أَنْفَجْنَا أَرْبَابًا بِمَرِّ الظُّهْرَانِ ، فَسَعَى الْقَوْمُ فَلَعَبُوا ، فَأَدْرَكْتُهَا فَأَخَذْتُهَا ، فَأَتَيْتُ بِهَا أَبَا طَلْحَةَ فَذَبَحَهَا ، وَبَعَثَ بِهَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - ﷺ - بِوَرِكِهَا - أَوْ فَخَذَيْهَا قَالَ فَخَذَيْهَا لَا شَكَّ فِيهِ - فَقِيلَ . قُلْتُ وَأَكَلَ مِنْهُ قَالَ وَأَكَلَ مِنْهُ . ثُمَّ قَالَ بَعْدُ قِيلَهُ .¹³³³

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde;

أنس بن مالك يقول : انفجنا أربنا بمر الظهران قال فسعى عليها الغلمان حتى لعبوا قال فادركتها فأتيت بها أبا طلحة فذبحها ثم بعث معي بوركها إلى النبي صلى الله عليه و سلم فقبل¹³³⁴

Şuayb Arnavut, isnadının Şeyhayn'ın şartına göre sahîh olduğunu söylemiştir.¹³³⁵

Nesâî, *Sünen*'inde bu hadîsi şahit olarak aynı bab altında Ebû Hüreyre, Ömer ve Enes tarikleri ile zikretmiştir. Bunlardan bu hadîsle en çok benzerlik gösteren Ebû Hüreyre tarîki şu şekilde gelmiştir;

عَنْ مُوسَى بْنِ طَلْحَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِأَرْزَبٍ قَدْ شَوَّاهَا فَوَضَعَهَا بَيْنَ يَدَيْهِ فَأَمْسَكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمْ يَأْكُلْ وَأَمَرَ الْقَوْمَ أَنْ يَأْكُلُوا وَأَمْسَكَ الْأَعْرَابِيُّ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا يَمْنَعُكَ أَنْ تَأْكُلَ قَالَ إِنِّي أَصُومُ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ قَالَ إِنْ كُنْتَ صَائِمًا فَصُمْ الْعُرُ¹³³⁶

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*'inde aynı senedle;

عَنْ مُوسَى بْنِ طَلْحَةَ عَنِ ابْنِ الْحَوَاتِكِيِّ قَالَ أَتَى عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ بِطَعَامٍ فَدَعَا إِلَيْهِ رَجُلًا فَقَالَ إِنِّي صَائِمٌ ثُمَّ قَالَ وَأَيُّ الصِّيَامِ تَصُومُ لَوْلَا كَرَاهِيَةُ أَنْ أَرِيدَ أَوْ أَنْفَصَ لَحَدَّثْتَكُمْ بِحَدِيثِ النَّبِيِّ - ﷺ - حِينَ جَاءَهُ الْأَعْرَابِيُّ بِالْأَرْزَبِ وَلَكِنْ أُرْسِلُوا إِلَى عَمَارٍ فَلَمَّا جَاءَ عَمَارٌ قَالَ أَشَاهِدُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - ﷺ - يَوْمَ جَاءَهُ الْأَعْرَابِيُّ بِالْأَرْزَبِ قَالَ نَعَمْ فَقَالَ إِنِّي رَأَيْتُ بِهَا دَمًا . فَقَالَ « كَلُوهَا » .¹³³⁷

Şuayb Arnavut, şahitleri ile hasen olduğunu zikretmiş isnadına zayıf demiştir.¹³³⁸ Şuayb el-Arnaut, İbn Hanbel'in konumuzla alakalı başka bir hadîsinde¹³³⁹ Hakîm, Musa ve İbn Havtekiye zincirindeki Hakîm b. Cübeyr'in zayıf olduğunu zikretmiştir. Ancak Hakîm b. Cübeyr, tahricini yaptığımız hadisin ravileri arasında yer almamaktadır.

İbn Hibbân, *Sahîh*'inde bu hadîsi şahit olarak Ebu Hüreyre tarîki ile;

¹³³³ Buhârî, Hibe, 5.

¹³³⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 3, s. 118. (no: 12203)

¹³³⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 3, s. 118. (no: 12203)

¹³³⁶ Nesâî, Sayd ve'z-zebâih, 25. (no: 4310)

¹³³⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1., s. 31. (no: 210)

¹³³⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1., s. 31. (no: 210)

¹³³⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 150. (no: 21372)

عن عبد الملك بن عمير عن موسى بن طلحة عن أبي هريرة قال : جاء أعرابي إلى رسول الله صلى الله عليه و سلم بأرنب قد شواها وجاء معها بأدمها فوضعها بين يديه فأمسك رسول الله صلى الله عليه و سلم ولم يأكل وأمر أصحابه أن يأكلوا...¹³⁴⁰

Şuayb Arnavut, isnadının Şeyhain'ın şartına göre sahih olduğunu zikretmiştir.¹³⁴¹

Ebû Yusuf, *el-Âsâr*'da aynı senedle;

عن أبي حنيفة ، عن موسى بن طلحة ، عن ابن الحوتكية ، أن رجلا ، سأل عمر بن الخطاب رضي الله عنه عن الأرنب ؟ فقال : لولا أني أخاف أن أزيد في الحديث شيئا أو أنقص لحدثتكم ، ولكني مرسل إلى بعض من شهد الحديث ، قال : فأرسل إلى عمار بن ياسر رضي الله عنهما فقال : حدثنا حديث الأرنب يوم كنا بقاع كذا وكذا ، قال : فقال : أتى رجل النبي صلى الله عليه وسلم بأرنب فأمر بأكلها فقال : إني رأيت دما ، قال : « ليس بشيء » ، وقال : « فكل » ...¹³⁴²

Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*'da aynı senedle;

عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ طَلْحَةَ عَنِ ابْنِ الْحَوْتَكِيَّةِ قَالَ : سُئِلَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ الْأَرْنَبِ فَقَالَ : لَوْلَا أَنِّي أَكْرَهُ أَنْ أَزِيدَ فِي هَذَا الْحَدِيثِ أَوْ أَنْقُصُ مِنْهُ لَحَدَّثْتُكُمْ بِهِ وَلَكِنْ سَأُرْسِلُ إِلَى مَنْ شَهِدَ ذَلِكَ فَأُرْسِلَ إِلَى عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَالَ لَهُ : حَدِّثْ هَؤُلَاءِ حَدِيثَ الْأَرْنَبِ . فَقَالَ عَمَّارٌ : أَهْدَى أَعْرَابِيٍّ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم - أَرْنَبًا مَشْوِيَةً وَأَمَرَنَا بِأَكْلِهَا ...¹³⁴³

Abdürrezzak b. Hemmam, *Musannef*'inde şu hadise yer vererek bu hadîsi Nesâî'nin tahrir ettiğini belirtmiştir;

عن موسى بن طلحة عن رجل من بني تميم يقال له بن الحوتكية عن عمر أنه قال من حاضرنا يوم القاحه إذا أتى النبي صلى الله عليه و سلم بالأرنب فقال أبو ذر أنا أتى أعرابي إلى النبي صلى الله عليه و سلم بأرنب فقال إني رأيتها تدمي فقال كلوا منها¹³⁴⁴

Bu hadis, 25. hadisin dar kapsamlı şeklidir. Yani orada uzun bir kıssa şeklinde aktarılan hadisin sadece bir parçasıdır. Hadisin devamında konu da değişmektedir. Muhtemelen hadisin bu kısmının alınması, Hanefilere göre tavşan etinin yenilmesinin caiz olduğunu göstermek içindir. Bu hadisin değerlendirilmesinde 25. hadisin durumunu da düşünmek yerinde olacaktır. Seneddeki ravilerin sika olduklarını 25. hadiste zikretmişlerdir. Hadis hakkında şahitleri ile hasen olduğu değerlendirilmiştir.

¹³⁴⁰ İbn Hibbân, *Sahihu İbn Hibbân*, c. 8, s. 410. (no: 3650)

¹³⁴¹ İbn Hibbân, *Sahihu İbn Hibbân*, c. 8, s. 410. (no: 3650)

¹³⁴² Ebû Yusuf, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 237. (no: 1052)

¹³⁴³ Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*, c.9, s. 321. (no: 19881)

¹³⁴⁴ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, c. 4, s. 299. (no: 7874)

60.HADİS

(الحديث الستون): وبه قال: حدثنا أبو حنيفة عن حماد عن إبراهيم عن عائشة رضي الله عنها أنه

أهدى لها ضبُّ فسألتُ النبي صلى الله عليه و سلم فنهاها عن أكله فجاء سائل فأمرت له به

فقال رسول الله ﷺ: "أطعمين ما لا تأكلين؟"

(Altmışınıcı hadis): Aynı senedle Lü'lûü şöyle dedi: Bize Ebû Hanîfe'den, o da Hammâd'dan, o da İbrahim'den, o da Âişe radiyallahu anha'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Bana bir keler hediye edildi ve Nebî (s.a.v.)'e sordum. O da kelerin yenilmesini yasakladı. Daha sonra soru soran birisi geldi ve ben de ona bu durumu haber verdim. Rasulullah (s.a.v.) şöyle dedi: "Kendin yemediğin bir şeyi başkasına yedirir misin?"

Senedde Yer Alan Râvîlerin Değerlendirilmesi:

Senedde yer alan ravilerden Hammâd ve İbrahim'i 5. hadîste ele almıştık. Âişe için bk. 6. hadis.

Hadisin Tahrîci ve Değerlendirilmesi:

Keler (kertenkelenin büyüğü) etinin yenilmesinin hükmü ile ilgili çeşitli görüşler vardır. Bununla ilgili hadislere baktığımız zaman, Ebu Davud,¹³⁴⁵ Tirmizi¹³⁴⁶ (hasen sahih) ve Nesâî'nin¹³⁴⁷ *Sünen*'lerinde Peygamberimizin onu yemediği ve haram olduğunu da söylemediği sahih olarak rivayet edilmiştir. Bunun dışında Ebu Davud'un *Sünen*'inde bir başka hadiste de Peygamberimiz'in (s.a.v.) keler etini yemeyi yasakladığı rivayet edilmiştir.¹³⁴⁸

Tahricini yaptığımız hadise gelecek olursak;

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*'inde Âişe tarîki ile;

انا حماد عن إبراهيم عن الأسود عن عائشة : ان رسول الله صلى الله عليه و سلم أهدى إليه ضب فلم يأكله قالت عائشة فقلت

يا رسول الله الا أطمعه المساكين فقال النبي صلى الله عليه و سلم لا تطعموهم مما لا تأكلون¹³⁴⁹

¹³⁴⁵ Ebû Dâvûd, Et'ime, 28. (no: 3795)

¹³⁴⁶ Tirmizî, Et'ime, 3. (no: 1790)

¹³⁴⁷ Nesâî, Sayd ve'z-zebâih, 26. (no: 4315)

¹³⁴⁸ Ebû Dâvûd, Et'ime, 28. (no: 3796)

¹³⁴⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 123. (no: 24961)

Şuayb Arnavut, hadîsin " لا تطعموهم مما لا تأكلون " kısmı hariç sahîh olduğunu zikretmiştir.¹³⁵⁰

Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî, *Kitâbü'l-âsâr*'ında:

مُحَمَّدٌ قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو حَنِيفَةَ عَنْ حَمَادٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهُ أَهْدَى لَهَا ضَبَّ فَسَأَلَتِ النَّبِيَّ ﷺ عَنْ أَكْلِهِ، فَهَاهَا عَنْهُ، فَجَاءَ سَائِلٌ فَأَرَادَتْ أَنْ تَطْعَمَهُ إِيَّاهُ، فَقَالَ: أَتَطْعَمِينَهُ مَا لَا تَأْكُلِينَ؟¹³⁵¹

Ebû Yusuf da *Kitâbü'l-Âsâr*'da şöyle rivayet etmiştir:

عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ عَنْ حَمَادٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهُ أَهْدَى لَهَا ضَبَّ فَسَأَلَتِ النَّبِيَّ ﷺ عَنْ أَكْلِهِ فَقَالَ ابْنِي أَكْرَهُهُ فَجَاءَتْهَا سَائِلَةٌ فَأَرَادَتْ أَنْ تَطْعَمَهَا إِيَّاهُ فَقَالَ لَهَا النَّبِيُّ ﷺ أَتَطْعَمِينَهَا مَا لَا تَأْكُلِينَ¹³⁵²

Ebû Yusuf'un *Kitâbü'l-âsâr*'ının mualliki Ebû'l-Vefa, Hasen b. Ziyad'ın *Müsned*'indeki bu hadîsin Ebû Hanîfe-Hammâd-İbrahim-el-Esved-Âişe ziciri ile "merfu" ve "muttasıl" olarak geldiğini zikretmiştir.¹³⁵³

İshak b. Râhûye, *Müsned*'inde Âişe tarîki ile;

عَنْ حَمَادٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَهْدَى لَهُ لَحْمَ ضَبٍّ فَلَمْ يَأْكُلْهُ قَالَتْ عَائِشَةُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا تَطْعَمُهُ الْمَسَاكِينَ فَقَالَ لَا تَطْعَمُوهُمْ مِمَّا لَا تَأْكُلُونَ¹³⁵⁴

Beyhakî, *Sünenü'l-Beyhaki'l-kübrâ*'da Âişe tarîki ile;

عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: أَهْدَى لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ - ضَبٌّ فَلَمْ يَأْكُلْهُ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا تُطْعَمُهُ الْمَسَاكِينَ فَقَالَ: «لَا تُطْعَمُوهُمْ مِمَّا لَا تَأْكُلُونَ». تَفَرَّدَ بِهِ حَمَادُ بْنُ أَبِي سَلِيمَانَ مَوْصُولًا.¹³⁵⁵

Tahavi, *Şerhu Me'ân'il-âsâr*'da şöyle demiştir: İçerisinde Ebû Hanîfe, Ebû Yusuf ve Muhammed olan bir kavim, (Allah onlara rahmet etsin) keler etini yemeyi mekruh saymışlardır. Delil olarak da Muhammed b. Hasen'in *Muvatta*'ındaki hadîsi getirmişlerdir.¹³⁵⁶

Tahavi, *Şerhu Me'ân'il-âsâr*'da Âişe tarîki ile;

¹³⁵⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 123. (no: 24961)

¹³⁵¹ Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 179. (no: 816)

¹³⁵² Ebû Yusuf, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 238. (no: 1053)

¹³⁵³ Ebû Yusuf, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 238. (no: 1053)

¹³⁵⁴ İshak b. Râhûye, *Müsnedü İshak b. Râhûye*, c. 3, s. 1014. (no: 1758)

¹³⁵⁵ Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*, c. 9, s. 325. (no: 19908)

¹³⁵⁶ Tahâvî, *Şerhu me'âni'l-âsâr*, c.4, s. 200-201.

عن إبراهيم عن الأسود عن عائشة رضي الله عنهما : أن النبي صلى الله عليه و سلم أهدى له صب فلم يأكله فقام عليهم سائل فأرادت عائشة ﷺ أن تعطيه فقال لها النبي صلى الله عليه و سلم أتعطينه ما لا تأكلين¹³⁵⁷

İmam Mâlik'in, Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî'nin rivayeti ile olan *Muvatta'*nda Âişe tarîki ile;

أخبرنا أبو حنيفة عن حماد عن إبراهيم النخعي عن عائشة : أنه أهدى لها صب فأتاها رسول الله صلى الله عليه و سلم فسألته عن أكله فنهاها عنه فجاءت سائلة فأرادت أن تطعمها إياه فقال لها رسول الله صلى الله عليه و سلم : أتطعمينيها مما لا تأكلين

1358.

Muvatta''ın Mualliki Abdülvehhab Abdüllatif şöyle demiştir: “İbrahim, Âişe’yi duymamıştır. Bu, sika olan tabiinin mürselidir. O da Hanefilerce makbuldür. Ayrıca Nehai’nin mürselidir. O da Hanefilerce makbuldür.”¹³⁵⁹

Ayrıca Şeybânî’nin rivayeti ile olan *Muvatta'*da Haskefi’nin cem ettiği Ebu Hanîfe’nin *Müsned*’inde, bu hadisin senedi inkıtasız olarak arada el-Esved’i zikretmek suretiyle yer almıştır.¹³⁶⁰

İbn Ebî Şeybe’nin *Musannef*’inde Âişe tarîki ile;

عَنْ إِبْرَاهِيمَ ، عَنِ الْأَسْوَدِ ، عَنِ عَائِشَةَ ، قَالَتْ : أُهُدِي لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ صَبٌّ ، فَلَمْ يَأْكُلْ مِنْهُ ، قَالَتْ : فَقُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ، أَلَا أُطْعِمُهُ السُّؤَالَ ؟ قَالَ : لَا تُطْعِمِي السُّؤَالَ إِلَّا بِمَا تَأْكُلِينَ.¹³⁶¹

Senedde yer alan ravilerin tamamı sikadır. Sened zincirindeki bu ravileri incelediğimizde İbrahim en-Neha’î’nin arada bir raviyi atlayıp Aişe’den hadis rivayet ettiğini tesbit ettik. Atladığı bu ravinin de yine sika olan dayısı el-Esved olduğunu öğrendik. Yukarıda belirttiğimiz gibi Hanefi mezhebine göre sika olan bir tabiinin mürseli sahihtir. İbrahim Nehai de tabiin ve sikadır. Dolayısı ile mürseli Hanefi mezhebine göre hüccettir. Ayrıca Haskefi’nin cem ettiği Ebu Hanîfe’nin *Müsned*’inde, bu hadisin senedi inkıtasız olarak arada el-Esved’i zikretmek suretiyle yer almıştır. Yukarıda da değinildiği gibi hadis, sika olan tabiinin mürseli ile rivayet

¹³⁵⁷ Tahâvî, *Şerhu me’âni’l-âsâr*, c.4, s. 201.

¹³⁵⁸ Mâlik b. Enes Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî (ö. 179/795), *Muvatta’ul-imâm Mâlik bi rivâyeti Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî*, thk. Abdülvehhab Abdüllatif, 2. baskı, Beyrut: Dârü’l-kalem, 1984, s. 220. *Muvatta’*, Dahâyâ, 7. (no: 647) (İmam Muhammed’in rivayeti olan *Muvatta’*da İmam Muhammed, İmam Mâlik’in *Muvatta’*ına ilaveten başka şeyhlerinden de 175 hadis ilave ettiği için bu kitaba Muhammed’in *Muvatta’*ı da denildiği, muhakkikin mukaddimesinin 23 ve 25. sayfasında geçmektedir.)

¹³⁵⁹ *Muvatta’*, Dahâyâ, 7. (no: 647)

¹³⁶⁰ *Muvatta’*, Dahâyâ, 7. (no: 647)

¹³⁶¹ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, c. 8, s. 79. (no: 24831)

edilmiş olmakla birlikte birçok sahih kaynakta inkıtası giderilerek rivayet edilmiş ve bir kısmının sahih olduğu belirtilmiştir.

إنتهت الأحاديث الستون التي انتقاها العفيف علي بن عبد المحسن الدواليبي من مسند الحسن بن زياد نقلت جميعها من خطه لتكون كنماذج لمرويات الامام الحسن بن زياد اللؤلؤى الذي يعد من المكثرين من رواية الحديث بين أصحاب أبي حنيفة رضى الله عن الجميع و نفعنا بعلومهم أجمعين

1362

(Kevserî şöyle der): el-Affî Ali b. Abdü'l-Muhsin ed-Devâlibî'nin, el-Hasen b. Ziyâd'ın *Müsned*'inden seçtiği altmış hadis bitti. Ebû Hanîfe (r.a.)'ın ashabı arasında hadis rivayetinde muksirin sayılan İmam el-Hasen b. Ziyâd el-Lü'lü'nin rivayet ettiği hadislere birer örnek olsun diye Ali b. Abdü'l-Muhsin ed-Devâlibî'nin yazısındaki hadislerin hepsini naklettim. Allah hepsinden razı olsun ve onların ilimlerinin hepsinden bizi de faydalandırsın.

¹³⁶² Kevserî, *el-İmtâ'*, s. 33.

DEĞERLENDİRME

Ebü'l-Müeyyed Muhammed b. Mahmûd el-Hârizmî (ö. 655/1257), Ebû Hanîfe'nin on beş *Müsned*'ini *Câmi'ü'l-mesânîd* adlı eserinde cem etmiştir. Ebû Hanîfe'ye nisbet edilen kitapların toplandığı bu eserde Ebû Hanîfe adına düzenlenmiş on beş müsnedden elli farklı senedle altı yüz civarında hadis fıkıh bablarına göre sıralanmış, mükerrer metin ve isnadlar hazfedilmiş, hadislerin büyük çoğunluğunun sahih, on kadarının ise zayıf olduğu söylenmiştir. İbn Hacer el-Askalânî, Muhammed b. Hasan'ın *Müsnedü Ebî Hanîfe*'sinin *el-Âsâr* ile aynı eser olduğu kanaatindedir. Başka kaynaklarda da Ebû Yûsuf'a nisbet edilen *el-Müsned* ile *Kitâbü'l-âsâr*'ın Ebû Hanîfe'ye nisbet edilen *el-Müsned*'in bir nüshası olduğu zikredilmiştir (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1680). Dönemin telif yöntemi dikkate alındığında Ebû Yûsuf'un *Kitâbü'l-Âsâr*'ının Ebû Hanîfe'nin *el-Müsned*'inin bir rivayeti olduğunu söylemek mümkündür.¹³⁶³ Zaten İmam Ebu'l-Müeyyed Hârizmî, Ebû Hanîfe'nin 15 *Müsned*'ini sayarken 14.'sünün Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî'nin *Müsned*'i olduğunu ve bu müsnele *el-Âsâr* da denildiğini zikretmiştir.¹³⁶⁴

Ebü Hanîfe'nin bu müsnedlerini ihtisar ederek derleyip toplayan İmam Hârizmi bu 15 müsnedin yazarları olan 15 imam ve hafızlarını şu şekilde saymıştır: 1) Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Ya'kûb el-Hârisî el-Buhârî Abdullah el-Üstâz es-Sebezmûnî 2) Ebû'l-Kâsım Talha b. Muhammed b. Ca'fer eş-Şâhidü'l-Adl 3) Ebû'l-Hayr Muhammed b. el-Muzaffer b. Mûsâ b. 'Îsâ b. Muhammed 4) Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh el-İsfehânî 5) Ebû Bekir Muhammed b. Abdülbâkî b. Muhammed el-Ensârî 6) Ebû Ahmed Abdullah b. Adiy el-Cürcânî 7) Hasen b. Ziyâd el-Lü'lû 8) Ömer b. Hasen el-Eşnânî 9) Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed b. Hâlid b. Hulî el-Kilâ'î 10) Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hüseyn b. Muhammed İbnü'l-Hüsrev el-Belhî 11) Kâdî Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbrahim el-Ensârî 12) İmam Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî 13) Hammâd b. Ebî Hanîfe 14) Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî'ye ait bir diğer müsned, 15) Abdullah b. Muhammed İbn Ebi'l-'Avvâm es-Sa'dî.¹³⁶⁵

Tahricini yaptığımız Hasen b. Ziyâd'ın bu 60 ahkâm hadisinin 58'inin *Câmi'ü'l-Mesânîd*'de birebir aynı veya benzer lafızlarla rivayet edildiğini tesbit ettik. 29. ve 51. hadislere rastlayamadık. Hadislerimizin *Câmiü'l-Mesânîd*'de geçtiği

¹³⁶³ İbrahim Hatiboğlu, "Müsned", *DİA*, XXXII, 102, İstanbul, 2006.

¹³⁶⁴ Hârizmî, Ebû'l-Müeyyed Muhammed b. Mahmûd el-Hârizmî (ö. 655/1257), *Câmi'ü'l-Mesânîd*, Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-'ilmiyye, 1. baskı, c. 1, s. 5.

¹³⁶⁵ Hârizmî, *Câmi'ü'l-Mesânîd*, c. 1, s. 4-5.

yerlerle ilgili olarak şunları belirtmemiz uygun olacaktır: 1. Hadis (c. 2, s. 315), 2. Hadis (c. 2, s. 194), 3. Hadis (c. 1, s. 239), 4. Hadis (c. 1, s. 317), 5. Hadis (c. 1, s. 264), 6. Hadis (c. 1, s. 260), 7. Hadis (c.1, s. 278), 8. Hadis (c.1, s. 268), 9. Hadis (c.1, s. 308), 10. Hadis (c. 1, s. 325), 11. Hadis (c. 1, s. 334, 336), 12. Hadis (c. 1, s. 340), 13. Hadis (c. 1, s. 425), 14. Hadis (c. 1, s. 358), 15. Hadis (c. 1, s. 390), 16. Hadis (c. 1, s. 390), 17. Hadis (c. 1, s. 377), 18. Hadis (c. 1, s. 453), 19. Hadis (c. 2, s. 319), 20. Hadis (c. 1, s. 449), 21. Hadis (c. 1, s. 490), 22. Hadis (c. 1, s. 479), 23. Hadis (c. 1, s. 308), 24. Hadis (c. 1, s. 498), 25. Hadis (c. 1, s. 475), 26. Hadis (c. 1, s. 474), 27. Hadis (c. 1, s. 605-606), 28. Hadis (c. 1, 549, 552), 30. Hadis (c. 1, s. 511), 31. Hadis (c. 1, s. 528), 32. Hadis (c. 1, s. 527), 33. Hadis (c. 1, s. 554), 34. Hadis (c. 2, s. 38), 35. Hadis (c. 2, s. 16), 36. Hadis (c. 2, s. 29), 37. Hadis (c. 2, s. 29), 38. Hadis (c. 2, s. 51), 39. Hadis (c. 2, s. 19), 40. Hadis (c. 2, s. 173), 41. Hadis (c. 2, s. 169), 42. Hadis (c. 2, s. 336), 43. Hadis (c. 2, s. 87), 44. Hadis (c. 2, s. 86, 87), 45. Hadis (c. 2, s. 106), 46. Hadis (c. 2, s. 101), 47. Hadis (c. 2, s. 113), 48. Hadis (c. 2, s. 141), 49. Hadis (c. 2, s. 204), 50. Hadis (c. 2, s. 197), 52. Hadis (c. 2, s. 291-292), 53. Hadis (c. 2, s. 262), 54. Hadis (c. 2, s. 236), 55. Hadis (c. 2, s. 236), 56. Hadis (c. 2, s. 235), 57. Hadis (c. 2, s. 249), 58. Hadis (c. 2, s. 224-253), 59. Hadis (c. 1, s. 475), 60. Hadis (c. 2, s. 238).

Ebû Hanîfe'nin en uzun süre öğrenciliğini yapan ve Hanefî mezhebinin 5. İmamı sayılan Hasen b. Ziyâd *Kitâbü'l-mücerred* adlı eserinde, Ebû Hanîfe'den rivayet ettiği fıkıh ile alakalı meseleleri ve delillerini toplamıştır. Daha sonra Muhammed b. İbrahim b. Hubeş el-Beğavî, bu *Kitâbü'l-mücerred*'de, Hasen b. Ziyâd el-Lü'lü'nin Ebû Hanîfe'den rivayet ettiği hadisleri diğer hocalarından rivayet ettiği hadislerden ayırmıştır. Hasen b. Ziyâd'ın ismi ile de anılan ve meşhur olan *Müsned*'i ise *Kitâbü'l-mücerred*'deki Ebû Hanîfe'den işitilen hadisleri içerir. Aslında bu *Müsned*, Ebû Hanîfe'nin talebelerinin rivayetleriyle yazdığı 15 *Müsned*'inden biridir. Tahricini yaptığımız bu 60 hadis de Hasen b. Ziyâd'ın hocası Ebû Hanîfe'den rivayet ettiği bu *Müsned*'inden seçilen hadislerden oluşmaktadır.

Hasen b. Ziyâd'ın hayatı bahsini, Zâhid el-Kevserî'nin *el-İmtâ'* adlı kitabında kendisinin dilinden tercüme etmeyi uygun bulduk. Zahid el-Kevserî'nin dilinden yazılan bu Arapça metni tercüme etmemizin nedeni şudur: Hasen b. Ziyâd Hanefî fıkıhında itibar gören ve çoğu kişi tarafından güvenilir bir müctehid olmasına rağmen tıpkı hocası Ebû Hanîfe'ye yapıldığı gibi kendisi hakkında da birtakım yersiz

ithamlar yapılmıştır. Hasen b. Ziyâd'ın Hayatı bahsinde de değindiğimiz gibi bu ithamlara baktığımız zaman genellikle gerekçesiz, müphem ve gayrı müfesser olduğu ve o dönemlerde mezheplerin birbirlerine karşı yapmış oldukları şiddetli taassubdan kaynaklandığı görülmüştür. Bu nedenle Ebû Hanîfe'ye yapılan bu tenkitler, aynı mezhebe mensup olduğu gerekçesi ile öğrencisi Hasen b. Ziyâd'a da yapılmıştır. Bu ithamlara ise delilleri ile en kuvvetli ve en doyurucu cevapları veren kişi Zâhid el-Kevserî'dir. Zâhid el-Kevserî'nin, fıkıh, kelam, tefsir, tasavvufta olduğu gibi hadisteki dirayeti ve önemi de göz önünde bulundurulmalıdır. Nitekim kendisi ilk eğitimini tamamladıktan sonra İstanbul'da, "Kadiasker Hasan Efendi Dârü'l-Hadisi" adlı özel hadis okulunda eğitim görmüştür.¹³⁶⁶ *Is'adü'r-râkî ale'l-Merâkî*, onun çok genç yaşta kaleme aldığı, *Merâkü'l-felâh* adlı fıkıh kitabındaki hadislerin tahricine yönelik bir çalışmasıdır. Diğer gençlik dönemi eserlerinden olan *Nakdü kitâbi'z-zuafâ li'l-Ukaylî* ve *İbdâu vücûhi't-teaddî fi Kâmil İbn Adî* adlı eserleri, onun rical ilmindeki dirayetinin çok erken teşekkül ettiğini göstermektedir.¹³⁶⁷ Kevserî, 20'ye yakın hadis kitabını üstadlarından okuyarak hadis icazeti almıştır. Ebû Hanîfe'nin hadis anlayışına yönelik eleştirilere cevap olarak kaleme aldığı *Te'nîbü'l-Hatîb* ve *en-Nüketü't-tarîfe* adlı eserleri büyük yankı uyandırmıştır. Hadise dair diğer eserleri ise onun rical ilmindeki dirayetini kanıtlayıcı niteliktedir.¹³⁶⁸ Dolayısı ile ibareleri ağır olsa da Hasen b. Ziyâd'ın hayatı bölümünü hadis ilminde böyle bir yere sahip olan Zâhid el-Kevserî'nin *el-İmtâ'* adlı kitabından tercüme etmeyi uygun bulduk. Ayrıca sadece tercümeyle yetinmeyip, gerekli yerlere ilaveler yaptık. İçerisinde geçen bilgileri de farklı kaynaklardan araştırarak dipnotlarda gösterdik. Tercüme ibareleri zor ve ağır olmasına rağmen zevkli bir çalışma oldu ve Arap dili konusunda kendimi geliştirmeme büyük katkı sağladı.

Şu hususu belirtmekte fayda vardır. İmamı Â'zam Ebû Hanîfe 80/699 senesinde doğmuş ve Enes b. Mâlik gibi birkaç sahabeyi görmüştür ve onlardan hadis rivayet etmiştir. Dolayısıyla yazdığı ve yazdırdığı kitaplar ilk fıkıh ve hadis kaynaklarından. Kanaatimize göre hadislerin sıhhati açısından Rasûlullah'ın (s.a.v.) dönemine yakın bir zamanda yaşamış olmak önemli bir husustur. Kaldı ki, kendisinden çok sonra yaşamış hadisçilerin tesbit ettikleri kriterler de farklıdır. Bu

¹³⁶⁶ Mehmet Emin Özafşar, *Muhammed Zâhid el-Kevserî "Hadis Yönü"*, (Sempozyum Tebliğleri), s. 91.

¹³⁶⁷ Mehmet Emin Özafşar, *Muhammed Zâhid el-Kevserî "Hadis Yönü"*, (Sempozyum Tebliğleri), s. 93.

¹³⁶⁸ Yusuf Şevki Yavuz, "Zâhid Kevserî", *DİA*, XLIV, 78.

nedenle Ebû Hanîfe'nin rivayet ettiği bu hadisleri değerlendirirken o dönemin şartlarını da göz önünde bulundurmak gerekir. Ebû Hanîfe, alanında otorite sayılan bir müctehid ve Ebû Dâvûd'un dediği gibi bir hadis imamıdır. Nitekim Hâfız Abdülkadir Kureşî de *el-Cevâhirü'l-mudiyye*'de Ebû Hanîfe'nin cerh ve ta'dilde imam olması konusunda Ahmed b. Hanbel, Buhârî, İbn Ma'în gibi sözü kabul edilenlerden olduğunu zikretmiştir.¹³⁶⁹

Çalışmamızda tahririni yaptığımız bu hadisler ahkâm, yani hüküm bildiren, kendisiyle amel edilen hadislerdir. Bu hadisleri rivayet eden râviler arasında Ebû Hanîfe, Hammâd b. Ebî Süleyman, İbrahim en-Neha'î, Hasen b. Ziyâd el-Lü'lü'i Muhammed b. Şücâ' es-Selcî gibi meşhur fıkîh âlimleri yer almaktadır. Hadis rivayet eden râvilerin aynı zamanda birer fakîh olmaları, hadislerin sahîh olma durumunu da kuvvetlendirmektedir. Çünkü bir râvinin fakîh olması demek, rivayet ettiği hadîsin mânâları üzerinde ictihad yapması, lafızların zâhirî ve bâtinî mânâları üzerinde düşünmesi, Kur'ân'a ve aklî gerekçelere ters düşüp düşmediğini kontrol etmesi, tâbiri caizse lafız ve mânâları sıkı sıkıya elekten geçirmesi demektir. Ayrıca fakîhler, hadislerin içerisinde yer alma ihtimali olan "gizli kusur" denilen "illet"leri tesbit etme noktasında daha avantajlı bir konuma sahiptirler. Çünkü onlar hadîsi sadece nakletmekle yetinmeyip aynı zamanda mânâlarını da göz önünde bulundurmaktaydılar. Fıkıhla ilgisi olmayan hadisleri pek rivayet etmiyorlardı. Öyle ki Ebû Hanîfe'nin, bir râvinin ancak ezberinde olan hadîsi rivayet edebileceği şartını getirmesi¹³⁷⁰, hadis rivayetinde ipleri ne kadar sıkı tuttuğunu ve titiz davrandığını göstermektedir.

Tezimizin tahrir aşamasında tesbit ettiğimiz hususlardan biri fakîhlere göre mânen rivayetin câiz olmasıdır. Bu sebeple hadîsimizde bulunan bir lafzı, başka kaynaklarda ararken, o lafızla değil de eş anlama gelen bir başka lafızla, ya da mânâca aynı anlamda olacak şekilde rivayet edildiğini gördük. Bir diğer husus da birkaç ayrı hadîsin konu bütünlüğü içerisinde ve bir olay örgüsü halinde birleştirilerek sanki tek bir hadîsmiş gibi ya da tam tersi olacak şekilde rivayet edilmesidir. Örneğin Rasûlullah (s.a.v.)'e kızarmış tavşan hediye eden bir köylüye Peygamber, onu yemesini emretmiş, köylü de bunu yemeyi reddetmiştir. Nedeni sorulduğunda ise köylü oruç tuttuğunu söylemiş, bunun üzerine Peygamber, köylüye

¹³⁶⁹ Abdülkadir el-Kureşî, *el-Cevâhirü'l-mudiyye*, c. 1, s. 59.

¹³⁷⁰ İsmail Hakkı Ünal, *İmam Ebû Hanîfe'nin Hadis Anlayışı ve Hanefî Mezhebinin Hadis Metodu*, s. 59.

bu orucu Eyyamı bîd'de (her ayın 13-14-15. günü tutulan oruç) tutmasını tavsiye etmiştir. Bu rivayet bazen bir hadîste sadece Peygamberin tavşan etini yemeyi emrettiği bölüm şeklinde rivayet edilirken, bir başka hadîste Eyyamı bîd'de oruç tutulmasının tavsiye edildiği bölüm olarak verilmiştir. Kuşkusuz bunda muhaddis olmalarının yanı sıra fıkıhçıların rivayet ettikleri bu hadislerin ahkâm hadisleri olmasının önemi büyüktür. Mânâca hangi konuya dair delil getirilmek isteniyorsa o konu hakkında rivayet edilen hadîsin o kısmı aktarılmaktadır.

Tahrîc yaparken ulaştığımız neticelerden bir diğeri ise hadislerin bir kısmının mürsel olduğunun zikredilmesidir. Örneğin sened zincirindeki râvilerden olan Ebû Hanîfe'nin hocası İbrahim en-Neha'î, arada bir kişiyi zikretmeyip Hz. Âişe (r.a)'den hadis rivayet etmiştir. Araştırmalarımız sonucunda İbrahim en-Neha'î'nin arada atladığı o bir kişi için başka kaynaklarda "İttilham etmediğim ve sika olan bir kimseden rivayet ediyorum." şeklinde isnadında bunu zikrettiğini tesbit ettik. Ayrıca Elbânî'nin de "Ebû Hanîfe-İbrahim-el-Esved-Âişe" zincirinin sahîh olduğunu zikrettiği sonucuna ulaştık. Yani İbrahim Neha'î'nin arada atladığı râvinin el-Esved olduğunu anladık. el-Esved'i araştırdığımızda ise İbrahim Neha'î'nin dayısı olduğunu gördük. Şu önemli noktayı unutmamakta fayda vardır: Ebû Hanîfe, İmam Mâlik ve taraftarlarınca sika olan tâbîinin mürseli sahihtir, hüccettir.¹³⁷¹ Ahmed b. Hanbel ve kelamcıların çoğunluğunun görüşü de böyledir.¹³⁷² Râvimiz İbrahim en-Neha'î, tâbîin ve sika kabul edilen bir kimse olduğu için bu mürseli de Hanefî mezhebine göre hüccettir.

Senedde yer alan râviler bazen sadece künyeleri ile zikredildiği için "Ebû Temîm" gibi bazı ravilerin kimliklerini tesbit noktasında birtakım zorluklarla karşılaştık.

Tahricini yaptığımız bu 60 ahkâm hadisini, fıkıh konularına (ibâdât-muâmelât-ukubât) göre gruplandırdık. Bunlardan 2 hadis ukubât, 27 hadis muâmelât ve diğer 31 hadis de ibâdât grubunu oluşturmaktadır. Hüküm bildiren bu hadisleri günlük yaşantımızda da sıklıkla uygulamaktayız. Örneğin ibadet alanına giren hadislerde vurgulanan bazı konular şunlardır: Abdest alırken üç kere mazmaza ve istinşak yapılması, ramazan ve kurban bayramı günü oruç tutulmaması, Cuma günü gusül almanın faziletli oluşu, sabah namazından sonra güneş doğana kadar nafîle

¹³⁷¹ İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Usûlü*, s. 133.

¹³⁷² Fahrettin Atar, *Fıkıh Usûlü*, İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2013, s. 68.

namaz kılınmaması, imamın kıraatinin cemaatin kıraati sayılması, visal ve samt orucunun yasaklanması, cenaze namazının dört tekbir getirilmesi gibi.

Ukubât alanına girdiğini tesbit ettiğimiz iki hadisten biri sarhoş olana vurulan 80 celde, diğeri de zina edenin recm edilmesidir.

Muamelât alanında ise; kişinin, kardeşinin evlenmek istediği kıza talip olmaması, kızların halası ve teyzesi üzerine evlenememesi, kimsenin kardeşinin pazarlığı üzerine pazarlık yapmaması, evini satmak isteyen kimsenin, yakınlığından dolayı komşusunun o evi almaya daha layık ve öncelikli olması (şuf'a hakkı), ailesi dururken malının tamamını ya da yarısını başkalarına vasiyet etmemesi, ehli eşeklerin etinin yasaklanması, tavşan etini yemenin caiz oluşu gibi günlük hayatta uygulamaya özen gösterdiğimiz hadisler yer almaktadır. Bunun dışında muamelât alanında günümüzde olmamasından ya da imkan bulunamadığından uygulanmayan hadisler de yer almaktadır. Örneğin “Saçınızın rengini değiştirebileceğiniz en güzel şey ketemdir.” hadisinde ketem, Arabistan bölgesinde yetişen kırmızı ve siyah renk veren bir bitkidir. Dolayısıyla bu bitki ülkemizde yaygın olmadığı için uygulanmamaktadır. Bunun dışında “Kim malı olan bir köle satarsa, onun malı satanıdır.” hadisi, günümüzde köle kavramının olmaması hasebi ile tatbik edilmemektedir. Bu konuda elbette o dönemin şartları göz önünde bulundurulmalıdır.

SONUÇ

Hasen b. Ziyâd'ın *Müsned*'inde yer alan 60 hadisin Ebû Yusuf'un *Müsned* (*Âsâr*)'inde % 80'inin benzer şekilde rivayet edildiği tesbit edilmiştir. Muhammed b. Hasen'in ise bu hadislerin % 50'sini yine benzer şekilde rivayet ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu benzerlik ve rivayet edilme oranı bu *Müsned*'lerin Ebû Hanîfe tarafından tedvin edildiğini ya da talebeleri tarafından rivayet edilen birer hadis kitabı olduğunu göstermektedir.

Tahric bakımından herhangi bir kaynakta yer almayan hadise rastlanmamıştır. Hadislerin çoğunun, *Kütüb-i Sitte* içerisinde yer aldığı, şâhit ve mütâbe'atlarıyla beraber sahîh olduğu tesbit edilmiştir. Buna göre hadis âlimlerinin verdiği bilgiler doğrultusunda 24 hadise (1, 2, 3, 6, 8, 9, 11, 12, 16, 17, 19, 22, 23, 33, 36, 37, 40, 42, 44, 50, 52, 54, 56 ve 58. hadisler) sahîh; iki hadise (25. ve 59. hadis) hasen denildiği ortaya çıkmıştır. İki hadîs hakkında (10. ve 30. hadisler) da hasen ile sahîh arasında farklı değerlendirmeler yapıldığı, 9 hadisin (4, 15, 24, 29, 31, 34, 38, 43 ve 49. hadisler) senedinde bir zayıf ravi olup şahitleri ile kaynaklarda sahîh olarak rivayet edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bunların dışında 18. hadisin belli kaynaklarda yer almasına rağmen durumuna dair kesin olarak herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. 22 hadisin (5, 7, 13, 14, 20, 21, 26, 27, 28, 32, 35, 39, 41, 45, 46, 47, 48, 51, 53, 55, 57 ve 60. hadisler) mürsel olup şahitlerle sahîh seviyesine yükseldiği belirlenmiştir. Bu hadislerden 57. hadis sika bir ravi olan Abaye b. Rifâe'nin dedesini atlayarak doğrudan Hz. Peygamber'den yaptığı mürseldir. 20. hadis, yine sika bir ravi olan Muhammed b. Sîrîn'in (ö. 110/729) Hz. Ali'den (ö. 40/661) yaptığı mürseldir. 51. hadiste ise saduk olan Ebû Huceyye (ö. 145/763), Ebu'l-Esved ed-Düelî (ö. 69/689)'den rivayet etmiştir. Kaynaklarda arada Abdullah b. Büreyde'nin olduğu tesbit edilmiştir. 46. hadiste Humeyd el-A'rec (ö. 130/748) doğrudan Ebû Zer'den (ö. 31/652) hadis rivayet etmiştir. Aradaki kopukluk zâhir olduğu için sened araştırılmış ve Ebû Yusuf'un *Kitâbü'l-âsâr*'ında, düşen râvîyi [Abbâd b. Abdilhamid (ö. 93/712)] zikrederek senedin inkıtânı giderdiği belirlenmiştir. Yukarıda zikrettiklerimizin dışında kalan 17 hadis sika bir râvi olan İbrahim en-Neha'î'nin yapmış olduğu mürsellerdendir. Mürsel hadisler, hadisçiler nazarında munkatî' olarak isimlendirilmektedir. Ancak bu hadislerin hüküm bildiren ve delil getirilen hadisler olduğunu unutmamakta fayda vardır. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi yapılan mürsellerin çoğu tâbiîn, sika ve aynı zamanda fakih olan raviler tarafından

yapılan mürsellerdir. Hanefî, Malîkî ve Hanbelî mezhebine göre sika olan bir tâbiinin yaptığı mürsel sahih ve hüccettir. Dolayısı ile bu durum bu mezheplere göre Hasen b. Ziyâd'ın *Müsned*'i için bir eksiklik oluşturmamaktadır.

Kaynağına göre 27 ve 47. hadisler mevkuf, diğer 58 hadis merfu olarak rivayet edilmiştir. Hicrî III. asırdan önceki eserlerde rivayet edilen hadisler genellikle mevkuf ve maktu ağırlıkta iken, Hasen b. Ziyâd'ın *Müsned*'indeki 60 hadisin 58'inin merfu olması da ayırt edici özellikleri arasında yer almaktadır.

İncelediğimiz 100 râviden 90'ına "sika" değerlendirmesi yapılmıştır. 10'u hakkında ise İbn Hacer tarafından şu değerlendirmeler yapılmıştır: Ebû Süfyân Tarîf b. Şihâb es-Sa'dî; zayıf, Ebân b. Ebî Ayyâş Feyrûz; metruk, Müslim b. Keysân; zayıf, Abdullah b. Sa'îd el-Makburî; metruk, Atıyye el-'Avfî; saduk, Şi'î idi ve çok hata eder, tedlis yapardı. Abdülkerîm b. Ebi'l-Muhârik; zayıf, Yahya b. Hâris et-Temîmî; leyyinü'l-hadis, Ebû Mâcid el-Hanefî; meçhul, Ebû Huceyye/Eclah; saduk, Muhammed b. ez-Zübeyr; metruktur.

Tahrîcini yaptığımız bu 60 ahkâm hadisi, hüküm bildirdikleri ve birçoğu günlük hayatta tatbik ettiğimiz hadislerden oluştuğu için fıkıh konularına (ibâdât-muâmelât-ukubât) göre kategorize etmeyi uygun bulduk. Buna göre iki hadisin (49. ve 50. hadis) ukubât, 27 hadisin muâmelât, (1, 2, 19, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 51, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 59 ve 60. hadisler) ve diğer 31 hadisin de ibâdât grubunu oluşturduğunu tesbit ettik.

Türkiye'de yapılan tahrîc çalışmalarının az olması hasebiyle Hasen b. Ziyâd'ın *Müsned*'indeki diğer hadisler, tahrîc çalışması olarak konu edinilebilir. Ebû Yusuf ve İmam Hasen b. Ziyâd'ın *el-Âsâr*'larında rivayet ettikleri hadislerin tahrîcileri de yapılabilir. Hadis alanında önemli bir kişiliğe sahip olan ve birçok makale ve kitabı bulunan Zâhid el-Kevserî, üzerinde yeterince çalışma yapılmayan bir âlimdir. Onun hadisçiliği tez konusu olarak çalışılabilir. Zâhid el-Kevserî'nin, Dimeşk'te Zâhiriyye kütüphanesinde bulunan nüshasından elde ettiği bu *Müsned*'inin ve Ebû Hanîfe'nin bütün *Müsned*'lerindeki hadislerin tahrîci ve tahkikinin yapılması elzemdir. Nitekim bu ahkâm hadislerinin çoğu, kendisi ile amel ettiğimiz ve bir hüküm bildiren hadisler olduğu için tahrîclerinin yapılarak sıhhatlerini tesbit etmek, hadisleri pratiğe dökerken daha bilinçli olmamıza olanak

sağlayacaktır. Hadis ilmindeki bilgi birikimini düşünürsek Zâhid el-Kevserî'nin şu makaleleri de tez ya da makale konusu olarak çalışılabilir:

1- *Ka'bu'l-Ahbâr ve İsrâiliyyât*

2- *Havle Hadiseyni fî Hadîsin min Ehâdîsi Ramazân*

3- *Kelimetün Havle'l-Ehâdîsi'd-Daîfe*

4- *Havle Hadîsi'l-Cemel*

5- *Leyletü'n-Nısfî min Şa'bân*

6- *Hadisü Muaz b. Cebel fî İctihâdi'r-Re'y*

7- *Hadisü "Lâ Vasıyyete li Vârisîn"*

8- *Hadisü "Men Teşebbehe bi Kavmin Fehüve minhüm"*

9- *Ehâdîsü'l-Ahkâm ve Ehemmi'l-Kütübi'l-Müellefeti fihâ ve Tenâvübi'l-Aktâri fi'l-Iztılâi bi 'Abâi Ulûmi's-Sünneti*

10- *el-Muvatta' ve Ruvâtuhû*

11- *Fethu'l-Mülhim fî Şerhi Sahîhi'l-Müslim*

12- *Hadisü Ramazân: et-Tecdîd*

13- *Havle hadîsi't-Tecdîd*

14- *Havle't-Tehâkümi ilâ Kitâbi'l-Cerh ve't-Ta'dîl*

15- *Üstûratü'l-Ev'âl*

TABLOLAR

Hasen b. Ziyâd'ın *Müsned*'inde yer alan 60 hadisin, Ebû Yusuf ve Muhammed b. Hasen'in *Müsned*'leri İle Karşılaştırılması

	Oranı	Hadis numaraları
Ebû Yusuf'un <i>Müsned (Âsâr)</i> 'inde yer alan hadisler:	% 80	1, 2, 3, 4, 5,8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 59 ve 60. Hadisler (Toplam 48 hadis)
Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî'nin <i>Müsned (Âsâr)</i> 'inde yer alan hadisler:	%50	1, 2, 4, 5, 6, 9, 10, 11, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 26, 35, 36, 37, 38, 39, 44, 45, 46, 51, 52, 53, 54, 56, 58 ve 60. hadisler (Toplam 30 hadis)
Her iki eserde de tesbit edemediğimiz hadisler:	%11.67	7, 17, 22, 43, 48, 49 ve 57. hadisler (Toplam 7 hadis)

Hasen b. Ziyâd'ın *Müsned*'inde Yer Alan 60 Hadisin Kaynağına Göre Değerlendirilmesi

	Oranı	Hadis numaraları
Merfu:	% 96.6	27 ve 47. hadis dışında kalanların hepsi
Mevkuf:	% 3.3	27. ve 47. Hadisler
Maktu:	-	

Hasen b. Ziyâd'ın *Müsned*'inde Yer Alan 60 Hadisin Değerlendirilmesi

	Oranı	Hadis numaraları
Sahih hadisler:	% 40	1, 2, 3, 6, 8, 9, 11, 12, 16, 17, 19, 22, 23, 33, 36, 37, 40, 42, 44, 50, 52, 54, 56 ve 58. hadisler (Toplam 24 hadis)
Hasen hadisler:	% 3.3	25 ve 59. hadisler
Sahih ile hasen arasında farklı değerlendirmelerin yapıldığı hadisler:	% 3.3	10 ve 30. hadisler
Senedinde 1 zayıf râvî olup şâhitleri ile kaynaklarda sahîh olarak rivayet edilenler:	% 15	4, 15, 24, 29, 31, 34, 38, 43 ve 49. hadisler (toplam 9 hadis)
Durumu tesbit edilemeyenler:	% 1.6	18. hadis
Mürsel olup şâhitlerle sahîh olarak rivayet edilenler:	% 36.6	5, 7, 13, 14, 20, 21, 26, 27, 28, 32, 35, 39, 41, 45, 46, 47, 48, 51, 53, 55, 57 ve 60. hadisler (toplam 22 hadis)

KAYNAKÇA

Abdürrezzak es-San‘ânî, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi‘ es-San‘ânî el-Himyerî (ö. 211/826-27), *el-Musannef*, thk. Habîbu’r-Rahman el-A‘zamî, Beyrut: el-Mektebetü’l-İslâmî, 1983.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (ö. 241/855) *Müsned*, (Şuayb Arnavut’un Ahkâmı ile birlikte), Kahire: Müessesetü Kurtuba, ts.

Ali el-Kârî, Ebû’l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî el-Herevî (ö. 1014/1605), *Şerhu şerhi nuhbeti’l-fikeri fî mustalahati ehli’l-eseri li’l-Hâfiz el-Askalânî*, thk. Muhammed Nizar Temim ve Heysem Nizar Temim kardeşler, Beyrut: Dâru’l-kalem.

....., *Şerhu Müsnedi Ebî Hanîfe bi cem‘i Ebî Muhammed Abdullah b. Muhammed el-Buhârî el-Hârisî*, 1. baskı, Beyrut: Dâru’l-kütübi’l-ilmîyye, 1985.

Atar, Fahrettin, *Fıkıh Usûlü*, İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2013.

Aybakan, Bilal, “Za‘ferânî”, *DİA*, XLIV, 68, İstanbul 2013.

Aydınli, Abdullah, “Ebu Zer el-Ğıfari”, *DİA*, X, 268, İstanbul, 1994.

....., *Hadis Istılahları Sözlüğü*, İstanbul: Timaş yayınları, 1987.

Aynî, Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed b. Hüseyin el-Ğîtâbî el-Hanefî Bedrüddîn el-Aynî (ö. 855/1451), *Meğâni’l-ahyâr fî şerhi esâmî ricâli me‘âni’l-âsâr*, thk. Muhammed Hasen Muhammed Hasen İsmail, Beyrut: Dâru’l-kütübi’l-ilmîyye, 2006.

Bağdadî, Ahmed b. Ali Ebûbekir el-Hatîb el-Bağdadî (ö. 463/1071), *Târîhu Bağdâd*, Beyrut: Dâru’l-kütübi’l-ilmîyye, ts.

Başaran, Selman, “Huzeyfe b. Yemân”, *DİA*, XVIII, 434-435, İstanbul, 1998.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî el-Beyhakî (ö. 458/1066), *es-Sünenü’l-kübrâ li’l-Beyhakî ve fî zeylihî el cevherü’n-nakîyy li Alaaddin b. Osman el-Mardîni İbn Türkmânî*, 1. baskı, Haydarabad: Meclisü Dâireti’l-me‘ârifi’n-nizâmiyye, h. 1344.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu‘fî el-Buhârî (ö. 256/870), *Sahîhü’l-Buhârî*, İstanbul: el-Mektebetü’l-İslâmiyye, 1979.

Canan, İbrahim, “Enes b. Mâlik”, *DİA*, XI, 234-235, İstanbul, 1995.

Cerrahoğlu, İsmail, “Abdullah b. Mesud”, *DİA*, I, 114-115, İstanbul, 1988.

Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî (ö. 370/981), *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Dârü'l-fikir, ts.

Çakan, İsmail Lütfi, *Hadis Usûlü*, No:42, 13. baskı, İstanbul: M.Ü. İlahiyat Vakfı yay., Ekim, 2006.

Dârekutnî, Ebû'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî (ö. 385/995), *Sünenü'd-Dârekutnî*, thk. Seyyid Abdullah Haşim Yemânî, Beyrut: Dârü'l-ma'rife, 1966.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdirrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî (ö. 255/869), *Sünenü'd-Dârimî*, thk. Seyyid Abdullah Haşim Yemani, Faysalabad: Hadîsü akademi, 1984.

....., *Sünenü'd-Dârimî, ve'l Ehâdis Müziletün Bi Ahkâmi Hüseyin Selim Esed Aleyha*, thk. Fevvez Ahmed Zümerli, Hâlid es-Seb' el-İlmî, Beyrut: Dârü'l-kitâbi'l-Arabî, h. 1407.

Dâvûdođlu, Ahmed, *Sahîhü Müslim Tercüme ve Şerhi*, İstanbul: Sönmez neşriyat, 1978.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî (ö. 275/889), *Sünenü Ebî Dâvûd*, ta'lik: İzzet Ubeydü'd Dü'âs ve Adil es-Seyyid, 1. baskı, Hamas: Dârü'l hadîs, 1973.

....., *Sünenü Ebî Dâvûd, fî 't-ta'likî hükmü'l Elbânî*, Beyrut: Dârü'l-kitâbi'l-Arabî.

....., *Risâletü Ebî Dâvûd ilâ ehli Mekkete fî vasfî sünenihî*, 3. baskı, Beyrut: el-Mektebü'l-İslamî, h.1401.

....., *el-Merâsîl* (İbn Hacer el-Askalânî'nin Silsiletü'z-zeheb kitabıyla beraber basılmıştır.) Tahkik: Abdülmu'ti Emin Kal'acı, 1. baskı, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1986.

Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, Ebû Ya'lâ Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Mevsilî (ö. 307/919), *Müsnedü Ebî Ya'lâ*, thk. Hüseyin Selim Esed, 1. baskı, Dimeşk: Dârü'l-me'mun li't-türâs, 1984.

Ebû Yûsuf, Ya'küb b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa'd el-Kûfî (ö. 182/798), *Kitâbü'l-âsâr*, ta'lik: Ebû'l-Vefâ, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, ts.

Efendioğlu, Mehmet, "Zübeyr b. Avvam", *DİA*, XLIV, 523, İstanbul, 2013.

Elbânî, Muhammed Nâsirüddîn (ö. 1420/1999), *İrvâü'l-ğalîl fî tahrîci menârü's-sebil*, 1. baskı, Beyrut: Mektebü'l-İslamî, 1979.

Fayda, Mustafa, "AMRE bint REVÂHA", *DİA*, III, 96, İstanbul 1991.

....., "Âişe", *DİA*, II, 204, İstanbul, 1989.

....., “Ammâr b. Yâsir”, *DİA*, III, 75, İstanbul, 1991.

Fıġlalı, Ethem Ruhi, “Ali”, *DİA*, II, 371, İstanbul, 1989.

Gözübenli, Beşir, “Hasan b. Ziyâd”, *DİA*, XVI, 362, İstanbul 1997.

Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Hâkim en-Neysâbûrî (ö. 405/1014), *el-Müstedrek ale's-sahîhayn li'l-Hâkim mea ta'likâti'z-Zehebî fi't-telhîs*, thk. Mustafa Abdülkadir Ata, 1. baskı, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1990.

....., *Ma'rifetü u'lûmi'l-hadis*, thk. Seyyid Muazzam Hüseyin, 2. baskı, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, 1977.

Hatiboġlu, İbrahim, “Sa'd b. Ebî Vakkas”, *DİA*, XXXV, 373, İstanbul, 2008.

....., “Numan b. Beşir”, *DİA*, XXXIII, 233-234, İstanbul, 2007.

Hârizmî, Ebü'l-Müeyyed Muhammed b. Mahmûd el-Hârizmî (ö. 655), *Câmi'ü'l-Mesânîd*, 1. baskı, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, ts.

İbn Abdilber en-Nemri, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî (ö. 463/1071), *el-İntikâ' fi fadâili's-selâseti'l-eimmeti'l-fukahâ*, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, ts.

....., *el-İstî'âb fi esmâi'l-ashâb*, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-Arabî, ts.

İbn Adî, Abdullah b. Adıyy b. Abdillâh b. Muhammed Ebû Ahmed el-Cürcânî (ö. 365/976), *el-Kâmil fi duafâi'r-ricâl*, thk. Yahya Muhtâr el-Ğazâvî, Beyrut: Dârü'l-fikir, 1988.

İbn Balabân, Ebü'l-Hasen Emîr Alâüddîn Alî b. Balabân b. Abdillâh el-Mısrî (ö. 739/1339), *el-İhsan bi tertibi sahîhi İbn Hibbân*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmîyye, 1987.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdillâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfi (ö. 235/849), *el-Kitâbü'l-musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr*, thk. Abdülhâlik el-Afgânî, 2. baskı, Bombay-Hindistan: Dârü's-Selefiyye, 1979.

İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî eş-Şâfi'î (ö. 852/1449), *Tehzîbü'tTehzîb*, 1. baskı, Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1996.

....., *Takrîbü't-Tehzîb*, 1. baskı, Halep: Dârü'r-reşîd, 1986.

....., *Lisânü'l-mîzân*, thk. Dâiretü'l-ma'rif en-Nizâmiyye, Beyrut: Müessesetü'l-a'lemî li'l matbû'ât, 1986.

....., *ed-Dürerü'l-kâmine fi a'yâni'l-mieti's-sâmine*, Tashih: Şeyh Abdülvâris Muhammed Ali, 1. baskı, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1997.

....., *ed-Dürerü'l-kâmine*, thk. Muhammed Abdülmü'î'd Dân, Saydarabad: Meclisü dâireti'l-meârif el-Osmâniyye, 1972.

....., *Fethu'l-bârî bi şerhi sahîhi'l-Buhârî*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî ve dğr., 2. baskı, Kahire: Dârü'r-reyyân li't-Türâs, 1988.

....., *el-Îsâr bi ma'rifeti ruvâti'l-âsâr*, 1. baskı, Pakistan-Kıratşa: İdâretü'l-Kur'ân ve'l-Ulûmi'l-İslâmî, h. 1407.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî (ö. 354/965), *Sahîhu İbn Hibbân bi tertîbi İbn Balabân*, thk. Şuayb Arnavut, 2. baskı, Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1993.

....., *es-Sikât*, thk. Seyyid Şerefüddin Ahmed, 1. baskı, Dârü'l-Fikir, 1975.

İbn Kutluboğa, Ebü'l-Adl Zeynüddîn (Şerefüddîn) Kâsım b. Kutluboğa b. Abdillâh es-Sûdûnî el-Cemâlî el-Mısırî (ö. 879/1474), *Tâcü't-terâcim*, thk. Muhammed Hayr Ramazan Yûsuf, 1. baskı, Dimeşk: Dârü'l-kalem, 1992.

....., *et-Ta'rîf ve'l-ihbâr bi tahrîci ehâdîsi'l-ihdiyâr*, thk. Ebû Mâlik Cihad b. Seyyid el-Mürşidi, 1. baskı, Kahire: el-Fârûku'l-hadîsiyye li't-tıbbâ'ati ve'n-neşr, 2012.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî (ö. 273/887), *Sünenü İbn Mâce*, el-Ehâdîsü Müziletün bi Ahkâmî'l Elbânî, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Beyrut: Dârü'l-fikir, ts.

....., *Sünenü İbn Mâce*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, 1. Baskı, Beyrut: Dârü'l-fikir, ts.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî (ö. h. 711/1311), *Lisânü'l-'Arab*, thk. Abdullah Ali el-Kebîr, Muhammed Ahmed HasEbûllah, Hâşim Muhammed eş-Şâzelî, Kahire: Dârü'l-me'ârif, ts.

İbn Nedîm, Ebü'l-Ferec Muhammed b. Ebî Ya'kub İshâk el-Ma'rûf bi'n-Nedîm (ö. 385/995 [?]), *el-Fihrist*, Fihristlerini koyan: Ahmed Şemsüddin, 1. baskı, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1996.

İbn Râhûye, Ebû Ya'kûb İshâk b. İbrâhîm b. Mahled et-Temîmî el-Hanzalî el-Mervezî (ö. 238/853), *Müsnedü İshak b. Raheveyh*, 1. baskı, thk. Abdülgafûr b. Abdilhak el-Belûşî, Medine: Mektebetü'l-îmân, 1991.

İbnü'l-Cevzî, Abdurrahman b. Ali b. Muhammed b. el-Cevzî Ebü'l-Ferec (ö. 597/1201), *el-Muntazam fî târîhi'l-mülûki ve'l-ümem*, 1. baskı, Beyrut: Dâru sâdir, 1358.

İbnü'l Esîr, Mecdüddin Ebü's-Seâdât el-Mübârek b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed İbn Abdilkerîm eş-Şeybânî el-Cezerî İbnü'l-Esîr (ö. h. 606), *Câmi'u'l-*

usûl fî ehâdîsi'r-Resûl, thk. Abdülkâdir el-Arnâvut-Beşîr U'yûn, 1. baskı, Dârü'l-Fikr, ts.

İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî (ö. 861/1457), *Şerhu fethü'l-kadîr ale'l-hidâye şerhu bidâyeti'l-mübtedi li'l-Merğînânî*, 2. baskı, Dârü'l-fikir, 1977.

İbnü'l-Îmâd, Ebû'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed es-Sâlihî İbnü'l-Îmâd el-Hanbelî (ö. 1089/1679), *Şezerâtü'z-zeheb fî ahbâri men zeheb*, 1. baskı, Mekke: Dârü'l-fikir, 1979.

İbnü't-Türkmânî, Ebû'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Osmân b. İbrâhîm et-Türkmânî el-Mardînî (ö. 750/1349), *el-Cevherü'n-nakî*, Dârü'l-fikir, ts.

Kallek, Cengiz, "İBNÜ'S-SELÇÎ", *DİA*, XXI, 203, İstanbul 2000.

Kandemir, M. Yaşar, "Ali (İmî şahsiyeti)", *DİA*, II, 375, İstanbul, 1989.

....., "Câbir b. Abdullah", *DİA*, VI, 530-531, İstanbul, 1992.

....., "Ebû Hureyre", *DİA*, X, 162, İstanbul, 1994.

....., "Abdullah b. Ömer", *DİA*, I, 126-127, İstanbul, 1988.

Kehhâle, Ömer Rıza (1905-1987), *Mu'cemü'l-müellifîn terâcimü musannifî'l-kütübi'l-arabiyye*, Beyrut: Dâr-ü ihyâi't-türâsi'l-Arabî.

Kerderî, Hâfîzu'd-Dîn b. Muhammed el-Ma'rûf bi'l-Kerderî (ö. 827), *Menâkıbu Ebî Hanîfe*, Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1981.

Kevserî, Muhammed Zâhid b. el-Hasan b. Ali Zâhid (d.1879-ö.1952), *el-İmtâ' bi sîreti'l-imâmeyn Hasen b. Ziyâd ve sâhibihî Muhammed b. Şücâ'*, Kahire: Matbaatü'l-envâr, 1949.

....., *Hanefî Fıkhnın Esasları (Fıkhu Ehli'l-Irak ve Hadîsühüm)*, çevirenler: Abdülkadir Şenel ve M. Cemal Sofuoğlu, Yeni Pars Matbaacılık, 1982.

....., *İrgâmü'l-merîd*, İstanbul: Matbaatü Bekir Efendi, 1328.

Kureşî, Abdülkâdir b. Muhammed b. Muhammed b. Nasrullah İbn Sâlim b. Ebî'l-Vefâ el-Kureşî el-Hanefî (ö.h. 775), *el-Cevâhirü'l-mudiyye fî tabakâti'l-Hanefiyye*, thk. Abdülfettâh Muhammed el-Halevî, Riyad: Dârü'l-ulûm, 1978 .

Küçük, Raşit, "Ebû Said el-Hudrî", *DİA*, X, 223, İstanbul, 1994.

Leknevî, Muhammed Abdilhayy el-Leknevî (ö.h. 1304), *el-Fevâidü'l-behiyye fî terâcimi'l-Hanefiyye*, Beyrut: Dârü'l-ma'rife, ts.

Mâlik b. Enes Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî (ö. 179/795), *Muvatta'ul-imâm Mâlik bi rivâyeti Muhammed b. el-Hasen eş-*

Şeybânî, mea ta'liku'l Mümecced ale Muvattai Muhammed Şerhu'l Allame Abdilhayy el-Leknevi, Tahkik: Takiyyüddin en-Nedevî, 1. baskı, Dimeşk: Dârül-kalem, 1991.

....., *Muvatta'ul-imâm Mâlik bi rivâyet-i Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî, thk. Abdülvehhab Abdüllatif, 2. baskı, Beyrut: Dârü'l-kalem, 1984.*

....., *el-Muvatta' li imam Mâlik bi rivayeti Yahya el-Leysî, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru ihyâi'l-kütübi'l-Arabî, ts.*

Mevsilî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdud el-Mevsilî el-Hanefî (ö. h. 683), *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-muhtâr, Beyrut: Dârü'l-ma'rife, 1975.*

Mizzî, Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf el-Mizzî (ö. 742/1341), *Tehzîbü'l-Kemâl, thk. Dr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, 1. baskı, Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1980.*

Muvaffâk b. Ahmed el-Mekkî (ö. 568), *Menâkıbu Ebî Hanîfe, (Bu kitabın, 1. bölümü Mekkî'ye, 2. bölümü ise Kerderî'ye aittir.), Beyrut: Dârü'l-kitâbi'l-Arabî, 1981.*

Münzirî, Ebü Muhammed Zekiyyüddîn Abdülazîm b. Abdilkavî b. Abdillâh el-Münzirî (ö. 656/1258), *Muhtasarü süneni Ebî Dâvud li'l-Hâfız el-Münzirî ve mea Meâlimi's-süneni li Ebî Süleyman el-Hattâbî ve mea tehzîbü İbn Kayyim el-Cevziyye Muhammed b. Ebîbekir, thk. Muhammed Hâmid el-Fakî, Kahire: Mektebetü's-sünneti'l-Muhammediyye.*

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî (ö. 261/875), *Sahîhu Müslim, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Beyrut: Dârü ihyâi't-türâsi'l-Arabî, ts.*

Nazlıgül, Habil, "Misver b. Mahreme", *DİA, XXX, 192, İstanbul, 2005.*

Nesâî, Ebü Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî (ö. 303/915), *Sünenü'n-Nesâî (el-Müctebâ mine's-Sünen), el-Ehâdîsü müziletün bi ahkâmi'l-Elbânî, thk. Abdülfettah Ebü Gudde, Halep: Mektebetü'l-matbû'âtî'l-İslâmî, 1986.*

Nesâî, Ebü Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî (ö. 303/915), *Sünenü'n-Nesâî el-Kübrâ, thk. Abdülğaffar Süleyman el-Bindari ve Seyyid Gûsrevi Hasan, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1991.*

Önkal, Ahmet "Büreyde b. Husayb", *DİA, VI, 492, İstanbul, 1992.*

Özafşar, Mehmet Emin, *Kevserî'nin Hayatı, Eserleri, Fikirleri ve Hadisçiliği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989.*

....., *Muhammed Zâhid el-Kevserî Hayatı, Muhammed Zâhid el-Kevserî: Hayatı, Eserleri, Tesirleri (Sempozyum Tebliğleri), hazırlayan: Necdet Yılmaz, İstanbul: Seha Neşriyat, 1996.*

Özaydın, Abdülkerim, “Hâlid b. Abdullah el-KASRÎ”, *DİA*, XV, 281-282, İstanbul, 1997.

Özel, Ahmet, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 3. Baskı, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.

Râmhürmüzî, Hasen b. Abdirrahmân b. Hallâd er-Râmhürmüzî el-Fârisî (ö. 360/971), *el-Muhaddisü'l-fâsil beyne'r-râvî ve'l-vâ'î*, thk. Muhammed 'Accâc el-Hatîp, 3. baskı, Beyrut: Dârü'l-fikr, 1404.

Saymerî, Ebû Abdillâh Hüseyin b. Ali es-Saymerî, (ö. 436/1045), *Ahbâru Ebî Hanîfe ve ashâbihî*, 2. baskı (Bu Beyrut baskısı da, Hindistan-Haydarabat'ta el-Me'ârif'üş-Şargiyye matbaasında h. 1394- m. 1974 tarihinde basılan nüshadan fotokopi edilmiştir.), Beyrut: Dârü'l-kitâbi'l-Arabî, 1976.

Sem'ânî, Abdülkerîm b. Muhammed, Ebû Sa'd Abdülkerîm b. Muhammed b. Mansûr es-Sem'ânî (ö. 562/1166), *el-Ensâb*, ta'lik: Abdullah Ömer el-Bârûdî, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, ts,

Sifil, Ebubekir, *Makâlâtü'l-Kevserî'nin Değerlendirilmesi (Sempozyum Tebliğleri)*, Hazırlayan: Necdet Yılmaz, İstanbul: Seha Neşriyat, 1996.

Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî (ö. 911/1505), *Tabakâtü'l-huffâz*, 1. baskı, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1983.

....., *Zeylü tabakati'l-huffâz li'z-Zehebî li's-Suyûtî*, Dârü ihyâi't-türâsi'l-Arabî.

....., *Buğyetü'l-vuâti fi tabakâti'l-lugaviyyîne ve'n-nühâti*, Beyrut: el-Mektebetü'l-'asriyye, ts.

Şenel, Abdülkâdir, “RÂFÎ' b. Hadîc”, *DİA*, XXXIV, 391-392, İstanbul 2007.

....., “Ebû Sa'lebe Huşenî”, *DİA*, XVIII, 420, İstanbul, 1998.

Şeybânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad eş-Şeybânî (ö. 189/805), *Kitâbü'l-âsâr*, (İbn Hacer el-Askalânî'nin “el-Îsâr bi ma'rifeti ruvâti'l-âsâr”ı ile birlikte olan kitaptır.), 1. baskı, Pakistan-Kırâtşa: İdâretü'l-Kur'ân ve'l-ulûmi'l-İslâmiyye, h. 1407.

Taberânî, Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî (ö. 360/971), *el-Mu'cemü'l-kebîr*, hadislerini tahkik ve tahric eden: Hamdî Abdülmecid es-Selefi, Musul: Mektebetü'l-ulûm ve'l-hikem, 1983.

....., *el-Mu'cemü'l-evsat*, thk. Tarık b. Avdullah b. Muhammed, Abdülmuhsin b. İbrahim el-Hüseynî, Kahire: Dârü'l-hameyn, 1415.

Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısırî et-Tahâvî (ö. 321/933), *Şerhu me'âni'l-âsâr*, thk. Muhammed Zührî en-Neccâr, 1. baskı, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1979.

Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî (ö. 204/819), *Müsnedü Ebî Dâvûd et-Tayâlisî*, Beyrut: Dârü'l-ma'rife, ts.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî (ö. 279/892), *Sünenü't-Tirmizî, ehâdisü müziletün bi ahkâmi'l Elbânî aleyha* thk. Ahmed Muhammed Şâkir ve dğr., Beyrut: Dâr-ü ihyâi't-türâsi'l-Arabî, ts.

....., *el-Câmiü's-Sahîh ve hüve Sünenü't-Tirmizî*, thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî, Dârülfikir, ts.

Tozlu, İbrahim, *Tedvin Dönemi Müsned Hadis Çalışmalarına Genel Bir Bakış ve Hârizmî'nin Câmi'ü'l-Mesânîd Müsnidlerinin Tenkidi*, Turkish Studies-Türkoloji Araştırmaları- International Periodical for the languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 2017, c. XII, sayı: 2, s. 219.

Ukaylî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Amr b. Mûsâ el-Ukaylî (ö. 322/934), *Kitâbu'd-du'afâi'l-kebîr*, I-IV, thk. A. Emin Kaleci, Beyrut, 1984.

Uğur, Mücteba, "Acîbe el-Bağdâdiyye", *DİA*, I, 326, İstanbul 1988.

Uzunpostalcı, Mustafa, "Ebû Hanîfe", *DİA*, X, 131, İstanbul, 1994.

Ünal, İsmail Hakkı, *İmam Ebû Hanîfe'nin Hadis Anlayışı ve Hanefî Mezhebînin Hadis Metodu*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1994.

Ünver, Mehmet Zâhit, *Son Dönem Bir Osmanlı Âlimi M. Zahid Kevserî'nin Ehl-i Sünnet Algısı ve Mezheplere Bakışı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2011.

Wensinck, A. J., *el-Mu'cemü'l müfehres li elfâzi'l-hadîsi'n-nebevî (Concordance et Indices de la Tradition Muslumane)*, Leiden, 1936.

Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî el-Bağdâdî er-Rûmî (ö. 626/1229), *Mu'cemü'l-büldân*, thk. Ferid Abdülaziz el-Cündî, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1990.

Yardım, Ali, "İmran b. Husayn", *DİA*, XXII, 233, İstanbul, 2000.

....., "Adî b. Hâtim", *DİA*, I, 380, İstanbul, 1988.

Yavuz, Yusuf Şevki, "Zâhid Kevserî", *DİA*, XLIV, 77, İstanbul 2013.

Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk ez-Zebîdî el-Bilgrâmî el-Hüseynî (ö. 1205/1791), *Ukûdü'l-cevâhir'il-münîfe*, Ezher: Matbaatü Şebekşî, ts.

Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdîrrezzâk ez-Zebîdî el-Bilgrâmî el-Hüseynî (ö. 1205/1791), *Tâcü'l-'arûs*, Beyrut: Dârü sâdır, h. 1306.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî (ö. 748/1348), *Mizânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife.

....., *Târîhü'l-İslâm ve veşâyati'l-meşâhîri ve'l-a'lâm*, thk. Doktor Ömer Abdüsselam Tedmürî, 1. baskı, Beyrut: Dârü'l-kitâbi'l-Arabî, 1987.

....., *Siyerü a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnâvût, Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Kâmil el-Harrât ve dğr., Müessesetü'r-risâle, ts.

....., *Min Züyûli'l-'iber*, thk. Salahaddin el-Müneccid, Matbaatü hükûmeti'l-Kuveyt, ts.

Zeyla'î, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullah b. Yûsuf b. Muhammed ez-Zeyla'î (ö. 762/1360), *Nasbu'r-râye li tahrîci ehâdîsi'l-hidâye*, Kahire: Dârü'l-hadis.

Ziriklî, Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris ez-Ziriklî ed-Dımaşkî (1893-1976), *el-A'lâm*, 5.baskı, Beyrut: Dârü'l-ilmî'l-melâyîn, 1980.